

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

تاریخ اوزبک

۴

تاریخ خلف
تالیف

مؤرخ مشهور و محترم زبان انگلیسی سر ادموند هیلز

ترجمت

سید فیضی سید سلیمان

تولون خاں پرنسپل

© 1995 by the author. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناسخ التواريخ تاريخ خلفا

نويسنده:

محمد تقى لسان الملك سپهر

ناشر چاپي:

مطبوعات دينى

ناشر دييجيتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۲	ناسخ التواریخ تاریخ خلفا جلد ۴
۱۲	مشخصات کتاب
۱۲	کتاب أصحاب از وقایع اقالیم سبعه
۱۲	اشاره
۱۳	باب حرف عین مهماه
۱۰۲	باب حرف غین معجمه
۱۰۳	باب حرف فاء
۱۰۷	باب حرف قاف
۱۱۹	باب حرف کاف
۱۲۵	باب حرف لام
۱۲۸	باب حرف میم
۱۶۴	باب حرف نون
۱۷۶	باب حرف واو
۱۸۱	باب حرف هاء
۱۸۵	باب حرف یای تحتانی
۱۹۱	باب حرف الف
۱۹۴	باب حرف بای موحدہ
۱۹۵	باب حرف های فوقانی
۱۹۵	باب حرف های مثلثه
۱۹۵	باب حرف جیم
۱۹۷	باب حرف های مهمله
۱۹۹	باب حرف خامی معجمه
۲۰۰	باب حرف دال مهمله

۲۰۰	باب حرف ذال معجمه
۲۰۱	باب حرف رای مهمله
۲۰۳	باب زای معجمه
۲۰۴	باب حرف سین مهمله
۲۰۸	باب حرف شین معجمه
۲۰۹	باب حرف صاد مهمله
۲۱۰	باب حرف داد معجمه
۲۱۰	باب حرف های مهمله
۲۱۱	باب حرف ظای معجمه
۲۱۱	باب حرف عین مهمله
۲۱۵	باب حرف غین معجمه
۲۱۶	باب حرف فا
۲۱۷	باب حرف قاف
۲۱۸	باب حرف کاف
۲۱۹	باب حرف لام
۲۲۰	باب حرف میم
۲۲۲	باب حرف نون
۲۲۳	باب حرف واو
۲۲۴	باب حرف هاء
۲۲۵	باب حرف بای تحتانی
۲۲۶	باب حرف الف
۲۲۹	باب حرف بای موحدہ
۲۳۰	باب حرف ثای مثلثہ
۲۳۱	باب حرف جیم
۲۳۲	باب حرف های مهمله
۲۳۴	باب حرف های معجمه

۲۳۶	باب حرف دال مهمله
۲۳۶	باب حرف رای مهمله
۲۳۸	باب حرف زای معجمه
۲۳۹	باب حرف سین مهمله
۲۴۱	باب حرف شین معجمه
۲۴۲	باب حرف صاد مهمله
۲۴۳	باب حرف ضاد معجمه
۲۴۳	باب حرف های مهمله
۲۴۴	باب حرف عین مهمله
۲۴۵	باب حرف غین معجمه
۲۴۶	باب حرف فا
۲۴۸	باب حرف قاف
۲۴۹	باب حرف کاف
۲۴۹	باب حرف لام
۲۵۰	باب حرف میم
۲۵۱	باب حرف نون
۲۵۲	باب حرف ها
۲۶۳	کتاب امثله عرب
۲۶۳	اشاره
۲۶۴	۱- أَتِيهِ مِنْ فَقِيدٍ تَقِيْفٍ
۲۶۶	۲- تَكَلَّ أَرْأَمَهَا وَلَدًا
۲۶۸	۳- أَجْبِيْنُ مِنَ الْمَشْرُوفِ ضَرْطًا
۲۷۲	۴- أَجُوْدُ مِنْ كَعْبِ بْنِ مَامَةَ
۲۷۳	۵- أَجْسُوْ مِنْ قَاتِلِ عُقْبَةَ
۲۷۴	۶- أَجُوْدُ مِنْ هَرَمٍ
۲۷۴	۷- حَسْبِيْكَ مِنْ شَرِّ سَمَاعَهُ

- ٢٧٥ ٨- أَلْحَدِيثُ دُوشُجُونِ
- ٢٧٦ ٩- حَمِيمُ الرَّجُلِ وَاصِلُهُ
- ٢٧٨ ١٠- أَلْعَامِلُ عَلَى الْكِرَازِ
- ٢٨٠ ١١- أَحْمَقُ مِنْ هَبْلُقَةَ
- ٢٨٢ ١٢- أَحْمَقُ مِنْ دُعَا
- ٢٨٢ ١٣- أَحْلَمُ مِنْ أَحْنَفَا
- ٢٨٤ ١٤- أَحْمَى مِنْ مُجِيرِ الظَّلْغَنِ
- ٢٨٦ ١٥- أَحْمَقُ مِنْ جَحَى
- ٢٨٧ ١٦- أَحْمَقُ مِنْ رَبِيعَةَ الْبُكَاءِ
- ٢٨٧ ١٧- خَالِفُ تَذَكَّر
- ٢٨٨ ١٨- خَلَالِكِ الْجَوِّ قَبِيضَى وَ اضْفِرَى
- ٢٨٩ ١٩- خَيْرٌ قَلِيلٌ وَ فَضَحْتُ نَفْسَى
- ٢٩١ ٢٠- أَخْطَبُ مِنْ سَحْبَانَ وَائِلٍ
- ٢٩١ ٢١- ٢٣- أَخْنَتْ مِنْ دَلَالٍ * أَخْنَتْ مِنْ طُوَيْسٍ وَ نيزَ أَشَامُ مِنْ طُوَيْسٍ
- ٢٩٤ ٢٤- أَحْسَرُ صَفْقَةً مِنْ شَيْخِ مَهْوٍ
- ٢٩٥ ٢٥- ذَهَبَ أَمْسٍ بِمَا فِيهِ
- ٢٩٥ ٢٦- رُبُّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ
- ٢٩٦ ٢٧- أَسْلَمَى أُمُّ خَالِدٍ رُبُّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ وَ اِكْلَ غَيْرِ جَاهِدٍ :
- ٢٩٨ ٢٨- رَمَاهُ اللَّهُ بِالصَّدَامِ وَ الْأَوْلَقِ وَ الْجُدَامِ
- ٢٩٨ ٢٩- رُبُّ زَارِعٍ لِنَفْسِهِ حَاصِدٌ سِوَاهُ :
- ٣٠٠ ٣٠- زُرْعَتَا تَزْدَدُ حُبًّا :
- ٣٠١ ٣١- أَرْكَنٌ مِنْ أَيَّاسٍ
- ٣٠٢ ٣٢- أَرْزَى مِنْ سَجَاحٍ
- ٣٠٣ ٣٣- أَسَاءَ سَمِعَا فَأَسَاءَ جَابَهُ وَ نيزَ كَفْتَهُ ائِد: سَاءَ سَمِعَا فَأَسَاءَ جَابَهُ
- ٣٠٤ ٣٤- سَعَنَ كَلْبِكَ يَا كَلْبَكَ
- ٣٠٦ ٣٥- سِوَاءَ عَلَيْنَا قَاتِلَاهُ وَ سَالِيَهُ:

- ٣٠٧ ----- ٣٦- أَسْرَعُ مِنْ نِكَاحِ أُمِّ خَارِجَةَ
- ٣٠٨ ----- ٣٧- أَشَامُ مِنَ الْبُسُوسِ:
- ٣١٢ ----- ٣٩- أَشْغَلُ مِنْ ذَاتِ التَّخْيِينِ:
- ٣١٣ ----- ٤٠- أَشَامُ مِنْ خَوْتَعَةَ:
- ٣١٥ ----- ٤١- أَشْبَهُ بِهِ مِنَ التَّمْرَةِ بِالتَّمْرَةِ
- ٣١٦ ----- ٤٢- أَشْبِقُ مِنْ حُسْبَى
- ٣١٨ ----- ٤٣- أَضْبَرَ مِنْ عَوْدٍ بِدَفْيِهِ جَلَبٌ ، وَ أَضْبَرَ مِنْ ذِي ضَاغِطٍ مُعْرَكَ
- ٣٢٠ ----- ٤٤- أَضْحُ مِنْ غَيْرِ أَبِي سَيَّارِهِ
- ٣٢٢ ----- ٤٥- أَضَبَّ مِنَ الْمُتَمَتِّيَةِ
- ٣٢٥ ----- ٤٦- أَضَلَّ مِنْ مَوْؤُدَةٍ
- ٣٢٧ ----- ٤٨- أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبٍ
- ٣٢٨ ----- ٤٩- عِنْدَ الصَّبَاحِ يَخْمَدُ الْقَوْمُ السَّرَى
- ٣٣٠ ----- ٥١- أَغُورُ غَيْنِكَ وَ الْحَجَرَ
- ٣٣١ ----- ٥٢- أَلْعَجَبُ كُلِّ الْعَجَبِ بَيْنَ جُمَادَى وَ رَجَبٍ
- ٣٣٢ ----- ٥٣- أَلْعُودُ أَحْمَدُ
- ٣٣٤ ----- ٥٤- أَعْيَا مِنْ بَاقِلٍ
- ٣٣٥ ----- ٥٥- أَعْجَزُ مِنْ هَلْبَاجَةٍ
- ٣٣٥ ----- ٥٦- فِي بَيْتِهِ يُؤْتَى الْحَكَمَ
- ٣٣٧ ----- ٥٧- أَفْرَسُ مِنْ بَسْطَامٍ
- ٣٣٨ ----- ٥٨- أَفْتَكُ مِنَ الْبَرَّاضِ
- ٣٣٩ ----- ٥٩- أَفْتَكُ مِنَ الْجَخَافِ
- ٣٤١ ----- ٦٠- أَفْتَكُ مِنَ الْحَارِثِ بْنِ ظَالِمٍ
- ٣٤٢ ----- ٦١- قَدْ أَنْصَفَ الْفَارَةَ مِنْ رَامَاهَا
- ٣٤٢ ----- ٦٢- عَثَّكَ خَيْرٌ مِنْ سَمِينِ عَيْرِكَ
- ٣٤٤ ----- ٦٣- كُلِّ الصَّيْدِ فِي حَوْفِ الْقَرَا
- ٣٤٤ ----- ٦٤- لَوْ تَرِكَ الْقَطَا لَيْلًا لَنَامَ

- ٣٤٥ ٦٥- لَوْ وَجَدْتُ إِلَى ذَاكَ فَارِكْشَ لَفَعَلْتُهُ
- ٣٤٦ ٦٦- أَكْثَرَ مِنَ الصَّدِيقِ فَإِنَّكَ عَلَى الْعَدُوِّ قَادِرٌ
- ٣٤٧ ٦٨- لَنْ يَهْلِكَ أَمْرُهُ عَرَفَ قَدْرَهُ :
- ٣٤٩ ٦٩- اللَّيْلُ أَخْفَى لِلْوَيْلِ:
- ٣٥٠ ٧٠- لَا مَاءَ كِ أَبْقِيَتْ وَ لَا حِرْكَ أَنْقَبَتْ :
- ٣٥١ ٧١- لَا نَاقَتِي فِي هَذَا وَلَا جَمَلِي
- ٣٥٢ ٧٢- لَا تَقْسِطْ عَلَى أَبِي حَبَالٍ
- ٣٥٣ ٧٣- لَا تَرَاهُنَّ عَلَى الصَّغْبَةِ وَ لَا تُنْشِدِ الْقَرِيضَ
- ٣٥٤ ٧٤- لَا عِتَابَ عَلَى الْجُنْدَلِ
- ٣٥٧ ٧٥- لَا أَكُونُ أَوْلَ مِنَ التُّبَا لِبَائِهِ
- ٣٥٨ ٧٦- لَا تَجْعَلَنَّ بِجَنْبِكَ الْأَيْدَةَ
- ٣٥٨ ٧٧- لَا تُعَلِّمِ الْيَتِيمَ الْبُكَاءَ
- ٣٥٩ ٧٨- لَا تَجْزَعَنَّ مِنْ سَنَةِ أَنْتَ سِرَّتْهَا
- ٣٦٠ ٧٩- أَلْهَفُ مِنْ قَضِيبٍ
- ٣٦١ ٨٠- مَا وَرَاءَ كِ يَا عَصَامَ
- ٣٦٤ ٨٢- مَقْتُلُ الرَّجُلِ بَيْنَ فَكَيْهِ
- ٣٦٧ ٨٣- مَا يَوْمٌ خَلِيمَةٌ بِسِرٍّ :
- ٣٦٨ ٨٤- مَرَعَى وَ لَا كَالسَّغْدَانِ
- ٣٦٩ ٨٥- مَا وَ لَا كَصَدَاءَ
- ٣٧٠ ٨٦- مِنْكَ أَنْفَكُ وَ إِنْ كَانَ أَجْدَعٌ
- ٣٧١ ٨٧- مَنْ يَرِ يَوْمًا يَرِ بِهِ
- ٣٧٣ ٨٨- مَنْ يَنْكُ الْعَيْرَ يَنْكُ نَيْتَاكَ
- ٣٧٥ ٨٩- مَنْ يَشْتَرِي سَيْفِي وَ هَذَا أَثَرُهُ
- ٣٧٦ ٩٠- مَوَاعِيدُ عُرْقُوبٍ
- ٣٧٧ ٩١- أَنْصِرَ أَحَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا
- ٣٨٠ ٩٢- وَافَقَ شَنْ طَبَقَهُ

- ٣٨١ ٩٣- وَيَلُّ لِلشَّجِي مِنَ الْخَلِي
- ٣٨٤ ٩٤- أَوْفَى مِنْ عَوْفِ بْنِ مُحَلِّمٍ
- ٣٨٥ ٩٥- أَوْ لَمْ مِنَ الْأَشْعَثِ
- ٣٨٧ ٩٦- أَوْغَلُّ مِنْ طَفِيلٍ
- ٣٨٨ ٩٧- هُمَا كَرَكَبَتِي الْبَعِيرِ
- ٣٨٩ ٩٨- هُوَ كَأَبِي الزَّنَادِ ضَلُودُ الزَّنَادِ
- ٤٠٠ [أيام عرب]
- ٤٣٨ فهرست
- ٤٤٨ درباره مرکز

ناسخ التواریخ تاریخ خلفا جلد 4

مشخصات کتاب

تالیف : مورخ شهیر میرزا محمد تقی لسان الملک سپهر

طاب ثراه

بتصحیح و حواشی دانشمند محترم آقای محمد باقر بهبودی

مشخصات نشر : قم : مطبوعات دینی، 1352 -

(شهریور ماه 1352 شمسی)

خیراندیش دیجیتال: انجمن مددکاری امام زمان (عج) اصفهان

ویراستار کتاب: خانم مرضیه محمدی سر پیری

ص: 1

کتاب أصحاب از وقایع اقالیم سبعة

اشاره

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

باب حرف عین مهماه

عبدالله بن ابی قحافه کنیت او ابوبکر است در جاهلیت عبدالکعبه نام داشت پیغمبر او را عبدالله نامید و نیز ملقب بعقیق است و نام مادرش هند و کنیت او ام الخیر است همانا ذکر حال او و فرزندان او را و ایام خلافت او را در کتاب او و کتاب رسول خدا یاد کردیم دیگر بتکرار نخواهیم پرداخت.

عبدالله بن ابی بکر مادرش زنی از قبیله عامر بن لؤی بود و اسما نام داشت گویند در یوم فتح و حنین و طایف حاضر بود و در طایف تیری بر چشم او آمد و جراحت آن بزرگ شد و در شهر شوال سال یازدهم هجری اول خلافت ابی بکر وداع جهان گفت و او را بعد از ظهر عمر و طلحه و عبد الرحمن برادرش بقبر نهادند.

عبدالله بن انیس بن اسعد بن حرام بن مالک بن غنم بن کعب بن تیم بن نفیثه بن یربوع بن ابرک اخو کلب بن وبرة بعضی او را جهنی ثم الانصاری حلیف بنی سلمه خوانده اند و جماعتی از قضاعه حلیف بنی نابی و گروهی حلیف بنی سواد از سلمه دانسته اند از جمله مهاجرین است در احد و دیگر غزوات حاضر بود و او یک تن از آن جماعت است که اصنام بنی سلمه را شکست در سال پنجاه و چهارم هجری وفات نمود .

عبدالله بن ام مكتوم الاعمى العامري و اسم ام مكتوم که مادر اوست عاتکه بود دختر عبدالله بن عنکبته بن عامر بن مخزوم و نام پدرش نیز عبدالله بن قیس بن مالک بن الاصم بن رواحة بن صخر بن عبد بن معیص بن عامر بن لوی القرشی العامري قدیم الاسلام است و از مهاجرین است و بسیار وقت رسول خدا او را در مدینه می گذاشت و آهنگ غزوات می فرمود چنان که در کتاب رسول خدا بشرح رفت و بعضی نام او را عمر و دانسته اند چنان که در ذیل نام عمر و مرقوم خواهد شد.

عبد الله بن الارقم بن عبد یغوث بن وهب بن عبد مناف بن زهره بن کلاب القرشی الزهري در یوم فتح ایمان آورد و حضرت رسول را کاتب بود در زمان ابوبکر و عمر نیز کتابت کرد و عمر مفاتیح بیت المال را بدو سپرد و دو سال در زمان عثمان نیز عامل بیت المال بود آن گاه بنحوی که در کتاب عثمان بشرح رفت استعفا نمود.

عبدالله بن امّ حزام و امّ حزام نام مادر اوست که وقتی در سرای عبادة بن الصامت بود ازین روی عبدالله را ربیب عبادہ می نامیدند و نسبش از سوی پدر سوی پدر بدین گونه است عبدالله بن عمرو بن قیس بن زید بن سواد بن مالک بن غنم بن النّجار مردی فاضل بود و با رسول خدای در قبلتین نماز گذاشته.

عبدالله بن ابی خلف القرشی الجمحي در یوم فتح اسلام آورد و در یوم جمل مقتول شد.

عبدالله بن ابی امیة بن المغیرة بن عبد الله بن مخزوم برادر ام سلمه زوجه رسول خدا است و مادرش عاتکه دختر عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف است ابی امیه پدر او زادالراکب لقب داشت و در میان عرب سه کس را ازوادالراکب می نامیدند یکی زمعة بن الأسود بن المطلب بن عبد مناف و او در جنگ بدر بدست مسلمانان مقتول گشت دوم مسافر بن ابی عمرو بن امیة سیم ابو امیة بن المغیره و ایشان را زادالراکب می نامیدند از بهر آن که هر که با ایشان سفر می کرد زاد او را از خویشان می دادند.

ابوامیه از دیگران درین صفت معروف تر بود بلکه ابومصعب گوید که در قریش جز ابوامیه رازادالراکب نخوانده اند بالجمله پسر او عبدالله از مبغضین و

مخالفین رسول خدای بود در سال فتح در عرض راه مکه بحضرت رسول آمد و بار نیافت بشفاعت ام سلمه که از جانب پدر او را خواهر بود پیغمبر او را معفو داشت و ما قصه او را در کتاب رسول خدا بشرح رقم کردیم و این آن کس است که مخنث در بیت ام سلمه او را گفت «یا عبدالله ان فتح الله علیکم الطائف غداً فأتی أدلک علی ابنة غیلان فانها تقبل بأربع و تدبر بثمان»، و ما این قصه را در کتاب رسول خدا نیز رقم کردیم و عبدالله در طائف بزخم تیر مقتول گشت.

عبدالله بن ابی حدرد الاسلمی در سال هفتاد و یکم هجری وفات یافت عبدالله بن [ابی امامة] الانصاری نسب او را در ذیل نام پدرش ابی امامه مرقوم داشتیم.

عبدالله بن انس هوا بوفاطمة الاسدی عبدالله بن اقرم بن زید الخزاعی در شمار مردم مدینه است و پسرش عبیدالله نام داشت.

عبدالله بن ابی اوفی الاسلامی و نام ابی اوفی علقمة بن خالد بن ابی الهرس بن ابی اسید بن رفاعة بن ثعلبة بن هوازن بن ابی سلمه بن قصی بن حارثه بن عمرو بن عامر برادر زید بن ابی اوفی کنیت او ابو معویه و بروایتی ابوابراهیم است و بعضی ابو محمد نیز گفته اند در حدیبیه و خیبر و دیگر غزوات حاضر بود بعد از رسول خدا بکوفه رفت و در سال هشتاد و هفتم هجری وفات یافت گویند آخر کس است از اصحاب پیغمبر که در کوفه وفات یافت و در آخر نابینا شد اسمعیل بن ابی خالد گوید زخمی بر ساعد عبدالله بن ابی اوفی دیدم گفتم این چیست گفت در یوم حنین جراحت یافت .

عبدالله بن الاسود السدوسی گویند او باتفاق بشیر بن الخصاصیه و عمرو بن ثعلبه و فرات بن حیان از میان بنی ربیعہ هجرت کرده بحضرت رسول آمدند و مسلمانی گرفتند و بعضی گویند باوفد بنی اوفی آمد.

عبدالله بن الاعور المازنی بعضی عبدالله الاحول خوانده اند از قبیله بنی اوفی بن مازن بن عمرو بن تیم است و اعشی شاعر مازنی اوست او را زنی بود که معاذه نام داشت وقتی از برای زاد سفر کرد معاذه بگریخت و بنزد مطرف بن نفیل رفت چون اعشی باز آمد و زن خود را از مطرف طلب نمود گفت با من نیست و اگر باشد هم بسوی

تو نفرستم اعشى این شکایت بحضرت رسول آورد و این شعر انشاء کرد :

يا سيّد النَّاسِ وديّانِ العربِ *** أشكو اليك ذرية من الذرب

ذهبت أبغيها الطعام في رجب *** فخالفني بنزاع و هرب

أخلفت العهد و لطّت بالذنب

و هُنَّ شَرٌّ غالب لمن غلب (1)

رسول خدا فرمود (وَهُنَّ شَرٌّ غَالِبٍ لِمَنْ غَلَبَ) و مطرف بن نفيل را مکتوب کرد که معاذه را باعشى باز فرست مطرف این حکم را بمعاذه ابلاغ کرد گفت از اعشى عهد بگیر که از آن چه کرده ام باز پرس نکنند مطرف عهد بگرفت و معاذه را باز فرستاد و این شعر بگفت.

لعمرك ما حَبَّي معاذة بالذي *** يعيره الواسي ولا قدم العهد

ولا سوء ما جاءت به اذ اذلها *** غواة الرجال اذينادونها بعدي

عبدالله بن بدر الجهني مدنی اسم او عبدالعزّی بود رسول خدا او را عبدالله نامید کنیت او ابو بعهجه است بنام پسرش بعهجه یکی از آن مردم است که در یوم فتح ، حمل رایت جهینه می نمود.

عبدالله بن بسر المازنی از مازن بن منصور بن قیس کنیت او ابوسر و بروایتی ابو صفوان است و برادر صمّاء بن بسر است گویند در دو قبله با رسول خدا نماز گذاشت و در سال هشتاد و هشتم هجری در شام وفات نمود و آخرین صحابه است که در شام وفات نمود و این وقت نود و چهار سال داشت عبدالله بن بشر الانصاري پدر عبدالواحد است.

عبدالله بن نجیبه و نجیبه دختر حارث بن عبدالمطلب بن عبد مناف است و کنیت او ابو محمّد است و پدر او مالک بن قشيب الازدی است من از دشمنوه حلیف بنی المطلب بن عبد مناف عبدالله مردی فاضل و صائم الدّهر بود در ایام حکومت مروان بن الحکم در مدینه وفات یافت.

ص: 5

1- شمه از اشعار او در جلد سوم صفحه 291 نحت عنوان اعشى بنی مازن گذشت.

عبدالله بن بدیل بن ورقاء بن عبدالعزی بن ربیعة الخزاعی با پدرش قبل از فتح مکه اسلام آورد و در حنین و تبوک حاضر شد و او با برادرش عبدالرحمن بن بدیل در صفین شهید شد و ایشان از بزرگان اصحاب علی علیه السلام بودند و قصه شجاعت او را در صفین و حمله افکندن او تاخیمه معویه انشاء الله در جای خود مرقوم خواهد شد.

عبدالله بن ثابت الأنصاری هو ابواسید و الصواب بالفتح و بعضی گویند اسم ابوأسید ثابت بود و خادم نبی بود عبدالله بن خزیمه بن اصرم بن عمرو بن عماره البلوی حلیف بنی عوف بن خزرج بن الانصار از غازیان بدر است.

عبدالله بن ثعلبة بن صغیر یقال ابن الصغیر العذری من بنی عذره حلیف بنی زهره کنیت او ابو محمد است چهار سال قبل از هجرت متولد شد و در سال هشتاد و نهم هجری وفات نمود .

عبدالله بن ثوب هو ابو مسلم الخولانی کنیت او برنام او غلبه داشت و او از بزرگان تابعین بشمار رفته است عبدالله بن جحش بن رباب بن یعمر بن صبرة بن مرة بن کثیر بن غنم بن دودان بن اسد بن خزیمه الاسدی حلیف بنی عبد شمس و بروایتی حلیف حرب بن امیه و نام مادر او امیمه دختر عبدالمطلب است او و برادرش ابو احمد عبد بن جحش از مهاجرین اولین اند و برادر ایشان عبیدالله بن جحش در ارض حبشه دین نصاری گرفت، و هم در آن جا بدین نصاری بمرد زوجه او ام حبیبه دختر ابوسفیان بعد از وی بنکاح رسول خدای در آمد چنان که در کتاب رسول خدا بشرح نگارش یافت.

بالجملة عبدالله در بدر واحد حاضر بود و او را مجذع نامیدند از بهر آن که در غزوه احد بینی او قطع شد ازین روی او را المجذع فی الله خواندند و ما قصه های او را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشته ایم و این که از خدای خواست که بدست کافری عنید شهید شود و آن گاه گوش و بینی او را قطع کنند.

عبدالله بن الجعد بن قیس بن صخر بن اخنس الانصاری من بنی سلمه از غازیان بدر واحد است.

عبدالله بن جعفر بن ایطالب القرشی الهاشمی کنیت او ابو جعفر است و مادرش اسماء بنت عمیس عبدالله در ارض حبشه متولد شد و باتفاق پدر و مادر در سال فتح خیبر بحضرت رسول آمد و در سال هشتاد هجری وفات نمود و این وقت نود ساله بود و بروایتی در سال هشتاد و چهار و اگر نه هشتاد و پنج هجری وفات نمود و این وقت هشتاد ساله بود.

ابن عبد البر در کتاب استیعاب روایت اول را تصحیح نموده و حال این که راست نیاید چه مهاجرین حبشه هشت سال قبل از هجرت سفر حبشه کردند چگونه می شود که اگر در سال هشتاد هجری وفات کرده بود ساله باشد لکن ممکن است که پنج سال بعد از هجرت در حبشه متولد شده باشد و در سال هشتاد و پنج هجری وفات کرده باشد بالجمله عبدالله مردی حلیم و کریم و ظریف و عقیف و جواد بود گویند مردمان در عهد او چون چیزی بوام می گرفتند در تمسک ادای آن دین را بهنگام عطای عبدالله بن جعفر رقم می کردند وام خواه این تمسک را معتبر می دانست.

ده تن از مسلمانان را اسخای ناس شمرده انداز اهل حجاز عبدالله بن جعفر و عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب و سعید بن ابی العاص و از اهل کوفه عتاب بن ورقا از جماعت بنی ریاح بن یربوع و اسماء بن خارجه بن حصین الفزاری و عکرمة بن ربیع الفیاضی از جماعت بنی تمیم بن ثعلبه و از اهل بصره عمر بن عبدالله بن معمر و طلحة بن عبدالله از جماعت بنی الملیح و هو طلحة الطلحات و دیگر عبید بن ابی بکره و از اهل شام خالد بن عبیدالله بن خالد بن اسید بن ابی العیص بن امیه و کریم تر و سخی تر از این جماعت نیز عبدالله بن جعفر بود و هیچ یک از مسلمانان مقام او را ادراک نکردند وقتی او را مردی سیاه گونه مدحی گفت او را اسبی و شتری و جامه بداد و زر و سیم فراوان عطا کرد مردی گفت ای جعفر این جمله بسیاهی عطا کنی «قال إن کان أسود

فشعره أبيض و لقد استحق بما قال أكثر مما نال و هل أعطيناها إلا ما يبلى و يفنى و أعطانا مدحاً يروى و يبقى»

و ما قصّه شجاعت و مقاتلت عبدالله بن جعفر را در جنگ عرب با روم در کتاب عمر بن الخطاب بشرح نگاشتیم.

عبدالله بن جابر العبدي از بنی عبدالقیس از أصحاب است عبدالله بن جابر البياضي از جمله أصحاب است عبدالله بن جبیر النعمان بن امیة بن امرء القیس و اسم امرء القیس ابرك بن ثعلبة بن عمرو بن عوف الانصاری در عقبه و بدر حاضر بود و در احد شهید گشت.

عبدالله بن جبیر الخزاعی در شمار کوفین است عبدالله بن ابی جهیم بن حذيفة القرشي العدوی در یوم فتح مکه اسلام آورد و در یوم اجنادین مقتول گشت عبدالله بن جواد العقیلی از اصحاب است عبدالله بن ابی الجذع الکنانی بروایتی عبدالله بن حارث بن مطلب بن هاشم نخست نام او عبد شمس بود رسول خدایش عبدالله نامید در زمان رسول خدا در ارض صفرا وداع جهان گفت و پیغمبر کفن او را از پیرهن او فرمود.

عبدالله بن حارث بن قیس بن عدی بن سعد بن سهم القرشي السهمی مردی شاعر بود عبدالله بن حارث بن عویمر الانصاري عبدالله بن حارث العدوی من عدی بن عبد مناة بن اذ بن طابخة کنیت او ابو رفاعة است و معروفست بکنیت عبدالله بن حارث بن زید بن صفوان بن الصبّاح الصبّاحي الضبّي و صباح پسر ظریف بن زید بن عمرو بن عامر بن کعب بن ربیعة بن ثعلبة بن سعد بن ضبّه

عبدالله بن حارث بن جزء بن عبدالله بن معدیکرب بن عمرو بن عسم بن عمرو بن زبید الزبیدی حلیف ابی وداعة السهمی در مصر سکون نمود در سال هشتاد و پنج هجری و اگر نه هشتاد و هفت و بروایتی هشتاد و هشت هجری وفات نمود و او پسر برادر محمیة بن جزء زبیدی است.

عبدالله بن حارث بن هاشم المخزومی در زمان رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد

عبدالله بن حارث بن عمرو بن مؤمل القرشی العدوی هم در زمان رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد .

عبدالله بن حارث بن نوفل بن الحارث بن عبدالمطلب القرشی الهاشمی و مادر او هند دختر اُوسفیان بن حرب است در عهد رسول خدای متولد شد و در سال هشتاد و چهارم هجری وفات نمود.

عبدالله بن حارث بن اُبی ربیعة القرشی المخزومی بعضی او را از اصحاب ندانند عبدالله بن حارث بن اُبی ضرار الخزاعی و او برادر جویریة زوجه رسول خداست شرح حال او در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم شد.

عبدالله بن حمیر الاشجعی من بنی دهمان حلیف بنی خنساء بن سنان من الانصار با برادرش خارجه حاضر بدر بود و در احد شهید گشت.

عبدالله بن حدافة بن قیس بن عدی بن سعد بن سهم القرشی السهمی کنیت او اُبو حدافة است با برادرش قیس بن حدافة در هجرت ثانیه سفر حبشه کرد و برادر دیگرش اخنس بن حدافة آن کس است که حفصه دختر عمر بن الخطاب را بحباله نکاح داشت و بعد از اخنس او را رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم تزویج فرمود ، بالجمله عبدالله بن حدافة مردی کثیر الدعابه و مزاح بود چنان که وقتی تنک راحله رسول خدای را چندان سست کرد که پیغمبر صلی الله علیه و اله و سلم متمایل گشت و نیز وقتی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را امیر جماعتی فرمود و مأمور سریّه ساخت در منزلی مردم را حکم داد که حطب فراهم کنید و برافروزید چون آتش افروخته گشت ایشان را گفت خود را در آتش اندازید مردم سر برتافتند گفت چرا بیفرمانی کردید و حال آن که رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم شما را بفرمانبرداری من مأمور ساخته، بالجمله ازین گونه مزاح فراوان کردی و ماقصّه های او را در جای خود رقم کرده ایم، در زمان عمر بن الخطاب در جنگ روم اسیر شد و در زمان عثمان در مصروفات یافت.

عبدالله بن حنظلة بن اُبی عامر الراهب کنیت او اُبو عبدالرحمن است مخالفت جدش اُبو عامر راهب و بزرگواری پدرش حنظله که ملقب به غسیل الملائکه است

در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشرح رفت اما عبدالله در زمان پیغمبر صلی الله علیه و اله و سلم متولد گشت و در سال شصت و دوّم هجری بدست سپاه یزید علیه اللّٰعنة در مدینه در یوم حسرة مقتول گشت چنان که شرح آن انشاء الله در جای خود رقم می شود.

عبدالله بن ابي حبيبة بن عمرو بن عوف بن مالك بن اوس الانصاری.

عبدالله حبشی در مکه سکون اختیار نمود عبدالله بن حکیم بن حزام القرشی الاسدی او و برادرانش هشام و خالد و یحیی و پدرش حکیم از مسلمانان یوم فتح اند و عبدالله بن حکیم کافر شد چه در جنگ جمل در خیل عایشه بود و حامل لوی طلحه و زبیر بود هم در آن جا عرضه هلاک و دمار گشت .

عبدالله بن الحکیم الکنانی از مردم یمن است عبدالله بن حرث البکری از جمله أصحاب است عبدالله بن ابي حدود الاسلامي کنیت او ابو محمّد است و اسم ابي حدرد سلامة بن عمير بن ابي سلامة بن هوازن بن أسلم بن افضی بن حارثة بن عمرو ابن عامر در حدیبیه و خیبر حاضر بود و در سال هفتاد و یکم هجری وفات یافت.

عبدالله بن حواله از قبیله بنی ازد است و حلیف بنی عامر بن لوی است کنیت او ابو حواله است در سال هشتادم هجری در شام وفات نمود.

عبدالله بن حارثة بن النعمان الانصاري عبدالله بن ابي الحمساء العامری من بنی عامر بن صعصعه از اهل بصره ساکن مصر شد عبدالله بن حنطب المنخزومي از أصحاب است.

عبدالله بن عكل الازدی الشامی کاتب عمر بن الخطاب بود در دیوان بصره عبدالله بن خنیس و بروایتی نام او عبدالرحمن بود چنان که در ذیل نام عبد الرحمن مذکور می شود.

عبدالله بن الخريت ادراك جاهلیت نموده عبدالله بن حبيب الجهني حلیف الانصار از مردم مدینه است.

عبدالله الخولاني الشامی پدر ابو إدريس واسم ابو إدريس عائد است.

عبدالله بن الديان و اسم دیان یزید بن قطن بن زیاد بن حارث بن مالك بن

ربیعة بن کعب بن حارث بن کعب الحارثی و اسم عبدالله عبد الحجر بن دیان بود وقتی بحضرت رسول آمد فرمود «ما اسمک؟ قال أنا عبدالحجر قال لا بل أنت عبدالله».

عبدالله ذوالبجادی بن عبدنهم و او عم عبد الله بن مغفل است او را ذوالبجادی ازین روی گفتند که وقتی آهنگ حضرت رسول کرد مادرش کلیمی را دو پاره نمود نیمی را بهر ردا و نیمی را از او نمود در زمان رسول خدای وفات کرد.

عبدالله بن زیاد بن زمزمة بن عمرو البلوی هو المجذّر بن زیاد او را از بابت غلظت و غلبه که داشت مجذّر گفتند چنان که در ذیل نام مجذّر مرقوم می شود از غازیان بدر است و در احد شهید شد.

عبدالله بن رواحة بن امرء القیس بن عمرو بن امرء القیس ال-کبر بن اغرّ بن ثعلبة بن کعب بن الخزرج الانصاری الخزرجی کنیت او أبو محمّد است یک تن از نقباست که در عقبه حاضر شد و در بدر و احد و خندق و دیگر غزوات حاضر بود در غزوه موته چنان که بشرح رفت شهید گشت و اشعار و اقوال او مرقوم افتاد.

عبدالله بن ربیعة بن قیس بن عمرو بن عباد بن الابر و الابر هو خدرة بن عوف بن الحارث الخزرجی الانصاری در عقبه و بدر حاضر بود عبدالله بن رافع بن سوید بن حرام بن الهیثم بن ظفر الانصاری الظفری از غازیان احد است. عبدالله بن ربیعة الاغفل العامری من بنی عامر بن صعصعه باتفاق عامر بن طفیل بحضرت رسول آمد عبدالله بن ربیعه السلمی کوفی .

عبدالله بن ابی ربیعة بن المغیره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم القرشی المخزومی کنیت او أبو عبدالرحمن است در جاهلیت بجیر نام داشت رسول خدایش عبدالله نامید و اسم پدرش ابی ربیعه عمر بن مغیره بن عبد الله بن عمرو بن مخزوم است عبدالله آن کس است که از جانب قریش باتفاق عمرو بن العاص بحبشه رفت تا مسلمانان را نجاشی عنفاً بدست ایشان سپارد چنان که در جلد دوم از کتاب اول رقم کردیم و آن کس است که در روز فتح مکه پناه بخانه ام هانی خواهر علی بن ابیطالب برد و علی آهنگ قتل او داشت این نیز در جلد اول از کتاب دوم مرقوم افتاد .

و این عبدالله برادر عیاش بن ابی ربیعہ است از جانب مادر و پدر و برادر ابوجهل است از جانب مادر و نام مادر ایشان اسماء دختر مخزومه است از بنی مخزوم گویند هنگام قتل عثمان عبدالله در ارض یمن حکمران بود آهنگ مدینه کرد تا نصرت عثمان کند نزدیک مکه از شتر خویش در افتاد و جان بداد پسر او را که عمرو بن عبدالله است ابن زبیر در بصره حکومت داد عبدالله بن رثاب از جمله اصحاب است.

عبدالله بن الزبیر بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف القرشی الهاشمی و نام مادرش عاتکه دختر ابی وهب بن عمرو بن عائذ بن عمران بن خزوم او را ولدی نبود و دو خواهر داشت یکی ضباعة و دیگر ام الحکم در یوم اجنادین در خلافت عمر مقتول گشت چنانکه مرقوم افتاد.

عبدالله بن زبیر بن العوام بن خویلد بن اسد بن عبدالعزی بن قصی القرشی الاسدی کنیت او ابوبکر است و کنیت دیگر نیز باسم پسرش ابو خیب داشت و خیب بزرگترین اولاد او بود.

و این خیب را عمر بن عبدالعزیز وقتی از جانب ولید والی مدینه بود بحکم ولید مضروب داشت تا جان بداد چنان که در جای خود رقم می شود و نام مادر عبدالله بن زبیر اسماء دختر ابی بکر است و از این جاست که عبدالله را مانند جدّ خود ابوبکر کنیت دادند و او در سال اول هجرت متولد گشت، گویند او اول مولود است در اسلام از مهاجرین بمدینه و مسلمانان شاد شدند چه جهودان گفته بودند که ما سحر کرده ایم تا مهاجرین را فرزند نیاید.

بالجمله عبدالله مردی شجاع و فصیح بود لکن چون بخیل و بدحو بود کار او بسلطنت راست نمی گشت و نیز حسود بود و مرتد گشت و در جنگ جمل باخاله خود عایشه و پدر خود زبیر با علی طریق مقاتلت سپرد چنان که انشاء الله در جای خود رقم می شود و در سال شصت و پنجم هجری و اگر نه شصت و چهارم مردم با او بخلافت بیعت کردند و بر حجاز و یمن و عراق و خراسان دست یافت و هشت سال با مسلمانان حج بگذاشت و در سال هفتاد و سیم هجری روز سه شنبه هفدهم جمادی الاولی و بروایتی جمادی الاخره مقتول گشت هر يك از قصه های او را انشاء الله در جای خود

عبدالله بن زائدة بن اصم هو ابن أم مكتوم القرشي العامري الاعمی شرح حال او در کتاب رسول خدا مرقوم شد.

عبدالله بن قیس بن زائده و نسب او در ذیل نام عبدالله بن ام مكتوم مرقوم شد.

عبدالله بن زمعة بن الاسود بن المطلب بن اسد بن عبدالعزی بن قصی القرشي الاسدی نام مادر او قرینه بود دختر ابی امیه خواهر ام سلمه زوجه رسول خدا از اشراف قریش است زوجه او زینب دختر ابی سلمه بود و ازو یزید بن عبدالله بن زمعه بوجود آمد و او را یوم حرّه بقتل رسانیدند چنان که انشاء الله در جای خود مرقوم می شود.

عبدالله بن الزبیری بن قیس بن عدی بن سهم القرشي السهمی شاعر نام مادرش عاتکه دختر عبدالله بن عمرو بن وهب بن حذافة بن جمح گویند اشعر قریش بود و دشمن ترین مردم بود برسول خدا و یوم فتح ایمان آورد و ما ذکر حال او را در ذیل غزوات رسول خدا و در ذیل احوال شعرای رسول خدا یاد کردیم دیگر بتکرار نخواهیم پرداخت. عبدالله بن زید بن ثعلبة بن عبد ربّه بن الحارث در عقبه و بدر و دیگر غزوات حاضر بود کنیت او ابو محمّد است و این آن کس است که کلمات اذان را در خواب دید و رسول خدا فرمود تا بدان گونه اذان گفت در سال سی و سیم هجری وفات نمود در مدینه، و عثمان بر او نماز گذاشت و این وقت شصت و چهار سال داشت.

عبدالله بن زید بن عاصم بن کعب بن عمرو بن عوف بن مبدول بن عمر و بن مازن الانصاری من بنی مازن النجار معروف بود با بن امّ عمّاره و امّ عمّاره کنیت مادر اوست و اسمش عاتکه بود و برادرانش یکی خبیب و دیگر تمیم بود از غازیان احد است و این آن کس است که مسیلمه کذاب را بعد از ضرب و حشی بخون برادرش خبیب پاره پاره کرد .

عبدالله بن زغب الایادی بروایتی دمشقی عبدالله بن ابی طلحة الانصاری و اسم ابی طلحة زید بن سهل است در عهد رسول خدای متولّد شد از علما و اتقیای أصحابت

او را ده پسر آمد که جمله قاری قرآن بودند و این عبدالله در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود.

عبدالله بن طارق بن عمر بن مالک البلوی حلیف بنی ظفر از انصار از غازیان بدر واحد است و این عبدالله آن کس است که او را رسول خدای باتفاق عاصم بن ثابت و مرثد بن ابی مرثد و خبیب بن عدی و دیگر کسان بقبیله بنی عکل وفاره فرستاد و با ایشان غدر کردند بعضی را کشتند و بعضی را اسیر کرده بمگه بردند و خبیب را بردار کردند و ما این قصه ها را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم اکنون بتکرار نمی پردازیم عبدالله بن طهفه الغفاری در شمار أصحاب صفه است .

عبدالله بن کعب بن عمرو بن عوف بن مبدول بن عمرو بن غنم بی مازن بن النجار الانصاری المازنی از غازیان بدر و دیگر غزوات است و در بدر از قبل رسول خدای حافظ غنایم بود کنیت او ابو حارث و بروایتی ابویحیی است در عهد عثمان در سال سی وفات نمود عبدالله بن کلیب بن ربیعة الخولانی اسم او ذویب بود رسول خدایش عبدالله نامید.

عبدالله بن کعب المراری در رکاب علی علیه السلام یوم صفین شهید شد.

عبدالله بن محمد از مردم یمن است.

عبدالله بن مخرمه بن عبدالعزی بن قیس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسلین عامر بن لؤی القرشی العامری کنیت او ابو محمد است و نام مادر او نهیک دختر صفوان از بنی مالک بن کنانه است رسول خدا میان او و فروة بن عمرو بن ورقة البیاضی عقد برادری بست و او از مهاجرین اولین است در بدر و دیگر غزوات حاضر بود و از خدای خواسته بود که او را در جهاد پاره پاره کنند در یوم یمامه جسد او را قطعه قطعه کردند.

عبدالله بن مظعون بن حبیب بن وهب بن حذافة بن جمح القرشی کنیت او ابو محمد است باتفاق برادرانش سایب و قدامه و عثمان از مهاجرین حبشه ان دو عبدالله را نیز از غازیان بدر شمرده اند بعد از هجرت در سال سی وفات نمود و این وقت شصت ساله بود.

عبدالله بن مسعود بن غافل بن حبیب بن شمش بن ناد بن مخزوم بن صاهل بن

کاهله بن الحارث بن تمیم بن ذقیل بن غانم بن سعد بن هذیل بن مدرکه بن الیاس بن مضر کنیت او ابو عبدالرحمن الهذلی حلیف بنی زهره پدرش در جاهلیت حلیف عبدالحارث بن زهره گشت و عبدالله از سابقین مسلمین است صاحب دو هجرت است و بر دو قبله نماز گذاشت علمای سنت و جماعت او را از عشره مبشره شمرده اند باین شرح ابوبکر و عمر و عثمان و علی و طلحه و زبیر و عبدالرحمن بن عوف و سعد بن مالک و سعید بن زید و عبدالله بن مسعود.

و او مردی لاغر اندام و کوتاه بالا بود چنان که وقتی ایستادی با جالسین برابر آمدی و در علم قرائت قرآن کمتر کس قرین او بود و این آن کس است که سر ابوجهل را در یوم بدر از تن جدا کرد و ماقصه اسلام او را از آن گاه که رعایت اغنام عقبه بن ابی معیط می کرد تا خاتمه کار او در جلد دوم از کتاب اول و در جلد اول از کتاب دوم و در کتاب های خلفا هر یک را در جای خود رقم کردیم و رسول خدا میان او و زبیر بن العوام عقد برادری بست و عبدالله نیز معروف با بن ام عبد بود در سال سی و دوم هجری وفات نمود.

عبدالله بن ابی معقل بن عبدغنم و یقال عبدنهم بن عقیف بن اسحم بن ربیعه بن عدی بن ذویب بن سعد بن عدی بن عثمان بن عمر المزنی بن اد بن طابخه عم مزینه و این قبیله را که مزنی گویند نسبت بمادر خود مزینه دختر کلب بن ویره دهند کنیت او ابو سعید و بروایتی ابو زیاد است ساکن مدینه گشت و از آن پس ببصره رفت و در آن جا خانه بنیان کرد از نقبای اصحاب عمر بن الخطاب است و او را هفت ولد آمد و در سال شصتم هجری در بصره وفات کرد و ابوهریره بر او نماز گذاشت.

عبدالله بن ابی سفیان بن الحارث بن عبدالمطلب القرشی مالک بن بجیشه الازدی کنیت او ابو محمد است حلیف بنی المطلب بن عبد مناف بن قصی گویند ما در او از دشنوه است در بطن دیم که یک منزلی مدینه است ساکن بود در آخر خلافت معویه و داع جهان گفت عبدالله بن مالک هو ابو کامل الاحمسی گویند اسم ابو کاهل عابد بود عبدالله بن عبدالله بن مالک الاوسی الانصاری من الأوس

در شمار مردم حجاز است عبدالله بن مالك الغافقي المصري عبدالله بن مسعده بن قيس الفزاري معروف بصاحب الجيوش چه از جانب معويه در جنگ روم صاحب جیش بود.

عبدالله بن مطيع بن الاسود القرشي العدوي از شجعان قريش و اکابر ایشان بود مقاتلت او را در يوم حرّه و در مکه باحجاج انشاء الله در جای خود رقم خواهيم کرد عبدالله بن ابي معقل با پدرش در جنگ احد حاضر شد عبدالله بن مربع الانصاري در شمار اصحابست.

عبدالله بن مربع بن قيطي بن عمرو بن زيد بن جشم بن حارثه بن الحارث الانصاري در احد و خندق و ديگر غزوات حاضر بود و در يوم جسر ابويعبيده با برادرش عبدالرحمن بن مربع مقتول گشت و او را دو برادر ديگر از سوی پدر بود یکی زيد و ديگر مراره پدرش مربع از منافقين است و آن کس است که رسول خدای وقتی بجنگ احد بيرون می شد در حایطی جای کرده بود و خاک بر روی مسلمانان می افشاند و می گفت «ان کُنت نبياً فلا تدخل حائطی».

عبدالله بن مجير نیز مردی معروف بود از قريش من بنی جمح ساکن شام شد و عبدالله مکانتي بدست کرد و در زمان حکومت عبدالملك بن مروان وفات کرد عبدالله بن معمر و بعضی او را این معتمر گفته اند امر عبدالله بن معوية القاصري الشامي

عبدالله بن معبد السوائي نیز ادراك جاهليت نموده و بعضی گفته اند در فتح طائف حاضر عبدالله بن معمر العبسي این آن کس است که مرتد شد و در قتال بصره از رکاب علی علیه السلام تخلف جست عبدالله بن منيب الازدي از وی روایت کرده اند که روزی رسول خدای تلاوت قرآن می کرد چون بدین کامه رسید و فرمود (كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ)، قلنا ما ذلك الشان؟ قال يغفر ذنباً و يُفَرِّجَ كَرْباً، وَ يَرْفَعُ قَوْمًا وَ يَصَعَّ آخَرِينَ»، عبدالله بن منتفق البكري در شمار مردم كوفه است.

عبدالله بن ابي سبرة بن عوف بن السَّباق بن عبدالدار بن قصی در يوم دار با عثمان بن عفان مقتول گشت عبدالله بن النعمان بن بلدمه و بعضی آن را بلذمه باذال

معجمه خوانده اند هو ابن عمر و بن قتادة الانصاری از غازیان بدر بشمار می رود.

عبدالله بن نوفل بن الحارث بن عبدالمطلب القرشی الهاشمی کنیت او ابو محمّد بود است برادر حارث بن نوفل است در یوم حرّه مقتول گشت بروایتی در سال هشتاد و چهارم هجری وفات نمود عبدالله بن نعیم الانصاری برادر عاتکه دختر نعیم است.

عبدالله بن ابی نحلّة الانصاری عبدالله بن نضر السّلمی او را از جمله أصحاب شمرده اند عبدالله بن صفوان بن امیّه الجمحی در سال هفتاد و سیم هجری با عبدالله بن زبیر مقتول گشت چنان که انشاء الله در جای خود رقم می شود.

عبدالله بن صفوان بن قدامه التمیمی باتفاق پدر و برادرش عبد نهم بحضرت رسول آمدند و اسلام آوردند رسول خدا او را عبدالله و برادرش را عبدالرحمن نام داد عبدالله بن صفوان الخزاعی در شمار أصحاب عبدالله الصنابحی، ابن عبدالبر او را أبو عبدالله داند عبدالله بن ضمرة البجلی از فرزندان او صابر از کبار محدثین است هو صابر بن سالم بن حمید بن یزید بن عبدالله بن ضمیره.

عبدالله بن عبدالله بن [أبی بن] سلول الانصاری من بني عوف بن الخزرج و سلول زنی است از خزاعه نام مادر (1) عبدالله است و نام پدرش أبی است هوا بی بن مالک بن الحارث بن عبید بن مالک بن سالم بن غنم بن عمرو بن الخزرج همانا سالم بن غنم معروف بود بحبلی چه او را شکمی بزرگ بود و اولاد او را بنی الحبلی می گفتند و ایشان بزرگترین انصار بودند چنان که از برای عبدالله بن ابی تاج سلطنت ساختند ورود رسول خدا بمدینه سلطنت او را خراب کرد این عبدالله بن ابی همواره با رسول خدای از در خصمی بود و او از اکابر منافقین است و کنیت او أبو حباب است چه پسرش حباب نام داشت رسول خدا او را عبدالله نامید لکن عبدالله پسر او از اختیار صحابه است چنان که بسیار وقت از رسول خدا خواستار شد که اگر قتل پدرم فرض می آید فرمان کن تا من بدست خود سر او را بردارم بالجمله ما قصه صدق عبدالله را و نفاق پدرش عبدالله بن ابی و وفات او را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشته ایم پسرش در جنگ مسیلمه کذاب حاضر بود .

ص: 17

1- بلکه نام مادر ابی بن مالک است.

عبدالله بن عبدالله الاعشى المازنی در شمار أصحابست عبدالله بن عبدالله بن ابن ابی امیة المخزومی پسر برادر ام سلمه زوجه رسول خدا عبدالله بن عبدالمملک و بروایتی عبدالله بن عبد بن مالک بن عبدالله بن ثعلبة بن غفار بن یلیل يعرف بابي اللحم الغفاری او را از بهر آن ابواللحم گفتند که فراوان گوشت خوردی و گفتمی پدرم فدای تو باد و بروایتی او را ابواللحم گفتند از گفتند از بهر آن که در جاهلیت از گوسفندی که برای اصنام ذبح می کردند می خورد و نخست نام ابواللحم حویرث بود در یوم حنین نیز حاضر شد.

عبدالله بن عبد بن هلال و عبید بن هلال نیز گفته اند و بروایتی عبدالله بن عبد هلال مردی زاهد بود عبدالله بن عبدالرحمن الانصاری الاشهلی.

عبدالله بن عبد الاسد بن هلال بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم بن یقظة بن مرة بن کعب بن لؤي القرشي المخزومی کنیت او ابوسلمه است و ام سلمه قبل از آن که بحباله نکاح رسول خدای در آید زوجه او بود و نام مادر او برّه دختر عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف است بعد از ده تن او مسلمانی گرفت و با زوجه اش ام سلمه بحبشه هجرت نمود گویند اول کس او بود که سفر حبشه کرد و نیز از غازیان بدر است و رسول خدا او را با حمزه عقد برادری بست همانا ثویبه کنیز ابو لهب رسول خدا و حمزه و ابوسلمه را شیر داد و ایشان برادران رضاعی اند نخست حمزه را شیر داد آن گاه پیغمبر را از پس آن ابوسلمه را در سال سیم هجرت در جمادی الاخره ابو سلمه وفات نمود و ام سلمه بنکاح رسول خدای در آمد.

عبدالله بن نعمان بن سنان بن عبید بن عدی بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری کنیت او ابو یحیی است در بدر و احد حاضر بود.

عبدالله بن عمرو بن حزام بن ثعلبة بن حزام بن کعب بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری السلمي کنیت او ابوجابر است از نقبای عقبه است در بدر غزا کرد و در احد شهید شد و او نخستین شهید است در یوم احد رسول خدا او را با عمرو بن الجموح در یک قبر نهاد و عمرو بن الجموح شوهر خواهر عبدالله بود چه هند دختر عمرو بن

حزام در سرای او بود و این عبدالله پدر جابر است و ما فضایل عبدالله را در ذیل قصه احد و شهادت او را بشرح نگاشتیم عبدالله بن عبد از جمله أصحابست.

عبدالله بن عبد المدان و اسم عبد المدان عمرو بن الدّیان و اسم دّیان یزید بن قطن بن زیاد بن حارث بن زید بن حارث بن کعب الحارثی باوفد بنی الحارث بحضرت رسول آمد و اسلام آورد پیغمبر فرمود (من أنت قال انا عبد قال أنت عبد قال انت عبدالله) دختر او عایشه در سرای عبدالله بن عباس بود.

عبدالله بن عمر الخطاب مادر او زینب دختر مطعون بن حبیب الجمحی است و عبدالله باحفصه از یک مادر و پدر است قبل از بلوغ باتفاق پدرش عمر مسلمانی گرفت گویند در یوم احد چهارده ساله بود و حاضر شد در سال هفتاد و سیم هجری سه ماه بعد از قتل ابن زبیر عبدالله وداع جهان گفت در مکه او را بخاک سپردند قصّه او را با حجّاج بن یوسف ثقفی در جای خود مرقوم می داریم گویند عبدالله از ملازمت رکاب علی علیه السلام دست بازداشت و همواره همی گفت که بد کردم که در رکاب علی بافنه باغیه رزم ندادم.

عبدالله بن عمرو بن وهب بن ثعلبة بن وقش بن ثعلبة بن ظریف بن الخزرج بن ساعدة الانصاری السّاعدي در یوم احد شهید شد.

عبدالله بن عمرو بن نجرة بن خلف بن صداد بن عبدالله بن قرط بن رزاح بن عدی بن کعب القرشی یوم فتح ایمان آورد و در جنگ یمامه مقتول گشت .

عبدالله بن عمرو بن قیس بن زید بن سواد بن مالک بن غنم بن نجار پسر خاله انس بن مالک است و مادرش ام حزام دختر ملحان است و عبادة بن الصامت او را تربیت کرد عبدالله بن عمرو والجمحی در شمار اهل مدینه است عبدالله بن عمرو بن العاص بن الوائل بن هاشم بن سعید بن سهم بن عمرو بن هصیص بن کعب القرشی المهمی کنیت او أبو محمّد است جمعی أبو عبدالرحمن و گروهی أبو نصیر گفته اند و مادرش ریطة دختر منبّه بن حجّاج بن عامر بن حذیفة بن سعد بن سهم قبل از پدرش عمرو بن العاص اسلام آورد و در صفین با تقاق پدر در جیش معویه بود و حمل رایت می کرد چنان که

انشاء الله در جای خود رقم می شود گویند بعد از صفین از کرده پشیمان بود و همی گفت:

«مالی و اصفین مالی و لقتال المسلمین؟ لوددت انی مت قبله بعشر سنین أما و الله على ذلك ما رمیت بسهم و لا طعنت برمح و لا ضربت بسیف و لوددت انی لم أحضر شیئاً منها و أستغفر الله عزّ و جلّ من ذلك و أتوب إليه، احمد بن حنبل گوید عبدالله بن عمرو بن العاص در ایام حکومت یزید بن معاویه علیهما اللعنه در سال شصت و سیم هجری وفات نمود و این وقت هفتاد و دو سال داشت.

عبدالله بن عمرو بن هلال المزنی یک تن از جمله بکائین است و قصه ایشان در کتاب رسول خدا مرقوم شد او را دو پسر بود یکی علقمه و آن دیگر بکر.

عبدالله بن عمرو بن ملیل المزنی در شمار اصحاب است.

عبدالله بن السعدی بن وقدان بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالک بن عامر بن لؤی القرشی العامری و اسم سعدی عمرو است او را از این روی سعدی گفتند که در میان بنی سعد بن بکر شیر خورد و مرضع داشت کنیت او أبو محمد است در سال پنجاه و هفتم هجری وفات نمود عبدالله بن عمرو الحضر می حلیف بنی امیه است در عهد رسول خدا متولد شد.

عبدالله بن عبیس الانصاری الخزرجی من بنی عدی بن کعب بن الخزرج بن الحارث در بدر و دیگر غزوات حاضر بود و او را عقبی نیست و باید دانست که ابو عبیس اوسی جز این عبدالله بن عبیس است.

عبدالله بن عمرو بن الطفیل بن ذی النون الأزدی ثم الدوسی از فرسان مسلمین و شجاعان عرب بود در یوم اجنادین با سپاه روم رزم همی داد.

عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی القرشی الهاشمی کنیت او ابوالعباس است سه سال قبل از هجرت متولد شد و میلاد او در شعب ابیطالب بود و در سال هفتاد و هفتم هجری در طایف وفات نمود چه عبد الله بن زبیر او را از مکه اخراج فرمود و ابن عباس بطائف رفت و در آن جا وداع جهان گفت، محمد بن حنفیه علیه السلام بر او نماز گذاشته «وقال الیوم مات ربانی هذه الامة»

در علم فقه و علم انساب و علم شعر ممتاز بود گویند یک روز مردی در خدمت رسول خدای دید و نشناخت (فسأل النبي فقال رسول الله أريت؟ قال نعم قال ذاك جبرائيل أما إنك تفقد بصرک) چون از پیغمبر پرش نمود فرمود او را دیدی گفت دیدم فرمود او جبرائیل بود که دیدار کردی و تو نابینا خواهی شد ازین روی در اواخر عمر نابینا شد و این اشعار را هنگام عمی گفت:

ان ياخذ الله من عيني نورهما *** ففى لساني وقلبي منهما نور

قلبي ذكي و عقلي غير ذى دخل *** و في لساني ما كالسيف مأثور (1)

و نیز از ابن عباس روایت کرده اند:

إذا بصر القلب المرؤة والنقا *** فإن العمى في القلب ليس يضير

إذا كفرت عيني ذنوبي فانها *** و ان فجعت رزء على يسير

يقولون صبراً إنما الصبر شيمتي *** ألم تعلموا أنّ الكريم صبور

گویند وقتی در طایف وفات کرد و نعش او را حمل کردند طایری سفید داخل نعش او شد و کس بیرون شدن آن را ندید و ابن عباس در جمل و صفین و نهران ملازم رکاب علی علیه السلام بود و شرح حال او انشاء الله در کتاب علی علیه السلام بشرح خواهد رفت بروایت ابو عمر حطیئه این اشعار را در حق ابن عباس انشاد می کند:

إني وجدت بيان المرء نافلة *** تهدى له و وجدت العى كالصمم

و المرء يفنى و يبقى سائر الكلم *** و قد يلام الفتى يوماً و لم يلم

و در حق او حسان بن ثابت گوید:

إذا ما ابن عباس بدالك وجهه *** رأيت له في كلّ أحواله فضلاً

إذا قال لم يترك مقالاً لقائل *** بمنظمات لا ترى بينها فضلاً

كفى و شفى ما في النفوس فلم يدع *** لذى اربة في القول جدا و لاهزلا

سموت إلى العليا بغير مشقة *** فنلت ذراها لادنياً و لاوغلا

ص: 21

خلقت خلیقاً للمروة والندی *** ملیحاً و لم تخلق کها ما ولا نزلاً

گویند عبدالله بن صفوان بن امیه یک روز در مکه بخانه عبدالله بن عباس آمد و نگرست که جماعتی از اشراف مسلمانان در طلب علم فقه و مسائل شرعی حاضرند از آن جا بخانه عبیدالله بن عباس آمد نظاره کرد که گروهی از بهراکل طعام بر خوان مانده او حاضرند از آن جا آمد بنزدیک عبدالله بن زبیر و گفت پسر های عباس یکی اطعام ناس کند و آن دیگر تعلیم علم و فقه فرماید از برای تو شانی باقی نیست، این زبیر بصوا بدید او عبدالله بن مطیع را طلب نمود و گفت پسر های عباس را بگو امیر المؤمنین می فرماید دیگر درین شهر نباشید و بیرون شوید و اگر نه شما را کیفر خواهم کرد ابن عباس گفت سوگند با خدای که مردم برای تحصیل علم و طلب فضل بنزدیک ما شد آمد دارند و ایشان را با ما در فساد امر تو مواضعه نیست ابوالطفیل عامر بن وائله کنانی این شعر گفت :

لا درّ درّ اللیالی کیف تضحکنا *** من الخطوب و احداث و تبکینا

و کلماتحدث الایام من عبر *** فی ابن الزبیر عن الدنیا یسلّینا

کنّا نجیء ابن عباس یقبسنا *** فقها و یکسبنا أجراً و یهدینا

و لایزال عبیدالله مترعة *** جفانه مطعماً ضیفاً و مسکینا

فالبرّ و الدین و الدنیا بدارهما *** ننال منها الذی نبغی إذا شینا

إنّ النبی هو النور الذی کشفتم *** به عمایات ماضینا و باقینا

ورھطه عصمة فی دیننا و لهم *** فضل علینا و حق واجب فینا

فقیم تمنعنا منهم و تمنعهم *** منا و تؤذیهم فینا و تؤذینا

فلست فاعلم باولاهم به رحماً *** یا بن الزبیر ولا أولى به دینا

لن یؤتی الله إنساناً ببغضهم *** فی الدین عزّ أولاً فی الارض تمکینا

عبدالله عامر البلوی حلیف بنی ساعده از انصار از غازیان بدر است.

عبدالله بن عامر بن ربیعۃ العدوی حلیف خطاب بن نفیل کنیت او ابو محمد است، در نسب او خلاف کرده اند بعضی گویند پسر عامر بن ربیعۃ بن هلال است

و جماعتی نسب او را بقبیله مذحج برندازیمن.

عبدالله بن عامر بن ربیعة الاکبر باتفاق پدرش در یوم طائف حاضر حضرت پیغمبر بود.

عبدالله بن ربیعة الاصغر در سال ششم هجری متولد شد و مادر او و برادر بزرگش که مذکور شد لیلی دختر اُبی خیشمة بن غانم بن عبد الله بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب است و کنیت او اَبو محمّد است در سال هشتاد و پنجم هجری وفات یافت و این آن کس است که از برای زید بن عمر بن الخطاب مرثیه گفت آن گاه که در حرب بنی عدی بن کعب و بنی جهم بن حذیفه و بنی مطیع مقتول شد:

أَنْ عَدِيًّا لَيْلَةَ الْبَقِيعِ *** تَكشَفَتْ عَنْ رَجُلٍ صَرِيحٍ

مَقَابِلٍ فِي الْحَسْبِ الرَّفِيعِ *** أَدْرَكُهُ شَوْمُ بَنِي مَطِيعِ

عبدالله بن عامر بن کریز بن حبیب بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصی القرشی العبشمی پسر خال عثمان بن عفان چه ما در عثمان اروی دختر کریز بود و مادر کریز ام حکیم البیضا دختر عبدالمطلب بود و مادر عبدالله بن عامر دجاجة دختر اسماء بن بود در عهد رسول خدا متولد شد و ما قصه حکومت های او را در بصره و اطراف ممالک فارس در عهد عثمان رقم کردیم قبل از عبدالله بن زبیر بزمانی قلیل وفات کرد این شعر زیاد انشاد کرد:

أَخُ لَكَ لَا تَرَاهُ الدَّهْرُ إِلَّا *** عَلَى الْعَلَاتِ قِيَاضاً جَوَاداً

أَخُ لَكَ مَا مَوَّدَتْهُ بِمَذْقٍ *** إِذَا مَا عَادَ فَقَرُّ أَخِيهِ عَادَا

سَأَلْنَاهُ الْجَمِيلُ فَمَا تَلَكَّى *** وَاعْطَى فَوْقَ تَسَالٍ وَزَادَا

وَأَحْسَنَ ثُمَّ أَحْسَنَ ثُمَّ عَدْنَا *** وَأَحْسَنَ ثُمَّ عَدْتُ لَهُ مَعَادَا

مَرَاراً مَا رَجَعْتُ إِلَيْهِ إِلَّا *** تَبَسَّمَ ضَاحِكاً وَثَنَى الْوَسَادَا

عبدالله بن عمیر بن عدی بن امیة بن جداره بن عوف بن الحارث بن الخزرج الانصاری از غازیان بدر است عبدالله بن عمیر الأنصاری الخطمی من بنی خطمة بن جشم بن مالک بن الاوس در شمار اهل مدینه است با این که اعمی بود در رکاب

رسول خدا جهاد کرد عبدالله بن عمیر الاشجعی از جمله أصحاب است.

عبدالله بن عمیر السدوسی نیز از صحابه است عبدالله بن عمّار در شمار أصحاب است.

عبدالله بن عدی بن الحمراء القرشي الزهري بعضی او را نقفی و حلیف قریش دانند کنیت او ابو عمرو و بروایتی ابو عمر است در شمار اهل حجاز است.

عبدالله بن عدی الانصاری از جمله أصحاب عبدالله بن عباس بن ابي ربيعة و اسم ابي ربيعة مغيرة بن عبدالله بن عمر بن مخزوم کنیت او ابو حارث است و مادر او ام الحلاس دختر مخرمه تمیمیه است و نام ام الحلاس اسما بود.

عبدالله بن عنیک الأنصاری از بنی عمرو بن عوف و ما نسب او را در ذیل نام برادرش جابر بن عتیک رقم کردیم این عبدالله آن کس است که ابو رافع بن ابي الحقیق جهود را بشرحی که در کتاب رسول خدا نگاشتیم مقتول ساخت بعضی او را از غازیان احد شمرده و چنان گفته اند که او در یمامه مقتول گشت و جماعتی خبر می دهند که در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود.

عبدالله بن عقبه از اهل مدینه است و کنیت او ابو قیس الزکوانی است.

عبدالله بن عبس از غازیان بدر است و او را از حلفای بنی حارث بن خزرج شمرده اند عبد الله بن عیینه بن مسعود الهذلی برادرزاده عبدالله بن مسعود بعضی او را بخطأ از اصحاب دانند و حال آن که از بزرگان تابعین است از اهل کوفه بشمار می رود و پسرش عبیدالله است.

عبدالله بن عتبة الفقيه المدني الشاعر بعضی او را از مهاجرین حبشه شمرده اند عبدالله بن عرفطة بن عدی بن امید بن حداده بن عوف بن النّجار بن الخزرج الانصاري باجعفر بن ابيطالب بسوی حبشه هجرت کرد و در جنگ بدر حاضر بود.

عبدالله بن عبد و کنیت عبد ابوالحجاج الثمالي است و بروایتی عبد الله بن عابد الثمالي و ثماله از قبيله ازد است و او را از مردم شام شمرده اند این حدیث را از رسول خدا نسبت روایت بوی دهند (قال قال رسول الله: يقول القبر للميت حين يوضع فيه: ويحك يا بن آدم ماغرك بي ألم تعلم اني بيت الفتنة وبيت الظلمة وبيت الوحدة وبيت

عبدالله بن عثمان الاسدی من بنی اسد بن خزیمه حلیف بنی عوف بن الخزرج در یوم یمامه مقتول شد عبدالله بن حکیم الجهنی کنیت او ابو معبد است در شمار اهل کوفه است عبدالله بن غالب اللیثی از بزرگان اصحاب است عبدالله بن غنم البیاضی در شمار صحابه است عبدالله بن فضاله اللیثی کنیت او ابو عایشه است گاهی قضاوت بصره داشت.

عبدالله بن خالد بن خلده بن حارث بن سواد بن مالک بن غنم بن مالک بن النّجار بعضی او را از شهیدان احد دانند و جماعتی گویند در خلافت عثمان وفات کرد.

عبدالله بن قیس بن إسحق بن عمرو بن ربیعة بن عدی بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری از غازیان احد است بعضی گویند در بدر نیز حاضر بود.

عبدالله بن قیس بن زانده بن الاصم پسر امّ مکتوم اعمی است و بعضی اسم او را عمر و دانند نسب ابن امّ مکتوم را نیز رقم کرده ایم عبدالله بن قیس الخزاعی بروایتی اسلمی است.

عبدالله بن قیس بن مسلم بن حضارة بن حرب بن عامر الاشعری از اولاد اشعر بن ادد بن زید بن کهلان است و بروایتی از اولاد اشعر بن سبا برادر حمیر است و نام مادر او ظبیه دختر وهب بن علی است و کنیت او ابو موسی اشعری است که بر نام او غلبه بسته واقدی گوید ابو موسی با جماعت اشعریین بمکه آمد و اسلام آورد و هجرت بحبشه نمود و مورّخین خلاف کرده اند که راه او بحبش چگونه افتاد ابو عمرو گوید چون ابو موسی بمکه آمد و بنی عبد شمس با او طریق خلاف سپردند بمیان قوم خویش مراجعت نمود و بعد از هجرت رسول خدا با پنجاه تن از اشعریین بکشتی نشست تا بمدینه آید و باد کشتی او را بحبش افکند و این وقتی بود که جعفر بن ابیطالب آهنگ مدینه داشت.

پس در خدمت جعفر در سال فتح خیبر بمدینه آمد رسول خدا او را در مخالفین پس در یمن و قبیلہ زبید حکومت داد و عمر بن الخطاب بعد از عزل مغیره ولایت بصره بدو

گذاشت و عثمان حکومت کوفه باو داد چنان که هر يك در جای خود بشرح رفت در سال چهل و چهارم و بروایتی پنجاه و دوم هجری در کوفه و بروایتی در مکه وفات نمود و این وقت شصت و سه ساله بود و بعضی از احوال او را در کتاب علی علیه السلام و یوم حکمین انشاء الله مرقوم خواهیم داشت .

عبدالله بن السَّعدی (1) خلاف کرده اند در اسم سعدی بعضی قدامه بن وقدان و جماعتی عمر بن وقدان گفته اند کنیت او ابو محمّد است در سال پنجاه و هفتم هجری وفات نمود.

عبدالله بن قرط الثمالی الازدی اسم او در جاهلیت شیطان بود رسول خدایش عبدالله نامید ابو عبیده بن الجراح او را دو کُرت بحکومت حمص فرستاد.

عبدالله بن قریظ الزیادی باتفاق خالد بن الولید باوفد بنی الحارث بن کعب بحضرت رسول آمد و مسلمانی گرفت و عبدالله بن قارب الثقفی از جمله اصحابست عبدالله بن قیظی بن قیس بن لوزان بن ثعلبة بن عدی بن مجدعة از غازیان احد است و در یوم جسر أبو عبیده مقتول شد با دو برادرش عقبه و عباد، عبدالله بن سعید بن العاص بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف نام او در جاهلیت حکم بود رسول خدایش عبدالله نامیده و فرمود کتاب را تعلیم کند چه کاتبی نیکو بود در روز بدر شهید شد.

عبدالله بن سعید بن خثیمه الانصاری الدوسی پدرش در یوم بدر وجدش در احد شهید شد و عبدالله با پدرش در عقبه حاضر شد و نیز از غازیان بدر است.

عبدالله بن سراقه بن المعتمر بن عبدالله بن قرط بن رزاح بن عدی بن کعب القرشی العدوی با برادرش عمرو بن سراقه حاضر بدر بود لکن موسی بن عقبه و ابومعشر گویند عبدالله در بدر حاضر نشد و در احد و دیگر غزوات حاضر بود.

عبدالله بن سعد بن اُبی سرح بن الحارث بن حبیب بن خزیمه بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤی القرشی العامری کنیت او ابو یحیی است قبل از فتح مکه ایمان آورد و کاتب رسول خدای بود پس مرتد شد و بمکه گریخت بعد از فتح مکه

ص: 26

رسول خدای فرمود او را و چند کس دیگر را مسلمانان بقتل رسانند اگر چه در استاد کعبه آویخته باشند عبدالله چون برادر رضاعی عثمان بن عفان بود بنخانه او گریخت و عثمان بکراهت خاطر رسول خدای ننگریست و در شفاعت الحاح نمود چندان که ساکت شد و ما این قصه را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم و بعد از پیغمبر عثمان در خلافت خویش او را مکانت عظیم نهاد و حکومت ها و امارت ها داد چنان که در کتاب عثمان رقم کردیم و بعد از قتل عثمان با علی علیه السلام بیعت نکرد و نیز با معویه بیعت نمود و در سال سی و هفتم هجری در ارض عسقلان جهان را وداع گفت.

عبدالله بن سعد الانصاری عمّ حزام بن حکیم در جنگ قادسیه در مقدمه جیش جای داشت عبدالله بن سعد الازدی در شمار مردم شام است عبدالله بن سعد الاسلامی در شمار مردم مدینه است.

عبدالله بن سهیل بن عمرو بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤی القرشی العامری کنیت او اوسهیل است در هجرت ثانی سفر حبشه کرد چون مراجعت کرد پدرش سهیل او را گرفت و محبوس نمود و هنگام غزوه بدر او را با خود بیاورد عبدالله اسلام خود را مخفی داشت چون پیغمبر وارد بدر شد از جیش قریش بگریخت و بحضرت رسولی آمد و از غازیان بدر و دیگر غزوات گشت و در یوم فتح مکه از برای پدرش امان طلبید و سهیل را بحضرت رسول آورد و در جنگ یمامه نیز حاضر شد و این وقت سی و هشت ساله بود.

عبدالله بن سلمة العجلانی البلوی ثمّ الانصاری حلیف بنی عمرو بن عوف هو عبدالله بن سلمة بن مالک بن الحارث بن عدی بن الجعد بن العجلان بن ضبیعة بن بلوی در بدر حاضر شد و در احد شهید گشت بدست عبدالله بن زبیری .

عبدالله بن السائب بن ابی السائب واسمه صیفی بن عائذ بن عبدالله بن عمر بن مخزوم القرشی المخزومی القاری کنیت او ابوعبدالرحمن است و او معروف بقاری بود بسبب (1) سائب که مردم مکه از وی کسب قرائت می کردند و عبدالله ساکن مکه

ص: 27

1- عبارت استیعاب «وقیل أباالسائب»، یعنی و بعضی گویند کنیت او ابوالسائب

بود بزمانی قلیل قبل از عبدالله بن زبیر وداع جهان گفت.

عبدالله بن سلام بن الحارث الاسرائیلی ثمّ الانصاری از اولاد یوسف بن یعقوب علیهما السلام و کنیت او ابو یوسف است حلیف انصار بود و در جاهلیت حصین نام داشت بعد از اسلام از رسول خدا عبدالله نام یافت و در سال چهل و سیم هجری در مدینه وفات یافت و ما قصه اسلام او را هنگام ورود رسول خدا بمدینه مرقوم داشتیم .

عبدالله بن سوید الحارثی الانصاری احد بنی حارثه عبدالله بن سبرة الجهنی از جمله أصحاب است عبدالله بن سرجس المزنی و بروایتی مخزومی و بروایتی حلیف بنی مخزوم بود عبدالله بن سبره الهمدانی و بروایتی عبدی است از عبد قیس .

عبدالله بن سفیان بن عبد الاسد بن هلال بن عبد الله بن عمر بن مخزوم القرشی با برادر شهیار از مهاجرین حبشه است ابن إسحق گوید در یوم یرموک مقتول گشت. عبدالله بن سفیان الازدی در شمار مردم شام است عبدالله بن ساعده برادر عویمر بن ساعدة الانصاری از اهل مدینه است عبدالله بن سابط بن ابي خمیسة بن عمرو بن وهب بن حذافة بن جمح القرشی الجمحی در شمار مردم مکه است و نام مادر او تماضر است و کنیت او امّ موسی دختر اعور بن عمرو بن وهب بن حذافة بن جمح بود و اسم اعور خلف است.

عبدالله بن سلامة بن عمیر الاسلامی هو عبدالله بن ابي حدرد کنیت او أبو محمد است در سال هفتاد و یکم وفات نمود و هشتاد و یک سال داشت احمد عبدالله بن سندر کنیت او أبو أسود است.

عبدالله بن سهل الانصاری از غازیان بدر است بعضی او را از بنی عبدالاشهل از غسان دانسته اند هو عبدالله بن سهل بن زید بن عامر بن عمر بن جشم بن الحارث بن الخزرج از قبیله اوس عبدالله بن سهل الانصاری الحارثی برادر عبدالرحمن و پسر برادر حویصه و محیصه در خیبر مقتول شد.

عبدالله بن ابي سليط در شمار مردم مدینه است و پدرش از غازیان بدر است عبدالله بن شهاب بن عبدالله بن الحارث بن زهرة الکلابي القرشي الزهري نام او در جاهلیت عبدالجان بود رسول خدا او را عبدالله نام نهاد بجانب حبشه هجرت نمود و از آن جا بمکه مراجعت کرد و قبل از هجرت رسول خدا بمدینه در مکه وفات نمود و او را عبدالله بن شهاب الاکبر می گفتند و عبدالله بن شهاب الاصغر آن کس است که باتفاق مشرکین در احد حاضر شد و پیغمبر را با سنگ جراح کرد و در پایان کار مسلمانی گرفت چنان که مرقوم شد و بعضی خلاف گفته اند و عبدالله بن شهاب الاصغر را از مهاجرین حبشه شمرده اند .

عبدالله بن شخیر بن عوف بن کعبه بن وقدان الجرشي ثم العامری جرش اسم قبیله است از بنی عامر بن صعصعه عبدالله بن شریک بن انس بن رافع بن امرء القیس بن زید بن عبد الاشهل الانصاری الاشهل با پدرش در احد حاضر بود

عبدالله بن شداد بن الهادی اللیثی الصوائی در زمان رسول خدای متولد شد .

عبدالله بن شبل الانصاری از جمله اصحابست عبدالله بن شبل الاحمسی در زمان عثمان بالشکر اسلام سفر آذربایجان کرد عبدالله بن اهیب هو ابو حبیب بن لخم السعدی اللیثی من بنی سعد بن لیث حلیف بنی عبد شمس و بروایتی حلیف بنی اسد بن خزیمه در جنگ خیبر شهید شد علی عبدالله بن هلال بن عبدالله الثقفی از جمله اصحابست عبدالله بن هلال المزنی نیز از صحابه است.

عبدالله بن هشام بن عثمان بن عمرو القرشي التیمی جدّ زهرة بن سعید در شمار اهل حجاز است نام مادرش زینب دختر حمید است عبدالله بن وقدان القرشي السعدی ازین روی او را سعدی گفتند که در میان بنی سعد بن بکر شیر خورد و باوفد بنی سعید بحضرت رسول آمد.

عبدالله بن الولید بن المغیره بن عبدالله بن معمر بن مخزوم و او پسر برادر خالد بن الولید است نام وی نیز ولید بوده وقتی بحضرت رسول آمد فرمود نام تو چیست گفت ولید بن ولید بن ولید بن مغیره فرمود نام تو عبدالله باشد .

عبدالله بن یزید بن حصین بن عمرو بن حارث بن خطمه الانصاری الخطمی الاوسی در حدیبیه هفده ساله بود و در صفین و جمل و نهروان ملازمت رکاب علی علیه السلام داشت

عبدالله بن یاسر برادر عمّار یاسر شرح حال برادر و پدرش در کتاب رسول خدا رقم شد عبدالله پدر علقمة المزنی البصری عبدالله السدوسی از جمله أصحابست عبدالله الثقفی پدر سفیان بن عبدالله الثقفی در شمار مردم مدینه است عبدالله مردی است از بنی عدی نام او سائب بود رسول خدا او را عبدالله نامید عبدالله بن الحجاج الثمالی از جمله صحابه است .

عبدالله لقب او حمار است از اهل مدینه شمرده می شود عبدالله الخولانی پدر او أبو إدريس است عبدالله کنیت او ابوهریره است در اسم او واسم پدرش خلاف کرده اند چون کنیت او برنامش غلبه دارد در باب کنی بشرح خواهد رفت .

عبدالرحمن بن عوف بن عبد الحارث بن زهرة بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤی بن غالب القرشي الزهري کنیت او أبو عمدة است و اسمش در جاهلیت عبد عمرو و بروایتی عبدالکعبه بود رسول خدایش عبدالرحمن نام نهاد ، ده سال بعد از تاریخ فیل متولد شد و او از مهاجرین اولین است نخست بحیثه هجرت کرد و از آن جا بمکه مراجعت کرد و دیگر باره مدینه هجرت نمود رسول خدا صلی الله علیه و سلم او را با سعد بن ربیع عقد برادری بست و او در بدر و دیگر غزوات حاضر بود رسول خدا صلی الله علیه و سلم او را بدومة الجندل فرستاد و فرمود بعد از فتح دختر شریف آن قوم را تزویج کن لاجرم بعد از فتح تماضر دختر اصبع بن ثعلبة بن ضمضم الکلبی که شریف و رئیس آن قوم بود بحباله نکاح آورد و مادر اُبی سلمه فقیه است.

امّا زبیر بن بکار زنان و فرزندان عبدالرحمن عوف را بدین گونه رقم کرده گوید محمد که عبدالرحمن بنام او ممکنّی بود و دیگر سالم الاکبر و دیگر دخترش امّ القاسم مادر این هر سه امّ کلثوم دختر عتبة بن ربیعة بن عبد شمس بود همانا سالم الاکبر قبل از اسلام وفات یافت و امّ القاسم در جاهلیت متولّد شد و محمد در اسلام متولّد گشت و مادر ابراهیم و حمید و اسمعیل امّ کلثوم دختر عتبة بن اُبی معیط بود

و مادر عروه بحیره دختر هانی بن قبیصه بود ، از بنی شیبان در افریقیه مقتول گشت و مادر سالم الاصغر سهله دختر سهیل بن عمروالعامری بود و مادر اُبی بکر ام حکیم دختر قائظ بن خالد بن عبید بن کنانه بود و مادر عبدالله الاکبر و قاسم دختر اُنس بن رافع الانصاری از بنی عبدالاشهل بود و کنیت عبدالله الاکبر اُبو عثمان است او نیز در افریقیه مقتول گشت.

همانا زبیر بن بکار عبدالله الاصغر همان اُبو سلمه فقیه را داند و گوید مادر او و مادر عبدالرحمن بن عبدالرحمن بن عوف سبیه نام داشت و مادر سهیل غزال دختر کسری است که سعد بن ابی وقاص در یوم مداین اسیر گرفت و مادر جویریة دختر عبدالرحمن بادیه دختر غیلان بن سلمة الثقفی است و مادر محمّد و معن و زید سهلة الصغری دختر عاصم بن عدی العجلانی است و عبدالرحمن را اهل سنت و جماعت از عشره مبشره دانند و او بوصیّت عمر بن بن الخطاب یکی از اهل شوری بود چنان که در کتاب عمر رقم شد و او را امین اُمّت می گفتند و مردم شیعی او را دشمن اهل بیت می دانند مردی طویل القامه حسن الوجه رقیق البشرة ضخم الکعبین غلیظ الاصابع بود هزار شتر و سه هزار گوسفند و صد اسب در اطراف مدینه بچرا داشت و بکثرت مال معروف بود بروایتی بعد از وفات او در قسمت میراث ربع ثمن مال او را بحساب گرفتند هشتاد و سه هزار درهم بر آمد.

رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم میان او را با عثمان بن عفان عقد اخوت بست گویند ازین جاست که در شوری عبدالرحمن جانب عثمان را گرفت و چون عمر بن الخطاب نیز خلافت را از بهر عثمان می خواست در معنی عنان کار را بدست عبدالرحمن گذاشت لکن بروی مبارک نیفتاد چنان که در مرض وفات با عثمان سخن نکرد و بمرد بشرحی که در کتاب عثمان مرقوم افتاد هشتاد و هشت سال زندگانی یافت.

عبدالرحمن بن کعب المازنی الانصاری کنیت او ابولیلی است در غزوه بدر حاضر شد و در سال بیست و چهارم هجری وفات کرد و او یک تن از بکائین که قدرت بر حمل غزوه تبوک نیافت چنان که در کتاب رسول خدا مرقوم گشت.

عبدالرحمن بن العوام بن خویلد بن اسد برادر زبیر بن العوام است در سال فتح مکه مسلمانی گرفت و اسمش در جاهلیت عبدالکعبه بود رسول خدایش صلی الله علیه و اله و سلم عبدالرحمن نامید در یوم یرموک حاضر بود و پسرش عبدالله در یوم الدار هنگام قتل عثمان مقتول گشت .

عبدالرحمن بن اُبی بکر صدیق کنیت او ابو عبدالله است و او را پسری بود که محمّد نام داشت و اُبوعتیق لقب او بود در عهد رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد و عبدالرحمن برادر اُعیانی عایشه است و مادر ایشان ام رومان بود و اسم عبدالرحمن در جاهلیت عبد الکعبه بود و در صلح حدیبیه مسلمانی گرفت و رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را عبدالرحمن نام گذاشت در جنگ بدر و احد باتفاق مشرکین حاضر گشت و با پدرش ابوبکر آهنگ مقاتلت نمود چنان که بشرح زفت مردی مزاح بود و شجاعتی بکمال داشت قصه های جنگ او را در کتاب ابوبکر و کتاب عمر رقم کردیم .

در جنگ جمل در جیش عایشه بود و محمّد برادرش ملازمت رکاب علی علیه السلام برداشت و آن گاه که معویه بر منبر صعود داد و از برای پسرش یزید علیه اللعنه از مردم بیعت خواست از کسانی که سر از بیعت او برتافتند یکی عبدالرحمن بود معویه صد هزار درهم با و فرستاد و او نپذیرفت و بیعت نکرد در سال پنجاه و سیم و بروایتی پنجاه و پنجم هجری در منزل حبشی که از آن جا تا مکه ده میل مسافت داشت بمرگ فجادر گذشت او را حمل داده در مکه بنخاک سپردند چون این خبر بعایشه بردند از مدینه مکه کرد و بر سر قبر عبدالرحمن آمد و بگریست و بدین شعر تمثل جست:

و کتّا کندمانی جذیمة حقبة *** من الدّهر حتّی قیل لن یتصدّعا

فلمّا تفرّقنا کاتّی و مالکا *** لطول اجتماعٍ لم نبت لیلةً معا

گویند اتفاق نیفتاده که از يك نژاد چهار پشت با رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم دیدار کرده باشد و حال آن که مسلمان باشند الا در سلسله ابوبکر که اُبو قحافه و پسرش ابوبکر و پسر ابوبکر عبدالرحمن و پسر عبدالرحمن محمّد که اُبوعتیق کنیت داشت هر چهار تن رسول خدای را دیدار کردند و ایمان آوردند.

عبدالرحمن بن سمرة بن حبيب بن عبد شمس بن عبد مناف القرشي العبشمی کنیت او اوسعید است در یوم فتح ایمان آورد و قصه های او را در فتح کابل و سجستان در کتاب های خلفا مرقوم داشتیم در سال پنجاه و یکم هجری در بصره وفات کرد . عبدالرحمن بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم در عهد رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد و در زمان خلافت عثمان در افریقیه با برادرش معبد بن عباس مقتول گشت. ابن کلبی گوید عبدالرحمن در شام مقتول گشت.

عبدالرحمن الاکبر بن عمر بن عمر بن الخطاب ، عمر بن الخطاب را سه پسر بود که عبدالرحمن نام داشت : اول عبد الرحمن الاکبر ، دوم عبدالرحمن الاوسط، سیم عبدالرحمن الاصغر و ما نام مادر ایشان را در کتاب عمر آن جا که ذکر زنان و فرزندان اوست نگاشته ایم اما عبدالرحمن الاکبر در شمار اصحابست و عبدالرحمن الاوسط که مکنی بابوشحمه بود بعد از حدّ خمر مریض شد و پس از يك ماه جان بداد و این که اهل عراق گویند در زیر تازیانه عمر جان بداد بخطا رفته اند شرح این قصّه را نیز در کتاب عمر مرقوم داشتیم.

عبدالرحمن بن جبیر بن عمرو بن زید بن جشم بن حارثة بن الحارث بن الخزرج بن عمرو بن مالك بن الاوس الانصاری کنیت او ابو عبس است از غازیان بدر است و از جمله قاتلان کعب بن الأشرف و ابرافع بن ابي الحقیق یهودی، در سال سی و چهارم هجری وفات نمود این وقت هفتاد سال داشت.

عبدالرحمن بن ثابت بن الصامت بن علی بن کعب بن عبدالاشهل پدرش در جاهلیت وفات کرد.

عبدالرحمن بن عبیدالله بن عثمان القرشی التیمی برادر طلحة بن عبیدالله در جنگ جمل با اتفاق برادرش طلحه مقتول شد.

عبدالرحمن بن عثمان بن عبد الله بن عمر و بن کعب بن سعد بن تیم بن مرة القرشی التیمی برادرزاده طلحة بن عبیدالله است در یوم فتح مکه اسلام آورد و با عبد الله بن زبیر در مکه مقتول گشت او را دو پسر بود یکی معاذ و آن دیگر عثمان .

عبدالرحمن بن معاذ بن عثمان بن عمرو بن كعب عم زاده طلحة بن عبيدالله است. عبدالرحمن بن قبطی بن قیس بن لوزان بن ثعلبة بن عدی بن مجدعة بن حارثه در احد حاضر بود و در یمامه مقتول گشت.

عبدالرحمن بن ازهر بن عوف بن عبد بن حارث بن زهرة القرشي الزهري برادرزاده عبدالرحمن بن عوف کنیت او ابو جبير است در حنین حاضر بود .

عبدالرحمن الخطمی در شمار مردم مدینه است .

عبدالرحمن بن اسعد بن المنذر در اواخر خلافت معویه وفات نمود کنیت او ابوحمید الساعدیست که بر نامش غلبه جسته و در نام او خلاف کرده اند بعضی گویند عبدالرحمن بن عمرو بن سعد بن خالد بن ثعلبة بن عمرو بن الخزرج، گفته اند از اهل مدینه بشمار می رود.

عبدالرحمن بن حسنه برادر شرحبیل بن حسنه همانا حسنه نام مادر اوست در ذیل نام شرحبیل نسب او شمرده شد عبدالرحمن بن عمیره و بروایتی ابی عمیره المزنی و جماعتی از دی خوانده و گروهی عبدالرحمن بن عمیره القرشی دانسته اند در شمار مردم شام است.

عبدالرحمن بن ابی راشد الازدی چون بحضرت رسول آمد فرمود نام تو چیست گفت عبدالعزی و کنیت من ابومعویه است فرمود تو عبدالرحمن باشی و کنیت تو ابورشد باشد آن گاه فرمود آن کیست که باتست؟ عرض کرد غلام من قیوم فرمود او نیز عبدالقیوم است.

عبدالرحمن بن مربع الانصاری برادر عبدالله بن مربع از سوی پدر و مادر در احد و دیگر غزوات حاضر بود و در یوم جسر أبوعبیده مقتول گشت.

عبدالرحمن بن حزن بن ابی وهب بن عمرو بن عائذ بن عمر عمران بن مخزوم عم سعید بن المسیب القرشی المخزومی در یوم یمامه مقتول شد و ایشان چهار برادر بودند در شمار صحابه عبدالرحمن و سایب و ابو معبد .

عبدالرحمن بن خالد بن ولید بن المغیره القرشی المخزومی از شجعان عرب

است لکن با علی علیه السلام مخالفت کرد و با معویه در جنگ صفین در جیش معویه بود و برادرش مهاجر بن خالد ملازمت رکاب علی علیه السلام داشت و در جنگ جمل و صفین با آن حضرت بود گویند وقتی معویه با مردم شام گفت اجل من نزدیک شده است و من یک تن مانند شمایم و اکنون در خاطر دارم که امر شما با یکنن که کفایت تواند کرد تقویض فرمایم شما را رای بر چیست و کرا شایسته می دانید؟ گفتند عبدالرحمن بن خالد نیک شایسته است این سخن بر معویه گران آمد و چنان افتاد که پس از چند روز عبدالرحمن مریض گشت معویه مردی جهود را که طیب او بود تلقین کرد تا شربت زهرآلود بدو خوراند و او را بکشت.

چون این خبر بمهاجر آوردند، چنان که کس ندانست سفر دمشق کرد و پوشیده همی زیست تا شبی آن جهود از نزد معویه بیرون شد تا بسرای خویش رود مهاجر از کمین بیرون شد و حمله کرد گروهی که با جهود بودند فرار کردند پس مهاجر او را بخون برادر بکشت چنان که انشاء الله در جای خود بشرح می رود .

عبدالرحمن بن رقیش بن رباب بن یعرم الاسدی برادر یزید بن رقیش از غازیان احد است.

عبدالرحمن بن زمعه بن قیس القرشی العامری پسر عبود بن نصر بن مالک بن جندب بن عامر بن لوی خواهرش سوده بنت زمعه در سرای رسول خدای بود.

عبدالرحمن بن معاذ بن جبل نسب او در ذیل نام پدرش بشمار می رود، او و پدرش معاذ در طاعون شام درگذشتند مقبل عبدالرحمن بن یعرم الدیلمی از اصحاب است.

عبدالرحمن بن ابی سبرة الجعفی هو یزید بن مالک کنیت او نیز ابوسبره است در شمار مردم کوفه است نام او عزیز بوده «فسمّاه رسول الله عبدالرحمن و قال أحبُّ الاسماء إلى الله عبدالله و عبدالرحمن».

عبدالرحمن بن بدیل بن ورقاء الخزاعی یکی از امرای آن لشکر بود که

از مصر بمدینه آمدند و عثمان را محاصره کردند و بقتل رسانیدند عبدالرحمن بعد از قتل عثمان در شام وفات کرد عبدالرحمن بن عبدالله بن ثعلبه هو ابوعقیل البلوی عبدالعزی نام داشت پیغمبرش عبدالرحمن نام نهاد محمد بن حب را بدین گونه شمرده است:

عبدالرحمن بن عبدالله بن تیجان بن عامر بن مالک بن عامر بن انیف البلوی از اولاد قضاعه و حلیف انصار است عبدالرحمن بن ابی قراد الاسلمی نیز از أصحاب است عبدالرحمن بن حباب السلمی نیز از صحابه است.

عبدالرحمن بن سعید بن یربوع المخزومی اسمش صیرم بود پیغمبر او را عبدالرحمن نامید جماعتی گویند پدر او صیرم نام داشت رسول خدایش سعید نامید .

عبدالرحمن بن سایب بن ابی سایب برادر عبدالله روز جمل مقتول گشت.

عبدالرحمن بن حبیب الجهنی سرش معاذ از وی حدیث کند که گفت: «قال رسول الله إذا عرف الغلام یمینه عن شماله فمروه بالصلوة».

عبدالرحمن بن صفوان بن امیة القرشی الجمحی در شمار مردم مکه است عبدالرحمن بن صفوان گویند مردی از مهاجرین است از دوستان عباس بن عبد المطلب بعد از فتح مکه دست پسرش را گرفته بحضرت رسول آورد و عرض کرد یا رسول الله با او بشرط هجرت تکمیل بیعت فرمای فرمود: «لا هجرة بعد الفتح» عبدالرحمن عباس را بشفاعت برانگیخت همچنان شفاعت عباس پذیرفته نشد و فرمود بعد از فتح مکه هجرت نیست.

عبدالرحمن بن صفوان بن قدامة التیمی نخست عبدالعزی نام داشت پیغمبرش عبدالرحمن نامید برادرش عبدالله و پدرش صفوان نیز در شمار أصحاب اند .

عبدالرحمن بن قتادة السلمی در شمار مردم شام است.

عبدالرحمن بن حسل برادر کلدی است و از جانب مادر برادر صفوان بن امیه است و نام مادرش صفیه دختر معمر بن حبیب بن وهب الجمحی است پدرش از

یمن بمکه این اشعار را در نکوهش عثمان گوید:

أحلف بالله جهد اليمين *** ما ترك الله أمري سدى

ولكن جعلت لنا فتنة *** لكى نبتلا بك أو تقتلا

دعوت الطريد فاويته *** خلافاً لما سنّه المصطفى

و وليت قريك أمر العباد *** خلافاً لسنة من قد مضى

و أعطيت مروان خمس الغنيمة *** أثرته و حميت الحما

و مال أتاك به الاشعري *** من الفياء أعطيته من دتا

و إن الأمينين قد بينا *** منار الطريق عليه الهدى

فما أخذنا درهما عيلة *** ولا قسما درهما فى الهوى

عبدالرحمن بن خنيس التميمي در شمار مصرّين است وقتى بحضرت رسول آمد كه شياطين از كوه و دشت بر او گرد مى آمدند و شيطان آتشی افروخته در دست داشت.

«فلما رأهم و جل و جاء جبرائيل فقال يا محمد، قل: فقال و ما أقول: قال قل: أعوذ بكلمات الله التامات التي لا يجاوزهن بر ولا فاجر، من شرّ ما خلق و ذره و يره و من شر ما ينزل من السماء و من شر ما يعرج فيها و من شر ما ذره في الارض و براء و من شرفتن ما يخرج منها و من شرفتن الليل و النهار و من شر كل طارق الا طارقاً بطرق بخير يا رحمن» پس آتش شيطان فرو مرد و خداوند ایشان را هزيمت كرد.

عبدالرحمن المزنى و او را دو پسر بود يکى عبدالرحمن و آن ديگر شد نام داشت عبدالرحمن بن أبي عقيل بن مسعود الثقفى گویند از اولادقمى بن منبه بن بکر بن هوازن عبدالرحمن بن عتبة بن عويمر بن ساعده از جمله صحابه است .

عبدالرحمن بن عائش الحضرمى در شمار مردم شام است.

عبدالرحمن بن ابزى الخزاعي مولى نافع بن حارث الخزاعي ساکن کوفه بود و على عليه السلام او را مامور بخراسان ساخت چنان كه انشاء الله در كتاب على عليه السلام

مذکور خواهد شد.

عبدالرحمن بن اُبدی (1) نیز از اصحاب است عبدالرحمن بن ربیعۃ بن کعب الاسلامی در شمار اهل مدینه است عبدالرحمن بن علقمة الثقفی از جمله صحابه است.

عبدالرحمن بن ربیعۃ الباهلی معروف است بذی النور برادر بزرگ سلیمان بن ربیعۃ است هنگامی که عمر بن الخطاب سعد بن ابی وقاص را بقادسیه فرستاد او را قضاوت داد و نیز وقتی او را بباب و الابواب و قتال جماعت ترك مأمور ساخت و در بلنجر رزم همی داد و این در خلافت عثمان بود بشرحی که مرقوم شد .

عبدالرحمن بن المرقع السلمی در مکه و مدینه سکون داشت.

عبدالرحمن بن قرط الثمالی در شمار اصحاب است عبدالرحمن بن معقل نیز از صحابه است.

عبدالرحمن بن شبیل الانصاری برادر عبدالله بن شبیل عبد الرحمن بن زبیر بن باطیا القرشی عبدالرحمن بن ساعدة الانصاری الساعدی.

عبدالرحمن بن اشیم الانماری و بروایتی انصاری و اگر نه حلیف ایشان بود. عبدالرحمن بن سهیل الانصاری گویند از غازیان بدر بوده ابو عمر نیز حدیث می کند که عبدالرحمن بن سهیل از غازیان بدر است و آخر کس است که در خیبر مقتول شد و مردی فقیه و عالم بود چه وقتی مردی وداع جهان گفت مادر پدر او و مادر مادر او بنزد ابوبکر آمدند در طلب میراث فرزند زاده خود ابوبکر حکم بخطا کرد عبدالرحمن گفت یا خلیفة رسول الله این حکم بر قانون شرع نیست و مسئله میراث را با او بیان کرد پس ابوبکر او را گماشت تا در میان ایشان حکومت کند عبدالرحمن بن سنیه الاسدی از جمله اصحاب است.

عبدالرحمن بن اُبی رهم الکنندی هم از اصحاب است عبد الرحمن بن عرابۃ الجهنی. عبدالرحمن بن علی الحنفی نیز در شمار اصحاب رسول خداست.

ص: 38

1- گویا صحیح عبدالرحمن بن اذینه باشد.

صالح خوات المای کیت میتونی است کلید دستی

واقف الأصدی مرضی

دان مواحد تولدت كت ان الوالت رسال

بن مالك الاصلی الی موسی صور عید

الیك التفح التکیتات الوعمال

وروقت

صالحینعم القوی العائد.

قیر نگری

عمال

محمماية

و علی

الحجاز والعراق ذو بال

المحورية في التري

الاحزان و پیاو در سال هت

مجری وقت کی

=

ت

ت که در حین چانگ تاکید

لاج

من قبل القرني

الحوی

دختر أبولبابة بن عبدالمندر گویند أبولبابه او را بحضرت رسول آورد و گفت این فرزندزاده من است و مولودی از وی صغیر تر ندیده ام رسول خدا بخندید و دست بر سر او کشید و خدای را بخواند و او از تمام مردم در از بالاتر گشت.

عبدالرحمن بن حارث بن هشام بن المغيرة بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم القرشي المخزومی کنیت او أبو محمد است ده ساله بود که رسول خدای از جهان برفت.

عبدالرحمن بن عسيلة الصنابحي از قبایل یمن در زمان پیغمبر اسلام آورد و او را از بزرگان تابعین می شمارند عبدالرحمن بن عویمر بن ساعدة الانصاري عبدالرحمن بن صبيحة التميمي در زمان رسول خدای متولد شد و او را در مدینه خانه بود.

عبدالرحمن بن حاطب بن أبي بلتعه کنیت او ابو یحیی است در زمان پیغمبر متولد شد و در سال شصت و هشتم هجری وفات نمود عبدالرحمن بن الاسود بن عبد يغوث الزهري در زمان رسول خدای متولد شد او را نیز در مدینه خانه بود.

عبدالرحمن بن ملاء و بروایتی ملا بن عمرو بن عدی بن وهب بن سعد بن خزيمه بن كعب بن رفاعة بن مالك بن نهد بن زيد بن ليث بن سود بن اسلم بن الحاف بن قضاعة کنیت او أبو عثمان است در زمان رسول خدای اسلام آورد و در غزوات زمان عمر مانند فتح قادیسیه و جلولا و تستر و نهاوند و یرموک و آذربایجان حاضر بود صد و سی سال زندگانی یافت چنان که خود گوید (بلغت نحواً من ثلاثين و مائة سنة فما من شيء

الا-عرفت النقص فيه الا املى) می گوید یک صد و سی سال زندگانی یافتم و در همه چیز ها نگران نقصانی شدم الا در حرص خود و آرزوی خود که هیچ قصوری و فتوری در آن راه نکرد.

عبيدالله بن عباس بن عبد المطلب بن هاشم القرشي الهاشمی نام مادرش لبابه دختر حارث بن مزن الهلالية است کنیت او أبو محمد است یک سال کوچکتر از برادرش عبدالله بن عباس است، أمير المؤمنين علی عليه السلام او را در زمان خلافت خود بیمن فرستاد و قصه او را انشاء الله در کتاب علی عليه السلام مرقوم خواهیم داشت، و او معروف بجود و کرم

بود چنان که عبدالله بن عباس بعلم و فقه شناخته بود وفات او را بعضی در سال پنجاه و هشتم هجری دانسته اند و گروهی در زمان یزید بن معاویه علیه اللعنه گفته اند.

عبدالله بن شقیر بن عبد الاسد بن هلال بن عمر بن المخزوم در یوم یرموک مقتول گشت.

عبدالله بن عبید بن التیهان در یوم یمامه مقتول شد عبید الله بن الاسود السدوسی باوفد سدوس بحضرت رسول آمد .

عبدالله بن عمر بن الخطاب بسبب قتل هرمان که در کتاب عمر و عثمان بشرح رفت در خلافت علی علیه السلام بترسید و بنزد معاویه گریخت و در صفین بدست لشکر علی علیه السلام مقتول شد چنان که در کتاب علی علیه السلام خواهیم نگاشت او را دوزن بود یکی اسما دختر عطارد بن حاجب التمیمی و دیگر بحیره دختر هانی بن قبیصة الشیبانی در روز قتل او بر او نوحه همی کردند .

عبدالله بن معمر بن عثمان بن عمرو بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّة القرشی التیمی هنگام وفات رسول خدای کودک بود و هنگام فتح اصطخر باتفاق عبدالله بن عامر بن کریر بر مقدمه جیش بود و او نیز شعر توانست گفت این شعر ها ازوست :

إذا أنت لم تُرخ الأزار تکرماً*** علی الکلبۃ العوراء من کلّ جانب

فمن ذالذی نرجو لحقن دماننا*** و من ذالذی نرجو لحمل التّوائب

پسر او عمر بن عبیدالله یک تن از اسخیای عرب است و او با عبدالرحمن بن سمره در فتح کابل حاضر بود و او را حجاج در ارض ضمیر بکشت چنان که در جای خود مرقوم می داریم او را شصت سال زندگانی بود فرزندق این شعر از بهر او گوید :

یا ایّها الناس لا تبکوا علی احد*** بعد الذی بضمیر وافق القدر

عبدالله بن مسلم القرشی و بعضی او را حضر می دانند عبید الله بن معتبة السوائی بن بنی سواة بن عامر بن صعصعه عبیدالله بن التیهان بن مالک برادر ابوالهیشم و نصیر بن التیهان عبیدالله بن محصن از جمله أصحاب است .

عبید الله بن السفیان بن عبد الاسد القرشی المخزومی برادر هبّار بن سفیان در

یوم یرموک مقتول گشت عبیدالله بن ضمیره الحنفی الیمامی بعضی او را نخعی گفته اند عبیدالله بن کثیر پدر محمّد بن عبیدالله است عبیدالله بن عدی بن الخیار بن عدی بن نوفل بن عبد مناف القرشی التوفلی در عهد رسول خدا متولد شد و در زمان ولید بن عبدالملک وفات کرد و او را در مدینه خانه در پهلوی خانه علی علیه السّلام بود.

عبید بن اوس بن مالک بن سواد بن کعب الانصاری الطّفری کنیت او ابونعمان است و در روز بدر گویند عباس بن عبد المطلب و عقیل بن ایبطالب و نوفل را اسیر گرفت و بقرن واحد بست و بحضرت رسول آورد (فقال له رسول الله لقد أعانک علیهم ملک کریم و سماه مقرنأه).

عبید بن اُبی عبید الانصاری من بنی عمرو بن عوف بن مالک بن الاوس در بدر واحد و خندق حاضر بود عبید بن معلی بن لوزان بن حارثه الانصاری در یوم احد بدست عکرمه بن ابی جهل شهید شد عبید بن التیهان بن مالک بن عمر بن جشم بن الحارث بن الخزرج بن عمر و برادر ابوالهیثم ایشانرا از حلفای بنی عبدالاشهل شمارند گویند عبید از جمله هفتاد تن است که در لیلۃ العقبة الثالثه حاضر شد .

عبید بن زید بن عامر بن العجلان بن زریق الانصاری الزّرقی از غازیان بدر واحد است.

عبید بن خالد السّلمی بعضی او را عبده و جماعتی عبیده خوانده کنیت او ابو عبدالله است ساکن کوفه شد و با علی علیه السلام در صفین حاضر گشت

عبید بن وهب هو ابو عامر الاشعری معروف بکنیت است نژاد او را در باب کنی مرقوم خواهیم داشت.

عبید بن عازب اخوالبراء در غزوات علی علیه السلام باتفاق برادر حاضر بود عبیدالقاری مردی است از بنی خطمه الانصاری اصحاب الانصاری مردی از اصحاب

است عبید مولی رسول الله عبید بن حذیفه بن غانم ابوجهم القرشی العدوی

عبید بن بشیر در شمار مردم مصر است عبید بن مسلم الاسدی از جمله اصحاب رسول خداست عبید بن صخر بن لوزان الانصاری از آن مردم است که رسول خدا مأمور بیمن ساخت عبید بن سلیم بن ضبع بن عامر بن مجدعة بن جشم بن حارثه گویند در خبیر دوازده سهم بخريد و ازین روی او را عبید السّهام لقب کردند

عبید مردی از اصحاب است نسب او معلوم نیست عبید بن محمود هو ابوامیة المغافری در فتح مصر حاضر بود.

عبید بن رحی الجهنی در شمار مردم بصره است عبید بن عمیر بن قتادة بن سعد بن عامر بن جندع اللّیثی ثمّ الجندعی کنیت او ابو عاصم است در زمان رسول خدای متولّد شد او را از کبار تابعین شمرده اند عبید بن عمر و الکلابی بن ربیعة بن عامر بن صعصعه و بعضی او را عبیده خوانده اند.

عبد بن قیس بن عامر بن خالد بن عامر بن زریق الانصاري الزّرقی در عقبه و بدر حاضر بود.

عبد بن زمعة بن قیس بن عبد شمس بن ودّ بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤی بن غالب القرشی العامري مادر او عاتکه دختر احنف بن علقمه من بني معیض بن عامر بن لؤی برادر سوده زوجه رسول خداست از جانب پدر و همچنان برادر عبدالرحمن بن زمعه وزائده بن زمعه است و از جانب مادر برادر قرطبة بن عبد عمرو بن نوفل بن مناف.

عبد بن جحش بن رباب الاسدی من بنی اسد بن خزیمه کنیت او ابواحمد است و کنیت او بر نام او غلبه دارد حلیف حرب بن امیه است خواهرش زینب بنت جحش زوجه رسول خدای بود.

عبدالمزنی پدر یزید بن عبد است عبد کنیت او ابو حدرد است و اسلمی است و کنیت او بر نام غلبه دارد در شمار مردم مدینه است و او پدر امّ الدرداء است عبیده الأملوکی بعضی ملیکی گویند در شمار مردم شام است.

عبیده بن خالد الحنظلي من بني حنظلة بن مالك بن زيد مناة بن تمیم عبیده

بن خالد بفتح عین و کسر بای موحد و بعضی او را بخطای بضم عین و فتح بای موحد خوانده اند عبیده بن جابر بن سلیم از جمله اصحاب است عبیده بن عمرو الکلابی بفتح عین مهمله و بای موحد مکسور عبیده بن عمرو السلمانی کنیت او ابو مسلم و بروایتی ابو عمرو است از اصحاب علی علیه السلام شمرده می شود این عبیده نیز بفتح عین و کسر بای موحد است و ازین پس این اسامی بضم عین مهمله می آید .

عبیده بن الحارث بن المطلب بن عبد مناف بن قصی القرشی المطلبی کنیت او ابو معویه است ده سال از رسول خدای بزرگتر بود و بادو برادرش طفیل و حصین از مکه بمدینه هجرت کرد و اول رایتی که در اسلام بسته شد رسول خدای از بهر او بست و او را با هشتاد سوار مأمور بسیف البحر ساخت و این اول سریه بود در اسلام و در جنگ بدر شهید شد بشرحی که در کتاب رسول خدای مرقوم افتاد و این وقت شصت و سه سال داشت و او مردی مربع و نیکو رخسار بود و این عبیده بضم عین و فتح بای موحد است .

عبیده بن خالد در نام او خلاف کرده اند ابو عمرو گوید در میان عبیده بضم عین مهمله و فتح بای موحد جز عبیده بن الحارث بن المطلب کس نیست و بعضی عبیده بن خالد را نیز بضمّ عین خوانده اند.

عبد یالیل بن ثابت اللّیثی من بنی سعد بن لیث حلیف بنی عدی بن کعب از غازیان بدر است در اواخر خلافت عمر بن الخطاب وفات کرد.

عبد یالیل بن عمر بن عمیر الثقفی از بزرگان ثقیف است قبیله ثقیف او را با پنج تن بحضرت رسول فرستادند بشرحی که در کتاب رسول خدای مرقوم شد.

عبدالله بن عبد رب بن حق بن اوس بن ثعلبة بن طریف بن الخزرج بن ساعده بن عباد بن جعفر .

عبدالمطلب بن ربیع بن الحارث بن عبدالمطلب بن هاشم القرشی الهاشمی و نام مادرش ام الحکم دختر زبیر بن عبد المطلب بن هاشم در عهد رسول خدای متولّد

شد ساکن مدینه بود از آن جا بشام سفر کرد و در سال شصت و دوم هجری در گذشت.

عبدالله بن سعد المحاربي بن حفصة بن قیس بعضی او را عائدالله خوانده اند گویند از غازیان احد است.

عبدالعزیز بن بدر بن زیدین معویة بن حسان بن اسعدین ربیعة بن مبدول بن عدی بن غنم بن ربیعة الرابعی القضاعی چون بحضرت رسول آمد فرمود چه نام داری گفت عبدالعزی فرمود عبدالعزیز است.

عبد عوف بن حارث بن خشن بن احمس بن الغوث کنیت او ابو حازم الاحمسی است و او پدر قیس است.

عبد خیر بن یزید بن محمد الهمدانی کنیت او ابو عماره است صد و بیست سال زندگانی یافت ادراک جاهلیت و اسلام کرد و در شمار أصحاب علی علیه السلام بود.

عُباد بن صامت بن قیس بن أمرم بن فهرین ثعلبة بن غنم بن سالم بن عوف بن عمرو بن عوف بن الخزرج الانصاری السّالمی کنیت او أبو ولید است و نام مادرش قرّة العین دختر عبادة بن نضلة بن مالک بن العجلان است از جمله تقیاست که در عقبه اولی و ثانی و ثالث حاضر شد رسول خدا او را با ابو مرثد الغنوی عقد اخوت بست در بند و دیگر غزوان حاضر بود عمر بن الخطاب او را بقضاوت شام فرستاد و او در حمص اقامت جست و از آن جا بفلسطین رفت در سال سی و چهارم هجری وفات کرد و این وقت هفتاد و دو سال داشت جسد او را در بیت المقدس بخاک سپردند.

عبادة بن قیس بن زید بن أمیة بن مالک بن عامر بن عدی بن کعب بن الخزرج در بدر و احد و خندق و حدیبیه و خیبر حاضر بود و در یوم معونه شهید شد.

عبادة بن الخشخاش من بلي بن عمر بن الحاف بن قضاعه پسرعم مجدد بن زیاد و برادر اوست از جانب مادر در بدر و احد حاضر بود عبادة بن قرض اللّیثی در سال چهل و یکم مجری در ناحیه جس بصره مقتول شد چنان که در جای خود مرقوم می شود عبادة الزّرقی پدر عبدالله و سعد از اهل مدینه است عبادة بن عوفی النمیری از مردم شام است

و ازین پس اسامی عباد می آید بدون ها مرقوم می شود (1) عبّاد بن بشر بن وقش بن زغبه بن زعورا بن عبد الاشهل الانصاری الاشهلئ کنیت او ابوبشر و بروایتی اُبوریع وی بدست مصعب بن عمیر اسلام آورد و در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و از آن مردم است که کعب بن الاشرف یهودی را مقتول ساخت بشرحی که در کتاب رسول خدای مرقوم شد و او در یوم یمامه کشته شد.

عبّاد بن الحارث بن عدی بن الاسود بن الاصرم بن حججی بن کلفة بن عوف بن عمرو بن عوف در غزوات رسول خدا بر اسبش که ذوالخرق نام داشت سوار بود و جهاد کرد و در یوم یمامه مقتول شد عباد بن عبید بن التیهان از غازیان بدر است عباد بن قیس بن عامر بن خلدۀ بن زریق الانصاری در عقبه حاضر شد و در بدر واحد از مجاهدین بود عباد بن سهل بن مخرمة بن قلع بن جریش بن الاشهل الانصاری در یوم احد بدست صفوان بن امیة الجمحی شهید گشت عبّاد بن قیس بن عنبسة بن امیة بن مالک بن عامر بن عدی بن کعب بن الخزرج بن الخزرجی از غازیان بدر است و در یوم موته شهید شد.

عباد بن خلف الغفاری از جمله اصحاب است عباد بن شرحبیل العنزئ الیشکری مردی از بنی عنز بن یشکر بن وائل عباد بن شیبان نیز از جمله اصحاب است عباد بن نهیک الخطمی الانصاری آن کس است که وقتی تحویل شد قبله از بیت المقدس بمسجد الحرام و او را آگهی دادند دو رکعت نماز گذاشته بود دو رکعت دیگر را روی بجانب کعبه آورد عبّاد بن الاخضر بروایتی او را ابن الاحمر خوانده اند عباد بن الخشخاش چون بعضی او را عباد خوانده اند بزیدتی ها در ذیل نام عبادۀ مرقوم شد

ص: 46

1- بلکه اسامی عباد - بر وزن شداد - و عباد بروزن کتاب مخلوط ذکر می شود چون در اسامی عباد بروزن کتاب، عباد بروزن شداد هم گفته شده یعنی ممکن است در صحابه کسی بنام عباد بروزن کتاب وجود نداشته باشد و همه عباد بروزن شداد باشند، بکتاب استیعاب مراجعه شود.

عباد بن ثعلبه بعضی عباد بن ثعلبه (1) گفته اند بکسر عین در شمار کوفین است پسرش نیز ثعلبه نام دارد عباد بن قیطی الانصاری با دو برادرش عبدالله و عقبه در یوم جسر ابی عبیده مقتول شدند عباد بن عبدالعزی بن محصن بن عبیده بن وهب بن الحارث بن جشم بن لوی بن غالب چون در یوم جمل بینی اوزده شد ملقب بنخیم گشت عمر بن الخطاب مردی طویل و جسیم و اصلح بود، با گونه های لاغر و چشم های شدید الحمرة کث اللحیه و شدید الادمه بود، ابوبکر با کتم و حنا خضاب می کرد و خضاب او با حنا بود و ما احوال او را در کتاب رسول خدا و کتاب ابوبکر و کتاب مخصوص بوی نگاشته ایم بتکرار نخواهیم پرداخت.

عمر بن عمیر بن عدی بن نابیء الانصاری السّلمی عمّ ثعلبة بن غنمة بن عدی بن نابی در غزوات حاضر بود.

عمر بن ابي سلمة بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم القرشي المخزومي ریب رسول خدای مادر او ام سلمه زوجه رسول خداست در سال دوم هجری در حبشه متولد شد و او را علی علیه السلام در زمان خلافت خویش حکومت فارس و بحرین داد در سال هشتاد و هشتم هجری در مدینه وفات یافت.

عمر بن سعد ابو كبشة الانماری و او مشهور است بکنیت خود ابو كبشه.

عمر بن سفیان بن عبد الاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم از مهاجرین حبشه است و برادر أسود و هبار است عمر بن سراقه بن المعتمر بن انس القرشي العدوی برادر عبدالله بن سراقه من عمر بن یزید الکعبی الخزاعی عوف النخعی از جمله أصحاب است.

عمّار بن یاسر بن عامر بن مالک بن کنانة بن قیس بن حصین العبسی ثم المذحجی نسب او منتهی می شود بسوی عبس بن مالک بن ادد بن زید کنیت او ابوالیقظان است حلیف بنی مخزوم حدیث کرده اند که یاسر باتفاق دو برادر خود حارث و مالک بمکه آمدند تا برادر دیگر خود را که رافع نام داشت دریابند یاسر در مکه اقامت جست

ص: 47

1- ظاهراً «عباد أبو ثعلبه» صحیح است ، مطابق تصریح ابن حجر در اصابه.

و برادرانش سیمین مراجعت نمودند.

آن گاه یاسر یا ابو حذیفه بن المغیره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم حلیف گشت و ابو حذیفه کنیزك خود را که سمیه دختر خیاط بود با او تزویج بست و عمار ازو متولد شد پس او را آزاد کرد و از پنج است که عمّار را مولی بنی مخزوم نامیدند و از این جاست که وقتی عثمان بن عفان عماد را بزد و یکی از اضلاع او را بشکست ینی محزوم گفتند اگر عمار بدین زحمت هلاک شود ما از خونخواهی نخواهیم نشست.

و ما فضایل و وقایع عمار و پدر او یاسر را در جلد دوم از کتاب اول و جلد اول از کتاب دوم و کتاب ابوبکر و کتاب عمر و کتاب عثمان نگاشته ایم و او در جنگ صفین بدست قله باغیه موافق خبر رسول خدا شهید شد و این وقت نود و اند سال داشت چنان که انشاء الله در کتاب علی علیه السلام مرقوم خواهیم داشت .

عمّار بن معاد هو أبو تمله الانصاری من الأوس کنیت او بر نام او غلبه دارد.

عمّار بن غیلان بن سلمة الثقفی برادر عامر است قبل از پدرش اسلام آورد.

عمیر بن اُبی وقاص القرشی الزهری در روز پدر رسول خدایش چون اندک روزگار بود اجازت نمی فرمود بگریست تا اجازت یافت پس در میدان جنگ بدست عمرو بن عبدود شهید شد و این وقت شانزده ساله بود.

عمیر بن الحمام بن الجموح بن زید بن الحمام الانصاری السلمي در روز بدر نگریست که رسول خدای در تحریض لشکر فرمود (وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَقَاتُهُمُ الْيَوْمَ رَجُلٌ فِي جُمْلَةٍ فَيَقْتُلُ صَابِرًا مُحْتَسِبًا مُقْبِلًا غَيْرَ مُدْبِرٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ) چون این کلمات بشنید «قال بَحُّ بَحُّ فَمَا بَيْنِي وَبَيْنَ أَنْ أَدْخَلَ الْجَنَّةَ إِلَّا أَنْ يَقْتُلَنِي هُوَ لَاءَ» پس مستی از تمر که در دست داشت و از آن می خورد بیفکنند و تیغ بکشید و بمیدان آمد و این رجز قرائت کرد :

رکضاً إلى الله بغير زادٍ *** الا التقى و عمل العباد

و الصبر في الله على الجهاد *** غير التقى و البرّ و الرّشاد

پس بجنگ در آمد و چندی بکشت و بدست خالد بن الولید شهید شد .

عمیر بن عوف بن عمرو العامری کنیت او ابو عمرو است در بدر و احد و خندق و دیگر غزوات حاضر بود در ایام خلافت عمر در گذشت و عمر بر او نماز گذاشت. عمیر بن عامر بن خنساء بن مبدول بن عمر بن غنم بن مازن بن النجار کنیت او ابو داود الانصاری المازنی مشهور است بکنیت خود، از غازیان بدر است.

عمیر بن معبد بن الازعر الانصاری من بني ضبيعة بن زيد در بدر و احد و خندق و دیگر غزوات حاضر بود عمیر بن اوس بن عتيك بن عمرو بن عبد الاشهل با برادرش مالك در احد و دیگر غزوات حاضر بود عمیر بن حزام بن عمرو بن الجموح بن حزام بن كعب از غازیان بدر است عمیر بن وهب بن خلف بن وهب بن حذافة بن جمع کنیت او ابو امیه است از شیاطین قریش بود و این آن کس است که در جنگ بدر باقریش حاضر شد و در لشکرگاه رسول خدا گرد بر می آمد تا عدد ایشان را باز داند و در آن غزوه پسر او وهب أسیر شد و او با صفوان بن امیه مواضعه نهاد که در طلب پسر خود بمدینه آید و اگر تواند رسول خدای را آسیب زند از آن پس اسلام آورد و این آن کس است که عمر بن الخطاب او را و مقداد بن اسود و زبیر بن العوام و حذافة را بجای چهار هزار نفر بمدد عمرو بن العاص بمصر فرستاد.

عمیر بن رثاب بن حذيفة بن و مهشم بن سعید بن سهم القرشی از مهاجرین حبشه عمیر بن الحارث بن ثعلبة بن الحارث بن حزام در عقبه و بدر و احد حاضر عمیر بن سعد بن عبید بن النعمان الانصاری این آن کس است که وقتی جلاس در غزوه تبوك گفت «ان كان ما يقول، حقاً فلنحن شر من الحمير»، عمیر در پاسخ او گفت (فأشهد أنه صادق وانك شر من الحمار)، جلاس گفت ای فرزند این سخن را پوشیده بدار گفت لا والله و این خبر را برسول خدا برداشت بشرحی که در کتاب رسول خدا مرقوم داشتیم و عمر بن الخطاب در خلافت خویش او را بحکومت حمص فرستاد و او در شام بیود تا وداع جهان گفت.

عمیر بن فهد بروایتی عمیر بن سعد العبدی من عبد القيس و او پدر اشعث است عمیر بن جابر بن تماضر بن اشرس الکندی عمیر بن قنادة بن سعد اللیثي پسرش

عبید از وی این حدیث روایت کرده (قال ان رجلا سأل رسول الله عن الكبائر قال هو تسع: الشُّرْكُ بِاللَّهِ وَ السَّحْرُ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَكْلُ الرِّبَا وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ التَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ وَ عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ الْمُسْلِمِينَ وَ اسْتِحْلَالُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ قَبْلَتِكُمْ أَحْيَاءً وَ أَمْوَاتًا).

عمیر بن ورقه یکی از مؤلفه قلوب است عمیر بن اسد الحضرمی در شمار مردم شام است عمیر مولی ابی اللحم در فتح خیبر ملازم رکاب رسول خدا بود عمیر بن عمرو الانصاری بروایتی ازدی در شمار مردم بصره است پسرش ابی بکر نام داشت عمیر بن حبیب بن خباشه الانصاری الخطمی بروایتی حبیب بن خماشه عمیر الخطمی القاری من بنی خطمة ، انصاری است گویند نابینا بود و خواهری داشت لعنہا اللہ کہ رسول خدای را شتم می کرد.

عمیر بن نویم در شمار مردم کوفه است عمیر والد بهیسه از جمله أصحاب است عمیر والد سعید از جمله انصار است در غزوه بدر حاضر بود

عمیر بن سلمة الضمیری در شمار مردم مدینه است عمیر ذومروان القیل بن شراحیل بن ربیعہ و هو بن مرید الهمدانی عمیر بن جودان العبدی و پسر او نیز اشعث نام داشت.

عمرو بن سعید بن العاص بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف القرشی الاموی روزی چند بعد از برادرش خالد بن سعید اسلام آورد و باتفاق خالد بجانب حبشه هجرت نمود و هر دو بحضرت رسول مراجعت کردند و زوجه عمر و فاطمه دختر صفوان الکنانیه نیز با شوهر بود در فتح خیبر از حبشه رسیدند و در فتح مکه و حنین و طایف عمرو با رسول الله بود و او در یوم یرموک و بروایتی در اجنادین مقتول گشت در سال سیزدهم هجری .

عمرو بن ابي سرح بن ربیعة بن هلال بن أهیب بن ضبة بن الحارث بن فھر بن مالک القرشی کنیت او أبو سعد است و از مهاجرین حبشه است باتفاق برادرش وهب و از غازیان بدر است و در غزوات دیگر نیز حاضر بوده در سال سی وداع جهان گفت

او را در مدینه بخاک سپردند.

عمرو بن غزیه بن عمر بن ثعلبه بن خنساء بن مبدول بن عمرو بن غنم بن مازن بن النجار الانصاری المازنی در عقبه و بدر حاضر بود و فرزندان او حجاج و حارث و عبدالرحمن و زید و سعید است عمرو بن ایاس بن زید بن جشم حلیف انصار است از مردم یمن و او برادر و رقه و ربیع است در بدر واحد حاضر بود عمرو بن أُحیحة بن الجلاح الانصاری گویند اُحیحة از جانب مادر باعبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف برادر بوده است و بعضی گفته اند باید اُحیحة جدّ عمرو باشد تا این نسبت موافق سال درست آید.

عمرو بن طلق بن زید بن امیة بن سنان بن کعب بن غنم الانصاری السلمي بعضی او را از غازیان بدر دانند با عمرو بن معاذ بن النعمان الانصاری الاشهلی با برادرش سعد بن معاذ در بدر حاضر شد و در احد شهید گشت بدست ضرار بن الخطاب.

عمرو بن ایاس الانصاری من بنی سالم بن عوف هم در احد شهید شد عمرو بن امیة بن الحارث بن اسد بن عبد العزّی بن قصی القرشی الاسدی از مهاجرین حبشه است و هم در آن جا وفات کرد .

عمرو بن امیة بن خویلد بن عبدالله بن ایاس بن عبید بن ناشرة بن کعب الضمری من بنی ضمرة بن بکر بن عبد مناف بن علی بن کنانه کنیت او ابوامیه است وی در احد در جیش مشرکین بود و از آن پس اسلام آورد مردی دلاور و شجاع بود در بئر معونه حاضر گشت و او را رسول بنزدیک نجاشی فرستاد و او را دعوت باسلام نمود وام حبیبیه را وی از حبشه بحضرت رسول آورد چنان که در کتاب رسول خدا بشرح رفت.

عثمان بن عمرو بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّة القرشی التیمی و مادرش هند زنی از بنی لیث بن بکر است که بحبشه هجرت کرد و عمر و در قادسیه مقتول شد.

عمرو بن غنمه بن عدی بن نابی من بنی سلمه الانصاری السلمي المخزومی با

برادرش ثعلبه در عقبه حاضر شد و او یکی از بکائین است که بشرح رفت.

عمرو بن اوس بن سعد بن ابی سرح بن الحارث بن حذیفه بن نصر بن مالک بن حمل القرشی العامری در یوم یمامه مقتول شد.

عمرو بن عتبه بن عامر بن خالد السلمی کنیت او ابو نجیح ، بروایتی ابوشعیب است نژاد او را بدین گونه شمرده اند عمرو بن عتبه بن عامر بن خالد بن غاضرة بن عتاب بن امرء القیس بن بهثة بن سلیم در اول اسلام ایمان آورد خود حدیث کرده که وقتی مرا بخاطر می آمد که عبادت اصنام و اوثن باطل است و بدین کلمات سخن می کردم مردی کلمات مرا اصغا نمود و گفت مردی در مکه ظاهر شده و ازی نگونه سخن کند لاجرم من بمکه آمدم و شبانگاهی در طوف حرم رسول خدای را دیدار کردم و بدو ایمان آوردم و خواستم در خدمت او اقامت کنم فرمود اکنون بقوم خویش بازگرد آن گاه که دانستی من هجرت کردم با من پیوسته شو، پس مراجعت کردم و چون خبر هجرت شنیدم سفر مدینه کردم و ملازم حضرت شدم و او را از شامیین می گیرند.

عمرو بن قیس بن مالک بن کعب بن عبد الاشهل بن حارثه بن دینار بن التجار کنیت او ابو حمام است در یوم احد شهید شد .

عمرو بن قیس بن زائده بن الاصم والاصم هو جندب بن هرم بن رواحة بن حجر بن عبد بن معیض بن عامر بن لؤی القرشی العامری ابن ام مکتوم او را گویند، مؤذن بود و اسم مادرش ام مکتوم عاتکه است دختر عبدالله بن عنکته بن عامر بن مخزوم و بعضی نام ابن ام مکتوم را عبدالله دانند رسول خدا او را سیزده کرت در مدینه بخلیفتی باز گذاشت و در قادسیه نیز حاضر بود چنان که بشرح رفت.

عمرو بن قیس بن زید بن سواد بن مالک بن غانم الانصاری النجاری از غازیان بدر است و در یوم احد باتفاق پسرش قیس شهید شدند .

عمرو بن ثعلبه بن وهب بن عدی بن عامر بن غنم بن عدی بن النجار کنیتا ابو حکیم است در بدر واحد حاضر شد.

عمرو بن مطرف بن علقمة بن عمرو بن ثقیف الانصاری روز احد شهید شدند.

عمرو بن الحارث بن زهیر بن ابی شداد بن ربیعہ بن علال بن مالک بن متیة بن الحارث القرشی القبری از مهاجرین حیث است در هجرت ثانیہ و از غازیان بدر شمرده می شود عمرو بن ابی زهیر بن مالک بین الحرية القیس الأنصاری او را نیز از غازیان بدر شمرده اند عمرو بن اوس بن حیک بن عمرو بن عبد الأعلم بن عامر بن زعود بن جشم بن الحارث بن الخزرج عمرو بن مالک بن الاوس در احد و خندق و دیگر غزوات حاضر بود و در یوم جسر ابو عبیده مقتول گشت.

عمرو بن الجموح بن زید بن حرام بن کعب بن سلمة الأنصاري السلمي من بنی جشم بن الخزرج در عقبه و بدر حاضر شد و در احمد شهید گشت او را با عبدالله بن حزام یک قبر سپردند چه با یکدیگر سمت مصاهرت داشتند و این عمرو بن الجموح مردی اعرج بود و آن گاه که بغزوه احد بیرون می شد روی به قبله کرد و گفت (اللهم ارزقني الشهادة ولا تردني الى أهلي خائياً) و ما شرح شیاحت او را و حمل دادن جسد او را زوجه او هند دختر عمرو بن حزام در کتاب رسول خدا بشرح رقم کردیم.

وقتی جماعتی از انصاری حضرت رسول آمدند فرمود سید و زعیم شما کیست گفتند جد بن قیس و او را بصفبت بخل باز نمودند (قال : وأى داءٍ أدواً من البخلِ لا سُودَدَ، لِيَخِيلَ بَل سَيَدُّكُمْ الْأَبْيَضُ الْجَعْدُ عمرو بنُ الجموح) مردی از انصار این اشعار انشاد کرد:

فقال رسول الله و الحقّ قوله *** لمن قال منّا من تسمون سيّدا

فقالوا المجدّ بن قيس على التي *** من البخل فيه كان فينا لسودا

فني ما تخطي خطوة الدنيا *** ولا مدّ في يوم الى سونة يدا

فسود عمرو بن الجموح الجودة *** و حقّ لعمرو بالندی ان يسودا

جام السؤال انيب ماله *** و قال خذوه انه عائد غدا

فلو كنت يا جدّ بن قيس على التي *** على مثاليا عمرو لكنت المسودا

عمرو بن محسن بن مرتان بن قيس بن مرة بن كثير بن غنم بن دوران بن اسد بن خزيمه برادر مكشه از غازیان احد است.

عمرو بن ثابت بن وقش بن زغبة بن زعور بن عبدالاشهل الانصاري الاشهاي برادر سلمة بن ثابت و خواهر زاده حذيفة بن اليمان است و نام مادرش لبابه دختر يمان است و اين آن كس است كه بى آن كه خداوند را سجده کرده باشد و نمازی بيای برده باشد داخل بهشت شد .

عمرو بن معبد الازعر بن زيد بن عطف بن ضبيعة بن مالك بن الاوس الانصاري الصّبي از غازيان بدر است بعضی او را عمير بن معبد خوانده اند.

عمرو بن اثابه بن عبدالعزيز بن حرثان بن عوف بن عبيد بن عوسج بن عدی بن كعب از مهاجرين حبشه است و مادر او نابغه دختر حرمله است و او از جانب مادر برادر عمرو بن العاص است.

عمرو بن سراقه بن مسعود بن انس بن أداة بن رباح بن عبدالله بن قرط بن رزاح بن عدی القرشي العدوی در بدر و احد و ديگر غزوات حاضر بود و در زمان خلافت عثمان وداع جهان گفت .

عمرو بن الطفيل بن عمرو بن طريف الدّوسى و او در يوم يمامه دستش مقطوع شد و در يوم يرموك مقتول گشت.

عمرو بن عوف الانصاري حليف بنى عامر بن لؤى از غازيان بدر است در مدينه سکون داشت ابن اسحق گوید غلام عمير بن عمرو العامرى بود.

عمرو بن رثاب بن مهشيم بن سعيد بن سهم القرشي السّهمى او را نيز عمير خوانده اند از مهاجرين حبشه است در عين التمر مقتول گشت عمرو بن حارث بن زهير بن ابى شدّاد بن ربيعة بن هلال بن أهيب بن ضبّة بن الحارث بن فهر بن القرشي الفهري از مهاجرين حبشه است بعضی او را از غازيان بدر شمرده اند.

عمرو بن ابى عمرو بن شداد الفهري من بني الحارث بن فهر بن مالك ثمّ من بنى ضبّه از غازيان بدر است كنيته او ابوشرارك است در سال سى و ششم هجرى وفات كرد و اين وقت شصت و شش ساله بود.

عمرو بن عبدنهم الاسلمى بروايتى در يوم حديبيه دليل راه بود.

عمرو بن العاص بن وائل بن هاشم بن سعید بن سهم بن عمرو بن حصین بن کعب بن لؤی القرشی السهمی کنیت او ابو عبدالله است و بروایتی ابو محمد است و نام مادر او نابغه دختر حرمله از بنی اسد بن ربیع بن نزار و برادر او از جانب مادر عمرو بن ابی اثاثه العدوی و او از مهاجرین حبشه بود و دیگر عقبه بن نافع بن عبد قیس بن لقیط از بنی حارث بن فهر و دیگر زینب بن عقیف بن ابی العاص.

گویند مردی را هزار درهم عطا کردند که وقتی که عمرو بن العاص بر منبر باشد از وی سؤال کند که مادر تو کیست؟ چون از وی سؤال کرد گفت نام مادر من سلمی و لقب او نابغه است دختر حرمله از بنی عنزه جمعی از عرب او را اسیر گرفتند و در بازار عکاظ فروختند نخست فاکهه بن مغیره او را بخريد آن گاه عبدالله جذعان و از عبدالله پدر من عاص بن وائل او را بخريد و من از او متولد شدم آن گاه با سائل گفت اگر وعده عطائی با تو کرده اند که این سؤال از من کنی خدمت خود بپای بردی برو و عطای خود را ماخوذ دار و این سخن از بهر آن گفت که سخت صعب می نمود که کس از وی چنین سؤال کند چه مادر او زانیه بود.

زمخشری که از بزرگان علمای عامه است در کتاب ربیع الابرار می گوید نابغه کنیزك مردی بود از قبیله عنزه او را اسیر کردند و عبدالله بن جذعان او را بخريد و آزاد کرد چه بسیار زناکار بود پس ابولهب بن عبدالمطلب و امیه بن خلف الجمحی و هشام بن المغیره المخزومی و ابوسفیان بن حرب و عاص بن وائل در طهر و احد با او زنا کردند و او بعمر و آبستن شد آن گاه که بار بگذاشت این جماعت او را فرزند خود می پنداشتند و دعوی دار بودند.

در پایان کار گفتند هر کرا نابغه اختیار کند پدر او باشد نابغه عاص بن وائل را اختیار کرد با او گفتند فرزند تو بابوسفیان بن حرب شبیه تر است و نسب او شریفتر چرا عاص بن وائل را برگزیدی گفت ابوسفیان مردی بخیل است و عاص بن وائل تفقه نیکوتر دهد از این جاست که ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب در حق عمرو این شعر گفت :

ابوك ابوسفیان لاشكاً لو بدت *** لنا فيك منه بينات الدلائل

ففاخره انا فخرت ولا تكن *** تفاخر بالعاص الهجيز ابن وائل

وان التي في ذاك يا عمر و حكمت *** فقالت رجاء عند ذاك النائل

من العاص عمر و تخير الناس كلها *** تجمعت الاقوام عند المحافظ

با این نژاد و نسب عجب نباشد اگر دشمن ترین خلق بود با رسول خدا و بعد از پیغمبر با علی مرتضی چون اسلام قوت یافت و کار بر او تنگ شد مسلمانی گرفت اسلام او را با خالد بن ولید در سال هشتم هجری در کتاب رسول خدا رقم کردیم و نیز شرح حال او را در کتاب ابوبکر و کتاب عمرو کتاب عثمان و حکومت او را در مصر و دیگر وقایع او را مرقوم داشتیم و قصه ارتداد او را و مقاتله او را با علی علیه السلام در صفین و تحکیم او را در کتاب امیر المؤمنین علیه السلام انشاء الله رقم خواهیم کرد، در سال چهل و سیم هجری در مصر وفات کرد او را در مقطّم در ناحیه فج بخاک سپردند پسرش عبدالله بر او نماز گذاشت و این وقت نود سال داشت و بعضی وفات او را در چهل و چهارم و گروهی در پنجاه و یکم نوشته اند و خبر نخستین استوار است و این روایت ست و این روایت از ابو عمرو بن عبدالبرّ صاحب کتاب استیعاب است .

عمرو بن حریث بن عثمان بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم القرشی المخزومي کنیت او ابو سعید است هنگام وفات رسول خدای دوازده ساله بود و در کوفه سکون اختیار کرد و خانه بنیان نمود و او اول قرشی است که در کوفه وطن گرفت و او برادر سعید بن حریث است در سال هشتاد و پنجم هجری وفات نمود.

عمرو بن الحارث بن ابی ضرار بن عابد بن مالک بن جذیمه و هو مصطلق بن سعد بن کعب بن عمرو و هو خزاعة المصطلقی الخزاعي برادر جویریّه زوجه رسول خدا. عمرو بن عبدالله بن ابی قیس العامري من بني عامر بن لؤی قتل يوم الجمل.

عمرو بن عوف المزني و هو عمرو بن عوف بن زید بن ملیحه بروایتی ملحه بن عمر بن بکر بن عثمان بن عمرو بن ادبن طابخه من مضر و این قبیله مزنی منسوب اند بمادرشان هزینّه دختر کلب بن و بره بالجمله عمر و قبل از هجرت مسلمانی گرفت در

غزوه خندق حاضر شد و او یکی از بکائین است و کنیت او ابو عبدالله است در اواخر خلافت معویه وداع جهان گفت.

عمرو بن حزم بن لوذان الخزرجي التجاری من بني مالك بن النجار و بعضی نسبت می دهند او را با مالك بن جشم بن خزرج کنیت او ابو ضحاک است و مادرش از قبیله بنی ساعده است در غزوه خندق حاضر بود رسول خدا او را حکومت نجران داد تا ایشان را قرآن و دین بیاموزد و صدقات ایشان را ماخوذ دارد و این وقت هفده ساله بود در سال پنجاه و یکم و بروایتی پنجاه و سیّم و بعضی گفته اند در پنجاه و چهارم هجری وفات کرد.

عمرو بن ثعلب العبدی من بنی عبدالقیس و بعضی او را با نمر بن قاسط نسبت کرده اند.

عمرو بن مرّة بن عبس بن مالك الجهني از بني غطفان بن قیس بن جهمینه کنیت او ابو مریم است و در بیشتر غزوات با رسول خدای بود و در خلافت معویه در گذشت.

عمرو بن المسيح (1) بن کعب بن طریف بن نصر بن قشیر الثعلی من بني ثعل بن عمرو بن غوث گویند نیکوترین کمانداران عرب بود.

عمرو بن معد یکرّب الزبیدی کنیت او ابو ثور است شرح اسلام او و ارتداد او در کتاب رسول خدا رقم شد و نسب او را و جنگ های او را و مقاتلت او را با لشکر عجم و مقتول شدن او را و اشعار او را در کتاب عمر بن الخطاب باز نمودیم دیگر بتکرار نخواهیم پرداخت.

عمرو بن الاخوص بن جعفر بن کلاب و او پدر سلیمان بن عمرو است.

عمرو بن الحق بن کاهن بن حیب الخزاعی و بعضی چنان دانند که حمق نام سعد

ص: 57

1- در نسخه استیعاب و اصابه و اسد الغابه «المسبح»، یضم میم و فتح سین و تشدید باء موحدہ - بصیغه اسم فاعل از تسبیح ضبط شده، گویند: ابن درید در کتاب اشتقاق «المسبح» بر وزن عظیم ضبط کرده است.

بن کعب است بالجمله بعد از حدیبیه اسلام آورد و این آن کس است که در یوم دار بر سینه عثمان بنشست و او را نه زخم بزد بشرحی که در کتاب عثمان نگار یافت و او در جنگ جمل و نهروان و صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود و سکون در کوفه می داشت در زمان معویه و حکومت زیاد بن ابیه در کوفه از کوفه بموصل گریخت و در غاری در آمد از قضا او را ماری بگزید و بکشت چون بطلب او در غار در شدند او را مرده یافتند عامل موصل سر او را از تن جدا کرد و بنزدیک زیاد فرستاد و زیاد آن سر را بنزد معویه انفاذ داشت گویند این اول سری بود که در اسلام از بلدی ببلدی حمل دادند.

عمرو بن اخطب بن زید الانصاری بعضی او را از بنی حارث بن الخزرج دانند در بیشتر غزوات با رسول خدای بود گویند رسول خدای دست بر سر او کشید و خدای را بخواند لاجرم سال عمر او از صدا فزون گشت و در سروزنخ او افزون از چند موی سفید پدیدار نشد و او جدّ عروة بن ثابت بن عمرو است.

عمرو بن خلف بن عمیر ابن جدعان القرشی التیمی همانا اسم عمرو مهاجر است و اسم پدرش خلف منقذ عمرو بن عمیر در نام او اختلاف کرده اند بعضی عمرو بن عمیر و برخی عامر بن عمیر و گروهی عمارة بن عمیر و جمعی عمرو بن بلال و جماعتی عمر و الانصاری گفته اند.

عمرو بن غیلان الثقفی کنیت او ابو عبدالله است او را معویه در زمان خود حکومت بصره داد و بعد از شش ماه او را معزول ساخت و عبیدالله بن زیاد را علیهما اللعنه بجای او گذاشت.

عمرو بن بن قیس بن بجید بن رواس و اسم رواس حارث بن کلاب بن ربیعة بن عامر بن صعصعه عمرو بن شرحبیل از جمله اصحاب است.

عمرو بن شاس بن عبید بن ثعلبه من بنی دودان اسد بن خزیمة الأسدی در شمار اهل حجاز است و در حدیبیه حاضر شد مردی شجاع بود و بیشتر اشعار او را تخلص بنام زنش ام حسان است و نام پسرش عرار است و او را از کنیز کی داشت ازین

روی سیاه چرده بود و امّ حسان با او عداوتی بکمال داشت و او را فراوان زحمت می کرد و آسیب می زد از این جاست که عمر و این شعر گوید :

فان كُنْتُ مَنِّي او تُرِيدِينَ صَحْبَتِي *** فَكُونِي لَهُ كَالسَّمَنِ رِبْتُ لَهُ الْاَدَمِ

والا فسيرى سيرا راکبِ ناقةٍ *** يئُمُّ خميساً ليس في سيره امم

ارادت عراراً بالهوان و من يرد *** عراراً لعمرى بالهوان فقد ظلم

وان عراراً ان يكن غير واضح *** فاتي أحبُّ الجون ذا المنكب العمم

چندان که عمر و خواست ام حسان را با عرار مهربان کند و بیخ مخاصمت را از میان ایشان برکنند نتوانست لابد ام حسان را طلاق گفت و از پس آن آتش عشق ام حسان در قلبش افروخته گشت و شعر فراوان در حرمان او انشاد کرد و این عرار مردی طلیق اللسان بود و شعر نیکو توانست گفت وقتی حجاج بن یوسف ثقفی سرعبدالرحمن بن محمد بن اشعث را بدست او بنزدیک عبد الملك فرستاد عبد الملك چون حسن گفتار و سیاهی رخسار او را نگریست اشعار عمرو بن شاس را بخاطر آورد و بدین شعر تمثل جست:

وان عراراً ان يكن غير واضح *** فاتي أحبُّ الجون ذا المنكب العمم

عرار بخندید عبد الملك گفت این خنده از کجا خواست؟ عرض کرد هیچ دانسته این شعر از کیست و از بهر که گفته است همانا این شعر از پدر من عمرو بن شاس است که در حق فرزند خود عرار گفته و من عرارم عبد الملك را بر شگفتی بیفزود بالجمله چون شرح حال عرار و اشعار او در جای خود رقم خواهد شد بتطویل نپرداختم این دو شعر نیز از عمرو بن شاس است :

اذا نحن ادلجنا و انت امامنا *** كفى لمطايانا بوجهك هاديا

ليس يريد العيسُ خفة اذرع *** واد كن جرى ان يكون اماميا

عمرو بن العفراء بن عبید بن عمرو بن مازن الخزاعي برادر علقمه بن عفرا عمرو بن النعمان بن مقرن بن عائذ المزني شرح حال نعمان بن مقرن در کتاب خلفا رقم شد عمرو بن الحكم القضاعي ثم القيني رسول خدا او را بر بنی الفین

حکومت داد هنگام ارتداد مردم بر دین خود بیاید عمرو بن کعب الیمانی از قبیله همدان است عمرو بن یشری ساکن بیت الحمیض (1) بود در سیف البحر در سال فتح مکه مسلمانان گرفت و عثمان او را در بصره قضاوت داد.

عمرو بن المنتفق الاسدی حلیف ابی سفیان بن حرب ساکن شام گشت.

عمرو مولی حباب از جمله اصحاب است.

عمرو بن سفیان بن عبد شمس بن سعد بن خائف بن الاوقص السلمی کنیت او ابو اعرور السلمی است که بر نام او غلبه کرده از قواد لشکر معویه بود در صفین.

عمرو بن سفیان المحاریبی در شمار صحابه است عمرو بن ثعلبة الجهنی نیز از جمله اصحاب رسول خداست عمرو بن نعمان بن عبدالرحمن بن ابی لیلی او را در شمار صحابه دانند.

عمرو البکالی هو من بنی بکال بن دهمی بن سعد بن عوف بن مالک بن زید بن کهلان کنیت او ابو عثمان است مردی عالم بود و در یوم یرموک اصابع او مقطوع عمرو بن شعبة الثقفی از جمله اصحاب است عمرو بن رافع المزنی نیز از جمله اصحاب رسول الله است عمرو بن عبدالله القاری از بنی غالب بن ایشح (2) بن الهون بن خزیمه از قبیله بنی قاره.

عمرو بن الاهتم التیمی المنقری کنیت او ابو ربعی است و اسم اهتم سنان خالد بن سمی بن سنان بن خالد بن منقر بن عبید بن الحارث از بنی عمرو بن کعب بن سعد بن زید مناة بن تمیم و پدرش را از آن روی اهتم گفتند که قیس بن عاصم بزخم خدنگی دندان های ثنایای او را در هم شکست و این آن کس است که با اقرع بن حابس و زبرقان بن بدر و عطارد بن حاجب و قیس بن عاصم بحضرت رسول آمدند و احتجاج در میان ایشان افتاد و هر یک سخنی بر مراد خود ایراد نمودند و مسلمانان گرفتند و ما این قصه را در کتاب رسول خدا بشرح رقم کردیم.

ص: 60

1- ساکن «حبت الجمیش» بود. اصابه.

2- أتبع ، استیعاب.

و در حق ایشان است که رسول خدا فرمود (إِنَّ مِنَ الْبَيِّنَاتِ لَسِعْرًا)، و آن جماعت را را عطا داد و عمرو را نیز بذل فرمود و این شعر را عمر و انشاد کرد در نکوهش قیس بن عاصم چه آن گاه که رسول خدا ایشان را بذل می فرمود پرسش کرد که دیگر کسی با شما هست؟ قیس عرض کرد کس نیست جز غلامی اندک سال که رعایت شتران کند (1)

ظلمت مفترش الهلباء تشتمنی *** عند التَّبِيّ فلم تصدق ولم تصب

ان تبغضونا فإنَّ الرُّومَ اصلکم *** و الرُّومَ لا تملك البغضاء للعرب

انا فان سؤدَدنا عرد و سؤدَدکم *** مؤخَّر عند اصل العجب و الذنب (2)

این شعر را نیز از عمرو بن اهتم روایت کرده اند:

ذريني فإنَّ البخل يا ام هيثم *** لصالح اخلاق الرجال سروق

لعمرك ما ضاقت بلاد باهلها *** ولكن اخلاق الرجال يضيق

عمرو الثمالي از جمله اصحاب رسول خداست عمرو بن سمره گویند بحکم رسول خدا دست او را بعضیان سرقت قطع کردند گفت «الحمد لله الذي طهرني منك عمرو بن قره از جمله اصحاب رسول خداست عمرو بن اراکه الثقفي او را از اهل بصره شمرده اند عمرو بن سهيل از قبایل انصار است عمرو بن

ص: 61

1- در استیعاب اضافه می کند: قیس که با عمر و بن الاهتم کینه داشت گفت کسی در وفد (کاروان) ما باقی نمانده جز پسرکی ... و قدری از او عیبجوئی کرد، پیغمبر اکرم صلی الله علیه و اله و سلم برای او هم بهمان اندازه عطا فرستاد، این خبر که بعمر و بن الاهتم رسید این شعر درباره قیس بگفت.

2- خدمت رسول خدا شتافی و روی کون خود نشستی، و مرا دشنام دادی، ولی پیغمبر صلی الله علیه و اله و سلم سخن ترا تصدیق نفرمود، و بمراد خود نرسیدی اگر شما ما را دشمن می دارید، عجب نیست، زیرا نژاد شما از روم است، و رومیان از دشمنی عرب خودداری نتوانند، سیادت و آقائی ما مستحکم و استوار است ولی سیادت شما از عقب می آید مانند دنبالیچه (استخوان دنبه گوسفند).

یعلی الثقفی از جمله اصحابست عمرو بن دینار وی نیز در شمار صحابه رسول خداست.

عمرو بن بلال الانصاری بعضی او را عمرو بن عمیر دانند بالجمله عمرو بن بلال از مهاجرین است و در صفین با علی علیه السلام بود.

عمرو بن سالم بن کلثوم الخزاعی الحجازی این آن کس است که وقتی قریش عهد بشکستند و خزاعه را که خلفای رسول خدا بودند قتل کردند در طلب نصرت بحضرت رسول آمد و این اشعار انشاد کرد که مصراع مطلع آن این است (یا رَبِّ اَنْتِ نَاشِدُ مُحَمَّدًا)، چون اشعار خویش را پشای برد پیغمبر فرمود (لا نصرني الله ان لم انصرکم) چون قصه او را و اشعار او را در کتاب رسول خدای بشرح رقم کرده ام بتکرار نپرداختم عمرو بن عبدالله الانصاری در شمار صحابه است.

عمرو بن عبد الله الصنابی باتفاق خالد بن ولید و بنی حارث بن کعب در سال دهم هجری بحضرت رسول آمدند و اسلام آوردند عمرو بن ضلیح المحاربی در شمار اصحاب است عمرو العجلانی نیز از اصحاب رسول خداست.

عمرو بن مالک الاشعری در شمار صحابه است عمرو بن ثبی آن کس است که نعمان بن مقرن در جنگ نهاوند با او رای همی زد عمرو بن میمون الازدی کنیت او ابو عبدالله است گویند عمرو بن میمون شصت حج و شصت عمره بگذاشت و در سال هفتاد و پنجم هجری وفات یافت.

عمرو بن قیس الجرهمی کنیت او ابویزید است باتفاق پدرش قیس بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

عامر بن جراح بن هلال بن الاهییب بن ضبّه بن الحارث بن الفهر بن مالک بن نصر بن کنانة القرشی الفهری کنیت او ابو عبیده است که بر نام او غلبه دارد و این آن کس است که چون در جنگ احد حلقه های زره بضرر سنگ کفار بر پیشانی رسول خدای جای کرد با دندان بر آورد و دندانش بیفتاد و ازین روی اهتم گشت بعضی او را از مهاجرین حبشه شمرده اند در جنگ بدر و احد و حدیبیه حاضر بود اهل سنت

و جماعت او را از عشره مبشره شمرده اند و او را امین هذه الأمة می خوانند و این آن کس است که در یوم سقیفه ابوبکر مردم را خطاب کرد که مرا بگذارید و با ابو عبیده یا عمر بن الخطاب بیعت کنید بالجمله ما شرح حال او را در کتاب رسول خدا و کتاب ابوبکر و کتاب عمر بشرح نگاشتیم و در مملکت شام در طاعون عمواس هلاک شد و این وقت پنجاه و هشت ساله بود.

عامر بن ابي وقاص واسم ابي وقاص مالك بن وهب بن عبد مناف بن زهرة القرشي

الزهري از مهاجرین حبشه است و او برادر سعد بن ابي وقاص است.

عامر بن البكير اللیثی و بروایتی عامر بن ابي البكير از حلفای بنی عدی بن كعب است گویند در بدر حاضر بود و در یوم احد مقتول گشت.

عامر بن ربيعة العدوی هو عامر بن ربيعة بن كعب بن مالك بن ربيعة بن عامر بن سعد بن عبدالله بن الحارث بن رفیده بن عنز بن وائل بن قاسط اگر چه در اسامی پدران او اختلاف کرده اند لکن در نسبت او بعنز بن وائل متفق اند و او حلیف خطاب بن نفیل پدر عمر است با ضجیع خود بجانب حبشه هجرت کرد و در بدر و دیگر غزوات حاضر شد در سال سی و سیم و بروایتی سی و پنجم هجری وفات کرد کنیت او أبو عبدالله است.

عامر بن عبد عمرو بروایتی عامر بن عمیر ابو حنیة البدری الانصاري من بنی ثعلبة بن عمرو بن عوف بن مالك بن الاوس گویند در بدر حاضر شد و او برادر سعد بن خیمه است از جانب مادر.

عامر بن سلمة بن عامر البلوی حلیف انصار در بدر حاضر شد بعضی او را عمرو بن سلمه گفته اند عامر بن حارث القرشي الفهري بعضی او را نیز عمرو گفته اند و از غازیان بدر شمرده اند.

عامر بن ثابت بن سلمة بن امیة بن زید بن مالك بن عوف بن عمرو بن عوف از غازیان بدر است و در یمامه مقتول شد .

عامر بن ثابت بن ابي الافلح الانصاري برادر عاصم بن ثابت بعضی گویند در

یوم بدر بحکم رسول خدای گردن ابن ابی معیط را او بزد، عامر الرامی بعضی او را عامر الرّام خوانده اند.

عامر بن فهیره مولی ابی بکر بن ابی قحافه سیاه گونه بود و نخست غلام طفیل بن عبد الله بن سخره بود چون اسلام آورد ابوبکر او را از طفیل بخرید و آزاد ساخت در غزوه بدر واحد حاضر بود و یوم بئر معونه مقتول شد بدست عامر بن الطفیل و این وقت چهل ساله بود روایت کرده اند که جسد او را ملائکه بخاک سپردند و اگر نه بسوی آسمان صعود دادند.

عامر بن امیه بن زید بن الخشخاش بن مالک بن عدی بن عامر بن غنم بن عدی بن النّجار او پدر هشام است و از غازیان بدر و احد است.

عامر بن مخلد بن الحارث بن سواد بن مالک بن غنم بن مالک بن النّجار در بدر حاضر بود و در احد شهید شد عامر بن سنان بن الاکوع قصه حدی خواندن او را در خیبر و شهادت او را در مقاتلت با مرحب در کتاب رسول خدا رقم کردیم.

عامر بن ثابت حلیف بنی حججی بن عمرو بن عوف در جنگ احد حاضر شد و در یمامه شهید گشت عامر بن کریز بن ربیعة بن حبیب بن عبدشمس مادرش بیضا دختر عبدالمطلب است در فتح مکه اسلام آورد و تا خلافت عثمان زنده بود و او پدر عبدالله است که عثمان او را بحکومت عراق و خراسان اختیار کرد.

عامر بن ابی امیه برادر امّ سلمه زوجه رسول خداست در سال فتح اسلام آورد، نسب او در ذیل نام برادرش عبدالله و خواهرش مرقوم افتاد.

عامر بن قیس الاشعری او برادر ابو موسی اشعریست و ما نسب او را در ذیل نام ابو موسی که عبدالله بن قیس است مرقوم داشتیم عامر بن مسعود الجمحی ازوی حدیث کرده اند که می گوید (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ الصَّوْمُ فِي الشَّتَاءِ الْغَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ).

عامر بن نمیر از جمله اصحاب است عامر بن عبد عمرو بروایتی عامر بن عمرو هوا بوحیة الانصاری المازنی البدری عامر بن حذیفة بن غانم بن عبد الله بن عویج بن عدی بن کعب القرشی العدوی کنیت او ابو جهم است و او مشهور بکنیت

است عامر بن ساعدة بن عامر الانصاري الحارثي کنیت او أبوخثیمه است و پدر سهل است گویند در یوم احد دلیل مجاهدین بود.

عامر بن شهر الهمدانی و بروایتی ناعطی که قبیله از همدان است و در شمار مردم کوفه است رسول خدا او را بر بعضی از اراضی یمن حکومت داد می گوید وقتی در نزد نجاشی بودم پسر او با کتاب انجیل حاضر شد من لختی از انجیل خواندم و خندیدم (1) نجاشی گفت بر کتاب خدا خندیدی؟ گفتم بر آن چه خدای بر عیسی فرستاده می خندم که می فرماید (ان اللعنة تكون في الارض اذا كان أمراؤها الصبيان).

عامر بو هلال بن سفیان من بني عبس بن حبيب کنیت او أبو سیاره است رسول خدا کتابی بدو فرستاد که در میان اولاد و احفاد او بطنا بعد بطن محفوظ بود.

عامر بن غیلان بن سلمة الثقفي قبل از پدرش مسلمانی گرفت از جمله مهاجرین است در طاعون عمواس وفات کرد و هنوز پدرش زنده بود.

عامر بن الأضبط الاشجعي قصه او را در ذیل سرایا مرقوم داشتیم که با اقرار بکلمه لا إله إلا الله مقتول شد و رسول خدا با قاتلش گفت مگر قلب او را شکفتی و دانستی این کلمه را بدروغ می گوید؟ و بعضی گویند ازین سریه مرداس بن نهیک مقتول شد.

عامر بن واثلة بن عبدالله بن عمیر بن جابر بن جحش بن عدی بن سعد بن لیث بن بکر بن عبد مناة بن کنانة اللیثی کنیت او ابو الطفیل است که بر نام او غلبه کرده پس از صد سال از هجرت وفات کرده او آخر کس است از مردم که رسول خدای را دیدار کرده بود.

عامر بن سعید بن حارث بن عبّاد بن سعید بن عامر بن ثعلبة بن مالك قصی باتفاق

ص: 65

1- ترجمه اشتباه است، صحیح اینست که: نجاشی گفت بر کتاب خدا خندیدی قسم بخدا این آیه بر عیسی بن مریم نازل شده است که «لعنت و نفرین خدا بر آن ملتی گریبانگیر شود که فرماندارانشان کودکان باشند»، عامر بن شهر الهمدانی گوید: بخدا قسم همین معنی را بعد ها از رسول خدا شنیدم.

برادرش عمر و در جنگ موته شهید شد.

عویمر بن عامر و بعضی گفته اند عویمر بن قیس بن زید بن امیّه بن عدی بن کعب بن الخزرج کنیت او ابوالدرداء الانصاری و او مشهور بکنیت است بعضی گفته اند اسم او عامر است و عویمر لقب اوست و در نام پدران او خلاف کرده اند و بنحو دیگر شمرده اند در حدو دیگر غزوات حاضر بود و او از جمله حکماست و نیک عالم و فاضل است عمر بن الخطاب او را بقضاوت دمشق فرستاد و او در زمان خلافت عثمان در سال سی و یکم هجری وفات کرد و بروایتی بعد از صفین وداع جهان گفت.

عویمر بن اشقر بن عوف الانصاری بعضی گویند از بنی مازن است در بدر حاضر

بود و در شمار مردم مدینه است عویمر الهذلی از جمله أصحاب است.

عویمر بن البیض العجلانی الانصاری نیز از جمله صحابه است.

عمارة بن حزم بن زید بن لوزان بن عمرو بن عبد عوف بن غنم بن مالک بن النجار الانصاری الخزرجی از جمله هفتاد کس است که در لیلۃ العقبه با رسول خدا بیعت کرد و رسول خدا او را با مخرز بن نضله عقد اخوت بست و در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و در فتح مکه صاحب رایت مالک بن النجار بود و با خالد بن ولید بقتال اهل رده رفت و در یوم یمامه مقتول گشت.

عمارة بن عقبه الغفاری از بنی غفار بن لیل در جنگ خیبر بزخم تیری شهید شد.

عمارة بن زیاد بن سکن بن رافع بن امرء القیس بن زید بن عبدالاشهل الانصاری الاشهل در یوم احد چهارده جراحت یافت و رسول خدا از قدم خود او را و ساده ساخت و او روی بر پای پیغمبر نهاد و جان بداد عمارة بن زریبه الثقفی از قبیله بنی جشم .

عمارة بن اوس بن یزید بن ثعلبة بن غنم بن مالک بن النجار الانصاری در شمار مردم کوفه است عمارة بن ابی حسن المازنی الانصاری جد عمرو بن یحیی پدرش ابوالحسن در لیلۃ العقبه و یوم بدر حاضر بود العمارة بن زعکرة

الکندی کنیت او ابوعدی است در شمار مردم شام است .

عمارة بن حمزة بن عبد المطلب بن هاشم نام مادرش حوله دختر قیس بن فهد من بني مالك بن التّجار و او برادر یعلی است ازین جاست که حمزه را دو کنیت است یکی ابو عمارة و دیگر ابو یعلی .

عمارة بن عقبه بن ابی معیط در یوم فتح اسلام آورد و او را دو برادر بود یکی ولید و دیگر خالد عمارة بن شیبب السّبائی در شمار مردم مصر است.

عمارة بن عمیر الانصاری بعضی او را عمرو بن عمیر خوانده اند عمارة بن عبید

الخثعمی بعضی او را عمارة بن عبیدالله خوانده اند عمارة بن احمر المازنی از جمله أصحاب است عمارة والد مدرك بن عمارة نیز از اصحاب است عمارة و الدایبّ الانصاری در شمار اصحاب رسول خداست.

عمران بن حصین بن عبید بن خلف بن عبدنهم بن مسلم بن غاضرة بن مسلول بن حبیشة بن سلول بن کعب بن عمر الخزاعی کنیت او ابو نجید مردی فقیه بود عبدالله بن عامر در زمان عثمان او را بقضاوت بصره فرستاد و او در سال پنجاه و دوم هجری در بصره وفات نمود.

عمران بن عصام الضّبی والد ابی حمزه واسم ابی حمزه نصر است عمران نیز روزگاری قضاوت بصره داشت.

حال عمران بن ملحان بروایتی عمران بن عبدالله و بعضی عمران بن تیم گفته اند کنیت او ابورجاء العطاردی است ادراك جاهلیت کرده و در اسلام او خلاف کرده اند بعضی بعد از فتح مکه و جماعتی گویند بعد از وفات رسول خدا مسلمانی گرفت و او از صد سال افزون زندگانی یافت و در سال یکصد و پنجم هجری در خلافت هشام بن عبدالملک وداع جهان گفت مردم بر جنازه او انجمن شدند این وقت فرزدق شاعر حسن بصري را دیدار کرد پس حسن با فرزدق گفت یا ابا فراس از برای چنین روز چه ساخته اید؟ گفت شهادة ان لا اله الاّ الله و انّ محمّداً عبده و رسوله، این بگفت و از در گذشت و این اشعار انشاد کرد:

الم تر ان الناس مات كبيبرهم *** وقد كان قبل البعث بعث محمداً

ولم يغن عنه عيش سبعين حجة *** و ستين لمآبات غير مؤسد

الى حفرة غيراء يكره وردها *** سوى انها مئوى وضيع و سيد

ولو كان طول العمر يخلد واحداً *** و يدفع عنه غب عمر عمرد

لكان الذي احزابه يحملونه *** مقيماً ولكن ليس حي بمخلد

نروح و نغدو والحنوف امامنا *** و يرصد ناحنف الردا كل مرصد

وقد قيل لى ماذا تعد مسافراً *** ففیه إذا ماقال غير مفند

فقلت له اعددت للبعث و الذي *** اراد به اتي شهيد باحمد

و ان لا اله غير ربي هو الذي *** يميث و يحيى يوم بعث و موعد

فهذا الذي اعددت لاشيء غيره *** و ان قلت لي اكثر من الخير و ازدد

فقلت لقد اعصمت بالخير كله *** تمسك بهذا يا فرزدق تر شد

عثمان بن عفان بن ابي العاص بن امية بن عبد شمس بن عبد مناف نسب او با رسول خدای در عبد مناف پیوسته شود کنیت او ابو عبدالله بود چه پسری که از رقیه دختر رسول خدای داشت نامش عبدالله بود و بعد از وفات عبدالله کنیت او ابو عمر و گشت و بروایتی ابولیلی نیز او را خوانده اند و نام مادر او اروی دختر کریز بن ربیعة بن حبيب بن عبد شمس بن عبد مناف است و ما در اروی ام حکیم عمه رسول خدا دختر عبد المطلب است و لقب ام حکیم بیضا بود بالجمله قصه های او از مبدا و منتها در کتاب رسول خدا و کتاب ابو بکر و کتاب عثمان بشرح رفت و حدیث قتل او در یوم الدار مرقوم افتاد و او مردی اسمر اللون و حسن الوجه و کثیر الشعر و ضخم الکرادیس بعید ما بین المنکبین بود و ریش بغایت انبوه داشت.

عثمان بن مظعون بن وهب بن جمح بن عمرو بن عصیص القرشي الجمحي و کنیت او ابو سایب است نام مادرش سخیله دختر عیس بن اهیب بن حذافه است و او مادر سایب و عبدالله است و عثمان بعد از سیزده تن مسلمانانی گرفت و او از بزرگان اصحاب است و اول کس است از مهاجرین که در بقیع غرقه مدفون گشت چنان که در

کتاب رسول خدا مرقوم شد و این شعر را ضجیع او در مرثیه او انشاد کرد :

يا عينُ جودي بدمعٍ غيرِ ممنونٍ *** على رزيةِ عثمان بنِ مظعونٍ

على امرءٍ بات في رضوانِ خالقه *** طوبى له من فقيد الشَّخصِ مدفونٍ

همانا عثمان بن مظعون رضیع رسول خدای بود در سال دوم هجرت وفات یافت حضرت رسول بر او نماز گذاشت و در بقیع غرقه مدفون ساخت گویند بعد از وفات او رسول خدا روی او را ببوسید.

عثمان بن عثمان بن الشرید بن سوید بن هرمی بن عامر بن مخزوم و او ملقب شد بشمّاس از بهر آن که در جاهلیت بمکه آمد و چهری داشت که با شمس فلک برابری می جست و مردم در جمال او شگفت بودند عتبه بن ربیع که خال او بود «قال انا آتیکم بشمّاس»، از آن روز شمّاس لقب یافت .

عثمان بن حنیف بن وهب بن العکیم بن ثعلبه بن الحارث بن مجدعة الانصاري من بني عمرو بن عوف بن مالك بن اوس برادر شمله بن حنیف کنیت او ابو عمرو و بروایتی ابو عبدالله است عمر بن الخطاب او را بمساحت ممالک مامور ساخت و او خراج و جزیت بر اراضی و اهالی مملکت بست و او را حکومت بصره داد طلحه و زبیر آن گاه

او را که وقعه جمل برسید او را از بصره اخراج کردند و بعد از جنگ جمل علی علیه السلام عبدالله بن عباس را بحکومت بصره بازداشت و عثمان در کوفه سکون حسست و بیود تا زمان خلافت معویه.

عثمان بن عبیدالله بن عثمان القرشی التیمی برادر طلحه از مهاجرین است عثمان بن عبدالرحمن کنیت او ابو عبدالرحمن است عثمان بن ربیعة بن اهبان بن وهب بن حذافة بن جمح القرشی الجمحی از مهاجرین حبشه است.

عثمان بن معاذ التیمی القرشی عثمان بن ابي العاص بن بشر بن عبد بن دهمان الثقفی کنیت او ابو عبدالله است او را رسول خدای بحکومت طایف فرستاد و عمر بن الخطاب در سال دوم خلافت خود عزل نمود و بحکومت عمان و بحرین فرستاد و قصه های او در کتب خلفا رقم شد و او در بصره سکون اختیار کرد و در خلافت معویه وفات نمود.

عثمان بن طلحة بن ابی طلحة القرشي العبدري و اسم ابی طلحة عبدالله عبدالعزيز بن عثمان بن عبدالدار بن قصی پدرش طلحه و عمّش عثمان بن ابی طلحه و جماعتی از بنی عبدالدار در یوم احد بدست علی علیه السلام و دیگر مسلمانان مقتول شدند چنانکه مرقوم شد و عثمان بن طلحه در صلح حدیبیه آهنگ حضرت رسول کرد و با تفاق خالد بن ولید آهنگ مدینه نمود و در عرض راه با عمرو بن العاص که از نزد نجاشی می رسید دچار شدند و هم گروه بمدینه آمده اسلام آوردند و بعد از فتح مکه رسول خدا مفتاح خانه را با او و شیبیه بن عثمان بن ابی طلحه تفویض فرمود بشرحی که رقم شد و عثمان در مدینه سکون اختیار کرد و بعد از وفات رسول الله بمکه مراجعت نمود و در سال چهل و دوم هجری وفات کرد و بروایتی در یوم اجنادین مقتول گشت.

عثمان بن عبد غنم بن زهیر بن ابی شداد بن ربیعہ بن هلال القرشی الفهري از مهاجرین حبشه است و هشام بن الكلبي او را عامر بن عبد غنم خواند.

عثمان بن عامر أبو قحافة القرشي التيمي پدر ابوبکر است و نسب او را در ذیل نام ابوبکر رقم کردیم و شرح اسلام او را در فتح مکه نگاشتیم در سال چهاردهم هجری در خلافت عمر وداع جهان گفت و این وقت نود و هفت سال داشت.

علي بن أبيطالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف اسم عبد المطلب شيبية الحمد بود و اسم هاشم عمرو بود و اسم عبد مناف مغیره بود و اسم قصی زید بود و نام مادر آن حضرت فاطمه دختر اسد بن هاشم بن عبد مناف است «و هي أوّل هاشميّة ولدت هاشميّاً»، فضیلت علی علیه السلام بیرون حوصله حصر و حد است چه مبدأ و منتها محفوف در فضایل اوست لاجرم باندازه که در حیز قدرت مثل من بشری ضعیف و نادان است بعضی از فضایل آن حضرت را که در جلوه بشریت باز نموده است در کتاب رسول خدا و کتب خلفا رقم کرده است و انشاء الله تعالی بعضی را در کتاب آن حضرت که بعد ازین کتاب اصحاب رقم خواهد شد مرقوم خواهیم داشت.

مثنوی را گر تو مبدا بوده *** گر شود افزون تو اش افزوده

ما للتراب و ربّ الارباب.

علی بن ابی العاص بن الربیع بن عبدالعزّی بن عبد شمس بن عبد مناف و اسم ابی العاص لقیط است و مادرش زینب دختر رسول خداست رسول خدا در یوم فتح او را ردیف خود ساخته بود و ما قصّه ابی العاص و اسیری او را در بدر در کتاب رسول خدا نگاشتیم .

علی بن عدی بن ربیعه بن عبد العزی بن عبد شمس بن عبد مناف، عثمان بن عفان در خلافت خود او را حکومت مکه داد و در جنگ جمل مقتول گشت علی بن عبدالله بن حارث بن رخصه بن عامر بن رواحه علی بن شیبان از جمله أصحاب رسول خداست علی بن طلق نیز از جمله أصحابست علی بن الحکم همچنان در شمار اصحاب پیغمبر است.

عباس بن عبدالمطلب عم رسول خدای نژاد و نسب او را در ذیل اجداد پیغمبر مرقوم داشتیم و ذکر اسیری و اسلام او را در کتاب رسول خدا و کتاب خلفا بشرح رقم کردیم و او در روز جمعه دوازدهم شهر رجب و بروایتی شهر رمضان در سال سی و دوم هجری وفات نمود و این وقت هشتاد و شش سال و بروایتی هشتاد و هشت سال داشت او را در بقیع بخاک سپردند و پسرش عبدالله او را در لحد جای داد، مردی نیکو رخسار و سفید اندام و بلند بالا بود و صوتی رفیع داشت چنان که از یک فرسنگ و بیشتر آواز او شنیده می شد.

عباس بن عبادة بن نضلة بن مالك بن العجلان بن زید بن جشم بن سالم بن عمرو بن عوف بن الخزرج در بیعت عقبه ثانیه حاضر شد و رسول خدا او را با عثمان بن مظعون عقد اخوت بست و در جنگ احد شهید شد .

عباس بن مرداس بن ابی عامر بن جاریه بن عبد بن عباس بن رفاعه بن الحارث بن بهنه بن سلیم السّلمی کنیت او ابوالفضل است و بروایتی ابو الهیثم قبل از فتح مکه بمدتی اندک مسلمانی گرفت و شرح حال او را در کتاب رسول خدا و ذیل اسامی شعرای رسول خدا مرقوم داشتیم و اشعار او را در قسمت غنائم حنین و دیگر کارها

نگاشتیم .

ص: 71

عقبه بن وهب بن ابی وهب بن ربیعہ بن اسد بن خزیمہ باتفاق برادرش شجاع بن وهب حاضر بدر شد و ایشان از حلفای بنی عبد شمس اند.

عقبه بن وهب بن کاده حلیف بنی سالم بن غنم بن عوف بن الخزرج در عقبه اولی و ثانی حاضر بود و نیز از مجاهدین بدر است گویند او در یوم احد حلقه های زره را با دندان از پیشانی رسول خدا بر آورد و بعضی گویند ابو عبیده بن الجراح بر آورد و جماعتی برآند که هر دو تن بشارت تقدیم این خدمت کردند.

عقبه بن عمرو بن ثعلبه بن مسعود الانصاری من بنی حارث بن الخزرج کنیت او ابو مسعود البدری است و او معروف است بکنیت در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود. علی علیه السلام هنگام آهنگ صفین او را در کوفه بخلیفتی بازداشت و در سال چهل و دوم و بروایتی در ایام خلافت علی علیه السلام وفات کرد.

عقبه بن ربیعہ الانصاری حلیف بنی عوف بن خزرج از غازیان بدر است.

عقبه بن عامر بن نابی بن حزام بن کعب بن غنم بن سلمه الانصاری السّلمی الخزرجی در عقبه اولی حاضر شد و در بدر واحد و دیگر غزوات ملازم خدمت بود و عصابه خضرا علامت داشت و در یوم یمامه مقتول گشت.

عقبه بن عامر بن عبس الجهنی من جهینه بن زید بن سود بن اسلم بن عمرو بن الحاف بن قضاعه کنیت او ابو حماد و بروایتی ابواسید است و بعضی ابواسد و جمعی ابو سعاد و گروهی ابو اسود و جماعتی ابوعمّار و گروهی ابو عامر گفته اند گویند در نهران شهید شد و بروایتی ساکن مصر گشت و در آن جا حکومت یافت و در اواخر خلافت معویه وفات نمود .

عقبه بن قیظی بن قیس بن لوزان بن ثعلبه بن عدی بن مجدعة الانصاری الحارثی باتفاق پدرش و برادرش عبدالله حاضر احد گشت و در یوم جسر ابو عبیده او با دو برادر یکی عبدالله و دیگر عباد مقتول گشت .

عقبه بن حارث بن عامر بن نوفل بن عبد مناف بن قصی القرشی النوفلی کنیت او ابوسروعة است و بعضی برآند که ابوسروعه برادر عقبه است از جانب مادر و ایشان در

یوم فتح ایمان آوردند و در شمار مردم مکه اند.

عقبه بن مالک اللیثی از جمله اصحاب است عقبه بن عثمان بن خلد بن مخلد بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی او باتفاق عثمان بن عفان و برادرش سعد بن عثمان در جنگ احد فرار کردند و بعد از سه روز در مدینه بحضرت رسول آمدند پیغمبر فرمود عجب پهناور گریختید.

عقبه مولی جبیر بن عتیک الانصاری باتفاق مولایش جبیر حاضر احد گشت عقبه بن عز الهمدانی در شمار صحابه است.

عقبه بن نافع بن عبد قیس الفهری در عهد رسول خدای متولد شد با عمرو بن العاص پسر خاله است معویه بن ابی سفیان در سال پنجاهم هجری او را مامور بفتح افریقیه داشت و او فتح آن مملکت کرد و قیروان را بنیان خطط کرد.

عروة بن اسماء بن الصلت حلیف بنی عمرو بن عوف در یوم بئر معونه قتال کرد تا شهید شد چنان که بشرح رفت.

عروة بن مرة بن سراقه من الاوس در یوم حنین شهید گشت عروة بن ابی اثاثه بن عبدالعزی بن حرثان بن عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب از مهاجرین حبشه است و از جانب مادر برادر عمرو بن العاص است.

عروة بن مضر بن اوس بن حارثه بن لام الطائی در شمار مردم کوفه است عروة بن غاضرة الفقیمی من بنی فقیم بن دارم عروة بن مغیث الانصاری.

عروة بن عیاض بن ابی الجعد البارقی و بارق نام کوهی است که قبیله ازد در آن جا نزول کردند و منسوب بدان جبل شدند عمر بن الخطاب او را بقضاوت کوفه مامور داشت و شریح و عروه را هفتاد اسب در باره بند بود و از رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم حدیث می کند که فرموده (الْخَيْرُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِي الْخَيْلِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ).

عروة بن مسعود بن معتب بن مالک بن عمرو بن سعد بن عوف بن ثقیف واسم ثقیف قیس بن منبه بن بکر بن هوازن بن عكرمة بن حفصة بن قیس بن غیلان الثقفی

کنیت او ابو مسعود است و بروایتی ابو یغفور در صلح حدیبیة حاضر بود و آن گاه که رسول خدا از طایف مراجعت کرد از قفای آن حضرت بشتافت و در مدینه اسلام آورد و برای دعوت قوم مراجعت بطایف نمود او را بزخم تیر شهید ساختند چون در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتم بتکرار نپرداختم.

عتبة بن غزوان بن جابر و بروایتی غزوان بن حارث بن جابر بن وهب بن بن نسیب بن زید بن مالک بن حارث بن عوف بن مازن بن عکرمة بن حفصة بن قیس بن غیلان بن مضر بن نزار المازنی حلیف بنی نوفل بن حفصة بن عبد مناف بن قصی کنیت او ابو عبدالله است و بروایتی ابو غزوان بعد از شش تن اسلام آورد و هجرت بحبشه نمود و بعد از مراجعت بمکه هجرت بمدینه نمود و در غزوات حاضر شد و اول کس است که در بصره سکون جست و بنیان خطط کرد .

عمر بن الخطاب وقتی او را مامور بصره نمود «قال يا عتبة اتي ازيد ان اوجهك الى بلدة الحيرة لعل الله يفتحها عليك فسر على بركة الله تعالى و نبیه» چنان که در کتاب عمر بشرح رفت و عتبه در بصره خطبه قرائت کرد و بنمود که من بعد از شش کس اسلام آوردم (قال لقد رايتني سابع سبعة مع رسول الله مالنا طعام الأورق الشجر) گویند عتبه بن غزوان از عمل بصره استعفا جست و عمر بن الخطاب نپذیرفت لاجرم در سفر مکه دست بدعا برداشت و گفت «اللهم لا تردني اليها»، ملتمس او باجابت مقرون گشت و در عرض راه از شتر خویش بیفتاد و جان بداد و این در سال هفدهم هجری بود و در سال وفات او باختلاف چند گونه روایت کرده اند .

عتبه بن عبدالله بن صخر بن خنساء الانصاری در عقبه حاضر شد و در بدر جهاد کرد عتبه بن ربیع بن رافع بن عبس بن ثعلبة بن عبید بن الأبجر و هو خدرة الانصاري الخدري در احد شهید شد عتبه بن اسید بن حارثة الثقفی کنیت او ابو بصیر است و معروف است بکنیت خود در عهد رسول خدا وفات کرد عتبه بن ربیعة بن خالد بن معوية البهراني حلیف انصار ابن اسحق او را بهرانی خوانده و ابن هشام

بهری از بهر بن سلیم.

عتبة بن ابي لهب واسم ابي لهب عبد العزى بن عبد المطلب بن هاشم عم رسول الله او و برادرش معتب در سال فتح ايمان آوردند و در حنين و طائف ملازم حضرت بودند لکن از مکه بمدينه نيامدند.

عتبة بن المنذر و هو عتبة بن عبد السلمى نام او غيله بود رسول خدا عتبة فرمود و کنيت او ابووليد است در سال هشتاد و هفتم هجرى وفات يافت و اين وقت نود و چهار سال داشت واقدى گويد از اصحاب رسول خدا آخر کس است که در شام وفات نمود.

عتبة بن فرقہ السلمى کنيت او ابو عبدالله است از قبل عمر بن الخطاب در بعضى از فتوحات عراق امارت داشت و بعضى نسب او را بدین گونه شمرده اند عتبه بن يربوع بن حبيب بن مالك و هو فرقہ بن اسعد بن رفاعه بن الحارث بن بهثة بن سليم السلمى نام مادرش اميه دختر عمرو بن علقمة بن المطلب بن عبد مناف گویند در دو غزوه با رسول خداى بود.

عتبة بن مسعود الهذلي حليف بنى زهره برادر عبدالله بن مسعود بعضى گویند از جانب مادر با برادر بود و ما نسب او را در ذيل نام عبدالله باز نموده ايم و کنيت او ابو عبدالله است و او با برادرش عبدالله بن مسعود از مهاجرين حبشه است در هجرت ثانياه و از آن جا بمدينه آمد و در احد و ديگر غزوات حاضر بود و در زمان خلافت عمر بن الخطاب وفات نمود.

عتبة بن ابي سفیان بن حرب برادر معويه کنيت او ابو الوليد است در زمان رسول خداى متولد گشت و مردى خطيب و فصيح بود گویند در بنى اميه افصح از و کس نبود بعد از مرگ عمرو بن العاص معويه او را حکومت مصر داد و در سال چهل و چهارم هجرى در گذشت.

عياش بن ابي ربيعه و اسم ابي ربيعه عمرو بن المغيرة بن عبدالله بن عمر بن مخزوم کنيت او ابو عبدالرحمن و بروايتى ابو عبدالله است و او برادر ابوجهل است

ص: 75

از جانب مادر و مادرش ام الجلاس و نامش اسما دختر سلمة بن مخرمه است و برادر اعیانی عبدالله بن ابی ربیع است با توجه اش اسما هجرت بحبشه نمود و در آن جا پسرش عبدالله متولد شد و از آن جا بمدینه آمد برادرانش بنزیدیک او آمدند و او را آگهی دادند چون عیاش بمکه رفت او را گرفتند و حبس کردند از این جا بود که رسول خدا مستضعفین مکه را در قنوت بدعا یاد فرمود از جمله ولید و سلمه بن هشام و عیاش بن ابی ربیع بود و او در یوم یرموک مقتول گشت و بروایتی در مکه وفات نمود.

عیاش بن ابی ثور از جمله اصحاب رسول خداست.

عرفجة بن اسعد بن صفوان التمیمی در جاهلیت بینی او در یوم کلاب مقطوع شد و او از فضّه بینی بساخت و نصب نمود و آن عفن گشت رسول خدا فرمود بینی از ذهب بسازد و نصب کند و دیگر عفن نگشت .

عرفجة بن شریح الکنندی و بروایتی اشجعی و بروایتی اسلمی و بعضی او را عرفجة بن ذریح باذال معجمه و بعضی ابن صریح با صاد مهلمه و بعضی این صریح با ضاد معجمه و بعضی ابن شرحبیل خوانده اند، و جماعتی عرفجة بن شریح دانند و کنیت او را ابو عوانة دانسته اند عرفجة بن خزیمه در شمار اصحاب رسول خداست.

علقمة بن الفعواء الخزاعی در سفر تبوک دلیل راه بود و او برادر عمرو بن فعواء است علقمة بن ناجیة الخزاعی در شمار مردم مدینه است در بادیه سکون نمود علقمة بن نضلة بن عبدالرحمن بن علقمة بن الکنندی و بروایتی کنانی در مکه سکون داشت علقمة بن ابی علاثة بن عوف بن ال-خوص بن جعفر بن کلاب بن ربیعة بن عامر بن صعصعه الکلایی العامری از مؤلفه قلوب است مردی بزرگ و عاقل بود علقمة بن رمثة البلوی در شمار مردم مصر است

علقمة بن حویرث الغفاری علقمة بن وقاص اللیثی در عهد رسول خدا متولد شد و در خلافت عبدالملک بن مروان در مدینه وفات نمود و در میان بنی لیث

خانه داشت علقمة بن سفیان الثقفی بعضی او را علقمة بن سهیل خوانده اند.

عیاض بن زهیر بن اُبی شداد بن اُبی ربیعة بن هلال بن وهب بن ضبّة بن الحارث بن فهر القرشی الفهری کنیت او ابو سعد است و از مهاجرین حبشه است و او را از غازیان بدر شمرده اند و بعضی گویند عیاض بن غانم بن زهیر و او پسر عمّ ابو عبیده بن الجراح است و برخی از شرح حال او در کتاب عمر مرقوم شد از بزرگان قریش است بلاد جزیره بدست او مفتوح شد و در سال بیستم هجری در شام وفات نمود .

عیاض بن حماد بن اُبی حمار بن ناجیة بن عقال بن محمّد بن سفیان بن مجاشع المجاشعی التیمی در بصره سکون نمود و هرگاه بطواف مکه حاضر می شد جامه رسول خدای در برداشت.

عیاض بن عمرو الاشعری از جمله صحابه است عیاض بن حارث التیمی از جمله صحابه است عیاض الانصاری نیز از جمله اصحاب است عیاض الثقفی پدر عبدالله بن عیاض از اهل طایف شمرده می شود .

عوف بن اثاثه بن عباد بن المطلب بن عبد مناف بن قصی کنیت او ابو عباد بروایتی ابو عبدالله است و او معروف است بمسطح و مادرش ام مسطح دختر اُبی رهم بن المطلب بن عبد مناف است و مادر ام مسطح سلمی دختر صخر بن عمر خاله ابوبکر

است بالجمله او در بدر حاضر بود و در سال سی و چهارم هجری وفات نمود و این وقت پنجاه و شش ساله بود و این آن کس است که بهتان بر عایشه بست و خداوند تبارک و تعالی براءت ساحت او را از سوره براءة (1) آیات مبارکه فرو فرستاد و در قصّه افک عایشه از کتاب رسول خدا این جمله را بشرح رقم کردیم، ابوبکر این اشعار در حق مسطح انشاد کرد:

ص: 77

1- بلکه از سوره نور آیات : 10 - 22 . اشتباه از ترجمه عبارت استیعاب رخ داده است.

يا عوفُ و يحك هلاً قلت عارفةً *** من الكلام ولم تتبع بها طمعا
 حمية لم تزل من معشرٍ انفٍ *** و لم تكن قاطعاً يا عوفُ منقطعا
 اما خشيت من الاقوام اذ حشدوا *** و لا تقول ولو عاينتهُ قدعا
 لما رمت حصاناً غير مقرفة *** امينة الجيب لم نعلم لها خضعا
 فيمن رماها و كنتم معشراً أفكاً *** في سيء القول من لفظ الخناشرعا
 فانزل الله و حياً في براءتها *** و بين عوفٍ و بين الله ما صنعا
 فان اعش اجز عوفاً من مقالته *** شرّ الجزاء اذا لاقيته تبعاً
 شعبي گوید ابوبکر و عمر هر دو تن شاعر بودند و علی علیه السلام از ایشان اشعر بود.

عوف بن عفراء وهو عوف بن الحارث بن رفاعه بن الحارث بن سواد بن مالك بن غنم بن النجار الانصاري و مادرش عفراء دختر عبید بن ثعلبة بن غنم بن مالك بن النجار است بروایتی او یکی از شش تن است که در عقبه اولی حاضر شد و او با هر دو برادرش معاذ و معوذ و مادرش عفراء در بدر حاضر شد و ما قصه ایشان را و مقاتلت ایشان را با ابوجهل در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم.

عوف بن مالك بن أبي عوف الاشجعي كنيته او ابو عبدالرحمن و بروایتی ابو حماد و بعضی ابو عمرو گفته اند در غزوه خيبر و ديگر غزوات حاضر بود و از آن پس

در شام سکون جست و در سال هفتاد و سيم هجری وفات نمود .

عوف الانصاري بعضی نسب او را چنین شمرده اند عوف بن سلمة بن سلامة بن وقش در شمار مردم مدینه است.

عوف بن الحارث كنيته او ابو حازم بجلی است و پدر قيس بن ابی حازم است.

عاصم بن ثابت بن ابی الأقلح قيس بن عصمة بن النعمان بن مالك بن اميّه بن ضبيعة بن زيد بن مالك بن عوف بن عمرو بن عوف بن مالك بن الاوس الانصاري كنيته او ابو سليمان است اين آن كس است که با حبيب بن عدی و زيد بن و چند تن بفرمان رسول خدا بیرون شدند و میان عسفان و مکه بنی لحيان بر ایشان

تاختن کردند عاصم مقتول شد خبیب وزید را اسیر گرفتند و بمکه بردند و بفروختند و هر دو تن را شهید ساختند و ما این قصه را در کتاب رسول خدا بشرح رقم کرده ایم بتکرار نخواهیم پرداخت.

عاصم بن العکبر الانصاری حلیف بنی عوف بن الخزرج بعضی او را از غازیان بدر شمرده اند عاصم بن قیس بن ثابت بن النعمان بن امیه بن امرء القیس بن ثعلبه بن عمرو بن عوف در بدر و احد حاضر بود.

عاصم بن عدی بن الجعد بن العجلان بن حارثه بن ضبیعة بن الضبعی ثم البلوی من بلی بن عمر بن الحاف بن قضاعة حلیف بنی عبد بن زید من بنی عمرو بن عوف کنیت او ابو عبدالله است و بروایتی ابو عمرو در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود بعضی گویند در بدر حاضر نبود چه رسول خدا او را در عرض راه بدر بعالیه فرستاد لکن از غنیمت بدر او را سهم داد و در سال چهلیم هجری وفات نمود و نزدیک بیکصد و بیست سال داشت.

عاصم بن سفیان از جمله اصحاب است عاصم بن حدرة الانصاری در شمار مردم بصره است نه عاصم بن عمرو بن خالد اللیثی پدر نصر بن عاصم است عاصم بن حصین بن مشمّت باتفاق پدرش حصین بحضرت رسول آمد و اسلام آورد عاصم الاسلامی در شمار مردم مدینه است.

عاصم بن عمر بن الخطاب بن نفیل القرشی العدوی نام مادرش جمیله دختر ثابت بن ابی الاقلح الانصاری است و بعضی گویند مادرش دختر عاصم بن ثابت بن ابی الاقلح است نخست عاصیه نام داشت رسول خدایش جمیله نامید و عاصم دو سال قبل از وفات رسول خدا متولد شد کنیت او ابو عمرو است مردی بلند بالا و جسیم بود گویند ذراع او باندازه يك ذراع و يك شبر دیگر مردم بود در سال هفتادم هجری وفات نمود برادرش عبدالله بن عمر چهار سال بعد از وفات نمود و این وقت برادر را مرتبه بگفت این شعر از آن جمله است.

ولیت المنایا کنَّ خُلْفن عاصماً*** فعشنا جمیعاً او ذهبن بنا معا

و عاصم نیز مردی شاعر بود مردی در حق او گوید «ما رأيتُ أحداً من الناس إلا و هو يتكلمُ ببعض ما لا يريدُ إلا عاصم بن عمر» در میان او و مردی چیزی واقع شد برخاست و این شعر بگفت :

قضى ما قضى فيما قضى لا ترى له *** الى صبوة في آخر الدهر منظرا

و عاصم جدّ امّی عمر بن عبدالعزیز است چه مادر عمر بن عبدالعزیز امّ عاصم دختر عاصم بن عمر بن الخطاب است .

عاصم بن عمر التیمی برادر قعقاع بن عمر هر دو برادر ادراك خدمت پیغمبر کردند در فتح قادیسیّه هنر های بزرگ نمودند چنان که در کتاب عمر بن الخطاب بشرح رفت .

عصمة بن الحصین و بعضی او را نسبت بجدهش می دهند بدین گونه عصمة بن وبرة بن خالد بن العجلان الانصاری من بني عوف بن الخزرج او و برادرش هبیل بن وبرة بروایتی از غازیان بدرند.

عصمة الانصاری حلیف بنی مالک بن النجار از قبیله اشجع حاضر بدر بود عصمة بن مالک الانصاری از اصحاب رسول خداست عصمة بن السرح در حنین ملازم رکاب رسول خدای بود عصمة بن قیس الهودی و بروایتی اسلمی است.

عصمة بن ابیر بن زید بن عبدالله بن مریم بن وائل بن تیمم الرباب و بروایتی من بني تیمم بن عبد مناف در ایام ابوبکر در مقاتلت نجاج حاضر بود.

عصيمة الاسدی من بنی اسد بن خزیمه حلیف بنی مازن النجار از غازیان بدر است عصيمة الاشجعي حلیف بنی مالک بن النجار در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و در خلافت معویه وفات نمود.

عدی بن نضله بن عبدالعزی بن حرثان بن عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب القرشی العدوی از مهاجرین حبشه است و در حبشه وفات نمود و میراث او بفرزندش نعمان رسیده این اول کس است در اسلام که اموال او بهره وارث گشت.

عدی بن الزغباء و بروایتی عدی بن ابی الزغباء سنان بن سبیع بن ثعلبة بن

ربیعة الجهنی من جهینه حلیف بنی النجار از انصار در بدر و احد و خندق و دیگر مشاهد حاضر بود این آن کس است که رسول خدا او را بجاسوسی در سفر بدر فرستاد که عبور ابوسفیان را باز داند در خلافت معویه وفات نمود.

عدی بن مرة بن سراقه بن جناب بن عدی من بنی العجلان من بلی من قضاعه حلیف عمرو بن عوف در جنگ خیبر شهید شد عدی بن قیس بن السهمی در شمار مؤلفه قلوب است.

عدی بن نوفل بن اسد بن عبدالعزی بن قصی الاسدی برادر ورقه و صفوان مادر ایشان آمنه دختر جابر بن سفیان خواهر تأبط شراً الفهمی در سال فتح اسلام آورد از جانب عمر و عثمان عامل حضر موت بود.

عدی بن حاتم بن عبدالله الطائی ابن سعد بن حرفش بنامرء القیس بن عدی بن ربیعه بن جرول بن ثعلبه بن عمرو بن الغوث بن طیسی بن ادد بن زید بن کهلان بعضی نسب او را تا طی بخلاف یکدیگر نوشته اند قصه اسلام او را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم لقب او ابو طریف است وقتی سالم داره غطفانی که مردی شاعر بود بنزد عدی بن حاتم آمد و گفت یا ابا طریف تو را مدحی گفته ام عدی گفت اندک بباش تا ترا آگاه کنم از مال خود که با تو عطا خواهم کرد تا بر حسب عطا مرا مدح گوئی و آن هزار درهم و هزار میش و سه بنده و اسبی است اکنون بگوی و او این شعر انشاد کرد:

تَحَنُّ قَلْوُصَى فِي مَعْدٍ وَ اِنَّمَا *** تَلَا قَى الرَّبِيعِ فِي دِيَارِ بَنِي نَقْلٍ

وَ اَبَقَى اللَّيَالِي عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ *** حَسَامًا كَلُونَ الْمَلْحَ صَوْنًا مِنَ الْخَلَلِ

اَبُوكَ جَوَادٌ مَا يَشُقُّ غَبَارُهُ *** وَ اَنْتَ جَوَادٌ لَيْسَ تَعْذُرُ بِاللَعْلَلِ

فَاَنْ تَنْقُوْا شَرًّا فَمِثْلَكُمْ اَنْقَى *** وَ اِنْ تَفْعَلُوْا خَيْرًا فَمِثْلَكُمْ فَعَلِ

عدی ساکن کوفه گشت و با علی علیه السلام در جمل حاضر شد و در آن وقعه يك چشم او بجراحت نابینا شد و در صفین و نهران ملازم رکاب امیر المؤمنین بود و او در سال شصت و هفتم هجری در ایام مختار و بروایتی در شصت و هشتم و در شصت و نهم نیز گفته اند در کوفه وفات یافت.

عدی بن عمیره الحضرمی و یقال الکندی در شمار مردم کوفه است.

عدی بن فروه و یقال عدی بن عمیره بن فروه بن زرارة بن الارقم بن کنده کنیت او ابو قروه است در شمار مردم کوفه است و در کوفه سکون داشت در سال چهلم هجری وفات یافت عدی بن ربیعہ بن عبد العزی بن عبد شمس بن عبد مناف.

عدی بن الجذامی ابن عبد البر صاحب استیعاب گوید عدی سنگی بجانب زوجه اش افکند و او بدان سنگ مقتول شد در سفر تبوک بحضرت رسول پیوست و این قصه را معروض داشت «فقال له رسول الله تعقلها و لا ترثها».

عطیه بن نویره ابن عامر بن عطیه بن عامر بن بیاضه الانصاری الزرقی ثم البیاضی از غازیان بدر است عطیه بن عازب بن عقیف النصری از جمله أصحاب است عطیه بن عروه السعدی کنیت او ابو محمّد است من بنی سعد بن بکره او جدّ عروه بن محمّد بن عطیه است و محمّد بن عطیه امیر خیل مروان بن الحکم بود عطیه بن بسر المازنی و یقال الهلالی برادر عبدالله بن بسر در شمار مردم شام است عطیه القرظی من بنی قریظه بعضی او را از جمله أصحاب شمرده اند.

علاء الحضرمی اسم حضرمی عبدالله بن عمار و بروایتی عبدالله بن ضمّار است و بعضی عبدالله بن عبید بن ضمّار بن مالک گفته اند و نیز بدین گونه نژاد او را باز نموده اند: علاء بن عبدالله بن اکبر بن ربیعة بن مالک بن اکبر بن عویف بن مالک بن الخزرج بن ابی الصّدق از ارض حضرموت حلیف بنی امیه است رسول خدا او را عامل بحرین نمود، ابوبکر و عمر نیز او را از عمل باز نکردند بروایتی در سال بیست و یکم هجری در بحرین وفات نمود و عمر بن الخطاب ابو هریره را بجای او نصب کرد و ما شرح حال او را در کتاب خلفا نگاشته ایم و برادر او عامر بن الحضرمی در یوم بدر در جیش مشرکین بود و مقتول گشت و برادر دیگرش عمرو بن الحضرمی

اول کس است که بدست مسلمین کشته شد چنان که در کتاب رسول خدا مرقوم شد و خواهر او صعبه دختر حضرمی در سرای ابو سفیان بن حرب بود او را طلاق گفت

بعد از وی عبیدالله بن عثمان التیمی او را بگرفت و طلحة بن عبیدالله از وی متولد شد و او را برادر دیگر بود حرّ بن الحضرمی که در جاهلیت در اعلیٰ مکه چاهی حفر کرده بود معروف به بشر میمون.

قال علاء بن حارثه الثقفی از اشراف ثقیف است و از مؤلفه قلوب است بن حباب از أصحاب رسول خداست علاء بن عبدالله بن حباب بن سمیع نیز از جمله اصحاب است. علاء بن عمرو الانصاری در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود.

عکرمه بن ابی جهل و اسم ابی جهل عمر و بن هشام بن مغیره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم در جاهلیت کنیت او ابوالحکم بود رسول خدایش ابوجهل نامید بالجمله عکرمه مردی شجاع و دلاور بود بعد از فتح مکه باهنگ یمن بگریخت زوجه او ام حکیم دختر حارث بن هشام برفت و او را بحضرت رسول آورد پیغمبر چون او را دیدار کرد فرمود مرحباً بالراکب المهاجر پس مسلمانی گرفت رسول خدا با أصحاب فرمود (لا تسبوا اباہ فان سب المیت یؤذی الحي)، پس از روزی چند بحضرت رسول شکایت آورد که أصحاب مرا عکرمه بن ابی جهل خطاب می کنند (فقال رسول الله لا تُؤذوا

الاحیاء بسبب الاموات)، و ما شرح حال او را در کتاب رسول خدا و کتاب ابوبکر و عمر رقم کردیم در غزوات شام مقتول گشت و این وقت شصت و دو سال داشت.

عکرمه بن عامر بن هاشم بن عبدمناف بن عبدالدار بن قصی القرشی العبدری و این آن کس است که دارالتدوہ را که دار مشورت قریش بود با معویہ بصد هزار درهم بیع کرد و او از مؤلفه قلوب است.

عائذ بن معص بن قیس بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی رسول خدا او را با سوییط بن حرمله عقد اخوت بست و او با برادرش معاذ حاضر بدر بود و او در بئر معونه و بروایتی در یوم یمامه مقتول گشت عائذ بن عمرو بن هلال المزنی کنیت ابو ابوهریره است در بیعت رضوان حاضر بود در بصره ساکن شد و بنیان خانه نهاد و در امارت عبیدالله بن زیاد علیهما اللعنه وفات نمود عائذ الجعفی از جمله اصحاب

رسول است عائذ بن قرظ السکونی در شمار مردم شام است عائذ بن السعد الجسری نیز از جمله صحابه است عائذ الله بن سعد المحاریبی از جمله اصحاب است عائذ بن عبدالله کنیت او ابو ادریس است در عام حنین متولد شد از فقهای اهل شام بود .

عبس بن عامر بن عدی بن نابی بن عمرو بن سواد بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری در لیلۃ العقبه حاضر شد و در بدر قتال داد عبس الغفاری و بعضی او را عایس خوانده اند در شمار اهل شام است.

عتاب بن اسید بن اُبی العیص بن اُمیة بن عبد شمس القرشی الأموی کنیت او ابو عبدالرحمن و بروایتی ابو محمد است رسول خدا در سال فتح امارت مکه را بدو گذاشت چنان که بشرح نگاشتیم و او همچنان امارت داشت تا روز وفات ابوبکر وداع جهان گفت و برادرش خالد بن اسید در یوم فتح مکه درگذشت.

عتاب بن سلیم بن قیس بن خالد القرشی التیمی در یوم فتح مکه اسلام آورد و در یوم یمامه مقتول گشت عتاب بن شمیر الصّبی از جمله اصحاب رسول خداست.

عرفطة بن الحباب بن حبیب الازدی حلیف بنی امیه در یوم طایف حاضر و او پدر اوفی است عرفطة بن نهیک از جمله اصحاب رسول خداست.

عکاشه بن محصن بن حرثان بن قیس بن مرة بن کبیر بن غنم بن دودان بن اسد بن خزیمه الاسدی حلیف بنی امیه کنیت او ابو محصن است از بزرگان اصحاب است در جنگ بدر حاضر بود از کثرت مقاتلت شمشیر او بشکست رسول خدا چوبی بدست او داد و شمشیری گشت و عکاشه بجنک در آمد و در احد و دیگر غزوات حاضر بود و در خلافت ابوبکر در قنال طلیحة بن خویلد الاسدی چنان که مرقوم شد مقتول گشت ، در خبر است که رسول خدا فرمود که خداوند مرا خبر داد که هفتاد هزار کس از امت من بی آن که زحمت حساب بینند داخل بهشت شوند عکاشه گفت «یا رسول الله ادعوا الله ان يجعلنی منهم فدعا له» عرض کرد خدای را بخوان تا مرا از آن جمله

بدارد پیغمبر در حق او دعا کرد پس دیگری برخاست و چنین خواست فقال «سَبَّكَ بِهَا عَكَاشَةٌ»، و آن مردی منافق بود و عکاشه را بعضی بتشدید کاف و بعضی بتخفیف خوانده اند.

عکاشه بن ثور بن اصغر الغوثی از جانب رسول خدای عامل سبک بود.

عقیل بن ایطالب بن عبدالمطلب بن هاشم القرشی کنیت او ابو یزید است در میان فرزندان ابوطالب عقیل ده سال از طالب کوچکتر بود و جعفر ده سال از عقیل و علی علیه السلام ده سال از جعفر کوچکتر بود و هیچ کس در میان عرب مانند عقیل در علم نسب نبود چهار تن در همه قبایل باین علم نامور بودند یکی عقیل دوم مخرمه بن نوفل الزهری سیم ابوجهم بن حذیفه العدوی چهارم حویطب بن عبدالعزی العامری و عقیل ازیشان داناتر بود و بیشتر مثالب و معایب عرب را تذکره می کرد و ازین روی اشراف عرب از وی رنجیده خاطر بودند چه او از نیک و بد ایشان آگهی داشت.

گویند گاهی که در شام رفت روزی معویه گفت «هذا أبو یزید لولا علمه انی خیر له من اخیه لما اقام عندنا و ترکه فقال عقیلُ اخی خیر لی فی دینی و انت خیر لی فی دنیای و قد آثرتُ دنیای و أسئل الله خاتمة امورنا خیراً»، و ما قصه او را در جای خود مرقوم خواهیم داشت انشاء الله تعالی و عقیل در ایام خلافت معویه وفات نمود.

عقیل بن مقرن المزنی کنیت او ابو حکیم است و او برادر نعمان بن مقرن است که شرح حال او در کتاب عمر رفت و عقیل از جمله صحابه است که در کوفه سکون نمود.

عرس بن قیس بن سعید بن الارقم بن النعمان الکندی گویند در فتنه عبدالله بن زبیر وفات نمود .

عرس بن عمیره الکندی برادر عدی بن عمیره از جمله اصحاب است عوذ بن عفرا و عفرا نام مادر اوست و پدرش حارث است و او برادر معوذ است که در جنگ بدر ابو جهل را بقتل رسانیدند چنان که رقم شد و شرح نسب او نیز در باب معوذ شمرده

خواهد شد.

عتبان بن مالك بن عمر بن العجلان الانصاري السالمي ثم من بني عوف بن الخزرج بروایتی از غازیان بدر است در زمان رسول خدای نابینا شد و در خلافت معویه وداع جهان گفت و در شمار مردم مدینه است.

عتید بن التیهان و بعضی او را عبید بن التیهان، خوانده اند با بای موحد و او برادر ابوالهیثم بن التیهان الانصاری است در بدر حاضر بود و در احد شهید گشت و تیهان را بعضی بتشدید یای تحنانی خوانده اند.

عنتره بن السلمی ثم الزکوانی حلیف بنی سواد بن غنم بن کعب بن سلمه من الانصار حاضر بدر بود ابن اسحق وابن عقبه گویند عنتره مولی سلیم بن عمر بن حدیده الانصاری بود، در بدر حاضر شد و در احد شهید گشت.

عافل بن البکیر بن یالیل بن ناشب بن عنتره بن سعد بن لیث بن بکیر بن عبد مناة بن کمانه حلیف بنی عدی بن کعب بن لوی نام او غافل بود رسول خدایش عافل نامید او باتفاق برادرانش عامر و ایاس و خالد در جنگ بدر حاضر شدند و عافل بدست مالک بن زهیر الجشمی شهید شد.

عجیر بن عبد یزید بن هاشم بن المطلب بن عبد مناف القرشی المطلبی برادر رکانه از مشایخ قریش است.

عون بن جعفر بن ابیطالب در عهد رسول خدا متولد شد و او برادر عبدالله و محمد است و این هر سه پسر را جعفر بن ابیطالب از اسماء بنت عمیس الخثعمیه داشت.

عابس الغفاری بعضی او را عبس خوانده اند چنان که در ذیل نام عبس مرقوم شد.

عداء بن خالد بن عوده بن ربیعة بن عمرو بن عامر بن صعصعه و او بعد از فتح مکه اسلام آورد علائمة بن سحار السلیطی عم خارجه بن الصلت است.

عبس العدوی از جمله أصحاب رسول خداست عصام المزنی در شمار صحابه است.

عفیف الکندی یقال له عفیف بن قیس بن معد یکرب الکندی و بعضی او را عفیف

بن معدیکرب خوانده اند از وی حدیث کرده اند که می گوید در موسم حج بمکه می رفتیم و بر عباس بن عبدالمطلب در آمدم ناگاه جوانی را دیدم از خیمه بیرون شد و چون آفتاب را نگرید که بزوال آمد بنماز بایستاد و جوانی نارس در آمد و بر جانب راست او بایستاد آن گاه زنی بیرون شد و برطرف چپ بایستاد و مشغول بنماز شدند عباس گفت هیچ دانستی کیستند؟ گفتم ندانستم گفت این محمد بن عبدالله است و آن دیگر علی بن ابیطالب برادر زادگان من و این زن زوجه محمد است خدیجه دختر خویلد و محمد می گوید خداوند مرا بر این دین مأمور داشته و در روی زمین جز این سه کس بر این دین نیست عقیف گوید من گفتم کاش من چهارم بودم.

عطارد بن حاجب بن زرارة بن عدس التمیمی زعیم قوم خویش بود باتفاق اقرع بن حابس و زبرقان بن بدر بر رسول خدای در آمدند و اسلام آوردند در سال نهم چنان که در کتاب رسول خدای رقم کردیم.

عقیب بن عمرو برادر سهیل بن عمرو بن عدی بن زید بن جشم بن حارثه الانصاری در احد حاضر گشت و بعضی گویند بجهة صغر سن رسول خدا او را باز فرستاد عکراش بن ذرب بن حرقوس بن جعدة المرّی کنیت او ابوالصّهباء و ساکن بصره گشت گویند با صدقات بنی مرّه بحضرت رسول آمد پیغمبر فرمود کیستی؟ گفت عکراش بر ذرب «فقال له ارفع في النسب فقال ابن حرقوس بن جعدة بن عمرو بن النزال بن مرّة بن عبید و هذه صدقات بنی مرّة بن عبید».

عفیر بن ابی عفیر الانصاری از جمله اصحاب است عرباض بن ساریه السلمی کنیت او ابو نجیح است در شمار اهل صفة است ساکن شام شد و در سال هفتاد و پنجم هجری در شام وفات نمود و بروایتی در فتنه عبدالله بن زبیر وفات نمود.

علیقة بن عدی بن عمرو بن مالک بن عامر بن بیاضة الانصاری از غازیان بدر است ابن هشام نام او را باعین مهمله داند و ابن اسحق خلیقه باخای معجمه خواند.

عفاف بن بحیر السلمی در حمص نزول نمود.

عینة بن حصین بن حذیفة بن بدر الفزاری کنیت او ابو مالک است از حفاة

عرب است و بعد از فتح اسلام آورد و از مؤلفه قلوب گشت دختر او امّ البنین زوجه عفان بود پسر برادری داشت که از جلسای عمر بن الخطاب بود وقتی با او گفت که مرا از عمر بن الخطاب رخصت بار بخواه گفت تو عنان زبان خویش نتوانی کشید بیم دارم که سخنی نالایق گوئی گفت نگویم لاجرم رخصت بار خواست.

و چون عینیه بر عمر در آمد «فقال یا ابن الخطاب و الله ما تقسم بالعدل و لا تعطى الجذل ، فغضب عمر غضباً شديداً حتى همَّ أن يوقع به» عمر بن الخطاب خواست تا او را بقتل رساند بشفاعت برادر زاده اش نجات یافت و ما قصه های عینیه را بشرح نگاشته ایم.

عیسی بن عقیل الثقفی پسرش را قبل از آن که بنامی بخواند بحضرت رسول برد پیغمبر او را عبدالرحمن نام نهاد عطف بن وداعة الهلالی در شمار مردم شام است عطاء الشیمی القرشی العبدی من بني شيبه عويف بن الاضبط و يقال عريف هو عويف بن ربيعة بن الأضبط بن ابير بن نهيك بن خزيمه بن عدی بن الدئل بروایتی در سفر حدیبیه رسول خدا او را در مدینه بخلیفتی گذاشت عویم بن ساعدة بن عایش بن قیس بن النعمان بن یزید بن امیة بن زید بن عوف بن عمرو بن عوف، کنیت او أبو عبدالرحمن است در عقبه اول و ثانی حاضر بود و در احد و خندق قتال داد و در زمان رسول خدا وفات نمود شصت و پنج و اگر نه شصت و شش ساله بود.

علیاء السّلمی در شمار مردم مدینه است عزیز الملیکی پدر عبدالله بن عزیز است.

علی بن الاسود الکندی با برادرش سلمة بن الاسود بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

عیاذ بن عبد الازدی از جمله اصحاب رسول خداست عتیبة بن سهیل بن عمرو برادر ابو جندل بن سهیل است و فاخته خواهرش در سرای عبدالرحمن بن حارث بن هشام بود و از و فرزندان آورد، عمر و عثمان و عکرمة و خالد و محمّد و ابوبکر فقیه.

عرابة بن اوس بن قیظی بن عمرو بن زید بن چشم بن الحارث بن الحارث من بني مالك بن الاوس و پدرش اوس بن قبطی از کبار منافقین بود بالجمله عرابه را در یوم احد بسبب صغر سن با چند تن دیگر اجازت مبارزت نداد و مرا بعت فرمود و عرابه مردی کریم بود وقتی شَمَاح بمدینه آمد عرابه او را دیدار کرد و گفت از بهر چه این سفر کردی؟ گفت تا از بهر اهل خویش اعداد زاد کنم عرابه دو شتر که با او بود از تَمرو گندم گرانبار ساخت و او را اِکرام کرد و جامه نیکو بداد شماخ این اشعار را در مدح عرابه انشاد کرد:

رأيت عرابة الاوسى يسموا *** الى الخيرات منقطع القرين

اذا ما راية رُفعت لمجدٍ *** تلقاها عرابة باليمين

اذا بلّغتني و حملت رحلي *** عرابة فاشترى بدم الوتين

عنمة والد ابراهيم بن عنمة المزني از جمله اصحاب است علبه بن زيد الحارثي الانصاري من بني حارثة در شمار مردم مدینه است او را از جمله بگائين شمرده اند .

عسعس بن سلامة التميمي البصري كنيته او ابو صفرة و بروايتي ابو صفيرء است عنمة بن الرابعة الجهني اسم او عبد العزى بود رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم تغيير دادند.

عنبر بن العذرى و يقال الغفاري رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم او را در وادى القرى زمينى داد در آن جا ببود تا وفات کرد و منسوب بدان جا گشت.

عثامة بن قيس الجلي ابن عبد البرّ در صحبت او با رسول خداى صلى الله عليه و اله و سلم متوقف است.

غالب بن عبد الله اللیثی و يقال الکلبی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را با شصت سوار بسریّه کدید بدفع بنی الملوّح مامور داشت چنان که مذکور گشت.

غالب بن أبجر المزنی بعضی او را غالب بن ذبح خوانده اند در شمار مردم کوفه است.

غالب بن بشر الاسدی آن کس است که از طلیحة بن خویلد سر برتافت و در اسلام خود بیائید.

غزیه بن عمرو بن عطیه بن خنساء بن مبدول بن عمر و بن غنم بن مازن النجار المازنی در یوم احد حاضر بود.

غزیه بن حارث الاسلمی بعضی او را انصاری و گروهی مازنی و جماعتی خزاعی گفته اند.

غطف بن حارث الکندی پدر عیاض بن عطیف است غطف بن حارث الثمالی الازدی کنیت او ابو اسماء است.

غیلان بن سلمة بن شرحبیل الثقفی بعضی نژاد او را بدین گونه شمرده اند:

غیلان بن سلمة بن مغيث بن مالك بن كعب بن عمر بن سعد بن عوف بن قصی وهو ثقیف و مادر او سبیعه دختر عبد شمس است بعد از فتح طایف اسلام آورد و هجرت نمود و او از بزرگان ثقیف ده زن داشت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود چهار تن از ایشان را اختیار کن، و او مردی دانا بود وقتی در خدمت خسرو پرویز بازیافت کسری او را گفت «أَيُّ ولدك احبُّ اليك؟ قال الصغير حتّى يكبر و المريض حتّى يبرء و الغائب حتّى يئوب»، کسری گفت «ما لك و لهذا الكلام و هذا كلام الحكماء و أنت من قوم جفاةٍ لاحكمة فيهم»، آن گاه فرمود «فما غذاك قال خبزُ البرِّ و اللبن و التمر قال هذا العقل من البرِّ و اللبن و التمر»، و غیلان نیز شعر نیکو توانست گفت.

غرفة بن الحارث بن حارث الکندی کنیت او أبو حارث است در حکومت

عمرو بن العاص ساکن مصر بود شنید که مردی نصرانی رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم را شتم کرد غرفه او را بکوفت و بینی او را خرد درهم شکست ، نصرانی این داوری بنزد عمر و بن العاص آورد، عمر و با غرفه گفت او را از بهر چه زحمت کردی چه ایشان در ظل عهد ما آر میده اند؟

غرفه گفت معاذ الله که ما عهد کرده باشیم که پیغمبر را شتم کنند بلکه عهد کردیم که واگذاریم ایشان را در کنایس خود و اگر دشمنی قصد قتل ایشان کند دفع دهیم ، عمرو و گفت سخن بصدق آوردی ، غرفه گوید در رکاب علی علیه السلام بودم آن گاه که بکنار فرات رسید پس از راه بیکسوی شد و بایستاد و لشکر در گرد او بایستادند «فقال هذا موضع رواحلهم و مناخ رکابهم و مهراق دمانهم باینی من لا ناصر له فی الأرض و لا فی السماء»، غرفه گوید این وقت من شك در علی کردم که از غیب سخن گوید این بیود تا آن گاه که حسین بن علی علیه السلام شهادت یافت پس برفتم تا موضع مقاتلت ایشان و بدان چه علی فرموده بود هیچ خطائی و خلافی نیافتم پس از آن لغزش استغفار کردم.

غسان العبدی پدر یحیی بن غسان با وفد عبدالقیس بحضرت رسول امد و اسلام آورد.

غٹام مردی از اصحاب است و در شمار غازیان بدر است غشمیر بن خرشة القاری از بنی خطمه قاتل عصماء دختر مروان یهودی است که رسول خدای را هجا می گفت چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشرح رفت و غشمیر بر وزن فعلیل است.

باب حرف فاء

فضالة بن عبید بن نافذ بن قیس بن صععب بن الأصرم حججی بن کافة بن عوف بن عمرو بن عوف بن مالک بن الاوس الانصاری الاوسی کنیت او ابو محمّد است در احد و دیگر غزوات حاضر بود، آن گاه بشام رفت و سکون نمود و معویه بعد از

ابودردا او را بقضاوت شام گماشت و در سفر صفین استقضا نمود و فضاله در خلافت معویه وفات یافت.

فضاله بن هلال المزنی از جمله اصحاب رسول خداست فضاله بن هند الاسلمی در شمار مردم مدینه است.

فضاله اللیثی در نام پدرش خلاف کرده اند بعضی فضاله بن عبدالله اللیثی گفته اند و بعضی فضاله بن وهب بن یحیی بن مالک الاکبر اللیثی، در شمار مردم بصره است.

فضاله مردی است از موالی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم گویند در شام وفات نمود.

فروه بن عمرو بن ورقه بن عبید بن عامر بن بیاضة البیاضی الانصاری در عقبه حاضر و در بدر و دیگر غزوات ملازمت حضرت داشت ، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم میان او و مخرمة الانصاری عقد اخوت بست ، اما (1) بیاضة الانصاری هو بیاضة بن عامر بن زریق بن عدی بن عبد حارثة بن مالک بن عصب بن جشم بن الخزرج.

فروه بن عمرو بن نافرة الجذامی ثم النقائی از جانب پادشاه روم در فلسطین عامل بود و اسلام خود را بحضرت رسول الله صلی الله علیه و اله و سلم مکتوب کرد.

فروه بن النعمان و يقال فروه بن حارث بن النعمان بن یساف الانصاری الخزرجی من بنی مالک بن النجار در احد حاضر شد و در یمامه مقتول گشت.

فروه بن مسیک بن الحارث بن کلیب الخطیفی ثم المراری و بعضی او را بن مسیکه گویند از اهل یمن است در سال نهم بحضرت رسول آمد و در زمان عمر بن الخطاب بکوفه رفت و سکون اختیار نمود مردی شاعر و زعیم قوم خود بود .

فروه بن مالک الاشجعی و بعضی او را فروه بن نوفل گفته اند و فروه بن نوفل آن کس است که در ابتدای خلافت معاویه بر مغیره بن شعبه خروج کرد.

فروه بن معقل الاشجعی او نیز از خوارج نهروان است و قصه ایشان انشاء الله در جای خود مذکور خواهد شد.

فروه الجهنی نیز از جمله اصحاب است فروه بن خالد از مردم فلسطین است

ص: 92

1- این بیاضة غیر از بیاضة البیاضی است که نسب فروه بدو منتهی می شود، رك استیعاب.

و بعضی او را مستجاب الدعوه شمرده اند.

فاکهة بن بشير بن فاکهة بن زيد بن خلدة بن عامر بن زريق الانصاري الزرقى من بنى جشم بن الخزرج از غازيان بدر است فاکهة بن سعد بن جبیر الانصاري من الاوس در صفین ملازم خدمت علی علیه السلام بود .

فرا ت بن حیان بن ثعلبة العجلی من بني عجل بن لجيم بن سعد بن علی بن بکر بن وائل بن قاسط حلیف بنی سهم گویند از عیون و جواسیس اُبو سفیان بود رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم حکم بقتل او کرد با يك تن از انصار که حلیف او بود گفت من مسلمانم، انصاری عرض کرد یا رسول الله این مرد می گوید من مسلمانم «فقال رسول الله انّ فيکم رجالاً نکلهم إلى ایمانهم منهم فرات بن حیّان»، و وقتی نیز رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را بسوی ثماله بن اثال رسول فرستاد چنان که بشرح رفت.

فرا ت بن ثعلبة البهرانی از جمله اصحاب رسول خداست .

فرقد العجلی الربعي ويقال التميمی مادرش امامه او را بحضرت رسول آورد و پیغمبر او را مسح فرمود فرقد مردی از اصحاب است گویند بر مائده رسول خدا نشست و با او طعام خورد.

فیروز الدیلمی کنیت او اُبو عبدالله و بروایتی ابو عبدالرحمن است و او را حمیری نیز گویند از بهر آن که در اراضی حمیر نزول کرد و او از ابناء فارس است و این آن کس است که اسود عنسی را که در یمن دعوی پیغمبری می کرد بکشت و این وقتی بود که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مریض بود و هم در آن مرض وداع جهان گفت بالجمله در آن شب که اسود در صنعای یمن مقتول شد صبحگاه رسول خدا مردم را بشارت داد (فقال قتل الاسود البارحة فقتله رجل مبارك من أهل بيت مبارك قیل و من قتله یا رسول الله قال فیروز الدیلمی)، و ما این قصه را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله بشرح نگاشتیم.

فیروز الهمدانی الوادعی مولی عمر بن عبدالله الوادعی ادراک جاهلیت و اسلام نموده و او جدّ زکریّا بن اُبی زائده بن میمون الهمدانی است.

فضل بن عباس بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف القرشي الهاشمي او ابو عبدالله و بروایتی ابو محمد است و مادر او ام الفضل دختر حارث هلالیه من بنی هلال بن عامر بن صعصعه خواهر میمونه زوجه رسول خداست در حنین و حجة الوداع حاضر بود و هنگام غسل دادن رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم آب بدست علی علیه السلام می ریخت در غزوات شام چنان که بشرح رفت شهید شد و بروایتی در طاعون عمواس درگذشت اجمل ناس بود و از فرزندى جز دختری که ام کلثوم نام داشت نماند و او را بن علی علیهما السلام تزویج کرد و از آن پس ابو موسی اشعری بحباله نکاح در آورد.

فجیع بن عبدالله بن جندع العامري من بنی عامر بن صعصعه ساکن کوفه گشت فراس بن نصر بن حارث بن علقمه بن کلده بن عبد مناف در یوم یرموک مقتول گشت. فراس بن حابس بروایتی از بنی عنبر است با وفد بنی تمیم بحضرت رسول امد فراسی و بروایتی فراس و هو من بنی فراس بن مالک کنانه در شمار مردم مصر است.

فلتان بن عاصم الجرمی و یقال المنقری و او خال کلیب بن شهاب الجرمی است و کلیب پدر عاصم بود.

فضیل بن النعمان البصری السلمي من بنی سلمه در قتال خیبر شهید شد.

فنج بن دحرج بانون و جیم و بعضی او را با تای فوقانی و حای مهمله خوانده اند.

فدیک الزبیدی او را در شمار مردم حجاز گرفته اند .

فویک بالو او بنزدیک رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم آمد و حال آن که هر دو چشمش سفید و نابینا بود رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود چشم ترا چه رسید؟ گفت تیمار شتر خویش می داشتم این آسیب از نفس ماری یافتم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در چشم های او بدمید در حال روشن شد و با این که هشتاد سال داشت رشته در چشم سوزن می کشید .

قیس بن مخلد بن ثعلبة بن صخر بن حبيب بن الحارث بن ثعلبة بن مازن بن النجار الانصاري المازني حاضر بدر بود و در احد شهید گشت.

قیس بن مخرمه بن المطلب بن عبد مناف بن قصی القرشي المطلبي کنیت او ابو محمد و بروایتی ابو سایب است در عام الفیل سال میلاد رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او نیز متولد شد وی از مؤلفه قلوب است لکن او را و عباس بن مرداس را چون دیگران صد شتر عطا نفرمود و شرح آن در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مرقوم شد و پسرش عبدالله از فضلاء صحابه است.

قیس بن حذافه بن قیس بن عدی بن سعد بن سهم القرشي السهمي با برادرش عبدالله بن حذافه بجانب حبشه هجرت نمود.

قیس بن سائب بن عویمر بن عائد بن عمران بن مخزوم القرشي المخزومي مکی است و او مولای مجاهد بن جبیر صاحب تفسیر است و در جاهلیت شریک رسول خدای بود و بروایتی پدر او سایب بن عویمر با رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم شریک بود.

قیس بن محصن بن مخلد الزرقی الانصاری و بروایتی قیس بن حصین از غازیان بدر و احد است.

قیس بن حارث بن عدی بن جشم بن مجدعة بن حارثه و هو عمّ براء بن عازب، بعضی گویند قیس بن حارث در یوم احد چندان قتال داد که شهید شد و او چهارده زخم شمشیر داشت و بروایتی در یوم یمامه مقتول شد.

قیس بن ابی صعصعه و اسم ابی صعصعه عمرو بن زید بن عوف بن مبدول بن عمرو بن غنم بن مازن بن النجار الانصاری المازني در عقبه حاضر بود و در بدر قتال داد و رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در یوم احد او را در ساقه لشکر بداشت.

قیس بن صعصعه از اصحاب رسول خداست قیس بن السکن بن قیس بن عود بن حزام بن جندب بن عامر بن غنم بن عدی بن النجار کنیت او ابوزید انصاری

خزرجی است من بنی عدی بن النّجار از غازیان بدر است در یوم جسر ابي عبيده مقتول گشت و او را ولدی نبود گویند وی از آن چهار کس است که در عهد رسول خدا قرآن را جمع کرد و ایشان زید بن ثابت و معاذ بن جبل و ابي بن کعب و ابو زید بود ابو عمر گوید این چهار کس از انصار بودند و اگر نه جماعتی در عهد رسول الله قرآن را جمع کردند مانند علی علیه السلام و عثمان بن عفان و ابن مسعود و عبدالله عمرو بن العاص و سالم مولی ابو حذیفه.

قیس بن سعد بن عباد و ما نسب او را در ذیل نام سعد بن عباده رقم کردیم کنیت او ابوالفضل و بروایتی ابو عبدالله و جماعتی ابو عبدالملک خوانده اند و نام مادر او فکیه دختر عبید بن دلیم بن حارثه است وی زعیم قوم خویش بود و از اهل سخاوت و بسالت و کرم بود و در حصافت عقل و کرامت طبع و جلادت حرب نامدار بود و در حضرت رسول مکانت صاحب شرطه داشت و ما قصه های او را در کتاب رسول خدا و یوم سقیفه و دیگر کتب رقم کردیم و در جنگ جمل و صفین و نهروان ملازم رکاب علی علیه السلام بود و ما شرح حال او را انشاء الله در کتاب علی علیه السلام و صلح حسن بن علی علیهما السلام با معاویه خواهیم نگاشت در سال پنجاه و نهم هجری در مدینه وفات نمود.

گویند مردی از وی سیهزار درهم بقرض گرفت آن گاه که خواست ادای دین کند «قال أنى عدت في شيء أعطيته أنا لا نعود في شيء أعطينا» وقتی مریض شد بسیار مردم مدیون او بودند او را گفتند این جماعت که ادای دین نکرده اند از عیادت تو شرمگین اند فرمود تا منادی ندا در داد که هر کرا از قیس بردمت دینی است ساحت خود را بری داند که قیس آن مال را هبه فرمود، گویند با این که قیس مردی نیکو حمال بود موی بر زرخ نداشت و انصار همی گفتند دوست داشتیم که از برای قیس لحه بخریم و این شعر را قیس در صفین انشاد کرد :

هذا اللّواء الذي كُنّا نحفُّ به *** مع النّبِيِّ و جبريل لنا مدد

لاضّرّ من كانت الانصار منيته *** ألاّ يكون له من غيرهم احد

قوم اذا حاربوا طالت اكلهم *** في المشرقية حتى يفتح البلد

قیس بن عاصم بن سنان بن خالد بن منقر بن عبید بن الحارث و الحارث هو مقاعس بن عمر بن سعد بن کعب بن سعد بن زید مناة بن تمیم المنقری التمیمی کنیت او أبو علی و بروایتی ابوقیصه است در سال نهم با وفد بنی تمیم بحضرت رسول آمد و اسلام آورد رسول خدا فرمود هذا سیّد اهل الوبر مردی عاقل و حلیم بود چنان که با احنف بن قیس گفتند این حلم از که آموختی گفت از قیس بن عاصم و حدیث کرد گاهی را که پسر برادر قیس بن عاصم را دست بسته بنزد او آوردند چه پسر قیس را بقتل آورده بود گویند قیس قطع سخن نکرد چون کلام خود را با مخاطب بیای برد روی با پسر دیگر خود که برادر اعیانی مقتول بود کرد و گفت برخیز و دست پسر خود را بگشای و برادرت را بخاک بسیار و صد شتر بنزد مادر خود ببر باشد که حزن او اندک شود و ما این قصه را در این کتاب خلفای رسول خدای آن جا که امثله عرب را نگاشته ایم در ذیل مثل «أحلم من احنف» بشرح رقم کرده ایم و اشعار قیس بن عاصم را که درین معنی گفته نگار داده ایم لاجرم بتکرار نپرداختیم.

وقتی که قیس بن عاصم وداع جهان می گفت فرزندان خود را مخاطب داشت «فقال اذا متُّ فلا تنوحوا علیّ فان رسول الله لم ینح علیه»، و هم از سخنان اوست که فرموده «یا بنی احفظوا منی اذا متُّ فسوّ دوا کبارکم ولا تسوّ دو اصغار کم فیسفّه الناس کبارکم و تهونوا علیهم و علیکم باصلاح المال فانه منتبه الکریم و یستغنی به عن اللئیم و ایاکم و سئلة الناس فانها اخسر کسب المرء» عبده بن الطیب این شعر در مرثیه او گفت:

علیک سلامُ الله قیس بن عاصم *** و رحمته ما شاء ان یترحما

تحیه من اولیته ایّ نعمة *** اذا زاد عن شخص بلادک سلما

فما کان قیس هلکهُ هلک واحد *** و لکنه بنیان قوم تهدما

قیس بن عمرو بن سهل بن ثعلبة بن الحارث بن زید بن ثعلبة بن غنم بن مالک بن النجار الانصاری المدنی جدّ یحیی بن سعید الانصاری
قیس بن عمر و بن قیس

الانصاری من بنی سواد بن مالک بن النجار در یوم احد باتفاق پدرش عمر و شهید شد.

قیس بن مالک بن انس الانصاری کنیت او ابو صرمه است مشهور بکنیت است و بعضی او را مالک بن قیس خوانده اند قیس بن زید بن عامر بن سواد بن کعب وهو

ظفر الانصاری الظفیری قیس بن سلع الانصاری از جمله أصحاب است.

قیس الجذامی بعضی او را قیس بن عامر و بعضی قیس بن زید گفته اند در شام سکون نمود .

قیس بن فهد الانصاری من بنی مالک بن النجار وهو قیس بن فهد بن قیس بن ثعلبة بن عبید بن ثعلبة بن غنم بن مالک بن النجار و او جدّ ابی مریم عبدالغفار بن قاسم الانصاری الکوفی است.

قیس بن عائذ الاحمسی کنیت او ابو کاهل است و او مشهور بکنیت است.

قیس بن قیس در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود قیس بن خشخاش العنبری با برادرش عبید بحضرت رسول آمد و اسلام آورد قیس الانصاری جدّ عدی بن ثابت از جمله صحابه است قیس بن ابی غرزة بن عمیر بن وهب الغفاری وقیل الجهنی ساکن کوفه گشت و هم در کوفه وفات یافت قیس بن طلیحه و بعضی او را قیس بن طخفه خوانده اند در شمار اهل صفة است.

قیس بن عبدالله الاسدی از بنی اسد بن خزیمه باتفاق زوجه خود بر که دختر یسار مولاة ابی سفیان بن حرب بجانب حبشه هجرت نمود قیس بن حارث الاسدی وی نیز هشت زن داشت بعد از اسلام رسول خدا فرمود چهار تن را اختیار کن .

قیس بن الهیثم الشامی بصری جد عبدالقهار بن السّری قیس بن الحصین الحارثی بن کعب و بعضی بدین گونه نسب او را شمرده اند قیس بن حصین بن یزید بن قنان بن ذی القصّه.

قیس بن المحسر بازید بن حارثه آهنگ سریه کرد چنان که بشرح رفت قیس بن عبدالله بن عمرو بن عدس بن ربیع بن جعد بن جعد او نابغه جعدیست که ذکر احوال و اشعار او در کتاب رسول خدا در عرض شعرای پیغمبر مرقوم شد.

قیس بن زید از مردم بصری در شمار صحابه است قیس بن جبیره (1) از جمله اصحاب رسول خداست بن قیس بن النعمان السکونی کوفی قرائت قرآن می کرد در عهد رسول خدا و در عهد عمر تکمیل داد من قیس بن النعمان العبدی باوفد عبد القیس بحضرت رسول آمد قیس بن کلاب از جمله اصحاب قیس بن جحدر الطائی و اوجد طرماح شاعر است و هو طرمّاح بن حکیم بن نصر بن قیس بن جحدر قیس ابوغنیم الاسدی پدر غنیم بن قیس از مردم کوفه است گویند در بصره ساکن شد قیس التمیمی در شمار صحابه رسول خداست.

قیس بن خرشه القیسی من بنی قیس بن ثعلبه آن گاه که بحضرت رسول آمد(قال یا رسول الله أبایعک علی ماجائک من الله و علی ان أقول بالحق)، با تو بیعت می کنم بدان چه خدای با تو فرستاده و بر این که سخن جز بحق نگویم پیغمبر فرمود تواند بود که بعد از من روزی آید که سخن حق نتوانی گفت (فقال قیس لا و الله لا أبایعک علی شیء الا وفیت به فقال رسول الله اذن لا یضرك شیء) گفت لا و الله بیعت نمی کنم با تو بر عهدی جز این که بدان وفا کنم پیغمبر فرمود لاجرم از ضرر و زیان محفوظ خواهی بود و شری عاید تو نخواهد گشت.

این بود تا روزگار زیاد بن ابیه و عبیدالله بن زیاد برسید و قیس از مثالب و معایب ایشان زبان نمی بست عبیدالله او را حاضر ساخت (فقال له أنت الذی تفتري علی الله و علی رسوله؟ قال لا و الله ولكن ان شئت اخبرتك من یفتري علی الله و علی رسوله قال و من هو؟ قال من ترك العمل بكتاب الله و سنة رسوله قال و من ذاك قال أنت و أبوک و من أمر کما) گفت توئی که افتری بر خدا و رسول می بندی؟ قیس گفت من نیستم لکن اگر خواهی ترا آگهی دهم گفت کیست؟ گفت آن کس که قرآن خدای و شریعت پیغمبر را ترک گفته عبیدالله گفت آن کیست گفت توئی و پدرت زیاد و آن کس که شما را مأمور داشته، عبیدالله در خشم شد و گفت توئی که گمان داری

ص: 99

هیچ شری عاید تو نتواند شد و عوانان را برای عذاب او حاضر ساخت قبل از آن که این کار را ساخته کند قیس بیفتاد و جان بداد و سخن رسول خدای راست آمد صلی الله علیه و اله و سلم.

قیس بن المکشوح کنیت او ابوشداد است در نام مکشوح خلاف کرده اند بعضی او را جبیره بن هلال گفته و گروهی عبد یغوث بن جبیره بن هلال بن الحارث بن عمرو بن عامر بن علی بن اسلم بن احمر بن الغوث بن انمار بن ارش بن عمرو بن الغوث بن النبت بن مالک بن زید بن کهلان بن سبا العجلی حلیف مرار و بجیله و خثعم ابنا انمار بن ارش طبری نسب او را بدین گونه نموده است می گوید مکشوح هو هبیره بن عبد یغوث بن عمرو بن غزیل بن سلمة بن بدر بن عامر بن غویتان بن زاهر بن مرار و او در فتح قادسیه و نهاوند و دیگر غزوات حاضر بود چنان که در کتاب ابوبکر و عمر و عثمان رقم شد.

و نیز آن کس است که اسود عنسی را که دعوی نبوت داشت. باتفاق فیروز دیلمی بقتل آورد و در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود و صاحب علم بجیله بود و مردی شجاع و شاعر بود و او خواهرزاده عمرو بن معد یکرب است و این اشعار را بمناقضت عمر و انشاد کرده:

فلولا قیتنی لاقیت قرناً** و ودعت الحباب بالسلام

لعلک من عدی بنی زبید*** و ما یامرہ من تلك اللثام

و مثلك قد قرنت له یدیه*** الی اللّحین یمشی فی الحطام

در صفین با قبیلہ بجیلہ گفت اگر این علم مرا می دادید و با من رزم می دادید بر صاحب آن ترس مذهب تاختن می بردم و آن سپر مذهب را در قلب لشکر مردی برسر معویہ می داشت قبیلہ بجیلہ گفتند چنان که خواهی در ملازمت تو خواهیم بود پس قیس اسب برجھاند و حملہ گران افکند و بجیلہ با او بجنبیدند قتالی صعب بداد وصف بدرید تا بر روی معویہ در آمد عبدالرحمن بن خالد بن الولید در جیش معویہ بود و رزم می داد بالجملہ صاحب ترس تیغ بزد و قدم قیس را قطع کرد و قیس تیغ براند و او را بکشت این هنگام گرد او را فرو گرفتند و او را شهید کردند.

قیس بن ابی حازم الاحمسی من ولد احمس بن الغوث بن انمار بن ارش کنیت او أبو عبدالله است ادراك جاهلیت و اسلام نموده رسول خدای را دیدار نکرد و اسلام آورد در شمار تابعین است و از شیعیان عثمان بود در سال نود و نهم هجری وفات نمود.

قیس بن عاصم بن اسید بن نمیر بن عامر بن صعصعه از جمله اصحاب است.

قتاده بن نعمان بن زید بن عامر بن سواد بن کعب و کعب هو ظفر بن الخزرج بن الاوس الظفیری الانصاری کنیت او أبو عمرو و بروایتی أبو عبدالله است و او در غزوه بدر و دیگر غزوات حاضر بود و این آن کس است که در جنگ احد چشمش از چشمخانه بضرب تیر بیرون افتاد و آویخته گشت و رسول خدای باز جای نهاد و مسح کرد در حال بهبودی یافت و دیگر رمد عارض او نشد چنان که در کتاب رسول خدای بشرح مرقوم افتاد وقتی حاکم مدینه مردی از اولاد قتاده را بنزد عمر بن عبدالعزیز فرستاد عمر گفت کیستی در پاسخ این شعر انشاد کرد :

أنا ابن الذی سالت علی الخدّ عینه *** فردّت بكف المصطفی احسن الردّ

فعدت کما کانت لأوّل مرّة *** فیاحسن ما عین فیا حسن مارّد

عمر بن عبدالعزیز این شعر قرائت کرد :

تلك المکارم لا تعبان من لبن *** شیا بماء فعدا بعد ابوالا

بالجمله در یوم فتح رایت بنی ظفر باقتاده بود و در سال بیست و سیم هجری وفات نمود و این وقت شصت و پنج سال داشت عمر بن الخطاب بر او نماز کرد و ابوسعید خدری که از جانب مادر با او برادر بود او را در قبر نهاد.

قتاده بن عیاش الجرشى پدر هشام از جمله اصحاب است و قتاده بن ملحان القیسی در شمار مردم بصره است و قتاده بن اوفی بروایتی قتاده بن ابی اوفی التیمی .

قرّة بن ایاس بن رباب المزنی ساکن بصره شد و در آن جا بنیان خانه نهاد و او جد ایاس بن معویة بن قرّة است که قضاوت بصره داشت و قصّه مقاتله قره و پسرش

معویه را با ازارقه و خروج عبد الرحمن بن عبس بن کریز قرشی عبسی را با بیست هزار مرد در زمان معویه انشاء الله در جای خود رقم خواهیم کرد .

قرّة بن عقبه بن قرّة الانصاری الاشہلی در یوم احد شهید شد قرّة بن دعوّص بن ربیعة بن عوف النّمري من بني نمر بن عامر بن صعصعه با تفاق قیس بن عاصم بن حارث بحضرت رسول آمد و اسلام آورد قرّة بن عبیره بن عامر بن سلمة الخیر بن قشیر بن کعب بن ربیعة بن عامر بن صعصعة القشیری و او جد صّمّه قشیری شاعر است قرّة بن حصین بن فضاله العبسی از جمله نه تن عبسین است که بحضرت رسول آمدند و ایمان آوردند.

قییصة بن المخارق بن عبد الله بن شداد الهلالي من بني هلال بن عامر بن کنیت او أبو بشر است در بصره سکون اختیار کرد قییصة بن بُرمة الاسدی کنیت و بروایتی ابن شبرمه بضم شین معجمه و سکون موّحده و ضم رای مهمله است.

قییصة بن وقاص السّلمی در بصره سکون اختیار نمود و قییصة السّلمی نیز از اصحاب رسول خداست.

قییصة بن ذویب بن طلحة بن عمرو بن کلیب بن اصرم در ذیل نام ذویب نسب او را تا خزاعه رقم کردیم در سال اول هجرت و بروایتی در سال فتح متولد شد کنیت او ابو اسحق است و بعضی ابوسعید گفته اند مردی عالم بود و در سال هشتاد و ششم هجری وفات نمود.

قطبة بن حدیده و بروایتی قطبة بن عمرو بن حدیده ابن اسحق گوید قطبة بن عامر بن حدیده بن سواد بن غنم بن کعب بن سلمة بن الخزرج در عقبه اولی و ثانیه حاضر بود و در بدر و احد و دیگر غزوات قتال داد در یوم احد نه جراحت یافت و در یوم فتح رایت بنی سلمه بدست او بود ، کنیت او ابوزید است و زمان او در ایام عثمان بن عفان بنهایت شد.

قطبة بن عبد عمرو بن مسعود بن عبد الاشهل بن حارث بن دینار در یوم بئر معونه شهید شد قطبة بن قتاده الدوسی این آن کس است که خالد بن الولید او را در

بصره حکومت داد قطبة بن مالك الثعلبي او را تغلبي و نیز ذبیانی گفته اند او عم زیاد بن علائه است قطبة بن جرمی و بروایتی ابن جریر کنیت او ابوحویصله است و حویصله نام دختر اوست.

قدامة بن مطعون بن حبیب بن وهب بن حذافة بن جمع کنیت او ابو عمرو و بروایتی ابو عمر است و مادرش زنی از بنی جمع بود و او خال عبدالله و حفصه فرزندان عمر بن الخطاب است و صفیه دختر خطاب خواهر عمر در سرای او بود بالجمله قدامة با دو برادرش عثمان و عبدالله بجانب حبشه هجرت نمود و در جنگ بدر و دیگر غزوات حاضر شد عمر بن الخطاب در خلافت خویش او را حکومت بحرین داد.

جارود که سید بنی عبدالقیس بود از بحرین بنزد عمر آمد و گفت همانا قدامة خمر آشامید و مست شد و من نگریستم حد خدای را بر او جاری کن عمر گفت شاهد کیست؟ گفت ابوهریره پس ابوهریره را حاضر کرد و پرسش نمود گفت من ندیدم خمر بیاشامد لکن نگریستم که مست بود وقتی همی کرد، عمر بن الخطاب عثمان بن ابی العاص را بحکومت بحرین گماشت و قدامة را طلب داشت چون حاضر گاه شد. جارود گفت در اجرای حدّ خداوند تأخیر مکن، عمر گفت ای جارود ترا چنان می نگرم که از در خصومت سخن کنی و یک شاهد بیش نداری جارود بر صدق خود سوگند یاد کرد عمر گفت زبان باز کش و اگر نه ترا رنجیده خاطر دارم «فقال یا عمرُ اما و الله مالک بالحقّ أن یشرب ابنُ عمّک الخمر وتسوئی»، گفت ای عمر از برای تو نیست طریق حق که پسر عم تو شراب خمر بیاشامد و تو مرا رنجه کنی.

این وقت ابوهریره گفت ای عمر اگر تو را در شهادت ماشکی است هند دختر ولید را که زوجه اوست حاضر کن و پرسش فرما عمر فرمان کرد تا هند را بیاوردند او نیز اقامه شهادت کرد عمر با قدامة گفت اگر چنین است تو را از آسیب حد چاره نخواهد بود قدامة گفت (قال الله عزّوجلّ لیس علی الذین آمنوا و عملوا الصّالحات جنّح فیما طعموا إذا ما اتقوا و آمنوا و عملوا الصّالحات ثم اتقوا و آمنوا ثم اتقوا

وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ).

عمر گفت در تاویل آیه مبارکه خطا کردی و اگر پرهیز کار بودی از آن چه خداوند حرام کرد پرهیز می نمودی آن گاه روی با مردم کرد و گفت در اجرای حد قدامه چه می گوئید و این وقت قدامه مریض بود أصحاب گفتند مادام که قدامه مریض است اقامه حد نتوان کرد لاجرم عمر روزی چند ساکت بود تا قدامه بهبودی یافت آن گاه با مردم گفت اکنون چه می اندیشید؟ گفتند مادام که او اوجعی است دست باز باید داشت عمر گفت در زیر تازیانه جان بدهد نزدیک من خوبتر است تا این که تعطیل در تقریر حد افتد پس بفرمود تا قدامه را حد بزدند و او برنجید و هجرت کرد.

این بود تا هنگام طواف عمر و قدامه یکدیگر را مغاضباً دیدار کردند چون از حج باز شدند در منزل سقیاء عمر بخفت و چون از خواب انگیخته شد، گفت مرا در خواب بنمودند که قدامه را حاضر کنم و فرمان کرد که او را حاضر کنید و اگر سر برتابد بکشید و بیاورید برفتند و قدامه را حاضر کردند، پس از بهر او استغفار کرد و طریق مهر و حفاظت گرفت، ایوب بن ابی تمیمه گوید از غازیان بدر جز قدامه بن مظعون کس خمر نخورد و او پس از سی سال از هجرت وفات نمود و این وقت شصت و هشت ساله بود.

قدامة الکلابی و یقال العامری هو قدامة بن عبد الله بن عمارة بن معاوية الکلابی من بني کلاب بن ربيعة بن عامر بن صعصعه کنیت او ابو عبدالله است از سابقین مسلمانان است ساکن مکه بود و هجرت نمود در حجة الوداع حاضر رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله بود.

قعقاع بن معبد بن فزارة التمیمی با وفد بنی تمیم بحضرت رسول صلی الله علیه و اله و سلم آمد ابوبکر خواستار شد که امارت قوم او را دهند و عمر بن الخطاب عرض کرد که امارت اقرع بن حابس را باشد ابوبکر با عمر گفت «و ما اردت الا خلافي».

قعقاع بن عمرو التمیمی برادر عاصم بن عمرو ایشان را با هاشم بن عتبہ و عمرو بن معدیکرب در جنگ قادسیه و مقاتلت با عجم آثار بزرگ است چنان که مرقوم

افتاد قعقاع بن عبدالله بن ابی حداد الاسلمی از جمله اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله است.

قاسم بن مخرمه بن عبدالمطلب برادر قیس بن مخرمه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از برای او و برادر دیگرش صلت صدوق خرما از خیبر عطا کرد و مادر ایشان دختر هم معمّر بن امیه بن عامر است از بنی بیاضه.

قاسم مولی ابوبکر الصدیق در شمار اصحاب است قرظه بن کعب بن ثعلبه بن عمرو بن کعب بن الاطابه الانصاری الخزرجی از بنی حارث بن خزرج حلیف بنی عبدالاشهل کنیت او ابو عمر است در احد و دیگر غزوات حاضر بود و مملکت ری در زمان عمر بدست او گشوده شد و در تمامت غزوات ملازمت رکاب علی علیه السلام داشت در کوفه وداع جهان گفت و امیر المؤمنین علی علیه السلام بر او نماز بگذاشت.

قیظی بن قیس بن لوزان بن ثعلبه بن عدی بن مجدعة بن حارثة الانصاری الخزرجی از مجاهدین احد است.

قباث بن اشیم بن عامر بن الملوح الکنانی و يقال التمیمی ساکن دمشق بود .

قطن بن حارثة الکلبی من بنی علیم بن حباب بن کلیب بن ویره رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بدست او بجانب علیم بن کعب و احلاف او کتاب کرد.

قارب بن الاسود الثقفی وهو قارب بن عبدالله بن الاسود بن مسعود الثقفی جدّ وهب بن عبد الله بن قارب با وفد ثقیف بحضرت رسول آمد.

قرده بن نفاثه السلولی من بنی عمرو بن مرّه بن صعصعة بن معویة بن بکر بن هوازن با جماعتی از بنی سلول بحضرت رسول صلی الله علیه و اله و سلم آمد و اسلام آورد و او مردی شاعر بود و این شعر بعد از اسلام انشاد کرد :

بان الشّباب فلم احفل به بالا *** و اقبل الشّیب و الاسلام اقبالا

وقد أروى ندیمی من مشعشة *** وقد اقلب اوراکاً و اکفالا

الحمد لله أن لم يأتي اجلی *** حتّى اکتسیت من الاسلام سر بالا

بعضی شعر آخر را منسوب به لبید داشته اند بالجمله قرده یک صد و پنجاه سال

زندگانی یافت و این شعر را در زحمت شیخوخت گوید :

اصبحت شيخاً أرى الشخصين أربعة *** والشخص شخصين لَمَّا مَسْنَى الكبر

لا اسمع الصَّوت حتى استدير له *** و حال بالسَّمع دوني المنظر العصر

و كنت امشي على ساقين معتدلاً *** فصرت امشي على ما ينبت الشجر

إذا أقوم عجنت الارض متكناً *** على البراجم حتَّى يذهب النفر

قثم بن العباس بن عبد المطلب بن هاشم القرشي الهاشمي «قال ابن عباس هو آخر الناس عهداً برسول الله»، چه او آخر کس بود که از قبر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بیرون آمد و علی علیه السلام در عهد خلافت خویش حکومت مکه را با او گذاشت و قثم در سمرقند وفات یافت چنان که در جای خود مذکور می شود و او با رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم شبیه بود و او د بن سلیم این شعر در مدح او انشاد کرد:

عتقت من حملي و من رحلي *** يا ناق ان ادّيتني من قثم

انّك ان ادّيتني في غدٍ *** خلفني اليسر و مات العدم

في كَفّه بحر و في وجهه *** بدر و في العرنين منه شمم

اصمّ عن قیل الخنا سمعُهُ *** و ما من الخیر به من صمم

زبیر که مردی از ثقات روای است مطلع قصیده فرزّدق را از شعرای مدینه داند که با چند شعر دیگر در مدح قشم گفته اند و فرزّدق این یک شعر را تضمین کرده است :

هذا الذي تعرف البطحاء و طأته *** و البيت تعرفه و الحلُّ و الحرم

کم صارخٍ بكٍ مکروب و صارخة *** تدعوه یا قثم الخیرات یا قثم

قنفذ بن عمیر بن جدعان التیمی عمر بن الخطاب او را حکومت مکه داد چون او را معزول داشت نافع بن حارث را گماشت قهید بن مطرف الغفاری بروایتی قهید بن ابی مطرف.

قنان بن دارم بن افلت العبسی از جمله آن نه تن مردم عبسی است که بحضرت

رسول صلی الله علیه و اله و سلم آمدند و ایمان آوردند بشرحی که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و آله مرقوم شد .

باب حرف کاف

کعب بن مالک بن ابی کعب هو عمر بن هو عمر بن القین بن کعب بن سواد بن غنم بن کعب بن سلمة بن سعد بن علی بن اسد بن سادة بن یزید بن جشم بن الخزرج الانصاري السلمی کنیت او أبو عبیدالله و بروایتی ابو عبدالله است و گروهی أبو عبدالرحمن گفته اند مادرش لیلی دختر زید بن ثعلبه من بنی سلیم در عقبه ثانیه حاضر بود وقتی بمدینه آمد رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم میان او و میان طلحة بن عبدالله عقد اخوت بست و در غزوه احد و دیگر غزوات حاضر بود و در غزوه تبوک او و هلال بن امیه و مرارة بن ربیعہ تخلف کردند، و ما این قصه را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم شرح نگاشتیم و نیز اشعار و احوال او را در ذیل احوالات شعرای رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم کردیم در سال پنجاه و اگر نه پنجاه و سیم هجری وفات نمود، و این وقت هفتاد و هفت ساله بود.

کعب بن عمرو بن عباد بن عمرو بن سواد الانصاري کنت او ابویسر است و او مشهور بکنیت است حاضر عقبه بود و در یوم بدر بیست ساله بود و در سال پنجم هجری وفات نمود.

کعب بن زید بن قیس بن مالک بن کعب بن حارثه بن دینار بن النجار الانصاري در بدر حاضر بود و در خندق شهید شد بدست ضرار بن خطاب بروایتی امیه بن ربیعہ بن صخر الدثلی بزخم تیر او را شهید ساخته است.

کعب بن عجرة بن کعب بن امیه بن عدی بن عبید بن الحارث البلوی ثمّ السوادي من بنی سواد بن مرّه ثم من بنی قرآن بن بلی بن عمرو بن الحاف بن قضاعه حلیف انصار و بروایتی حلیف حارثه بن حارث بن الخزرج و همچنان او را حلیف بنی عوف بن خزرج و حلیف بنی سالم خوانده اند ، کنیت او ابو محمّد است در سال پنجاه

و یکم هجری و بروایتی در پنجاه و دوم در مدینه وفات نمود .

کعب بن عمیر الغفاری رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را مکرر امیر سرایا فرمود در سال دوم هجری بدست قضاعه شهید شد.

کعب بن عدی التنوخی از جمله اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است.

کعب بن عیاض الاشعری در شمار مردم شام است.

کعب بن جمّاز بن مالک بن ثعلبة الجهنی بروایت ابن هشام حلیف بنی ساعده است از انصار با برادرش سعد حاضر بدر بود دار قطنی نسب او را بدین گونه از خط احمد بن ابی سهل الحلوانی تصحیح نموده : کعب بن خنا بالخاء و النون بن ثعلبة بن خرشة بن عمرو بن سعد بن ذبیان بن رشدان بن قیس بن جهینه بن زید بن لیث ابن سود بن اسلم بن الحاف بن قضاعه در بدر و دیگر غزوات حاضر بود .

کعب بن عاصم الاشعری و بعضی او را کعب بن مالک خوانده اند.

کعب بن مرّة البهری السّلمی ساکن اردن بود از اراضی شام و در سال پنجاه و نه و بروایتی در پنجاه و هفت در شام وفات نمود کعب بن عمرو و الخزاعی الکعبی کنیت او ابو شریح است و او مشهور است بکنیت کعب بن زید از اصحاب رسول خداست کعب بن عمرو و السّلمی الهمدانی و بروایتی کعب بن عمر و الاشهر ابن عمرو بن جحدب بن معویة بن سعد بن الحرث بن ذهل بن سلفة بن دول بن چشم بن ایام بن همدان ساکن کوفه شد.

کعب بن سلیم القرظی ثمّ الدّوسی از حلفای اوس است از جماعت بنی قریظه و پسرش محمد از علمای تابعین است کعب بن یسار بن ضبّة بن ربیعة الضّبّی در فتح مصر حاضر بود ، عمرو بن عاص بدو مکتوب کرد که قضاوت مصر کعب نپذیرفت اما کعب مردی است از اصحاب در یوم یمامه دست او مقطوع شد .

مال کعب بن زهیر بن ابی سلمی و ما قصّه زهیر بن ابی سلمی و نسب او را که یکنن از شعرای سبعة معلّقه است و قصّه پسرش کعب بن زهیر را که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم

خونش را هدر ساخت و او ناگهان بحضرت رسول آمد و قصیده عذر قرائت کرد تا بدین مصراع رسید «و العذر عند کرام الناس مقبول»، و رسول خدا او را معفو داشت و اسلام او را بپذیرفت این جمله را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم کردم و اشعار ایشان را تشکیل کرده با ترجمه لغات بنگاشتم.

کعب بن سود بن بکر بن عبد الله بن ثعلبة بن سلمان بن ذهل بن لقيط بن الحارث بن مالك بن فهم بن غنم بن دوس بن عدنان بن عبدالله بن زهدان بن کعب بن حارث بن کعب بن عبدالله بن مالك بن نصر بن ازد گویند یک روز در مجلس عمر جای داشت ناگاه زنی در آمد و با عمر در آمد و با عمر گفت «انّ زوجي ليصوم التّهار و يقوم اللّيل»، گفت شوهر من روزها روزه می دارد و شبها بنماز می ایستد، عمر بن الخطاب گفت او را از چنین کردار دفع دهم؟ آن زن قدمی چند باز شد و مراجعت کرد و آن کلمات را دیگر باره گفت عمر نیز بقانون نخست پاسخ داد کعب بن سود گفت یا عمر این زن از شوهر خویش شکایت آورده، عمر از فراست او شگفتی گرفت و گفت تو در میان ایشان قضا کن کعب ایشان را طلب داشت چون حاضر شدند آن زن این شعر گفت:

الهي حليلي من فراشي مسجده *** نهاره و ليله لا يرقده

امض القضاء كعب لا تردّه

شوهرش این شعر قرائت کرد:

إني امرء قد شقني ما قد نزل *** في سورة التّور وفي السبع الطول

و في كتاب الله تخويف نزل

کعب چنین سخن کرد:

انّ لها حقّاً عليك يا بعل *** من اربعٍ واحدهٍ لمن عقل

امض لها ذاك ودع عنك العلل (1)

آن گاه گفت ای مرد اگرچه یک زن داری لکن سه زن دیگر توانی بعقد نکاح

ص: 109

1- اشعار بنحو مبسوط تری در استیعاب نقل شده است، و متن ناسخ مخلوط بود که مطابقه نسخه استیعاب اصلاح شد.

در آورد، پس تو درسه شب مختار باشی و اختیار يك شب از چهار شب با وی است در آن شب جز نماز فریضه مگذار و با او باش عمر گفت این فهم که در کرت ثانی کردی مرا زیاده از نخستین شگفتی داد و او را قاضی بصره ساخت و او نبود تا جنگ جمل برسد مصحفی از گردن در آویخت و عصائی بدست گرفت و در پیش روی شتر آمد و ندا در داد و مردم را در وفا و ثبات سوگند همی داد ناگاه تیری بر مقتلش آمد و در گذشت.

کیسان الانصاری مولی رسول الله بعضی او را از بنی مازن بن النّجار دانسته اند در یوم احد شهید شد.

کیسان بن عبدالرحمن بن کیسان یقال هو مولی خالدین اسد ساکن مکه و مدینه بود.

کیسان بن أبو نافع بن کیسان بروایتی کیسان بن عبدالله بن طارق ساکن طائف بود و پسرش نافع نام داشت.

کیسان بن مهران مولی النبی صلی الله علیه و اله و سلم در نام او اختلاف کرده اند چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در ذیل نام موالی آن حضرت مرقوم افتاد.

کرز بن جابر بن حنبل و یقال کرز بن حسل بن لاحب بن حبیب بن عمرو بن شیبان بن محارب بن فھر بن مالک القرشی الفھری وقتی غارت بسرح مدینه آورد و رسول خدای از دنبال او تاختن برد و او را بدست نیاورد، از آن پس کرز مسلمانی گرفت و در فتح مکه ملازمت رکاب داشت از جیش خالد بن الولید جدا افتاد جماعتی از مشرکین بر او در آمدند و قتال دادند کرز این رجز همی خواند و کوشش همی کرد تا شهید شد چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مرقوم شد:

قد علمت صفراء من بنی فھر *** نقيّة الوجه نقيّة الصّدر

لاضر بنّ الیوم عن ابی صخر

کرز بن علقمة بن هلال بن جریبة بن عبد بن عبد نهم بن جلیل بن خیثمة بن سلول الخزاعی در یوم فتح اسلام آورد و در این جهان فراوان بزیست. و در خلافت

معاویه و امارت مروان بن الحکم اعلام حرم را او نصب نمود.

کرزبن اسامه بعضی او را کرز خوانده اند باتفاق نابغه جعدی بحضرت رسول آمد و اسلام آورد کرز عبدالله الولید گوید او مردی از اصحاب است کرز نیز مردی از اصحاب رسول خداست.

کلیب بن بشر بن تمیم حلیف بنی حارث بن خزرج و بروایتی کلیب بن بشر بن عمرو بن الحارث بن کلیب بن زید بن الحارث بن الخزرج در احد و دیگر غزوات حاضر بود و در یمامه مقتول گشت.

کلیب مردی از اصحاب است آن روز که عمر بن الخطاب مقتول شد و از قفای قاتل او می تاختند ابولؤلؤ سر بر تافت و دوازده کس راز خم بزد شش تن بمردند از آن جمله یکی کلیب بود که مقتول گشت.

کلیب بن شهاب الجر می پدر عاصم بن کلیب از صحابه است کلیب الجهنی در شمار اصحاب رسول خداست کلیب بن جزر بن کلیب نیز از جمله اصحاب است.

کردم بن سفیان الثقفی دختر او میمونه ازو حدیث کرده.

کردم بن قیس الثقفی در شمار اصحاب رسول خداست.

کردم بن ابی السنان الانصاری یقال الثقفی در مدینه سکون اختیار کرد.

کلثوم بن الهدم الانصاری من بنی عمرو بن عوف معروف بود بصاحب رسول الله بروایت واقدی و موسی و ابن اسحق رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم چون هجرت فرمود در ورود بمدینه بکلثوم بن هدم در آمد و پس از چهار روز از آن جا بخانه ابویوب انصاری رفت و کلثوم اول کس است که از انصار بعد از ورود رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بمدینه وداع جهان گفت و در بقیع غرقه مدفون گشت و ما این قصه را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله نگاشتیم.

کلثوم بن الحصین بن خلف بن عبید کنیت او ابورهم الغفاری است و او معروف است بکنیت در بدر و احد و حدیبیه حاضر بود و در احد تیری بر جای نحر او آمد و

رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم با آب دهان مبارك آن را ملنثم ساخت ازین روی ملقب بکلثوم المنحور شد و او را رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در عمرة القضا و عام الفتح در مدینه بخلیفنی گذاشت کلثوم بن علقمة بن خارجة المصطلقی الخزاعی بدر حضر می بن کلثوم است.

کثیر بن عمرو السّلمی حلیف بنی اسد و یقال بنی عبد شمس با تفاق برادرانش مالک بن عمر و وثیف حاضر بدر بود ، بعضی گویند اسم او کثیر و وثیف لقب او بود.

کثیر بن عباس بن عبدالمطلب کنیت او ابو تمام است چندماه قبل از وفات رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد مردی فقیه و فاضل بود. کثیر خال براء بن عازب از جمله اصحاب رسول خداست. کثیر الازدی در شمار مردم مصر است و در مصر سکون اختیار کرد . کثیر الانصاری در بصره ساکن شد و از اهل بصره شمرده شد.

کثیر بن الصّلت الکلبی در عهد رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد و نامش بلال بود رسول خدایش کثیر نامید.

کثیر بن شهاب الحارثی این آن کس است که در یوم قادیسیه چنان که مذکور شد جالینوس را بکشت و سلبش را ماخوذ داشت

کنانة بن عبد یا لیل الثقفی از اشراف مردم طایف است بعد از قتل عروة بن مسعود چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشرح رفت بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

کنانة بن عدی بن ربیعہ عبد العزّی بن عبد شمس بن عبد مناف وی نیز از آن مردم است که وقتی زینب دختر رسول خدای را از مکه بمدینه کوچ می دادند با عیار و ابوسفیان بر او حمله آورد بشرح رقم کردیم .

کناز بن حصین بن یربوع بن عمرو بن یربوع بن خرشة بن سعد بن طریف بن جلال بن غنم بن غنی بن یعصر بن قیس بن غیلان بن مضر کنیت او ابو مرثد الغنوی است و او معروف بکنیت است با تفاق پسرش مرثد در بدر حاضر بود و ایشان حلیف حمزة بن عبدالمطلب بودند در سال دوازدهم هجری وفات نمود و این وقت شصت و یک سال داشت.

کهمس الهلالی هو کهمس بن معاویة بن ابی ربیعہ در شمار مردم بصره است کرزین اسامة العامري و بروایتی کرز بن سامه باتفاق نابغه جدی بحضرت رسول آمد و ایمان آورد.

کلدة بن حنبل و يقال كدرة بن عبدالله بن حنبل از جانب مادر برادر صفوان بن امیه است و مادر ایشان صفیه دختر عمرو بن حبیب بن وهب بن حذافة بن جمح است باتفاق صفوان در یوم حنین حاضر بود وقتی مسلمانان هزیمت شدند گفت امروز سحر ابن ابی کبشه باطل شد صفوان گفت «فَصَّ اللهُ فَانْكَ لَنْ يَرْبِّيَ رَجُلٌ مِنْ قَرِيشٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَرْبِّيَ رَجُلٌ مِنْ هَوَازِنَ»، و او مردی سیاه گونه بود و همیشه خدمت صفوان می کرد و قصه ایشان در کتاب رسول خدا بشرح رفت.

کدیر الضبّی در شمار مردم کوفه است کبیش بن هوذة السّدوسی از جمله اصحاب است.

کرامة بن ثابت الانصاری در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود.

کریب بن ابرهه از جمله اصحاب رسول خداست کدر بن عبد نیز از جمله صحابه است کباثه بن اوس بن قیظی الانصاري الاوسی برادر عرابة بن اوس است در احد حاضر بود ، کباثه با بای موحد است .

باب حرف لام

لقیط بن الرّبیع بن عبدالعزی بن عبد شمس بن عبد مناف کنیت او ابوالعاص است و او معروف بکنیت است داماد رسول خدا بود لقیط بن عامر بن صبرة بن عبدالله بن المنتفق بن عامر بن عقیل بن کعب بن ربیعة بن عامر بن صعصعه کنیت او اُبورزین العقیلی است که بر نام او غلبه دارد و بعضی او را لقیط بن المنتفق خوانده اند.

لقیط بن ارطاة السکونی گوید من در حضرت رسول جهاد کردم و نود و نه تن از مشرکین را در غزوات کشته ام.

لبید بن ربیعه العامري الشّاعر کنیت او ابو عقیل است، از شعرای بزرگ

است و ماذکر احوال و اسلام او را و اشعار او را در جلد دوم از کتاب اول و جلد اول از کتاب دوم بشرح رقم کردیم لاجرم بتکرار نخواهیم پرداخت لبید بن عطارد التمیمی در سال نهم با وفد بنی تمیم بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

لبید بن سهل الانصاری این آن کس است که ابن ابیرق آن در عی که بسرقت برد در سرای او افکند بشرحی که در کتاب رسول خدا رقم شد لبید بن عقبه بن امرء القیس و یقال لبید بن رافع بن امرء القیس بن زید من ینی عبد الاشهل الانصاری الاشهلی پدر محمود بن ولید.

اللجلاج العامری هو من عامر بن صعصعه در پنجاه سالگی مسلمانی گرفت و چون وفات او برسید صد و بیست ساله بود لقمان بن شبه بن محیط کنیت او ابو حسین است از اصحاب رسول خداست.

لبی از اصحاب رسول خداست بیشتر جامه او خزّ احمر بود لهیب بن مالک حدیث می کند که خفر بن مالک از بزرگان کهنه بود و دویست و هشتاد سال عمر داشت یک روز بنزدیک او شدم و گفتم ای خفر!

هَلْ عِنْدَكَ عِلْمٌ مِنْ هَذَا النُّجُومِ الَّتِي يُرْمَى بِهَا فَإِنَّا قَدْ فَرَعْنَا لَهَا وَ خِفْنَا سُوءَ عَاقِبَتِهَا .

چون بدین گونه از ستاره شهاب پرسش کردم و خویش را باز نمودم گفت فردا بگاه حاضر شو تا ترا آگهی دهم لاجرم روز دیگر بامداد با چندتن بنزدیک او شدم و او را بر پای دیدم که نظر بر آسمان داشت و به اعلی صوت کامه چند بگفت و حالش دیگرگون گشت و لختی زبان به بست آن گاه گفت :

يَا مَعْشَرَ بَنِي فِحْطَانَ أَخْبِرْ كُمْ بِالْحَقِّ وَ الْبَيَانِ أَفَسَمْتُمْ بِالْكَعْبَةِ وَ الْأَرْكَانِ وَ الْبَلَدِ الْأَمِينِ وَ السُّدَّانِ قَدْ مُنِعَ السَّمَاءُ عِتَاةَ الْجَانِّ بِنَاقِبِ بَكْفٍ ذِي
سُلْطَانٍ مِنْ أَجْلِ مَبْعُوثٍ عَظِيمِ الشَّانِ

يُبْعَثُ بِالتَّنْزِيلِ وَ الْقُرْآنِ

وَبِالْهُدَىٰ وَفَاصِلِ الْفُرْقَانِ يُبْطِلُ بِهِ عِبَادَةَ الْأَوْثَانِ.

چون کلمات او مشعر بر بعثت پیغمبری بود گفتم ای خفر امری عظیم آوردی و از خطیبی بزرگ انهی فرمودی اکنون بگوی از برای قوم خود چه می بینی؟

فَقَالَ: أَرَىٰ لِقَوْمِي مَا أَرَىٰ لِنَفْسِي *** أَنْ يَتَّبِعُوا خَيْرَ نَبِيِّ الْإِنْسِ

بِرَهَانِهِ مِثْلُ شُعَاعِ الشَّمْسِ *** يُبْعَثُ فِي مَكَّةَ دَارَ الْحَمْسِ

بِمُحْكَمِ التَّنْزِيلِ غَيْرِ اللَّبْسِ

پس اعلام داد که باید بهترین فرزندان آدم را متابعت کرد که امر او چون آفتاب درخشان است گفتم اکنون بازنمای که این پیغمبر از کدام قبیله است؟

فَقَالَ وَالْحَيَاةَ وَالْعَيْشَ إِنَّهُ لِمَنْ قُرَيْشٍ مَا فِي حِلْمِهِ طَيْسٌ وَلَا فِي خَلْقِهِ هَيْسٌ يَكُونُ فِي جَيْشٍ وَأَيِّ جَيْشٍ مِنْ آلِ قَحْطَانَ وَالِ أَيْشِ.

گفتم اکنون بگوی از قبایل قریش از کدامین بطن است؟

فَقَالَ وَالْبَيْتِ ذِي الدَّعَائِمِ وَالرُّكْنِ وَالْأَحَاطِمِ إِنَّهُ مِنْ نَجْلِ هَاشِمٍ مِنْ مَعْشَرِ أَكْرَمٍ يُبْعَثُ بِالْمَلَا حِمِّ وَقَتْلِ كُلِّ ظَالِمٍ. آن گاه گفت:

هَذَا هُوَ الْبَيَانُ أَخْبَرَنِي بِهِ رَيْسُ الْجَانِّ.

از پس این کلمه نیز چنین گفت:

اللَّهُ أَكْبَرُ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ وَقُطِعَ عَنِ الْجَنِّ الْخَبْرُ.

این وقت زبان بر بست و سه روز زحمت اغمی بروی غلبه داشت از پس سه روز بخویش آمد «فقال لا اله الا الله» بالجمله لهیب بن مالک در حضرت رسول خدای معروض داشت که من اول کس بودم که از سر شب و رجم شیاطین آگهی یافتم و این حدیث را بعرض رسانید.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: (سُبْحَانَ اللَّهِ لَقَدْ نَطَقَ مِنْ مِثْلِ النَّبُوَّةِ).

و بعضی این حدیث را ضعیف شمرده اند.

باب حرف میم

محمد بن مسلمه الانصاری کنیت او ابو عبدالرحمن است و بروایتی ابو عبدالله هو محمد بن مسلمة بن خالد بن عدی بن مجدعة بن حارثه بن حارث بن الخزرج بن عمرو بن مالك بن الاوس حلیف بنی عبد الاشهل در بدر و دیگر غزوات حاضر بود و او یکی از قتلہ کعب بن اشرف است و او را رسول خدای در غزوه قرقره الکدر در مدینه بخلیفتی گذاشت و این آن کس است که مانند سعد بن ابی وقاص و عبدالله بن عمر بن

الخطاب و اسامة بن زید اعتزال جست و در جنگ جمل و صفین حاضر رکاب علی علیه السلام نگشت و او در سال چهل و سیم هجری و بروایتی در چهل و ششم و بعضی در چهل و هفتم گفته اند در مدینه وفات یافت و مروان بن الحکم بر او نماز گذاشت و او راده تن فرزند بود.

محمد بن عبدالله بن جحش بن رثاب بن یعمر بن صبرة بن مرة بن کثیر بن غنم بن دودان بن اسید بن خزیمة الاسدی حلیف بنی عبد شمس و بروایتی حلیف حرب بن امیه است کنیت او ابو عبدالله است باتفاق پدر هجرت بحبشه نمود و از آن جا بمکه و مدینه آمد و او پنج سال قبل از هجرت متولد گشت.

محمد بن حاطب بن حارث بن معمر بن حبیب بن وهب بن حذافة بن جمح القرشي الجمحي مادرش ام جمیل فاطمه بنت المخلد و بروایتی جویریہ بنت المخلد بن عبدالله بن ابی قیس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لوی القرشیه العامریة با تفاق شوهر سفر حبشه کرد و محمد بن حاطب در آن جا متولد گشت و کنیت محمد ابوالقاسم و بروایتی ابوابراهیم است در سال هفتاد و چهارم هجری در مکه و بروایتی در کوفه وفات نمود در شمار مردم کوفه است گویند آن گاه که از حبشه آمد کودکی بود و یک دست او با آتش جراحت شد ام جمیل مادر او او را بحضرت رسول

آورد تا بر جراحت او بدهید و بهبودی یافت اسماء بنت عمیس او را و فرزند خود عبدالله بن جعفر بن ابیطالب را شیر همی داد.

محمد بن خطاب بن الحارث بن معمر القرشی الجمحی پسر عم محمد بن حاطب است محمد بن ثابت بن قیس بن شماس الانصاری ثابت او را بحضرت رسول آورد و از رسول خدا این نام یافت.

محمد بن ابی حذیفه بن عتبة بن ربیعة بن عبد شمس بن عبدمناف القرشی العبشمی کنیت او ابو القاسم است در ارض حبشه متولد شد و نام مادر او سهله دختر سهیل بن عمر والعامری است بروایتی علی علیه السلام در ایام خود او را امارت مصر داد چنانکه انشاء الله در جای خود رقم می شود .

محمد بن ابی الجهم بن حذیفه بن غنم العدوی در عهد رسول خدای متولد گشت و در سال شصت و سیّم هجری در یوم الحزّه شهید شد محمد بن بشر الانصاری و او پدر یحیی است محمد بن صیفی بن امیه بن عائذ بن عبدالله بن عمر و بن مخزوم القرشی المخزومی محمد بن اسلم از جمله أصحاب رسول خداست محمد بن صیفی الانصاری نیز از صحابه است محمد بن صفوان بعضی او را صفوان بن محمد خوانده اند کنیت او ابو مرحب است محمد بن حبیب الحضرمی و بروایتی نضری است محمد بن انس بن فضالة الظفری الانصاری و او پدر یونس است محمد بن ابی بن کعب الانصاری کنیت او ابو معاذ است در عهد رسول خدای متولد شد.

محمد بن عمرو بن العاص القرشی السهمی برادرش عبدالله در جنگ صفین حاضر نشد و محمد در جیش معویه بود و با سپاه علی علیه السلام رزم می داد و این شعر ازوست:

فلو شهدت جمل مقامی و مشهدی *** بصفین يوماً شاب منها الذّوائب

غداة أتى أهل العراق كأنهم *** سحب ربيع رفته الجنائب

إذا قلت قدولت سراعاً بدت لهم *** كتائب منهم و ارجحت كتائب

و جئناهم نمشي كأن صفوفنا *** من البحر لُجّ موجه متراكب

فدارت رحانا و استدارت رحاهم *** سواء النهار ما تولى المناكب

فقالوا لنا انا نرى ان تباعوا *** علياً فقلنا بل نرى ان تضاربوا

فطارت الينا بالرّماح كَمَا تهم *** و طرنا اليهم بالاكفّ قواضب

ابن عبدالبرّ قائل اين اشعار را محمّد بن عمرو بن العاص داند بشرحی که رقم شد و ابن ابی الحديد اين اشعار را بعبدالله بن عمرو بن العاص نسبت می کند انشاء الله در کتاب علی علیه السلام بشرح رقم خواهد شد.

محمّد بن جعفر بن ابيطالب مادر او اسماء بنت عميس است بعد از شهادت جعفر رسول خدا بفرمود تا پسر های او را محمّد و عبدالله و عون را حاضر کردند و سر تراشیدند (و قال انا وليهم في الدنيا والآخرة)، و کنیت محمّد ابوالقاسم است بعضی گویند اين هر سه پسر در حبشه متولد شدند ام کلثوم دختر علی علیه السلام بعد از قتل عمر بن الخطاب بحباله نکاح محمّد بن جعفر در آمد.

محمّد بن عبدالله بن سلام نسب او بیوسف بن یعقوب علیهما السلام می رسد حلیف خزرج اند از انصار و قصه اسلام عبدالله بن سلام در کتاب رسول خدای بشرح رفت.

محمّد بن ابی عمیرة المزنی در شام سکون اختیار کرد محمّد بن حویط القرشی از أصحاب رسول خداست.

محمّد بن ابی بکر بن ابی قحافه مادر او اسماء بنت عميس است در حجة الوداع متولد شد چنان که بشرح رفت بعد از وفات ابی بکر علی علیه السلام اسماء بنت عميس را بحباله نکاح آورد و محمّد در سرای علی تربیت شد و او ربیب علی علیه السلام است و مکانت و منزلتی تمام در آن حضرت داشت در سال سی و هشتم هجری او را بحکومت مصر فرستاد و در آن جا بدست معویة بن خدیج شهید شد و ما قصّه های او را و ملازمت او را در جمل و صفین انشاء الله در کتاب علی علیه السلام نگار خواهیم داد.

محمّد بن طلحة بن عبدالله القرشی التیمی معروف بسجاد مادرش جهینه دختر جحش خواهر زینت بنب جحش است که در سرای رسول خدا بود کنیت او ابوالقاسم است و بعضی اَبوسلیمان گفته اند باتفاق پدرش طلحة در یوم جمل در جیش عایشه بود و

هر دو تن مقتول شدند و شرح این قصه انشاء الله در کتاب علی علیه السلام مرقوم خواهد شد.

محمد بن عمرو بن حزم الانصاری در سال ششم هجری متولد شد و در سال شصت و سیم در یوم حرّه شهید شد و او اشدّ ناس بود در دفع عثمان در یوم، دار و کنیت او أبو عبدالملك است .

محمد بن عبدالرحمن بن ابي بكر بن ابي قحافه او و پدرش و جدش ادراك خدمت رسول خدای کردند ، گویند جز این سه تن هیچ کس را بهره نگشت که پدر و پسر و نبیره ادراك خدمت رسول خدای کرده باشد .

معاذ بن جبل بن عمرو بن اوس بن عائذ بن عدی بن كعب بن عمرو بن لوی بن سعد بن عدی بن اسد بن سارده بن یزید بن چشم بن الخزرج الانصاري الخزرجي ثمّ الحبشي کنیت او أبو عبدالرحمن است مردن در از بالا نیکو موی بزرگ چشم سفید اندام بود بعضی گویند او را ولدی نبود و جماعتی برآند که پسری داشت که نام او عبدالرحمن بود و بنام او کنیت یافت و در جنگ یرموك با او بود بالجمله معاذ از آن هفتاد تن است که در عقبه حاضر شد و رسول خدای او را با عبدالله بن مسعود عقد اخوت بست و او را رسول خدا در بعضی از اراضی یمن قضاوت داد آن گاه که مملکت یمن میان پنج تن قسمت فرمود چنان که مرقوم افتاد اصنام بنی سلمه را نیز او شکست و در طاعون عمواس وفات یافت بروایتی سی و سه سال و اگر نه سی و هشت سال داشت معاذ بن عمرو بن الجموح بن زید بن حرام بن كعب بن سلمة بن علی بن اسد بن سارده بن یزید بن چشم بن الخزرج السلمی الانصاری در عقبه و بدر حاضر بود بعضی گویند معاذ بن عمرو در یوم بدر با تیغ ساق ابوجهل را قطع کرد و عکرمة بن ابي جهل با شمشیر دست او را از تن باز کرد و جماعتی قاتل ابوجهل را معاذ بن عفرا دانند و ما خبر محکم را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم بالجمله معاذ بن عمرو در ایام خلافت عثمان وداع جهان گفت .

معاذ بن عفرا نسبت او را با مادر او عفرا کنند و او دختر عبید بن ثعلبة بن غنم بن مالك بن النجار و پدر معاذ حارث بن سواد بن مالك بن النجار است و بعضی معاذ بن

حارث بن رفاعه بن الحارث گفته اند وی با دو برادر یکی عوف و دیگر معوذ در بدر حاضر بودند عوف و معوذ در بدر شهید شدند و قاتل ابوجهل معاذ و معوذ است چنان که مرقوم شد و معاذ در احد و دیگر غزوات نیز حاضر بود و از جمله آن شش تن از انصار که در مکه اسلام آوردند و رسول خدا او را با معمر بن حارث عقد اخوت بست

و در ایام خلافت علی علیه السلام وفات یافت .

معاذ بن زراره بن عدی بن الحارث بن مرة بن حلفه الانصاري الظفري با دو فرزند خود ابو نمله و ابوزره در جنگ احد حاضر بود.

معاذ بن معاص بن قیس بن خلدۀ بن عامر بن زریق الانصاري الزرقی از غازیان بدر و احد است و در بئر معونه مقتول گشت و بروایتی در بدر مجروح شد و از آن جراحت جان بدر نبرد.

معاذ بن معدان کنیت او ابو حلیمه و بروایتی ابو حارث است این آن کس است که عمر بن الخطاب او را بنماز تراویح بازداشت و او در یوم جسر ابی عبیده ثقفی مقتول گشت.

معاذ الثقفی کنیت او ابوزرعه است معاذ بن عثمان بن معاذ القرشي التیمی بعضی او را عثمان بن معاذ خوانده اند.

مالك بن زمعة بن قیس بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالك بن حسل بن عامر بن لؤی العامری القرشی با زوجه اش عمره دختر سعد عامری هجرت بحبشه نمود و او برادر سوده بنت زمعه است که در سرای رسول خدای بود.

مالك بن التيهان بن مالك بن عبید بن عبد الاعلم کنیت او ابو الهيثم البلوی من بلی بن اسحق بن قضاعة ثم الانصاری حلیف بنی عبد الاشهل بعضی او را انصاری دانند در عقبه اول و ثانی حاضر بود و از آن شش کس است از انصار که نخست با رسول خدا بیعت کردند بنی عبدالاشهل گویند که از آن شش تن اول کس مالك بن التيهان بود که بیعت کرد بنی نجار گویند در ليلة العقبة اول کس ابواسامه سعد بن زراره بیعت کرد بنی اسلم بن کعب بن مالك گویند اول کس از آن شش تن براء بن

معروف بیعت کرد بالجمله ابوالهیثم در بدر واحد و دیگر غزوات حاضر بود و در خلافت عمر وداع جهان گفت و بعضی گویند در صفین شهید شد .

مالك بن علبه بن السّاق بن عبدالدار او را از غازیان بدر شمرده اند.

مالك بن قدامة بن عفرجه بن كعب بن النحاط بن كعب بن حارثه بن غنم بن اسلم بن امرء القیس بن مالك بن الاوس الانصاری با برادر منذر بن قدامة از غازیان بدر است مالك بن رافع بن مالك بن عجلان از غازیان بدر است .

مالك بن سنان بن بن عبید بن ثعلبة بن عبید بن الابجر و الابجره و حدرة بن عوف بن حارث بن الخزرج او پدر ابو سعید خدری است در یوم احد شهید شد

مالك بن عمرو بن عقیل بن عمرو بن مبدول وهو عامر بن مالك بن التّجار در روز جمعه که رسول الله سلاح جنگ در بر راست کرد و آهنگ احد فرمود او وداع جهان گفت مالك بن عمرو السلمی حلیف بنی عبد شمس با دو برادرش مدلج و کثیر در بدر قتال داد و در جنگ یمامه مقتول شد مالك بن عمرو بن ثابت الأنصاری من بنی عمرو بن عوف کنیت او ابو حیه است مالك بن ابی خولی العجلی من بنی عدی بن كعب.

مالك بن ربیعة بن البدن بن عامر بن عوف بن حارثه بن عمرو بن الخزرج بن ساعدة الأنصاری کنیت او ابواسید است روز مکه معویه وداع جهان گفت گویند او آخر کس است از اهل بدر که از جهان برفت و او هفتاد و پنج ساله و بروایتی هفتاد و هشت سال داشت .

مالك بن ثابت الانصاری با برادرش معین بن ثابت در یوم بئر معونه شهید شد مالك بن ربیعة السّلولی کنیت او ابو مریم است و او مشهور است بکنیت در شمار مردم کوفه است گویند از اصحاب شجره بود مالك بن امیه السّلمی از حلفای بنی اسد بن خزیمه در یوم یمامه قتال داد مالك بن الدّخشم بن مالك بن الدّخشم بن عوف بن عمرو بن عوف در ابلة العقبه حاضر بود و بعضی ضعیف شمرده اند لکن در بدر و دیگر غزوات حاضر بود مالك بن عبدالله

مالك بن اوس بن عنيك بن عمر و بن عبد الأعلم بن عامر بن زعور بن جشم بن الحارث بن الخزرج بن عمرو بن مالك بن اوس زعور بن جشم برادر عبد الاشهل است و مالك در احد و خندق و دیگر غزوات حاضر بود و در یمامه مقتول شد.

مالك بن صعصعه الانصاری المازنی من بني مازن بن النجار مالك بن عبدالله المغافری در شمار مردم مصر است مالك بن حویرث بن اشیم اللیثی من بنی لیث بن بكر بن عبد مناة كنیت او ابو سلیمان است در سال نود و چهارم هجری در بصره وفات کرد مالك بن ایاس الانصاری الخزرجی در یوم احد شهید شد .

مالك بن عبدالله الختمی در شمار مردم مصر است ، در خلافت معویه امیر جیش بود مالك بن یسار السکونی ثم العوفی در شمار مردم شام است.

مالك بن ایفیع بن كرب النَّاعطی باوفد همدان بحضرت رسول آمد و ایمان آورد.

مالك بن غیله و غیله نام مادر اوست هو مالك بن ثابت المزني حلیف بنی معویه بن عمرو بن عوف بن مالك بن اوس از غازیان بدر است و در احد شهید شد.

مالك بن عبدالله الخزاعی و بروایتی مالك بن ابی عبدالله در شمار مردم کوفه است مالك بن حمزة بن ایفیع بن كرب النَّاعطی الهمدانی باتفاق دو عمّ خود عمرو و مالك پسران ایفیع بحضرت رسول آمد و اسلام آورد و ناعط لقب ربیعة بن مرثد همدانی است.

مالك بن قهطم و بروایتی قحطم و او پدر ابو العثراء الدّارمی است و اسم ابو العثراء اسامه است مالك بن بحیره بن خالد بن مسلم الکندی در شمار مردم شام است و بعضی از مردم مصرش خوانده اند از جانب معویه در جنگ روم امیر جیش بود مالك بن عطاهیه بن حرب بن سعد الکندی از مردم مصر است مالك بن نزله و بروایتی مالك بن عوف بن نزله بن جریح بن حبیب بن جدید بن

غنم بن کعب بن عصیمة بن جشم بن معاویه بن بکر بن هوازن الجشمی پدر ابوالاحوص

است و نام ابوالاحوص عوف است

مالک بن نمط الهمدانی کنیت او ابو ثور است باو فد همدان هنگام مراجعت از تبوک بحضرت رسول آمده و اسلام آورد پیغمبر او را بر مسلمانان قبیله خود امارت داد و او در پیش روی رسول خدا بدین کامات ار جوزه می کرد .

إلیک جاوزنا بلاد الرّیف *** فی هبواتی الصّیف و الخریف

مخطّماً بحبال اللّیف

مردی فصیح بود و شعر نیکو توانست گفت این اشعار نیز از وست که در مدح رسول خدای بعرض رسانیده :

ذکرتُ رسول الله فی فحمة الدّجی *** و نحنُ باعلا رحرحان وصلدد

وحنّ بناخوص طلائعُ تعتلی *** بر کبانها فی لاحب متعدّد

علی کلّ مرّار الدّراعین جسرة *** تمرُّ بنامرّ الهجین الخضیدد

حلفتُ برّب الرّاقصات الی منی *** صوادر بالرّکبان من ارض قُردد

بانّ رسول الله فینا مصدّق *** رسول اتی من عندذی العرش مهتد

فما حملت من ناقةٍ فوق رحلها *** اشدُّ علی اعدائه من محمّد

و اعطی اذا ما طالبُ العرف جائهُ *** و اقضی بحدّ المشرفی المهند

مالک بن مسعود بن البدن بن عامر بن عوف بن حارثه بن عمرو بن الخزرج بن ساعدة الانصاری السّاعدی از غازیان بدر است و پسر عمّ اسید ساعدی است .

مالک بن قیس الانصاری کنیت او ابو ضرمه است از مردم مدینه است مالک بن عوف بن سعد بن ربیعة بنیر بوع بن وائلة بن دهمان بن نصر بن معاویه بن بکر بن هوازن النضری در یوم حنین در جیش مشرکین بود و فرار کرد و در جعرانه ایمان آورد و پیغمبر او را از غنایم عطا داد و او از جمله مؤلّفه قلوب و رسول خدا او را مسلمانان قبیله قیس امارت داد مالک بن عمیر الجنفی کوفی ادراک جاهلیت نموده .

مالك بن عمير السلمی در يوم فتح و حنين و طایف ملازم ركاب رسول خدا بود و شعر نيكو توانست گفت مالك بن احمر الجذامی در سفر تبوك بحضرت رسول آمد مالك بن اخيمر و بروایتي مالك بن اخامر در ایام عبد الملك بن مروان وداع جهان گفت مالك بن مراده و بعضی مالك بن فزاره خوانده اند مالك بن الخشخاش العنبري رسول خدا از برای او و پدرش و دو برادرش قيس و عبید كتاب امان نوشت.

مالك بن اوس بن عبدالله الاسلامی از جمله أصحاب است مالك بن مرة الهمدانی باوفد همدان باتفاق مالك بن عباد و عقبه بن نمر بحضرت رسول آمد.

مالك بن اوس بن الحدثان بن عوف بن ربيعة النضري عن بني نضر بن معويه كنيته او ابوسعید است در سال نود و دو هجری در مدینه وفات نمود و این وقت نود و چهار سال داشت مالك بن عمر والعقيلي بعضی او را كندی و گروهی خزاعی و جز این نیز گفته اند مالك الهلالی از جمله صحابه است مالك بن بحينه هو مالك بن قشيب الازدي من ازد شنوءه و بحينه مادر اوست و او دختر حارث بن عبد المطلب بن عبد مناف است مالك بن قطبه از جمله اصحاب است بن عميره كنيته او أبو صفوان است.

مالك بن عمرو الرواسي و بعضی او را كلابی خوانند مالك بن قيس بن نجيد بن وراس بن كلاب بن ربيعة الرواسی با پسر خود عمرو بحضرت رسول آمد و ایمان آورد مالك بن عمرو باوفد تيم بحضرت رسول آمد بن عقبه بن مالك از جمله أصحاب است مالك بن عباد الهمدانی باوفد همدان باتفاق مالك بن نمر و عقبه بن نمر بحضرت رسول آمد مالك بن عباد الغافقي و غافق هو ابن العاص بن عمرو بن مازن بن الازد بن الغوث كنيته او أبو موسى و بعضی او را مصري و گروهی شامی خوانده اند در سال پنجاه و هشتم هجری وفات نمود مالك بن زاهر در شمار مردم مصر است مالك بن نويرة بن حمزة التميمي قصه قتل او را بدست خالد وليد در عهد خلافت ابو بكر در كتاب

مغیره بن نوفل (1) بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف القرشي الهاشمی کنیت او ابوسفیان است که غلبه دارد بر نام او.

مغیره بن نوفل بن حارث بن عبد المطلب بن الهاشم القرشي الهاشمی در عهد رسول خدا در مکه متولد شد کنیت او ابویحیی است چه پسرش یحیی نام داشت در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود و این آن کس است که بعد از شهادت علی علیه السلام ابن ملجم لعین را دریافت و در انداخت و ماخوذ داشت چنان که انشاء الله در کتاب علی علیه السلام مرقوم خواهد شد.

مغیره بن حارث بن عبد المطلب بن هاشم و او برادر ابوسفیان بن حارث است و ازین جاست که نام ابوسفیان را گروهی مغیره دانند .

مغیره بن شعبه بن ابی عامر بن ابی مسعود بن معتب بن مالک بن کعب بن عمرو بن سعد بن عوف کنیت او ابو عبدالله و بروایتی ابو عیسی است و مادر اوزنی از بنی نضر بن معویه است در عام خندق اسلام آورد و بروایتی اول مشاهده او حدیبیه بود و در جنگ یرموک یک چشم او بزخم تیر برفت و اعور گشت چنان که حسان بن ثابت در این شعر روی سخن با او دارد :

لو أن اللوم يُنسب كان عبداً *** قبيح الوجه اعور من ثقيف

چهار کس را از عقلاى عرب شمرده اند معویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و مغیره بن شعبه و زیاد بن ابیه آن گاه که خلافت بر علی علیه السلام تقریر یافت مغیره گفت یا امیر المؤمنین ترا نصیحتی خواهم گفت فرمود آن چیست گفت هم اکنون امارت کوفه را بطلحه بن عبدالله تقویض فرمای و بصره را با زبیر بن العوام گذار و کس بمعویه فرست و او را از حکومت شام دست باز مکن تا آن گاه که مملکت بنظام شود آن گاه هر چه خواهی می کن چه مغیره بر امور دنیوی و نظم مملکت و سلطنت نگران

ص: 125

1- در استیعاب و اصابه و اسد الغابة فقط مغیره بن الحارث بن عبدالمطلب عنوان شده چنان که در چند سطر بعد باز هم عنوان می شود.

بود و از دقایق شریعت غفلت داشت و علی علیه السلام دقیقه حکومت معویه را در شام حرام می دانست و معصوم هرگز از محرمات حمل پرّ ذبابی (1) نکند اگرچه از پس آن ادراک منافع کثیره از دنیا و آخرت تواند کرد .

بالجمله علی علیه السلام سخنان مغیره را نپذیرفت و او رنجیده خاطر برفت و بامداد دیگر حاضر شد و گفت یا امیر المؤمنین در آن کلمات که دی بعرض رسانیدم نیک نظر کردم همانا در طلب حق رای تو بصواب مقرونست و اندیشه من برخطا بود این بگفت و برفت ابن عباس یا حسن بن علی علیه السلام در آمد امیر المؤمنین قصّه مغیره را با او بگفت «فقال نصح و الله لك امس و خدّعك اليوم»، گفت مغیره بعقیدت خویش دی نصیحت کرد و امروز خدیعت آورد «فقال له علی ان اقررتُ معویة علی ما بیده کنتُ متّخذ المصلّین عضداً»، و این شعر این وقت مغیره گفت :

نصحتُ علیاً فی ابن هندٍ نصیحةً *** فردّ فلا یسمع لها الدّهْرُ ثانیه

و قلتُ له ارسل الیه بعدةً *** علی السّام حتّی یتقرّ معویه

و یعلم اهل السّام ان قد ملکته *** فأمّ ابن هندٍ عند ذلك هاویه

و تحکّم فیه ما ترید فان حکم *** مداهیةً فارفق به و ابن راهیه

فلم یقبل النّصح الّذی جئتّه به *** و کانت له تلك النّصیحة کافیه

و این مغیره مردی زن باره بود، گویند در اسلام سیصد تن زن را ملاقات کرد و قصّه زنا کردن او را در کوفه و بجنابت حاضر شدن او را بجماعت در کتاب عمر بن الخطاب رقم کردیم و مغیره در صفین حاضر نشد ، و بعد از قصّه حکمین بمعویه پیوست و چون خلافت از دست حسن بن علی علیهما السلام بیرون شد از جانب معویه امارت کوفه یافت و در سال پنجاهم هجری و بروایتی در پنجاه و یکم در کوفه بدرود جهان کرد و پسرش عروه را بجای گذاشت بعد از وی معویه زیاد بن ابیه را بحکومت بصره و کوفه باز داشت .

مغیره بن الاخنس بن شریق الثقفی حلیف بنی زهره از شیعیان عثمان بود و در

ص: 126

1- پر مگس.

یوم دار بدست رفاعه بن زمعه مقتول شد چنان که بشرح رفت.

مغیره بن ابی ذئب و اسم ابی ذئب هاشم بن شعبه بن عبد الله بن قیس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لوی اوجد محمد بن عبدالرحمن بن مغیره است.

معویه بن ابی معویه المزنی و بروایتی لینی گویند او در روز و شب و قیام و قعود چندان که توانست قرائت سوره مبارکه قل هو الله احد می کرد ازین روی چون او را زمان برسید و در مدینه وفات کرد رسول خدای این وقت در تبوک بود جبرئیل با هفتاد هزار فرشته بحضرت رسول آمد و پست و بلند زمین هموار ساخت تا نعش معویه دیدار گشت پس رسول خدا با ملائک بر او نماز گذاشت.

معویه بن ابی سفیان و نام سفیان صخر بن حرب بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف و مادرش هند دختر عتبه بن ربیعہ بن عبد شمس بن عبدمناف است و کنیت معویه ابو عبدالرحمن است او و پدرش و برادرش یزید از مؤلفه قلوب و طلقاء اند و ما قصه او را و اهل و عشیرت او را در کتب خلفا بشرح رقم کردیم و بعضی را انشاء الله در کتاب علی علیه السلام خواهیم نگاشت و او در نیمه شهر رجب در سال پنجاه و نهم هجری جای پیرداخت و بعضی مرگ او را در سال شصتم هجری نوشته اند و بر خطا رفته اند چه آن سال که یزید علیه اللعنه سیدالشهداء علیه السلام را شهید کرد روز عاشورا جمعه بود و ما آن چه در زیج سال ها را بقهقرا بحساب گرفتیم در سال شصت روز جمعه بعاشورا افتد و اگر معویه بسال شصتم در گذشته بود شهادت آن حضرت بسال شصت و یکم می افتاد و این درست نبود بالجمله آن وقت که معویه از جهان برفت هشتاد و شش سال داشت.

معویه بن الحکم السّلمی بمدینه آمد و در میان بنی سلیم ساکن شد و او در علم کفایت و تقالّ و تطّیر دستی قوی داشت.

معویه بن حیده بن قشیر بن کعب القشیری در شمار مردم بصره است در خراسان وفات کرد معویه السّلمی در شمار أصحاب رسول خداست معویه بن جاهمه بن العباس بن مرداس السّلمی معویه اللّیثی نیز از جمله أصحاب است.

معوویه بن خدیج بن عقبه بن قنّب (1) بن حارثه بن عبد شمس بن معویة بن جعفر بن أسامه بن سعد السکونی بروایتی کندی و بعضی خولانی و گروهی تجیبی گفته اند صواب آن ست که سکونی است کنیت او أبو عبدالرحمن و بروایتی أبو نعیم است در افریقیه قتال کرده است و این آن کس است که بامر عمرو بن العاص محمد بن ابی بکر بن ابی قحافه را شهید کرد چنان که انشاء الله در کتاب علی علیه السلام مرقوم خواهد شد و او روزی چند قبل از عبدالله بن عمر عرضه هلاک گشت.

معوویه بن صعصعه التمیمی با وفد بنی تمیم در سال نهم بحضرت رسول آمد و اسلام آورد معویة بن قرمّل المحاربی رشمار اصحاب است.

معوویه بن ثور بن عباده در سن شیخوخت رسول آمد و پسرش که بشر نام داشت با او بود عرض کرد یا رسول الله با دست مبارک چهره فرزند مرا مسح کن پس رسول دست بر چهره او کشید و او را عطا فرمود.

مرّة بن الحباب بن عدی بن الجعد بن العجلان البلوی حلیف بنی عمرو بن عوف از غازیان بدر است مرّة بن سراقه در غزوه خیبر شهید شد مرّة بن عمرو بن حبیب القرشی بعضی او را از اهل مدینه شمرده اند مرّة بن کعب البیزی بن حارث بن سلیم بن منصور سفر شام کرد در سال پنجاه و هفتم در اردنّ وفات نمود مرّة بن وهب بن جابر العابری پدریعلی است.

معقل بن نصر بن شرح بن خناس بن سنان بن عدی بن غنم بن کعب بن سلمه الانصاری با برادرش یزید در عقبه و بدر حاضر بود.

معقل بن یسار بن عبدالله بن سعیر بن ابی طرق بن لوی بن کعب بن عبد بن ثور بن هدمه بن لاطم بن عثمان بن عمرو بن ادّ بن طابخة بن إلیاس بن مضر المدنی کنیت او ابو عبدالله است و بروایتی ابو یسار و بعضی ابو علی گفته اند ساکن بصره شد و خانه بنیان کرد نهر معقل بصره منسوب بدو است در حدیبیه حاضر بود و در اواخر خلافت معویة وفات نمود و بعضی گویند در خلافت یزید علیه اللّٰعنه

ص: 128

1- معویة بن خدیج بن جفنة بن قنبر ، استیعاب.

معقل بن سنان الاشجعي و کنیت او أبو عبدالرحمن و بروایتی ابو یزید است و نیز ابو و ابوستان گفته اند هو معقل بن سنان بن مطهر بن ترکی بن قینان من سبع من بکر بن اشجع در فتح مکه حاضر بود در کوفه سکون اختیار کرد آن گاه بمدینه آمد و در یوم حرّه یحکم مسلم بن عقبه مقتول شد بروایت ابن اسحق و واقدی در یوم حرّه فضل بن عباس بن ربیعہ بن حارث بن عبدالمطلب ، دیگر ابوبکر بن عبدالله بن جعفر بن ایطالب، دیگر ابوبکر بن عبدالله بن عمر بن الخطاب و یعقوب بن طلحة بن عبدالله دیگر زید بن عاصم دیگر معقل بن سنان ، دیگر محمد بن ابی جهم و پسر های زینب دختر سلمه که ربیب رسول خدا بود، دیگر یزید بن عبدالله بن زمعه تمامت ایشان بفرمان مسلم بن عقبه محبوسا مقتول شدند و در آن روز صد تن از قریش و دویست تن از انصار مقتول شد و در آن روز از برای معقل بن سنان این شعر انشاد کرده اند.

الاتلکم الانصارُ تیکي سراتها *** و اشجعُ تبکی معقل بن سنان

معقل بن ابی هیثم الأسدی و او را معقل بن ام معقل نیز گویند بن مقرن المزنی برادر نعمان بن مقرن ایشان هفت برادر بودند که اسلام آوردند و هجرت کردند و جز ایشان در عرب نشان ندهند که هفت برادر متفقا ایمان آوردند و هجرت کردند.

محجن بن الأورع الاسلامي من ولد الاسلام من اقصی بن حارثه بن عمرو بن عامر قدمت اسلام دارد و در آخر خلافت معویه وفات یافت محجن الدثلي من بني دثل بن بکر بن عبد مناة بن کنانه در شمار اهل مدینه است پسرش بشر نام داشت و بعضی او را پسر باسین مهمله خوانده اند.

مطلب بن ابی وداعه و اسم ابی وداعه حارث بن صبرة بن سعید بن سهم بن عمرو بن حصیص بن کعب بن لوی روز فتح اسلام آورد و پدرش ابو وداعه اول کس است که در بدر اسیر شد و پسرش مطلب اول کس است که چهار هزار در هم فدا داد

و پدر را رها ساخت چنان که بشرح رفت و او در کوفه سکون اختیار کرد آن گاه بمدینه آمد و بنیان خانه کرد و او را دو پسر بود یکی کثیر و دیگر جعفر.

مطلب بن ازهر بن عبد عوف بن عبد الحارث بن زهره برادر عبدالرحمن و او بازوجه خود رمله دختر ابی عوف بن صبرة بن سعید بن سهم هجرت بحبشه نمود و در آن جا عبدالله پسرش متولد گشت .

مطلب بن ربیعة بن حارث بن عبد المطلب بن هاشم در عهد رسول خدا جوانی نارس بود .

مطلب بن حنطب بن حارث بن عبید بن عمرو بن مخزوم القرشی المخزومی و از اولاد او حکم بن مطلب بن عبدالله بن مطلب بن حنطب، در جود و زهد فرید عصر خود بود و در منبج که شهری است درده فرسنگی حلب وفات نمود او را بدین شعر مرثیه گفته اند:

سالوا عن الجود و المعروف ما فعلا *** فقلت انهما ما تابع الحكم

ما تابع الرجل الموفی بدمته *** قبل السؤال اذا لم یوف بالدمم

مجمع بن جاریه بن مجمع بن العطف الانصاری من بنی عمرو بن عوف بن مالک بن اوس در شمار مردم مدینه است در آخر خلافت معویه وفات نمود و او در عهد رسول خدا جوانی نارس بود و قرآن را جمع نمود و پدرش جاریه از آن مردم است که مسجد ضرار را بنیان کردند چنان که در کتاب رسول خدا بشرح رفت و جاریه معروف بود بحمار الدار و او را پسر دیگر بود که زید نام داشت مجمع بن یزید بن جاریه برادر عبدالرحمن بن یزید.

مخرمه بن نوفل بن اهیب بن عبد مناف بن زهره بن کلاب القرشی نام مادر او دفیقه دختر ابی صیفی بن هاشم بن عبد مناف و او پدر مسور بن مخرمه است و او از مؤلفه قلوب است در حنین حاضر بود در سال پنجاه و چهارم هجری در مدینه وفات یافت و این وقت یکصد و پانزده سال داشت و او بحکم عمر بن الخطاب در حرم نصب اعلام نمود و روزگار عثمان نابینا گشت.

مخرمة بن شريح الحضرمی حلیف بنی عبد شمس ، در یوم یمامه حاضر بود.

مسور بن مخرمة بن نوفل القرشی الزهري و مادر او عاتکه دختر عوف خواهر عبدالرحمن بن عوفست دو سال بعد از هجرت متولد شد در سال هشتم بمدینه آمد و باخال خود عبدالرحمن بیود تا آن گاه که عثمان بن عفان مقتول گشت پس بمکه رفت و در آن جا بیود تا معویه معویه جای پرداخت از پس او از بیعت یزید سر بر تافت و در بزیست تا حصین بن نمیر مکه را حصار داد و هنگامی که مسیر در حجر نماز می گذاشت سنگی از منخیق بروی آمد و او را هلاک ساخت، عبدالله زبیر در حجون بر او نماز گذاشت و این وقت شصت و دو سال داشت و بروایتی روز سه شنبه غره ربیع الاخر در سال شصت و چهارم هجری که خبر مرگ یزید علیه اللعنه را بمکه آوردند مسور وفات نمود.

مسور بن یزید الکاهلی الاسدی در کوفه سکون اختیار نمود.

مسلم بن عبدالله القرشی در شمار مردم کوفه است نام او غراب بود رسول خدا او را مسلم نام نهاد.

مسلم بن عبدالله الازدی پدرش عبدالله بن قرط چون بحضرت رسول آمد فرمود نام تو چیست عرض کرد شیطان بن قرط فرمود نام تو عبدالله بن قرط است.

مسلم بن عبدالرحمن از اصحاب رسول خداست مسلم بن حارث التمیمی نیز از جمله صحابه است مسلم بن عقرب الازدی در شمار اصحاب است.

مسلم بن عمیر الثقفی نیز از جمله صحابه است مسلم بن السائب بن حباب پدر محمد بن مسلمه است مسلم بن ریاح الثقفی در شمار صحابه است.

مسلم المصطلقی الخزاعی نبیره او یزید بن عمرو بن مسلم از پدرش عمرو روایت می کند که گفت یک روز در خدمت رسول بودیم پدرم مسلم از سوید بن عامر مصطلقی این شعر را روایت کرد:

لاتامننّ و ان امسیت فی حرمٍ *** انّ المنايا تحابی کلّ انسانٍ

و اسلك طريقك تمشي غير منخسحٍ *** حتّى تلاقي ما یمنی لك المانی

و كلّ ذي صاحب يوماً مقادته *** و كلّ زاد و إن ابقيته فاني

و الخير و الشرّ مقرونان في قرن *** بكلّ ذلك ياتيك الجديدان

رسول خدا فرمود اگر قائل این شعر ادراک اسلام می کرد ایمان می آورد مسلم سخت بگریست عمر و گوید با مسلم گفتم ای پدر بر مشرکی که در جاهلیت هلاک شد می گریی؟ گفت ای پسرک من هیچ مشرکی را بهتر از سوید ندیدم اماز بیر بن بگّار گوید این شعر از ابو قلابه شاعر هذلی است و او اول شاعر است در بنی هذیل و اسم ابو قلابه حارث بن صعصعة بن كعب بن طابخة بن لحيان بن هذیل است.

محمود بن مسلمه برادر محمد بن مسلمه انصاری نسب او در ذیل نام برادرش مرقوم شد در غزوه احد و خندق و خیبر حاضر بود در خیبر سنگ آسیائی بر او انداختند که سرش بشکست و جلد جیشش بر روی او در افتاد رسول خدا آن جلد را باز جای گذاشت و از جامه خود آن را به بست تا بهبودی یافت.

محمود بن الربیع بن سراقه الخزرجي الانصاري من بني عبد الاشهل و بروایتی من بني حارث بن خزرج و نیز او را از بنی سالم بن عوف گفته اند کنیت او ابو نعیم و بروایتی ابو محمد است در شمار مردم مدینه است در سال نود و نهم هجری وفات یافت و این وقت نود و سه سال داشت محمود بن ربیع الانصاری از جمله اصحاب است.

محمود بن لبید بن رافع بن امرء القیس بن زید الانصاری الاشهلي من ولد بنی عبدالاشهل در عهد رسول خدای متولد شد و در سال نود و ششم هجری وفات یافت.

مروان بن قیس الاسدی و بروایتی سلمی.

مروان بن الحکم بن ابی العاص بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف القرشي الاموی کنیت او ابو عبدالملك است و نام مادر او آمنه دختر علقمه بن صفوان بن امیه الکنانی است در سال دوم هجری متولد شد و رسول خدا پدر او حکم را اخراج بلد فرمود و در طایف همی بود تا آن گاه که عثمان بخلافت نشست او را طلب داشت و حکم با مروان بمدینه آمد و مروان وزیر عثمان و کاتب او گشت چنان که در

کتاب عثمان این جمله را بشرح نگاشتیم و در یوم دار مروان زخم‌دار گشت و او را خیط باطل همی گفتند یک روز علی علیه السلام بعد از قتل عثمان او را دیدار کرد فرمود وای بر تو و وای بر امت محمد از ستم تو و فرزند تو گاهی که دست یابید، برادر او عبدالرحمن مردی زاهد بود و مروان را هجا می گفت وقتی او را در ایام سلطنت و امارت دیدار کرد و این شعر بگفت بروایتی آن گاه که معویه او را امارت مدینه داد این شعر انشاد کرد :

فوالله ما ادري و ائی لسائلٌ *** حلیلة مضروب القفاکیف تصنعُ

لحالله قوماً أمرو اخیط باطلٌ *** علی الناس یعطی من یشاء و یمنعُ

و او را خیط باطل از بهر آن گفتند که در از بالا و لاغر اندام و مضطرب بود و در شهر رمضان سال شصت و پنجم هجری وفات نمود و این وقت شصت و سه سال داشت و ما شرح حال او را در کتاب علی علیه السلام و در قصه خلافت او انشاء الله مرقوم خواهیم داشت.

مرثد بن ابی مرثد الغنوی و نام ابی مرثد کناز بن حصین است و ما نسب او را در ذیل نام کناز نگاشتیم و این پدر و پسر حلیف حمزة بن عبدالمطلب بودند و هر دو تن در بدر حاضر شدند رسول خدا مرثد را با اوس بن ثابت برادر عباده عقد اخوت بست و او در بدر و احد غزا کرد و در آن سریه که عاصم بن ثابت بن ابی الاقلح و خیب بن عدی و خالد بن بکیر و زید بن الدثنة و عبدالله بن طارق و مرثد با رسول خدا بجانب عضل و قاره سفر کردند شهید شد و قصه ایشان در کتاب رسول خدا بشرح نگاشته آمد.

مرثد بن الصلت الجعفی در بصره سکون نمود مرثد بن وداعه أبو قتیله کندی و بعضی او را جعفی و جماعتی تیمی خوانده اند در شمار مردم شام و حمص است.

مدرك بن عماره در صحبت او با رسول خدا طریق شك و ریب سپرده اند .

مدرك الغفاری و او جدّ خالد بن طفیل بن مدرك است مدرك بن عوف البجلي

در صحبت او با رسول خدا نیز خلاف کرده اند مدرك بن الحارث العامري از جمله اصحاب رسول خداست.

مهاجر بن ابی امیّه بن المغیره القرشی المخزومي برادر ام سلمه زوجه رسول خدا اسم او ولید بود چون بمدینه آمد ام سلمه بنزد رسول خدا حاضر شد «فقال قدم اخي الوليد مهاجراً فقال لها رسول الله هو المهاجر»، دانست ام سلمه که رسول خدا ازین کامه قصد فرمود که نام برادر او مهاجر باشد، «فقال هو مهاجر يا رسول الله».

مهاجر بن ابی امیّه بن حارث بن عبد کلال الحمیری ملک یمن، رسول خدا او را عامل صدقات کنده فرمود و ابوبکر بامارت یمن فرستاد قصّه او با زیاد بن لبید انصاری و اسیر گرفتن اشعث بن قیس را در کتاب ابوبکر بشرح نگاشتیم.

مهاجر بن قنفذ بن عمیر بن جدعان بن عمیر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرة القرشی التیمی بعضی گویند اسم مهاجر عمرو بود و اسم قنفذ خلف مهاجر و قنفذ لقب ایشان است بالجمله مهاجر روز فتح مکه ایمان آورد و در بصره سکون اختیار نمود و هم در آن جا وداع جهان گفت .

مهاجر بن خالد بن ولید بن المغیره المخزومي القرشی در عهد رسول خدا جوانی نارس بود و از شیعیان علی علیه السلام بود و در جنگ جمل و صفین قتال داد و در یوم جمل يك چشم او را آسیب رسید و از کار شد اما برادرش عبدالرحمن بن که لختی از صفات او در کتاب خلفا رقم شد در خدمت معویه می زیست و معویه را طیبی بود جهود که او را ابن آثال می نامیدند وقتی بفرمان معویه ابن آثال عبدالرحمن را زهر خوراندید و بکشت چنان که در جای خود رقم می شود مهاجر را پسری بود که خالد نام داشت عروه بن زبیر یک روز او را بسر زنش گفت ای خالد عمّ تو عبدالرحمن را مردی جهود می کشد تو خونخواهی نمی کنی این سخن در خالد ثقیل افتاد بیتوانی با غلام خود نافع از مدینه بیرون شد و تا دمشق بسرعت همی رفت و یک شب در مسجد دمشق کمین نهاد ناگاه ابن آثال با جماعتی از مردم شام از نزد

معویه بیرون شده بسرای خویش می رفتند خالد چون این بدید مانند شیری از کمین بیرون جست و حمله افکند مردم پراکنده شدند و او این آثال را با تیغ بگذرانید و طریق مدینه پیش داشت و در مدینه این شعر برای عروه بن زبیر قرائت کرد :

قضى لا بن سيف الله بالحق سيفه *** وعري من حمل الدخول رواحله

فان كان حقاً فهو حقاً اصابه *** و ان كان ظناً فهو بالظن فاعله

سل ابن اثال هل ثارت ابن خالد *** و هذا ابن جرْموزِ فهل انت قاتله

مهاجر مولا ام سلمه از جمله اصحاب است مهاجر بن زیاد الحارثي برادر ربیع بن زیاد در سال هفدهم هجری وداع جهان گفت مهاجر نیز مردی است از اصحاب رسول خدا.

ماعز بن مالك الاسلامی در شمار مردم مدینه است این آن کس است که زنا کرد و توبت و انابت جست و اقرار بزنا داد تا او را رجم کردند ماعز نیز مردی از اصحاب رسول خداست .

مرداس بن مالك الاسلامی از بیعت کنندگان تحت شجره است و از اهل کوفه شمرده می شود.

مرداس بن عروه در شمار اصحاب رسول خداست مرد اس بن ابی مرداس التمیمی من بکر بن مرداس .

مرداس بن نهيك الفزارى رعایت اغنام خویش می کرد ، ناگاه سریه رسول خدا بدو رسید در آن سریه سلمة بن الأكوع امارت داشت و اسامة بن زید با او بود چون مرداس ایشان را دیدار کرد «قال السلامُ عليكم انا مؤمنٌ»، اسامة بن زید گفت از برای حفظ جان و مال می نمایم که من مسلمانم و در طمع غنایم مرداس را بکشت چون این خبر برسول خدا رسید بر اسامة بر آشفت که چرا مسلمی را مقتول ساختی؟ عرض کرد که این مسلمانی بکذب بر خود بست و این کلمه بگفت فرمود مگر دل او را شکافتی و دانستی که این سخن بدروغ همی گوید و خداوند این آیت بفرستاد (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ

لَسْتُ مُؤْمِنًا)، پس اسامه سوگند یاد کرد که دیگر گوینده کلمه توحید را بقتل نرساند و ما این قصه را در کتاب رسول خدا مسطور داشتیم.

معمر بن حارث بن معمر بن حبیب بن وهب بن حذافة بن جمح القرشی الجمحي برادر حاطب و حطاب رسول خدا میان او و معاذ بن عفرا عقد اخوت بست و او در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و در خلافت عمر بن الخطاب وفات نمود.

معمر بن ابي سرح بن ربيعة بن هلال بن اهييب بن ضبّة بن حارث بن فهر القرشي الفهري معمر بن حارث بن قيس بن عدی بن سعد بن سهم القرشي السهمي باتفاق بشر بن حارث هجرت بحبشه نمود.

معمر بن عبدالله بن نافع بن نضلة بن عبد العزی بن حرثان بن عوف بن عبيد بن عويج بن عدي بن كعب القرشي العدوی در هجرت ثانیه بحبشه رفت و از آن جا آمد و روزگار فراوان یافت و او بشمار مردم مدینه می رود معمر بن عثمان بن عمرو بن كعب بن سعد بن تمیم بن مرّه در یوم فتح ایمان آورد و پسرش عبیدالله را نیز از صحابه شمرده اند.

مسيّب بن الحزن بن ابي وهب بن عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم القرشي المخزومي کنیت او أبو سعيد است از بیعت کنندگان تحت شجره است بن ابي السائب بن عائذ بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم القرشي المخزومي واسم ابي سائب صيفی بود و سائب برادر مسيب است که صيفی بنام او کنیت یافت بعد از مراجعت رسول خدا از خيبر مسيب هجرت بمدينه کرد.

محرز بن نضله بن عبدالله بن مرّة بن كثير بن غنم بن دودان الاسدی من بنی اسد بن خزيمه کنیت او ابو نضله حليف بنی عبد شمس است و بنی عبدالاشهل او را حليف خود دانند در بدر و احد و خندق حاضر بود و در غروه ذی قرد مقتول شد موسی بن عقبه پدر او را وهب دانسته است نه نضله.

محرز بن عامر بن مالك بن عدی بن عامر بن غنم بن عدي بن التّجار الانصاري در بدر حاضر شد و صبحگاهی که رسول خدا عزم احد کرد وفات نمود ازین روی او

را از جمله شهیدان احد شمار کردند او را فرزند نبود محرز بن زهیر الاسلامی از جمله اصحاب است محرز القصاب ادراك جاهلیت کرده محرز القصاب ادراك جاهلیت کرده محرز بن زهر الاسلامی از جمله أصحاب است.

منقذ بن عمر و المازنی الانصاری از مردم مدینه است و اوجد محمد بن یحیی بن حیان است ضربی بر سر او آمد زبان او کلیل شد و در عقل او خللی افتاد، لهذا هر بیعی که در تجارت می بست رسول خدا از بهر او سه روز خیار فسخ نهاده بود در این جهان یک صد و سی سال زندگانی یافت.

منقذ بن یزید بن الحارث بعضی او را از اصحاب شمرده اند منقذ بن لبابة الأسدی من بني اسد بن خزيمه ابن اسحق گوید او از بنی غنم بن دودان بن اسد است که هجرت بمدینه نمود.

معوذ بن عفرا و عفرا نام مادر اوست و پدرش حارث بن سواد بن مالك بن التّجار با برادرانش معاذ و عوف و مادرش عفرا دختر عبید بن ثعلبة بن غنم بن مالك بن النجار حاضر بدر شدند و او قاتل ابوجهل است چنان که بشرح رفت و خود شهید شد.

معوذ بن عمرو بن الجموح بن زید بن حرام الانصاري السّلمی وی نیز با برادرش معاذ از غازیان بدر است.

معن بن عدی بن عجلان من بنی الحاف بن قضاعة حلیف بنی عمرو بن عوف الانصاری کنیت او ابوعدی است در عقبه و بدر و احد و خندق و دیگر غزوات حاضر

بود و در یوم یمامه مقتول شد .

معن بن یزید بن الاخنس بن حباب السلمی کنیت او ابو یزید است با پدر و جد حاضر بدر شد معن بن حاجز او و برادرش طریفة بن حاجز در مقاتلت با اهل رده با خالد ولید بودند .

مسعود بن سعد بن عامر بن عدی بن جشم بن مجدعة بن حارث بن الخزرج بن عمرو بن مالك بن الاوس از غازیان بدر است.

مسعود بن سعد بن قیس بن خالد بن عامر الانصاري الزّرقی در بدر و احد

حاضر شد و در غزوه بئر معونه شهید گشت.

مسعود بن یزید بن سبیع بن خنساء بن سنان بن عبید بن عدی بن کعب بن غنم بن کعب بن سلمه الانصاری در عقبه حاضر بود.

مسعود بن الربیع و یقال ربیعة بن سعد بن عمرو بن سعد بن عبدالعزی القاری کنیت او ابو عمیر است و از حلفای بنی زهره است رسول خدا میان او و عبید بن التیهان عقد اخوت بست و او در بدر و احد حاضر بود و در سال سی بعد از هجرت وفات یافت.

مسعود بن الاسود بن حارثه بن نضله بن عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب القرشی العدوی او و برادرش مطیع از جمله هفتاد تن مهاجرین بنی عدی اند و مادر ایشان عجمه دختر عامر بن طفیل بن عقیف بن کلیب است در بئر معونه حاضر بود.

مسعود بن سوید بن حارثه بن نضله بن عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب القرشی العدوی او نیز از جمله هفتاد تن بنی عدی است که هجرت نمودند و او در یوم بئر معونه مقتول گشت.

مسعود بن عروہ در ناحیه نجد در غزوه ابی سلمه بن عبد الاسد مقتول شد.

مسعود بن سنان بن الاسود حلیف بنی غنم بن سلمه از انصار حاضر احد شد و در یمامه مقتول گشت مسعود بن اوس بن زید بن اصرم بن زید بن ثعلبه بن غنم بن مالک بن النجار کنیت او ابو محمد است گویند در بدر و دیگر غزوات حاضر بود و در خلافت عمر بن الخطاب وفات نمود و بروایتی در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود.

مسعود بن سعد بن قیس بن خلدۀ بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی در بدر و احد حاضر بود و در بئر معونه شهید گشت و بروایتی در حنین شهید شد مسعود بن خلدۀ بن عامر بن خلدۀ بن عامر بن زریق الانصاری از غازیان بدر است.

مسعود بن اوس بن مسعود بن الحاف بن قضاعه بعضی او را مسعود بن مسور گویند شمار اهل مصر است در حدیبیه حاضر بود مسعود بن مسور از بیعت کنندگان تحت شجره است مسعود بن عدی بن حرمله اللّخمی از جمله اصحاب است

مسعود بن عمرو الثقفی نیز در شمار اصحاب رسول خداست مسعود بن

عمروالقاری من القاره و این آن کس است که رسول خدا فرمان کرد که غنایم را در جعرانه فراهم کند.

مسعود غلام فروة الاسلامی و اوجدّ یزید بن سفیان بن فروه است و بروایتی مولای بنی تمیم بن حجر الاسلامی در مرسیع ملازم رکاب رسول خدا بود.

مسعود بن عبدة بن مظهر از غازیان احد است مسعود بن خراش برادر ربعی بن خراش در صحبت او با رسول خدا خلاف کرده اند مسعود بن قیس نیز اهل خبر در صحبت او متوقف اند مسعود بن رحیله بن عائد الاشجعی در یوم احزاب با کفار بود از پس آن اسلام آورد .

مسعود بن الحکم بن الربیع بن عامر بن خالد بن عامر بن زریق الانصاری الزرقی مادر او حبیبه دختر شریق بن ابي خيثمة بن هذیل کنیت او ابو هرون است در عهد رسول خدا متولد شد و او را از جمله تابعین شمرده اند.

مغيث بن عبید بن ایاس البلوی حلیف انصار از جانب مادر باعبدالله بن طارق برادر است و بعضی او را مغيث بن عبیده خوانده اند مغيث بن عمروالاسلمی از جمله أصحاب است.

معبد بن عباد بن قشیر من بنی سالم بن عوف الانصاری السّالمی کنیت او ابو حمیضه است که غلبه کرده بر نام او از غازیان بدر است.

معبد بن قیس بن صیفی بن صخر بن حرام بن ربیعة بن عدی بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری در بدر و احد حاضر بود .

معبد بن عبد وهب العبدی من عبد القیس هریره بنت زمعه خواهر سوده زوجه رسول خدا در سرای او بود معبد بن زهیر بن ابی امیة بن المغیره برادر ام سلمه زوجه رسول خدا در یوم جمل حاضر بود .

معبد الخزاعی این آن کس است که در یوم احد مشرک بود لکن آن گاه که ابوسفیان در خاطر داشت که از نیمه راه مراجعت کند و بر سر مدینه تاختن آرد معبد او را داد و از لشکر رسول خدا و قوت ایشان شرحی براند که ابوسفیان قوت

در نك نیاورد و بجانب مكّه كوچ داد و این خدمت از بهر آن تقدیم كرد كه خزاعه خواه مؤمن و خواه مشرك در پناه رسول خدا می زیستند و معبد از پس آن اسلام آورد و ما این جمله در ذیل قصّه احد رقم كردیم لاجرم بتكرار نمی پردازیم.

معبد بن صبیح البصری از جمله اصحاب است.

معبد بن عباس بن عبد المطلب بن هاشم القرشی الهاشمی کنیت او ابو العباس است در عهد رسول خدا متولد شد و مادر او ام الفضل است و در زمان عثمان در افریقیّه شهید شد.

معبد بن مخرمه بن قلع بن جریش بن عبد الاشهل معبد بن عبد سعید بن عامر بن عدي بن مجدعة بن حارثه بن الحارث الانصاري الحارثی از غازیان احد است باتفاق پسرش تمیم معبد بن مسعود النهدی السلمی بعضی او را برادر مجاشع و مجالد پسر های مسعود دانند معبد بن میسره السلمی در صحبت او خلاف کرده اند معبد ابوزهیر از جمله اصحاب رسول خداست بن هودة الانصاری است معبد بن خالد الجهني کنیت او ابوذرة است در اسلام سبقتی دارد و یک تن از آن چهار کس است که در یوم فتح حمل رایت جهینه می کرد در سال هفتاد و دوم هجری وفات کرد و این وقت هشتاد و اند سال داشت.

منذر بن عمرو بن خنیس بن حارثه بن لوزان بن عبدودّ بن زید بن ثعلبة بن الخزرج ابن ساعدة بن كعب بن الخزرج الانصاري الساعدی المعروف بالمعنى الموت از جمله آن هفتاد تن است که در ليلة العقبة با رسول خدای بیعت کردند و یکی از نقبای اثنا عشر است در بدر و احد حاضر بود و آن گاه که عامر بن مالك بن جعفر معروف بملاعب الاسنه خدمت رسول خدا عرض کرد جماعتی را باهل نجد فرست تا ایشان را با سلام دعوت کنند رسول خدا حارث بن الصّمّه و حرام بن ملحان و عامر بن فهیره را با گروهی مامور داشت و منذر را بر آن جماعت امیر ساخت و در آن سفر عامر بن الطّفیل سبب قتل مسلمانان شد و منذر بن عمر و شهید شد و چون این قصّه را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشته ایم بتكرار نخواهیم پرداخت .

منذر بن محمّد بن عقبه بن اصحبه بن الحلاج بن الجريش بن جحجحة بن كلفة بن عوف بن عمرو بن عوف بن صالح بن الاوس در بدر و احد حاضر شد كنيته او ابو عبده
است در بئر معونه مقتول شد.

منذر بن قدامة الانصاري من بنى غنم بن سلمة بن مالك بن اوس بعضى او را از غازيان بدر شمرده اند منذر بن عرفجه بن كعب بن النحاط بن كعب بن حارثه بن غنم الانصاري از جمله غازيان بدر است

منذر بن عبادة الانصاري الساعدي در يوم طائف مقتول شد واقدي نسب او را بدينگونه رقم مى كند: هو منذر بن عبد بن قوال بن قيس بن وقش بن ثعلبة بن طريف بن الخزرج بن ساعده.

منذر بن سعد بن المنذر بن حميد الساعدي در نام او خلاف کرده اند بعضى او را عبدالرحمن بن سعد خوانده اند منذر بن عبدالله الانصاري الساعدي در يوم طائف حاضر بود .

منذر بن عائد بن منذر بن الحارث بن النعمان بن زياد بن عصر العصري العبدي من عبد القيس معروف است باشج و اوسيد و قايد بنى عبدالقيس است بسوى اسلام عثمان بن هيثم بن جهم بن عبس بن حسان بن منذر از اولاد اوست.

منذر بن ابى اسيد الساعدي الانصاري در عهد رسول خدا متولد شد و پيغمبر اين نام بر او نهاد.

معتب بن الحمراء الخزاعي كنيته او ابو عوف است هو معتب بن عوف بن عمرو بن عامر بن الفضل بن عفيف بن كليب بن حبشه بن سلول بن كعب بن عمرو بن خزاعه بعضى او را سلولى و گروهى خزاعى خوانند كنيته او ابو عوف است و حليف بنى مخزوم است از غازيان بدر بشمار مى رود رسول خدا او را با ثعلبة بن حاطب الانصاري عقد اخوت بست در سال هفتاد و هشتم و بروايتى پنجاه و هفتم وفات نمود.

معتب بن بشر و بروايتى معتب بن قشير بن مليل بن زيد بن العطف بن ضبيعه بن زيد بن مالك بن عوف الانصاري از غازيان بدر و احد است در ليلة العقبة نيز

حاضر بود .

معتب بن ابی لهب بن عبدالمطلب بن هاشم القرشی الهاشمی و نام مادر معتب امّ جمیل دختر حرب بن امیه است که خداوند او را در قرآن مجید حمّالة الحطب فرموده و اسم ابولهب عبدالعزی بود بالجمله معتب در سال فتح ایمان آورد و در حنین با رسول خدای بود و چشمش را آسیب رسید و نابینا شد و از اولاد اوست قاسم بن عباس بن محمّد بن معتب بن ابی لهب.

معتب بن عبید بن ایاس بروایتی او را مغیث خوانده اند چنان که مذکور می شود.

مرارة بن ربیعہ بروایتی مرارة بن ربیع الانصاری من بنی عمرو بن عوف در بدر حاضر بود .

مرارة بن مربع بن قیطی بن عمرو من بنی حارثة از انصار با برادرانش زید و عبدالرحمن و عبدالله در شمار اصحاب رسول خدایند پدر ایشان مربع بن قیطی مردی منافق و اعمی بود این آن کس است که با رسول خدای گفت (لو كنت نبياً ما دخلت حائطی بغير اذنی)، چنان که در کتاب رسول خدای بشرح رفت.

مطرف بن یحصل المازنی من بنی مازن بن عمرو بن تمیم.

مطرف بن مالک کنیت او ابوالرباب العسیری است با ابو موسی اشعری در فتح شوشتر حاضر بود.

مسلمة بن مخلد بن صامت الانصاری السّاعدی بروایتی زرقی کنیت او ابو معن بروایتی ابو مسعود و برخی ابو معویہ گفته اند در سال اول هجرت متولّد شد و بروایتی در سال هجرت چهار سال داشت در فتح مصر حاضر بود و امارت مصر یافت اول کس است که در مساجد مصر در سال پنجاه و سیّم هجری بنای مناره نهاد در مدت سلطنت معویہ در جهان زندگانی داشت بروایتی در سال آخر سلطنت معویہ وداع جهان گفت و بروایتی در سال شصت و دوم هجری وفات کرد .

مسلمة الفهری از جمله اصحاب است و او پدر حبیب بن مسلمه است.

ص: 142

مسلمة بن اسلم بن حراش بن عدی بن مجدعة بن حارثة الانصاري در یوم جسر ابو عبيده مقتول گشت.

مخشی بن وبره، بروایتی وبره بن مخشی از جانب رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم سفر یمن کرد.

مخشی بن حمیر الاشجعی حلیف بنی سلمه از انصار از جمله منافقین بود با رسول خدای سفر تبوك کرد و هنگام مراجعت طریق تویت و انابت گرفت و این هنگام عبدالرحمن نام یافت و او در یوم یمامه مقتول گشت.

مازن بن الغضوبه بروایتی غضوب الخطامي الطائي جدّ احمد و علی پسر های حرب از اخبار کاهنان رسول خدای را به نبوت باور داشت و حاضر حضرت شد و عرض کرد یا رسول الله مردی شراب باره ام و مولع باشامیدن خمرم و فرزند ندارم مال من نیز هدر شد خدای را بخوان تا این صفت از من دور کند و مال مرا باز دهد و فرزندى کرامت فرماید رسول خدا در حق او دعای خیر فرمود تا رغبت او از خمر بگشت و مال باز آورد و چهار زن تزویج کرد و فرزند آورد پس این شعر بگفت.

اليك رسول الله حنّت مطيّتي *** يجوب الفيافي من عمان الى عرج

تشفع لي يا خير من وطىء الحصا *** فيغفر لي ربي فارجع بالفلج

الى معشر في الله جانبت منهم *** فلا دينهم ديني ولا شر جهم شر جي

و كنت امرء باللهو و الخمر مولعاً *** شبابي الى أن أذن الجسم بالنهج

فیدّ لني بالخمر خوفاً و خشية *** و بالعهر احصانا فحصن لي فرجی

فاصبحت همّي في الجهاد و نيتي *** و الله ماصومي و لله ما حجّي

مازن بن خيثة السكونی او را معاذ بن جبل بحضرت آورد هنگامی که بجانب بنی السكون مأمور بود .

مطر بن عكاش السلمي من بني سلم بن منصور در شمار مردم كوفه است مطر بن هلال العنزی با وفد عبدا نفیس بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

مصعب بن عمير بن هاشم بن عبد مناف بن عبدالدار بن قصی القرشي العبدي کنیت او ابو عبدالله است از بزرگان صحابه و فضلاى ایشان است و از طبقه اول است

که هجرت بحبشه نمود و رسول خدا او را بعد از عقبه ثانیه بمدینه فرستاد تا بر مردم مدینه قرائت قرآن کند و تعلیم دین فرماید و بعد از و عمرو بن ام مکتوم و عمرو بن ایاس و سعد بن ابی وقاص آن گاه عمر بن الخطاب با بیست تن از اصحاب سفر مدینه کرد آن گاه رسول خدای هجرت فرمود چنان که در کتاب رسول خدا رقم کردیم بالجمله مصعب در بدر حاضر بود و در احد شهید گشت و او را ابن قمئة اللیثی مقتول ساخت و این وقت چهل ساله بود و ما شرح این جمله را نگاشته ایم.

مقداد بن اسود بن عبد یغوث بن وهب بن عبد مناف بن زهرة الزهری بعضی نسب او را بدین گونه باز نموده اند مقداد بن عمرو بن ثعلبة بن مالک بن ربیعہ بن ثمامة بن مطرود بن عمرو بن سعد البهرانی من بنی بهر بن عمرو بن الحارث بن قضاة و بروایتی از قبیلہ کنده است و کنیت او ابو معبد و بروایتی ابوالاسود است از جمله آن هفت تن که نخست اسلام آوردند مقداد است در فتح مصر حاضر بود در سال سی و سیم هجری در ارض مصر وفات نمود جسد او را حمل بمدینه نمودند و در آن جا بخاک سپردند و این وقت هفتاد سال داشت.

دینداری و شجاعت و فضیلت او از آن افزون است که بتحریر راست آید سنی و شیعی در فضیلت و مکانت او همداستان اند چنان که ابن عبدالبرّ می نویسد که رسول خدای فرمود که خداوند مرا بحبّ چهار تن امر می نماید و می فرماید من ایشان را دوست می دارم گفتند ایشان کیستند فرمود علی و مقداد و سلمان و ابوذر. و ما فضایل و مکانت او را در جلد دوم از کتاب اول و جلد اول از کتاب دوم و جلد دوم از کتاب دوم و در کتاب ابوبکر و عمرو عثمان بعضی را باز نموده ایم.

معیقیب بن ابی فاطمه مولی سعید بن العاص از مهاجرین حبشه است در هجرت ثانیه بعد از ورود رسول خدای بمدینه در سال خیبر بمدینه آمد، ابوبکر و عمر در ایام خویش او را خازن بیت المال نمودند و او در آخر خلافت عثمان و بروایتی در سال چهلیم هجری وفات نمود.

مبشر بن عبدالمنذر بن زید بن امیه بن زید بن مالک بن عوف بن مالک بن

الاوس با برادرش ابی لبابه حاضر بدر بود در بدر و بروایتی در خیبر شهید شد.

مجدّر بن زیاد بن عمرو بن زمزمه بن عمرو بن عمارة البلوی حلیف انصار اسم او عبدالله است چون مردی درشت خوی و غلیظ بود او را مجدّر گفتند چه مجدّر بمعنی غلیظ است و این آن کس است که ابوالبختری را در جنگ بدر بقتل آورد و رسول خدا فرموده بود او را اسیر گیرند و بقتل نرسانند از بهر آن که با رسول خدای آسیب نکرده بود و در پاره کردن آن صحیفه که قریش بر ضرر بنی هاشم نوشته بودند استوار بایستاد در یوم بدر مجدّر با او گفت جنادة بن ملیحه را که ردیف خود کرده با من گذار نابکشم و ترا اسیر بحضرت رسول برم ابوالبختری این شعر بگفت:

لَنْ يُسْلَمَ ابْنُ حُرَّةَ زَمِيلَهُ *** وَ لَا يُفَارِقَ جَزَعاً أَكِيلَهُ

حتّی یموتّ او یری سبیله

پس با او در آویخت و مجدّر او را بکشت و در یوم احد حارث بن سوید بن الصّامت مجدد را بقتل رسانید از بهر آن که در جاهلیت پدر او سوید بدست مجدّر مقتول گشت و جبرئیل رسول خدای را از این قصه آگهی آورد و پیغمبر فرمان کرد تا بر در مسجد حارث را بخون مجدّر گردن زدند و ما این قصّه را چون در کتاب رسول خدای بشرح مسطور داشتیم در این مقام باطناب نپرداختیم .

مستورد بن شداد بن عمر والفهری القرشی نخست در کوفه سکون اختیار کرد و از پس آن بمصر اقامت جست.

محزّر بن حارثه بن ربیعة بن عبدالعزی بن عبد شمس بن عبد مناف عتاب بن اسید چون خواست از مکه سفر کند او را بجای خود نصب نمود و عمر بن الخطاب او را روزی چند امارت مکه داد و او در شمار مردم مکه است و در یوم جمل مقتول گشت.

معدل بن معد یکرب بن عمر و بن یزید بن معد یکرب بن عبید بن وهب بن ربیعه بن الحارث بن معویة بن ثور الکنندی کنیت او ابو کریمه و بروایتی ابو صالح و بعضی ابویحیی گفته اند باوفد کننده بحضرت رسول آمد و او در شمار مردم شام است در سال

هشتاد و هفتم هجری در شام وفات نمود و این وقت نود و یک سال داشت.

ص: 145

مطیع بن الاسود بن حارثه بن نضله بن عوف بن عیب بن عویج بن عدی بن کعب القرشی العدوی نام او غاص بود رسول خدایش مطیع نام نهاد و آواز مؤلفه قلوب است که در یوم فتح ایمان آورد و پسر او عبدالله بن مطیع در یوم حرّه امیر مردم مدینه بود و بروایتی امیر قریش بود .

ملیل بن وبرة بن العجلان الانصاری من بنی عوف بن الخزرج در بدر و احد حاضر بود مهجع بن صالح مولی عمر بن الخطاب در بدر حاضر بود و او اول قتیل است از مسلمین که ناگاه تیری بر مقتل او آمد مدلاج بن عمرو السّلمی حلیف بنی عبد شمس و بعضی او را مدلیج خوانده اند در بدر و دیگر غزوات حاضر بود و در سال پنجاهم هجری وفات نمود.

مسافع بن عیاض بن صخر بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرة القرشی مردی شاعر بود و حسان بن ثابت را هجا گفت و حسان او را پاسخ می دهد :

یا آل تیمم الا تهون جاهلکم *** قبل القذاف بصم كالجلا مبد

لو كنت من هاشم او من بنی اسد *** او عبد شمس واصحاب اللو الصید

او من بنی نوفل او ولد مطلب *** الله ذك لم تهتم بتهدید

او من سرارة اقوام اولی حسب *** لم تصیح الیوم نکساً مائل العود

او فی الذّوابة من تیم رضیت بهم *** او من بنی جمع الخضر الجلا عید

او كنت من زهرة الابطال قد علموا *** او من بنی خلف الزهر الاماجید

لولا الرسول فاتى لست عاصیه *** حتى یغیبني فی الرمس ملحد

و صاحب الغارانی سوف احفظه *** و طلحة بن عبیدالله ذو الجود

لقد غضبت بها شعاء فاضحة *** یظل منها لیب القوم كالمود

لكن ساصرفها جهدی و اعدلها *** عنکم بقول رصین غیر تهدید

الی الزبعرى فان اللوم حالفه *** او الا خابث من اولاد عبود

ملّع بن الحصین التیمی السّعدی بالام و فابروایتی مقنع بن حصین بن یزید بقاف و نون در قادیسیّه حاضر بود و در بصره سکون اختیار نمود و خانه بنیان کرد

ملاوط بروایتی ملاوط (1) کنیت او ابوسفیان الفزاری مولای بنی فزاده بود وقتی بحضرت رسول آمد پیغمبر دست بر سر او کشید و دیگر موضع آن دست مبارك هوی سفید نیاورد.

مجددی الضمیری در بعضی غزوات با رسول خدای حاضر بود.

میرج بن شهاب بن حارث بن ربیعة بن السّعد الرعیني یک تن از وفد بنی رعین است که به حضرت رسول آمد و هنگام فتح مصر بر میسره عمرو بن عاص بود و با او داخل شد مرحب و بروایتی أبو مرحب در شمار مردم کوفه است .

مدعم العبد الاسود مولی رسول الله نخست عبد رفاعة بن زید بن وهب الجذامی بود بحضرت رسول هدیه فرمود و او در خیبر شهید شد و خلاف کرده اند که آزاد شد یا عبد بمرّد مخمّر بن معویة البهري از جمله اصحاب است ملحان بن شبل البکیری او پدر عبدالملک بن ملحان است و بعضی او را پدر قتادة بن ملحان العبسی گویند .

مسطح بن ائاثه بن عباد بن المطلب بن عبدمناف بن قصی القرشي المطلبی کنیت او عباد و بروایتی ابو عبدالله و نام مادرش سلامی دختر صخر بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّه در بدر حاضر بود قصه امک او با عایشه و حد زدن رسول خدا او را مرفوم افتاد بعضی گفته اند مسطح لقب اوست و نام او عوف است در سال سی و چهارم هجری وفات نمود و این وقت پنجاه و شش ساله بود بروایتی در صفین حاضر شد و در سال سی و هفتم هجری وفات نمود.

محمیة بن جزء بن عبد یغوث بن عویج بن عمرو بن زبید الأصغر الزبیدی حلیف بنی سهم بن عمرو بن هصیص بن کعب بن اوی از مهاجرین حبشه است و در غزوه مریسیع حاضر شد رسول خدا او را عامل اخماس کرد و فرمان داد که بهای کابین زنان بنی هاشم را برساند از جمله فضل بن عباس بن عبدالمطلب

ص: 147

و ربیعہ بن حارث بن عبد المطلب بود و فضل دختر محمیہ را بامر رسول خدای نکاح کرد.

محلّم بن جنامه برادر صعّب بن جنامه بن قیس اللّیثی این آن کس است که با جماعتی از جانب رسول خدای مأمور بسریّه شد و باعامر بن الاضبط دوچار گشت عامر کلمه بگفت و محلّم اسلام او را نپذیرفت و او را بکشت لاجرم بعد از هفت روز هلاک شد، او را چند کتّرت بخاک سپردند و زمین او را بیرون افکند رسول خدا فرمود زمین شرانگیزتر از محلّم را پذیرفته است این هنگام خداوند خواست آیتی در قتل مؤمن دیدار کند و ما این قصه را بشرح نگاشته ایم اگر چه در این حدیث فراوان خلاف کرده اند.

محیصه بن مسعود بن کعب بن عامر بن عدی بن مجدعه بن حارثه بن الحارث ابن الخزرج الانصاری کنیت او ابوسعید است در شمار مردم مدینه می رود و او برادر حویصه است و حویصه بدست محیصه اسلام آورد و آن چنان بود که بعد از قتل کعب بن اشرف چون رسول خدا حکم بقتل یهود فرمود محیصه یک تن از بازرگانان یهود را بقتل آورد حویصه برسد گفت ای برادر چرا مردی را بقتل آوردی گفت آن کس که حکم بقتل وی کرده اگر فرمان کند ترا نیز بکشم گفت مرا نیز می کشی؟ گفت آری گفت همانا این دین که تو پذیرفته برحق است که از خون برادر نپرهیزی و بدست محیصه اسلام آورد پس محیصه این شعر محیصه این شعر انشاد کرد:

یلومُ ابن امّی لوامرت بقتله *** لطبقت ذفراه بابيض قاضبٍ

حسام كالون المالح اخلص مقله *** متی ما أصوبه فلسْتُ بكاذبٍ

و ما سرّتی اّتی قتلتك طایعاً *** و انّ لنا ما بین بصری و مارب

معرض بن علاط السّلمی برادر حجاج بن علاط در یوم جمل مقتول شد و این شعر از نتایج خاطر اوست:

لقد فرعت نفسی لذکری معرضٍ *** و عینای جادت بالدّموع شئونها

فاصبحتُ قدفصّ القوارع مروتی *** و فارق نفسی حنّها و انینها

و كنتُ كائني منه في فرع طلحه *** تلفع دوني شوكتها و غصونها

مخنف بن سليم الغامدي و بروايتي عبدی هوم خلف بن سليم بن حارث بن عوف بن ثعلبة بن عامر بن زهير بن مازن بن ذبيان بن ثعلبة بن الدئل بن سعد بن غامد در شمار مردم کوفه است در يوم جمل صاحب رایت از بود و او را دو برادر بود یکی مصعب و آن دیگر عبدالله که در يوم جمل مقتول شد و علی علیه السلام او را بحکومت اصفهان فرستاده ، ابو مخنف که صاحب تاریخ است نسب بدین مخنف رساند هو ابو مخنف بن يحيى بن سعيد بن مخنف و نام ابو مخنف صاحب تاریخ لوط است.

محرش الكعبي بالحاء المهملة هو محرش بن سويد بن عبدالله بن مرة الكعبي الخزاعي در شمار مردم مکه است موسی بن حارث بن خالد بن صخر بن عامر بن كعب بن سعد بن تيم القرشي التيمي از مهاجرین حبشه است بروایت طبری در مراجعت از حبشه با دو خواهر خود که یکی عایشه و آن دیگر زینب نام داشت در عرض راه مدینه از آبی بنوشیدند و بمردند و خواهر دیگر او که فاطمه نام داشت از آن آب ننوشید و نجات یافت و نام مادر ایشان ریظه دختر حارث بن جبلة العبشمیه است.

مغفل بن عبد غنم بن عفيف بن اشحم و او برادر عبدالله ذوالجادين است در سال هشتم هجری در طریق مکه قبل از فتح وفات نمود منجاب بن راشد برادر حرث از شیعیان عثمان است مجاعة بن مرارة بن سلمی الحنیفی الیمانی از بزرگان بنی حنیفه است رسول خدا او را از اراضی بخشی عطا فرمود و خطی نوشت یکی از شعرا این شعر انشاد کرد:

و مجّاع الیمامة قد اتانا *** یخبرنا بما قال الرسول

فاعطينا المفازة و استقمنا *** و كان المرء یسمع ما یقول

و قصه مجاعه با خالد ولید و قتال یوم یمامه بشرح رفت و میمون بن سنباذ العقیلی کنیت او ابو مغیره است و او از مردم یمن است که در بصره فرود شد.

مهران مولی التبی او را بروایتی طهمان و بعضی کیسان و گروهی ذکوان و جز این نیز گفته اند چنان که رقم شد منفعه مردی است که او را از اصحاب رسول خدا شمرده اند مخول بن یزید البهزی نیز از اصحاب رسول خداست
منتشر پدر محمد و جد ابراهیم بن محمد است و برادرش مسروق و پدرش اجدع نام دارد.

مکنف بن زید الخیل الطائی و نام برادرش حریث و بروایتی حارث است در قتل اهل رده با خالد ولید بود مکنف بن المحاریبی در شمار مردم مدینه است مخلص الغفاری در شمار صحابه پیغمبر است میثم مردی از صحابه است و نسب او معروف نیست مشرح الاشعری بعضی نام او را باسین مهمله خوانده اند اصمعی گوید مشرح بنهامان بفتح میم و سکون شین معجمه.

متّم بن نویره بن جمرة الیربوعی التیمی برادر مالک بن نویره است که بدست خالد بن ولید مقتول شد چنان که در کتاب ابوبکر بشرح رفت متهم مردی شاعر بود و در قتل برادرش مرثیه همی گفت.

منبه پدر یعلی بن منبه از جمله اصحاب است منیب الازدی کنیت او ابو ایوب است و در شمار مردم شام است موله بن کثیف الضبابی الکلابی العامری هو موله بن کثیف بن حمل بن خالد بن عمرو بن معویة بن الضباب بن کلاب بن ربیعة بن عامر بن صعصعه در بیست سالگی ایمان آورد و صد سال مسلم بزیست و چندان فصیح و طلیق بود که او را ذو اللسانین می نامیدند مرزوق الصیقل شمشیر رسول خدای را از زنگ می زدود منهل از اصحاب رسول الله است و پدر عبدالملک است میسرة الفجر در بصره سکون نمود مبشر بن الحارث بن عمرو بن الهیثم بن ظفر الانصاری الظفری با برادرانش بشر و بشیر حاضر احد بودند لکن بشیر مرتد شد و کافر مرد .

مظهر بن رافع برادر ظهیر بن رافع بن حدیج از غازیان احد است در زمان عمر بن الخطاب وقتی از اراضی اعلاج شام بخیبر آمد یهود اعلاج اعداد قتل او کردند

و آن گاه که از خیبر بیرون شد او را بکشتند.

مسرر بن سنان بن ثعلبه عم ابی سعید الخدری مادر سمره بن جندب در سرای او بود و سمره رییب اوست مسهر بن یزید بن عبد یغوث این آن کس است که چشم عامر بن طفیل را با نیزه بزد.

مجاحع بن مسعود بن ثعلبه بن وهب السلمی من بنی یربوع بن شمال بن عوف بن امرء القیس بن بهته بن سلیم بن منصور و او در یوم جمل کشته شد چنان که انشاء الله در جای خود ذکر می شود و مجالد بن مسعود برادر مجاشع است قصه او نیز در یوم جمل مذکور می شود.

مثنی بن حارثة الشیبانی در سال نهم و اگر نه دهم هجری اسلام آورد و این آن کس است که ابوبکر و عمر او را بجنک عجم مامور داشتند و چون مقتول شد زوجه او سلمی را سعد بن ابی وقاص تزویج کرد و ما قصه او را در کتاب ابوبکر و کتاب عمر بشرح رقم کرده ایم.

مخارق بن عبدالله پدر قابوس است و از مردم کوفه شمرده می شود مخاشن الحمیری حلیف انصار است در یوم یمامه مقتول شد.

مزید العبدی جدّ هوذه من عبد قیس مینا پدر حکیم بن مینا مولای ابی عامر راهب در سفر تبوک ملازم رکاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود مشعب السلمی و بروایتی محاربی می گوید این نام رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بر من نهاد.

منیذر الافریقی در افریقیه سکون اختیار نمود مخیس بن حکیم العذری از جمله اصحاب است مکتیل مردی است از بنی لیث در شمار اصحاب رسول خداست مخرفه العبدی بافا تصحیح نموده اند از جمله صحابه است.

مونس بن فضاله بن عدی بن حرام بن الهیثم بن ظفر الانصاری الظفیری برادر انس بن فضاله است رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را بفحص حال قریش فرستاد آن گاه که آهنگ احد داشتند و هر دو برادر در احد حاضر بودند.

مجرّز المدلجی هو القائف من بنی مدلج این آن کس است که نقش قدم اسامه

و پدرش زید بن حارثه را بدید و بشناخت و رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم را آگهی داد قبل از آن که ایشان را دیدار کند و ایشان از زحمت راه بمسجد در آمده خفته بودند.

مسروق بن وائل الحضرمی باوفد حضر موت بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

مزد بن ضرار المزنی اسم او یزید و بروایتی سماج است بحضرت رسول آمد و این شعر قرائت کرد:

تعلم رسول الله انا كائنا *** اتانا بانمارٍ ثعالب ذي عسر

در هجو انمار که قبیله اوست گوید منکدر بن عبدالله القرشی التمیمی پدر محمّد بن منکدر در عهد رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد.

مقوقس صاحب اسکندریه شرح حال او و ارسال هدایای او بحضرت رسول در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مرقوم شد در اسلام او خلاف کرده اند مهزم بن وهب الکندی بکسر میم و سکون ها.

مختار بن ابی عبید بن مسعود الثقفی در سال هجرت متولد شد در شرح حال او خلاف کرده اند بعضی از اهل سنت و جماعت بر آنند که مختار در طلب امارت و حکومت این جنبش می کرد تا آن گاه که بدست مصعب بن زبیر مقتول شد در سال شصت و هفتم هجری و مدت ملك او يك سال و چهار ماه بود و ما شرح حال او را انشاء الله در جای خود رقم خواهیم کرد.

باب حرف نون

نوفل بن ثعلبه بن عبد الله بن نضلة بن مالك بن العجلان بن زید بن غنم بن سالم بن عوف بن عمرو بن عوف بن خزرج الانصاری السلمی الخزرجی در بدر قتال کرد و در احد شهید شد.

نوفل بن حارث بن عبدالمطلب بن هاشم القرشی کنیت او أبو حارث استواء بسال از حمزه و عباس مهتر بود در یوم بدر اسیر شد و عباس فدیة او را بداد از پس آن اسلام آورد و در ایام خندق هجرت بمدینه کرد و با رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم در فتح مکه و

حنین و طائف حاضر بود و در حنین با رسول خدای بایستاد، در خیر است که اعانت کرد در حنین رسول خدای را بسه هزار نیزه (فقال له رسول الله کانی انظر الی رماحک یا ابا الحارث تقصف اصلاب المشرکین) در سال پانزدهم هجری در مدینه در خانه خود وفات نمود عمر بن الخطاب با نعش او بقیع رفت و بر او نماز گذاشت و بایستاد تا او را بخاک سپردند.

نوفل بن معویه بن عمر والدنلی و بروایتی کنانی و هو من بنی دئل بن بکر بن عبد مناف بن کنانه در جاهلیت شصت سال زندگانی کرد، در فتح مکه اسلام آورد و با رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بمدینه آمد و در میان بنی دئل ساکن شد و همچنین در مدینه بزیست تا زمان یزید علیه اللعنه وفات نمود نوفل بن فروة الاشجعی در کوفه سکون اختیار نمود.

نافع بن ضریب بن عمرو بن نوفل بن عبد مناف بن قصی القرشی النوفلی در سال فتح ایمان آورد .

نافع بن عتبه بن ابی وقاص اسم ابی وقاص مالک بن وهب القرشی الزهّری برادرزاده سعد بن ابی وقاص است و برادر هاشم المرقال با پدرش عتبه در جیش مشرکین حاضر احد شد و پدر او عتبه علیه اللعنه دندان رسول خدای را شکست و قبل از فتح مکه کافر بمرد و پسرش نافع در فتح مکه ایمان آورد.

نافع بن عبدالحارث بن حباله بن عمیر الخزاعی در سال فتح ایمان آورد و عمر بن الخطاب او را امارت مکه داد و گاهی که بنزدیک عمر می رسید غلام خود عبدالرحمن بن ابوذر را در جای خود بخلیفتی گذاشت عمر گفت غلام خود را بر مردم مکه امارت می دهی و او را عزل کرد و بجای او خالد بن عاص بن هشام بن المغیره المخزومی را نصب کرد .

نافع بن کیسان پدر ایوب بن نافع در شمار مردم شام است.

نافع بن عباد بن سلمه الثقفی با خالد بن الولید در دومة الجندل حاضر بود و پدرش عباد او را بزخم تیر جراحت کرد و این شعر بگفت:

ما بال عینی لم تغمض ساعة *** الا اعترتني عبرة تغشاني

يا نافعاً اذا الفوارس احجمت *** عن شدّه مذکوره و طعان

لو استطیع جعلت متی نافعاً *** بین اللهات و بین عقد لسانی

نافع بن صبره از جمله اصحاب است نافع الرواسي جدّ علقمه الرواسي نافع بن طیبه مردی حجاج بود رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم را حجامت کرد و او را صاعی تمر عطا فرمود نافع بن بدیل بن ورقاء الخزاعي و او در یوم بئر معونه شهید شد. نافع مولى رسول الله.

نافع بن علقمه از اصحاب رسول خداست نافع بن حارث الثقفي الطائفي ذکر نسب او در ذیل نام برادرش ابوبکره مرقوم است .

نضلة بن عبید بن الحارث الاسلمی کنیت او ابو برة است که بر نام او غلبه کرد و در نام او خلاف کرده اند ، بعضی نضلة بن عبید و جماعتی نضله بن عبدالله و گروهی عبد بن نضله و نیز سلمة بن عبید خوانده و صحیح نخستین است در فتح مکه حاضر بود و از آن جا بصره آمد و در خراسان قتال داد و در زمان یزید بن معاویه علیهما اللعنه وفات نمود.

نضلة بن عمرو الغفاری در بادیه سکون نمود پسرش معن ازو حدیث می کند که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود : (المؤمنُ یأکل فی معی واحدٍ ، وَالکافرُ یأکل فی سبَعِه اَمعاً)

نضلة الانصاری از اصحاب رسول خداست.

نضلة بن ظریف بن بهصل الحرمازی ثم المازنی .

نعمان بن عبد عمرو بن مسعود بن عبد الاشهل بن حارثة بن دینار بن النجار با برادرش ضحاک بن عبد عمر و در بدر حاضر شد و در احد شهید گشت.

نعمان بن عصر بکسر عین بروایتی بفتح عین ابن الربیع بن الحارث بن ادیم البلوی و بعضی نسب او را بدینگونه نموده اند : نعمان بن عصر بن عبید بن وائلة بن حارثة بن بلی البلوی حلیف انصار از قبیله بنی معاویه بن مالک بن عمرو بن عوف در بدر و دیگر غزوات حاضر شد و در یمامه مقتول گشت در زمان معاویه وفات نمود.

نعمان بن عدی بن نضله بن عبد العزی بن حرثان بن عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب القرشی العدوی با پدرش عدی سفر حبشه کرد و عدی در حبشه وفات نمود و میراث او بنعمان رسید و این اول میراثی است که در اسلام بفرزند رسید عمر بن الخطاب در زمان خویش او را امارت بتآن (1) داد و از بنی عدی جز او را منصب حکومت عطا نکرد و بالجمله نعمان در خاطر نهاد که زوجه خود را بمركز حکومت خویش کوچ دهد و او سر بر تافت نعمان این شعر بدو فرستاد :

فمن يبلغ الحساء أن حليلها *** بيتان (2) يسقى في زجاجٍ مختمٍ

إذا شئت غنتي دهاقين غزّة *** وصاحبةٍ تخذو علي كل منسِمٍ

إذا كنت ندماني فبا الاكبر اسقني *** ولا تسقني بالاصغر المتثلّم

لعلّ أمير المؤمنين يسوؤه *** تنادمنا في الجوسق المتهدّم

چون این شعر بعمر رسید بدو نوشت فقد بلغني قولك لعلّ أمير المؤمنين يسوؤه و ایم الله لقد سائني و او را عزل کرد و آن گاه که بنزدیک عمر آمد سوگند یاد کرد که هرگز شرب خمر نکرده ام همانا بسنت شاعران سخنی رفت عمر گفت تواند بود که دروغ زن نباشی لکن ترا ازین پس حکومت ندهم آن گاه نعمان ببصره آمد و ساکن شد و هم در آن جا وفات کرد اهل لغت استشهاد می کنند بشعر او که ندمان را بمعنی ندیم آورده.

نعمان بن ابی خزّمة بن التّعمان بن امیة بن البرک وهو امرء القیس بن ثعلبة الانصاري الاوسی من بني ثعلبة بن عمرو بن عوف او را از غازیان بدر و احد شمرده اند.

نعمان بن مقرن بن عائذ المزني ويقال نعمان بن عمرو بن مقرن کنیت او أبو عمرو و بروایتی أبو حکیم است و نسبت کرده اند نیز او را بدینگونه: نعمان بن مقرن بن عائذ بن منجا بن هجیر بن نصر بن حبشیه بن کعب بن عبد بن ثور بن هدیة بن الاطم بن

عثمان و هو مزينة بن عمرو بن مقرن بن عائذ بن طابخة المزني در یوم فتح صاحب

ص: 155

1- میسان ، استیعاب.

2- میسان ، استیعاب.

لوای مزینه بود با هفت برادر بحضرت رسول هجرت نمود و او در عهد عمر بصوا بدید علی علیه السلام سردار لشکر بود و ما قصه فتوحات او را در مملکت ایران در کتاب عمر بن الخطاب بشرح رقم کردیم و هم در قتال عجم مقتول شد.

نعمان بن قوقل و يقال نعمان بن ثعلبه او را از جمله غازیان بدر دانسته اند و در شمار مردم کوفه است نعمان بن مالک بن ثعلبه بن دعد بن فهر بن ثعلبه بن غنم بن عوف بن الخزرج و قوقل لقب ثعلبه بن دعد است و او مردی با مکانت بود فکان يقال للخنائف «إذا جاء قوقل حیث شئت فأنت آمن» و او در بدر غزا کرد و در احد شهید گشت.

نعمان بن العجلان بن مالک بن ثعلبه بن دعد بن فهر بن ثعلبه بن غنم و این آن کس است که بعد از قتل حمزه علیه السلام زوجه او خوله دختر قیس انصاری را بحباله نکاح در آورد و مکانتی تمام داشت و در میان انصار بشعر نیکو و فصاحت بیان نامبردار بود این شعر ازوست :

فقل لقریشِ نحنُ أصحابِ مکةٍ *** و یومِ حنینٍ و الفوارسُ فی بدر

و اصحابِ احدٍ و النّضیر و خیبرٍ *** و نحن رجعنا من قریظة بالذکر

و ما تمام این قصیده را در قصه سقیفه بنی ساعده رقم کردیم (1) لاجرم بتکرار نخواهیم پرداخت.

نعمان بنستان مولی بنی سلمه ثم لبنی عبید بن غنم الانصاری در بدر و احد حاضر بود

نعمان بن قیس الحضرمی از جمله اصحاب است لم نعمان بن اشیم الاشجعی پدر نعیم بن ابی هند کنیت او ابوهند است.

نعمان بن بشیر بن سعد بن ثعلبه الانصاری من بنی کعب بن حارث بن الخزرج نام مادرش عمره دختر رواحه است خواهر عبدالله بن رواحه هشت سال قبل از وفات رسول خدا متولد شد کنیت او ابو عبدالله است و نه ماه از جانب معویه امارت کوفه داشت آن گاه عامل حمص گشت ، از جانب یزید علیه اللعنه نیز در حمص ببود، در زمان زبیر بن العوام مردم حمص بر نعمان بشوریدند و او را از حمص اخراج کردند و از

ص: 156

دنبال بتاقتند و او را بکشتند.

گویند اعشی همدان بنزد یزید بن معویه علیهما اللعنه آمد و از او عطائی ندید از آن جا بحمص شد نزدیک نعمان و اظهار حاجت کرد نعمان گفت چیزی بدست ندارم لکن از اهل یمن بیست هزار کس با من است اگر خواهی از ایشان بخواهم تا ترا بذلی کنند گفت روا باشد پس نعمان بمنبر صعود داد و مردم انجمن شدند گفت اینک برادر شما اعشی حاجتمند شده است چه می بینید گفتند هر يك دیناری نثار وی کنیم گفت هر يك دو دینار باید داد از وی بپذیرفتند پس نعمان ده هزار دینار از بیت المال او را داد بشرط که هنگام وجیبه و عطا از حقوق ایشان مأخوذ دارد و اعشی این شعر در حق او گفت :

ولم أر للحاجات عند التماسها *** کنعمان نعمان النّدى ابن بشير

اذا قال اوفى ما يقول ولم يكن *** ككاذبة الاقوام حبل غرورٍ

متى اكفر التّعمان لم اكُ شاكراً *** ولا خير فيمن لم يكن بشكورٍ

و این اشعار از نعمان بن بشیر است:

وأتى لاعطى المال من ليس سائلاً *** و ادرك للمولى المعاند بالظلم

وإتى متى ما يلقنى صارماً له *** فما بيننا عند الشدائد من صرم

فلا تعدد المولى شريكك في الغنى *** ولكنما المولى شريكك في العدم

اذا متّ ذوالقربى اتيك برحمة *** و غشك و استغنى فليس بذى رحمٍ

و لكن ذا القربى الذى يستخفه *** اذاك و من يزري العدو الذى يرمى

و ما قصه قتل نعمان را انشاء الله در جای خود بشرح خواهیم نگاشت.

نعمان بن بازیه اللّهبی عریف قبیله از دو صاحب رایت ایشان بود در شام سکون کرد اختیار نعمان بن الزراع نیز از جمله اصحاب رسول خداست.

نعیم بن عبدالله بن سیّد بن عبد عوف بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب بن لوی القرشی العدوی و لقب اونحّام است گویند این لقب از آن جا یافت که رسول خدا فرمود (دخلت الجنة فسمعت نجمة من نعیم) یعنی داخل بهشت شدم و شنیدم سرفه یا

سخت نفس کشیدن نعیم را، و او قبل از عمر بن الخطاب مسلمانی گرفت و اسلام خود را مخفی می داشت قوم و عشیرت او می گفتند بهردین که خواهی قیام می کن لکن در میان ما می باش و کفایت کار ما می کن چه او قوم خویش را حمایت می فرمود و ایتم و اراامل را عطا می داد ازین روی او را نگذاشتند هجرت کند تا سال حدیبیه برسید پس هجرت کرد و ملازم رکاب رسول خدای بود و در ایام خلافت عمر بن الخطاب در یوم یرموک چنانکه بشرح رفت مقتول گشت.

نعیم بن مقرن برادر نعمان بن مقرن قصه او و برادرش را در جنگ های عرب با عجم و فتح نهاوند در کتاب عمر بن الخطاب رقم کردیم.

نعیم بن مسعود بن عامر الاشجعی بسوی رسول خدا هجرت کرد و در غزوه خندق اسلام آورد و در خلافت عثمان بن عفان وفات کرد و بروایتی قبل از قدوم علی علیه السلام در جمل مقتول شد .

نعیم بن اوس الداری گفته اند با برادرش تمیم و پسر عمش ابوهند بحضرت رسول آمد و اسلام آورد نعیم، در نام پدر او خلاف کرده اند بعضی عمّار و جماعتی عمار و جماعتی خمّار و گروهی هبّار و برخی هدارو نیز همّام گفته اند و الله أعلم در شمار مردم شام است نعیم بن هزال الاسلمی من بنی ملک بن قصی ساکن مدینه بود.

نمیر بن ابی نمیر الخزاعی و بروایتی از دی کنیت او ابو مالک است چه پسرش مالک بن نمیر است در بصره سکون اختیار کرد.

نمیر بن خرشه بن ربیعہ الثقفی من بنی حارث بن کعب باتفاق عبدیاللیل بحضرت رسول آمد و ایمان آورد نمیر بن اوس الاشجعی بروایتی اشعری و او قضاوت دمشق داشت.

نصر بن حارث بن عبید بن رزاح بن کعب بن ظفر الانصاری الظفری و بعضی او را پسر عبید دانسته اند کنیت او أبو الحارث است از غازیان بدر است نصر بن الاخرم بن مالک الاسلمی در شمار مردم حجاز است نصر بن وهب الخزاعی

از جمله اصحاب است نصر بن حزن نیز از جمله اصحاب رسول خداست.

نقییر بن المغلس بن نقییر الحضرمی و کنیت او باسم پسرش ابو جیبیر است و او در شمار مردم شام است .

نقییر بن مجیب الثمالي الشّامي از قدمای صحابه است.

نبیه بن نبیه بن عثمان بن اهبان بن وهب بن حذافه بن جمح از مهاجرین حبشه است در هجرت ثانیه نبیه بن حذیفه بن غانم بن عامر بن عبدالله بن عویج بن عدی بی کعب و او برادر ابوجهم بن حذیفه است نبیه مولى التّبی در شمار موالی رسول خداست پیغمبر او را خرید و آزاد ساخت و بعضی این نام را با الف و لام و ضم نون خوانده و نبیه جهنی را بفتح نون دانسته اند نبیه الجهنی بروایتی جرمی از جمله اصحاب است نبیه بن صواب بحضرت رسول آمد و اسلام آورد و در فتح مصر حاضر بود.

نّیار بن مسعود بن عبده بن مضر باتفاق پدر حاضر بدر بود نّیار بن ظالم بن عبس الانصاري من بنی نّجار از غازیان احد است نّیار بن مکرم الاسلمی و این آن کس است که باتفاق حکیم بن حزام و جیبیر بن مطعم و ابوجهم بن حذیفه عثمان بن عفان را بخاک سپردند.

نبیط بن شریط بن انس بن مالک بن هلال الاشجعی در شمار مردم کوفه است و کنیت او بنام پسرش سلمة بن نبیط المحدث ابوسلمه است نبیط بن جابر الانصاري من بني مالك بن النّجار.

نهیط بن اوس بن خزمه بن عدی بن غنم بن عوف بن الخزرج از جمله قواقله است در احد و دیگر غزوات حاضر شد و او پسر برادر خزیمه بن خزمه است نهیط بن صرح الیشکری و یقال السکونی در شمار مردم شام است نهیط بن عامر بن المنتفق باوفد بنی المنتفق باتفاق ابی ذرّ بن لقیط بن عامر بحضرت رسول آمد.

نضیر بن الحارث بن علقمة بن کلده بن عبد مناف بن عبدالدار بن قصی القرشی العبدي از مهاجرین است و بعضی او را از مسلمین یوم فتح دانند کنیت او ابو حارث

است هجرت بمدينه کرد و در عهد عمر بن الخطاب بالشکر اسلام بشام رفت و در يوم يرموك مقتول شد اما برادرش نصر بن حارث را در بدر علي عليه السلام بحکم رسول خدای دست بگردن بسته گردن زد چنان که بشرح رفت و او با پیغمبر شدید العداوة بود.

نفيع بن مسروح الحبشي بروايتي نفيع بن حارث بن كلدة بن عمرو التثقي كنيته او أبوبكره است و این كنيته از آن جا یافت که چون مردم طائف را رسول خدای حصار داد ابوبكره خود را با چند تن دیگر از غلامان از حصار طائف بزیر انداخت و برکاب رسول خدای پیوست این وقت پیغمبر او را ابوبكره نام نهاد و ما در کتاب رسول خدا این قصه را بشرح آوردیم بالجمله أبوبكره در بصره اقامت جست.

و این آن کس است که بر زنا کردن مغیره بن شعبه شهادت داد و چون چهار کس بتمام شهادت ندادند عمر بن الخطاب او را حد زد چنان که در کتاب عمر یافت و او باز یاد بن ابیه از جانب ما در برادر است چه مادر او نیز سمیه زوجه حارث بن كلده است که از زنان زناکار بود و نفيع در جنگ جمل اعتكاف جست و با هیچ طرف پیوسته نشد و در سال پنجاه و یکم هجری وفات نمود نميلة بن عبدالله اللیثی و بروايتي كلبی هو نميلة بن عبدالله بن نعیم بن جون بن یسار بن عبدالله بن كلب بن عوف بن كعب بن عامر بن لیث در يوم فتح مقتول گشت.

نؤاس بن سمعان بن خالد بن عبدالله بن أبی بكر بن كلاب بن ربیعة الكلابي در شمار مردم شام است.

نبیثة الخیر هو نبیثة بن عمرو بن عوف بن عبدالله بن عتابة بن حصین بن نابغة بن لحيان بن هذیل بن مدركة بن الیاس بن مضر پسر عم سلمة بن المحیف الهذلي من هذیل بن مدرکه رسول خدای او را نبیثة الخیر نامید.

نوح بن مخلد الضبعی جدّ أبوحمزة الضبعی نقادة الاسدی بعضی او را نقادة بن عبدالله و گروهی نقادة بن خلف و جمعی خوانده اند در شمار مردم حجاز است ساکن بادیه بود.

ناجیة بن جندب الاسلمی هو ناجیة بن جندب بن عمیر بن یعمر بن دارم بن

عمرو بن وائله بن سهم بن زمان بن سلامان بن اسلم بن اقصی در شمار مردم حجاز است ابن عفیر گوید ناحیه اسم ذکوان است رسول خدا او را ناحیه نامید گاهی که از دست قریش نجات یافت و او را عی و حارس شتران هدی رسول خدای بود و در یوم حدیبیه بچاه آب اندر شد تا مسلمانان را کفایت آب کند جاریه از انصار بر سر چاه آمد و دلو خود را فرو گذاشت و این شعر بگفت:

یا ایها المائح دلوى دونکا *** ائی رأیتُ الناس یحمدونکا (1)

یثنون خیراً و یمجدونکا

ناحیه از درون چاه او را پاسخ داد:

قد علمت جاریه یمانیه *** ائی انا المائح و اسمی ناحیه (2)

نحات بی ثعلبه بن حزمه بن اصرم بن عمرو بن عمارة البلوی حلیف انصار از غازیان بدر است و او را بحاث بابای موحد خوانده اند چنان که رقم شد

نمیر بن الهیثم من بنی مجدعه بن حارثه بن الحارث بن الخزرج بن عمرو بن مالک بن اوس الانصاری در عقبه حاضر شد.

نعیمان بن عمرو بن رفاعه بن الحارث بن سواد بن مالک بن غنم بن مالک التجار از غازیان بدر است و از بزرگان صحابه مردی کثیر الدعایه و مزاح بود، یک روز مردی اعرابی بحضرت رسول صلی الله علیه و اله و سلم آمد و شتر خویش را بر در مسجد بخوابانید و بدرون شد و چند تن از اصحاب که بر در مسجد بودند با نعیمان گفتند اگر این شتر نحر می شد و ما از گوشت آن بهره می بردیم رسول خدا

ص: 161

1- ای کسی که بتک چاه شده و دلو مردم را آب می کنی، این هم دلو من است بگیر و پر آب کن چه می بینم که همگان ترا می ستایند و از تو تمجید و ستایش می کنند.

2- آن دخترک یمنی خود دانسته است که من مائحم و نامم ناحیه است. (مائح کسی را گویند که بخاطر کمی آب داخل چاه آب شده و دلو را با دست یا ظرف دیگری پر آب کند، و مائح کسی را گویند که بالای چاه بایستد و دلو را بالا بکشد).

بهای آن را تسلیم اعرابی می فرمود سخت نیکو بود ، نعیمان گفت من این خدمت پپای برم و شتر را نحر کرد.

این هنگام اعرابی از حضرت رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بیرون شد و این بدید فریاد برداشت و استغاثت بخدمت پیغمبر برد ، رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم غضبناک بیرون شتافت نعیمان بگریخت و در خانه ضباعه دختر زبیر بن عبدالمطلب در آمد و از خوف در میان خار و خاشاک و حطب که در کنار خانه بود در رفت و مخفی شد ، مردی از اصحاب که هم او را دلالت بر نحر شتر کرده بود عرض کرد یا رسول الله ما او را ندیدیم و با اشارت دست بنمود که در زیر این خار و خاشاک رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را برآورد و سر و روی او پر خاک و خاشاک بود فرمود ترا بر این امر که بازداشت(قال الذین دلوك علی یا رسول الله هم الذین امرونی)، عرض کرد همان مردم که ترا بر سر من آوردند و مرا بنمودند بر این کار باز داشتند.

رسول خدای را دیدار او شگفتی آمد بخندید و از سر و روی او با دست مبارک گرد بسترد و بهای شتر اعرابی را بداد و ما قصه مزاح های او را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در ذیل مزاح های پیغمبر نگاشته ایم ، بتکرار نخواهیم پرداخت و نعیمان در زمان معویه وفات نمود.

نابل الحبشی از اصحاب رسول خداست نزال بن سبرة هلالی من بني هلال بن عامر بن صعصعه نذیر الغسانی الشامی کنیت او ابو مریم است و اوجد ابی بکر بن عبدالله بن ابي مریم است.

نضیره بن أکثم الخزاعی بروایتی انصاری گویند زنی بشرط بکریت تزویج کرد و چون او را بسرآی آورد و با او هم بستر شد او را آبتن یافت صورت حال را بحضرت رسول الله صلی الله علیه و اله و سلم معروض داشت ، فرمود چون با او همبستر شدی کابین او حق اوست لکن آن بچه که در شکم دارد عبدتست، اکنون از وی دور باش و آن گاه که بار بگذاشت مستوجب حدّ شرعی خواهد بود.

نمر بن تولب بن زهیر بن اقیس بن عبد بن عوف بن عبد مناف بن ادّ بن طابخة

الشاعر العكلى بحضرت رسول آمد و بدین شعر مدیحه انشاد کرد :

إنا أتيناك وقد طال السفر *** نقود خيلاً ضمراً فيها ضرر

نطعمها اللحم اذا عرّى الشجر

الله من آياته هذا القمر *** والشمس والشعري آيات اخر

گویند وقتی بزمین ربنده آمد و این مکتوب را از رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بنمود که بقبيله او مرقوم بود «هذا كتاب رسول الله لبنى زهير بن اقيش انكم إن اقمتم الصلاة و آتيتم الزكاة و ادّيتم خمس ما غنمتم الى النبي فانتم آمنون بامان الله عزوجل» بالجمله نمر مردی جوانمرد و فصیح بود و او شاعر مخضرمی است که ادراك جاهلیت و اسلام نمود و در جاهلیت هیچ کس را مدح و هجا نگفت ، این شعر نیز ازوست :

لا تغضبني على امرء في ماله *** و على كرائم صلب ما لك فاغضب

و اذا تصبك خصاصة فارح الغنا *** والى الذى يعطى الرغائب فارغب

و این شعر نیز ازوست:

تدارك ما قبل الشباب و بعده *** حوادث ايام تمر و اغفل

يودُ الفتى طول السّلامة و الغني *** فكيف يرى طول السّلامة يفعل

يودُ الفتى بعد اعتدال و صحّة *** ينوء اذا رام القيام و يحمل

نابغه جعدی نام او قیس است و او از جمله شعرای رسول خداست و ما ذکر احوال و اشعار و نسب او را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در ذیل احوال شعرای پیغمبر بشرح نگاشتیم و نیز در کتاب اول ناسخ التواریخ در جلد دوم ازویاد کردیم بتکرار نمی پردازیم.

نمط بن قیس الهمدانی باوفد همدان بحضرت رسول آمد و اسلام آورد .

وهب بن أبي سرح بن ربيعة بن هلال بن مالك بن ضبة بن فهر بن مالك القرشي الفهري از غزبان بدر است.

وهب بن أبي سرح بن سعد بن ابی سرح بن حارث بن حبيب بن خزيمه بن مالك بن حسل بن عامر بن لؤي در احد و خندق و حديبيه و خيبر حاضر بود و در يوم موته شهيد شد ، رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم ميان او را با سويد بن عمر و عقد اخوت بست.

وهب بن زمعة بن الاسود بن مطلب بن اسد بن عبد العزى بن قصي القرشي الاسدي از مسلمين يوم فتح است و هب بن عمير بن و هب بن خلف بن و هب بن حذافة بن جمع القرشي الجمحي در يوم بدر بدست مسلمانان اسير شد ، پدرش بمدينه آمد و اسلام آورد، او نيز مسلمانى گرفت .

وهب بن خنيس الطائي و بعضى او را بخطاهرم بن خنيس خوانده اند.

وهب بن قيس بن ابان الطائي الثقفي برادر سفيان بن قيس و هب بن قابوس المزني با تفارق خواهرزاده اش حارث بن عقبه بن قابوس بمدينه آمد وقتى كه رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم در احد رزم مي داد پس هر دو تن با حد آمدند و ادراك خدمت رسول خداى كردند و با مشركين قتال دادند

وهب بن حذيفه الانصاري بروايتى مزني در شمار مردم مدينه است.

وهب بن الاسود القرشي الزهري، زيد بن اسلم گويد او پسر خال رسول خداست و هب بن السماع العوفي گويند از آثار و آيات نبوت رسول خدا او را خبرى بود .

وهب أبو جحيفه السوائي بعضى او را بدينگونه نسبت کرده اند : و هب بن عبدالله بن مسلم بن جنادة بن جندب بن حبيب بن سواء بن عامر بن صعصعه و بعضى و هب بن و هب گفته اند هنگام امارت بشر بن مروان در كوفه وفات نمود.

وليد بن وليد بن المغيرة بن عبد الله بن عمرو بن مخزوم القرشي المخزومي در

یوم بدر اسیر شد بدست عبدالله بن جحش او را دو برادر بود یکی هشام بن الولید که با او برادر اعیانی بود و دیگر خالد بن الولید که از جانب پدر با او برادر بود این هر دو بمدینه آمدند تا فدیة او را بدهند و او را ببرند عبدالله بن جحش گفت از چهار هزار در هم کمتر مسئول شما باجابت مقرون نشود و رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود فدیة او درع پدرش ولید و شمشیر و خود اوست.

خالد بن ولید از ادای این فدیة کراهتی داشت هشام با او گفت چون باولید از جانب مادر برادر نیستی در اسیری او رنجی نداری پس هشام بن الولید فدیة برادر را بساخت و تسلیم داده او را رها نمود بعد از آن که از بند اسیری بجست اسلام آورد، او را گفتند از آن پیش که زیان فدیة را حمل کنی چرا مسلمانی نگرفتی گفت تا مردمان گمان نکنند که از بیم اسیری مسلمان شدم.

بالجملة بعد از آن که ایمان آورد او را مشرکین در مکه محبوس نمودند و هنگام عمرة القضا بجست و برسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم پیوست و از شرافت شرحی بسوی برادرش خالد بن ولید نگاشت و سبب اسلام خالد گشت، وفات او در بیرون مدینه در کنار چاه ابي عتبه، ام سلمه زوجه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را بدین شعر مرثیه گفت :

يا عين بكي للوليد بن الوليد بن المغيرة *** قد كان غيناً في السنين ورحمةً فينا و ميرة

ضخم الدسيسة ما جداً ينمو الى طلب الوتيرة *** مثل الوليد بن الوليد ابي الوليد كفى العشيره

وليد بن عبد شمس بن المغيرة بن عبد الله بن عمرو بن مخزوم القرشي در يوم فتح اسلام آورد و در يوم يمامه در تحت لوای عم خود خالد بن الوليد مقتول گشت.

وليد بن عقبه بن ابي معيط بن ابان بن ابي عمرو واسم ابي عمرو ذكوان بن مية بن عبد شمس بن عبد مناف و مادر او اروى دختر كرز بن ربيعة بن صهيب بن عبد

شمس است ، پس با عثمان بن عفان برادر مادری است و کنیت او أبو وهب است در یوم فتح باتفاق برادرش خالد بن عقبه مسلمانی گرفت ، و این آن کس است که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را بقبیله بنی المصطلق فرستاد و بدروغ خبر باز آورد که ایشان مرتد شدند و خداوند این آیت در حق او فرستاد (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ)، چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشرح رفت.

و قصه امارت او در کوفه و شرب خمر او و نماز صبح را بجماعت بچهار رکعت گذاشتن در مسجد کوفه در کتاب عثمان بشرح رفت بعد از عزل از حکومت کوفه بمدینه آمد و خانه بنیان کرد و بعد از قتل عثمان سفر بصره کرد و از آن جا برقه آمد

و هم در آن جا وفات کرد و این اشعار را بعد از قتل عثمان انشاد می کند:

الا ما لليلي لا تغور كواكبه *** اذا غار نجم لاح نجم يراقبه

بنی هاشم ردوا سلاح ابن امكم *** ولا تنهبوه لا تحل مناهبه

بنی هاشم لا تعجلونا فانه *** سواء علينا قاتلوه و ساليه

بنی هاشم كيف التعاقد بيننا *** و عند علي سيفه و حرائبه

لعمرك لا انسى ابن اروي و قتله *** و هل ينسين الماء ماعاش شاربه

هم قتلوه كي يكون مكانه *** كما غدرت يوماً بكسرى مرآبه

و او همواره بدخواه علی علیه السلام بود و بعد از قتل عثمان معویه را بجنك با آن حضرت تحريض می کرد و نظم و نثر بسوی او می فرستاد چنان که انشاء الله در جای خود رقم می شود ، همانا فضل بن عباس و عتبه بن ابی لهب اشعار او را بدین کلمات پاسخ کرده اند :

فلا تسئلونا بالسلاح فانه *** اُضِيع و ألقاه لدى الرّوع صاحبه

و شبّهته كسرى و ما كان مثله *** شبیهاً بكسرى هديه و ضرائبه

و اتى لمجناب اليكم بجحفلٍ *** اصمّ السميع حزبه و جلائبه

وليد بن عباد بن الصامت پسر او نیز عباده نام داشت وليد بن قيس از اصحاب رسول خداست.

ولید بن عماره بن الولید بن المغیره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم با برادرش ابو عبیده بن عماره در یوم بطاح در جیش خالد بن الولید بودند. ولید بن جابر بن ظالم البختری الطائی من بنی البحر بن عنود بحضرت رسول آمد و اسلام آورد، ابو عتاده الولید بن عبد بختری شاعر ازین قبیله است.

وبره و یقال و بر بن مشهر الحنفی در میان جماعتی بود که مسیلمه کذاب به حضرت رسول فرستاد او از میانه اسلام آورد.

ویره بن محسن بروایتی ویره بن محسن الخزاعی این آن کس است که وقتی اسود عنسی دعوی نبوت داشت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را و فیروز دیلمی را برای دفع او گماشت چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مرقوم شد.

واقده بن عبدالله التمیمی الیربوعی الحنظلی من ولد یربوع بن حنظله بن مالک بن زید مناة بن تمیم حلیف خطاب بن نفیل این آن کس است که عمر و الحضرمی را در نخله مقتول ساخت و عمرو الحضرمی اول مقتول است از مشرکین و قصه او در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشرح رفت و نیز واقده در بدر و دیگر غزوات حاضر و در خلافت عمر بن الخطاب وفات نمود.

واقده مولی رسول الله در شمار اصحاب آن حضرت است واقده بن الحارث الانصاری نیز از اصحاب رسول خداست .

ورقه بن ایاس بن عمرو بن غنم بن امیه بن لوذان الانصاری در بدر و احد و دیگر

غزوات حاضر بود و در یوم یمامه مقتول شد.

وحوح بن الاسلط واسم اسلط عامر بن جشم بن وائل بن زید بن قیس بن عامر بن مرّة بن مالک الاوسی الانصاری و او برادر ابو قیس بن الأسلط الشاعر است در خندق و دیگر غزوات حاضر بود.

وهبان بن صیفی الغفاری و بروایتی اهبان چنان که در باب الف رقم شد در بصره سکون نمود و بنیان خانه نمود .

ودیعہ بن عمرو بن جراد بن یربوع الجهنی حلیف بنی سواد بن مالک بن غنم

ابن مالك بن النّجار الانصاری در بدر واحد حاضر بود ورد بن خالد در یوم فتح در میمنه رسول خدای بود وابصة بن معبد بن مالك بن عبید الاسدی من بنی اسد بن خزیمه کنیت او أبو شدّاد است و بروایتی أبوقرصافه ساکن کوفه شد و از آن جا بصره رفت و در آن جا وفات نمود .

وائل بن حجر بن ربیعہ بن وائل بن یعمر الحضرمی کنیت او أبو هند است و او از ملوک حضر موت شمرده می شود از آن پیش که بمدینه در آید رسول خدای اصحاب را بشارت ورود او داد و چون در آمد ردای مبارک را از بهر او بگسترد و او را بر عمال حضر موت امارت داد و چون مراجعت کرد معویة بن ابی سفیان بمشایعت او مأمور بود و پیاده همی رفت و از حرارت آفتاب بنالید و ائل گفت در سایه شتر من طی مسافت می کن معویہ گفت مرا با خود ردیف فرمای گفت تو را آن مکان نیست که با ملوک ردیف شوی.

این بود تا معویہ بسلطنت نشست پس بنزدیک معویہ آمد و معویہ آن قصه را تذکرده همی کرد لکن وائل را ترحیب و ترحیب همی کرد اما وائل قبول احسان و عطای معویہ را نکرد و او علم زجر طیر نیکو دانست چنان که وقتی در کوفه بانگ غرابی شنید و زیاد بن ابیه را بشارت خیری داد هم در آن روز خطاب معویة بن ابی سفیان برسید و مکشوف افتاد که حکومت بصره را نیز بر زیاد مقرر داشته.

وائل بن الأسقع بن عبدالعزی بن عبد یالیل بن ناشب بن عزه بن سعد بن لیث بن بکر بن عبد مناف بن علی بن کنانة اللینی کنیت او أبو الاسقع و بروایتی ابوعد و بعضی ابوقرصافه گفته اند در شمار اهل صفه است در بصره سفر کرد و از آن جا بشام رفت و در بیت المقدس وفات نمود و این وقت صد سال داشت و نیز گفته اند در سال هشتاد و ششم هجری وفات نمود و نود و هشت سال داشت.

وداعة بن ابی زید الانصاری پدرش در یوم احد شهید شد و او در رکاب علی علیه السلام حاضر صفین بود وردان بن محرم بن مخرمة بن قرط بن جناب العنبري التمیمي من بنی عنبر بن عمرو بن تمیم .

وحشی بن حرب الحبشی غلام طعمه بن عدی و اگر نه جبیر بن مطعم بن عدی قاتل حمزه بن عبدالمطلب وقتی اسلام آورد رسول خدا فرمود (غیب و جهک عنی یا وحشی لا اراک)، و ما قصه او را در ذیل یوم احد بشرح نگاشتیم بتکرار نمی پردازیم،
وقاص بن محرز المدلجی در غزوه ذی قرده مقتول گشت.

باب حرف هاء

هشام بن حکیم بن حزام بن خویلد بن اسد بن عبدالعزی القرشی الاسدی در یوم فتح اسلام آورد و قبل از پدرش وفات نمود و او را ولدی و اهلی نبود.

هشام بن العاص بن وائل بن هاشم بن سعید القرشی السهمی برادر عمرو بن العاص بجانب حبشه هجرت نمود و هنگامی که رسول خدای از مکه بمدینه خواست هجرت فرمود بمکه آمد پدر و دیگر اقوامش او را ماخوذ داشته محبوس نمودند و بعد از غزوه خندق بحضرت رسول آمد و در خلافت ابوبکر در یوم اجنادین و بروایتی یوم یرموک مقتول شد.

واقدی گوید در گیر و دار جنگ چون هشام کشته شد چندان اسب بر جسد او گذشته بود که هر پاره از گوشت و استخوانش در جانی افتاد بعد از جنگ برادرش عمرو بن العاص اعضا و اجزای او را در نطعی فراهم کرده بخاک سپرد و او از عمر و بسال کهتر بود اما مادر هشام دختر هشام بن المغیره است لکن مادر عمرو سلمی دختر حرمه از بنی عزه است که نابغه لقب داشت و زنی زنا کار بود چنان که در احوال عمرو بن العاص بشرحی تمام نوشتیم.

هشام بن ضبابه اللیثی در سال ششم هجری در حربگاه یکی از انصار او را بگمان این که کافری است بخطا کشت هشام بن ابی حذیفه بن المغیره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم القرشی المخزومی او را از مهاجرین حبشه شمرده اند

هشام از موالی رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است هشام بن عمرو بن ربیعه بن الحارث بن حبیب از مؤلفه قلوب است هشام بن الولید بن مغیره برادر خالد بن ولید نیز

هانی بن نيار بن عمرو بن کلاب بن دهمان بن غنم البلوی من بني عمرو بن الحاف بن قضاعة حليف انصار در عقبه و بدر و ديگر غزوات حاضر بود و او خال براء بن عازب است در سال چهل و پنجم هجری وفات نمود در چهل و یکم و چهل و دوم نیز گفته اند.

هانی بن یزید بن نهیک بن درید بن سفیان بن الضباب و اسم ضباب سلمة بن الحارث بن ربيعة بن الحارث بن كعب الضبابي المذحجي الحارثی پدر شریح بن هانی است در جاهلیت کنیت او ابوالحکم بود وقتی اسلام آورد رسول کنیت او را أبو شریح مقرر داشت و او معروف بکنیت شد پسرش شریح از شیعیان علی علیه السلام است که در غزوات ملازم رکاب بود و شریح از تابعین و پدر مقدم بن شریح است بالجمله هانی نیز در غزوات با رسول خدای بود.

هانی بن ابی مالک الکندی کنیت او نیز ابو مالک است در شمار مردم شام است و او جدّ یزید بن عبدالرحمن است هانی بن فارس الاسلامی از بیعت کنندگان تحت شجره است.

هند بن حارثه بن هند الاسلامی بروایتی هند بن حارثه بن سعید بن عبدالله بن غیاث بن سعد بن عمرو بن عامر بن ثعلبة بن مالک بن أفضی حجازی با هفت برادر در بیعت رضوان حاضر بود و در ایام خلافت معویه در مدینه وفات کرد.

هند بن ابی هاله الاسدی التمیمی ربیب رسول خدا مادر او خدیجه بنت خویلد علیهما السلام و اسم ابی هاله نمایش بن زرارة بن وقدان بن حبيب بن سلامة بن عدی بن جروة بن اسید بن عمرو بن تمیم حلیف بنی عبدالدار بن قصی و بعضی گفته اند اسم ابی هاله مالک بن نباش بن زرارة بن عدی الدارمی است و هند بن ابی هاله در جنگ جمل با علی علیه السلام بود و شهید شد و پسرش هند بن هند در طاعون بصره وفات کرد و هند بن ابی هاله مردی فصیح و بلیغ بود رسول خدای را بکلمات نیکو وصف همی کرد.

هلال بن معلی بن لوذان بن حارثه من بنی چشم بن الخزرج با برادرش رافع

از غازیان بدر است هلال بن امیه الانصاری الواقفی در بدر حاضر بود و این یکن از آن سه کس است که تخلف از غزوه تبوک نمود و قرآن در حق ایشان فرود شد چنان که در کتاب رسول خدا بشرح رفت هلال بن علقمه در یوم قادسیه مقتول شد هلال بن الحمراء از جمله اصحاب رسول خدا است هلال الاسلامی نیز از جمله صحابه است هلال بن ابی خولی و اسمایی حولی عمرو بن زهیر من خیشمه حلیف خطاب بن نفیل او را از غازیان بدر شمرده اند هلال بن الحارث کنیت او أبو الجمل است و او معروف بکنیت است و در شمار مردم شام است.

هلال بن سعد مقداری عسل بحضرت رسول آورد و عرض کرد این صدقه است پس پیغمبر فرمود بر اموال صدقات گذاشتند و ازین جاست که بعضی گمان کرده اند که بر عسل نیز زکوة فرود می آید هلال بن وکیع بن بشر بن عمرو بن عدس بن زید بن عبدالله بن دارم الدارمی التمیمی در یوم جمل در جیش عایشه بود .

هزال الاسلامی هو هزال بن زباب بن یزید بن کلیب بن عامر بن خزیمه بن مازن بن الحارث بن سلامان بن اسلم بن افضی بن دهمی.

هزال صاحب الشجره از اصحاب رسول خداست هزال بن مره الاشجعی نیز از جمله صحابه پیغمبر است.

هبار بن سفیر بن عبد الاسد بن هلال بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم القرشی المخزومی از مهاجرین حبشه است واقدی گوید در یوم اجنادین مقتول گشت.

هبار بن الأسود بن المطلب بن اسد بن عبدالعزی بن قصی القرشی الاسدی این آن کس است که بر هودج زینب دختر رسول خدا حمله آورد و پیغمبر خون او را هدر ساخت و در یوم فتح ایمان آورد چنان که در کتاب رسول خدا مرقوم شد .

هبار بن صیفی او را از جمله اصحاب رسول خدا شمرده اند .

هرم بن حیان العبیدی در زمان عمر بن الخطاب چنان که بشرح رفت امارت جیش داشت هرم بن عبدالله الانصاری من بنی عمرو بن عوف یک تن از بکائین

است که در حق ایشان قرآن فرود شد چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم یاد کردیم .

همیل بن وبرة الانصاری من بني عوف بن الخزرج برادر عصمة بن وبرة هر دو تن از غازیان بدر می باشند هریم بن عبدالله بن علقمة بن المطلب بن عبد مناف القرشی المطلبي در یوم یمامه مقتول گشت هییب بن معقل الغفاری در حبشه بود پس اسلام آورد و هجرت نمود و در فتح مصر حاضر شد و هم در مصر ساکن گشت هلیب الطائی پدر قبیعة بن هلیب اسم هلیب یزید بن عدی بن عبد شمس بن عدی بن احزم بن ابی احزم الطائی است گویند بحضرت رسول آمد و موی بر سر نداشت رسول خدا سر او را مسح کرد پس موی بر آورد .

هبیره بن شبل بن العجلان بن عتاب الثقفی در یوم حدیبیه ایمان آورد و آن گاه که رسول خدا سفر طایف فرمود او را در مکه بخلیفتی گذاشت.

هاشم بن عتبة بن ابی وقاص القرشی الزهری برادر زاده سعد بن ابی وقاص کنیت او ابو عمرو است نسب او در ذیل نام عم او سعد مرقوم شد ، یوم فتح ایمان آورد و او ملقب بمرقال بود و ذکر احوال او و فتوحات او در قتال بالشکر عجم و فتح جلولا در کتاب عمر بن الخطاب رقم شد و در جنگ جمل و صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود و رزم داد تا شهید گشت چنان که انشاء الله در جای خود مرقوم می داریم.

هاله بن ابی هاله التمیمی برادر هند بن ابی هاله التمیمی الاسدی حلیف بنی عبدالدار بن قصی هرمان بن الحارث بن عکرمة گویند از غازیان بدر است.

هرماس بن زیاد الباهلی کنیت او ابو جریر است در بصره سکون نمود هداج الحنفی ادراک جاهلیت و اسلام نموده هداد الکنانی در شمار اصحاب است هنین بن خالد الخزاعی نیز از جمله اصحاب رسول خداست .

یزید بن حارث بن قیس بن مالک بن احمد بن حارثه بن ثعلبة بن کعب بن الحارث بن الخزرج الانصاری در بدر قتال داد تا شهید گشت رسول خدا او را با ذو الشمالین عقد اخوت بست.

یزید بن المنذر بن سرح بن خناس بن سنان بن عبید بن عدی بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری رسول خدا میان او و عامر بن ربیعہ حلیف بنی عدی بن کعب عقد اخوت بست و او در عقبه و بدر و احد حاضر بود.

یزید بن زمعه بن الاسود بن مطلب بن اسد بن عبدالعزی بن قصی القرشی الاسدی و مادر او دختر ابی امیه خواهر امّ سلمه است از اشراف قریش است در یوم حنین و یوم طایف حاضر بود یزید بن رقیش بن رباب بن یعمر الاسدی من بنی اسد بن خزیمه از غازیان بدر است.

یزید بن المزین بن قیس بن عدی بن امیه بن خدره بعضی نام او را زید دانسته اند چنان که رقم شد یزید بن عامر بن جدید الانصاری کنیت او ابوالمنذر است در عقبه و بدر و احد حاضر بود .

یزید بن اوس حلیف بنی عبدالدار بن قصی در یوم فتح ایمان آورد و در یمامه مقتول شد یزید بن السکن بن رافع بن امرء القیس من بنی عبد الاشهل کنیت او ابو اسماء است با پسرش عامر در احد شهید شد .

یزید بن ابی سفیان بن حرب بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف او را یزید الخیر می نامیدند در یوم فتح ایمان آورد و در حنین حاضر بود از مؤلفه قلوب است رسول خدا او را صد شتر و چهل اوقیه نقره از غنایم حنین عطا فرمود و ما احوال او را در کتاب ابوبکر و عمر بشرح رقم کردیم در طاعون عمواس وفات کرد و حکومت شام بمعویه برادرش مقرر گشت در سال نوزدهم هجری.

یزید بن حاطب بن عمرو بن امیه بن رافع الأنصاری الظفیری در احد شهید شد

یزید بن ثابت بن الضحاک ذکر نسب او در ذیل نام برادرش زید بن ثابت مرقوم شد یزید بن یربوع بن یزید بن عامر بن سواد بن ظفر الانصاری الظفری از غازیان احد است یزید بن عامر بن الاسود بن حبیب بن سواء بن عامر بن صعصعة السّوائی کنیت او ابو حجاز است از اهل حجاز شمرده می شود یزید بن سلمة بن مشجعة بن مجمع بن مالک در شمار مردم کوفه است یزید بن معبد بن ثماته الکندی از اصحاب است.

یزید بن اسد بن کریز بن امرء القیس جدّ خالد بن عبدالله القشیری گویند رسول خدا با او فرمود یا یزید بن اسد حبّاً للّئاس ما تحبّ لنفسک یزید بن رکانه بن عبد بن یزید بن عبد المطلب بن عبد مناف القرشی المطلبي او را دو پسر بود علی و عبدالرحمن یزید بن قیس بن حطیم بن عدی بن عمرو بن سواد بن ظفر الانصاری الظفری کنیت او ابو قیس است در احد و دیگر غزوات حاضر بود و یوم جسر ابوعمییده شهید شد یزید بن شریح از جمله اصحاب است یزید بن نعامة الصّبی در حنین حاضر شد و مشرک بود و از آن پس اسلام آورد.

یزید بن حزام بن سبیع بن خنساء بن سنان بن عبید بن عدی بن غنم بن کعب بن سلمة الانصاری در بیعت عقبه حاضر بود.

یزید بن ثعلبة بن خزمة بن اصرم بن عمرو بن عمارة البلوی حلیف بنی سالم بن عوف بن الخزرج کنیت او ابو عبدالرحمن است در عقبه ثانیه حاضر بود.

یزید بن شجرة الرهاوی در سال سی و نهم هجری از جانب معویه امیر حاج شد و در سال پنجاه و پنجم مقتول گشت انشاء الله در جای خود مرقوم خواهد شد یزید بن مالک بن عبدالله بن سلمة کنیت او ابو سبرة الجعفی است با دو پسر خود عزیز و سبره بحضرت رسول آمد و او جدّ خیثمة بن عبد الرحمن بن سبره است یزید پدر حکیم بن یزید از اصحابست یزید پدر حجّاج از جمله اصحاب رسول خداست.

یزید بن حویزه الانصاری الحارثی از غازیان احد است و در صفین ملازم رکاب

علی علیه السلام بود یزید بن نویره بن الحارث بن عدی بن جشم بن مجدعة بن حارثه بن الحارث الانصاری الحارثی در احد حاضر بود و در نهروان در رکاب علی علیه السلام شهید شد یزید بن الاسود الخزاعی بعضی او را سوائی و گروهی عامری خوانده اند در شمار مردم کوفه است یزید بن معبد الیمامی از جمله صحابه است یزید پدر عبدالله بن یزید الخطمی نیز از صحابه است یزید بن شیبان از اصحاب رسول خداست یزید بن طعمه الانصاری از غازیان معرکه صفین است.

یزید بن الاخنس السّلمی شامی بعضی گفته اند او و پدرش و پسرش معن در بدر حاضر شد یزید بن قتاده در شمار اصحاب رسول خداست یزید بن جاریه بدر عبدالرحمن بن یزید است یزید بن قنافة و بروایتی یزید بن عدی بن قنافة یزید بن عبایة الباهلی گوید بحضرت رسول خدای رفتم و با دست مبارک سر مرا مسح فرمود یزید بن سیف و بروایتی یزید بن یوسف الیربوعی التمیمی.

یزید بن اسیدبن ساعده با پدرش اسید و عمش ابو خیشمه انصاری در احد حاضر شدند یزید بن عمرو التمیمی و بروایتی نمیری باتفاق قیس بن عاصم و جماعتی بحضرت سول آمد یزید بن عبدالمدان و یزید بن جحفل من بنی کعب باوفد بنی الحارث و خالد بن الولید بحضرت رسول آمدند و ایمان آوردند.

یزید بن حمزه بن عوف باتفاق أبو حمزه بحضرت رسول آمدند و ایمان آوردند.

یزید بن أسیر الصّبعی و بروایتی یزید بن یریس و نیز جماعتی او را اسیر بن یزید خوانده اند یزید بن السّکن الانصاری برادر زیاد بن السّکن است از مردم مدینه شمرده می شود یزید بن کعب البهزی از جمله اصحاب است یزید بن سنان در شمار اصحاب رسول خداست یزید بن الاسود الجرشی کنیت او أبو الاسود است ادراک جاهلیت کرده و در شمار مردم شام است یزید بن امیّه کنیت او ابوسنان دلی است در یوم احد هنگام گیرودار متولّد شد یزید بن عبدالله البجلی نیز در شمار اصحاب رسول خداست.

یعلی بن امیة التمیمی هو یعلی بن امیة بن ابی عبیدة بن همّام بن الحارث بن بکر بن یزید بن مالک بن حنظله بن مالک بن زید مناة بن زید مناة بن النمیم الحنظلی کنیت او ابوسفیان است و بروایتی ابو خلف است در یوم فتح اسلام آورد و در حنین و طائف

حاضر بود و نام مادر او منیه دختر حارث بن جابر بن وهب بن نشب بن زید بن مالک بن حارث بن عوف بن مازن بن منصور است و او عمّه عتبة بن غزوان است و ذکر حال او بعضی در کتب خلفا رقم شد در جنگ جمل با عایشه بود و در صفین با علی علیه السلام گویند دختر زبیر و دختر ابولهب در حبالة نکاح او بود.

یعلی بن مرة بن وهب بن جابر الثقفی و بروایتی عامری نام مادر او سیاه بود و گاهی او را نسبت بمادر کنند و یعلی بن سیاه گویند و کنیت او ابوالمرزم است در حدیبیه و خیبر و فتح مکه و حنین و طایف حاضر بود بعضی او را کوفی و گروهی بصری خوانده اند و او را در بصره خانه بود.

یعلی بن حمزة بن عبد المطلب بن هاشم جز او از حمزه عقبی بجای نماند.

یعلی بن حارثه الثقفی حلیف بنی زهرة بن کلاب در یوم یمامه مقتول گشت یعلی بن العامر بروایتی یعلی بن مرّه از اصحاب است .

یسار مولی ابوالهیثم بن التیهان در یوم احد شهید شد یسار مولی النّبی این آن کس است که مردم عکل و عرینه در سال ششم دست و پای او را بریدند و خار در چشم و دهان او خلانیدند تا جان بداد و شتران پیغمبر را که یسار را می بود برانندند و پیغمبر کیفر ایشان بداد چون در کتاب رسول خدا بشرح رقم کردیم بتکرار نمی پردازیم.

یسار بن عبد بروایتی یسار بن عمرو بن عبد کنیت او ابو عزة هذلی است و او مشهور بکنیت است یسار بن سبع أبو نادیة الجهنی بروایتی مزنی مشهور بکنیت است و از شیعیان عثمان است بعضی مسلم و بعضی یسار بن ربیع و گروهی یسار بن زهیر گفته اند.

یسار بن بلال بن احيحة بن الجلاح بن حججی بن كلفة الانصاری الأوسی کنیت

او ابولیلی است و او مشهور بکنیت است و در اسم او نیز خلاف کرده اند بعضی یسار بن امیر مولی عمرو بن عوف و بعضی داود بن بلال و گروهی یسار بن بلال خوانده اند

یسار بن سوید الجهنی پدر مسلم بن یسار است یسار الحبشي مملوك عامر يهودي ابن اسحق نام او را اسود می داند چنان که در باب الف مرقوم شد یسار مولی فضالة بن هلال از جمله اصحاب استاد یعقوب بن الحصین نیز از جمله اصحاب رسول خداست یعقوب بن اوس بعضی او را در شمار صحابه پیغمبر ندانند

یسیر بن عمرو الکندی و بروایتی شیبانی کنندی بعضی او را اسیر بن عمرو خوانده اند چنان که در باب الف مرقوم شد و او هنگام وفات رسول خدا ده ساله بود یسیر الانصاری از جمله اصحاب رسول الله است یحیی بن حکیم بن حزام القرشي الاسدی باتفاق پدرش حکیم و برادرانش هشام و عبدالله در یوم فتح اسلام آورد.

یحیی بن اسید بن حضیر الانصاری در عهد رسول خدا متولد شد یحیی بن خلاد ابن رافع الکندی در کوفه سکون نفود یحیی بن زهیر کنیت او ابو زهیر النمری الحمصی است.

یعیش او را نسبت بقبیله جهنی کرده اند لقب او ذوالغرة است بعضی او را طائی و بعضی هلالی دانسته اند چنان که در باب ذال مرقوم شد یعیش بن طخفة الغفاری در شمار مردم شام است.

یاسر بن عامر بن مالک بن کنانة بن قیس بن حصین بن لوذیم بن ثعلبة بن عوف بن حارثه بن عامر بن یاسر بن عبس بن مالک کنیت او ابو عمار است بنام پسرش عمّار آن هنگام که یاسر از یمن بمدینه آمد حلیف ابی حذیفه بن المغیره المخزومی شد و ابی حذیفه کنیزك خود سمیه را آزاد کرد و بحباله نکاح یاسر در آورد و از وی عمار و عبدالله متولد شد و هنگام ظهور اسلام یاسر باتفاق سمیه و هر دو پسر ایمان آوردند و ما قصه یاسر و اولاد او را در کتاب رسول خدا و کتب خلفا رقم کردیم.

یامین بن عمیر بن کعب بن عمرو بن جحّاش من بني النضیر از بزرگان صحابه است.

یوسف بن عبدالله بن سلام از اولاد یوسف بن یعقوب علیهما السلام است و کنیت او ابو یعقوب است ذکر نسب او در ذیل نام پدرش عبدالله مرقوم شد.

یزداد والد عبسی در شمار اصحاب رسول خداست یونس بن شداد الازدی نیز از جمله صحابه است یعمر السعدی همچنان از صحابه حضرت رسول است یربوع الجهنی او را نیز از اصحاب رسول خدا نوشته اند .

چون از ذکر اسامی اصحاب رسول خدای پر داختیم اکنون آن جمله را که یکی معروف اند باز می نمائیم چه بسیار از اصحابند که کنیت ایشان بر نام غلبه دارد و آن کس را که در ذیل نام شرح حالی نگاشته ایم در ذکر کنیت کار بتکرار نخواهیم کرد و رجوع بقصه که در ذیل نام شده خواهیم داشت بعون الله تعالی .

ص: 178

باب حرف الف

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابوامامه اسعد بن زراه انصاری از جمله نقبای دوازده گانه است شرح حالش در باب الف در ذیل نام اسعد رقم شد و ابوامامه بن ثعلبه الحارثی من بنی حارثه بن الحارث بن الخزرج نام او ایاس است چنان که رقم کردیم.

ابو امامة الباهلي نام او صدی بن عجلان است در باب صاد شرح حالش رقم شد ابوامامه سهل بن حنیف نام او اسعد است شرح حالش در باب الف رقم شد در سال مائه وفات یافت و نود و اند سال داشت.

أبو ایوب الانصاری نام او خالد بن زید بن کلب بن ثعلبة بن عبدالله بن عوف بن غنم بن مالك بن النجار ذکر حالش در باب خا مرقوم شد ، در سال پنجاه و یکم هجری در قسطنطنیه وفات یافت چنان که إنشاء الله در جای خود مذکور می شود در غزوات علیه السلام ملازمت رکاب داشت.

ابواسیره بن الحارث بن علقمه در یوم احد بدست خالد بن الولید شهید شد.

ابوایاس بن حذافه نسب او در ذیل نام برادرش عبدالله بن حذافه بشرح رفت.

ابواناس الدثلي الكناني از قبیله ابوالاسود دثلی است و او شعر نیکو توانست گفت ابو ایمن مولی عمرو بن الجموح در یوم احد شهید شد .

ابواسید السّاعدي نام او مالك بن ربيعه است شرح حال او در باب میم در ذیل نام مالك بن ربيعه رقم شد ابوازهر الانماری در شمار مردم شام است.

ابواروی الدوسی در شمار مردم حجاز است و از شیعیان عثمان بن عفان بود.

ابوامیة الجشمی در صحبت او خلاف کرده اند .

ابوالازور قصه او را در شرب خمر در ذیل نام ابو جندل مرقوم خواهیم داشت (1) ابوامیه الضمیری بروایتی عقیلی از جمله اصحاب است ابوامیه الجمحی اهل حدیث نیز در صحبت او خلاف کرده اند .

ابو اسرائیل گویند بردمت نهاده بود که روزها روزه بدارد و در سایه نشیند و سخن نکند و بر پای بایستد (فامرہ رسول اللہ أن یقعد و یستظل و یتکلم و یتم صومہ) ابوامیه المخزومی از جمله اصحاب رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم است.

ابو احمد بن جحش الاسدی الاعمی نام او عبد بن جحش برادر عبداللہ و عبیداللہ پسران جحش است و خواهر او زینب بنت جحش زوجه رسول خداست و مادر او امیمہ دختر عبدالمطلب عمہ رسول خداست و ما نسب او را در ذیل نام او عبد و در ذیل نام برادرش عبداللہ باز نموده ایم.

ابواللحم (2) الغفاری نام او عبداللہ است و ما شرح حالش را در ذیل نام عبداللہ بن عبدالملک باز نمودیم .

ابوالاعور بن الحارث بن ظالم بن عیس بن حزام بن جندب بن عامر بن غنم بن عدی بن النجار الانصاری از غازیان بدر و احد است ابوالاعور السلمی نام او عمرو بن سفیان است نسب او در ذیل نام او شمرده شد در صفین از قواد لشکر معویہ

ص: 180

1- موقعی که ابو عبیدہ جراح در شام امیر بود ابو جندل و ضرار بن الخطاب و ابو الازور شراب خوردند و امر آنان مکشوف افتاد ، ابو جندل بآیه قرآن «لیس علی الذین آمنوا و عملوا الصالحات جناح فیما طعموا اذا ما اتقوا و آمنوا و عملوا الصالحات» احتجاج کرد که بر ما حدی نیست. ابو عبیدہ ندانست چه کند جریان را بعمر مکتوب کرد ، عمر دستور داد که آن ها را حد بزنند و گفت شیطان آن ها را فریفته است ، آن سه نفر گفتند ما فردا بمیدان نبرد با شامیان حاضر می شویم اگر در جنگ کشته شدیم که چه بهتر و گرنه ما را حد بزن ، از آن سه نفر ابو الازور شهید شد و آن دو نفر دیگر را حد شرب خمر زدند ، این جریان را مؤلف در ذیل نام ابو جندل مذکور نفرموده است.

2- صحیح آبی اللحم است چنان که گذشت یعنی از خوردن گوشت امتناع می ورزید.

بود و با علی علیه السلام سخت دشمن بود ابو الاعور الجرمی از جمله اصحاب است ابوارطاة الاحمسی : الحصین بن ربیعة بن عامر بن الازور ابو ابی بنام حرام ربیب عبادة بن الصّامت و نام او عبدالله بن قیس بن زید بن اسود بن مالک بن غنم بن مالک بن النّجار و مادرش ام حرام دختر ملحان است.

ابو امیة الفزاری بعضی او را بدون نسبت بنی فزاره رقم کرده اند.

أبو حزم بن عنیک بن النعمان بن عمرو بن عتیک بن عمرو بن مبدول و نام مبدول عامر بن مالک بن النجار در احد و دیگر غزوات قتال داد و در یوم جسر اُبی عبیده حاضر بود.

ابو اوس هوتمیم بن حجر الاسلامی و بعضی گفته اند ابو تمیم اوس بن حجر الاسلامی ابو اوفی پدر عبدالله بن ابی اوفی نام او علقمة بن خالد بن الحارث بن ابی اسد بن رفاعة بن ثعلبه بن هوازن بن اسلم بن افضی بن حارثه بن عمرو بن عامر الاسلامی.

ابو الاسود نام او سنندر است و شرح حالش در ذیل نام سنندر مرقوم شد.

ابو واثله راشد السّلمی چنان که در ذیل نام راشد مرقوم شد ابواسید ثابت الانصاری خادم رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بود بعضی گویند نامش عبدالله بن ثابت است و اسید بفتح همزه است و بعضی بضم خوانده اند تا ابو اذینه از رسول حدیث کرده که فرمود (خیر نسائکم الولود الودود) ابو الازور هو ضرار بن الازور و شرح حالش در ذیل نام ضرار مرقوم شد.

أبو ادريس الخولانی آن گاه که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم سفر حنین کردند متولّد شد از بزرگان تابعین شمرده می شود ، بعد از فضالة بن عبید از جانب معویة قضاوت دمشق یافت و تا زمان عبدالملک زندگانی داشت و نام او عائد الله است.

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابوبکر بن ابي قحافه قصه های او در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و کتاب ابوبکر بشرح رفت أبو بردة نام او هانیء بن تيار نسب او را در ذیل نام هانی رقم کرده ایم و او در همه غزوات ملازم رکاب علی علیه السلام بود .

ابو بردة بن قیس الاشعری برادر أبو موسی الاشعری و نام او عامر بن قیس است

نسب او را در ذیل نام برادرش رقم کردیم أبو بردة الظفری الانصاری و ظفر هو کعب بن مالک بن اوس.

ابو برده الانصاری از جمله اصحاب رسول خداست ابو بصیر نام او عتبة بن اسید بن حارثه الثقفی بعد از صلح حدیبیه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را با زهر بن عوف عامری و غلامش کوثر سپرد تا بمکه برد در عرض راه عامری را کشت و بگریخت و سر راه بر کاروان قریش گرفت، و این قصه شرحی بکمال داشت و ما در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم کردیم.

ابوبکره الثقفی هو نفع بن مسروج الحبشی قصه او را در ذیل نام نفع بشرح نگاشتیم ابوبکره الغفاری نام او جمیل بن بصره بن وقاص بن حیب بن غفار ساکن مصر شد ابو برزة الاسلمی نام او نضلة بن عبید است در شمار أصحاب رسول خداست.

ابو بشیر الانصاری در نام او خلاف کرده اند بعضی مازنی انصاری و گروهی ساعدی انصاری گفته اند و بروایتی حارثی انصاری دانسته اند هو قیس بن عبید بن الحارث بن عمرو بن الجعد بن مرة بن النجار بعد از وقعه حره وفات نمود ابو البداح بن عاصم بن عدی الجعد بن العجلان البلوی من قضاعه ثم الانصاری حلیف بنی عمرو بن عوف بعضی او را ابوالبداح خوانده اند أبو بصیره از غازیان یوم یمامه است و او را انصاری دانند.

باب حرف های فوقانی

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو تمیمه بعضی او را ابو تمیمه الجهمی خوانده اند و گروهی او را از اصحاب ندانسته اند و درین باب جز این یکنام دیده نشده.

باب حرف های مثلثه

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو ثعلبة الخشنی در نام او و پدر او خلاف کرده اند بعضی جرثوم و بعضی جرهم و بعضی عمرو بن جرثوم گفته اند و جز این نیز نوشته اند و ما در ذیل نام جرثوم

نسب او را رقم کردیم ابو ثعلبة الانصاری از جمله اصحاب رسول خداست

ابو ثعلبة الاشجعی نیز از جمله اصحاب شمرده می شود ابو ثعلبة الثقفی همچنان در شمار اصحاب رسول خداست ابو ثور الفهمی از جمله اصحاب است لکن اسم او و اسم پدر او معروف نیست.

ابو ثوران از جمله صحابه است نام و نسب او شناخته نیست ابو ثابت بن عمرو بن قصی بن عمرو بن زید بن جشم بن حارثه الانصاری الحارثی از غازیان احد است.

باب حرف جیم

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو جهم نام او عامر است نسب او در ذیل نام عامر باز نموده شد در عام فتح ایمان آورد او یکی از چهار کس است که عالم بانساب عرب بود چنان که در ذیل نام عقیل مرقوم شد در آخر خلافت معویه وفات نمود.

ابو جندل بن سهیل بن عمرو القرشی نسب او را در ذیل نام پدرش سهیل مرقوم نمودیم و پدرش سهیل آن کس است که در صلح حدیبیه از جانب قریش حاضر بود و ابو جندل آن کس است که بعد از صلح حدیبیه بابو بصیر پیوست و راه بر کاروان

قریش مسدود داشتند و ما قصه او را در کتاب رسول خدا و در کتاب عمر بن الخطاب نگاشتیم.

أبو جهیم عبدالله بن جهیم الانصاری از جمله اصحاب رسول خداست.

ابوجهییم بن الحارث بن الصّمه الانصاری پدرش از بزرگان اصحاب است و ما ذکر نسب او را در ذیل نام او رقم کردیم .

ابو جحیفه السوائی نام او وهب بن عبدالله است و ما نسب او را در ذیل نام وهب باز نمودیم ابو جحیفه در کوفه سکون نمود و خانه بنیان کرد و علی علیه السلام او را خازن بیت المال نمود و در غزوات ملازم رکاب بود در امارت بشر بن مروان در کوفه وفات کرد .

ابو جزى الجشمي ثمّ التميمي بروایتی لخمی نام او سلیم بن جابر و بروایتی جابر بن سلیم است از اهل بصره شمرده می شود.

ابوالجعد الاشجعی پدر سالم در شمار مردم کوفه است ابو جمیل مردی از قبیله تیم الله است در شمار مردم حجاز است در عام فتح ملازم رکاب رسول خدا بود.

ابو جمعه الانصاری در نام او خلاف کرده اند بعضی حبیب بن سباع و جماعتی جنید بن سباع و جز این نیز گفته اند در شمار مردم شام است أبو الجمل نام او هلال بن الحارث است در حمص جای داشت و او را دو پسر بود ابوجبيرة بن الضحاک الانصاری الاشهلی برادر ثابت بن ضحاک و پدر محمود بن ابی جبیره بعد از هجرت متولد شد در شمار مردم کوفه است أبو جبيرة بن الحصین بن النعمان بن سنان بن عبد بن کعب بن عبدالاشهل ابوجبيرة الکندی از جمله اصحاب رسول خداست.

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبو حذيفة بن عتبة بن ربيعة بن عبد شمس بن عبد مناف القرشي العبشمي بازوجه خود سهله دختر سهيل بن عمر و هجرت بحبشه نمود و از آن جا بجانب مکه مراجعت و با رسول خدای بمدينه آمد و در بدر و احد و ديگر غزوات حاضر بود و او مردی در از بالا و احوال و اثعل بود و اثعل آن کس را گویند که دندان زاید از پس دندان بر آورد و ازین جاست که خواهرش چون هنوز ایمان نداشت در یوم بدر او را هجا گفت این شعر ازوست.

الاحولُ الاثعلُ المشنومُ طائرهٌ *** ابو حذيفة شرُّ الناس في الدين

و ما قصه های ابو حذیفه را در کتاب رسول خدای نگاشته ایم ابو حدرد الاسلامی در نام او خلاف کرده اند بعضی گفته اند سلامه بن عمير بن سلامه بن سعد بن هوازن بن اسلم و جز این نیز گفته اند در شمار مردم حجاز است أبو حدرد بعضی نام او را حکم بن حزن گفته اند.

ابوحاطب بن عمرو بن عبد شمس برادر سهيل بن عمرو است که در صلح حدیبیه حاضر بود و ابوحاطب از مهاجرین حبشه است ابو الحارث بن قيس بن خالدة بن مخلد الانصاري الزرقی .

ابوخیثمه الانصاری پدر سهيل بن ابی خيثمه اسمش عبدالله بن ساعدة بن عامر بن عدي بن مجدعة بن حارثة بن الحارث بن الخزرج بن عمرو بن مالك بن الاوس الانصاري الحارثی دلیل رسول خدای بجانب احد در غزوات حاضر بود در اول خلافت معویه وفات نمود.

ابوخیثمة بن حذيفه بن غانم القرشي العدوی برادر ابوجهم است شفاء دختر عبدالله عدوی را تزویج کرد ابو حکیم الانصاري هو عمرو بن ثعلبة بن وهب بن عدي بن مالك بن عدي بن عامر بن غنم بن النجار از غازیان بدر است ابوحميد الساعدي الانصاری نامش منذر بن سعد بن منذر بن حميد بعضی او را عبدالرحمن بن

عمرو خوانده اند در اواخر خلافت معویه وفات نمود.

ابوحبّه الانصاری بعضی او را ابوحنه بانون و بعضی ابوحیه با یای تحتانی خوانده اند و صواب ابوحبه با یای موخده است از جانب ما در برادر سعد بن خيثمه است در نسب او خلاف بسیار کرده اند که نگارش آن موجب اطناب است و بعضی او را از غازیان بدر دانند.

ابوحبّه بن غزیه الانصاری نامش زید بن غزیه بن عمرو بن عطیه بن خنسا بن مبدول بن عمرو بن غنم بن مازن بن النجار در احد حاضر بود و در یوم یمامه مقتول گشت.

ابو حازم پدر قیس بن ابی حازم الاحمسی در شمار مردم کوفه است در نام او خلاف کرده اند بعضی او را عوف و بعضی او را عبد عوف خوانده و ابن عبدالبر در کتاب استیعاب هر دو نام را جداگانه عنوان ساخته و گروهی نیز او را حصین بن عوف گفته اند .

ابو حمیضه هو معبد بن عباد بن قشیر من بنی سالم بن عوف الانصاری السالمی از غازیان بدر است ابو حمراء مولی النبی نام او هلال بن الحارث است.

ابو حاتم المزنی در شمار مردم مدینه است در یوم بدر حاضر بود ابوالحجاج الثمالی بعضی نام او را عبید بن عبد و جماعتی عبدالله بن عبد و عبدالله بن عاند نیز گفته اند از وی روایت کرده اند که (قال رسول الله يقول الْقَبْرُ لِلْمَيِّتِ حِينَ يُوضَعُ فِي قَبْرِهِ وَيَحْكُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا غَرَّكَ بِي أَلَمْ تَعْلَمْ أَنِّي بَيْتُ الْفِتْنَةِ وَبَيْتُ الظُّلْمَةِ وَبَيْتُ الْوَحْدَةِ وَبَيْتُ الدُّودِ).

ابوحسن المازنی بعضی گویند جز این کنیت نامی ندارد و گروهی برآند که نام او تمیم بن عبد عمرو است این آن کس است که در یوم الدار قصد قتل عثمان داشت و زید بن ثابت را پاسخ سخت داد چنان که رقم شد ابو الحصین السلمی هم از جمله اصحاب رسول خداست.

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو خالد القرشی المخزومی پدر خالد بن ابی خالد است ابو خمیصه (1) اسمش معبد بن عباد بن بشر الانصاری من سالم بن غنم بن عوف بن الخزرج از غازیان بدر است ابو خالد بن الحارث بن قیس بن خالد بن مخلد در عقبه و بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و در یمامه نیز قتال داد ابو خالد از جمله أصحاب رسول خداست.

ابوخزیمه بن اوس بن زید بن اصرم بن ثعلبة بن غنم بن مالك بن النجار در بدر و دیگر غزوات حاضر بود در خلافت عثمان بن عفان وفات نمود ابو خزیمه نامش رفاعه بن عرابه و بروایتی رفاعه بن عماره است از قبیله قضاعة و بعضی جهنی گفته اند او را از تابعین شمرده اند ابو خیشمة الانصاری السالمی یک تن از بنی سالم بن خزرج است در احد حاضر بود و تا زمان یزید بن معاویه علیهما اللعنه بزیست

ابوالخطاب در شمار مردم کوفه است و نام او شناخته نیست ابو خیره الصباحی العبدی من ولد صباح بن بکیر بن اقصی بن عبد قیس بن اقصی بن دعمی بن جدیلة بن اسد بن ربیعہ ابوخلاد از جمله صحابه است نام او معروف نیست

ابوخنیس الغفاری از جمله أصحاب رسول خداست ابوالخراس السلمی و بروایتی اسلمی نیز از صحابه است.

ابو خدش السّرعبي از رسول خدای حدیث می کند که فرمود (الناس شركاء في أسفارهم في ثلاثة في الماء والكلاء و النار) ابوخراس الهذلي الشاعر اسمه خويلد من بني عمرو بن معاوية بن تميم بن سعد بن هذيل در زمان عمر بن الخطاب او را مار بگزید و هلاک شد در مرثیه برادرش زهیر که بدست جمیل بن معمر در یوم حنین کشته شد اشعار نیکو دارد چنان که بدان اشارت شد.

ص: 187

1- در صفحه قبل تحت عنوان ابو خمیصه گذشت.

باب حرف دال مهمله

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو داود الانصاری المازنی هو یحیی بن عامر بن خنساء بن مبدول بن عمرو بن غنم

بن مازن بن النجار در بدر و احد حاضر بود .

أبو دجانة الأنصاري الساعدي اسمش سماك بن خرشه و بروایتي سماك بن اوس بن خرشه بن لوزان بن عبدود بن ثعلبة الانصاری ذكر أحوال او در كتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و كتاب خلفا بشرح رفت أبو الدرداء عویمر بن عامر بن مالك بن زید بن قیس و جز این نیز در نسب او گفته اند و ما شرح حال او را در كتاب رسول خدا و كتب خلفا رقم کردیم و قضاوت او را در شام نگاشتیم در خلافت عثمان وفات نمود ، وقتی ابودرداء را گفتند چیست تو را که هیچ گاه شعر نگوئی گفت گاهی گفته ام و این شعر قرائت کرد :

يُرِيدُ المرء ان يعطى مناه *** و يابى الله الا ما ارادا

أبوالدَّحداح و بروایتي أبوالدحداحه الانصاری از نام و نسب او زیاده بر این معروف نیست در یوم احد شهید شد ابو درّة البلوی از جمله اصحاب رسول خداست.

باب حرف ذال معجمه

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبوذر الغفاری در نام و نسب او خلاف کرده اند و بعضی گفته اند نام او بریر بن جناده است و بعضی بریر بن جندب بن عبدالله گفته اند و جماعتی جندب بن سکن نوشته اند و صحیح جندب بن جناده است و ما نسب او را در ذیل نام جندب رقم کردیم، شرح حال و جلالت قدر او و اسلام او در جلد دوم از کتاب اول و جلد اول از کتاب دوم و کتاب ابوبکر و کتاب عمر و کتاب عثمان موافق تاریخ نگاشته آمد

ابوذرة الانصاری الظفیری نام او حارث بن معاذ بن زرارة الانصاری با برادرش ابو نمله و پدرش در یوم احد حاضر بود ابو ذئاب والد عبیدالله از جمله اصحاب است مردی شاعر بود .

أبو ذویب الهذلی الشاعر وی محضر می است که هم جاهلیت و هم اسلام را ادراک کرده و ما شرح احوال و اشعار او را در کتاب عمر بن الخطاب در سال بیستم هجری رقم کرده ایم و هم درین کتاب مبارک در ذیل امثله عرب ازو سطری چند نگارش یافت لاجرم درین باب تکرار آن وقایع موجب اطناب می گشت.

باب حرف رای مهمله

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبورفاعه العدوی اسمش عبدالله بن الحارث بن اسد بن عدی بن جندل بن عامر بن مالک بن تمیم بن الدنل بن جبل بن عدی بن عبد مناة بن اذ بن طابخة بن الیاس بن مضر از اجله صحابه است و بعضی نام او را تمیم بن اسد و جماعتی تمیم بن اوس نیز گفته اند و نخستین بصوابست.

أبو الروم نامش عمیر بن هاشم بن عبدمناف بن عبدالدار بن قصی برادر مصعب بن عمیر القرشی العبیدی با برادرش مصعب از مهاجرین حبشه است ، بعضی گفته اند در بدر حاضر شد و جماعتی گویند از غازیان احد است در یوم یرموک مقتول گشت.

أبورافع مولی رسول الله ، رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را آزاد ساخت در خلافت عثمان بروایتی در خلافت علی علیه السلام وفات نمود أبورافع الصائغ نسب او معروف نیست در شمار بزرگان تابعین است ، إدراک جاهلیت نیز نموده او را از اهل بصره شمرده اند.

أبورهم الغفاری اسمش کلثوم بن حصین بن خلف بن عبید جز این نیز گفته اند در احد جراحت یافت از بایعین تحت شجره است در سفر عمرة القضا و سفر عام الفتح رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را در مدینه بخلیفتی گذاشت.

أبورهام بن قيس الأشعري برادر ابوموسی اشعری است، نسب او رذیل نام برادرش مسطور است، از مهاجرین حبشه است با جعفر بن ابیطالب مراجعت نمود.

أبورهام بن مطعم الازحبي وقتی بحضرت رسول آمد یکصد و پنجاه سال داشت از بزرگان تابعین بشمار می رود أبورمثة البلوی ساکن مصر شد و در افریقیه وفات نمود.

أبورمثة التمیمی من تیم الرّباب و بروایتی من ولد امرء القیس بن زید مناة بن تمیم با پسرش بحضرت رسول آمد و در نام او خلاف کرده اند ، بعضی حبیب بن حیان و جماعتی حیان بن وهب گفته اند ابوریحانة الانصاری و بروایتی از دی و نیز دوسی گفته اند ، در ذیل نامش شمعون شرحی ازو گفته آمد.

أبورزین العقیلی اسم او لقیط بن عامر بن مرّه بن عبد الله بن منتفق بن عامر بن عقیل در شمار مردم طایف است ابورزین پدر عبدالله بن رزین از جمله اصحاب است.

أبورویحة الخثعمي رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم میان او و بلال بن رباح عقد اخوت بست در شمار مردم شام است ابو راشد عبدالرحمن بن راشد الازدی در جاهلیت نام او عبدالعزی بود رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم فرمود (أنت عبدالرحمن أبو راشد)

أبوالرمداء البلوی گویند او غلام زنی از قبیله بلّی بود که رباء نام داشت دختر عمرو بن عماره بن عطیة البلوی و شبان گوسفندان او بود رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بر او گذشت و ازو شیر خواست او شیر يك میش را بدوشید (1) ، بحضرت رسول آورد چون بنزد رباء آمد و این قصه بگفت او را آزاد ساخت و مکنی بابو الرّیداشد.

أبو الرّداد اللّیثی در مدینه مسکن داشت أبورجاء المطاردی البصری نام او

ص: 190

1- در استیعاب و اصابه چنین است: پیغمبر بر او گذشت و او گوسفندان مولایش رباء را می چرانید و در آن میان دو میش برای خوراک خودش داشت پیغمبر از او نوشیدنی خواست و او هر دو را بخاطر آن حضرت کاملاً دوشید، ولی چون پیغمبر از او گذشت ، دید پستان هر دو میش پر از شیر است - تا آخر قصه.

عمران است و در نام پدرش خلاف کرده اند، بعضی عمران بن قتم و بعضی عمران بن عبدالله گفته اند ادراك جاهليت نمود و هنگام وفات این شعر بگفت :

الم تر أن الناس مات كبرهم *** وقد عاش قبل البعث بعث محمد

باب زای معجمه

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبوزید الانصاری هوقیس بن سکن بن قیس بن زعور بن حزم بن جحدم بن عامر بن غنم بن عدی بن التّجار از غازیان بدر است گویند او در زمان رسول خدا قرآن مجید را جمع کرد.

أبوزید هو سعد بن عبيد بن النعمان بن قيس بن عمرو بن زيد بن اميّة بن ضبيعة بن زيد بن مالك بن عوف بن عمرو بن عوف بن مالك بن اوس ویزا نیز گویند قرآن را در زمان رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم جمع کرد در یوم قادیسیه مقتول شد و این وقت شصت و چهار سال داشت.

أبوزید الانصاری من بني الحارث بن الخزرج جدّ أبي زيد نحوی است أبوزید الانصاری نیز از جمله اصحاب رسول خداست أبوزید نیز مردی از انصار است بعضی نام او را اوس و بعضی معاذ گفته اند، بروایتی آن ابوزید که در زمان پیغمبر قرآن را جمع کرد اوس نام داشت.

أبوزید الجرمی نیز در شمار اصحاب پیغمبر است أبوزهیر الثقفی الطائفی پدر ابوبکر بن ابی زهیر در نام او خلاف کرده اند بعضی عمّار بن حمید گفته اند در شمار مردم حجاز و بعضی کوفی گفته اند أبوزهیر نیز مردی از بنی ثقیف است ابوزهیر النمری گویند یحیی بن زهیر نام داشت.

أبوزهیر الانماری و بروایتی نمیری و گروهی او را تمیمی خوانده اند گویند نامش خلاد بن شرحبیل است أبوزهیر نامش اسید بن معویة بن الحارث التميمي است با قیس بن عاصم بحضرت رسول آمد و ایمان آورد أبو الزّغباء از جمله

أبوزرعه (1) شاعر نامش عامر بن كعب بن عمرو بن خديج از غازیان احد است أبو زینب هو زهیر بن الحارث بن عوف از صحابه است أبوزداده در شمار مردم مدینه است أبو زمعة البلوی گویند از بایعین تحت شجره است و در افریقیه وفات نمود بروایتی نام او عبیداست.

باب حرف سین مهمله

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبوسلمه بن عبد الاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم القرشي المخزومي اسمش عبدالله است نام مادرش بزه دختر عبدالمطلب است با زنش ام سلمه بسوی حبشه هجرت کرد و بعد از مراجعت هجرت بمدینه نمود و در احد جراحت یافت و بدان زخم در گذشت و بعد از او ام سلمه بنکاح رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم در آمد و ما شرح حال او را در کتاب رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بشرح نگاشتیم أبو سلمه مردی از اصحاب رسول خداست.

ابوسبرة بن ابی رهم بن عبد العزی بن ابی قیس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لوی القرشی العامری در هجرت ثانیه بجانب حبشه کوچ داد و زوجه او ام کلثوم دختر عمر و بن سهیل با او بود رسول خدا میان او را با سلمة بن سلامه عقد اخوت بست و او از جانب مادر با ابو سلمة بن عبدالاسد برادر بود چه مادر وی نیز بزه دختر عبدالمطلب بود و او در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر شد و در خلافت عثمان وفات نمود.

ابو سبرة الجعفی نامش یزید بن مالک بن عبدالله بن سلمة بن عمر و بن ذهل من بنی جعفی با تفاق پسر هایش زبیر و عزیز بحضرت رسول آمد رسول خدا عزیز را

ص: 192

1- أبو زرعة مولای مقداد بن اسود نامش عبد الرحمن است. و أبوزعنة الشاعر نامش عامر بن كعب ... رك استيعاب.

عبدالرحمن نام نهاد ابوسنان الأسدی نامش وهب بن عبدالله و بروایتی عبدالله بن وهب بن محسن بن حرمان بن قیس بن مرة بن کثیر بن غنم بن دودان بن اسد بن خزیمه برادر عکاشه بن محصن است و ایشان از حلفای بنی عبد شمس اند و ابوسنان در بدر حاضر بود گویند اول کس است بروایت اهل سنت که در تحت شجره بیعت نمود در هنگام محاصره بنی قریظه وفات کرد (1) و این وقت چهل سال داشت.

أبوسلیط الانصاری نام اوسیره بن عمرو بن قیس بن مالک بن عدی بن عامر بن علم بن عدی بن التّجار الانصاری و مادرش دختر عجوه خواهر کعب بن عجوة بلوی است در بدر و دیگر غزوات حاضر بود .

أبوسفیان بن حارث بن عبد المطلب بن هاشم القرشی پسر عم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و نیز برادر رضاعی رسول خدا بود چه او را نیز حلیمه سعديه شیر داد و مادر او غزیه دختر قیس بن طریف از بنی فھر بن مالک بن نصر بن کنانه است بعضی گفته اند اسم او مغیره است و جماعتی بر آنند که مغیره برادر اوست و اسم او کنیت اوست شرح اسلام او قبل از ورود بمکه بشرح رفت ، أشعار او قبل از اسلام و هجای حسان بن ثابت او را نیز نگاشته آمد و أشعار او را در ذیل أحوال شعرای رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم کردیم، در سال بیستم هجری در سفر مکه چون خواست موی سر بستر دسلعه (2) که در سر داشت با تیغ سترده گشت و بدان جراحت مریض شد و در مدینه در گذشت عمر بن الخطاب بر او نماز گذاشت و او را در خانه عقیل بن أبي طالب علیه السلام سپردند.

أبوسفیان بن الحارث بن قیس بن زید بن مالک بن عوف بن عمرو الانصاري در احد شهید شد و بروایتی در خیبر درگذشت .

ص: 193

1- این صحیح نیست چه محاصره بنی قریظه و قتل عام آنان در سال پنجم بود و بیعت رضوان یعنی بیعت شجره در عام حدیبیه سال ششم هجرت، اگر وفات او در سال پنجم باشد چگونه در سال ششم بیعت می کند؟ رك استيعاب.

2- یعنی غده.

أبوسفيان هو صخر بن حرب بن أمية بن عبد شمس بن عبد مناف الاموي القرشي پدر معاوية ده سال قبل از عام الفيل متولد شد در جاهليت با عباس بن عبدالمطلب طريق منادمت و مخالطت سپرد در عام فتح ايمان آورد ، از مولفه قلوب است در جاهليت زنديق بود ، اسلام او هم بطريق نفاق بود چنان كه در كتاب عثمان كفر او باز نموده شد ، در يوم يرموك يك چشم او بضر ب سنك نابينا شد و او همچنان اعور بماند و در سال سى دوم هجرى وفات نمود و او را در بقيق بخاك سپردند ، شرح حال او در كتاب رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم و كتاب خلفا مرقوم شد .

أبوسفيان والد عبدالله در شمار مردم مدینه است أبوسفيان بن حويطب بن عبدالعزيز القرشي العامري با پدرش در يوم فتح ايمان آورد و در جنگ جمل حاضر بود .

ابوسفيان از صحابه است گویند رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم سر او را مسح کرد و موضع دست مبارك هيچ وقت سفيد نشد .

أبو سعيد الخدري اسم اوسعد بن مالك بن سنان بن ثعلبة بن عبيد بن الابدرونام أبجر خدره بن عوف بن الحارث بن الخزرج الانصاري الخدري مادرش دختر ابى حارث بن عدى بن التجار است ، خدره و خداره دو برادرند از أنصار از دو مادر و أبو سعيد در غزوه بنى المصطلق حاضر بود و اين وقت پانزده سال داشت و در سال هفتاد و چهارم هجرى وفات نمود .

أبو سعيد بن المعلى بن لوزان بن حارثة بن زيد بن ثعلبه من بني زريق الانصاري الزرقى مادرش اميّه بنت قرط بن خنساء من بنى سلمه از مردم حجاز است نام او حارث است و بعضى بغلط رافع گفته اند و در سال هفتاد و چهارم هجرى وفات نمود و اين وقت شصت و چهار سال داشت .

أبوسعيد الخير برويتي أنمارى است ، اسم او عامر بن سعد از مردم شام است و بعضى نام او را عمر و دانسته اند أبوسعيد الزرقى الانصارى در نام او خلاف کرده اند بعضى سعيد بن عمارة بن سعد گفته اند و بعضى بن سعد گفته اند و بعضى عامر بن مسعود دانسته اند .

أبوسعيد بعضی او را سعد الانصار گفته اند از پیغمبر حدیث می کند که فرمود :

(البر و الصلوة و حسن الجوار عمارة للديار و زيادة في الاعمار).

أبوسعيد الانصاری الزرقی از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم حدیث می کند که (الندم توبة و التائب من الذنب كمن لا ذنب له).
أبوسعيد الانصاری نیز از جمله أصحاب است.

أبوسلمی راعی شتران رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم نام او را بعضی حریف دانسته اند در شمار مردم شام است و بعضی کوفی دانند
أبوسلمی از اصحاب رسول خداست أبوسلمی مولی رسول الله بعضی او را راعی رسول خدا دانند.

أبوسعد مولی فضالة الانصاری أبوسعد بن وهب القرظی و بروایتی نصری منسوب بنصیر داشته اند، در یوم قریظه بحضرت رسول صلی الله
علیه و اله و سلم آمد و اسلام آورد أبوسوید ، بروایتی أبوسریة الانصاری و بعضی جهنی گفته اند.

أبو سروعة هو عقبة بن الحارث بن عامر بن نوفل بن عبد مناف بن قصی القرشی النوفلی در شمار أهل حجاز است در سال فتح ایمان آورد .

أبو سريحة الغفاري نام او حذیفه بن خالد بن الاعوس بن وقیعة بن حزام بن غفار بن ملیل الغفاری و بعضی اغوس را باغین معجمه خوانند
از باغین تحت شجره است و در شمار مردم کوفه است .

أبوالسنابل بن بعكك بن عذرة بن سعد بن هزیم و بروایتی حبة بن بعكك است مردی شاعر است در یوم فتح ایمان آورد و در مکه وفات نمود
أبو سعاد الجهني بعضی نام او را عقبة بن عامر الجهنی گفته اند.

ابوسلامة السلامي و ابوسلامه الجهني من ولد حبيب السلمي ابن عبد البر ایشان را یک تن داند ابوسلامه الاسلامی نام او خداهش است از
مردم کوفه بشمار می رود .

أبو سلامة الثقفي اسم او عروه است أبو سیّاره المتعی ثم القیسی نام او عمیره بن الاعلم است و عمیره بن الاعلم در شمار مردم شام است.

أبوسفيان الأشجعي از جمله صحابه است أبوسلالة الاسلامي نیز از

جمله اصحاب رسول خداست أبو السبع الزرقی الانصاری نامش ذکوان بن عبدالقیس در یوم أحد شهید شد اُوسعاده در حمص سکون اختیار کرد اُوسلام الهاشمی خادم رسول الله و مولای آن حضرت است و بعضی او را بغلط اُوسلامه خوانده اند اُوسلمح خادم رسول الله صلی الله علیه و اله و سلم و نیز مولای آن حضرت است

أبو سعدان نسب و نسبت او معلوم نیست اُوسکینه نیز نام و نسب او شناخته نیست اُوسود بن اُبی وکیع التمیمی جدّ وکیع بن اُبی سوید گویند از مردم مجوس بوده اُوسهل نیز از صحابه است اُوسائب نیز از اصحاب رسول خداست و نام او معروف نیست.

باب حرف شین معجمه

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبو الشیخ بن اُبی ثابت بن المنذر بن حزام بن عمرو بن زید مناة بن عدی بن عمرو بن مالک بن النجار از غازیان بدر است و در بئر معونه شهید شد بعضی او را برادر حسان بن ثابت و بعضی برادر زاده حسان دانند .

أبو شیبیه الخدری از رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم حدیث می کند که فرمود (: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ)، نام او شناخته نیست در ارض روم وفات نمود.

ابو شریح المحاری از جمله اصحاب رسول خداست ان أبو شریح الکعبی الخزاعی نامش خویلد بن عمرو است ، قبل از فتح مکه ایمان آورد و در سال شصت و هشتم هجری وفات نمود.

ابو شریح نامش هانی بن یزید الحارثی کنیت او نخست ابوالحکم بود چون با قوم خود بحضرت رسول آمد و اسلام آورد پیغمبر با او گفت چند پسر داری عرض کرد سه پسر شریح و عبدالله و مسلم فرمود انت أبو شریح، از آن وقت بابو شریح

معروف شد و هانی بن شریح از اصحاب علی علیه السلام پسر اوست و در شمار مردم کوفه است.

ابو شریح الانصاری نام و نسب او معلوم نیست ابوشعب الانصاری از جمله اصحاب رسول خداست ابوشهم نام او را یزید بن ابی شیبه گفته اند در شمار مردم کوفه است ابوشقره التمیمی از جمله اصحاب است.

ابوالشموس البلوی در غزوه تبوک ملازمت رکاب رسول خدای داشت ابوشداد از جمله صحابه پدر صالح بن ابی شداد است ابوشداد الذماری النعمانی از اهل عمان است بروایتی عامل عمان بوده.

باب حرف صاد مهمله

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابوصرمه الانصاری المازنی من بنی مازن بن النجار در نام او خلاف کرده اند بعضی مالک بن قیس و بعضی قیس بن مالک گفته اند از غازیان بدر است و شعر نیکو توانست گفت ابوصخر العقیلی مردی از بنی عقیل است گفته اند نام او عبدالله بن قدامه است ابوصفوان نام او مالک بن عمیره و بعضی سوید بن قیس گفته اند از اولاد ربیعه بن نزار است ابوصباح الانصاری بعضی نام او را بضاد معجمه خوانده اند چنان که مذکور می شود ابوصفیه مولی رسول الله از جمله مهاجرین است ابوصعیر جدّ شهاب بن ثعلبه بن ابی صعیر است.

ابوصفره نام او ظالم بن سراق و بروایتی ظالم بن سارق الازدی البصری در عهد رسول خدا اسلام آورد و او را ده پسر بود که یکی از ایشان مهلب بن ابی صفره است چنان که انشاء الله شرح حالش مرقوم خواهد شد.

باب حرف داد معجمه

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو الضَّحَّاح اسم او نعمان است و بعضی گفته اند هو عمرو بن ثابت بن امیة بن امرء القیس بن ثعلبة بن عمرو بن عوف بن مالک بن الاوس در بدر و احد و خندق و حدیبیه حاضر بود و در خیبر شهید شد.

ابو ضمیره مولی رسول الله نام او سعید الحمیریست و او جد حنین بن عبدالله بن ضمیره بن ابی ضمیره است حنین بنزد مهدی عباسی خلیفه آمد و خطی که رسول خدا در آزادی ابی ضمیره داده بود بنمود مهدی آن مکتوب را بر چشم نهاد و او را سیصد دینار عطا کرد ابو ضمضم نام و نسب او معلوم نیست ابو ضمیره بن العیص از جمله مستضعفین مکه بشمار می رود که مصداق آیه کریمه (الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ) است.

باب حرف های مهمله

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابوطلحة الانصاری نام او زید بن سهل است و نسب او در ذیل نام زید مرقوم شد از کمانداران صحابه بود چنان که در کتاب رسول خدا رقم شد در یوم حنین بیست تن

را بکشت و سلاح و سلب او را مضبوط داشت در سال سی و یکم در سفر دریا وفات نمود چنان که مرقوم افتاد.

ابوطلیق بعضی او را ابوطلق بن حبیب (1) گفته اند در شمار مردم حجاز است ابوطویل نام او شطب الممدود است در شام مسکن گرفت.

ص: 198

1- صحیح اینست: ابوطلیق بعضی او را ابوطلق گفته اند، طلق بن حبیب از وی روایت می کند که خدمت پیغمبر صلی الله علیه و اله و سلم رسید و عرض کرد: چه عملی با حج برابر می شود؟ فرمود: عمره که در ماه رمضان انجام یابد - رك استیعاب ، اصابه.

أبو الطفيل عامر بن وائله نسب او در ذیل نام عامر رقم شد در عام احد متولد شد در غزوات ملازم ركب على عليه السلام بود و بعد از شهادت آن حضرت بمگه آمد و در مگه توقف فرمود تا وفات نمود بعد از هجرت در سال صد و او آخر كس بود از صحابه كه اين وقت وفات نمود چنان كه گفته اند قال أبو الطفيل ما على وجه الارض اليوم رجل رأى النَّبِيَّ غيري از شيعيان على عليه السلام مردی شاعر و عاقل و حاضر جواب بود مقالات او را با معويه انشاء الله در جای خود رقم خواهيم كرد.

أبو طيبة الحجاج مولى بنى حارثة حجات رسول خداى مى كرد نام او را جمعى دينار و جماعتى نافع و گروهى ميسره خوانده اند أبو طريفة الهذلي نام او را سنان بن سلمه گفته اند در شمار مردم حجاز است.

باب حرف ظاى معجمه

از كناى اصحاب رسول خدا صلى الله عليه و آله

أبو ظيبه از اصحاب پيغمبر است نام و نسب او معلوم نيست.

باب حرف عين مهمله

از كناى اصحاب رسول خدا صلى الله عليه و آله

ابوعبيدة بن الجراح نام او عامر بن الجراح است شرح حال او در ذيل نام عامر نگاشته شد و در كتاب رسول خدا و كتاب ابوبكر و كتاب عمر تمامت وقايع حال او مرقوم افتاد ابوعبيدة بن عمرو بن محسن بن عنيك بن عمرو بن مبذول بن عمرو بن غنم بن مالك بن النجار در يوم بئر معونه شهيد شد.

ابوعبس بن جبير نامش عبدالرحمن بن جبير بروايتى عبدالرحمن بن جابر بن عمرو بن زيد بن جشم بن مجدعة بن حارثة بن الحارث بن الخزرج بن مالك بن الاوس الانصارى گویند از غازيان بدر است در سال سى و چهارم هجرى وفات نمود و هفتاد سال داشت عثمان بر او نماز گذاشت و در بقیع بخاک سپرد.

ابو عمرو بن حفص بن المغيرة و بروايتى ابو عمر بن حفص بن عمر بن المغيرة بن

عبدالله بن عمر بن مخزوم القرشی المخزومی بعضی نام او را عبدالحمید و گروهی احمد گفته اند و جماعتی گویند نام او همان کنیت اوست آن گاه که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم علی علیه السلام را بیمن مامور فرمود او را بسوی علی فرستاد و این آن کس است که وقتی عمر بن الخطاب خالد بن الولید را عزل کرد با عمر طریق مشاجره سپرد چنان که در کتاب عمر بشرح رفت ابوعباده الانصاری نامش سعد بن عثمان بن خالد بن مخلد عامر بن زریق الانصاری الزرقی در بدر و احد حاضر بود.

ابوعبیده الثقفی پدر مختار است که بعد از شهادت حسین بن علی علیهما السلام بخونخواهی برخاست بالجمله ابوعبیده در یوم جسر مقتول شد چنان که در کتاب عمر بن الخطاب مرقوم شد.

أبوالعاص بن الربیع بن عبدالعزی بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصی القرشی العبشمی داماد رسول خداست زینب که بزرگترین دختران رسول خدا بود و او را از خدیجه علیها السلام داشت در سرای ابوالعاص بود بعضی نام او را لقبط و برخی هشیم و گروهی مهشم گفته اند و اصح لقبط است و نام مادر ابوالعاص هاله دختر خویلد بن اسد است که از جانب پدر و مادر خواهر خدیجه علیها السلام است و ما قصه اسیری ابوالعاص را در بدر و قصه گرفتاری او را در تجارت و اسلام او را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم.

أبو عقیل البلوی الانصاری من بنی عمرو بن الحارث بن قضاعه اسمش در جاهلیت عبدالعزی بود پیغمبر او را عبدالرحمن عدو الأوثان نام نهاد، در بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و در یوم یمامه قتال داد .

أبو عبید مولى رسول الله مذکور در صحابه است. ابوعبیده با مولای خود مردی از قبیله ازد بحضرت رسول آمد پیغمبر نام او را پرسید عرض کرد نام او عبدالعزی و کنیتش ابو معویه است پیغمبر فرمود نامش عبدالرحمن و کنیتش اُبوراشد است ابو عیاش بعضی گویند نام او زید بن العیاش است از قبیله بنی زریق و بعضی گویند نام او عبید بن معویه بن مالک عقبه بن جشم بن الخزرج

الانصاری الزرقی و نام مادرش خوله دختر زید بن النعمان بن خالد بن زریق و او پدر نعمان بن اَبی عیاش است .

أبو عقیل صاحب الصّاع و این آن کس است که چون تهی دست بود یک صاع تمر بصدقه آورد و منافقین گفتند (ان الله لَغَنِيْبٍ عَنْ صَاعِ أَبِي عَقِيلٍ)، و خداوند این آیت مبارك فرستاد (الَّذِينَ يَلْمُزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ)، چنان که در جای خود بشرح نگاشته آمد أبو عقیل الجعدی از جمله أصحابست .

أبو عقرب البکری و بروایتی کنانی من بکر بن عبد مناف بن کنانه و بروایتی من بنی لیث بن بکر و نام او خویلد بن خالد بن عمر و بن جعاش (1) بن عویج بن بکر بن عبد مناف بن کنانه و او پدر أبونوفل است که معویه نام داشت أبو عمرة الانصاری در حیات رسول خدا وفات نمود .

أبو عمرة الانصاری النّجاری در نام او خلاف کرده اند بعضی عمرو بن المحصن و جماعتی ثعلبة بن عمرو بن محصن و گروهی بشر بن عمرو بن محسن بن عمرو بن عنیک بن مبدول و نیز او را عامر بن مالک بن النجار گفته اند و او پدر عبدالرحمن بن ابی عمره است.

أبو عتبة الخولانی گویند اسلام او قدیم است چنان که در دو قبله نماز بگذاشت مسکن او شام بود ابو عامر الاشعری عم أبو موسی اشعری نامش عبید بن مسلم نسب او را در ذیل نام ابو موسی اشعری نگاشته ایم در یوم حنین رسول خدا او را بقفای هزیمتین فرستاد چون این قصه را در کتاب رسول خدا بشرح نگاشته ایم بتکرار نمی پردازیم.

أبو عامر الاشعری اختلاف کرده اند در نام او بعضی عبید بن وهب و گروهی عبدالله بن وهب و نیز عبدالله بن عامر گفته اند و او پدر عامر اشعری است.

أبو عامر الاشجعی نامش عبدالله بن هانی او را نیز عبدالله بن وهب و عبید بن وهب گفته اند در آخر خلافت عبدالملک بن مروان وفات کرد

ص: 201

أبو عبدالرحمن الانصاري هو يزيد بن ثعلبة بن حزمة بن اقرم بن عمرو بن عماره حليف بنى سالم بن عوف بن الخزرج در بدر و احد حاضر بود.

أبو عبدالرحمن الفهري القرشي از بنى نضر بن كنانه نام او عبد است و بروايتى يزيد

بن انس و گروهى كرز بن ثعلبة گفته اند در حنين ملازمت ركاب رسول خداى داشت أبو عبدالرحمن الجهنى در شمار مردم مصر است از رسول الله حديث مى كند كه فرمود (طوبى لمن آمن بي و اتبعني و لم يرني).

ابو عزة الهذلي نامش يسار بن عبد و بروايتي يسار بن عبدالله و نيز يسار بن عمرو گفته اند من بنى لحيان بن الهذيل در شمار مردم بصره است أبو عبدالله القيني در شمار مردم مصر است أبو عبدالله مردى از اصحاب رسول خداست.

أبو علي بن عبدالله بن حارث بن جفنة (1) بن عامر بن رواحة بن حجر بن عبد بن معيص بن عامر بن لوى القرشي العامري در يوم يمامه مقتول شد از مسلمانان يوم فتح است.

أبو عسيب مولى رسول الله گویند نام او احمر بود أبو عطية الوادعي اسم او مالك بن عامر است أبو عقبه الفارسي من ابناء فارس غلام جبیر بن عنيك است گویند نام او رشید است أبو العلا غلام محمد بن عبدالله بن جحش است

أبو العريان المحاربي نام او هشيم بن الاسود النخعي است در شمار مردم كوفه است و بعضى او را از اهل بصره شمرده اند أبو عتيق هو محمد بن عبدالرحمن بن أبي بكر بن ابي قحافة و اين چهار كس از يك نژاد رسول خداى را دیدار كردند گویند جز ایشان از يك پشت چهار كس پیغمبر را دیدار نکرد و او پدر عبدالله بن ابي عتيق است أبو عثمان بن سنة الخزاعي از جمله صحابه است.

أبو عزيز بن عمير بن هاشم بن عبد مناف بن عبدالدار بن قصي بن كلاب القرشي العبدري برادر مصعب بن عمير است و نام او زراره است أبو عزيز نام او جندب بن نعمان است ابو عرس نام و نسب او معروف نيست أبو عريض

ص: 202

از جمله أصحاب رسول خداست.

أبو عمير بن أبي طلحة هوزيد بن سهل و او از جانب مادر با أنس بن مالك برادر است چه مادر ایشان امّ سليمان مادر ایشان ام سليم است که در خانه رسول خدا خدمتگذار بود و أبو عمير در زمان رسول خدا وفات نمود أبو عسير از جمله صحابه است نام و نسب او معروف نیست ابو عيسى الحارثي الأنصاري از اهل مدینه شمرده می شود و از غزایان بدر است أبو عذره ادراك خدمت رسول خدای کرده از أصحاب است أبو عوسجه نیز ادراك خدمت رسول خدای کرده أبو عبيدة الدثلي جدّ عدی بن ابی عبیده او را ابو عقيل نیز گفته اند أبو عبيدالله جدّ حرب بن عبيدالله بن أبي عبيدالله از جمله صحابه است .

أبو عثمان النهديّ اسمش عبدالرحمن بن ملیء بن عمرو بن عدی بن وهب بن سعد بن خزيمه بن كعب بن رفاعه بن مالك بن فهد بن زيد بن ليث بن سود بن اسلم بن الحاف بن قضاعة در زمان رسول خدا اسلام آورد و در زمان عمر بن الخطاب قتل می داد.

أبو عبدالله الصنابحيّ نامش عبدالرحمن بن عسيلة از قبایل یمن در زمان رسول خدا ایمان آورد و او را از بزرگان تابعین می شمارند أبو عمرو الشيباني اسم او سعد بن ایاس است در زمان پیغمبر ایمان آورد لکن آن حضرت را دیدار نکرد او را از تابعین شمرده اند أبوالعسكر بن شريك نام او سلم است در زمره صحابه است.

باب حرف غین معجمه

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبو الغادية الجهنيّ وجهينه از قضاعة است بعضی نام او را پسر بن زهير و گروهی مسلم گفته اند ساکن شام شد و از آن جا بواسط آمد در شمار مردم شام است در کودکی رسول خدای را دیدار کرد از شیعیان عثمان بن عفان است و این آن کس است که عمار یاسر را شهید کرد و قتل او را سخت ضعیف می شمرد و هرگاه از معویه

ص: 203

یا دیگر کس اجازت بار می جست می گفت بگوئید قاتل عمّار آمده علیه اللّٰعنه.

أبوغزیه الأنصاری از جمله أصحاب رسول خداست أبو غطفیف نام او حارث بن غطفیف است و بعضی عطیف بن حارث گفته اند أبو الغوث بن الحصین از جمله أصحاب رسول الله است .

باب حرف فا

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبو فضالة الأنصاری از غازیان بدر است و در صفین ملازمت رکاب علی علیه السلام داشت.

أبو فاطمه اللّٰثی و بروایتی ازدی او را دوسی نیز گفته اند و نام او را عبدالله دانسته اند در شام مسکن کرد و از آن جا بمصر رفت و خانه بساخت از رسول خدا حدیث می کند که فرمود (یا با فاطمة أكثر من السجود فانه لیس من مسلم یسجد لله سجدة الا رفعه الله بها درجة)، و بعضی گفته اند أبو فاطمه ازدی شامی است و أبو فاطمه لثی مصری است ایشان دو کس انداز صحابه.

أبو فراس السّلمی گویند نام او ربیعة بن کعب الاسلمی است و بعضی گفته اند أبو فراس دو کس است : أبو فراس الاسلمی در شمار مردم بصره است و أبو فراس که نامش ربیعه بن کعب الاسلمی است حجازی است و او خادم رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود بعد از وفات رسول خدا از مدینه بیرون شد و بعد از واقعه یوم حرّه وفات نمود .

أبو فوزه نام او حدید السّلمی است در شمار مردم شام است أبو فکیهه مولای بنی عبدالدار بود او را از قبیله ازد شمرده اند چون در مکه مسلمانان گرفت بنی عبدالدار او را در نیمروز که آفتاب تابناک بود بآهن بر سنگ های تافته می انداختند و سنگی بر پشت او می نهادند تا چرا مسلمانان گرفته بدین زحمت بزیست تا در هجرت ثانیه هجرت نمود أبو الفیل از اصحاب رسول خداست

أبوفالجب الانمارى الحمصى نيز از جمله اصحاب پيغمبر است أبو فريعه السلمى در حنين ملازم ركاب رسول الله بود ابو فروة مولى عبدالرحمن بن هشام در زمان رسول خداى اسلام آورد.

باب حرف قاف

از كتانى اصحاب رسول خدا صلى الله عليه و آله

أبوقيس نام او صرمه است و او از شعراى رسول خدا بشمار مى رود و ما شرح أحوال و اشعار او را در كتاب رسول الله در ذيل نام شعراى آن حضرت رقم كرديم.

أبوقيس بن الحارث بن قيس بن عدى بن سعد بن سهم القرشى السهمى از مهاجرين حبشه است در احد و ديگر غزوات حاضر بود و او برادر ابوالحارث بن قيس است كه يكى از مستهزئين است كه قرآن در حق او فرود شد و قيس بن عدى جدّ او از بزرگان قريش است .

أبوقيس صيفى بن الاسلت الانصارى من بني وائل بن زيد و اسم اسلت عامر بن جشم بن وائل بن زيد بن قيس بن عامر بن مرة بن مالك بن الاوس در نزد جماعتى اسلام او بصحت نرسيده گويند وقتى ابوقيس وفات كرد پسر او قيس دختر معن بن عاصم را از قبيله او كه زوجه أبو قيس بود از بهر خود خطبه كرد آن زن بحضرت رسول خداى آمد و طلب تزويج قيس را بعرض رسانيد رسول خداى لختى خاموش شد پس اين آيت مبارك نازل گشت (وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ).

ابوقيس الجهنى در سال فتح ملازم ركاب رسول خدا بود آن گاه در باديه توقف نمود و در خلافت معويه وداع جهان گفت ابوقتادة الانصارى فارس رسول الله نام او حارث بن ربيعى بن بلدمة بن جناس بن عبيد بن عدي بن غنم بن كعب بن سلمه الانصارى السلمى و نام مادر او كيشه دختر مهران بن حزام بن سواد بن غنم بن كعب بن سلمه است در احد و ديگر غزوات حاضر بود و بعضى او را بدرى نيز گفته اند

بعضی از وقایع و آثار او در کتاب رسول خدا بشرح رفت و او با امیر المؤمنین علی علیه السلام نیز در غزوات حاضر بود و هم در کوفه وفات نمود، علی علیه السلام در نماز بر او هفت تکبیر فرمودند.

ابو قحافه پدر ابوبکر است در سال فتح ایمان آورد و ما احوال او را بتمامت در کتاب رسول خدا و کتب خلفا رقم کردیم در سال چهاردهم هجری در مکه وفات نمود و این وقت نود و هفت سال داشت.

ابوقیس عمّ عایشه من الرضاعة چه او برادر رضاعی ابوبکر است نام او وائل بن افلح است ابو قراد السلمی از جمله اصحاب است أبو قرصافه الکنانی نامش حیدره بن خيثمة بن مّرة بن وائله بن الفاکه بن عمرو بن الحارث بن مالک بن نصر بن کنانه در فلسطین مسکن گرفت أبو القاسم مولی ابی بکر در جنگ خیبر حاضر بود أبو القاسم بعضی این هر دو را یکی دانند و بعضی گویند أبو القاسم مولی زینب بنت جحش است و غیر ازوست أبو القین الحضرمی گویند نام او نصر بن زهیر است از اصحاب رسول خدا.

باب حرف کاف

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبو کاهل الاحمسي و بروایتی بجلی در نام او خلاف کرده اند بعضی قیس بن عامر و گروهی عبدالله بن مالک گفته اند .

أبو کبشه مولی رسول الله پیغمبر او را خرید و آزاد کرد در بدر و دیگر غزوات حاضر بود گویند نام او سلیم بود و در سال سیزدهم هجری وفات نمود و سبب این که عرب رسول خدای را ابن ابی کبشه می خوانند در جلد دوم از کتاب اول مرقوم شد.

أبو کبشة الانماری در نام او خلاف کرده اند بعضی عمرو بن سعد و جماعتی سعد بن عمرو گفته اند در شام سکون اختیار کرد.

أبو کلاب بن ابی صعصمه الانصاری المازنی باتفاق برادرش جابر بن ابی صعصعه

در یوم بئر معونه قتال داد و برادر دیگر ایشان حارث بن ابی صعصعه است.

أبو کلیب در شمار اصحاب رسول خداست.

باب حرف لام

از کنای اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله

أبولبابه بن عبد المنذر الانصاری از نقبای عقبه است در بدر نیز حاضر بود نام او رفاعه بن عبد المنذر بن زبیر بن زید بن مالک بن عوف بن عمرو بن عوف بن مالک بن الاوس و بعضی نام او را بشر دانسته اند در غزوه تبوک با چند تن دیگر تخلف کرد و بعد از آن خود را برستون بست و نخورد و نیاشامید تا توبت او قبول شد و رسول خدا او را بگشود و شرح این قصه در کتاب رسول خدا مرقوم شد أبو لبابة الاسلامی نام و نسب او شناخته نیست ابولبابه مولی رسول الله در شمار موالی آن حضرت است.

أبولقیط او را نیز از موالی رسول خدا شمرده اند.

أبولیلی الانصاری پدر عبدالرحمن بن ابی لیلی در نام او خلاف کرده اند بعضی یسار بن نمیر و بعضی اوس و گروهی داود خوانده اند از قبیله بنی عوف بن عمرو بن عوف بن مالک بن الاوس در احد و دیگر غزوات حاضر بود آن گاه بکوفه رفت و خانه نهاد و با علی علیه السلام حاضر غزوات بود ابولیلی نام او عبدالرحمن بن کعب بن عمرو الانصاری المازنی در احد و دیگر غزوات حاضر بود و در آخر خلافت عمر بن الخطاب وفات نمود ابولیلی الاشعری از جمله اصحاب رسول خداست

أبولیلی الغفاری از رسول خدای حدیث می کند قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: سَتَكُونُ بَعْدِي فِتْنَةٌ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَأَلْزَمُوا عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ يَرَانِي وَ أَوَّلُ مَنْ يُصَافِحُنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ هُوَ الصِّدِّيقُ الْأَكْبَرُ وَ هُوَ الْفَارُوقُ هَذِهِ الْأُمَّةِ لِأَنَّهُ يُفَرِّقُ بَيْنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ وَ هُوَ يَعْسُوبُ الْمُؤْمِنِينَ).

أبوليلي التابغه الجعدي شاعر رسول الله و ما نام و نسب و أشعار او را در کتاب رسول خدا بشرح رقم کردیم أبوليبية الانصاری الاشهلی من بني عبد الاشهل

جدّ حسن بن عبدالرحمن بن ابی لیبیه أبو العاصم الخزاعي بروایتی حارثی نامش عبدالله و گروهی زیاد گفته اند در شمار مردم مدینه است .

باب حرف میم

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

أبو محمّد البدری الانصاری نامش مسعود بن اوس بن زید بن ثعلبة بن غنم بن مالك بن التّجار بعضی او را از تابعین شمرده اند.

أبو مرثد الغنوی نامش کناز بن حصین بن یربوع بن خرشة بن سعد بن عوف بن کعب بن جلان بن غنم بن غنی بن یعصر بن سعد بن قیس پسرش مرثد بن ابی مرثد حلیف حمزه بن عبدالمطلب بود و در یوم رجیع چنان که در کتاب رسول خدا بشرح رفت شهید شد و رسول خدا میان ابو مرثد و عبادة بن الصّامت را عقد اخوت بست او از غازیان بدر است و در سال دوازدهم هجری وفات یافت و این وقت شصت و شش سال داشت.

أبو مسعود الانصاری هو عقبه بن عمرو بن ثعلبه شرح حال او را در ذیل نام او عقبه رقم کردیم أبو موسی الاشعری ما شرح حال او را در کتاب رسول خدا و کتاب أبوبکر و کتاب عمر بشرح نگاشتیم و قصه حکومت او را در میان علی علیه السلام و معویه انشاء الله در جای خود رقم خواهیم کرد ابومالك الاشعری در اسم او خلاف کرده اند بعضی کعب بن مالك و گروهی کعب بن عاصم و جماعتی عمرو گفته اند در شمار مردم شام است ابومالك الاشعری و بعضی اشجعی گفته اند و نام او را عبدالحارث دانسته اند ابومالك الغافقی از مردم مصر بشمار می رود.

ابوملیل الازعر بن زید بن العطف بن منیعة و بن زید بن مالك بن عوف بن عمرو بن مالك بن الاوس الانصاری ثم الصّدّیعی در بدر و احد حاضر بود ابو منذر الانصاری نامش یزید بن عامر بن حدید بن عمرو بن سواد بن غنم بن کعب بن سلمه در بند حاضر بود .

ابو محذوره المؤذن القرشی الجمحی در نام او خلاف کرده اند بعضی سمره و گروهی سلمان بن سمره و جماعتی سلمه دانسته اند بالجمله هو سمره بن عمیر بن لوزان بن وهب بن سعد بن جمح برادرش اوس با مشرکین در غزوه بدر حاضر شد و مقتول گشت و ابو محذوره را بعد از مراجعت از حنین در مکه فرمان کرد تا اذان گفت و رسول خدا او را مأمور داشت که باعتاب بن اسید که حاکم مکه بود چنان که بشرح نگاشته آمد بماند و اذان بگوید و او در مکه اقامت نمود و هنگام نماز با عتاب بن اسید اذان گفت و در سال پنجاه و نهم و بروایتی هفتاد و نهم هجری در مکه وفات نمود.

ابومویهبه مولی رسول الله از قبیله مزینه رسول خدا او را بخريد و آزاد ساخت در یوم مریسج حاضر بود ابو مریم السملولی من بني مرّة بن صعصعة بن معویة بن بکر بن هوازن او را نسبت بمادرش سلول دهند و سلول دختر ذهل بن شیبان است ابو مریم الغسانی جدّ ابوبکر بن عبدالله بن ابی مریم در شمار مردم شام است ابو مریم الکندی بروایتی ازدی از جمله اصحابست ابو مرّة بن عروة بن مسعود الثقفی در عهد پیغمبر متولد شد و پدرش از بزرگان صحابه است ابو معتّب بن عمرو از جمله صحابه رسول خداست ابو مخشی الطائی نامش سوید بن مخشی از غازیان بدر است ابو منصور الفارسی در شمار مردم مصر است ابو مرحب نام او سوید بن قیس است ابوالمعلی بن لوزان الانصاری نام و نسب او معروف نیست الا آن که بعضی نام او را زید بن معلی گفته اند.

ابو محجن الثقفی در اسم او خلاف کرده اند بعضی گفته اند مالک بن حبیب و بعضی گویند عبدالله بن حبیب بن عمرو بن عمیر بن عوف بن منقذ بن عمیرة بن عوف بن قیس و بعضی گفته اند کنیت او نام اوست هنگام اسلام قبیله ثقیف ایمان آورد از شجعان ابطال است و از خوردن خمر خویشنداری نتوانست کرد چنان که عمر بن الخطاب هفت و اگر نه هشت کرت او را حد خمر بزد و ما قصه او را و اشعار او را و شجاعت او را در کتاب عمر بن الخطاب در قتال بالشکر عجم بشرح نگاشتیم.

ابومالك النخعي الدمشقي از جمله اصحاب رسول خداست ابو معبد الخزاعي شوهر امّ معبد و او قبل از وفات رسول خدا وداع جهان گفت و ما قصه او را در كتاب رسول خدا هنگام هجرت آن حضرت از مكه بمدينه مرقوم داشتيم.

ابومليكة القرشي التميمي نامش زهير بن عبدالله بن جذعان بن عمرو بن كعب بن سعد بن تيم بن مرّه در شمار اهل حجاز است ابومليكة الدّيناري در شمار مردم شام است ابومليكة الكندي در شمار مردم مصر است.

ابو منيب مردی از اصحاب رسول خداست ابو المنذر الجهني نام و نسب او معروف نيست ابو معقل الانصاري نيز از جمله اصحاب است ابو معقل بن نهيك من بني عدي بن زيد بن جشم بن حارثه با پسرش عبدالله حاضر احد بودند

ابو معن هو ابو معن بن زيد بن ابوزيد بعضی او را از اصحاب شمرده اند.

ابو منقعه او را نيز از جمله اصحاب شمرده اند ابو محرز بن زاهر و ديگر ابو مجيبه الباهلي و ديگر ابوالمنتفق اين هر سه تن را از اصحاب رسول خدا شمرده اند و نام و نسب هيچ يك معروف نيست .

ابو مرواح الغفاري در شمار مردم مدينه است در زمان رسول خدا متولد شد او را از بزرگان تابعين دانسته اند ابومليل بن الاغرّ از اصحاب رسول خداست

ابومسلم الخولاني العابد ادراك جاهليت كرده و قبل از وفات پيغمبر اسلام آورد و هنگام وفات آن حضرت بمدينه آمد نامش عبدالله بن توب است و بعضی عبدالله بن عوف گفته اند مردی عالم و فاضل بود و او از مردم يمن است نخست نامش ذويب بود رسول خدايش عبدالله ناميد أبو مسلم نيز مردی از صحابه است كه نام و نسبش شناخته نيست

ابو مسلم الانماری نام او نصر بن حارث است و در شمار اصحاب است.

باب حرف نون

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابونمله الانصاري الظفري از غازيان احد و خندق است و پدر نماد است در يوم حره

دو پسر او مقتول گشت ابو نصیره بن التیهان طبری او را از اصحاب پیغمبر دانسته.

ابونائله هو سلکان بن سلامة بن قش بن زرعة بن عواد بن عبدالاشهل الانصاري الاشهلی بعضی گویند سلکان لقب اوست و اسم او سعد است از قاتلین کعب بن اشرف است با این که برادر رضاعی او بود و نیز از غازیان بدر است .

ابونھیک الانصاری الاشهلی من بني عبد الاشهل، ابوبکر او را بسوی خالد بن الولید فرستاد چنان که مذکور شد ابو نجیح العنسی از جمله اصحاب رسول خداست ابونخيلة البجلي از جمله اصحاب است و نام و نسب او معلوم نیست

ابونصر در جنگ خیبر حاضر رکاب پیغمبر بود

ابونبقة نام او را علقمة بن المطلب دانسته اند و از اصحاب پیغمبر شمرده اند.

باب حرف واو

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو واقد اللیثی من بنی لیث بن بکر بن عبد مناف بن علی بن کنانة بن خزیمة بن مدرکة بن الیاس و نام او را بعضی حارث بن عوف و جماعتی عوف بن حارث گفته اند و نسب او را دیگرگون نوشته اند از غازیان بدر است و در یوم فتح رایت بنی لیث با او بود در شمار مردم مدینه است و از آن جا بمکه آمد و اقامت نمود و در سال شصت و هشتم هجری در مکه وفات یافت و او را در مقبره مهاجرین بخاک سپردند و این وقت هفتاد و پنج سال و بروایتی هشتاد و پنج سال داشت.

أبو وهب الجشمی و گروهی او را جیشانی گفته اند و گروهی گویند ابو وهب الجیشانی از تابعین و او چشمی است ابوالورد المازنی گویند نام او حرب بود و بروایتی ابو ورد بن قیس از انصار است و در صفین ملازم رکاب علی علیه السلام بود

ابو وداعة السهمی القرشی نامش حارث بن صبرة بن سعید بن سعد بن سهم در یوم فتح مکه اسلام آورد ابووائل نامش شقیق بن سلمه نسب او را در ذیل نام او شقیق باز نمودیم

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابو الهیثم بن التیهان هو مالک بن التیهان بن عقیل بن عمر و بن مالک بن الاوس الانصاری حلیف بنی سهل یکنن از نقبای لیلۃ العقبه است در بدر حاضر بود در سال وفات او خلاف کرده اند بعضی در حیات رسول الله گفته اند و گروهی در سال بیستم هجری و بیست و یکم و نیز گفته اند در غزوه صفین شهادت یافت.

ابو هبیره بن الحارث بن علقمه بن عمرو بن ثقیف بن مالک بن مبدول در یوم احد شهید شد اسم و کنیت او یکی است.

أبو هريرة الدؤسی و دوس هو ابن عدنان بن عبدالله بن زهیر بن کعب بن الحارث بن کعب بن مالک بن نضر بن الازد بن الغواس در نام ابوهریره چه در جاهلیت و چه در اسلام خلاف عظیمی کرده اند از صد نام افزون بر او شمرده بصواب نزدیک تر آن است که در جاهلیت عبد شمس و عبد عمره نام داشته و در اسلام عبدالله و عبدالرحمن در عام فتح ایمان آورد و نیک عالم و فاضل شد و ملازمت خدمت رسول خدای داشت و در حفظ احادیث حریص بود و در سال پنجاه و هشتم هجری وفات نمود و این وقت هفتاد و هشت سال داشت و بعضی گویند در عقیق وفات کرد و جاکم مدینه که این وقت ولید بن عقبه بن ابی سفیان بود بر او نماز گذاشت .

ابوهاشم بن عتبة بن ربيعة بن عبد شمس بن عبد مناف القرشي العبشمی از جانب پدر برادر ابو حذیفه است و از جانب مادر برادر مصعب بن عمیر چه ما در ایشان امّ خناس دختر مالک قرشی عامری است و در نام او خلاف کرده اند بعضی شبیه و گروهی هشیم و جمعی مهشم گفته اند در سال فتح ایمان آورد و در شام ساکن شد و در زمان خلافت عثمان وفات نمود و او خال معویة بن ابی سفیان است چه بر برادر هند جگر خوانده است .

ابوهند الحجاج مولای فروة بن عمر البیاضی نامش عبدالله است از جنگ بدر

تخلّف کرد و در دیگر عزوات حاضر بود.

ابوهند الدّاری من بنی عبدالدار بنهانی بن حبیب بن عماره بن لخم و هو بن عدی بن عمرو بن الحارث بن مرّة بن ادّ بن زید و اسم ابوهند بریر بن عبدالله بن بریر و او ابن عمّ تمیم داری است ایشان بحکم مکتوب رسول خدا از اراضی شام اقطاع داشتند.

ابوهند الاشجعی پدر نعیم بن ابی هند در نام او خلاف کرده اند بعضی نعمان بن اشیم و جماعتی رافع بن اشیم گفته اند در شمار اهل کوفه است در شمار اهل کوفه است ابوهند الانصاری از جمله صحابه است ابوهانی بحضرت رسول آمد و ایمان آورد آن گاه رفت نزد یزید بن ابی سفیان برادر معویه اقامت کرد.

باب حرف یای تحتانی

از کنای اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

ابوالیسر کعب بن عمرو بن عباد بن عمرو بن غزیه بن سواد بن غنم بن کعب بن سلمه و بروایتی کعب بن عمرو بن بن مالک عباد بن عمرو بن تیم بن شدّاد بن عثمان سلمة الانصاری السلمی نام مادرش نسبیّه دختر از هر بن مدی بن کعب بن غنم بن کعب بن سلمه در بدر و لیلّه العقبه حاضر بود این آن کس است که عباس بن عبدالمطلب را در بدر اسیر گرفت چنان که بشرح رفت و در صفّین با علی علیه السلام بود و در سال پنجاه و پنجم هجری در مدینه وفات کرد.

ابوالیقظان در شمار اصحاب رسول خداست ابوالیسع نام و نسب او معروف نیست ابویزید النمیری از جمله اصحاب رسول خداست ابویوّب السّجستانی نیز نام و نسب او شناخته نشده است ابویزید الانصاری گوید در عهد رسول خدا شش ساله و اگر نه هفت ساله بودم که ایمان آوردم ابویزید گویند از مردم کوفه است و او جدّ حکیم بن یزید بن ابی یزید است و نام و نسب ابویزید معروف نیست.

ص: 213

چون از ذکر اسامی و کنای اصحاب رسول الله صلی الله علیه و اله و سلم پرداختیم ، بپرداختیم بنام و کنیت صواحبات (1) رسول الله صلی الله علیه و اله و سلم آنان که معروف و مشهورند بهمان ترتیب و ابواب که رجال را نگاشتیم و بالله عوننا فهو حسبنا و نعم الوکیل.

باب حرف الف

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

اروی دختر عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف از عمّات رسول خداست بعضی از اهل سنّت و جماعت گویند عمات رسول خدا هیچ يك اسلام نیاوردند و هم بروایت جمعی از آن مردم اروی بعد از حمزه اسلام آورد .

اسماء بنت الصّلت السلمیه وصلت پسر حبیب بن حارثه بن حبیب بن حارثه بن هلال بن حرام بن سماک بن عوف بن امرء القیس بن شیبّه بن سلیم السّمیه است او را از سبایای رسول خدا شمرده اند گویند چون خبر خواستاری رسول خدا بدو رسید از شادی جان بداد و نیز سبب افتراق او را از حضرت رسول خدا دیگر گونه حدیث کرده اند.

اسماء دختر ابی بکر بن ابی قحافه زوجه زبیر بن العوام است و او بعبد الله بن زبیر آبستن بود که از مکه بمدینه هجرت نمود و ما نسب و حسب او را در کتاب رسول خدا باز نموده ایم و رقم کرده ایم که از چه سبب بذات التّطاقین ملقب شد و او ده روز و اگر نه بیست روز بعد از قتل پسرش عبدالله بن زبیر چنان که انشاء الله در جای

ص: 214

1- در همه جا کلمه صواحبات بغلط آورده شده صحیح صواحب یا صاحبات جمع صاحبه است.

خود مذکور می شود وفات نمود و این وقت سال هفتاد و سیم هجری بود و او صد سال داشت.

اسماء بنت عمیس روز فتح خیبر با شوهرش جعفر بن ابیطالب از حبشه برسد رسول خدا فرموده (مَا أَدْرَى بِأَيِّهِمَا أَنَا أَسْرُ بِفَتْحِ خَيْبَرَ أُمُّ يُقْدُومِ جَعْفَرٍ)، و او بعد از شهادت جعفر بحباله نکاح ابوبکر در آمد و محمد بن ابوبکر از و متولد شد و بعد از ابوبکر علی علیه السلام او را تزویج بست و یحیی از و متولد شد و ما ذکر نسب و حسب او را در ذیل داستان فتح خیبر بشرحی تمام باز نمودیم لاجرم بتکرار نمی پردازیم.

اسماء بنت سلمه و بروایتی بنت سلامة بن مخرمه از قبیله بنی نهشل بن دارم الدارمیه التمیمه باتفاق شوهرش عیاش بن اُبی ربیعہ بجانب حبشه مهاجرت کرد و عبدالله بن عیاش در حبشه متولد شد و از آن جا بمدینه آمد و او مادر ابوجهل و حارث بن هشام بن مغیره است و همچنین مادر عبدالله چنان که مذکور شد و اسلام او را بعضی استوار ندارند.

اسماء بنت عمرو بن عدی بن نابی بن عمرو بن سواد بن غنم بن کعب بن سلمه در لیلۃ العقبه ایمان آورد کنیت او امّ منیع انصاری است.

اسماء بنت یزید بن السکن الانصاریه از قبیله بنی عبد الاشهل کنیت او ام سلمه است بروایتی ام عامر از اهل مدینه دختر عم معاذ بن جبل است در دین و دانش نامبردار بود امیمه بنت مرثد الحارثی از جمله صواحب است.

امیمه بنت خلف بن اسود بن عامر الخزاعی زوجه خالد بن سعید بن العاص بن امیه باتفاق شوهرش خالد بجانب حبشه هجرت کرد و در آن جا سعید از وی متولد شد بعضی نام او را همیمه خوانده اند.

امیمه بنت رقیقه و رقیقه نام مادر اوست و او دختر خویلد بن اسد بن عبدالعزی و خواهر خدیجه زوجه رسول خداست لاجرم امیمه دختر خواهر خدیجه است و پدر امیمه عبدالله بن بجاد بن عمرو بن الغوث بن حارثه بن سعد بن تیم بن مرّه است.

امیمه بنت النّجار الانصاری از صواحب است امیمه مولاة

رسول الله نیز در زمره صواحبات شمرده می شود امة الله بنت ابی بکره ثقفی از مردم بصره بشمار می رود.

امیه بنت خالد بن سعید بن عامر بن امیه بن عبد شمس کنیت او امّ خالد است در ارض حبشه متولّد شد و نام مادر او امیمه بنت خلف بن أسود است ، او را زبیر بن العوام تزویج کرد و عمرو بن الزبیر از وی متولد شد امة بنت أبی الحکم الغفاریه از صواحبات است.

امامه بنت الحارث بن الحزن الهلالیه خواهر میمونه زوجه رسول خداست امامه بنت أبی العاص بن الرّبیع بن عبدالعزّی بن عبد شمس بن عبد مناف مادر او زینب دختر رسول خداست، گویند رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را نیک دوست می داشت و گاهی برگردن حمل می داد ، بعد از وفات فاطمه علیها السلام علی علیه السلام او را تزویج کرد و چون امیر المؤمنین علی علیه السلام بدرجه شهادت رسید و امامه بیوه شد امّ الهیثم الخثعمیه این شعر در حق او گفت:

أشّاب ذوائبي و اذلّ ركني *** امامة خير فارقة القرينا

تطيف به لحاجتها اليه *** فلما استيئت رفعت رينا

بعد از شهادت علی علیه السلام بر حسب وصیت آن حضرت بحباله نکاح مغیره بن نوفل بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف در آمد و یحیی از وی متولد شد ، ازین روی مغیره بابویحیی کنیت یافت ، گویند علی علیه السلام را چون زمان تحویل ازین جهان نزدیک شد با امامه گفت من بر تو ایمن نیستم چه بعد از من معویه تو را خواستار می شود اگر تو را با شوهر حاجتی باشد با مغیره بن نوفل باش ، لاجرم بعد از علی علیه السلام معویه بمروان بن الحکم مکتوب کرد که امامه را بصد هزار دینار از بهر او خطبه کند ، امامه کس بمغیره بن نوفل فرستاد و او را آگهی داد ، پس مغیره از درخواستاری در آمد و حسین بن علی علیهما السلام او را بهر مغیره کابین بست.

أنیسه بنت حبيب بن اساف الانصاریه دختر عمّ حبيب بن عبدالرحمن بن اساف در شمار مردم بصره است.

انیسه بنت عدی زنی است از جماعت بلی انیسه النخعیه نسب او معروف نیست انیسه المخزومیّه در شمار مردم مدینه است و او جدّه عطاء بن خالد است.

اسیره الانصاریه نیز در شمار صواحب رسول خداست.

باب حرف بای موحده

از اسامی صواحب رسول خدا صلی الله علیه وآله

بسرّه بنت صفوان بن نوفل بن اسد بن عبد العزی القرشیة الاسدی دختر برادر ورقه بن نوفل است و از جانب مادر خواهر عقبه بن ابی معیط است بالجمله بسرّه نخست در سرای مغیره بن ابی العاص بود یک پسر آورد و نام او معاویه و دختر نام او عایشه بود، عایشه بحباله نکاح مروان بن الحکم بیرون آمد و از وی عبد الملک بن مروان متولّد شد .

بریره مولاة عایشه زوجه رسول خدا از صواحب است.

بر که بنت ثعلبه بن عمرو بن حصین بن مالک بن سلمة بن عمرو بن النعمان کنیت او ام ایمن است که بر نامش غلبه دارد ، نخست زوجه عبید الحبشی بود و ازو ایمن متولّد شد ، بعد از عبید بحباله نکاح زید بن حارثه بیرون آمد و اسامة بن زید ازو متولّد شد، همانا بر که کنیز عبدالله پدر پیغمبر بود که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را میراث یافت و بعضی گفته اند کنیز مادر رسول خدا بود.

بزه بنت عامر بن الحارث بن یساف بن عبدالدار بن قصی العبدری القرشی از مهاجرات است در سرای ابی اسرائیل بود و اسرائیل ازو متولّد شد ؛

بزه بنت ابی نجرات او را عبدری گفته اند و بروایتی از قوم بنی کنده است.

بدیله بنت سلم بن عمیره بن سلمی الحارثی من الانصار از مردم مدینه است.

بقیره بنت قعقاع بن ابی حدره الاسلامی بروایتی ابن ابی خیثمه گویند هلالیه بود از مردم مدینه است.

بر که بنت یسار مولاة ابی سفیان بن حرب با شوهرش قیس بن عبدالله بسوی

حبشه هجرت کرد و او مردی از بنی اسد بود حلیف بنی امیّه.

بهیمه بنت بسر خواهر عبدالله بن بسر مازنی و لقب بهیمه صماء بود.

فهیمه بنت عبدالله از بنی بکر بن وائل با پدرش عبدالله بحضرت رسول آمد و اسلام آورد بحیده کنیت او امّ بحیده است و نامش حوّا از قبیله أنصار نام پسرش عبدالرحمن بن بحیده.

باب حرف تائ فوقانی

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

تملك الشیبیة العبدریة من بنی شیبیه بن عثمان بن طلحه در شمار مردم مکه است.

تمیمه بنت وهب از جمله صواحبات است.

تماضر بنت عمرو بن الشرید السلمیه وی خنسای شاعره است که شرح حال و أشعارش در کتاب عمر در ذیل قصة جنك عرب باعجم بکمال نگاشتیم .

باب حرف تائ مثلثه

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

ثبیته بنت یعار بن زید بن عبید بن زید بن مالک بن عوف الانصاری از مهاجرات اول است و زوجه أبو حذیفه بن عتبه بن ربیع بن عبد شمس است و مولاة سالم بن معقل است که او را سالم مولى ابی حذیفه گویند و قصه او در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و کتاب ابوبکر بشرح رفت.

ثبیته بنت ضحاک بن خلیفة الانصاری الاشهلّی و او خواهر هبیره و ثابت پسر های ضحاک است ، بعضی نام او را با تائ فوقانی و بعضی با نون خوانده اند گویند وقتی محمّد بن مسلمه بر او تند نگریست ثبیته گفت «سبحان هذا و أنت صاحب رسول الله» بروایت ابن عبدالبر چون برسول خدای این خبر برداشتند فرمود «إذا ألقى الله في قلب امرء خطبة امرأة فلا بأس أن ينظر اليها».

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

جویریہ بنت حارث بن اُبی ضرار زوجه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و ما قصه او را در غزوه بنی المصطلق و در ذیل قصه زوجات مطهرات بشرح رقم کردیم.

جویریہ بنت مجلّل بن عبید بن اُبی قیس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسبل بن عامر بن کعب بن لؤی بن غالب بن فہر القرشیہ العامریہ در نام او خلاف کرده اند بعضی فاطمہ و گروہی جویریہ گفته اند با شوہرش حاطب بن حارث بن معمر الجحمی بجانب حبشہ ہجرت کرد.

جدامہ بنت وہب در مکہ مسلمانی گرفت و با قومش ہجرت بمدینہ نمود و او زوجه انیس بن قتادہ بن ربیعہ من بنی عمرو بن عوفست.

جمیلہ بنت ثابت بن اُبی الافلح زوجه عمر بن الخطاب کنیت او امّ عاصم است چہ عاصم بن عمر بن الخطاب از وی متولد شد و عمر او را طلاق گفت و یزید بن مالک بن حارثہ تزویج کرد و عبدالرحمن بن یزید از وی متولد شد ، لاجرم عاصم و عبدالرحمن از جانب مادر برادرند ، یک روز سوار شدہ بجانب قبا می رفت در عرض راہ پسرش عاصم را نگریست کہ با اطفال لعب می کرد عمر پیادہ شد و او را از پیش روی خود برنشانند و روانہ گشت درین وقت جدّہ عاصم شמוש دختر اُبی عامر با او باز خورد و خواست او را ماخوذ دارد ، عمر رضا نداد این داوری بنزد ابوبکر آوردند ، عمر را فرمان کرد کہ کودک را با شמוש گذارد ، پس شמוש عاصم را بگرفت و برفت .

جمیلہ بنت عبدالعزی بن قطن از قبیلہ خزاعہ زوجه عبد الرحمن بن العوّام برادر زبیر جمیلہ بنت اُبی بن سلول زوجه ثابت بن قیس بن شماس از وی طلاق گرفت و بنکاح حبیب اساف الانصاری درآمد جمیلہ بنت سعد بن الربیع الانصاری.

جمره بنت عبدالله الحنظلية التميمية بر شتر صدقه نشست و بحضرت رسول آمد و ایمان آورد جمره بنت ابی قحافة الکندیه مادر امّ کلثوم از صواحبات است .

جهمة زوجه بشر از قبیله بنی شیبان از جمله صواحبات رسول خداست.

جیله بنت المصّفح نیز از صواحبات رسول خداست.

باب حرف های مهمله

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

حفصه بنت عمر بن الخطاب زوجه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در ذیل قصه زوجات مطهرات در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شرح حال او نگارش یافت.

حلیمة السّعدیه هی حلیمه بنت اُبی ذویب و نام ابی ذویب عبدالله بن حارث است و او مادر رضاعی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است شرح حال او را در جلد دوم از کتاب اول رقم کردیم و معجزات رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن مدت که در خانه او بود بشرح رفت.

حمّنه بنت جحش بن رباب الاسدیه من بنی اسد بن خزیمه خواهر زینب بنت جحش است که در سرای رسول خدای صلی الله علیه و آله و سلم بود و این حمّنه یک تن از آن کسانی است که بر عایشه بهتان انداخت و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ایشان را حد بزد نخست در سرای مصعب بن عمرو بود چون او در احد شهید شد طلحة بن عبدالله او را تزویج کرد محمّد و عمران پسر های طلحة از وی متولد شد.

حوّاء بنت یزید بن السکن الانصاری من بنی عبدالاشهل در شمار اهل مدینه است.

حوّاء بنت یزید بن سنان من بنی زعور الانصاری زوجه قیس بن خطیم شاعر بود حوّا اسلام آورد و از شوهر خود پوشیده می داشت ، این بود تا قیس بمدینه آمد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم او را گفت از حوا کناره بجوی که او مسلمان است و تو کافری قیس بر حسب فرمان حوا را از خود دور کرد و هرگز ایمان نیاورد لکن پسرش

ثابت بن قیس مسلمانی گرفت.

حواء الانصاریه جدّه اُبی نجید از صواحب است .

حبیبه بروایتی ملیکه لکن صواب حبیبه است و او دختر خارجه بن زید بن اُبی زهیر بن مالک بن امرء القیس بن مالک بن ثعلبه بن کعب بن الخزرج زوجه اُبی بکر بن اُبی قحافه است در مرض موت اُبو بکر آستن بود بعد از وی دختری آورد عایشه نام او را امّ کلثوم گذاشت، عمر بن الخطاب در زمان خلافت خود او را خواستار شد ، امّ کلثوم سر برتافت و گفت باشر است خوی و درشتی طبع عمر نتوانم بود ، عمرو بن العاص حیلتی انگیخت و رغبت عمر را بجانب امّ کلثوم دختر علی علیه السلام انداخت و این قصه در کتاب عمر بشرحی تمام رقم یافت ، لاجرم بتکرار نخواهیم پرداخت ، اما امّ کلثوم دختر اُبو بکر بنکاح طلحة بن عبدالله در آمد و از وی دو فرزند آورد یکی زکریّا و آن دیگر دختر بود نامش را عایشه نهاد و حبیبه بعد از اُبو بکر بحباله نکاح حبیب بن اساف در آمد.

حبیبه بنت اُبی امامه ، نام اُبی امامه اسعد بن زراره است حسب و نسب او در ذیل نام اسعد بن زراره بشرح رفت، اما حبیبه بحباله نکاح سهل بن حنیف در آمد و خواهرش زوجه نییط بن جابر من بنی مالک بن النجار بود و از وی دختری آورد او را زینب نام نهاد و زینب ضجیع مالک بن انس گشت.

حبیبه بنت سهل الانصاریه از جمله صواحب است حبیبه و بروایتی حبیبه بنت اُبی تجرات الشیبیه العبدریه از اهل مکه است حبیبه بنت شریق و بروایتی بنت اُبی شریق الانصاری جدّه عیسی بن مسعود بن الحکم.

حبیبه بنت ام حبیبه همانا ام حبیبه زوجه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود و او دختر ابوسفیان بن حرب است که نجاشی در حبشه او را برای رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم کابین بست بشرحی که در ذیل زوجات مطهرات در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم شد و آن گاه که در حبشه بود از عبیدالله بن جحش اسدی دختری آورد نام او را حبیبه نهاد و ازین روی بامّ حبیبه کنیت یافت.

ص: 221

حولاء بنت ثویت بن حبيب بن اسد بن عبدالعزيز بن القصي القرشي الاسدي بجانب رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم هجرت نمود و در زهدات و عبادت نيك استوار بود .

حَقَّة بنت عمرو از سابقات مسلمات است بر دو قبله نماز گذاشت.

حذافه بنت حارث السعديه او دختر حلیمه است و با رسول خدا خواهر رضاعی است حکیمه بنت غیلان الثقفیه زوجه یعلی بن مرّه از صواحباتست.

حریمله بنت عبد الاسود او را طبری از ساکنین ارض حبشه شمرد.

حسانه المزنیه با خدیجه زوجه رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم صدقی بکمال داشت وقتی بحضرت رسول آمد فرمود کیستی ؟ گفت جنامه المزنیه «فقال لها أنت حسانة المزنیه»، وقتی بیرون شد عایشه از حال او پرسش کرد فرمود در زمان خدیجه به نزدیک ما می آمد (إِنَّ حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ).

حزمة بنت قیس الفهری خواهر فاطمه بنت قیس بحاله نکاح زید بن عمرو درآمد .

باب حرف های معجمه

از اسامی صواحبات رسول خدا صلى الله عليه و آله

خدیجه بنت خویلد علیها السلام زوجه رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم شرافت حسب و نسب و کرامت طبع و مکانت قدر او در جلد دوم از کتاب اول بشرح رقم کردیم و در کتاب رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم در ذیل قصّه زوجات مطهرات نیز شرحی نگاشتیم .

خولة الثعلبية وهی حوله بنت هذیل بن عبیده بن الحارث بن حبيب بن عمرو بن غنم بن ثعلبه در خبر است که رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم او را تزویج کرد و او قبل از وصول بحضرت رسول وفات کرد .

خوله بنت قیس بن مهد بن قیس بن ثعلبة بن عبید بن ثعلبة بن غنم بن مالک بن النجار الانصاری کنیت او ام محمّد است و او زوجه حمزة بن عبدالمطلب بود و بعضی گویند زوجه حمزه خوله بنت عامر بود ، بالجمله بعد از شهادت حمزه مردی از

انصار از بنی زریق او را تزویج کرد.

خوله بروایتی خویله بنت حکیم بن أمیة بن حارث بن الأفضی بن مرة بن هلال السلمیه زوجه عثمان بن مظعون کنیت او امّ شریک است ، وی نفس خویش را بر رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم همه ساخت .

خوله بنت ثعلبه و بروایتی خویله و خوله اصح است و هی بنت مالک بن ثعلبه بن اصرم بن فهر بن ثعلبه بن غنم بن عوف در خبر است که خوله در سرای اوس بن الصامت برادر عبادة بن الصامت بود ، و این آن کس است که سوره مبارکه مجادله در حق او فرود شد چنان که در جای خود بشرح رفت.

خوله بنت الیمان خواهر خدیجه بنت الیمان بود خوله خادمه رسول الله جده حفص بن سعید.

خوله هی ام حبیبة الجهنیه از صواحبات رسول الله است او را خوله بنت قیس الجهنیه نیز خوانده اند خوله بنت عبدالله الانصاریه از صواحبات است خوله بنت یسار نیز از صواحبات رسول خداست .

خوله بنت اسود بن خزیمه کنیت او ام حرمله است با شوهر خود جهیم بن قیس هجرت نمود.

خیره بنت ابی حدرد کنیت او امّ الدرداء از صواحبات است.

خیره زوجه کعب بن مالک الانصاری است که مردی شاعر بود و ذکر حالش مرقوم شد و بعضی نام او را خیره با حای مهمله گفته اند خالده بنت انس الساعدی است خلیده بنت قعب الضبّیه از صواحبات است.

خزیمه بنت جهیم بن القیس العبدریّه من بنی عبدالدار بن قصی با پدر و مادرش ام حرمله بحبشه هجرت نمود الخرقا نسب و نژاد او معروف نیست.

خنسا بنت حزام بن ودیعة الانصاریه من الأوس گویند او را پدرش بنکاح رسول خدای در آورد و او مکروه می داشت که در سرای رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم باشد لاجرم پیغمبر او را طلاق گفت .

ص: 223

خنسابت عمرو بن الشريد، هيچ كس از زنان مانند او شعر نگفت و ما قصه او را و اشعار او را در كتاب عمر بن الخطاب در جنگ عرب با عجم بشرحى تمام نگاهشديم.

باب حرف دال مهمله

از اسامى صواحيبات رسول خدا صلى الله عليه و آله

دره بنت ابى لهب بن عبدالمطلب بن هاشم در سراى حارث بن نوفل بن الحارث بن عبدالمطلب بود و عقبه و ديگر وليد و ديگر ابو مسلم از وى متولد شد

دره بنت ابى سلمه بن الاسد القرشيه المخزوميه ربيّه رسول خدا صلى الله عليه و اله و سلم چه او دختر امّ سلمه زوجه آن حضرت است .

باب حرف راي مهمله

از اسامى صواحيبات رسول خدا صلى الله عليه و آله

(و باب حرف ذال معجمه (1) يافت نشد)

رقيه بنت رسول الله مادر او خديجه بنت خويلد است بعضى گويند دختر بزرگ رسول خدا زينب بود و بعد از او ام كلثوم و كوچكتر از همه رقيه است و جماعتى بر آنند كه ام كلثوم كوچكتر از رقيه بود و رقيه نخست در سراى عتبه بن ابى لهب بود او را طلاق گفت و عثمان بن عفان وى را بحباله نكاح در آورد و رقيه در يوم بدر وفات يافت و ما قصه او را در جلد دوم از كتاب اول و در كتاب رسول خدا بشرح رقم كرديم.

رمله بنت أبوسفیان بن حرب زوجه رسول خدا كنيت او ام حبيبه است قصه او در ذيل زوجات مطهرات در كتاب رسول خدا بشرح رفت.

رمله بنت شيبه بن ربيعه از مهاجرات است با شوهر خود عثمان بن عفان هجرت

ص: 224

1- ولى در كتاب اصحابه و اسدالغابه يك نفر بنام ذره عنوان شده است ولى نسب او معلوم نيست.

نمود ریظه بنت عبد الله بن معویة زوجه عبد الله بن مسعود است .

ریظه بنت الحارث بن حبیب بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّه و او زوجه حارث بن خالد بن صخر بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّه بود با شوهر خویش هجرت بحبشه نمود و در آن جا يك پسر که موسی نام داشت و دو دختر یکی فاطمه و آن دیگر زینب از وی متولد شد و آن گاه که مراجعت کردند در عرض راه بر سر آبی فرود شدند و بنوشیدند ریظه و فرزندان هلاک شدند فاطمه از میانه سلامت جان برد.

ریظه بنت سفیان الخزاعیّه زوجه قدامة بن مظعون با دخترش عایشه در بیعت نسا حاضر شد رمیثه بنت عمرو بن هاشم بن عبدالمطلب بن عبد مناف جدّه عاصم بن عمرو بن قتاده.

ربیع بنت نصر الانصاریه این آن کس است که وقتی حارث شهید شد در حضرت رسول عرض کرد که یا رسول الله اگر پسر من حارث در بهشت است بر مصیبت او صبر می کنم فرمود حارث در فردوس اعلی است و این قصه در جای خود رقم شد ربیع بنت معوذ بن عفراء الأنصاریه نسب او در ذیل نام معوذ نموده شد، وقتی اسماء مخزومیه که عطر می فروخت بخانه ربیع آمد از بهر فروختن عطر چون ربیع را بشناخت که دختر معوذ قاتل أبوجهل است گفت توئی دختر آن بنده که مولای خود را کشت؟ گفت من دختر آن مولایم که بنده خود را کشت اسماء گفت حرام است فروختن عطر با تو ربیع گفت حرام است خریدن عطر از تو پس از هم مغضنا جدا شدند و این قصه را بشرح نگاشته ایم .

ریحانه دختر شمعون بن زید از جهودان بنی قریظه ، بروایتی از جهودان بنی النضیر است سرّیه رسول خداست در سال دهم هجری وفات یافت ، قصه او در جای خود بشرح رفت .

رزینه خادمه رسول الله صلی الله علیه و اله و سلم از صواحبات است روضه وصیفه زنی از اهل مدینه است هنگام ورود رسول خدا بمدینه ایمان آورد.

رجاء الغنویّه زنی از صحابه است ساکن بصره بود.

رقیقه بنت وهب الثقفیه بعد از موت ابوطالب و خدیجه هنگام خروج رسول خدا از مکه بطایف ایمان آورد .

باب حرف زای معجمه

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

زینب بنت رسول الله صلی اللع علیه و اله و سلم بزرگترین دختران رسول خداست در سرای ابوالعاص بن الربیع بود و ما قصّه ابوالعاص و او را در جلد دوم از کتاب اول و کتاب رسول خدا بشرح نگاشتیم و او در سال هشتم هجری وفات نمود.

زینب بنت خزیمه زوجه رسول خدا لقب او امّ المساکین بود چه با مساکین رأفت و رحمتی فراوان داشت و ما شرح حال او را در ذیل قصه زوجات مطهرات رقم کردیم.

زینب بنت جحش زوجه رسول خدا نیز شرح نسب و حسب او را در ذیل قصّه زوجات رسول خدا بشرحی تمام مرقوم داشتیم زینب بنت عبدالله الثقفیه زوجه عبدالله بن مسعود و هی زینب بنت عبدالله بن معویه بن عتاب بن اسعد.

زینب بنت قیس بن مخرمه القرشیه المطلبیه برد و قبله نماز گذاشت.

زینب الانصاریه زوجه عبدالله بن مسعود (1) از صواحبات است.

زینب بنت اُبی سلمه بن عبد الاسد المخزومی ربیبه رسول خدا چه مادر او ام سلمه زوجه رسول خدا بود نام او برّه بود رسول خدا زینب فرمود و او در حبشه متولد شد و زینب بحباله نکاح عبدالله بن زعمه بن الاسود المطلب بن اسد بن عبدالعزّی بن قصی در آمد و پسر های او در یوم حرّه مقتول گشت.

زینب بنت نبیط بن جابر الانصاری در شمار مردم مدینه است زینب بنت حنظله بن قسامه بن قیس بن عبید بن طریف بن مالک بن جدعان بن ذهل بن رومان من طیسّیء

و او زوجه اسامه بن زید بن حارثه بود او را طلاق گفت و نعمان بن عبدالله

ص: 226

1- بل زوجه ابي مسعود عقبه بن عمرو البدری. رك استيعاب.

التَّحَامِ او را تزویج کرد.

حذافه زینب بنت مظعون بن حبیب بن وهب بن بن جمح خواهر عثمان بن مطعون، عمر بن الخطاب او را تزویج کرد و از وی عبدالله و حفصه و عبدالرحمن اکبر متولد شد و او از مهاجرات است زینب الاسدیة در شمار مردم مکه است.

زینب التمیمیه نیز از جمله صواحبات رسول خداست زینب بنت حارث بن خالد بن صخر القرشیه التمیمیه با دو خواهرش عایشه و فاطمه در حبشه متولد شد و هنگام مراجعت از حبشه در عرض راه وفات کرد زینب بنت حمید امّ عبدالله بن هاشم پسرش عبدالله را برداشته بحضرت رسول آمد و اسلام آورد.

زینب مولاة ابی بکر از جمله آن هفت کس که مشرکین بگناه مسلمانی ایشان را عذاب می کردند و او کنیز کی رومیه بود از بنی عبدالدار ابوبکر او را بخريد و آزاد ساخت آن گاه نابینا شد قریش گفتند لات و عزی او را کور کرد لاجرم خداوند تبارک و تعالی بینائی او را باز داد و زبان کفار را از سرزنش قطع کرد.

باب حرف سین مهمله

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

سوده بنت زمعه زوجه رسول خدا اول زنی است که بعد از خدیجه علیها السلام پیغمبر او را تزویج کرد و قبل از رسول خدا در سرای سکران بن عمرو و برادر سهیل بن عمرو بود و ما قصه او را در کتاب رسول خدا و جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ رقم کردیم.

سوده بنت مسرح قابله فاطمه علیها السلام در خبر است که امام حسن علیه السلام چون متولد شد قماط او را از خرقة صفرا کرد و بحضرت رسول برد پیغمبر آن خرقة را از وی دور کرد و جنابش را از خرقة بیضا قماط فرمود و از آب دهان مبارک در دهانش ترشچی فرستاد.

سنا بنت اسماء بن الصّلت السّلمیّة بتزویج رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در آمد و تشریف

ص: 227

مضاجعت نیافت چنان که بشرح رفت.

سهله بنت سهیل بن عمرو القرشیه العامریه نسبش در ذیل نام سهیل مرقوم افتاد و او زوجه ابی حذیفه بن عتبّه بن ربیعّه و نام مادرش فاطمه بنت عبدالعزی بن قیس بن عبدودّ بن نصر بن مالک بن حسل در سرای ابی حذیفه محمّد از وی متولد شد

سهله بنت عدی الانصاری العجلانی زوجه عبدالرحمن بن عوف.

سلمی بنت عمیس الخثعمیه خواهر اسماء بنت عمیس زوجه جعفر بن ایطالب همانا نسب و حسب و خواهران و شوهران اولاد عمیس را در کتاب رسول خدا در ذیل قصه خبیر بشرحی تمام رقم کردیم سلمی الاودیّه از جمله صواحبات رسول خداست سلمی بنت قیس بن عمرو بن عبید بن مالک بن عدی بن النجار و کنیت او ام المنذر است و او خواهر سلیط بن قیس است که حاضر بدر و از خالات رسول خداست از جانب پدر و از مبیعات رضوان است و در دو قبله نماز گذاشت

سلمی خادمه رسول الله و او کنیز صفیّه دختر عبدالمطلب بود او را مولای رسول الله خواندند و در سرای ابی رافع مولای رسول الله بود عبدالله بن ابی رافع از وی متولد شد و او قابله بنی فاطمه بود.

سیرین خواهر ماریه قبطیه هر دو تن را مقوقس پادشاه مصر و اسکندریه بحضرت رسول هدیه فرستاد ماریه را از بهر خود اختیار فرمود و سیرین را بحسّان بن ثابت بخشید چنان که در جای خود بشرح رفت.

سبیعه بنت الحارث الاسلامیه کانت امرء سعد بن خوله سبیعه بنت حبیب الضبعیه در شمار مردم بصره است.

سمیّه مادر عمار بن یاسر است و او کنیز ابی حذیفه بن المغیره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم بود او را با یاسر بن عامر بن مالک العبسی تزویج کرد و از وی عمّار متولد شد و سمیه آن کس است که کفار قریش او را بگناه مسلمانی عذاب فراوان کردند و او در راه خدا صبر کرد و شامگاهی ابو جهل بنزدیک او آمد و او را بزشتی بر شمرده نیزه خود را بر ران او زد و بدان زخم او را شهید ساخت و او اول کس است

که در اسلام شهید شد.

سلامه بنت الحارث (1) الاسديه و نیز او را ازدی و بعضی فزاری گفته اند خواهر

خرشة بن الحارث است گوید در بدو اسلام رسول خدا بر من عبور داد وقتی که گوسفند خود را چرا می دادم مرا با سلام دعوت فرمود و من ایمان آوردم.

سلامة الضبيّة از جمله صواحبات رسول خداست.

سلامه بنت معقل الانصارية نیز در شمار صواحبات است.

سمراء بنت نهيك الاسديه در بازار عبور می داد و امر بمعروف و نهی از منکر می نمود سواء بنت تيهان در شمار صواحبات رسول خداست.

ساره مولاة بني عبدالمطلب در عام فتح ذکر احوال او مرقوم گشت در زمان عمر بن الخطاب وفات نمود سميراء بنت قيس الانصارية در شمار مردم مدینه است سواده الاسديه بنت عاصم بعضی نام او را سودا دانسته اند سواده بنت مسرح الکنديه از جمله صواحبات رسول خداست سدیسة الانصارية همچنان از صواحبات رسول خداست سعدی بنت عمرو از قبیله مزینه است از فضل کلمه لا اله الا الله از رسول خدای خبر داده است.

باب حرف شین معجمه

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

شراف بنت خلیفة الکلبیّه خواهر دحیه بن خلیفة الکلبی معروف بدحیه کلبی بحباله نکاح رسول خدا در آمد و قبل از تشریف مضاجعت وفات کرد .

شفا بنت عبدالله بن عبد شمس بن خالد بن صداد و بروایتی مراد بن عبدالله بن قرط بن رزاح بن عدی بن کعب بن لؤی القرشی مادر سلیمان بن ابی خیشمه است و اسمش لیلی است و شفا بر اسمش غلبه کرده است و مادرش فاطمه بنت ابی وهب بن عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم است قبل از هجرت مسلمانی گرفت و گاهی

ص: 229

رسول خدا در نزد او خواب قیلوله می گذاشت و عمر بن الخطاب رای او را صائب

می دانست .

شفا بنت عوف بن عبد عوف خواهر عبدالله بن عبدالرحمن بن عوف با خواهرش عاتکه هجرت نمود شفا بنت عوف بن عبد بن الحارث بن زهره با دختر ابی قیس بن عبد مناف که از جانب مادر خواهر بود هجرت نمود عبدالرحمن الانصاریه در شمار مردم مدینه است شمّاء السعدیه خواهر رضاعی رسول خدا نامش حذفه است چنان که بشرح رفت وقتی لشکر اسلام بر هوازن غارت برد او را اسیر گرفتند و بحضرت رسول آوردند پیغمبر او را باز فرستاد بشرحی در کتاب رسول خدا مرقوم شد شמוש بنت نعمان الانصاریه در شمار مردم مدینه است.

باب حرف صاد مهمله

از اسامی صواحبات رسول الله صلی الله علیه و آله

صفیه بنت عبدالمطلب بن هاشم عمّه رسول خدا و مادرش هاله بنت وهب است با حمزه از يك مادر است نخست در سرای حارث بن حرب بن امیه بن عبد شمس بود بعد از مرگ حارث بحباله نکاح عوام بن خویلد بن اسد در آمد و از وی زبیر بن العوّام متولد شد و در سال بیستم هجری وفات یافت و این وقت هفتاد و سه ساله بود و او را از عوّام پسر دیگر بود که سائب نام داشت و دختری که عایشه می نامیدند.

صفیه بنت حمیّ بن اخطب بن سعد بن ثعلبه بن عبد بن کعب از بنی اسرائیل از سبط هارون علیه السلام در خیبر اسیر شد و رسول خدای او را تزویج کرد و ما قصّه او را در ذیل حدیث فتح خیبر رقم کردیم صفیه بنت شیبّه بن عثمان من بنی عبدالدار بن قصی صفیه بنت بجیر الهذلیّه از صواحبات است صفیه بنت ابو عبیده الثقفیه زوجه عبد بن عمر صفیه خادمه رسول الله در شمار صواحبات است صفیه زنی است از اصحاب از جمله صواحبات رسول خداست.

ص: 230

صفیه نیز از جمله صواحبات رسول خدا است صمیمة اللیثیه زنی است از بنی لیث

بن بکر در حجر رسول خدا تربیت یافته.

صمّاء بنت بشر المازنیّة خواهر عبدالله بن بشر بعضی نام او را بهیمه (1) گفته اند. چنان که در باب های موّحده مرقوم شد.

باب حرف ضاد معجمه

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

ضباعه بنت الزّبیر بن عبدالمطلب بن هاشم بحباله نکاح مقداد بن اسود در آمد عبدالله و کریمه از وی متولد شد و بروایتی عبدالله در یوم
جمل با عایشه بود و الله أعلم .

ضباعه بنت الحارث الانصاریه خواهر امعطیه الانصاریه از جمله صواحبات پیغمبر است.

باب حرف های مهمله

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

طلیحه بنت عبدالله در سرای رشید ثقفی بود و او را طلاق گفت بعضی پدر او را عبیدالله دانند

در باب ظای معجمه نامی از صواحبات دیده نشد (2) .

ص: 231

1- بهیه . استیعاب.

2- در اصابه و اسدالغابة چند نفر عنوان شده : ظبیه بنت براء بن معرور . ظبیه بنت نعمان بن ثابت بن ابی الافلح ، ظبیه بنت وهب من بنی
عك، ظمیاء بنت أشرس التمیمیه.

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

عایشه بنت أبوبکر زوجه رسول خدا شرح حال او در جلد دوم از کتاب اول و در جلد اول از کتاب دوم و در کتاب أبابکر و کتاب عمر و کتاب عثمان مرقوم افتاد و خاتمه کار او انشاء الله در کتاب امیر المؤمنین علی علیه السلام بشرح خواهد رفت.

عایشه بنت قدامة بن مظعون القرشیه باتفاق مادرش ریطه بنت سفیان الخزاعیه ایمان آورد .

عایشه بنت الحارث بن خالد بن صخر القرشیه با دو خواهرش فاطمه و زینب در حبشه متولد شد و هنگام مراجعت از حبشه در عرض راه برسر آبی فرود شدند و لختی بنوشیدند و بمردند فاطمه نجات یافت.

عالیه بنت ظبیان بن عمرو بن عوف بن عبید بن ابی بکر بن کلاب الکلابیه رسول الله او را تزویج کرد و مکشوف افتاد که مبروص است پس با او هم بستر نشد و طلاق گفت و اهل خبر درین قصه خلاف کرده اند و این قصه را در حق زنی دیگر دانند و ما شرح حال اسماء بنت نعمان را در ذیل قصه زوجات مطهرات رسول خدا صلی اللع علیه و اله و سلم رقم کردیم سبب طلاق او بوجهی دیگر است.

عمره بنت حرام الانصاریه از جمله صواحبات رسول خداست.

عمره بنت مسعود بن قیس بن عمرو بن زید مناة بن عمرو بن مالک بن النجار مادر سعد بن عباده در سال پنجم هجری وفات نمود عمره بنت رواحه خواهر عبدالله بن رواحه زوجه بشیر بن سعد الانصاری و او مادر نعمان بن بشیر است.

عمره بنت یعار الانصاریه زوجه ابی حذیفه مولای سالم عمره بنت الحارث بن ابی ضرار الخزاعیه و او خواهر جویرییه زوجه رسول خداست عمره بنت سهل بن رافع الانصاریه وقتی دخترش عمیره را بحضرت رسول آورد و خواستار شد تا در حق او دعای خیر فرماید پیغمبر مسئول او را با جابت مقرون داشت.

عزّه بنت ابی سفیان بن حرب بن امیّه بن عبد شمس خواهر ام حبیبه زوجه رسول خداست عزة الاشجعيه از صواحبات رسول خداست.

عزّه بنت الحارث خواهر میمونه و لبابه بعضی اسلام او را استوار ندانسته اند.

عقیله بنت عبید بن الحارث در شمار مهاجرات و مبیعات است .

عاتکه بنت زید بن عمرو بن نقیل القرشیه العدویه خواهر سعید بن زید نام مادرش امّ کریز بنت عبدالله بن عمار بن مالک المنخزومی از جمله مهاجرات است جمالی بکمال داشت ، عبدالله بن اُبی بکر او را تزویج کرد و در سفر طایف عبدالله بن اُبی بکر وفات نمود و عاتکه او را مرثیه همی گفت، بعد از عبدالله بحباله نکاح زید بن الخطاب در آمد و زید در یوم یمامه مقتول گشت آن گاه عمر بن الخطاب او را تزویج کرد و بعد از عمر بکابین زبیر بن العوام در آمد.

عاتکه بنت عوف بن عبد عوف بن عبدالحارث بن زهره بن کلاب خواهر عبدالرحمن بن عوف و مادر سود بن مخرمه باتفاق خواهرش شفا هجرت نمود.

عاتکه بنت خالد بن منقذ بن ربیعہ هی امّ معبد الخزاعیه این آن کس باشد که رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم هنگام هجرت از مکه بمدینه در خانه او فرود شد ، بشرحی که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم شد .

عاتکه بنت عبد المطلب بن هاشم عمه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در اسلام او خلاف کرده اند عاتکه بنت اسید بن اُبی العاص بن امیه بن عبد شمس .

عاتکه بنت نعیم الانصاریه خواهر عبدالله بن نعیم از جمله صواحبات است.

علیه بنت شریح الحضرمی خواهر مخرمه بن شریح و مادر سایب بن یزید است.

باب حرف غین معجمه

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

غزیه هی امّ شریک الانصاریه من بنی النجار و بعضی نام او را غزیه خوانده اند بعضی گویند اوست که نفس خود را برسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم تهیه کرد و جماعتی بر آنند که آن کس امّ شریک عامریه بود چنان که در باب کنی بشرح رقم می کنیم .

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

فاطمه بنت رسول الله سیده نساء العالمین علیها الصلوٰة و السلام فضیلت آن حضرت از آن افزون است که بیرون رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و آل او هیچ آفریننده بتواند احصا کرد ، ذکر ولادتش در جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ مرقوم شد و در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بعضی از واردات احوالش نگار یافت و احتجاج او با ابوبکر و ذکر وفاتش در کتاب ابوبکر رقم شد صلی الله علیها و علی ائبها، و علی بعلها و علی بنیها.

فاطمه بنت ضحاک بن سفیان الکلابی این آن کس است که دنیا را بر ملازمت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم گزیده داشت چنان که در ذیل قصه زوجات مطهرات مرقوم شد فاطمه بنت اسد بن هاشم بن عبد مناف علیها السلام او مادر امیر المومنین علیه السلام است و او اول هاشمیه ایست که از برای هاشمی ولد آورد فاطمه خواهر عمر بن الخطاب زوجه سعید بن زید بن عمرو بن نفیل قصه اسلام او و اسلام برادرش عمر بسبب او در جلد دوم از کتاب اول مرقوم افتاد .

فاطمه بنت قیس بن خالد الاکبر بن وهب بن ثعلبه بن وائل بن عمر و بن شیبان بن محارب بن فهر القرشی الفهریه خواهر ضحاک بن قیس این آن کس است که بعد از قتل عمر بن الخطاب أهل شوری در سرای او انجمن شدند ، او زوجه ابی عمرو بن حفص بن المغیره بود أبو عمرو او را طلاق گفت و اسامه بن زید تزویج کرد.

فاطمه بنت عتبه بن ربیعہ بن عبد شمس بن عبد مناف خاله معاویه بن ابی سفیان فاطمه بنت ابی حبیش بن مطلب بن اسد بن عبدالعزی بن قصی القرشیه الاسدیہ فاطمه بنت ولید بن عتبه بن ربیعہ بن عبد شمس بن عبد مناف و او زوجه سالم مولی ابی حذیفه بود فاطمه بنت صفوان بن امیه بن بجیره با شوهرش عمرو بن سعید بن العاص بجانب حبشه هجرت نمود و او در حبشه هلاک شد و شوهرش با جعفر بن ایطالب به

فاطمه اخت خالد بن الولید زوجه حارث بن هشام المخزومی در یوم فتح ایمان آورد فاطمه بنت عبدالله ام عثمان بن اَبی العاص الثقفی گویند هنگام ولادت رسول الله از مادر حاضر بود و نگران نوری شد که ستارگان آسمان را در می برد و در آن شب ستارگان بر آمنه فرود می شدند.

فاطمه بنت الیمان خواهر حذیفه بن الیمان فاطمه بنت عمر و عمه جابر بن عبدالله از صواحبات رسول خداست.

فاطمه بنت المجمل بن عبدالله بن اَبی قیس العامریه باتفاق شوهرش حاطب بن حارث بن معمر الجحمی و پسرش محمد بجانب حبشه هجرت کرد و حاطب در حبشه وفات کرد و او با پسرانش محمد و حارث باتفاق جعفر بن اَبیطالب بمدینه آمد گویند او را نیز جویریہ نام بود و امّ جمیل کنیت داشت .

فاطمه بنت حارث بن خالد بن صخر بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مرّة القرشیه التیمیّه این آن کس است که با خواهرانش هنگام مراجعت از حبشه در عرض راه بر سر آبی فرود شدند و بیاشامیدند ، خواهرانش وفات کردند چنان که ذکر شد و او بسلامت بمدینه آمد.

فاطمه بنت الاسود بن عبدالاسد المخزومیّه این آن کس است که رسول خدا فرمان داد تا بکیفر سرقت دستش را قطع کردند چنان که در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم گذشت.

فاخته بنت اَبی طالب خواهر امیر المؤمنین علی علیه السلام کنیت او امّ هانی است شرح حالش در کتاب رسول خدا مرقوم افتاد فاخته بنت ولید بن مغیره زوجه صفوان بن امیّه یک ماه قبل از شوهر اسلام آورد.

فارغه بنت مالک بن سنان خواهر اَبوسعید الخدری بعضی او را قارعه به قاف نامیده اند، نام مادرش حبیبه دختر عبدالله بن اَبی است در بیعت رضوان حاضر بود . فارغه بنت معوذ بن عفرا و او خواهر ربیع بن معوذ است.

فاره بنت ابی الصّلت التّفقیّه او خواهر امیه بن ابی الصّلت است که قصه او را در ذیل حدیث شعرای رسول خدا له باز نمودیم فاره بنت ابی امامه اسعد بن زرارة الانصاری .

فاضله الانصاریه زوجه عبدالله بن انس الجهني فکیهه بنت یسار زوجه خطاب بن معمر الجهني با شوهرش خطاب بجانب حبشه هجرت نمود خطاب در حبشه وفات کرد و فکیهه با جعفر بن ابیطالب بمدینه آمد ، بعضی گمان کرده اند که او خواهر بر که زوجه قیس بن عبدالله است که ایشان نیز از مهاجرین حبشه اند.

باب حرف قاف

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

قتیله بنت قیس بن معد یکرکب الکندیّه خواهر أشعث بن قیس الکندی گویند دو ماه قبل از وفات رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم او را تزویج کرد و بر او داخل نشد و او بشمار امّات مؤمنین نیست، بعد از وفات رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم عکرمة بن ابی جهل او را تزویج کرد.

قتیله بنت صیفی الجهني و بروایتی انصاری از مهاجرات حبشه است.

قتله بنت نصر بن الحارث بن علقمة بن کلدة بن عبد مناف بن عبد الله بن حارث بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف در یوم بدر نصر بن حارث اسیر شد و بفرمان رسول مقتول شد ، قتیله شعری چند در مصیبت پدر بگفت و بحضرت رسول فرستاد ، پیغمبر فرمود اگر قبل از قتل نصر این شعر بمن رسیده بود او را معفو می داشتم و این قصه در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بشرح مسطور گشت قتیله بنت مخرمة الغنویه العنزیه بروایتی تمیمی.

قتیله الانماریه و بروایتی انصاریه است قتیله الخزاعیه مادر سیاح بن عبدالغزی بن عمرو بن فضلة بن عباس بن سلیمان بن خزاعه قشیره بنت نعاس الکندیّه الصواحبات رسول الله است.

باب حرف کاف

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

کبشه أنصاریه من بني مالك بن النجار و او جدّه عبدالرحمن بن ابی عروه است کبشه بنت رافع بن الابجر و هو خدره بن عوف بن الحارث بن الخزرج و او مادر سعد بن معاذ است.

کبشه بنت حکیم الثقفیه جدّه امّ حکم دختر یحیی بن عقبه.

کبشه بنت سعید حاضر خیبر بود و رسول خدا او را سهم یکی از رجال داد.

کبیره بنت سفیان بروایتی بنت ابی سفیان الثقفیه.

باب حرف لام

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

لبابه بنت الحارث بن حزن الهلالیه من بني هلال بن عامر بن صعصعه زوجه عباس بن عبدالمطلب گویند اول زنی است که بعد از خدیجه علیها السلام ایمان آورد و او در سرای عباس شش فرزند آورد نخستین فضل بود که لبابه بنام او مکنی شد و او را امّ الفضل گفتند و عباس نیز ابوالفضل کنیت یافت و دیگر عبدالله بن عباس که فقیه بود، و دیگر قثم و دیگر معبد و دیگر عبدالرحمن و دیگر امّ حبیب. عبدالله بن یزید هلالی در حق او این شعر گوید:

ما ولدت نجیبة من فحلٍ *** بجبلٍ تعلمه و سهلٍ

کستة من بطنِ امّ الفضلِ *** اکرم بها من کهلةٍ و کهل

عمّ النبّی المصطفی ذی الفضلِ *** و خاتم الرّسل و خیر الرسل

و خواهر های امّ الفضل از جانب پدر و مادر یکی میمونه زوجه رسول خداست و دیگر لبابه صغری چه اولبابه کبری است و دیگر عصما و دیگر نمیره و دیگر هزیله و خواهر های امّ الفضل از جانب مادر یکی اسماء و دیگر سلمی و دیگر سلامه

و نیز بعضی زینب بنت خزیمه هلالیه را خواهر او دانسته اند ، و هند بنت عوف بن الحارث بن حاطمة بن جریرة بن حمیر (1) مادر این جمله است.

لبابة الصغرى خواهر لبا به کبری است و نسب و حسبش مرقوم شد در اسلام لبابه صغری سندی در دست نیست و او ما در خالد بن الولید است.

لیلی بنت اُبی خثیمه بن حذیفه بن عاصم بن عامر بن عبدالله بن عبید بن عویج بن عدی بن کعب القرشی زوجہ عامر بن ربیعہ گویند هاجرة هجرتین است و در دو قبله نماز گذاشت لیلی بنت حکیم الانصاریه الاوسیه، بعضی او را از جمله ازواج رسول خدا شمرده اند که نفس خود را بر رسول خدا هبه ساخت.

لیلی بنت قائف الثقفیه در خبر است که هنگام غسل دادن زینب دختر رسول خدا حاضر شد لیلی السدوسیة زوجہ بشر و بروایتی بشیر لیلی عمه عبدالرحمن بن ابی لیلی از صواحبات است لیلی الغفاریه با رسول برای مداوای زخم داران بیرون می شد لیلی مولاة عایشه از صواحبات است.

باب حرف میم

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

میمونه بنت حارث الهلالیه زوجہ رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در ذیل قصه روچات مطهرات رقم شد میمونه بنت ابی عقبه از جمله صواحباتست میمونه بنت سعد مولاة رسول الله نیز از صواحبات است میمونه دیگر او همچنان مولاة رسول خداست مریم بنت ایاس الانصاریه در شمار مردم مدینه است.

ملیک بروایتی حبیبه بنت خارجه بن زید بن اُبی زهیر الانصاریه در باب حای مهمله نیز ذکر او شد ملیکه بنت عمرو الزیدیه من زید اللات بن سعد از جمله صواحبات است.

ملیکه جدہ اسحق بن عبدالله بن طلحه بعضی کنیت او را ام سلیم و گروهی

ص: 238

1- عوف بن الحارث بن حاطمة بن جرش بن حمیر . استیعاب.

ام حرام گفته اند ملیکه بنت عویمر از صواحبات رسول خداست.

ماریه القبطیه بنت شمعون مادر ابراهیم پسر رسول خدا شرح حالش در ذیل قصه زوجات مطهرات مرقوم شد ماریه خادمه رسول الله جده مثنی بن صالح بن مهران مولای عمرو بن حریث ماریه خادمه النبی کنیت او امّ الریاب. ماریه بروایتی مادیه مولاة حجر بن ابی اهاب التیمی این آن کس است که قریش در مکه خبیب را در خانه او محبوس داشتند و بعد از اسلام حدیث کرد که هر بامداد در زندان خانه با این که در بر روی خبیب بسته بود می نگریستم که انگوری خبیب می خورد که دانه آن را در روی ارض کس ندیده و ماقصه او را و شهادت او را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم رقم کردیم.

معاذہ بنت عبدالله بن ابی و بعضی گفته اند سبیکه مولاة عبدالله بن ابی و او مادر عبدالله بن سهل است و بعد از سهل بحباله نکاح عامر بن عدی از قبیلہ بنی خطمه در آمد و ام حبیب از وی متولد شد.

باب حرف نون

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

نسیبه بنت حارث کنیت او امّ عطیه انصاریه است که بر نام او غلبه دارد نسیبه بنت کعب بن عمر کنیت او امّ عماره انصاریه است که بر نام او غلبه یافته نوار بنت مالک من بنی عدی بن النجار مادر زید بن ثابت الأنصاری کاتب رسول الله نوله بنت اسلم الانصاریه از آن زنان است که بر دو قبله نماز گذاشت .

نفیسه بنت امیه التیمیہ از جمله صواحبات است.

از اسامی صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و آله

هند نام ام سلمه زوجه رسول خداست و ما شرح حال او را در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم در ذیل زوجات مطهرات رقم کردیم به هند بنت ابي طالب خواهر علی علیه السلام قصه او و اسلام شوهر او در کتاب رسول خدا بشرح رفت.

هند بنت عمرو بن حرام بن جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام الانصاریه زوجه عمرو بن جموح برادرش عبدالله و شوهرش عمرو در احد شهید شدند.

هند بنت عتبه بن ربیعہ بن عبد شمس بن عبد مناف مادر معویة بن ابي سفیان در عام فتح ایمان آورد و در روز وفات ابو قحافه پدر ابوبکر وداع جهان گفت شرح حال او در کتاب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم مرقوم شد.

هند بنت اسید بن حضیر الانصاریه از جمله صواحبات است هند بنت ربیعة بن حارث بن عبدالمطلب بن هاشم در عهد رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم متولد شد.

هند بنت خلف بن اسعد بن عامر بن بیاضة الخزاعیه زوجه خالد بن سعید از مهاجرات حبشه است و سعید بن خالد در حبشه از وی متولد شد.

هند بنت یزید من بنی بکر بن کلاب او را از جمله ازواج رسول الله شمرده اند و بعضی نام او را عمره بنت یزید گفته اند و سخن خلاف در حق او فراوان است.

هزیله بنت حارث بن حزن الهلالیه کنیت او ام حمیده است و او از جانب پدر و مادر خواهر میمونه است.

آنان که بکنیت شناخته می شوند و نام ایشان معروف نیست و آنان که کنیت ایشان بر نامشان غلبه دارد و نام ایشان کمتر شنیده شده

امّ ایوب الانصاریه خواهر سعد بن قیس بن عمرو بن امرء القیس الخزرجی و او زوجه ابو ایوب انصاری است و رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم هنگام ورود بمدینه در خانه او نزول کرد، چنان که مرقوم شد ام ایمن خادمه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم نام او بر که است در تحت عبیدالحبشی بود و ایمن از وی متولد شد بعد از عبید بنکاح زید در آمد و اسامه بن زید از وی متولد گشت چنان که در باب بای موحده نگاشتیم.

امّ ابان بنت عتبه بن ربیع بن عبد شمس بن عبد مناف بحباله نکاح طلحه بن عبیدالله در آمد ام الحق الفهریه از جمله مهاجرات است که بحضرت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم آمد امّ اوس از جمله صواحبات رسول خداست.

امّ انس الانصاریه جده یونس بن عمران بن ابی انس امّ از هر نیز از جمله صواحبات پیغمبر است امّ اسید الانصاریه زوجه ابواسید ، گویند ابواسید در عرس امّ اسید رسول خدای را دعوت نمود.

امّ ابی ذرّ و او مادر ابی در غفاری است که شرح حالش در کتاب رسول خدا و کتب خلفا مرقوم شد امّ ابی هریره و او مادر ابوهریره است شرح اسلام و احوال او نیز مرقوم شد امّ بجید الانصاریه الحارثیه از جمله مبیعات است.

امّ بشر دختر براء بن معرور است از قبیله انصار او را امّ مبشر نیز گفته اند و گویند اسم او خلیده است و درست نباشد.

امّ بره بنت منذر بن زید بن ولید بن خراش بن عامر بن غنم بن عدی بن النجار زوجه براء بن اوس گویند رسول خدا را هنگام ولادت شیر داد ام بلال بن هلال المزنیه از صواحبات رسول الله است.

ام جمیل بنت المجال بن عبد و بروایتی عبید بن ابی قیس بن عبدود بن نصر بن

مالك بن حنبل بن عامر بن كعب بن لؤي بن غالب بن فهر القرشي العامريه نام او فاطمه و بروایتی جویریة زوجه حاطب بن حارث بن معمر الجمحی با شوهر بارض حبشه هجرت نمود.

امّ حنبل الازدیة از صواحب رسول خداست امّ حبیب بنت ابوسفیان بن حرب زوجه رسول خدا شرح حال او را در کتاب رسول خدا در ذیل قصه زوجات مطهرات رقم کردیم .

امّ حبیب و بروایتی ام حبیب بنت عباس بن عبدالمطلب او را اسود بن سفیان بن عبدالاسد بن هلال بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم تزویج کرد.

امّ حبیب او را نیز ام حبیب گفته اند بنت جحش بن رباب الاسدی خواهر زینب بنت جحش و خواهر دیگرش حمنه است امّ حرام بنت ملحان بن خالد بن زید بن حرام بن حنبل بن عامر بن غنم بن عدی بن النجار زوجه عبادة بن الصامت خواهر ام سلیم و خاله انس بن مالك در زمان خلافت عثمان چنانکه مرقوم شد در کنار بحر شام وفات نمود.

ام حکیم بنت زبیر بن عبدالمطلب بن هاشم خواهر ضباعة اسلام آورد و هجرت کرد ام حکیم بنت حارث بن هشام زوجه عكرمة بن أبي جهل و عكرمة بن أبي جهل پسر عم او بود، در یوم فتح اسلام آورد و عكرمة را رسول خدا بشفاعت او معفو داشت و چون عكرمة در اجنادین مقتول گشت خالد بن سعید او را تزویج کرد و آن روز که در جنگ روم خالد کشته شد هفت تن از کفار را ام حکیم با عمود خیمه کشت بشرحی که در کتاب عمر بن الخطاب رقم کردیم.

ام حکیم بنت وداع الخزاعیه از صواحب است ام حکیم بنت عتبة بن ابی وقاص خواهر هاشم و نافع پسران عتبه از جمله مهاجرات است.

ام الحکم بنت ابی سفیان بن حرب بن امیه در یوم فتح ایمان آورد زوجه عیاض بن غنم فهری بود او را طلاق گفت و عبدالله بن عثمان ثقفی تزویج کرد و او مادر عبدالرحمن

بن ام الحکم است .

ام حرمه بنت اسود با شوهر خود جهیم بن قیس بجانب حبشه هجرت نمود

ام الحصین بنت اسحق الاحمسیه در حجة الوداع حاضر بود ام الحرس بنت عباس بن ابي ربيعة المخزومیه ام الحرس الانصاریه در حنین حاضر خدمت رسول خدا بود ام حمید الانصاریه زوجه ابوحمید الساعدي ام حفید الهلالیه بنت حارث بن حزن اسمش هزیل است و او خواهر میمونه و ام الفضل است چنان که مرقوم شد ام خالد بنت خالد بن سعید بن العامر بن امیه بن عبد شمس نام او امة است و شرح حالش در ذیل نام امة مرقوم شد .

امّ الخیر بنت صخر بن عامر بن کعب بن سعد بن تیم بن مره مادر ابي بکر بن ابي قحافه بعضی گویند نام او هند است گویند نام او هند است ام خوله بنت حکیم الانصاریه از جمله صواحبات رسول خداست .

امّ الدردا زوجه ابي الدردا نامش خیره بنت ابي حدرد الاسلمی او را ام الدردای کبری گویند و او را فضل و رویتی بکفایت بود و او دو سال قبل از ابوالدردا وفات نمود در ارض شام در خلافت عثمان بن عفان و بعد از ابو الدردا ام الدردای صغری را نکاح بست.

امّ رومان بفتح رای مهمله و بضم نیز خوانده اند بنت عامر بن عمیر بن عبد شمس من بني حارث بن غانم بن مالک بن کنانه زوجه ابي بکر بن ابي قحافه مادر عایشه و عبدالرحمن در زمان رسول خدا وفات کرد در سال چهارم هجری در سال پنجم و ششم نیز گفته اند و او نخست در سرای عبدالله بن حارث بود از قبیله از دو ازوی طفیل متولد شد چون عبدالله بن حارث وفات کرد ابوبکر او را تزویج نمود لاجرم طفیل از جانب مادر برادر عایشه و عبدالرحمن است .

ام زفر زنی دیوزده بود و از جن او را مس کرده بود از جمله صواحبات رسول خداست ام الطفیل زوجه ابي بن کعب بنام پسر خود طفیل بن ابي بن کعب کنیت یافته ام طلیق از جمله صواحبات رسول خداست ام طارق مولاة سعد بن عبادة الانصاري.

ام کلثوم بنت رسول الله مادر او خدیجه علیها السلام است او نخست در حباله نکاح عتبه بن ابی لهب بود و بعد از عثمان بن عفان بعد از وفات رقیه او را تزویج کرد و در سال نهم هجری وفات نمود و شرح این جمله را در جلد دوم از کتاب اول و در کتاب رسول خدا نگذاشتیم بتکرار نخواهیم پرداخت.

ام کلثوم بنت عقبه بن ابی معیط و اسم ابی معیط ابان بن ابی عمرو بن امیه بن عبد شمس بن عبد مناف در مکه ایمان آورد در سال هفتم هجری هجرت نمود و برادرانش ولید و عماره بحضرت رسول آمدند و گفتند موافق عهدهی که در مصالحت شده است او را با ما سپار تا باز مکه بریم رسول خدا نپذیرفت و شرح این قصه نیز مرقوم شد بالجمله او پیاده از مکه بمدینه آمد و زید بن حارثه او را تزویج کرد از پس او بحبالد نکاح زبیر بن العوام در آمد و زینب از وی متولد شد پس زبیر او را طلاق گفت و عبدالرحمن بن عوف تزویج کرد و ابراهیم و حمید و محمد و اسمعیل از وی متولد شد بعد از عبدالرحمن عمرو بن العاص او را عقد بست و پس از یکماه زمانش برسید و در گذشت و او خواهر عثمان است از جانب مادر.

ام کلثوم بنت ابی سلمه بن عبد الاسد المنخزومی و مادر او ام سلمه است که بعد از ابوسلمه بحباله نکاح رسول خدا در آمد و او ربیبه رسول خداست.

ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب علیه السلام عمر بن الخطاب وی را تزویج کرد و از وی زید و رقیه متولد شد وفات ام کلثوم و پسرش در وقت واحد بود و ما قصه او را در کتاب عمر بشرح نگاشتیم.

ام كبشة العذریه از قبیله بنی قضاعه از صواحباتست ام کریز الخزاعیه در شمار مردم مکه است ام کرام السلمیه از جمله صواحبات رسول خداست

ام لیلی الانصاریه مادر عبدالرحمن بن ابی لیلی از جمله مبیعاتست.

ام مبشر الانصاریه دختر براء بن معرور زوجه زید بن حارثه بود ام منبع الانصاریه بنت عمرو در لیلۃ العقبه حاضر بود ام معبد الخزاعیه نامش عاتکه بنت خالد این آنکست که هنگام هجرت رسول خدا از مکه بمدینه در عرض راه

بخیمه او در آمد و این قصه بشرحی تمام در کتاب رسول خدا مسطور گشت.

ام مالك البهزيه از صواحبات رسول خداست ام مالك الانصاريه نیز از جمله صواحبات رسول الله است ام معقل الانصاريه بروایتي اسديه همچنان از صواحبات است بن ام معقب در شمار مردم مدینه است گویند مادر ام ربيعه دختر عبدالرحمن است و برد و قبله با رسول خدا نماز گذاشت ام معبد زوجه كعب بن مالك الانصاري السلمي و او مادر سعيد بن كعب است ام المنذر بنت قيس الانصاريه و بروایتي عدويه نام او سلمی است و در شمار مردم مدینه است.

امّ معبد الانصاريه از جمله صواحباتست ام مطاع الاسلاميه در شمار مردم مدینه است در خيبر حاضر بود امّ مسلم الاشجعيه از جمله صواحبات رسول خداست امّ مرثد الاسلاميه و بروایتي غنويه در يوم فتح مکه ايمان آورد و بيعت کرد. امّ مسعود بن الحكم از جمله صواحبات رسول خداست مكّتي بنام پسرش مسعود است ام نصر المحاربييه وی نیز از جمله صواحبات رسول خدا است ام صبيّة الجهنيه گویند اسم خوله بنت قيس است و جدّه خارجه بن حارث بن نافع.

ام الضحاک بنت مسعود الانصاريه ثم الحارثيه در خيبر حاضر شد و رسول خدا از غنایم او را سهم یک مرد داد امّ عبيدالله و او خواهر شداد بن اوس است بشمار صواحبات می رود.

امّ عبدالله زوجه ابو موسى اشعري مادر عبدالله بن أبي موسى است.

امّ عبدالرحمن از جمله صواحبات رسول خداست امّ عبد بنت سودد بن قويم از قبيله هذيل است.

امّ عبدالله بن مسعود نیز از جمله صواحبات رسول خداست ام عطية الانصاريه اسم او نسيبه بنت أبي الحارث و بعضی او را نسيبه بنت كعب دانسته اند و استوار نباشد ام عماره هي نسيبه بنت كعب بن عمرو بن عوف بن عمرو بن مبدول بن عوف بن غنم بن مازن بن النجار مادر حبيب و عبدالله پسر های زيد بن عاصم قصّه او را در يوم يمامه رقم کردیم.

امّ العلاء الانصاریه در زمره مبیعات بشمار می رود ام عامر بنت سعید بن السکن و بروایتی بنت یزید بن السکن الانصاریه الاشهلّیه موافق این روایت وی اَسْمَاء بنت یزید بن السکن است که بشرح رفت و اگر بنت سعید باشد دختر عم اَسْمَاء خواهد بود.

امّ عثمان بنت سفیان القرشیه البدریه من بنی شیبّه از اکابر مبیعات است امّ عثمان بن اَبی العاص الثقفی گوید هنگام ولادت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از آمنه بنت وهب حاضر بودم و ستارگان را نگریستم که نزدیک می شدند و بزمین در می آمدند امّ عیاش کنیز رقیه دختر رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم بود امّ عطا مولّاة زبیر بن العوام از صواحبات است.

امّ عمرو بن السلیم الانصاری از جماعت بنی زریق مکنی بنام پسرش عمرو بن سلیم است ام عبید از کنیزکان بنی تیم است که قریش او را بگناه مسلمانی عذاب می کردند ابوبکر او را بخرد و آزاد ساخت ام عجرد الخزاعیه از جمله صواحبات رسول خداست.

ام عفیف النهدیّه نیز از جمله صواحبات رسول خداست ام الغادیه در خبر است که با ابو غادیه و حبیب بن الحارث از مکه بجانب رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم هجرت کردند ام الفضل بنت الحارث بن حزن الهلالیه خواهر میمونه زوجه رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم زوجه عباس بن عبد المطلب نامش لبابه است شرح حالش در ذیل نام لبابه مرقوم شد.

ام الفضل بنت حمزه بن عبد المطلب بن هاشم ام فروه بنت اَبی قحافه خواهر ابوبکر نام مادرش هند بنت نفیل است نابینا بود او را ابوبکر باشعث بن قیس کندی تزویج کرد و شرح این قصه بکمال در کتاب ابوبکر مرقوم افتاد

ام قیس بنت محصن از قبیله بنی اسد خواهر عکاشة بن محصن است در مکه ایمان آورد و بمدینه هجرت کرد ام سلمه زوجه رسول خدا و ما قصّه او را در کتاب رسول خدا در ذیل زوجات مطهرات بشرح رقم کردیم ام سلمه بنت حکیم نام و

نسب او معروف نیست .

ام سلیم بنت ملحان بن خالد بن زید بن حرام بن جندب بن عامر بن غنم بن عدی بن النجار نامش سهله است و در سرای مالک بن نصر بن انس بن مالک بود در زمان جاهلیت و انس بن مالک و دیگر براء بن مالک از وی متولد شد چون اسلام آورد شوهرش مالک بروی غضب کرد و بشام رفت و در شام هلاک شد از پس او ابو طلحه أنصاری او را خواستار شد و معلوم داشت که بی تشریف اسلام تزویج او را اختیار نخواهد کرد ناچار مسلمانی گرفت و او را تزویج کرد و از وی پسری آورد و در کودکی وفات نمود و بعضی گویند عبدالله پدر اسحق فقیه پسر ام سلیم است و او را از ابو طلحه داشت لاجرم انس بن مالک و عبدالله از جانب مادر برادرند و ام سلیم در خانه رسول خدا از جمله خدمتگذاران بود .

ام سلیم بنت ابی الحکم الغفاری نام او امه است امّ سعد الانصاریه نامش کبشه بنت رافع و او مادر سعد بن معاذ است ام سعد بنت زید بن ثابت الانصاری

امّ سعد بنت عمرو بن الاحوص و بعضی او را بنت عمیر خوانده اند

ام سلیمان بن عمرو بن الاحوص از صواحبات رسول خداست و ام سلیمان بروایتی ام سلیم العدویه و نیز جماعتی او را ام سلمه خوانده اند ام سنبله الاسلامیه در شمار مردم مدینه است ام السائب النخعیه از جمیله صواحبات رسول خداست.

ام سلیط زنی است از جمله مبیعات در یوم احد حاضر خدمت رسول خدای شد ام سنان الاسلامیه از جماعت صواحبات رسول الله است امّ شریک بنت عوف بن جابر بن رواحه بن ضباب بن حجر بن عبد بن معیص بن عامر بن لوی نام او غزیله و بروایتی غزیه است گویند رسول خدا او را تزویج کرد لکن تشریف مضاجعت نیافت ام شریک بنت جابر العتاهیه از جمله صواحبات رسول خداست او را نیز بعضی از ازواج رسول خدا شمرده اند لکن استوار نیست ام شیبّه الأزدیه در شمار مردم مکه و از جمله صواحباتست امّ هانی بنت ائیطالب خواهر

ص: 247

امیر المؤمنین علی علیه السلام نام او را هند و جماعتی فاخته گفته اند و او زوجه هبیره بن ابی وهب است گویند از هبیره فرزندی آورد که عمر و نام داشت و فرزندان دیگر نیز آورد بشرحی که در کتاب رسول خدا رقم شد و در یوم فتح آهنگ فرار از مکه نمود و این اشعار را انشاد کرد:

لعمرك ما وليتُ صدري محمداً *** واصحابهُ جنباً و لا خيفةُ القتل

ولكنني قلبتُ امري و لم أجد *** لسيفي غناء ان ضربتُ و لا نبلي

وقفتُ فلما خفتُ ضيعةً موقفي *** رجعتُ لعودي كالهزبر الي السبل

و بعد از فرار ام هانی را مخاطب داشته این اشعار را انشاد کرد :

لئن كُنت قد تابعت دين محمداً *** و عطفتُ الارحام منك حبالها

تكوني على اعلى سحيق بهضبة *** ممنعة لا يستطاع قلالها

فاتي من قوم اذا جدَّ جدُّهم *** على اي حال اصبح القوم حالها

و اني لاحمي من وراء عشيرتي *** اذا كثرت تحت العوالي مجالها

و طارت بايدى القوم بيض كائنها *** مخاريق ولدان تعوض ظلالها

و ان كلام المرء في غير كنهه *** لكالتبل ترمي ليس فيها نصالها

و ما قصه هبیره و آهنگ علی علیه السلام را بخانه او از برای قتل او و منع ام هانی را در کتاب رسول خدا بشرح رقم کردیم.

ام هشام و بروایتی ام هاشم بنت حارثه از مبیعات رضوان است ام هانی زنی از جماعت انصار است بعضی گفته اند کنیت او ابوقیس است

ام ورقه بنت عبدالله بن الحارث بن عویمر الانصاری و بعضی گفته اند بنت نوفل است در غزوه بدر از رسول خدای اجازت خواست از برای مداوای جراحی و مرضی.

ام ولید الانصاریه از جمله صواحب رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم است.

مکشوف باد که اسامی و کنای اصحاب و صواحبات رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم را از کتاب استیعاب مؤلف ابن عبدالبر ترجمانی کردم همانا این کتاب اصحاب را توان گفت ترجمه استیعاب است لکن این ترجمانی حذواً بحده نیست چه در استیعاب از احادیث لختی یاد کرده اند و نسبت بعضی از احادیث را باصحاب مستند ساخته اند توثیق و تضعیف آن کار فقیهان است نه روش تاریخ نگاران و معلوم نیست که سخن ابن عبدالبر در نزد مردم شیعی معتبر باشد بلکه اهل سنت و جماعت استوار نمی دارند لاجرم من بنده بذکر روات این احادیث پرداختم.

دیگر آن که ابن عبدالبر چون نام یکی از اصحاب را بنگارد، ناچار است که لختی از احوال او مرقوم دارد چه موضوع کتاب استیعاب ذکر حال اصحاب است و مرا این نیفتاده چه این کتاب اصحاب جزوی از مجلدات ناسخ التواریخ است پس ذکر حال هر کس را که در جلد دوم از کتاب اول و جلد اول از کتاب دوم کتاب رسول خدای است و در کتاب ابوبکر و کتاب عمرو و کتاب عثمان بشرحی تمام نگاشته ام واجب نشده است که کار باطناب کنم و بتکرار پردازم مگر نگران قصه شوم که از پیش یاد نکرده باشم پس این کتاب خاص از بهر شناخت نسب اصحاب و تصحیح و تشکیل اسامی ایشان است و السلام علی من اتبع الهدی.

مجلد اول و ثانی از کتاب اول ناسخ التواریخ چندان که از امثال عرب موقوف بحکایتی و معلق بقصه بود هر يك در جای خود مرقوم افتاد و این امثال که بعد از هجرت نبی صلی الله علیه و اله و سلم بر زبان مردم عرب رفته بر حسب قانون این کتاب مبارك روا بود که سال تا سال بتفاریق نوشته شود بدان گونه که قائلان این امثال هر يك از پی دیگری آمده اند و بمثلی سخن کرده اند این بنده نگارنده چنان صواب شمرد که این امثال را بیکرشته منظم بدارد و در یک جای بجمله رقم کند یکی آن که خداوندان ادب را اگر حاجت بامثال عرب افتد بی زحمت شمار اوراق بیکجای در یابند و دیگر آن که زمان قائلان این امثال باهم قریب باشد چندان از هم بعید نیفتاده اند که نگار تفاریق واجب کند و زیادت ازین هر يك ازین امثال متعلق بتاریخی معتبر است در ذیل احوال خداوندان آن قصه هم بدین امثال اشارتی رفته است (1).

1- أَتَيْهِ مِنْ فَقِيدٍ ثَقِيفٍ

*أَتَيْهِ مِنْ فَقِيدٍ ثَقِيفٍ (2):

در شهر طایف دو برادر بودند که بعد از مراجعت رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم از طایف مسلمانی گرفتند یک تن ازیشان از قبیله بنی کُتّه (3) زنی بنکاح بست و این هنگام سفری از بهر او واجب افتاد پس تعهد امور زن را برادر بگذاشت و بار بیست

ص: 252

-
- 1- این قسمت از کتاب هم ترجمه مجمع الامثال میدانی است، و با متن آن برابر می شود اگر اختلاف یا اشتباهی ملاحظه شود، اصلاح خواهیم کرد مگر این که بسیار سیر و ناچیز باشد که در متن اصلاح خواهد شد.
 - 2- شماره 758 چاپ مصر از مجمع الامثال.
 - 3- کنه بطنی است از قبائل ثقیف از هوازن از عدنانیه.

آن زن را جمالی بکمال بود دل برادر شوهر شیفته او شد و هر روز عشق او افزونی گرفت و صبرش اندک شد چنان که نیروی قعود و قیام از وی برفت چون شوهر زن از سفر باز آمد و برادر را بدان رنج و محن دید پرسش کرد که ترا چه رسیده گفت جز ضعف و فتور مرضی در خود ندانم در حال کس بفرستاد و حارث بن کاده را که یک تن از اطبای عرب است حاضر ساخت حارث چون مرضی در وی نیافت گمان کرد که اصابت عشقش زحمت کرده پس بفرمود جامی از خمر بیاوردند و پاره نان ترید کرده بوی خورانید و شربتی از شراب نیز بیاشامید پس لختی نیرو یافت و سر بر آورد و این شعر انشاد کرد:

أَلِمَّا بِي عَلَى الْأَبْيَاتِ بِالْخَيْفِ نَزُهُنَّ *** غَزَالٌ ثُمَّ يَحْتَلُّ بِهَا دُورٌ بِنِي كُنَّه

غَزَالٌ أَحْوَزُ الْعَيْنَيْنِ فِي مَنْطِقِهِ غُنَّه

حارث مکشوف داشت که وی عاشقی باشد لختی دیگر خمرش به پیمود تا حشمت آزرم فرو گذاشت و این شعر قرائت کرد:

أَيُّهَا الْجَبِيرَةُ اسْمُؤَا وَقُفُوا كِي تَكَلَّمُوا *** خَرَجْتُ مُرْنَةً مِنَ الْبَحْرِ رِيَا تُحَمِّحُمُ

هِيَ مَا كُنْتِي وَتَزَعَمُ أَنِّي لَهَا حَمُ

این وقت شوهر عشق برادر را بازن بدانست گفت ای برادر غمگین مباش من وی را طلاق گویم تو تزویج کن «هی طالق ثلاثاً فتزوّجها»، گفت هرگز این نکنم «هی طالق یوم أتزوّجها» (1) من آن روز که وی را تزویج کنم طلاق گفته ام؛ این بگفت و اندک نیروئی بدست کرده سر در بیابان نهاد و فقید ثقیف نام یافت و «آتیه من فقید

ص: 253

1- بر آن مبنا که زن سه طلاقه در یک مجلس از شوهر خود بائن می شود و می تواند شوهر کند تکلیف کرد که او را تزویج کند و او هم بر آن مبنا که زن غیر مزوجه را می توان طلاق گفت برای رد این ازدواج گفت آن روزی که من او را تزویج کنم مطلقه باشد. این دو مبنی بر مذهب شیعه اهل بیت صحیح نیست.

ثقیف»، مثل شد و شوهر زن نیز در غم برادر پس از روزی چند مریض گشت و از جهان فانی در گذشت .

2- نَكَلْ أَرْأَمَهَا وَوَلَدًا

*نَكَلْ أَرْأَمَهَا وَوَلَدًا (1):

مردی از قبیله بنی فزاره بن ذبیان بن بغیض ملقب بنعامه بود و بیهس نام داشت و او را شش برادر از خود کلانتر بود یک روز این برادران در چراگاه شتران خویش انجمن بودند ناگاه از قبیله بنی اشجع جماعتی بر ایشان حمله کردند و شش برادر را بکشتند و بیهس را زنده بگذاشتند از بهر آن که مردی بی خرد و احمق بود گفتند او را چه باید کشت که اگر کار بخونخواهی ودیت افتد یک تن بشمار شود؟ بیهس چون این بدید گفت اکنون که مرا امان دادید درین بیابان مگذارید که بهره درندگان شوم و اگر نه از تشنگی بمیرم پس او را با خود کوچ دادند که بقبیله باز آورند روز دیگر هنگام چاشتگاه فرود شدند و از بهر خورش و خوردنی شتری نحر کردند و از پوست بر آوردند «فَقَالُوا ظَلَلُوا الْحَمَكَمَ لَا يَفْسِدُ»، گفتند درین گرمگاه گوشت جزور را در تابش آفتاب مگذارید که فاسد شود بیهس گفت «لَكِنَّ بِالْأَثَلَاثِ لَحْمٌ لَا يُظَلُّ»، کنایت از آن که در زمین اثلاث بدن برادران من در مظله نیستند بلکه در برابر آفتاب اند و این سخن مثل شد.

گروهی از بنی اشجع گفتند بیهس را باید مقتول ساخت زیرا که او را فهم و فراستی باشد تواند شد که روزی حامل شر شود جماعتی منع کردند و به اکل گوشت جزور پرداختند و یکنن از ایشان گفت «ما أطيب يومنا و اخصبه» یعنی چه نیکو روزی است ما را که نعمت فراوان و دل شاد داریم بیهس گفت «لَكِنَّ عَلَى بَلَدَحَ قَوْمٌ عَجْفَى» کنایت از آن که برادران من در زمین بلدح که مقتل ایشان است لاغر و نزارند و این سخن نیز مثل شد ، بالجمله باز قبیله شدند و بیهس بسرای خویش در آمد

ص: 254

چون مادر فرزندان آگهی یافت «فَقَالَتْ مَا جَاءَنِي بِكَ مِنْ بَيْنِ أَخَوَتِكَ» گفت از میان برادران دلیر و شجاع چه شد که تو بیهنر احمق باز آمدی؟ گفت: لَوْ خَيْرْتُ لَأَخْتَرْتُ یعنی اگر مختار بودم من نیز اختیار مرگ می کردم این سخن نیز مثل شد پس دل مادر بروی بدر آمد و آغاز ملاطفت کرد قوم گفتند «لَقَدْ أَحْتَتِ أُمُّ بِيَهْسٍ بِيَهْسًا» یعنی مادر بیهس با بیهس مهربان شد بیهس گفت تَكَلُّ أَرَامَهَا وَلَدًا یعنی فرزند مرده را این چنین خطب با فرزند خود بعطوفت آورد و این سخن در میان عرب مثل شد.

از پس آن مادر بیهس جامه های برادران را با بیهس عطا کرد تا در پوشد گفت یا حَبَدَا التَّرَاثُ لَوْلَا الذَّلَّةُ أَكْرَمَ مِيرَاثُ مَوْرَثِ عَارٍ وَ ذَلْتِي نَبُوْدُ نِيكُو بُوْدُ اِيْنِ سَخْنِ نِيْزِ مِثْلِ شُدْ اَزِ پَسِ اَنْ يَكُ رُوْزِ بَرَجْمَاعَتِ زَنَانِ قَبِيْلَهٗ خُوِيْشِ عُبُوْرِ دَاشْتِ دَخْتَرِيْ رَا نَغْرِيْسْتِ كِهْ زَيْبِ وَ زِيْنَتِ كَنْنَدِ تَا بَا يَكِ تَنْ اَزِ قَاتَلَانِ بَرَادَرَانِشِ بَنِكَاحِ وَ زَفَاْفِ دَهْنَدِ چُوْنِ اِيْنِ بَدِيْدِ جَامِهٖ زِيْرِيْنِ رَا كِهْ پُوْشَشِ سَرِيْنِ دَاشْتِ بَرِ اَوْرُوْدِ وَ بَرِ سَرِ پِيْچِيْدِ قَوْمِ كَفْتَنْدِ اِيْ بِيَهْسِ اِيْنِ چِهْ كَرْدَارِ زَشْتِ اَسْتِ؟ كَفْتِ بِيْتِ :

اَلْبَسِ لِكُلِّ حَالَةٍ لَبُوْسَهَا *** اِمَّا نَعِيْمَهَا وَ اِمَّا بُوْسَهَا

این سخن نیز مثل شد و چنان افتاد که یک روز از بهروی طعامی ساختند بیهس همی خورد و گفت حَبَدَا كَثْرَةُ الْاَيْدِي فِيْ غَيْرِ طَعَامٍ اِيْنِ سَخْنِ نِيْزِ مِثْلِ شُدْ بِالْجَمْلَهٗ مَادِرِ بِيَهْسِ چُوْنِ كَرْدَارِ اَوْ رَا مَعَايْنَهٗ مِيْ كَرْدِ اَزِ خُوْنِخَوَاهِيْ اَوْ مَأْيُوْسِ بُوْدِ كَفْتِ اِيْنِ اَنْ كَسِ نِيْسْتِ كِهْ طَلْبِ ثَاْرِ كَنْدِ، كَفْتَنْدِ لَا تَأْمَنِ الْاَحْمَقُ وَ فِيْ يَدِهِ سِكِّيْنٌ يَعْنِيْ اَزِ اَحْمَقِ اِيْمَنْ مَبَاشِ تُوَانْدِ شُدْ كِهْ عَامِلِ اَمْرِيْ شُوْدِ (1) كِهْ دَانَايَاْنِ مَتَصَدِيْ اَنْ نَتُوَانَنْدِ شُدْ اِيْنِ سَخْنِ نِيْزِ مِثْلِيْ كَشْتِ.

مع القصه بیهس را خالی بود که او را ابوحنش می نامیدند و در میان ابطال و

ص: 255

1- یعنی از احمق ایمن مباح با آن که در دست او کارد است.

شجاعان بدلاوری و شجاعت نامبر دار بود یک روز بیهس را آگهی رسید که قتله برادرانش در میان غاری باسودگی میان گشوده اند و بشرب عقار مست طافح گشته اند بنزدیک ابو حنش آمد و گفت پی بغنیمتی برده ام که بی زحمت بدست توانی کرد ابو حنش سلاح در بر کرد و با بیس راه بر گرفت او را بر لب غار آورد و گفت آن غنیمت درین غار ذخیره است چون ابو حنش سر در غار فرو کرد بیهس از قفا او را کوسی بزد و بغار افکند «فقال ضرباً یا اباحنش!»

ناگاه ابو حنش چشم گشود و جمعی از بنی اشجع را نگریست دانست که اگر درنگ کند زمین بخونش لعل رنگ شود تیغ بکشید و با ایشان در آویخت بنی اشجع ازین تجلد و تهور عجب کردند تنی گفت «انَّ اباحنش لبطل» ابوحنش گفت «مکره اخوک لا بطل» و این سخن نیز مثل شد بالجمله ابو حنش جهان را ازیشان برداخت متلمس که شرح حالش در کتاب اول مرقوم شد درین شعر ازین قصه تذکره کند و گوید:

و من طلب الأوتار ما حَزَّ انْفُهُ *** قصیر و خاض الموت بالسَّیْفِ بیهس

نعامة لَمَّا صرَّع القومُ رهطُهُ *** تبین فی اثوابه کَیفَ یلبسُ

3- أَجْبِنُ مِنَ الْمَشْرُوفِ ضَرِطاً

*أَجْبِنُ مِنَ الْمَشْرُوفِ ضَرِطاً (1):

در وقوع این مثل چند گونه حدیث کرده اند نخست آن که از میان چند زن از زنان عرب که بی شوهر می زیستند تنی را مردی بزنی بگرفت و بر عادت بود که چاشتگاهان را زمانی در از بخفتی و همه روزه زنان قبیله بر بالین او آمدندی و گفتندی قم فاصطیح برخیز و کار صبحی کن چون از خواب انگیخته شدی همی گفتمی «لو لعادیة تبهتتی» ای کاش از برای ورود اهل غارات مرا بیدار می کردید تا بر می نشستم و همه را در هم می شکستم.

از سخنان گزافه وی زنان قبیله با یکدیگر همی گفتند حَبْذا بخت مساعد

ص: 256

1- مجمع 969 و منزوف کسی است که جراحت بدن او سر بهم نیاورد و رفته رفته چندان خون از او برود که مرگ او را در یابد.

که ما را در جوار مردی مجاهد جای داده و از بالای اسر و نهب محروس و محفوظ داشته بهتر آن است که یک روز بکذب او را از ورود خصم آگهی بریم و طیش و تاب او نگریم صبحگاهی همگروه بیالین او تاختند و او را از خواب برانگیختند بعبادت گفت «لو لعادیة تبهتتی» گفتند هذه نواصي الخيل اينك سوارانند که از برای قتل و نهب در می رسند برخیز و ساخته مبارزت و مقاتلت باش چون این سخن بشنید همی گفت الخيل الخيل و نیروی ماسکه از اعضا و اعصاب او برخاست و چندان متوالیاً از پی هم شرطه افکنند که روح علوی را نیز از ثقبه سفلی اخراج داد.

دیگر آن که عمر و بن عمر و بن عدس که شیخی ابرص بود دختنوس (1) دختر لقیط بن زراره تمیمی را بزنی بگرفت یک روز عمر و بخفته بود و از اثر شیخوخت آب دهانش سیلان داشت و خرّ آخر نیز بر می آورد دختنوس که زنی جوان بود چون این بدید سخت بروی زشت آمد گفت أُف أُف چون هنوز عمرو را گرانی خواب در نیافته بود این سخن بشنید و چشم بگشود و گفت هان ای دختنوس چه گفتی اگر خواهی ترا طلاق گویم؟ گفت نیکو باشد پس عمر و او را طلاق گفت و عمرو بن او را و عمرو بن معبد بن زراره که جوانی جمیل و جسیم بود او را نکاح بست و بسرای آورد و با او خوش بگفت و خوش بخفت.

و این عمرو بن معبد مردی فقیر بود و هنگام تابستان این عیش و عرس ساخته شد و چون زمستان برسید و کار غلانیز بالا گرفت دختنوس کس بنزدیک شوهر نخستین فرستاد و مقداری شیر طلب کرد عمرو بن عمرو بن عدس در پاسخ گفت في الصَّيْفِ ضَيَّعَتِ اللَّبَنَ یعنی در تابستان که بطلب طلاق بر آمدی شیر را فاسد کردی دختنوس چون پیام بشنید دست بر شانه شوهر خود عمرو بن معبد زده «فقال هذا و مذقة خیره» (2) یعنی این شوهر فقیر با نداشتن شیر بهتر است از عمرو بن عمرو بن عدس و کلمات او مثل گشت.

ص: 257

1- دختنوس معرب دخت نوش است او را بنام دختر کسری نامیده اند.

2- مذقه شیری است که با آب مخلوط شود.

این نبود تا از پس روزی چند گروهی از قبیله بکر بن وائل بر جماعت بنی دارم غارت آوردند این هنگام عمر و بخواب بود دختنوس بیم زده و هراسناک بدوید و او را برانگیخت و گفت چه خفته که اهل غارت در رسیدند عمرو چون این بدانست قوای ماسکه از وی زائل شد و از پی هم شرطه انداخت تا جان بداد و عرب او را المنزوف شرطاً نام نهاد بالجمله اهل غارت بتاختند و جماعت بنی دارم را عرضه نهب و غارت ساختند و دختنوس را نیز باسیری بردند.

عمرو بن عمرو چون این بدانست بر نشست و اسب برانگیخت و ندا در داد که هان ای بنی بکر دختنوس را بگذارید و بگذرید آن جماعت سخن عمرو را وقتی نهادند پس دست بزد و تیغ بکشید و سی تن کم و بیش ازیشان بکشت و دختنوس را بازسند و طریق مراجعت پیش گرفت و دختنوس از پیش روی عمرو طی طریق می کرد این هنگام عمر و انشاد این شعر کرد :

أَيَّ حَلِيلِكَ وَجَدْتَ خَيْرًا أَلْعَظِيمِ فَيْشَةَ وَ أَيْرَأَ أُمِّ الَّذِي يَأْتِي الْعَدُوَّ سِيرًا

یعنی کدام يك شوهر خود را نیکوتر دانی آیا آن که ذکر بزرگ داشت یا آن که از قید اسرت رهائی داد؟ فقالت ذاك لذاك و هذا لهذا یعنی از برای مضاجعت عمرو بن معبد خوب بود و روز منازعت عمرو بن عمرو نیکوست بالجمله عمرو دختنوس را باز قبیله آورده اند.

دیگر آن که دو تن از مردم عرب از میان قبیله بیرون شدند ناگاه از اقصای بیابان شجری دیدار شد یک تن از ایشان گفت آن دیگر را : جماعتی را می نگرم که قصد ما کرده اند «فقال إنما هو عُشْرَةٌ» گفت این درخت عشره است که تو می نگری از لفظ عشره فهم عشره کرد و گفت «و ما غناء اثنين عن عشرة» یعنی دو تن با ده تن چگونه بر می تابد این بگفت و باد از وی بجست تارخت بر بست.

دیگر آن که لُجيم بن مصعب بن علی بن بکر بن وائل دختر العتيك بن اسلم بن یذکر بن عنزة بن اسد بن ربیعہ را که حدام نام داشت بنکاح بست و از وی دو پسر آورد یکی را عجل و آن دیگر را او قص نامید و همچنان صفیه دختر کاهل بن اسد بن خزیمه

را بشرط زنی بگرفت و نیز از وی پسری آورد و او را حنیفه نام نهاد میان این زنان بحکم غیرتی که با یکدیگر می بردند مخاصمت و منازعت افتاد چون داوری بنزد شوهر خود بردند حمایت زن نخستین خود حذام را واجب شمرد و این شعر انشاد کرد :

إِذَا قَالَتْ حَذَامُ فَصَدِّقُوهَا *** فَإِنَّ الْقَوْلَ مَا قَالَتْ حَذَامُ

و این سخن مثل شد.

آن گاه چنان افتاد که احرز بن عوف العبیدی زن خود را که ماشریه دختر نهسر بن بدر بن بکر بن وائل بود طلاق گفت و عجل بن لجیم او را بشرط زناشوئی خواستار شد احرز با او گفت ماشریه از من حمل دارد چون بار فرو گذارد فرزند مرا نیکو بدار! عجل بردمت نهاد و چون ماشریه حمل بگذاشت پسری بود عجل او را سعد نام نهاد و نیکو بداشتش تا نیرومند گشت آن گاهش با خود ببرد تا پیدرش احرز بن عوف سیاره و باز آید.

از قضا حنیفه بن لجیم که سفری کرده بود این هنگام از راه برسید و برادر زادگان او را استقبال کردند در میانه سعدر اندید پرسید گفتند عجل او را ببرد تا بیدرش احرز سپارد حنیفه را بد آمد و از قفای عجل شتافت و او را وقتی بیافت که سعد را تسلیم داده باز می آمد «فقال ما صنعت یا عشمه و هل للغلام ابٌ غیرک»، گفت چه کردی ای پیر از کار افتاده آیا از برای این پسر پدری جز تو بود این بگفت و برادرزادگان را فراهم کرده بطلب سعد بشتافت و احرز را دریافت و نزد او جز سعد و غلامی نبود پس حنیفه آغاز مقاتلت کرد و نخستین غلام را زحمت کرد و از وی دور ساخت آن گاه با احرز در آویخت احرز روی با سعد کرد و گفت ای فرزند در مقاتلت با حنیفه اعانت من نمی کنی سعد همچنان بیم زده و خوفناک دور از جنگ نگران بود فقال الاحرز :

إِبْنُكَ إِبْنُ يُوْحِكَ *** مِنْ يَشْرِبُ مِنْ صَبُوْحِكَ

یعنی پسر تو پسر اصلی تست که با تو صبوح کند و این سخن مثل شد، بالجمله حنیفه تیغی بزد و دست احرز را قطع کرد و این وقت بجذیمه نامیده شد و احرز تیغی

بزد و انگشت کلاسن از پای حنیفه بیفتاد و ازین روی حنیفه نام یافت چه از نخست نام او ائال بن لجیم بود بالجمله غلام احرز که بر کناره جنک بنظاره بود بند از منفذ زیریش سستی گرفت و جان پاک با شرطه پی در پی متوالی ساخت و جهان از وجود پلید برداخت حنیفه گفت «هذا هو المَنزُوفُ صَدْرَطاً» و این سخن مثل گشت بالجمله حنیفه سعد را مأخوذ داشته بنزدیک عجل آورد و از آن پس بفرزندی عجل معروف و منسوب گشت.

4- أَجُودٌ مِنْ كَعْبِ بْنِ مَامَةَ

* أَجُودٌ مِنْ كَعْبِ بْنِ مَامَةَ (1)

کعب بن مامه مردی از قبیله ایاد بود و با چند تن از طایفه نمر بن قاسط هنگام حدّت حر و سورت گرما سفری پیش داشت در عرض راه چون آب کمیاب بود جامی را پیمانه ساخته حندریک در آن انداختند و مقرر داشتند که روزی یکبار از آن آب که با خود حمل می دادند چندان در آن جام بریزند که ریگ ها در آب مغمور شود پس یک تن بیاشامد هر یک را بخش و بهره یک چنین پیمانه بود روز نخست وقتی که هوا چون سینه کانون تافته بود از بهر شرب ماء نشستند و آن پیمانه را بدور افکندند و هرکس سمت خویش را بیاشامید چون نوبت بکعب رسید نگریست که مرد نمری در جام وی تیز تیز می نگرد و آشکار بود که مرد عطشان بدین جرعه آب سیراب نشود فرمود بهره مرا بنمری دهید مرد نمری بگرفت و بیاشامید و از آن منزل کوچ دادند و کعب همچنان تشنه طی مسافت کرد.

روز دیگر هنگام قسمت آب چون نوبت بکعب رسید همچنان مرد نمری حدید النظر بود باز آن جود که در نهاد کعب کامن بود موج بزد و گفت نصیب مرا بمرد نمری دهید این هنگام جنبش کردند تا راه برگیرند کعب را نیروی نهوض نبود گفتند ای کعب آب نزدیک است «رد کعب انتک وژاد» (2) قوت جواب نداشت و هم در زمان جان بداد ناچار او را بگذاشتند و بگذشتند چون این خبر پیدرش مامه رسید این شعر

ص: 260

1- مجمع الامثال 978.

2- راه بیفت ای کعب که بزودی پایگاه می رسیم.

را در مرثیه او گفت:

ما كان من سوقةٍ أسقى على ظمأٍ *** خمراً بماءٍ اذا ناجودها بردا

من ابن مامة كعبٍ حين عيَّ به *** زُو المنية الأحرّة وقدا

اوفى على الماء كعب ثم قيل له *** رد كعبُ انك وّرّاد فماوردّا

5- أَجْسَرُ مِنْ قَاتِلِ عُقْبَةَ

* أَجْسَرُ مِنْ قَاتِلِ عُقْبَةَ (1)

ابو جعفر منصور هنگام خلافت خویش عقبه بن سلم را که از مردم یمن بود فرمان کرد تا با فوجی ببحرین رفته قبیله ربیعہ را که گناه کرده حضرت بودند کیفری کند لاجرم عقبه سفر بحرین کرد و از مردم ربیعہ بسیار کس بکشت و زمانی در از فرمانگذار آن اراضی بود و یک تن از مردم عبدالقیس ملازمت خدمت او اختیار کرد و با او بیود تا آن هنگام که نوبت خلافت بمهدی رسید و عقبه را از عمل معزول داشته حاضر حضرت خواست مرد عبدی نیز با او کوچ داده بیغداد آمد و یک روز که قواد سپاه و بزرگان در گاه بر در سرای مهدی انجمن بودند مرد عبدی کارد بکشید و در برابر چشم آن جماعت بر کمر گاه عقبه فرود آورد چنان که از بند کمر بگذشت و بر شکم او در رفت عوانان بدویدند و مرد عبدی را بگرفتند و بنزدیک مهدی بردند.

خليفة او را مخاطب داشت که این چه کردار نکوهیده بود؟ گفت عقبه از عشیرت من بسیار کس بکشت و من بسیار وقت بدو دست یافتم و خویشان را از قتل او باز داشتم از بهر آن که در چنین انجمنی او را مقتول سازم تا مردمان بدانند که من خونخواهی کردم و ثار خویش را ضایع نگذاشتم این همی بگفت و بگریست، درین هنگام بعرض رسانیدند که عقبه بدان زخم در گذشت مرد عبدی چون این بشنید چون گل بشگفت و بخندید.

مهدی گفت این خنده از پس گریه چه بود؟ گفت بیم داشتم که بدان زخم در نگذرد و خونخواهی من بانجام نرود اکنون که جان بداد غمی از بهر من بجای

ص: 261

نماند مهدی گفت مانند تو دلآوری رواست که زنده مانی لکن اگر من ترا زنده بگذارم مردمان بر قواد من چیره شوند و مانند این جسارت فراوان افتد پس بفرمود تا گردش بزدند و مردمان در مثل ها گفتند «اجسر من قاتل عقبه» و نیز گفته اند «اخسر من قاتل عقبه» یعنی در قتل عقبه خسارت نفس خویش کرد.

6- أَجُودٌ مِنْ هَرَمٍ

* أَجُودٌ مِنْ هَرَمٍ (1)

هرم بن سنان بن ابی حارثه المری بفضل وجود نامبردار بود چنان که زهیر بن ابی سلمی در مدح او گوید بیت:

إِنَّ الْبَخِيلَ مَلُومٌ حَيْثُ كَانَ وَ ل *** كُنَّ الْجَوَادَ عَلَى عِيَالَتِهِ هَرَمٌ

هُوَ الْجَوَادُ الَّذِي يُعْطِيكَ نَائِلَهُ *** عَفْوًا وَيُظْلِمُ أَحْيَانًا فَيُظْطَلِمُ

وقتی دختر هرم بر عمر بن الخطاب در آمد عمر باوی گفت پدر تو بجای مدایح زهیر او را چه عطا کرد.

فَقَالَتْ : أَعْطَاهُ خَيْلًا تُنْضِي وَإِبِلًا تُنَوِي وَ ثِيَابًا تُبْلِي وَ مَالًا يُفْنِي

گفت پدر من زهیر را اسب هائی عطا کرد که لاغر شدند و شترانی که هلاک گشتند و جامه هائی که نوی بگذاشت و مالی که بقا نداشت.

فَقَالَ عُمَرُ : لَكِنَّ مَا أَعْطَاكُمْ زُهَيْرٌ لَا يُبْلِيهِ الدَّهْرُ وَ لَا يَفْنِيهِ الْعَصْرُ

عمر گفت آن را که زهیر باشما عطا کرد روزگارش خلقان نکند و زمانه اش دست فرسود فنا نتواند . و بروایتی إنها قالت : ما أعطى هَرَمَ زُهَيْرًا قَدْ نُسِي،

قال عُمَرُ : لَكِنَّ مَا أَعْطَاكُمْ زُهَيْرٌ لَا يُنْسِي

7- حَسْبُكَ مِنْ شَرِّ سَمَاعُهُ

* حَسْبُكَ مِنْ شَرِّ سَمَاعُهُ (2)

ص: 262

1- مجمع الامثال 1004.

2- مجمع الامثال 1026.

یعنی قناعت کن از شر بسماع آن و خود را در شر می نداز و معاینه مکن این مثل را هنگام عار و سخن زشت و چیزی که از وقوع آن خوفناک باشند بر زبان رانند همانا فاطمه دختر خر شب از قبیله انمار بن بغیض مادر ربیع بن زیاد عبسی این سخن بگفت و چنان بود که ربیع از قیس بن زهیر بن جذیمه زرهی مأخوذ داشت و قیس در خاطر نهاد [کاری کند] که هر روز بتواند درع خویش را بازستاند یک روز چنان افتاد که در گذر گاهی مادر ربیع را نگریست که بر شتری نشسته طی مسافت کند قیس پیش شد و سرراه بر مادر ربیع بگرفت و خواست تا او را برده بگروگان زره بازدارد مادر ربیع گفت ای قیس مگر خرد خویش را یاوه کرده؟ آیا گمان می کنی که قبیله بنی زیاد حمل این عار خواهند کرد و تو مادر ایشان را درین بیابان از یمین و شمال کوچ خواهی داد و مردمان او را با زبان آلوده خواهند ساخت، و انَّ حَسْبَكَ مِنْ شَرِّ سَمَاعِهِ.

8- الْحَدِيثُ دُوشُجُونِ

*الْحَدِيثُ دُوشُجُونِ (1)

این مثل را آن جا گویند که در حدیث جز آن حدیث را مذکور سازند، بالجمله ضبّه بن اذ بن طابخه بن الیاس بن مضر دو پسر داشت که یکی را سعد و آن دیگر را سعید نام بود یک شب شتری از وی یاوه گشت دو پسر از پی گمشده بیرون شدند و هر يك جانبی گرفت نخستین سعد شتر را بیافت و بازشتافت و از آن سوی حارث بن کعب با سعید دو چار شد و دو جامه برد در بر او دید گفت ای غلام بردین را با من گذار و بگذر سعید گفت هرگز این نکنم حارث بیتوانی تیغ بزد و او را بکشت و هر دو برد را از وی ببرد اما ضبّه که بانتظار پسران بود در تاریکی شب از دور دیدار سوادى کرد قالَ اَسَدُ اُمِّ سَدِّ عَيْدِ اَيْنَ سَخْنٍ مِثْلُ شَدَّ كِه هِنْكَامِ نِجَاحٍ وَ حَيْبَتٍ كُؤِئِنْدَ بِالْجَمْلَه ضَبّه در انتظار سعید روزگاری در از بزیست و از وی نشان نیافت تا شهر های حرام پیش آمد و مردم عرب دوست و دشمن در بازار عکاظ انجمن شدند این هنگام چشم ضبّه بر حارث بن کعب افتاد و بر دین فرزند را در بر او دید پیش شد و گفت ای حارث این دو برد نیکورا از کجا بدست کردی؟ گفت بر دوش غلامی یافتم از وی طلب کردم

ص: 263

سر برتافت او را بکشتم و برگرفتم و برفتم ضربه گفتم با این تیغ که در کمر داری؟ گمان می رود که نیک برنده است مراده تا نیکو نظاره کنم حارث شمشیر خویش بدست ضربه داد و ضربه شمشیر را جنبش داد و گفت «انَّ الْحَدِيثَ ذُو شُجُونٍ» و بر سر حارث فرود آورد و مقتول ساخت مردم گفتند یا ضربه آبی الشهر الحرام در ماه حرام خون بریختی فقال سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدَلَ گفت شمشیر پیشی گرفت از ملامت نکوهش گران این سخن نیز مثلی شد فرزدق اشارت باین قصه کند:

فَلَا تَأْمَنَنَّ الْحَرْبَ اِنْ اسْتَعَارَهَا كَضَبَةِ اِذْ قَالَ الْحَدِيثُ شُجُونٌ

9- حَمِيمُ الرَّجُلِ وَاَصْلُهُ

*حَمِيمُ الرَّجُلِ وَاَصْلُهُ (1)

مردی از عرب که کلاب بن فارغ نام داشت یک روز رعایت اغنام خویش می کرد ناگاه شیری از کمین دیدار شد و بمیان گله در افتاد، کلاب چون این بدید آهنگ شیر کرد تا شر او را از گله بگرداند شیر درنده که چشم بر فریسه داشت گله را بگذاشت و نخستین بسوی کلاب شتاب گرفت و در اول حمله او را بروی در افکند و بران خارا گذار را بر قفای او استوار کرد این هنگام خنا بر بنمره که از خویشاوندان قریب و عشایر نزدیک کلاب بود با مردی از عرب که حوشب نام داشت برسیدند کلاب در زیر چنگال شیر فریاد برداشت که مرا دریابید خنا بر هیچ یا درحم نکرد و بکناری ایستاد و حوشب بحمایت کلاب سرعت کرد و این شعر انشاد نمود:

أَعْنَتُهُ إِذْ خَذَلَ الْخَنَابِرُ *** وَقَدْ عَلَاهُ مُكْفَهَرٌ خَادِرٌ

هُرَامِسٌ جَهْمٌ لَهُ زَمَاجِرٌ *** وَنَابُهُ جَرْدٌ عَلَيَّ كَاشِرٌ

أُبْرُزُ فَيَاتِي ذُو حُسَامٍ حَاسِرٌ *** إِنِّي بِهِذَا إِن قُتِلتَ تَائِرٌ

این بگفت و بر شیر حمله آورد و تیغ بزد چنان که از اضلاع و کتفین او بگذشت

ص: 264

و از پشت کلاب بر زمین افتاد پس کلاب برخاست و بنزد حوشب آمد و گفت انت حمیمی تویی خویش و پیوند من نه خنابر که مرا در دهان شیر نظاره می کرد و کناره می جست و دست او را بگرفت و بمیان قوم آورد و همی گفت حمیم من حوشب است نه خنابر (1) این بود تا آن گاه که کلاب بجهان دیگر شتاب گرفت، از پس مرگ او قرابت خنابر همی خواست که میراث او را مأخوذ دارد.

فَقَالَ حَوْشَبُ: أَنَا جَمِيمُهُ وَقَرِيبُهُ فَلَقَدْ خَذَلْتُهُ وَنَصَرْتُهُ وَقَطَعْتَهُ وَوَصَلْتَهُ وَصَمِمْتَ عَنْهُ وَأَجَبْتُهُ.

حوشب گفت خویش و حمیم او منم چه تو او را در چنگ دشمن گذاشتی و من نصرت کردم و تو قطع رحم نمودی و من پیوند جستیم و تو در استغاثت او زبان بستى و من

اجابت کردمى، این مخاصمت تشدید یافت و داوری بنزدیک خنابس بن مقنن که زعيم

جابت درامى، و قوم و سید سلسله بود بردند خنابس روی با حوشب کرد و گفت تو کجا کلاب را نصرت کردی که از خنابر که حمیم اوست پیشی گرفتی و مستوجب میراث او گشتی؟ حوشب این شعر قرائت کرد:

أَجَبْتُ كِلَابًا حِينَ عَرَّدَ إِلَهُهُ *** وَخَالَهَ مَكْبُوبًا عَلَى الْوَجْهِ خِنَبْرٌ

فَلَمَّا دَعَانِي مُسْتَعِينًا أَجَبْتُهُ *** عَلَيْهِ عَبُوسٌ مُكْفِرٌ غَضَنْفَرٌ

مَشَيْتُ إِلَيْهِ مَشَى ذِي الْعِزِّ إِذْ عَدَا *** وَأَقْبَلَ مُخْتَالِ الْخَطَى يَتَبَخَّرُ

فَلَمَّا دَنَا مِنْ غَرْبِ سَيْفِي حَبَوْتُهُ *** بَأَيْضِ مَصْقُولِ الطَّرَائِقِ يَطْهَرُ

فَقَطَعَ مَا بَيْنَ الصُّلُوعِ وَحِصْنِهِ *** إِلَى حِصْنِهِ الثَّانِي صَفِيحٌ مَذَكَّرٌ

فَحَرَّ صَرِيعًا فِي التُّرَابِ مُعَفَّرًا *** وَقَدْ زَارَ مِنْهُ الْأَرْضَ أَنْفٌ وَ مِشْفَرٌ

ص: 265

1- مطابق سیره و قانون ولاء در این گونه موارد اعراب را رسم چنان بود که با گفتن نظیر این جملات حق قرابت خود را قطع و با دیگری پیوند می کردند.

و مردم قبیله نیز گواهی دادند که کلاب می فرمود هذا حمیمی دُونَ الْخَنَابِرِ درین وقت خنابس گفت حَمِيمُ الْمَرَّةُ وَاصِلُهُ و این سخن مثل گشت و فرمان کرد تا ترکه کلاب را بحوشب گذاشتند

10- الْعَامِلُ عَلَى الْكَرَّازِ

* الْعَامِلُ عَلَى الْكَرَّازِ (1)

این مثل را از بهر مرد لئیم گویند یعنی از قَلَّتْ و خَفَّتْ، زاد خود را بر کبشی حمل کند همانا مخالس بن مزاحم الکلبی و قاصر بن سلمة الجذامی بر در سرای نعمان بن منذر ملازمتی داشتند و میان این هر دو تشدید مخاصمت بود قاصر حیلتی اندیشید و بنزد عمرو بن هند برادر نعمان آمد که او را این فرتتا می نامیدند گفت هیچ شنیده که مخالس ترا هجا گفته و این شعر اوست:

لَقَدْ كَانَ مِنْ سَمَى أَبَاكَ بِنَ فَرْتَنَا *** بِهِ عَارِفًا بِالنَّعْتِ قَبْلَ التَّجَاوِبِ
فَسَمَاءُ مِنْ عِرْفَانِهِ جِرٍ وَ جَيْئِلٍ *** حَلِيلَةَ قَشَعِ حَامِلِ الرَّجُلِ سَاعِبِ
أَبَا مُنْذِرٍ أَنَّى يَقُودُ بِنُ فَرْتَنَا *** كَرَادِيَسَ جُمهُورِ كَثِيرِ الْكَتَائِبِ
وَ مَا ثَبَّتَتْ فِي مُلْتَقَى الْخَيْلِ سَاعَةً *** لَهُ قَدَمٌ عِنْدَ اهْتِرَازِ الْقَوَاصِبِ

عمرو چون این بشنید بنزد نعمان آمد و از مخالس شکایت آورد و این ابیات را بروی عرضه داشت نعمان در غضب شد و مخالس را حاضر حضرت داشت.

«وَقَالَ: لَا أُمُّ لَكَ أَنْهَجُوا امْرَأَةً هُوَ مَيْتًا خَيْرٌ مِنْكَ حَيًّا وَ هُوَ سَقِيمًا خَيْرٌ مِنْكَ صَحِيحًا وَ هُوَ غَائِبًا خَيْرٌ مِنْكَ شَاهِدًا فَبِحُرْمَةِ مَا الْمُرْنِ

ص: 266

1- مجمع الامثال : 1108 . و کراز بفتح کاف قوچی را گویند که بی شاخ باشد و شبان گوسفندان خرجین ائقال و ما یحتاج خود را بر او حمل کند ، هنگامی که از داشتن چار پا محروم باشد و این که گفته اند قوچ بی شاخ برای آنست که اگر شاخ دار باشد ، قهراً درصدد منازعه و مناطحه با سائر قوچ ها بر می آید و خرجین و ما یحتاج را فرو می ریزد ، و اگر شاخ نداشته باشد از ترس جان از منازعه خودداری می کند.

و حَقِّ أَبِي قَابُوسٍ، لَيْسَ لِي أَنْ ذَلِكَ كَانَ مِنْكَ لِأَنْزَعَنَّ غُلْصَمَتَكَ مِنْ قَفَاكَ (1) وَلَا طَعْمَتَكَ لِحَمِّكَ».

مخالس را عتاب فرمود که هجو کسی می کنی که مرده اش از زنده تو نیکوتر است و رنجوریش بر صحت و غیبوبتش بر حضور تو شرافت دارد سوگند بآب باران و حق پدرم اگر روشن شود این هجا تو کرده زبانت را از قفا بر آورم و گوشتت را طعمه تو می سازم مخالس گفت:

«أُبَيَّتَ اللَّعْنَ كَلَاءً وَ الَّذِي رَفَعَ ذُرْوَتَكَ بِأَعْمَادِهَا وَأَمَاتَ حُسَادَكَ بِأَكْمَادِهَا مَا بَلَغْتَ غَيْرَ أَقْوِيلِ الْوُشَاةِ وَ نَمَائِمِ الْعُصَاةِ وَ مَا هَجَوْتُ أَحَدًا وَلَا أَهْجُو امْرَأَةً ذَكَرْتَ أِبْدَاءً وَ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ وَ بِجَدِّكَ الْكَرِيمِ وَ عِزِّ بَيْتِكَ الْقَدِيمِ أَنْ يَنَالَني مِنْكَ عِقَابٌ أَوْ يُفَاجِحْتَنِي مِنْكَ عَذَابٌ قَبْلَ الْفَحْصِ وَ الْبَيَانِ عَنْ أَسَاطِيرِ أَهْلِ الْبُهْتَانِ».

گفت ای پادشاهی که ساحت تو از آرایش معایب بری است سوگند با خدائی که قبه حشمت ترا برافراخته و بدخواهان ترا هلاک ساخته این کذب دروغ زنان و غیبت سخن چینان است و من هیچ مردی خاصه عمر و را هجا نگفته ام و هرگز هجا نکنم و اکنون پناه به بخت بلند و نژاد بزرگ تو می برم که از آن پیش که پژوهشی کنی و اباطیل اهل افک و بهتان را بازدانی مرا مورد عنا و عذاب نفرمائی.

پس نعمان قاصر را طلب داشت و گفت این چه سخن است که آورده؟ قاصر بجان و سر نعمان سوگند یاد کرد که این ابیات را مخالس بر من انشاد کرد مخالس گفت ای پادشاه من کذب سخن او را هم با سخن او روشن سازم خصومت قاصر را

ص: 267

1- غلصمه: زبان کوچک با بیخ زبان در نسخه ناسخ و خاصمتک، طبع شده.

با من مردم این انجمن همه دانند این کی شود که من شعری بکاهش و نکوهش عشیرت پادشاه بگویم و بر دشمنی که روز مرا کوتاه خواهد بخوانم؟ نعمان ازین سخن صدق مخالس را تقرّس کرد و هر دو تن را از مجلس بیرون شدن فرمود آن گاه که از حضرت نعمان بیکسوی شدند.

«قَالَ مُخَالِسٌ لِقَاصِمٍ: شَقِيَّ جَدُّكَ وَ سَفَلَ خَدُّكَ وَ بَطَلَ كَيْدُكَ وَ لَاحَ لِلْقَوْمِ جُرْمُكَ وَ طَاشَ عَنِّي سَهْمُكَ وَ لَأَنْتَ أَضْيَقُ جُحْرًا مِنْ تَقَازِ وَ أَقْلُ قَرَى مِنْ الْحَامِلِ عَلَى الْكَرَازِ».

و این سخن مثل گشت گفت بخت تو واژونه شد و روی علای تو بزیر آمد و صورت کید تو از پرده بیرون افتاد و خدنگ کین تو از من بگشت اکنون خانه حشمت تو از سوراخ عصفور تنگتر است و بساط شرافت و اوانی ضیافت تو از خرجینه شبان که بر پشت گوسفند بندد قلیل تر.

11- أَحْمَقُ مِنْ هَبْتَقَةَ

*أَحْمَقُ مِنْ هَبْتَقَةَ (1).

هبتق بفتح های هوز و بای موحد و نون مشدد مفتوح احمق را گویند و این کلمه لقب یزید بن ثروان از بنی قیس بن ثعلبه است و او را ذوالودعات نیز می نامیدند چه ودع خزر سفید است که از بحر بر می آورند و برای دفع چشم بد علاقه می کنند و هبتقه با این که مردی شگرف و طویل اللحیه بود قلاده از خزف و خزر و بعضی استخوان ها علاقه گردن کرده بود تا در میان مردم یاوه نشود، یک شب برادرش آن قلاده را بسرقت بر بود و بر گردن خویش بست صبحگاه چون هبتقه او را بدید فقال: أَخِي أَنْتَ أَنَا فَمَنْ أَنَا، گفت ای برادر تو منی پس من چه شدم؟ و کیست من؟.

و هم از حمق وی گویند که یک روز شتری از وی یاوه شد و او در میان مردم ندا

ص: 268

در می داد که «مَنْ وَجَدَ بَعِيرِي فَهُوَ لَهُ»، یعنی هر کس شتر گمشده مرا یافته است از آن وی باشد، گفتند ای احمق، پس این ندا از بهر چیست، «قَالَ: فَأَيْنَ حَلَاوَةَ الْوِجْدَانِ»، گفت پس کجاست حلاوت یافتن گمشده.

دیگر چنان افتاد که قبیله طفاوه و جماعت بنی راسب در سر مردی آغاز سخن کردند و هر يك از قبیلتهای آن مرد را از طایفه خویش می شمردند در پایان امر سخن بر این نهادند که هر کس نخست بر ما در آید او را بحکومت طلب کنیم از قضاها ببنقه در آمد گفتند تو حکم کن که این مرد راسبی است یا طفاوی باشد گفت این حکومت من توانم کرد وی را بکنار نهر بصره باید برد و بآب در انداخت «إِنْ كَانَ رَاسِيًّا رَسَبَ فِيهِ وَإِنْ كَانَ طَفَاوِيًّا طَفَاءً» (1) یعنی اگر رسوب در آب کرد و فروش در اسبی باشد و اگر بر سر آب ایستاد طفاوی خواهد بود، مرد گفت من هرگز نخواهم ازین دو قبیله باشم و بحکومت تو نیز حاجت ندارم (2).

و دیگر از حمق اوست که گوسفندان اهل خویش را شبانی می کرد و هر گوسفند که لاغر بود از علف چرباز می داشت و آن گوسفندان که فربیی و قوی بودند نیکو رعایت می کرد و بمرغزاری سبز و طری در می برد گفتند چه زشت کاری که می کنی «قَالَ: لَا أُفْسِدُ مَا أَصَلَّحَ اللَّهُ وَلَا أَصَلَّحُ مَا أَفْسَدَهُ»، گفت من آن را که خدا فاسد کرده است اصلاح نمی کنم و آن را که اصلاح فرموده فاسد نمی خواهم شاعر در حق وی گوید:

ص: 269

1- راسب بن خزرج پدر قبیله ایست که هر کس از آن قبیله باشد او را راسبی گویند و ضمناً راسب در اصل لغت بمعنی فرو رونده در آبست مانند آهن و طفاوه دختر جرم زبان است. که قبیله طفاوه بن اعصر بدو منسوب اند، ضمناً طفاوه بمعنی آن چیزی است که بر روی آب بماند مانند چوب.

2- در مجمع الامثال است که «ولا حاجة لی بالديوان»، یعنی نیازی بدفتر ثبت نام ندارم. در آن زمان هر کس که از حاکم عطا می گرفت می بایست نام او در دیوان یکی از قبائل ثبت باشد، و این عمل از دوران عمر بن الخطاب بیادگار بود.

عِشٌّ بِجَدٍّ وَلَنْ يَصْرُكَ نَوْكٌ *** إِنَّمَا عَيْشٌ مَنْ تَرَى بِجُدُودٍ

عِشٌّ بِجَدٍّ وَكُنْ هَبْنَقَةَ الْقَيْسِ *** يَّ نَوْكًا أَوْ شَيْبَةَ بَنٍ وَوَلِيدٍ

رُبُّ ذِي إِزْبَةِ مُقِلٌّ مِنَ الْمَالِ *** وَ ذِي عَنَجَهَيْتَةٍ مَجْدُودٍ

12- أَحْمَقُ مِنْ دُعَاةٍ

*أَحْمَقُ مِنْ دُعَاةٍ (1)

همانا دغه لقب ماریه دختر معنّج است و معنّج ربیعه بن عجل را گویند و جماعتی از اهل لغت منهج دانسته اند گویند چون حامل شد و او را درد زادن بگرفت پنداشت بغایطی باید رفت و پلیدی افکند پس برفت و بزاد و باز آمد و باوسنی خود گفت هَلْ يَفْعَرُ الْجَعْرُفَاهُ جَعْرُ عَذْرَةِ اَيْسَتْ كِه بَرْدُ بَرِ خَشْكُ شَدِه بَاشْدِ يَعْْنِي اَيَا عَذْرَه دَهْنِ بَازِ مِي كَنْدِ وَ سَنِي اَو رَا حَالِ بَدَانَسْتِ قَالَتْ : نَعَمْ وَ يَدْعُو اَبَاةً كَفْتِ بَلِي دَهْنِ بَازِ مِي كَنْدِ وَ پَدْرَشِ رَا هَمِ مِي خَوَانْدِ اَيْنِ بَكْفْتِ وَ بَرَفْتِ وَ فَرْزَنْدَشِ رَا اَزِ مَبْرَزِ بِيَاوَرْدِ.

و چون دغه از قبیله بلعنبر بود مردم بلعنبر را جعري و بنی جعر القب نهادند و چون فرزند دغه قلیل النوم و کثیر البکا بود دست فرا برد و یا فوخ او را نرم ولین یافت گمان کرد که سر او را دمّلی عارض شده کاردی از وسنی خود بگرفت و مغز از سر کودک بر آورد که دیگر نگرید و او تا قیامت گریستن را بگذاشت.

13- أَحْلَمُ مِنْ أَحْنَفٍ

*أَحْلَمُ مِنْ أَحْنَفٍ (2).

ضَحَّاكُ بَنِ قَيْسِ بَنِ مَعْوِيَةَ مِنْ بَنِي مَرَّةَ بَنِ عُبَيْدِ بْنِ مِقَاعِسَ رَا اَحْنَفَ مِي نَامِيْدَنْدِ اَزِ بَهْرِ اَن كِه پَایِ اَو رَا حَنْفِي وَ مِيْلِي بِطَرْفِ اَنْسِي بُوْد (3) وَ كَنْيْتِ اَو اَبُوْبَحْرِ اسْتِ مَادِرِ

ص: 270

1- مجمع الامثال 1178.

2- مجمع الامثال 1179.

3- انسی از دست و پا سمت داخل بدن را گویند یعنی پای راست او بطرف چپ و پای چپ او بطرف راست انحنا داشت.

أحنف او را بر زبردست ترقص می داد و این شعر انشاد می کرد :

وَ اللَّهُ لَوْلَا صَعْفَةٌ مِنْ هَزْلِهِ *** وَ حَنْفٌ أَوْ دِقَّةٌ فِي رِجْلِهِ

ما كان في صبيانكم من مثله

بالجمله احنف بصفت حلم و زینت حکمت اشرف عرب بود گویند یک روز مردی روی با یحیی بن خالدیر مکی کرد و گفت «و الله لَأَنْتَ أَحْلَمُ مِنْ أَحْنَفٍ» سوگند با خدای که تو از احنف حلیم تری و در فرو خوردن خشم دلیرتر و در حمل مکروهات بردبارتر در جواب گفت سوگند با خدای که غلام احنف از من حلیم تر است.

بالجمله با احنف گفتند هیچ کس را از خود حلیم تر یافتی؟ گفت آری من این حلم از قیس بن عاصم المنقری آموختم چه یک روز بروی در آمدم او با مردی سخن می کرد ناگاه چند تن از مردم او برادر [زاده] او را با دست بسته در آوردند و گفتند هم اکنون پسر ترا مقتول ساخت و ما او را بسته آوردیم قیس این بشنید و قطع سخن خویش نکرد و آن گاه که حدیث پپای برد پسر دیگر را طلب کرد، فقال:

قم ما بُنِيَ إلی [ابن] عَمِّكَ فَأَطْلِقَهُ وَ إلی أَخِيكَ فَادْفِنَهُ»، گفت با خیزای پسرک من دست [پسر] عمت را بگشای و برادرت را بخاک بسپار و آن گاه فرمود مادر قتیل را صد شتر عطا کن باشد که حزن او اندک شود این بگفت و از طرف ایمن بسوی ایسر تکیه زد و این شعر انشاد نمود:

إِنِّي امرءٌ لَا يَعْتَرِي خُلُقِي *** دَنْسٌ يُفْنِدُ دَنْسٌ يُفْنِدُهُ وَلَا أَفْنُ

مِنْ مَنْقَرٍ فِي بَيْتٍ مَكْرَمَةٍ *** وَالْغُصْنُ يُنْبِتُ حَوْلَهُ الْغُصْنُ

خُطْبَاءٌ حِينَ يَقُولُ قَائِلُهُمْ *** بِيضُ الْوُجُوهِ مَصَاقِعُ لُسْنُ

لَا يَقْطُنُونَ لِعَيْبِ جَارِهِمْ *** وَ هُمْ لِحُسْنِ جَوَارِهِ قُطُنُ

و نیز این شعر را بفرمود :

أَقُولُ لِلنَّفْسِ تَسَاءً وَ تَعَزِيَةً *** إِحْدَى يَدَيَّ أَصَابْتَنِي وَ لَمْ تَكْذِبِي

كِلَاهُمَا خَلَفَ عَنْ فَقَدِ صَاحِبِهِ *** هَذَا أَخِي حِينَ أَدْعُوهُ وَ ذَا وَلَدِي

گویند یک روز مصعب بن زبیر با مردی خطاب می فرمود که تو در حق ما بدسکالیده و او از در نیایش معذرت می جست و می گفت این سخن کذبی است که بر من بسته اند و صعب گفت از مردی ثقه شنیده ام احنف حاضر بود گفت ایها الامیر او را بگذار که هرگز ثقه سخن چینی نکند و فتنه را انگیزش ندهد همانا از منافقی شنید؛

و از سخنان احنف است که می فرماید «إِنَّ النَّاسَ يَرُونَ الْعِلْمَ ذُلًّا» یعنی مردم نادان حلم راهونی و ذلتی پندارند «رُبَّ غَيْظٍ قَدْ تَجَرَّعْتُهُ مَخَافَةً مَا هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ»، چه بسیار وقت خشم را فرو خوردم تا گرفتار صعب تری از آن نشوم «كَثْرَةُ الْمُزَاحِ يَذْهَبُ بِالْهَيْبَةِ»، طبت کردن حشمت مرد را ببرد.

«السُّودُ كَرَمُ الْأَخْلَاقِ وَ حُسْنُ الْفِعْلِ» سیادت و بزرگی بچود طبع و کردار نیک است . مردی گفت یا ابا بحر مرا بر محمدتی دلالت کن! فرمود:

«أَلْخُلُقُ السَّجِيحُ وَ الْكُفُّ عَنِ الْقَبِيحِ وَ اعْلَمْ أَنَّ أَدْوَى الدَّاءِ اللِّسَانُ الْبَدِي وَ الْخَلْقُ الرَّدِي».

یعنی بهتر چیز خلق گشاده و خویشتن داری از بدیهاست و بدترین چیز ها زبان بد و خلق بد است.

14- أَحْمَى مِنْ مُجِيرِ الظَّلْعَيْنِ

*أَحْمَى مِنْ مُجِيرِ الظَّلْعَيْنِ (1)

نییسه بن حبیب السلمی یک روز اعداد کار کرده در طلب غارت و کسب غنیمت

ص: 272

بیرون شد، ناگاه در اراضی کدید جماعتی از زنان بنی کنانه را دیدار کرد که کوچ می دادند ربیعه بن مکدم کنانی که پسری نارس بود و گیسوان مشکین از پس پشت انداخته داشت حاضر بود سر راه بر نبیسه گرفت و گفت ازین اندیشه بیکسوی باش نبیسه سخن او را واقعی نهاد لاجرم با هم در آویختند و نبیسه بازوی ربیعه را با نیش سنان جراحی کرد ربیعه بنزد مادر آمد و گفت:

شُدِّي عَلَى الْعَصْبِ أُمِّ سَيَّارٍ *** فَقَدْ رُزِيَتْ فَارِسًا كَالدَّيْنَارِ

مادرش در پاسخ گفت :

إِنَّا بَنُو رَبِيعَةَ بْنِ مَالِكٍ *** مُرَزَّةٌ خِيَارُنَا كَذَلِكَ (1)

مِنْ بَيْنِ مَقْتُولٍ وَبَيْنِ هَالِكٍ

این بیت بگفت و بازوی پسر را به بست ربیعه گفت نیز یک جرعه آب مرا دهید که سخت عطشانم مسئولش با جابت مقرون نشد مادرش گفت بشتاب و با دشمن مقاتله کن آب از توفوت نمی شود ربیعه سر برتافت و حملتی گران افکند و جنگی صعب در پیوست و چندان بیاید که دشمنان را از میان طعاین (2) و زنان هزیمت داد آن گاه بنزد زنان آمد و گفت من از کثرت جراحی هم اکنون جان خواهم داد لکن مرده من چنان که زنده من حمایت شما می کند اینک بر این عقبه صعود می کنم و همچنان بر پشت اسب تکیه برستان خواهم کرد و جان خواهم داد شما شتاب کنید و زود بگذرید چندان که این جماعت مرا زنده دانند آهنگ شما نکنند این بگفت و اسب براند و بر فراز تل تکیه بر رمح کرد و بمرد.

ظعاین در رفتن سرعت کردند و از عقبه بگذشتند و او دیر بر پشت فرس بماند مردم نبیسه در گمان افتادند و نزدیک شده اسب او را با تیر زدند و ربیعه بروی در افتاد چون از هلاکت او آگاه شدند از پس ظعاین بشتافتند و هیچ کس را نیافتند

ص: 273

1- نزاری خیارنا كذلك. مجمع الامثال.

2- ظعاین جمع ظمینه یعنی پردگیان و هودج نشینان.

از پس این واقعه حفص بن الاحنف الکنانی بر جسد ربیعه بگذشت و او را بشناخت

این واقعه سنگی چند فراهم کرد و تن او را همی پوشید و همی گریست و این شعر انشاد کرد :

لَا يَبْعَدَنَّ رَبِيعَةَ بْنَ مُكَدَّمٍ *** وَ سَقَى الْغَوَادِي قَبْرَهُ بِدُنُوبِ

نَفَرَتْ قُلُوصِي مِنْ حِجَارَةِ حَرَّةٍ *** بُنِيتَ عَلَى طَلْقِ الْيَدَيْنِ وَ هُوبِ

لَا تَنْفِرِي يَا نَاقُ مِنْهُ فَإِنَّهُ *** شَرَابُ حَمْرٍ مَسْعَرٌ لِحُرُوبِ

لَوْلَا السَّفَارُ وَ بُعْدُ حَرْقِ مَهْمَةٍ *** لَتَرَكْتُهَا تَحْبُوبًا عَلَى الْعُرْفُوبِ

جز ربیعه بن مکدم بحمايت ظعاین هیچ قتیلی معروف نیست .

15- أَحْمَقُ مِنْ جُحَى

*أَحْمَقُ مِنْ جُحَى (1)

جحى مردى از قبیله فزاره است و کنیت او ابوالغصن است (2) یک روز در بیابان با عیسی بن موسی باز خورد و گفت درین صحرا چیزی در خاک پنهان ساختم و اکنون ندانم عیسی گفت مگر علامتی بر سر آن نصب نکردی گفت سحابی بر فراز بود در ظل سحاب مدفون نمودم اینک نه سحاب پدیدار است و نه نهفته آشکار.

و دیگر از حمق اوست که وقتی از سرای خویش بیرون می شد میان دهلیز خانه در تاریکی پایش بقتیلی آمد و بروی در افتاد پس خشم گرفت و جسد کشته را بکشید و در خانه خود بچاهیش در افکند پدرش این بدید و دانست که از آن احمق فتنه حدیث می شود چون جحی بیرون شد آن جسد را از چاه برآورد و در بیغوله بنهفت و گوسپندی را خبه کرده بجای کشته بچاه انداخت از آن سوی جحی در کوچه های کوفه جماعتی را نگریست که فحص حال مقتول خویش کنند گفت در خانه ما مقتولی است تواند بود که آن شما باشد ، آن جماعت را دلالت بخانه خویش کرد و بر لب چاه آورد ایشان رسنی بر جحی بستند و بچاه فرودادند چون بیابان رسید دست فرا برد

ص: 274

1- مجمع الامثال : 1191.

2- جحی بر وزن هدی لقب دجین بن ثابت است ، و کنیه او ابوالغصن.

و شاخ گوسپندش بدشت آمد بانك برداشت که آیا رفیق شما را شاخ بود آن گروه چون این بشنیدند بر حمق او بخندیدند و بیرون شدند.

هم از حمق اوست که چون صاحب الدوله ابو مسلم وارد کوفه شد گفت هیچ کس جحی را می شناسد تا بنزد منش حاضر کند؟ مردی که یقطین نام داشت گفت من می شناسم و کس فرستاد تا جحی را بیاورد چون حاضر مجلس شد جز ابو مسلم و یقطین کس نبود (فَقَالَ: يَا يَظْتِينُ أَيُّكُمْ أَبُو مُسْلِمٍ) گفت ای یقطین شما کدام یک ابو مسلم باشید.

16- أَحْمَقُ مِنْ رَبِيعَةَ الْبَكَاءِ

* أَحْمَقُ مِنْ رَبِيعَةَ الْبَكَاءِ (1)

ربیعہ بن عامر بن ربیعہ بن عامر بن صعصعه از پس آن که جوانی نیرومند شد و موی زنج بر آورد و پدرش از جهان جای برداخت مادرش را شوهری دیگر تزویج کرد از قضا یک روز بخیمه مادر در رفت و مادرش در تحت شوهر بود ربیعہ چنان گمان کرد که این مرد بر شکم مادرش نشسته تا او را مقتول سازد دامن خیمه را چاک زد و بانك بگریه برداشت و فریاد بر آورد که وا اماه مردم قبیلہ بدویدند و گفتند هان ای ربیعہ تراچه افتاد گفت بخیمه در رفتم و این مرد را بر شکم مادر نگریستم که آهنگ قتل او داشت گفتند «أَهْوَنُ مَقْتُولِ أُمِّ تَحْتِ زَوْجٍ» و این سخن مثل شد ، و او را ربیعہ البکاء خواندند و بحمق مثل کردند.

17- خَالِفٌ تَذَكَّرَ

* خَالِفٌ تَذَكَّرَ (2)

وقتی خطیئه شاعر وارد کوفه شد و پرسش نمود که بخشنده تر و جوانمردتر درین شهر کیست؟ گفتند عنیبه بن النّھاس المجلی بنزدیک او شتافت عتیبه گفت که باشی؟ گفت جرول گفت ندانم گفت ابو ملیکه گفت هم شناسم گفت خطیئه فرمود

ص: 275

1- مجمع الامثال : 1192.

2- مجمع الامثال : 1249.

مرحبا بك و او را مكاتنى بزرگ نهاد خطيئه گفت امروز اشعر مردم را كه دانى فرمود تو اشعر ناسى خطيئه گفت خالف تذكر بلکه اشعر از من آن كس است كه اين شعر گفت:

وَمَنْ يَجْعَلِ الْمَعْرُوفَ مِنْ دُونِ عَرْضِهِ *** يَفْرَهُ وَ مَنْ لَا يَتَّقِ الشَّتْمَ يُشْتَمَ

وَمَنْ يَكُ ذَا فَضْلٍ فَيُخَلِّ بِفَضْلِهِ *** عَلَى قَوْمِهِ يُسْتَعْنَعَنَّ عَنْهُ وَ يُدْمَمَ

عتييه گفت اکنون چه مى خواهى؟ گفت اين جامه كه در بردارى سخت مرا بعبج آورده چه قبا و جبه و عمامه همه خز بود فرمود تا جامه ديگر آوردند و در پوشيد ، و آن جمله را بخطيئه عطا كرد و فرمود ديگر چه مى خواهى؟ گفت اکنون خوردنى و پوشيدنى اهل مرا عطاكن بفرمود تا مير و كسوه عيالش را نيز بدادند اين وقت خطيئه گفت «العود احمد» و از نزد او بيرون شد و اين شعر بگفت:

سَأَلْتُ وَ لَمْ تَبْخَلْ وَ لَمْ تُعْطِ طَائِلًا *** فَسَيَّانِ لَا ذَمَّ عَلَيْكَ وَ لَا حَمْدُ

18- خَلَالِكِ الْجَوْ فَيِضِي وَ اصْفِرِي

* خَلَالِكِ الْجَوْ فَيِضِي وَ اصْفِرِي (1)

طرفه بن عبد شاعر هنوز كودكى بود و باعم خویش سفرى مى كرد يك روز در عرض راه از براى صيد قَبْره (2) دام و دانه بر گرفت و در جايى كه نيكو مى پنداشت دام بگسترد و دانه بيفشاند و يك روز بانتظار نشست و هيچ قَبْره آهنگ آن دام و دانه نكرد ناچار طرفه دام بر گرفت و طريق مراجعت سپرد و چون باز پس نگرست ديد قنابر انبوه شده اند و آن دانه ها كه افشانده بود همى برچينند طرفه اين شعر ها بگفت:

يَا لَكَ مِنْ قُبْرَةٍ بِمَعْمَرٍ *** خَلَالِكَ الْجَوْ فَيِضِي وَ اصْفِرِي

ص: 276

1- الامثال: 1268.

2- مجمع قَبْره بشديد باء و قَبْره باظهار نون مرغ چكاوك را گويند جمع آن قنابر است.

وَقَرِي مَا شِئْتِ أَنْ تُنْقَرِي *** قَدْ رَحَلَ الصَّيَادُ عَنْكَ فَابْشِرِي

وَرَفَعَ الْفَخَّ فَمَاذَا تَحْذَرِي *** لَا بَدَّ مِنْ صَيْدِكَ يَوْمًا فَاصْبِرِي (1)

همانا در «تحذری» که بجای «تحذیرین»، آورده حرف نون را برعایت قافیه محذوف داشته یا بالتقاء ساکنین افتاده

بالجمله گویند آن گاه که حسین بن علی علیهما السلام بآهنگ عراق از مکه بیرون شد ابن عباس روی با این زیبر کرد و گفت «خَالَكَ الْجَرُّ فَبَيْضِي وَاصْفِرِي» از بهر آن که مادام که سیدالشهدا علیه الصلوة و السلام در مکه جای داشت کس ابن زیبر را وقعی نمی گذاشت.

19- خَيْرٌ قَلِيلٌ وَ فَضَحْتُ نَفْسِي

* خَيْرٌ قَلِيلٌ وَ فَضَحْتُ نَفْسِي (2)

فاقره زوجه مرّه اسدی بطراوت رخسار و حلاوت گفتار در میان زنان نامبردار بود چنان افتاد که شوهرش سفری در از پیش داشت و سالی چند غایب ماند فاقره را عبدی بود که ملازمت خدمت او داشت اندک اندک دل بسوی عبد رفت و هر گاه تصمیم عزم می داد که با او در آمیزد هم خویشان داری می کرد یک روز عشق او افزون و صبرش اندک شد و همچنان هنگام قصد فساد نفس خویش را مخاطب داشت:

«فَقَالَتْ يَا نَفْسُ لَا خَيْرَ فِي الشَّرِّ فَإِنَّهَا تَفْضَحُ الْحُرَّةَ وَ تُحَدِّثُ الْغُرَّةَ»

و از آن امر اعراض کرد دیگر باره خواهش نفس فرایش گرفت و او را آهنگ داد همچنان عنان بکشید و گفت :

ص: 277

1- چقدر چکاوک در این مرغزار است، ای مرغان محیط امن و آرام شد خوش بیارمید و سوت بکشید، و هرچه دلتان می خواهد نوك بزیند و دانه بچینید که صیاد کوچ کرد مژده باد - دام را برداشت و رفت ، دیگر از چه بر حذرید ، ولی یک روزی آخر صید من خواهید بود صبر داشته باشید.

2- مجمع الامثال 1281.

يا نَفْسَ مَوْتَةٌ مُرِيحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الْفُضِيحَةِ وَزُكُوبِ الْقَبِيحَةِ وَإِيَّاكَ وَالْعَارَ وَكُبُوسَ السَّنَارِ وَسُوءَ الشَّعَارِ وَ لَوْمَ الدِّثَارِ.

اندک خویشتن داری کرد زمانی دیر برنگذشت که باز نفس خواهش آغازید و این کَرّت دست به فضیحت یازید.

قَالَتْ إِنْ كَانَتْ مَرَّةً وَاحِدَةً فَقَدْ تَصَلَحُ الْفَاسِدَةُ وَ تُكْرَمُ الْعَائِدَةُ.

گفت اگر کار بیک کَرّت بود فواید عواید آن را توان برد و اصلاح مفاسد آن توان کرد این بگفت و غلام را پیش خواند و فرمان کرد که شبانگاه در خوابگاه من حاضر باش.

چون شب برسید او را بکنار در آورد و با او بخفت و کام براند چون از آن کار قبیح پرداخت و آتش شهوت فرومرد پشیمان گشت و گفت «خَيْرٌ قَلِيلٌ وَ فَضَحْتُ نَفْسِي»، یعنی بهره اندک بردم و خود را فضیحت نمودم.

اما از آن سوی شوهر او مرّه که بسیار سال می گذشت و ملازم سفر بود آهنگ مراجعت نمود در عرض راه غرابی را نگریست که بانک برآورد بان علمی که متداول بود از نعیب غراب بدانست که زنش هم اکنون تدارک زنا می کند بر نشست و اسب بتقریب براند وقتی به پس در رسید که غلام از شکم زن برخاسته بود و فاقره از آن کردار نابهنجار پشیمان شده این سخن اعادت کرد: «خَيْرٌ قَلِيلٌ وَ فَضَحْتُ نَفْسِي».

مرّه چون این سخن بشنید در بگشود و در آمد و گوشت میان دو کتف او از غایت غضب لرزش همی داشت فاقره گفت تراچه افتاد و این رعه چیست گفت از آن کلمه که تو گفتی فاقره دانست که راز او از پرده بیرون افتاد نعره بزد و بمرد مرّه این شعر بخواند:

لَحَى اللَّهُ رَبَّ النَّاسِ فَاقِرٌ مَيِّتَةٌ *** وَ أَهْوَنُ بِهَا مَفْقُودَةٌ حِينَ تَفْقَدُ

لَعَمْرُكَ مَا تَعْتَاذُنِي مِنْكَ لَوْعَةً *** وَلَا أَنَا مِنْ وَجْدِ عَلَيْنِكَ مُسَهَّدٌ

و آن گاه تیغ بکشید و غلام را بکشت.

20- أَخْطَبُ مِنْ سَحْبَانَ وَائِلٍ

*أَخْطَبُ مِنْ سَحْبَانَ وَائِلٍ (1)

سحبان مردی از شعرا و خطبای قبیله باهل است چنان که درین شعر اشارت می کند

لَقَدْ عَلِمَ الْحَيُّ الْيَمَانُونَ أَنَّنِي *** إِذَا قُلْتُ أَمَا بَعْدُ إِنِّي خَطِيئُهَا

و این شعر را از برای طلحة الطلحات خزاعی انشاد کرده :

يَا طَلْعُ أَكْرَمَ مَنْ بِهَا *** حَسَبًا وَأَعْطَاهُمْ لِتَالِدٍ

مِنْكَ الْعَطَاءُ فَأَعْطِنِي *** وَعَلَيَّ مَدْحَكَ فِي الْمَشَاهِدِ

طلحه گفت ای سحبان آن چه خواهی فرمان کن تا بدهم سحبان گفت اسبی که بر آن سواری کنی و غلامی که از بهر تو خبازی کند و قصر زرنج (2) که خاص تست مرا بخشوده هزار دینار نیز عطا کن طلحه گفت مردی دون همت بوده همانا باندازه مقدار خود ولایق قبیله باهل طلب کردی اگر هر قصر که داشتیم و چندان که دابه و عبد مرا بود بخواستی عطا می کردم آن گاه آن چه او طلب کرد بی آن که چیزی بکاهد یا بیفزاید او را داد.

21-23- أَخْنَتٌ مِنْ دَلَالٍ * أَخْنَتٌ مِنْ طُوَيْسٍ وَ نِيزَ أَشَامُ مِنْ طُوَيْسٍ

*أَخْنَتٌ مِنْ دَلَالٍ * أَخْنَتٌ مِنْ طُوَيْسٍ وَ نِيزَ أَشَامُ مِنْ طُوَيْسٍ (3)

نام او طاوس بود چون مخنت برآمد نام او را مصغر کردند و طویس گفتند و کنیت او ابی عبدالنعیم بود و او اول کس است که در اسلام غنی کرد و دف بزد

ص: 279

1- مجمع الامثال 1336.

2- زرنج قصبه سجستان است که طلحه در آن جا قصری معمور داشته است، و عبارت ناسخ چنین است «و قصر بزنج»، و آن تصحیف است.

3- مجمع الامثال 1338 ، 1336.

و این صنعت در زمان عمر بن الخطاب از اسرای فارس بیاموخت چه ایشان را عمر در ماهی دو روز رخصت می کرد که بخواهش نفس استراحت کنند و طویس نزد ایشان رفته نعمات موسیقی بیاموخت و مردی سخره انگیز بود چنان که زن های فرزند مرده را خندان می ساخت و از سخنان مسخره او یکی آن بود که ندا در می داد که:

يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ! مَا دُمْتُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ فَتَوَقَّعُوا خُرُوجَ الدَّجَالِ وَالِدَابَّةِ، وَإِنْ مُتُّ فَأَنْتُمْ آمِنُونَ.

یعنی ای مردم مدینه چندان که من در میان شما هستم منتظر دجال باشید و اگر مردم ایمن باشید سخن مرا نیک بیندیشید همانا آن شب که مادر مرا بزاد رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم از جهان برفت و آن گاه که مرا از شیر باز کرد ابوبکر بمرد و روزی که بالغ شدم عمر مقتول گشت و روزی که زن کردم عثمان را عرضه هلاک ساختند (1) و روزی که فرزند آوردم علی علیه السلام شهادت یافت، کیست مانند من؟ و این سخنان تلفیق کرد:

أَنَا أَبُو عَبْدِ النَّعِيمِ *** أَنَا طَاوُسُ الْجَحِيمِ

وَأَنَا أَشَامٌ مِّنْ دَبِّ *** عَلَى ظَهْرِ الْحَطِيمِ

أَنَا حَاءٌ ثُمَّ لَامٌ *** ثُمَّ قَافٌ حَشْوِ مِيمِ

و از حشو میم حرف یا را قصد می کند یعنی انا حلقی (2) و آن گاه که طویس را خصی کردند «قال: ما هذا الأختانُ أُعِيدَ عَلَيْنَا» و سبب آن بود که طویس و چند تن دیگر از مخنثین در مدینه زنان را از مردان نفور می ساختند و ایشان از مردان

ص: 280

-
- 1- اگر طویس در زمان سلیمان بن عبدالملک مخنث شده باشد در این صورت زن گرفتن او در زمان مرگ عثمان و فرزند آوردن او زمان شهادت علی علیه السلام مانعی ندارد.
 - 2- یعنی در اثر علتی آلت مرا بریده و سترده اند.

بمخنثین می پرداختند و گروهی چنین روایت کرده اند که یکشب سلیمان بن عبدالملک در سرای خویش جای داشت و کنیز کی باحلی و زیور و جامه معصفر نزد او حاضر بود ناگاه بانگ سمیر را بشنید که بدین ابیات تغنی کند:

وَ غَادَةَ سَمِعَتْ صَوْتِي فَأَرْقَاهَا *** مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ لَمَّا مَلَّهَا السَّهْرُ

تُدْنِي عَلَيَّ فَخَذَيْهَا مِنْ مُعْصَفَرَةٍ *** وَالْحُلِيِّ دَانٍ عَلَيَّ لَبَاتِهَا خَضْرُ

لَمْ يَحْجُبِ الصَّوْتِ أَحْرَاسٌ وَلَا غَلَقٌ *** فَدَمَعُهَا بِأَعَالِي الْخَدِّ يُنْحَدِرُ

فِي لَيْلَةِ الْبَدْرِ مَا يَدْرِي مُعَايِنُهَا *** أَوْجُهَا عِنْدَهُ أَبْهَى أُمِّ الْقَمَرِ

لَوْ خَلَيْتُ لَمَسْتُ نَحْوِي عَلَى قَدَمٍ *** تَكَادُ مِنْ رِقَّةٍ فِي الْمَشِيِّ تَنْفَطِرُ

سلیمان چون این شعر بشنید نیک بیندیشید و چنان دانست که از بهر جاریه وی این سخن کند و کس فرستاد تا سمیر را بیاورد و حجامی بخواست و فرمان کرد تا او را

خصی کند، درین وقت عمر بن عبدالعزیز در آمد و بشفاعت او زبان گشود:

«فَقَالَ لَهُ: اسْكُتْ إِنَّ الْفَرَسَ يَصْهَلُ فَتَسَدُّ تَوَدُقُ لَهُ الْحِجْرُ وَإِنَّ الْفَحْلَ يَخْطُرُ فَتَصْبِحُ لَهُ النَّاقَةُ وَإِنَّ النَّيْسَ يَنْيْتُ فَتَسْتَحْرِمُ لَهُ الْعَنْزُ وَإِنَّ الرَّجَلَ يُغْنِي فَتَشْبِقُ لَهُ الْمَرْءَةُ» (1)

و فرمان کرد تا او را خصی کردند و یک تن از دبیران را بخواند و گفت به این حزم حاکم مدینه بنویس «أَنَّ أَحْصَ الْمُخَنَّثِينَ الْمُغْنِينَ مِنْهُمْ» یعنی شمار کند که مخنثین مدینه چندتن باشند از قلم کاتب نقطی بر فرارخای احص افتاد و کاتب

ص: 281

1- اسب شیهه می کشد و یابو بهوس می افتد. شتر نردم می تواند ناقه گردن می کشد که من این جا هستم، قوچ صدا بر می آورد و ناله جدائی می کند میش را هوس می جنبد، و آوازه خوانی کند زنان شیفته می شوند.

شاعر بر آن نگشت (1) چون این حکم بمدینه آوردند ابن حزم با کاتب خویش گفت منشور پادشاه را قرائت کن او چنین قرائت کرد که «اخص المخنثین» یعنی مخنثین مدینه را خصی کن، ابن حزم گفت بلکه اخص المخنثین رقم کرده باشند گفت هرگز بر فراز حرف حا نقطه مانند سهیل نباشد، لاجرم مخنثین را حاضر ساخت و جمله را خصی کرد و هر يك بعد از خصی شدن سخنی گفتند.

و ایشان اول طویس و دوم دلال سیم نسیم السحر چهارم نومه الضحی و پنجم برد الفؤاد و ششم ظل الشجر نام داشت، پس طویس هنگام خصی هنگام خصی شدن گفت: «ما هذا الأختان أُمید علینا» یعنی این نیست مگر آن که ختنه شدن بار دیگر بر ما در آمد، دلال گفت: «هذا هو الأختان الأکبر»، یعنی این ختنه بزرگ است که تمام را ببرند و نسیم السحر گفت «بالخصاء صیرتُ مُخنثاً حقاً»، یعنی بخصی شدن حق تخنث یافتم و نومه الضحی گفت «بل صیرنا نساء حقاً»، بلکه اکنون براستی زن شدیم و برد الفؤاد گفت «إسترحنا من حَمَلِ مِزابِ البُولِ» از حمل کردن و کشیدن ناودان بول آسوده شدیم و ظل الشجر گفت «ما نَصَّ نَعْبِ بِيَدِ لَاحِ لَا يُسَدُّ تَعْمَلُ»، چه می کنیم سلاحی را که بکار نیاید و استعمال نتوان کرد.

24- أَخْسِرُ صَفْقَةً مِنْ شَيْخٍ مَهْوٍ

*أَخْسِرُ صَفْقَةً مِنْ شَيْخٍ مَهْوٍ (2)

عبدالله بن بیدره را شیخ مهو می نامیدند و مهو نام قبیله ایست از عبدالقیس گویند قبیله ایاد را بفسوه تعبیر و تشنیع می کردند و مردم ایاد ازین ننگ دلتنگ بودند یک روز در بازار عکاظ يك تن از مردم ایاد ندا در داد که من مردی از ایادم کیست که عارفسوه را از ما بدین دو برد ابتیاع کند شیخ مهو برخاست و گفت اینك من حاضر

ص: 282

1- کاتب شاعر بر آن نگشت یعنی متوجه نشد.

2- مجمع الامثال : 1340.

و آن دو برد را بگرفت و یکی را ازار کرد و آن دیگر را رداء نمود آن گاه مرد ایادی بقبیله خویش باز شد گفتند چه شد بردین تو گفت عطا کردم و عار ابدی را از شما برداشتم جماعت عبدالقیس از بهر ایاد این شعر بگفتند :

إِنَّ الْفُسَاءَ قَبَلْنَا إِيَادُ *** وَ نَحْنُ لَا نَفْسُوا وَلَا نَكَادُ

و نیز به منی از شعرا گفته اند :

يَا مَنْ رَأَى كَصَفْقَةِ ابْنِ بَيْدَرَةَ *** مِنْ صَفْقَةِ خَاسِرَةَ مُخْسِرَةً؟

الْمُشْتَرِي الْعَارَ بِبُرْدِي حَبْرَهُ *** سَلَّتْ إِذَا يَمِينُهُ مَا أَخْسَرَهُ

25- ذَهَبَ أَمْسٍ بِمَا فِيهِ

*ذَهَبَ أَمْسٍ بِمَا فِيهِ (1)

ضمضم بن عمروالیر بوعی را در عشق زنی نیکو رخسار صبر اندک شد و چندان که در طلب او حیلت انگیخت و اظهار عجز و مسکنت کرد کبر و خشونت یافت و از آن سوی غر بن ثعلبه بن یربوع را با معشوقه وی سری و سری بود یک روز ضمضم بر اثر ایشان برفت و هر دو تن را در نهانخانه یافت از پس در بایستاد و گوش فرا داشت غر بن ثعلبه این شعر انشاد کرد:

قَدِيمًا تَوَاتِينِي وَ تَأْبَى بِنَفْسِهَا *** عَلَى الْمَرْءِ جَوَابِ التَّنُوفَةِ ضَمْضَمٍ

ضمضم چون این بشنید بدرون رفت و تیغ بزد و غر را بکشت و این شعر را بخواند:

سَتَعْلَمُ أَيُّ لَسْتُ أَمِنْ مُبْغِضًا *** وَ أَتَكَ عَنْهَا الْآنَ تَأْتِي بِمَعْزِلٍ

او را گفتند از بهر چه پسر عمت را مقتول ساختی؟ گفت: «ذهب أمس بما فيه».

26- رَبُّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ

*رَبُّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ (2)

جماعتی از عرب بر نعمان بن منذر در آمدند و مردی از بنی عبس در میان ایشان

ص: 283

1- مجمع : الامثال : 1451.

2- مجمع الامثال: 1583.

بود که شقیق نام داشت از قضا در حضرت نعمان مریض گشت و از جهان برفت آن گاه که نعمان میهمانان را عطا می کرد بهره شقیق را بسوی اهل او فرستاد نابغه ذبیانی حاضر بود گفت «رَبِّ سَاعِ لِقَاعِدِ»، این سخن مثل گشت آن گاه نابغه این شعر از بهر نعمان بگفت :

أَبْقَيْتَ لِلْعَبْسِيِّ فَضْلًا وَ نِعْمَةً *** وَ مُحَمَّدَةً مِنْ بَاقِيَاتِ الْمَحَامِدِ

حِبَاءُ شَقِيقٍ فَوْقَ أَعْظَمِ قَبْرِهِ *** وَ مَا كَانَ يُحْيِي قَبْلَهُ قَبْرٌ وَافِدِ

27- اَسْلَمِي اُمُّ خَالِدِ رَبِّ سَاعِ لِقَاعِدِ وَ اِكْلِ غَيْرِ جَاهِدِ :

* اَسْلَمِي اُمُّ خَالِدِ رَبِّ سَاعِ لِقَاعِدِ وَ اِكْلِ غَيْرِ جَاهِدِ : (1)

این مثل بدین گونه نیز روایت شده همانا معویة بن ابی سفیان چون از بهر یزید علیه اللعنه از مردم بیعت گرفت گفت ای پسرک من ترا ولیعهد کردم و هر حاجت، که در دل داشتی بدانند نصرت جستم آیا هیچ آرزو ناگذاشته داری ؟ گفت جزیک آرزو و آن تزویج ام خالد زن عبدالله بن عامر بن کریز است و غایت منیت من از جهان جز او نیست ، معویة حکم فرستاد و عبدالله را از مدینه حاضر درگاه ساخت نیک بنواخت شبی با او مجلس را از بیگانه پرداخته صورت حال یزید را مکشوف داشت و خواستار شد که ام خالد را طلاق گوید و عهدی نوشت که در ازای آن عبدالله را بآرزوهای بزرگ کامروا کند و ملک فارس را پنج ساله بدو گذارد.

عبدالله امّ خالد را طلاق گفت و معویة بولید بن عتبه که این وقت حکومت مدینه داشت رقم کرد که ام خالد بعد از انقضای عده خاص یزید خواهد بود و چون عده پایان رفت ابوهریره را طلب کرد و شصت هزار دینار زر سرخ او را داد و گفت بنزد ام خالد شو بیست هزار دینار کابین اوست و بیست هزار از بهر کرامت او و بیست هزار هدیه اوست تسلیم کن و او را از بهر یزید کابین بسته بسوی شام تحویل ده ، ابوهریره کوچ داده نیم شبی وارد مدینه گشت و صبحگاه بزیارت قبر رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم حاضر

ص: 284

شد، حسن بن علی صلی الله علیه و اله و سلم او را بدید و از رسیدن سبب پرسید، قصه بگفت امام حسن علیه السلام فرمود چون بنزدیک امّ خالد شدی نام مرا نیز ذکر می کن، گفت چنین کنم آن گاه با حسین بن علی علیهما السلام و عبدالله بن عباس باز خورد ایشان نیز الام گفتند در خواستگاری او ما را بحساب گیر، هم بپذیرفت، آن گاه عبدالله بن جعفر و عبدالله بن الزبیر و عبدالله بن مطیع بن الاسود او را دیدار کردند و قصه بدانستند گفتند نام ما را نیز در نزد ام خالد در شمار خواستاران مذکور کن.

این وقت ابوهیره برام خالد در آمد و بدان چه معاویه فرمان کرده بود مرعی داشت و آن زر که حمل کرده بود پیش گذاشت، آن گاه خواستاری حسنین علیهما السلام و دیگر خواستاران را مکشوف داشت، امّ خالد گفت من بر آن سرم که در خانه مگه بمجاورت روز برم تا روزگرم سپری شود، اکنون درین مشورت رأی تو بر چیست؟ ابوهیره گفت من از بهر تو این نپسندم نیکو آنست که یک تن ازین بزرگان را بجفت گیری.

گفت تو ازین جمله کرا گزیده می دانی؟ ابوهیره گفت، چون از من طلب مشورت کردی من از بهر تو سیدی شباب اهل الجنة را نیکوتر دانم، لاجرم ام خالد حسن بن علی علیهما السلام را اختیار کرد و تشریف مضاجعت آن حضرت یافت و ابوهیره طریق مراجعت گرفت.

چون بر معاویه در آمد «قال: إِنَّمَا بَعَمْتُكَ خَاطِبًا وَ لَمْ أَبْعَثْكَ مُحْتَسِبًا» گفت من تو را مامور ساختم برای نکاح ام خالد نه بهر اصلاح امر بکر و خالد «قال: إِنَّهَا اسْتَشَارَتْنِي وَ الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ»، ابوهیره گفت او مرا بشوری خواست و من نیز امین بودم این وقت معاویه گفت:

أَسَامِي أُمَّ خَالِدِ رَبِّ سَاعِ لِقَاعِدِ وَ أَكِلِ غَيْرِ جَاهِدِ .

28- رَمَاهُ اللَّهُ بِالضُّدَامِ وَالْأَوْلَقِ وَالْجُذَامِ

*رَمَاهُ اللَّهُ بِالضُّدَامِ وَالْأَوْلَقِ وَالْجُذَامِ (1)

وقتی هشام بن عبدالملک علیهما اللعنه والی مدینه را منشور کرد که مردم را بسبب علی علیه السلام مامور سازد کثیر بن المطلب بن ابی وداعه چون این حکم بشنید این شعر بگفت:

لَعَنَ اللَّهُ مَنْ يَسُبُّ حُسَيْنًا *** وَأَخَاهُ مِنْ سُوقَةٍ وَإِمَامٍ

وَرَمَى اللَّهُ مَنْ يَسُبُّ عَلِيًّا *** بَصْدَامٍ وَأَوْلَقٍ وَجُذَامٍ

طَبَّتْ بَيْنَنَا وَطَابَ أَهْلُكَ أَعْلَى *** أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ وَالْإِسْلَامِ

رَحْمَةُ اللَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ *** كُلَّمَا قَامَ قَائِمٌ بِسَلَامٍ

يَأْمَنُ الطَّيْرَ وَالطَّبَّاءَ وَلَا *** يَأْمَنُ رَهْطُ النَّبِيِّ عِنْدَ الْمَقَامِ

لاجرم والی مدینه کثیر را در زندانخانه بازداشت و هشام را مکتوب کرد، در جواب باطلاق کثیر منشور فرستاد.

29- رَبِّ زَارِعٍ لِنَفْسِهِ حَاصِدٌ سِوَاهُ :

*رَبِّ زَارِعٍ لِنَفْسِهِ حَاصِدٌ سِوَاهُ : (2)

صعصعة بن معاوية بنزديك عامر بن الطرب آمد تا دختر او را از بهر خویش نکاح بندد. فَقَالَ : يَا صَعْصَعَةُ : إِنَّكَ جِئْتِ تَشْتَرِي مِنِّي كَيْدِي وَ أَرْحَمَ وَلَدِي عِنْدِي مَنَعْتِكَ أَوْ بَعَثْتِكَ : النِّكَاحُ خَيْرٌ مِنَ الْأَيْمَةِ وَالْحَسِيْبُ كُفْرُ الْحَسِيْبِ وَالزَّوْجُ الصَّالِحُ يُعَدُّ أَبًا ، قَدْ أَنْكَحْتِكَ خَشِيَةً أَنْ لَا أَجِدَ مِثْلَكَ .

گفت ای صعصعه پاره جگر مرا از من طلب می کنی لکن چون دانسته ام

ص: 286

1- مجمع الامثال : 1654 . خدا او را به درد سینه و جنون و جذام مبتلا سازد.

2- مجمع الامثال 1685 .

که زن شوی کند بهتر از آن است که بیوه باشد و تواند بود که جفتی لایق تر از تو بدست نشود پس او را با تو تزویج کردم آن گاه روی با قوم خویش کرد و گفت:

يَا مَعْشَرَ عَدُوَانِ أَخْرَجْتُ مِنْ بَيْنِ أَظْهَرِكُمْ كَرِيمَتِكُمْ عَلَى غَيْرِ رَغْبَةٍ عَنْكُمْ وَلَكِنَّهُ مِنْ خُطِّ لَهْ شَيْءٍ جَاءَهُ رَبِّ زَارِعٍ لِنَفْسِهِ حَاصِدِ سِوَاهِ وَ لَوْلَا قَسَمُ الْحُطُوطِ عَلَى غَيْرِ الْجُدُودِ مَا أَدْرَكَ الْآخِرُ مِنَ الْأَوَّلِ شَيْئاً يَعِيشُ بِهِ وَلَكِنَّ الَّذِي أَرْسَلَ الْحَيَا أَنْبَتَ الْمَرْعَى ثُمَّ قَسَمَهُ أَكْلًا، لِكُلِّ بَقْلَةٍ وَمِنْ الْمَاءِ جُرْعَةً.

إِنكُمْ تَرَوْنَ وَلَا تَعْلَمُونَ لَنْ يَرَى مَا أَصْفَ لَكُمْ إِلَّا كُلُّ ذِي قَلْبٍ وَاعٍ وَلِكُلِّ شَيْءٍ رَاعٍ وَلِكُلِّ رِزْقٍ سَاعٍ إِمَّا أَكَيْسٌ وَإِمَّا أَحْمَقٌ وَمَا رَأَيْتُ شَيْئاً قَطُّ إِلَّا سَمِعْتُ حَسَّهُ وَوَجَدْتُ مَسَّهُ وَمَا رَأَيْتُ مَوْضِعاً إِلَّا مَصْدُوعاً وَمَا رَأَيْتُ جَائِئاً إِلَّا ذَاهِباً وَلَا غَانِماً إِلَّا خَائِباً وَلَا نِعْمَةً إِلَّا وَمَعَهَا يُوسُ وَلَوْ كَانَ يُبَيِّتُ النَّاسَ الدَّاءَ لِأَحْيَاهُمْ الدَّوَاءَ فَهَلْ لَكُمْ فِي الْعِلْمِ الْعَلِيمِ.

گفتند آن چه گفتی بصدق اصابت کردی و بتجربت اختبار نمودی .

فَقَالَ : أُمُوراً سَتَى وَ شَيْئاً شَيْناً حَتَّى يَرْجِعَ الْمَيِّتُ حَيًّا وَ يَعُودَ لِأَشْيَاءِ شَيْناً وَ لِذَلِكَ خُلِقَتِ الْأَرْضُ وَ السَّمَاءُ .

این هنگام مردم از نزد او بیرون شدند .

فَقَالَ : وَيَا لَهَا مِنْ نَصِيحَةٍ لَوْ كَانَ مَنْ يَقْبَلُهَا.

30- زُرْغَبًا تَزْدَدُ حُبًّا :

*زُرْغَبًا تَزْدَدُ حُبًّا : (1)

معاذ بن صرم خزاعی از فرسان و شجعان قبیله خزاعه بود و چون مادر او از جماعت عک بود بسیار وقت بدیدار احوال خود بمیان قبیله عک می شتافت وقتی از مردم عک اسبی بعاریت گرفت و برنشست و بمیان قبیله خویش آمد جحیش بن سوده با او گفت اگر خواهی فرس خویش را با اسب من مسابقت فرمای بشرط آن که هر کس سبق برد فرس خصم را ماخوذ دارد ، معاذ بپذیرفت و با یکدیگر بتاختند ، معاذ پیشی گرفت و اسب جحیش را ماخوذ داشت و از بهر آن که جحیش را بغضب آرد تیغ بزد و اسب او را بکشت جحیش در خشم شد و گفت کشتی اسبی را که از تو و پدر و مادرت بهتر بود، معاذ چون این بشنید آن تیغ کشیده را که در دست داشت بر سر جحیش فرود آورد و او را نیز مقتول ساخت و بقبیله عک باز شتافت، تا در نزد احوال خود قرار گیرد .

عمرو و بدر برادر جحیش و پسر عم او چون این بدانستند، بر نشستند و در عرض راه با او پیوستند معاذ سر بر تافت و یکیرا با تیغ و آن دیگر را با نیزه بخاک افکند و این شعرها بگفت :

ضربتُ جُحيشاً ضربَةً لَا لئيمَةً *** ولكن بصافِ ذِي طرائقِ مستاك

قتلتُ جُحيشاً بعد قتلِ جواده *** و كنتُ قديماً في الحوادثِ دافتك

قصدتُ لعمر و بعد بدر بضربةٍ *** فخرَّ صريعاً مثل عاترة السك

لكي يعلم الأقبامُ اني صارم *** خزاعة اجدادي و انمي الى عك

فقد ذقت يا جحشُ بن سودة ضربتي *** و جرَّ بطني ان كنت من قبل في شك

تركتُ جحيشاً ثاوياً ذا نوائح *** خضيب دم جاراته حوله تبكي

ترنُّ عليه امه بانتحابها *** و تقشرُ جلدی محجريها من الحك

ص: 288

ليرفع اقواماً حلولى فيهم *** ويزري بقوم ان تركتهم تركى

و حصني سراة الطرف و السيف معقلى *** و عطرى غبار الحرب لابعق المسك

تتوق غداة الروغ نفسى الى الوغى *** كتوق القطا تسموالى الوشل الرك

و لست بر عديد اذا راع معضل *** ولا فى نوادى القوم بالضيق المسك

و كم ملك جدلته بمهند *** و سابغة بيضاء محكمة السك

این شعرها بگفت و بمیان احوال خویش برفت و روزگاری بود یک روز چنان افتاد که با بنی احوال از بهر نخجیر بیرون شد و در عرض راه بکاروانی باز خورد و خواست تا بر کاروان غارت افکند چون حمله برد پسر خاله او غضبان (1) پیش شد و گفت کاروان را زحمت مکن معاذ گفت هرگز دست باز نگیرم.

فَقَالَ لَهُ الْعُصْبَانُ : أَمَا وَاللَّهِ لَوْ كَانَ فِيكَ خَيْرٌ لَمَا تَرَكْتَ قَوْمَكَ.

غضبان گفت اگر تو مردی بصلاح بودی هرگز ترك قبيله خود نمى گفتى معاذ بر آشفت و گفت زرغباً تردد حباً و این سخن مثل گشت.

و از آن جا بمیان قبيله خویش مراجعت کرد خونخواهان آهنگ قتل او کردند بعضی از مردم گفتند معاذ مردی دلاور است دریغ است که چنین مردی را از قبيله خود مقتول سازید و ديه مقتولين را باز دادند و شاعر در این مثل گوید:

إِذَا شِئْتَ أَنْ تُقْلَى فَرَزُّ مُتَوَاتِرًا *** وَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَزْدَادَ حُبًّا فَرَزُّ غِبًّا

و هم دیگری گوید:

عَلَيْكَ بِأَغْبَابِ الرِّيَاةِ إِنَّهَا *** إِذَا كَثُرَتْ كَانَتْ إِلَى الْهَجْرِ مَسْلُكًا

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْقَطْرَ يُسَامُ دَائِبًا *** وَيُسَالُّ بِالْأَيْدِي إِذَا هُوَ أَمْسَكَ

31- أَرْكَنٌ مِنْ أَيَّاسٍ

*أَرْكَنٌ مِنْ أَيَّاسٍ (2)

ص: 289

1- در نسخه ناسخ چنین است «ابن عجش غضبان».

2- مجمع الامثال : 1754.

ایاس بن معویہ بن قرۃ المزنی در زمان عمر بن عبدالعزیز قضاوت بصره داشت گفت

و بفراست و کیاست نادر روزگار بود گویند یک روز اصغای بانگ کلبی نمود این سک را بر لب چاهی بزنجیر کرده اند و چنان بود گفتند چه دانستی گفت بانگ او چون بانگ مگس نحل در هم افتاد و از پس آن صدا بانگ او را جواب گفت دانستم بر لب چاه است یک روز مردی خصم خود را برداشته بنزدیک ایاس آورد و گفت مالی بنزد وی بودیعت نهادم و اینک نخواهد باز داد گفت آن مال را در کجا بودیعت سپردی گفت میان دشت در ظل شجری قاضی گفت هم اکنون بشتاب تا پای آن شجره تواند شد که خداوند مال تو را باز دهد آن مرد راه بر گرفت و چون ساعتی برفت روی با خصم او کرد و گفت اکنون بیای آن درخت رسیده است گفت هنوز نرسیده است «قَالَ: قُمْ يَا عَدُوَّ اللَّهِ أَنْتَ خَائِنٌ»، توجه دانستی که هنوز نرسیده است و او را تهدید حبس کرد تا مال را باز داد.

و ازین گونه تفرس ایاس فراوان است چنان که مدائنی کتابی کرد و «زکن ایاس» نام نهاده هفتاد و شش سال زندگانی یافت گویند خواب دید که با پدرش معویہ بسیار اسب تاختند و هیچ یک مسابقت نجستند دانست که بسال پدر خواهر مرد او نیز هفتاد و شش ساله مرد را به وی است.

32- أَرْزَى مِنْ سَجَاحِ

*أَرْزَى مِنْ سَجَاحِ (1)

سجاح زنی از قبیلۃ بنی تمیم بن مره است که دعوی نبوت نمود و بمسیلمه کذاب پیوست و نفس خود را با او هبه کرد و ساز مضاجعت و موافقت نهاد مسیلمه او را مخاطب داشت و گفت:

أَلَا قَوْمِي إِلَى الْمِخْدَعِ *** فَقَدْ هُبِّيءَ لَكَ الْمَضْجَعُ

فَإِنْ شِئْتَ سَلَقْنَاكَ *** وَإِنْ شِئْتَ عَلَيَّ أَرْبَعُ

ص: 290

وَإِنْ شِئْتَ فَعِنِّي الْبَيْتِ *** وَإِنْ شِئْتَ فَعِنِّي الْمَخْدَعُ

وَإِنْ شِئْتَ بِثُلَيْثِهِ *** وَإِنْ شِئْتَ بِهِ أَجْمَعُ

«فَقَالَتْ: بِهِ أَجْمَعُ فَهُوَ أَجْمَعُ لِلشَّمْلِ».

گفت برخیز و بخوابگاه شو که کار بکام تو خواهم کرد اگر خواهی ستانت (1) افکنم و اگر نه بروی در اندازم و باز اگر فرمائی بتمام در سپوزم و اگر نه يك ثلث بازدارم سجاح گفت بتمام سپوز که از برای کثرت ولد و فزونی عشیرت نیکوتر است شاعر در هجو او گوید:

وَ أُرْنِي مِنْ سَجَاحِ بَنِي تَمِيمٍ *** وَ خَاطِبِهَا مُسَيْلَمَةَ الزَّنِيمِ

وَ أَهْدِي مِنْ قِطَاةِ بَنِي تَمِيمٍ *** إِلَى اللّٰوِمِ التَّمِيمِيِّ الْقَدِيمِ

و همچنین در مثل گفته اند:

33- أَسَاءَ سَمِعًا فَأَسَاءَ جَابَةً وَ نِيزَ كَفْتَهُ اَنْد: سَاءَ سَمِعًا فَأَسَاءَ جَابَةً

*أَسَاءَ سَمِعًا فَأَسَاءَ جَابَةً وَ نِيزَ كَفْتَهُ اَنْد: سَاءَ سَمِعًا فَأَسَاءَ جَابَةً (2)

سهیل بن عمرو دختر ابو جهل بن هشام را که صفيه نام داشت بزنی آورد و در سرای او پسری بزاد و او را انس نام نهاد و چون بحد شد رسید یک روز با پدر در حیطان مکه حاضر بود اخنس بن شریق ثقفی برسید و گفت کیست این جوان؟ سهیل گفت پسر من است اخنس روی با او کرد و گفت «حَيَّاكَ اللهُ يَا فَتَى»، یعنی زنده بدارد ترا خداوند اخنس فهم نکرد گفت:

لَا وَاللَّهِ مَا أُمِّي فِي الْبَيْتِ إِنِطَلَّقَتْ إِلَى أُمَّ حَنْظَلَةَ تَطْحَنُ دَقِيقًا.

سوگند با خدای که مادر من در سرای نیست از پی ترتیب آرد و آسیا بیرون شده

ص: 291

1- یعنی ترا به پشت افکنم. و در سپوزیدن بمعنی فرو کردن است.

2- مجمع الامثال: 1773.

سهیل شرمگین شد و گفت: «أَسَاءَ سَمِعًا فَأَسَاءَ جَابَةً»، یعنی بد شنید و بد جواب کرد و از آن جا بسرای آمد و مادر انس را گفت امروز پسر تو در نزد اخنس مرا خجل ساخت و آن حدیث بشرح کرد با این که انس را موی زنج بر اطراف چهره پدید می شد صفیه گفت هنوز پسر من کودکی است ازین گونه خطا بروی نباید گرفت سهیل گفت:

أَشْبَهُ امْرَأَةً بَعْضَ بَرِّه

34- سَمِّنْ كَلْبَكَ يَا كَلِّكَ

*سَمِّنْ كَلْبَكَ يَا كَلِّكَ (1)

حازم بن منذر الحمّانی را بقیبله همدان عبور افتاد کودکی در قماط یافت که در کنار راه نهاده اند بروی رحم کرد و او را بر گرفته بر مقدم زین حمل داد و بخانه آورده کنیزك خویش را بدایگی او بازداشت و جحیش نام نهاد و او را بپرورد تا ادراك حلم و بلوغ نمود آن گاه گوسفندان خویش را بدو سپرد تا رعایت کند و این جحیش مردی عائف بر آمد و از دیدار طیور و از اصغای آواز گوناگون و پرواز مرغ ها کهانتی می کرد یک روز عقابی و از پس آن غرابی بروی گذشت و بدان عیافتی گرفت و این شعر بگفت :

تُخْبِرُنِي سَوَاحِجُ الْغَدَفَانِ *** وَالْخُطْبُ يَشْهَدُنَ مَعَ الْعُقْبَانِ

أَنِّي جَحِيشٌ مَعْشَرِي هَمْدَانَ *** وَ لَسْتُ عَبْدًا لِبَنِي حَمَانَ

و بدین اشعار تغنی می کرد و حازم را دختری بود که رعووم نام داشت دلش بسوی جحیش رفت و جحیش نیز در پرده عشق او می باخت یک روز عوم از قفای جحیش بیرون شد و پوشیده از وی طی مسافت همی کرد تا آن گاه که جحیش مواشی خود را در مراتع رها کرد و خود در سایه درختی بیارمید و بدین شعر ها تغنی همی کرد:

أَمَا لَكَ أُمَّ فَتَدْعِي لَهَا *** وَلَا أَنْتَ ذُو وَالِدٍ يُعْرِفُ

ص: 292

أَرَى الطَّيْرَ تُخَبِّرُنِي أَنَّنِي *** جُحَيْشٌ وَأَنَّ أَبِي حَرَشَفٌ

يَقُولُ غُرَابٌ غَدَا سَانِحاً *** وَشَاهِدُهُ جَاهِدًا يَحْلِفُ

بِأَنِّي لَهُمْدَانٌ فِي غُرْهَا *** وَ مَا أَنَا جَافٌ وَلَا أَهَيْفٌ

وَلَكِنِّي مِنَ كِرَامِ الرِّجَالِ *** إِذَا ذُكِرَ السَّيِّدُ الْأَشْرَفُ

و رعوم همچنان پوشیده می زیست و انتظار می برد که سخنی مهرانگیز اصغا نماید ناگاه جحیش این شعر بخواند :

يَا حَبْدَا رَبِّي رَعُومٌ *** وَ جَبْدًا مَنْطِقُهَا الرَّخِيمُ

وَ رِيحٌ مَا يَأْتِي بِهِ النَّسِيمُ *** إِنِّي بِهَا مُكَلِّفٌ أَهِيمُ

لَوْ تَعَلَّمِينَ الْعِلْمَ يَا رَعُومُ *** أَنِّي مِنْ هَمْدَانِهَا صَمِيمُ

چون رعوم این شعر بشنید مهرش دو چندان گشت و خویشان را آشکار نمود و این شعر بگفت:

طَارَ إِلَيْكُمْ عَرَضًا فُؤَادِي *** وَقَلَّ مِنْ ذِكْرِكُمْ رُقَادِي

وَقَدْ جَفَا جَنِّي عَنِ الْوَسَادِ *** أَبَيْتُ قَدْ حَالَفَنِي سُهَادِي

جحیش چون این بدید بر جست و دیدن یکدیگر کرده بوسه چند بدادند و در پای درخت غزل خوانان بنشستند و از پس آن همه روز بدین گونه روزگار مجمع بردند حازم چون دختر را گاه و بیگاه در خانه نمی یافت بد گمان شد و یک روز پوشیده از دنبال ایشان برفت وقتی برسید جحیش را بر سینه و شکم دختر نگریست «قَالَ سَمِّنْ كَلْبُكَ يَا كُلُّكَ»، یعنی سگت را فربه می کن تا ترا لقمه خویش کند و این سخن مثل شد این بگفت و تیغ بکشید و آهنگ جحیش کرد جحیش طریق

قرار گرفت و بقبیله همدان گریخت حازم لختی بدوید و چون بدو نرسید باز شد و قصد دختر کرده «وَقَالَ مَوْتُ الْحُرَّةِ خَيْرٌ مِنَ الْعَرَّةِ»، و این سخن مثل شد وقتی بدختر برسید دید خود را خبه کرده و جان بداده این شعر بگفت:

قَدْ هَانَ هَذَا الثَّكَلُ لَوْلَا أَنِّي *** أَحْبَبْتُ قَتْلَكَ بِالْحُسَامِ الصَّارِمِ

فَعَلَيْكَ مَقْتُ اللَّهِ مِنْ غَدَارَةِ *** وَ عَلَيْكَ لَعْنَتُهُ وَ لَعْنَةُ حَازِمِ

وَ لَقَدْ هَمَمْتُ بِذَلِكَ لَوْلَا أَنِّي *** شَمَرْتُ فِي قَتْلِ اللَّعِينِ الظَّالِمِ

و نیز مردی از قبیله طلسم کلبی (1) را تضمین کرد تا از بهر او صید کند روزی برفت تا او را طعمه دهد برجست و او را در هم شکست عوف بن احرس این شعر بگفت:

فَأَيُّي وَ قَيْسَا كَالْمُسَمِّنِ كَلْبِيهِ *** فَخَدَشَهُ أَنْبَابُهُ وَ أَظْفَرُهُ

طرفة بن عبد نیز گوید :

كَكَلْبٍ طَسَمَ وَ قَدْ تَرَبَّبَهُ *** يَعِلُهُ بِالْحَلِيبِ فِي الْعَلَسِ

ظَلَّ عَلَيْهِ يَوْمًا يُفْرِزُهُ *** إِلَّا يَلِغُ فِي الْمَاءِ يَنْتَهَسِ

35- سَوَاءٌ عَلَيْنَا قَاتِلَاهُ وَ سَالِيَهُ:

* سَوَاءٌ عَلَيْنَا قَاتِلَاهُ وَ سَالِيَهُ: (2)

معنی چنان است که چون مردی را نگری که دیگر کس را عریان کند و سلب او را مسلوب دارد همانا قاتل وی خواهد بود چه اگر زنده باشد کس از و چیزی نتوان در بود، ولید بن عقبه گوید :

بَنِي هَاشِمٍ كَيْفَ الْهَوَادَةِ بَيْنَنَا *** وَ عِنْدَ عَلِيٍّ دِرْعُهُ وَ نَجَائِيهِ

قَتَلْتُمْ أَخِي كَمَا تَكُونُوا مَكَانَهُ *** كَمَا غَدَرْتُمْ يَوْمًا بِكِسْرِي مَرَاذِبُهُ

ص: 294

1- طسم بروزن خصم نام قبیله ایست از عرب عار به منسوب به طسم بن لاوذ بن ارم بن سام بن نوح اینک منقرض شده اند.

2- مجمع الامثال : 1794 گوید: اول شعر چنین است: قمرأ علی عکل نقض البانة.

معوویه بن ابی سفیان در قتل عثمان بدین مصراع تمثیل جست و از قاتلان تجیبی و محمد بن ابی بکر را قصد کرد و از سالب روی سخن با علی علیه السلام داشت (1)

36- أَسْرَعُ مِنْ نِكَاحِ أُمِّ خَارِجَةَ

*أَسْرَعُ مِنْ نِكَاحِ أُمِّ خَارِجَةَ (2)

نام امّ خارجه عمره است و او دختر سعد بن عبد الله بن قدار بن ثعلبه الا نماریه است چندان حریص بود بشوهر کردن که چون خواستار در آمدی -

فَيَقُولُ خِطْبٌ فَتَقُولُ نِكَاحٌ وَ يَقُولُ إِنزِلِي وَ تَقُولُ أَنُحِ

یعنی خواهنده می گفت خواستارم بیتوانی پاسخ می داد من زن توام چون می گفت فرود آی پاسخ می داد که شتر را بخوابان بالجمله چهل و اند شوهر کرد و از ایشان فرزندان آورد که همه پدر قبیله بزرگ شدند نخستین زن مردی از قبیله ایاد شد و از پس او بکر بن یشکر بن عدوان بن عمر و بن قیس بن غیلان او را بگرفت و خارجه را بزاد و مکتی بام خارجه گشت و از خارجه قبیله بزرگ پدید آمد آن گاه عمرو بن ربیعه بن حارثه بن عمرو مزقییا او را بسرای آورد و سعد را بزاد که پدر قبیله حیا و طایفه مصطلق است و ایشان دو بطن اند از خزاعه.

بعد از او در سرای بکر بن عبد مناة بن کنانه در آمد و لیث و دئل و عریج را بزاد که پدران قبایل بزرگند آن گاه زوجه مالک بن ثعلبه بن دودان بن اسد شد و غاضره و عمرو را بزاد، پس چشم بن مالک بن کعب بن القین بن جسر از قضاعه او را بگرفت و عرابیه که پدر بطن بزرگی است بزاد، آن گاه ضجیع عامر بن عمرو بن لحيون البهرانی از قضاعه شد و بهراء و ثعلبه و هلال و لنخوه و عنبر را بزاد از پس او زن عمرو

ص: 295

1- منظور لباس خلافت است.

2- مجمع الامثال : 1871.

بن تمیم شد و اسید و هجیم را بزاد گویند بیست و اند قبیله بزرگ نسب نسب بام خارجه

می رسانند .

37- أَشَامُ مِنَ الْبَسُوسِ:

*أَشَامُ مِنَ الْبَسُوسِ: (1)

بسوس دختر منقذ تمیمی است و خاله جساس بن مرة بن ذهل شیبانی است که قاتل کایب بود وقتی بیدار خواهر خود ما در جساس رفت، هما ناسعد بن شمس در جوار بسوس می زیست و او را ناقه بود که سراب نام داشت و از آن سوی کلیب را مرتعی خاص مواشی خویش بود که هیچ کس را راه نگذاشتی جز این که جساس را چون با او نسبت مصاهرت داشت و خواهرش جلیله در سرای کلیب می زیست شتران وی را از مرتع خویش دفع نمی داد یک روز شتر سعد بن شمس در میان شتران جساس بمرتع کلیب در رفت کلیب این بدید و خدنگی بسوی او گشاد داد و پستانش را جراحت کرد شتر باز شد و بر در سرای سعد آمد سعد فریاد برداشت که واذلاًه بسوس از استغاثت او دست بر سر زد و این شعر بگفت :

لَعَمْرُكَ لَوْ أَصْبَحْتُ فِي دَارٍ مُنْقَذٍ *** لَمَا ضَمِيمَ سَعْدٌ وَهُوَ جَارٌ لِأَيَاتِي

وَ لَكِنِّي أَصْبَحْتُ فِي دَارِ غُرْبَةٍ *** مَتَى يَعْدُ الذَّنْبُ يَعْدُ عَلَيَّ شَاتِي

فَيَا سَعْدُ لَا تَغْرُرْ بِنَفْسِكَ وَازْتَجَلِ *** فَإِنَّكَ فِي قَوْمٍ عَنِ الْجَارِ أُمَوَاتِ

وَ دُونَكَ أَدْوَادِي فَإِنِّي عَنْهُمْ *** لَرَأِحَةٌ لَا يُفْقِدُونِي بِنِّيَاتِي

چون جساس کلمات بسوس را اصغا نمود :

فَقَالَ : أَيُّهَا الْمَرْعَةُ لِيُقْتَلَنَّ غَدًا جَمَلٌ هُوَ أَعْظَمُ عَقْرًا مِنْ نَاقَةِ جَارِكَ

یعنی فردا شتری عظیم تر از شتر پناهنده تو مقتول می شود و روی سخن با کلیب داشت و انتظار وقت می برد تا روزی که کلیب از میان قبیله بیرون شد و لختی دور افتاد

ص: 296

جساس برنشست و از قفای او بشناقت و او را دریافت و با نیزه اش از اسب در افکند

فراز سر او بایستاد کلیب در خونه می غلطید و گفت: «یا جَسَّاسَ اُغْثِي بِشَرِبَةِ مَاءٍ»

جساس گفت «تَرَكْتُ الْمَاءَ وَرَاءَكَ»، و او را همچنان بگذاشت و بازگشت.

عمرو بن الحارث که از قفای حساس می شتافت وقتی برسید که جَسَّاس باز شده بود و هنوز کلیب از حشاشه جان چیزی در تن داشت، چون عمرو را نگریست «قَالَ يَا عَمْرُو اُغْثِي بِشَرِبَةِ مَاءٍ»، عمرو از اسب فرود شد و بجای آب سرش را از تن دور کرد و از آنسوی چون جساس بنزدیک قوم رسید، پدرش مرّه از دور او را دیدار کرد و زانوهای او را از جامه عریان یافت دانست که داهیه آورده چون برسید گفت هان ای جساس چه حادثه حدیث کرده؟ گفت کلیب را کشتم گفت گناهی بزرگ در قوم آوردی جساس گفت:

تَأَهَّبُ عَنْكَ أَهْبَةَ ذِي امْتِنَاعٍ *** فَإِنَّ الْأَمْرَ جَلَّ عَنِ التَّلَاحِي

فَإِنِّي قَدْ جَنَيْتُ عَلَيْكَ حَرْبًا *** تُغْضُّ الشَّيْخَ بِالْمَاءِ الْقَرَّاحِ

مرّه در جواب پسر این شعر بگفت:

فَإِنَّ تَكُ قَدْ جَنَيْتَ عَلَيَّ حَرْبًا *** فَلَا وَانٍ وَلَا رَتْ السَّلَاحِ

سَأَلْبَسُ ثَوْبَهَا وَ أَدْبُ عَنِّي *** بِهَا يَوْمَ الْمَدَلَّةِ وَالْفِضَاحِ

این بگفت و مردم خویش را انجمن کرد تا از میان قبیله کوچ دهد و مره را پسری دیگر بود که همام نام داشت و او در نزد برادر کلیب مهلهل بن ربیعہ می زیست و با او طریق مصاحبت و منادمت می سپرد بترسید که مبادا همام را آسیبی زنند کنیزك خود را بدو فرستاد تا پوشیده از مهلهل همام را آگهی دهد وقتی برسید که بشراب خمر مشغول بودند پس همام را پیش طلبید و این قصه را در گوش او بگفت مهلهل پرسید که این کنیزك با تو چه راز گفت؟ چون میان ایشان عهد رفته بود که هیچ سری از

هم پوشیده ندارند همام گفت این کنیزک می گوید برادر من جساس برادر ترا که کلیب

است بقتل آورد .

قَالَ مُهْلَهُلُ : أَخُوكَ أَصَبُّ إِسْنًا مِنْ ذَاكَ .

همام لب فرو بست و همچنان بکار خمر اشتغال جستند چندان که مهلهل مستی طافح گشت و همام که عظیم خایف بود برخاست و با قوم خود که کوچ داده بودند پیوسته شد.

این هنگام غوغا از میان قبیله برخاست و امر کلیب مکشوف افتاد، و مهلهل اعداد محاربت کرد و چهل سال در میان تغلب و بکر این مناجزت و مبارزت بدرازا کشید، از میانه حارث بن عباد البکری از کار مقاتلت کناری گرفت و از هنگامه اقتتال اعتزال جست چون هنگامه حرب و ضرب اشتداد یافت بکریون گفتند از بهر چه ترک قوم خود گفتمی و کناری گرفتمی؟ بیم است که از قوم تو کس باقی نماند. حارث پسر خود را که بجیر نام داشت بنزد مهلهل رسول فرستاد و پیام داد که چون قوم من با تو ظلم کردند و کلیب را بی گناه بقتل آوردند من بیاری ایشان برنخواستم چندان که تو خونخواهی کردی اکنون رواست که ازین جنگ و جوش دست بازداری و مردم را از دو سوی آسوده بگذاری چون بجیر برسید و پیام بگذاشت مهلهل گفت تو کیستی؟ گفت من بجیر پسر حارث بن عباد، بی توانی مهلهل تیغ بزد و او را بکشت.

چون این خبر بحارث رسید گفت اگر قتل بجیر اصلاح ذات بین کند روا باشد چه او در عهد احلم ناس بود، آن گاه باو گفتند که مهلهل هنگام قتل بجیر گفت بوء بشسع کلیب یعنی قتل بجیر بابت نعلین کلیب برابر است چون حارث این سخن بشنید در کلیب غضب شد و از بهر مقاتلت میان بر بست و این شعر انشاد کرد :

قَرَّبًا مَرَبَطَ التَّعَامَةِ مَنِّي *** قَرَّبَاها وَ قَرَّبَا سِرِّ بَالِي

قَرَّبًا مَرَبَطَ التَّعَامَةِ مَنِّي *** إِنَّ بَيْعَ الْكَرِيمِ بِالسُّعِّ غَال

ص: 298

قَرَّبَا مَرْبَطَ النَّعَامَةِ مِنْي (1) *** لَفَحَتْ حَرْبٌ وَائِلٌ عَنِ حِبَالِ

لَمْ أَكُنْ مِنْ جُنَاتِهَا عَلِمَ اللَّهُ *** إِنِّي بِحَرْهَا الْيَوْمَ صَالٍ

این بگفت و مردم خود را انجمن کرد و با بنی تغلب و مهلهل در جبل قصنه مقاتلت افکند و دیگر در برابر بکریون مهلهل را نیروی مقاومت نماند و چون از پس چهل سال کار بمصالحات افتاد سهیل بن شیبان بن ربیعة بن زبّان بن عیرها که فند لقب دارد این قصیده بگفت:

صَفَحْنَا عَنْ بَنِي ذُهَلٍ *** وَقُلْنَا الْقَوْمُ إِخْوَانُ

عَسَى الْأَيَّامُ أَنْ يَرْجِعَنَّ *** قَوْمًا كَالَّذِي كَانُوا

فَلَمَّا صَرَخَ الشَّرُّ *** فَأَمْسَى وَهُوَ عُرْيَانُ

وَلَمْ يَبْقَ سِوَى الْعُدْوَانِ *** دِنَاهُمْ كَمَا دَانُوا

مَسَيْنَا مَسْبَةَ اللَّيْثِ *** غَدَاً وَاللَّيْثُ غَضْبَانُ

بَضْرَبَ فِيهِ تَوْهِينٌ *** وَتَحْضِيعٌ وَإِرْنَانُ

وَطَعَنَ كَفَرَ الزَّقِّ *** غَدَاً وَالزَّقُّ مَلَانُ

وَ فِي الْعُدْوَانِ *** تَوْهِينٌ وَإِقْرَانُ

وَبَعْضُ الْجَلْمِ عِنْدَ الْجَهْلِ *** لِلذَّلَّةِ إِذْعَانُ

وَ فِي الشَّرِّ نَجَاةٌ *** حِينَ لَا يُنْجِيكَ إِحْسَانُ

وگویند در بنی اسرائیل مردی موفق آمد باین که در حضرت خداوند سه مسئلت او باجابت مقرون شود زن او که بسوس نام داشت این بدانست و عرض کرد که خدای را بخوان تا مرا جمیل نساء بنی اسرائیل کند و روی و موی مرا مانند آفتاب و

ص: 299

مشگ ناب گرداند آن مرد چون زن را خاص خویش می پنداشت در حق او دعا کرد تا چون حوری بهشت و روضه اردی بهشت گشت زن چون خود را چنان یافت از شوهر سر بر تافت و خواست تا با دیگر کس پیوسته شود و این اندیشه نابهنجار بر شوهر گران آمد و دعا کرد تا بصورت سگی بر آمد و همی فریاد سگان کرد فرزندان چون این بدیدند بر مادر رحم آوردند و در حضرت پدر خواستار شدند تا خدای را بخواند و او را بصورت نخستین آورد و این شامت از بسوس یافت که سه دولت بزرگ را بی بها

از تحت قدرت او رها داد.

39- أَشْغَلُ مِنْ ذَاتِ التَّحِيْنِ :

*أَشْغَلُ مِنْ ذَاتِ التَّحِيْنِ : (1)

زنی از قبیله تیم الله بن ثعلبه در بازار عکاظ به بیع و شرای روغن کار معاش راست می کرد یک روز خوات بن جبیر انصاری بروی در آمد و هیچ کس را در نزد او نیافت پس يك مشك روغن را سر بگشود و گفت این را بدار تا آن دیگر را امتحان کنم زن دست فرابرد و گلوگاه مشک را بگرفت و خوات مشگ دیگر را سر بگشود و گفت این را نیز بدار تا دیگری را نظاره کنم آن زن بدست دیگر گلوگاه این مشک را نیز بگرفت چون هر دو دست او مشغول شد خوات بروی در آویخت و او از بیم آن که روغن بهدر شود دست از مشگ ها بر نمی داشت چندان که خوات آن چه خواست با او پپای برد و او را بگذاشت و بگریخت و این شعر بگفت :

وَ ذَاتِ عِيَالٍ وَاثِقِينَ بَعْقَلِهَا *** خَلَجْتُ لَهَا جَارَ اسْتِهَا خَلِجَاتٍ

شَغَلْتُ يَدَيْهَا إِذْ أَرَدْتُ خِلَاطَهَا *** بِنَحِيْنٍ مِنْ سَمَنِ ذَوِي عَجْرَاتٍ

فَأَخْرَجْتُهُ رِيَانَ يَنْطِفُ رَأْسُهُ *** مِنَ الرَّامِكِ الْمَدْمُومِ بِالْمَقْرَاتِ

فَكَانَ لَهَا الْوَيْلَاتُ مِنْ تَرَكَ سَمْنَهَا *** وَرَجَعَتْهَا صِفْرًا بَعِيْرَ بَنَاتِ

ص: 300

چون زمانی بر این سپری شد خوات مسلمانی گرفت و در جنگ بدر حاضر گشت رسول خدای با او فرمود یا خواتُ کیف شرادك و بروایني شرادك خوات عرض کرد یا رسول الله.

«قَدْ رَزَقَ اللَّهُ خَيْرًا وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ».

40- اَسْمَاءُ مِنْ خَوَاتِعَ :

* اَسْمَاءُ مِنْ خَوَاتِعَ : (1)

وقتی در میدان جنگ مالک بن کومه شیپانی خواست تا کثیف بن زهیر تغلبی را اسیر گیرد چون کثیف مردی تنومند و با نیرو بود سر به اسر در نمی آورد مالک باسنان نیزه او را نهیب زد و هم درین هنگام عمرو بن زبان ذهلی که یار مالک بود برسید کثیف ناچار تن با سر درداد این هنگام عمر و نیز طمع در فدیة کثیف در بست و و گفت کثیف اسیر من است مالک گفت ما کثیف را حکم سازیم که او بهتر داند اسیر کیست؟ کثیف گفت لَوْلا مَالِكُ لَكُنْتُ فِي أَهْلِی یعنی اگر مالک نبود من اسیر نشدم و در خانه خود بودم.

عمر و ازین سخن در خشم شد و لطمه بر روی کثیف بزد مالک را این کردار ناخوش افتاد و روی با کثیف کرد و گفت فدیة تو صد شتر است و من آن را بجای این لطمه که عمر و بر تو زد فرو گذاشتم و کثیف را آزاد کرد.

قَالَ كُثَيْفٌ: اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ تُصِيبْ بَنِي زَبَانَ بِقَارِعَةٍ لَا أَصَلِي لَكَ صَلَوةً أَبَدًا.

و همواره در خاطر داشت که بر عمرو بن زبان ظفر جوید.

تا وقتی چنان افتاد که عمر و با چند تن از عشیرت خود در طلب شتران پراکنده شتافتند و چون دریافتند فرود شدند و باکل و شرب پرداختند این خونمه که مردی از قبیلہ بنی غفیلہ بن قاسط بن هنب بن قصی بن دغمی بن جدیلہ بود کثیف را به بنگاه ایشان دلالت کرد و کثیف با جماعتی که در شمار دو چندان مردم عمر و بودند

ص: 301

بر نشست و راه برگرفت و با جماعت خود مواضعه نهاد که چون بر عمر و در آمدید هر دو تن بکنار یک تن از مردم او جای کنید و مانده مجتازان بیامد تا از کنار نشیمن عمر و عبور کند عمر و ایشان را بخوان خویش دعوت کرد و ایشان فرود شدند و هر دو تن بيمين و شمال یک تن بنشست.

این هنگام کثیف روی خود را از عمامه مکشوف داشت و عمر او را بشناخت و حال بدانست فَقَالَ: إِنْ فِي حَدِّي وَفَاءٌ مِنْ خَدِّكَ وَ مَا فِي بَكْرِ بْنِ وَائِلٍ حَدٍ أَكْرَمَ مِنْهُ فَخُذْ لَطَمَتَكَ فَلَا تُشِبَّ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكَ.

کثیف گفت: حاشا و کلا- جز این که ترا و برادران ترا بقتل رسانم، عمر و گفت اگر بر این اندیشه ای عشیرت مرا رها کن که ایشان را نیز خونخواهانند کثیف بر این سخن نیز وقعی ننهاد و عمر و را و مردم او را بجمله بکشت و سرهای ایشان را در مخلاتی نهاد و از گردن شتر عمر و بیاویخت و آن را رها داد و آن شتر بر در سرای عمر و آمد و بخفت زبان با کنیزك خود گفت اینك ناچه عمر و است و او سخت دیر می آید کنیزك برفت و مخلاة را برگرفت دست فرابرده نخستین سر عمر و را بر آورد و آن گاه سر برادران او را، زبَانِ گُفْتُ اخْرُجِ الْبِرَّ عَلَيَّ الْقُلُوصِ وَ این سخن نیز مثل شد یعنی آخر عهد من است با ایشان و دیگر دیدار نخواهند شد و زبان از بهر خونخواهی میان به بست و نخستین از مردم بنی غفيله بسیار کس بکشت و سوگند یاد کرد که دست از ایشان باز نگیرم تا مرا دلالت کنند بر کثیف و بنی تغلب چنان که ایشان را بر فرزندان من دلالت کردند، چون کار بر بنی غفيله تنگ شد یک روز مردی از ایشان بنزدیک زبان آمد گفت کیستی؟ گفت مردی از بنی غفيله ام فَقَالَ أَنْتَ وَقَدْ أَنْ لَكَ وَ این سخن مثل شد.

بالجمله گفت اینك در اقطابتین که از نواحی رقه است چهل و پنج خانه از بنی تغلب جای کرده اند و بدیشان دست توانی یافت زبَانِ با گروهی اعداد کار کرد

و مالك بن كومه نیز با وی بود تا راه به بنگاه ایشان نزدیک کردند ناگاه مالك را در پشت اسب نعاسی بگرفت و اسب او را تا نزدیک خیمه بنی تغلب برد، این گاه با خود آمد و سراسب برتافت و همی شنید که دختر کی با پدر گفت سواری نگریستم که باز

دخترکی شتافت پدر در پاسخ او گفت بخواب که من دوست ندارم دختری که ترسناک کم خواب باشد. بالجمله بامداد بر ایشان بتاختند و آن جمله را با تیغ بگذرانیدند گویند روزی که خوتعه در رحم علقه شد پدرش بمرد و آن روزش که مادر بزاد در گذشت و هنگام فطامش خواهر هلاک شد و برادرش هنگام حلم جای پرداخت و عمه اش روزی که زن بخواست جان بداد و بشامت مثل شد.

41- أَشْبَهُ بِهِ مِنَ التَّمْرَةِ بِالتَّمْرَةِ

*أَشْبَهُ بِهِ مِنَ التَّمْرَةِ بِالتَّمْرَةِ (1)

عبيدالله بن زياد بن ظبيان بن نضر بن الجعد بن قيس بن عمرو بن مالك بن عايش مالك بن تيم الله بن عكابه مردی خونریز و فتنه انگیز بود و مصعب بن زبير را که شرح حالش انشاء الله در جای خود رقم می شود او بکشت و سرش را بجانب شام حمل داده در پیش روی عبدالملك بن مروان افکند عبدالملك در مرگ چنان دشمنی بزرگ سجده شکر بگذاشت لکن از عبيدالله سآمتی در ساحت او حدیث شد و او را مکانتی نگذاشت و بر سریر خود جای نداد و فرمان کرد تا نشیمنی دیگر از بهر او نهادند تا بنشست.

دیگر روز چون عبيد الله حاضر حضرت عبدالملك گشت سوید بن منجوف را بر سریر عبدالملك دید این نیز بر عبيدالله سخت آمد و از آن سوی عبدالملك از آن کرامتی که در خاطر داشت گفت شنیده ام که ترا با پدر شباهتی نیست -

فَقَالَ : لَا أَنَا أَشْبَهُ بِأَبِي مِنَ التَّمْرَةِ بِالتَّمْرَةِ وَ البَيْضَةِ بِالبَيْضَةِ وَ المَاءِ بِالماءِ وَ الكِئِي أَخْبِرُكَ عَمَّنْ لَمْ تُنْضِجْهُ الأَرْحَامُ وَ لَا وَ لِدَ لِتَمَامٍ وَ لَا

ص: 303

عبدالملك گفت این کس کیست؟ گفت سوید، عبدالملك گفت ای سوید تو چینی گفت چنین گفته می شود و عبدالله ازین سخن تعرضی با عبدالملك می کرد چه او هفت ماهه از شکم آمد، آن گاه که از نزد عبدالملك بیرون شدند عبیدالله روی با سوید کرد و گفت:

وَاللَّهِ يَا بْنَ عَمِّي مَا يَسْرُنِي بِجِلْمِكَ عَنِّي حُمُرُ النَّعَمِ . فَقَالَ سُويِدٌ : وَأَنَا وَاللَّهِ مَا يَسْرُنِي بِجَوَابِكَ إِيَّاهُ سُودُ النَّعَمِ .

و از پس آن همواره عبیدالله افسوس می داشت که چرا عبدالملك را نیز نکشت و همی گفت : مَا رَأَيْتُ أُعْجَزَ مِنِّي إِلَّا أَكُونُ قَتْلُتُ عَبْدَ الْمَلِكِ فَأَكُونُ قَدْ جَمَعْتُ بَيْنَ قَتْلِي مَلِكِ الْعِرَاقِ وَ مَلِكِ السَّامِ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ .

42- أَشْبَقُ مِنْ حُسْبِي

*أَشْبَقُ مِنْ حُسْبِي (1)

حَبِي نام زنی است از مردم مدینه که شگفت شوهر دوست بود و در پیرانه سری شوهری جوان کرد که او را ابن ام کلاب می نامیدند و حتی را پسری کهل بود که از کردار مادر عار داشت بنزدیک مروان بن حکم که این هنگام حکومت مدینه داشت بشکایت رفت و گفت من مردی پیرم و اینک مادر من شوهری کرده و ما را مورد طعن و دق مردم ساخته، مروان او را طلب کرد و چون حَبِي حاضر شد روی با پسر کرد

وَقَالَتْ : يَا بَرْدَعَةَ الْحِمَارِ أَمَا رَأَيْتَ ذَلِكَ السَّابَ الْمَقْدُودَ الْعُنْطَنُطَ وَاللَّهِ لَيَصْرَعَنَّ عَنْ أَمْكِ بَيْنَ الْبَابِ وَالطَّاقِ فَلَيْشْفَيْنَ عَلَيْهَا وَ لَتَخْرُجَنَّ نَفْسُهَا دُونَهُ وَ لَوَدِدْتُ أَنَّهُ صَبَّ وَ أَنِّي صَبِيْبَةٌ وَ قَدْ وَجَدْنَا خَلَاءً .

ص: 304

این سخن پراکنده شد و مردم بدین کلمات مثل زند چنان که هدیه بن خشرم. عذری گوید: (بیت)

فَمَا وَجَدتَ وَجَدِي بِهَا أُمَّ وَاحِدٍ *** وَلَا وَجَدَ حَبِي بِأَبْنِ أُمِّ كَلَابٍ

رَأَتْهُ طَوَالَ السَّاعِدَيْنِ عَنطَنَطاً *** كَمَا انْبَعَثَتْ مِنْ قُوَّةٍ وَشَبَابٍ

و حبی را زنان مدینه حواء ام البشر نام نهادند چه ایشان را از جماع های گوناگون آگهی می داد و ضروب جماع و القبی چند نهاده بود مانند قبیع و غربله و نخیر و رهز گویند وقتی دختر خود را بشوهر داد، روزی بیدار او شتافت و گفت چون است شوهر تو؟

فَقَالَتْ: أَحْسَنُ النَّاسِ خُلُقاً وَ خُلُقاً وَ أَوْسَعُهُمْ رَحْلاً وَ صَدراً يَمَلَأُ بَيْتِي خَيْراً وَ حَرِي أَيْراً غَيْرَ أَنَّهُ يَكَلِّفُنِي النَّخِيرَ وَقَتَ الْجَمَاعِ! فَقَالَتْ: وَ هَلْ يَطِيبُ نَيْكَ بِغَيْرِ رَهْزٍ وَ نَخِيرٍ (1).

گفت چگونه سیراب شود آن جماع که زن در تحت مرد جنبش نکند و نخیر نزند وقتی پدر تو از سفر باز شد و مرا در جانی که مشرف بر مردشتران صدقه بود برستان افکند و با من در آمیخت و در سپوخت (2) و بضرری از پس ضرری بنواخت من در تحت او چنان نخیر کردم که شتران صدقه با این که هر يك را دو عقال بود بند ها را بگسیختند و بگریختند چنان پراکنده شدند که دو شتر را بیکطریق کس نیافت و عثمان بن عفان بر این کردار گناه گرفت و حال آن که او را حقی نبود.

وَ مَا كَانَ لَهُ فِي ذَلِكَ ذَنْبٌ الزَّوْجِ طَعَنَ وَ الزَّوْجَةَ نَحَرَتْ وَ الْإِبِلُ نَفَرَتْ فَمَا ذَنْبُهُ.

ص: 305

1- متن عربی ترجمه نشده است.

2- رجوع شود بصفحه 291.

43- أَصْبَرُ مِنْ عُوْدٍ بِدَفِيهِ جَلْبُ ، وَ أَصْبَرُ مِنْ ذِي صَاغِطٍ مُعْرَكٍ

*أَصْبَرُ مِنْ عُوْدٍ بِدَفِيهِ جَلْبُ ، وَ أَصْبَرُ مِنْ ذِي صَاغِطٍ مُعْرَكٍ (1)

عبدالعزیز و بشر پسران مروان بن الحکم از دو مادر بودند مادر عبدالعزیز لیلی بنت الاصبغ بن زبان از قبیله کلب بود و مادر بشر قطبه دختر بشر بن عامر بن مالک بن جعفر از قبیله فزاره بود، چنان افتاد که حریث بن بجدل الکلبی با جماعتی از قبیله بنی کلب بر مردم بنی فزاده تاختن بردند و پنجاه و اند کس از ایشان بکشتند عبدالعزیز چون این بشنید روی با برادر خود بشر کرد و گفت هیچ دانسته که احوال من با احوال تو ساز مبارزت طراز دادند و یکدیگر را عرضه تیغ و تیر ساختند؟ بشر گفت احوال ترا قوت این قتال نباشد و بچنین پیروزی دست نیابند.

از پس آن بنی فزاده بر عبدالملک بن مروان از در دادخواهی در آمدند و قصه خویش مکشوف داشتند عبدالملک از آن که آتش این فتنه را بنشانند بنی فزاده را بنواخت و بنوازش شاد خاطر ساخت و یک نیمه حمل دیوانی را از ایشان فرو گذاشت و سال آینده را بعطای نیمی دیگر میعاد نهاد و آن جماعت طریق مراجعت گرفتند از پس ایشان چون کردار بنی کلب بر بشر گرانی می کرد بنی فزاره را بعطای سیم و زر نیرو داد تا اسب و سلاح خویش را نیک ساختند؛ بر بنی کلب بتاختند و در اراضی بنات قین جمعی کثیر از ایشان را عرضه شمشیر کردند.

این وقت بشر بنزدیک عبدالعزیز آمد و گفت هیچ دانسته که احوال من با احوال تو کار کیفر چگونه بیای بردند؟ عبدالملک بن مروان که متکی چار بالش حکومت بود این بشنید و سخت در خشم شد که چرا بنی فزاره اخفار ذمت او کردند و عهد بشکستند پس بسوی حجاج منشور کرد که چون از کار چون از کار مصعب بن زبیر پرداختی آهنگ فزاره کن و گناه کار ایشان را دست بسته بحضرت ما فرست لاجرم حجاج بعد از انجام کار ابن زبیر بمیان فزاره تاخت آن جماعت باز نمودند که ما را عصبانی نیست بلکه حلحله بن قیس بن اشیم و سعید بن ابان بن عیینة بن حصن بن

ص: 306

حذیفة بن بدر که قاید قوم و زعیم قبیله اند حدیث این فتنه کردند پس حجاج ایشان را دست بسته بدرگاه عبدالملک فرستاد.

چون حاضر پیشگاه شدند عبدالملک گفت شکر خداوند را که شما را بمن فرستاد حلحله گفت با کی نیست: لَقَدْ قَضَيْتُ وَتَرِي وَ شَفَيْتُ
صَدْرِي وَ بَرَدْتُ وَ حَرِي

من خون خویش بجستم و از اندوه، برستم عبدالملک گفت کیست که از حلحله و سعید خونخواه باشد برخیزد و خون خویش بجوید، سفیان بن سوید الکلبی که پدرش در یوم بنات قین بقتل رسید بر پای خاست فَقَالَ: يَا حَلْحَلَةُ هَلْ أَحْسَسْتِ أَبِي سُوَيْدًا؟ گفت آیا چگونه یافتی سوید را قال: عَهْدِي بِهِ يَوْمَ بَنَاتِ قَيْنٍ وَقَدْ انْقَطَعَ خُرْءُهُ فِي بَطْنِهِ گفت روز بنات قین او را دیدار کردم چنان که پلیدی شکم او پدیدار بود.

سفیان گفت أما وَاللَّهِ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ كَذَبْتَ وَاللَّهِ مَا أَنْتَ تَقْتُلُنِي وَإِنَّمَا يَقْتُلُنِي ابْنُ الزَّرْقَاءِ سفیان گفت هم اکنونت سر بردارم حلحله پاسخ داد که تو آن کس نیستی که مرا توانی کشت بلکه ابن زرقاء قاتل من است وزرقا یک تن از مادر های مروان بن الحکم بود که بر در سرای رایت زنا نصب داشت چه رسم بود که زن های زانیه در جاهلیت علمی بر در سرای خویش افراشته می کردند تا مردمان آن خانه را بدانند و هر که بخواهد در آید و زرقا از همه زناکاران نامورتر بود این هنگام سفیان گفت صبراً حلحل یعنی تن بمرگ درده و صابر باش حلحله این شعر بخواند:

أَصْبِرُ مِنْ عَوْدِ بَدْفِيهِ جَلَبٌ *** قَدْ أَثَرَ الْبَطَانُ فِيهِ وَالْحَقَبُ

یعنی از آن شتر که از گرانی حمل و آمد و شد فراوان هر دو پهلویش جراحت باشد بردبار ترم، پس سفیان تیغ براند و سر او را بیفکند آن گاه روی با سعید کرد و گفت صبراً یا سعید وی نیز این شعر قرائت کرد:

أَصْبِرُ مِنْ ذِي صَاغِطٍ عَرَكَكَ (1) *** أَلْقَى بَوَانِي زَوْرِهِ لِلْمَبْرِكِ

44- أَصْحُ مِنْ عَيْرِ أَبِي سَيَّارَةَ

* أَصْحُ مِنْ عَيْرِ أَبِي سَيَّارَةَ (2)

ابی سیاره کنیت عمیلة بن خالد بن الاعزل است از قبیله بنی عدوان گویند اول کس اوست که دیه مرد را بر صد شتر نهاد او را خری بود که چهل سال مردم از وی بکری می گرفتند و از مزدلفه بجبل منی می شدند و از سخنان اوست که می گوید :

لَأَهْمَّ إِنِّي بَائِعٌ بِيَاعَهُ (3) *** إِنَّ كَانَ إِثْمٌ فَعَلْتُ قُضَاءَهُ

لَأَهْمَّ مَالِي فِي الْحِمَارِ الْأَسْوَدِ *** أَصْبَحْتُ بَيْنَ الْعَالَمِينَ أَحْسَدَ (4)

هَلَا يَكَادُذُوا الْبَعِيرَ الْجَلْعُدُ *** فَقَهَ أَبَا سَيَّارَةَ الْمُحْسَدَ

و هم او گوید :

مِنْ شَرِّ كُلِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ *** وَ مِنْ أَذَى النَّافِثَاتِ فِي الْعُقْدِ

اللَّهُمَّ حَبِّبْ بَيْنَ نَسَائِنَا، وَ بَعْضُ بَيْنَ رِعَائِنَا، وَ اجْعَلْ الْمَالَ فِي سُمْحَائِنَا.

و شاعر در سیرت ابی سیاره گوید :

خَلُّوا الطَّرِيقَ عَنْ أَبِي سَيَّارَةَ *** وَ عَنْ مَوَالِيهِ بَنِي فَرَّارَةَ

حَتَّى يُجِيزَ سَالِمًا حِمَارَهُ *** مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ يَدْعُوا جَارَهُ

گویند خالد بن صفوان و فضل بن عیسی الرقاشی رکوب حمار را بر دیگر مراکب

ص: 308

1- معرك هم روایت شده چنان که در اصل مثل گذشت.

2- مجمع الامثال : 2169.

3- لاهم انی تابع تباعه، ابن هشام ج 1 ص 119.

4- در نسخه ناسخ «أوحد» ضبط شده و مناسب همانست که در متن مطابق نسخه الامثال و سیره ابن هشام ج 1 ص 122 ، آوردیم.

رجحان می نهادند یک روز خالد را در شهر بصره بر پشت حمار نگریستند و گفتند این

چه مرکب است که از بهر خود برگزیده ؟

فَقَالَ : عَيْرٌ مِنْ نَسْلِ الْعَدَادِ أَصَحَرَ الرَّبَالَ مَفْتُولُ الْأَجْلَادِ مُحَمَّدٌ جُ الْقَوَانِمِ يَحْمِلُ الرَّحْلَةَ وَ يَبْلُغُ الْعَقَبَةَ وَ يَقِلُّ دَاءَهُ وَ يُخَفِّفُ دَوَاءَهُ يَمْنَعُنِي أَنْ أَكُونَ جَبَارًا فِي الْأَرْضِ وَ أَكُونَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ وَ لَوْلَا مَا فِي الْحِمَارِ مِنَ الْمَنْفَعَةِ لَمَا امْتَطَى أَبُو سَيَّارَةَ ظَهْرَ عَيْرٍ أَرْبَعِينَ سَنَةً.

و چون از فضل پرسش کردند:

فَقَالَ : لِأَنَّهُ أَقْلُ الدَّوَابِّ مَنُونَةٌ وَ أَكْثَرُهَا مَعُونَةٌ وَ أَسْهَلُهَا جِمَاحًا وَ أَسْلَمُهَا صَدْرِيْعًا وَ أَخْفَضَ بِهَا مَهْوَى وَ أَقْرَبُهَا مُرْتَقَى يُزْهِى رَاكِبُهُ وَ قَدْ تَوَاصَحَ بِرُكُوبِهِ وَ يُسَمَّى مُقْتَصِدًا وَ قَدْ أُسْرِفَ فِي ثَمَنِهِ وَ لَوْ شَاءَ عَمِيْلَةُ بَنِ خَالِدِ أَبُو سَيَّارَةَ أَنْ يَرْكَبَ جَمَلًا مَهْرِيًّا أَوْ فَرَسًا عَرَبِيًّا لَفَعَلَ وَ الْكِنْتَهُ امْتَطَى عَيْرًا أَرْبَعِينَ سَنَةً.

یک تن مرد اعرابی سخنان او را بشنید و در هجای حمار چنین سخن کرد:

فَقَالَ : الْحِمَارُ شَدَنَّاؤُ وَالْعَيْرُ عَارٌ مُنْكَرُ الصَّوْتِ بَعِيدُ الْفَوْتِ مُتَعَرِّقٌ فِي الْوَحْلِ مُتَلَوِّثٌ فِي الصَّحْلِ لَيْسَ بِرُكُوبَةٍ فَعَلٍ وَ لَا مَطِيَّةٍ رَجُلٍ إِنْ وَقَفْتَهُ أَذْلَى وَ إِنْ تَرَكْتَهُ وَ لَى كَثِيرُ الرُّوْتِ قَلِيلُ الْعَوْتِ سَرِيْعٌ إِلَى الْعَرَاةِ بَطِيٌّ فِي الْعَارَةِ لَا تُرْقَأُ بِهِ الدِّمَاءُ وَ لَا تُمَهَّرُ بِهِ النِّسَاءُ وَ لَا يُحْلَبُ فِي إِنْءَاءِ.

ص: 309

*أَصَبُ مِنَ الْمُتَمَنِّيَةِ (1)

متمنیه لقب فارعه دختر هشام بن عروه بن مسعود ثقفی است و مادر حجاج بن یوسف است و از آن پیش که در حماله نکاح یوسف در آید زن مغیره بن شعبه بود و شیفته جمال نصر بن حجاج از قبیله بنی سلیم گشت و نصر در زمان خود بطراوت دیدار و حلاوت گفتار مطمح انظار بود و فارعه را در هجر او چون صبر اندک گشت کلمات عشق آمیز و اشعار دل آویز گاه و بیگاه بر زبان او می رفت از قضا يك شب عمر بن الخطاب بر در سرای او عبور داشت نشید فارعه را اصغا نمود که این شعر انشاد می کرد :

أَلَا سَبِيلَ إِلَى خَمْرٍ فَأُشْرِبَهَا *** أَمْ لَا سَبِيلَ إِلَى نَصْرِ بْنِ حَجَّاجٍ

عمر گفت مَنْ هَذِهِ الْمُتَمَنِّيَّةُ؟ این عاشق آرزومند کیست قصه او باز نمودند صبحگاه نصر را حاضر نمودند و در جمال او سخت خیره بماند.

فَقَالَ لَهُ: أَنْتَ الَّذِي تَتَمَنَّاءُ الْغَايَاتُ فِي خُدُورِهِنَّ لَا أُمَّ لَكَ أَمَا وَاللَّهِ لَا زَيْلَنَّ عَنْكَ رِداءَ الْجَمَالِ.

پس روی با او کرد و گفت توئی آن کس که زنان پری رخسار از پس پرده ها آرزوی تو می کنند؟ سوگند با خدای که حلیه جمال را از دیدار تو مرتفع سازم و فرمان کرد تا حجامی گیسوهای او را پاک بسترد، آن گاه در روی او نظر کرد و گفت «انت مخلوقاً أحسن» اکنون نیکوتر شدی.

گفت این چه گناه است که بر من می گیری ، عمر گفت این گناه بر من است که ترا در دار هجرت گذاشته ام و حکم داد تا او را برشتری بر نشانند و بجانب بصره کوچ دادند و مجاشع بن مسعود السلمی را مکتوب کرد متمنی یعنی نصر را نیکو بدار و در میان زنان مدینه «اصبُ من المتمنیه» مثل شد.

ص: 310

و از آن سوی چون نصر وارد بصره گشت مجاشع برعایت قرابتی که با او داشت او را بسرای خویش در آورد و شمیله زوجه مجاشع که نیکو روی تر از زنان بصره بود تقدیم خدمت او همی کرد و دل در هوای او بست و نصر نیز دل بدو داد و هیچ يك از حال آن دیگر آگهی نداشت و چون مجاشع مواظب نصر و ملازم سرای بوده ایشان را مجال نمی رفت که راز دل با یکدیگر مکشوف دارند چندان که حرارت عشق حدت کرد و ایشان هر دو در فن کتابت و قرائت دانا بودند و مجاشع را بهره از خواندن و نوشتن نبود.

يك روز جوشش عشق نصر را نصرت کرد و در پیش چشم مجاشع بر زمین نگاهت

إِنِّي قَدْ أَحْبَبْتُكَ حُبًّا لَوْ كَانَ فَوْقَكَ لَأَظْلَمُكَ وَ لَوْ كَانَ تَحْتَكَ لَأَقْلَمُكَ.

یعنی چنانست دوست می دارم که اگر حبّ من بالا گیرد مظلّم گردد و اگر در تحت قدمت در آید تو را حمل کند، شمیله در زیر کلمات او نوشت و «و انا»، یعنی من نیز چنانم که توئی مجاشع گفت نصر چه نگاهت؟ شمیله گفت رقم کرد که شتر شما چند شیر دهد گفت تو چه نوشتی گفت «و انا» مجاشع گفت «ما هذا لهذا بطبق» این سؤال و جواب با هم راست نیاید و قدحیکه حاضر بود برداشت و واژونه بر فراز آن خطوط گذاشت و پسری که نگارنده و خواننده بود حاضر کرد تا آن کلمات را روشن ساخت.

مجاشع چون این بدید با نصر گفت عمر بیعلتی از مدینه ات بیرون شدن نفرمود، هم اکنون برخیز و بهر جا خواهی باش نصر ناچار بیرون شد و در سرای دیگر سکون نمود و بلائی عشق دروی استیلا یافت چندان که زمن گشت و ملازم بستر شد و زنان بصره این بدانستند «وادنف من الممتنی»، همی مثل کردند مجاشع نیز این قصه بشنید و بدیدار او شتافت و بروی رحم کرد و باز خانه شد و شمیله را گفت گرده نانی با روغن بیالای و بنزدیک نصر برده او را قوتی بخش، پس شمیله نان بر گرفت و بنزدیک نصر شد و او را بسینه خود بچفسانید و از آن نان قدری بخورانید در زمان نصر نیرو گرفت یک تن از آن مردم که بعیادت نصر حاضر بود گفت «قاتل الله

الاعشى» مگر حاضر حال ایشان بود که این شعر بگفت :

لَوْ أَسْنَدْتُ مَيْتًا إِلَى نَحْرِهَا *** عَاشَ وَلَمْ يُنْقَلْ إِلَى قَابِرٍ

و چون از و بازگشت همچنان نصر رنجور گشت روزی چند بدین گونه گذاشت تا از جهان بگذشت ، اما از آن سوی فارعه در سرای مغیره بن شعبه الثقفی می زیست یک روز بامدادان مغیره بروی در آمد و نگریست که فارعه خلالی در کف دارد و بتخلل مشغول است.

فَقَالَ : يَا فَارِعَةَ لَئِنْ كَانَ خَلَالُكَ مِنَ الْغَدَاءِ إِنَّكَ لَجَشِعَةٌ وَإِنْ كَانَ مِنَ الْعِشَاءِ إِنَّكَ لَبَشِعَةٌ اَعْتَدِي فَأَنْتِ طَالِقٌ .

گفت اگر این از بهر غذائی است که شبگیر کرده عجب حریص بوده و اگر از بهر غذای شبانه است دهاتی که بی تخلل شب بر آن بگذرد بوی بد بیرون دهد و او را طلاق گفت.

فَقَالَتْ : سَخَنْتُ عَيْنَاكَ مِنْ مِطْلَاقٍ وَمَا هُوَ إِلَّا مِنْ شَطِيبَةِ السَّوَاكِ .

فارعه گفت هر دو چشمت بسوگواری بگرید نه آن است که تو فهم کردی بلکه این تخلل از بهر بر آوردن شظایای مسواک بود ، مغیره از کرده پشیمان شد و نداشت از پس او یوسف بن الحکم بن ابی عقیل بن مسعود الثقفی او را بزنی گرفت و حجاج از وی متولد گشت از این جاست که یک روز حجاج بن یوسف حاضر مجلس عبدالملک بن مروان بود و عروة بن زبیر نیز حضور داشت و سخن از برادرش عبدالله بن زبیر می کرد و او را بکنیت نام می برد و کنیت عبدالله ابوبکر بود این سخن بر حجاج گران آمد گفت برادر منافقت را در حضرت امیر المؤمنین بکنیت یاد می کنی لا أم لک عروه بر آشفتم و گفت ای پسر متمنیه با من می گوئی لا ام لک و حال آن که من پسر زنان بهشتم مانند صفیه دختر عبدالمطلب و خدیجه و اسماء و عایشه پس حجاج لب فرو بست.

*أَضَلُّ مِنْ مَوْؤَدَةٍ (1)

آن دختر را که عرب زنده در گور می کرد مَوْؤَدَة می نامیدند و عرب بر عادت بود که از ده دختر یک تن را زنده در خاک می نهفتند (2) چنان که در جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ رقم شد، در زمان حکمرانی نعمان بن منذر قبیله بنی تمیم خراج سلطانی را از گردن فرو نهادند نعمان برادرش ریّان را با کتیبه دو سر (3) که بیشتر از مردم بکر بن وائل بودند بفرمود تا بر ایشان تاختن کنند و بدین عصیان و طغیان ایشان را کیفری لایق فرمایند ریّان برفت و مواشی ایشان را براند و ذراری آن جماعت را باسیری آورد مشایخ بنی تمیم از کرده پشیمان شدند و از در معذرت بحضرت نعمان آمدند.

نعمان فرمود ما این اسیران را در امر خود مختار داشتیم هر کس ازین جماعت بخواهد باشما مراجعت کند از میانه دختر قیس بن عاصم چشم از شوهر و پدر خویش بپوشید و با آن کس که اسیرش کرده بود به پیوست کردار او بر قیس بن عاصم دشوار آمد و بردمت خویش نهاد که تمامت دختران خویش را زنده در خاک سپارد و نوزده تن دختر مورده ساخت و بکردار زشت او خداوند این آیت بر پیغمبر خویش فرستاد :

(وَ إِذَا الْمَوْؤَدَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ)، ابوالمشعرج الیشکری در فتح لشکر نعمان بر بنی تمیم گوید:

لَمَّا رَأَوْا رَايَةَ النُّعْمَانِ مُقْبِلَةً *** قَالُوا أَلَا لَيْتَ أَدْنَى دَارِنَا عَدَنُ

يَا لَيْتَ أُمَّ تَمِيمٍ لَمْ تَكُنْ عَرَفَتْ *** مَرًّا وَ كَانَتْ كَمَنْ أَوْدَى بِهِ الزَّمَنُ

إِنْ تَقْتُلُونَا فَأَعْيَارُ مُجْدَعَةٌ *** أَوْ تُعْمُوا فَقَدِيمًا مِنْكُمْ الْمَنُّ

47- أَضَلُّ مِنْ قَارِظٍ عَنَزَةٌ (4) :

ص: 313

1- مجمع الامثال : 2248.

2- بلکه از هر ده نفر يك نفر مرتکب این عمل می شد و همگانی نبوده.

3- دو سر نام یکی از لشکرهای مجهز نعمان بود.

4- مجمع الامثال : 2250.

خزیمه بن مالک بن نهد از قبیله ربیعہ عاشق شد بفاطمه دختر یذکر بن عنزه از مردم قضاعه و یذکر خزیمه را به صاهرت پذیرفت این بود تا یک روز خزیمه با تفاق یذکر در طلب قرظ که برک شجری است بیرون شدند و در عرض راه بر مناکی و قلیبی عبور کردند که در آن جا مگسان نحل عسل فراوان نهاده بودند یذکر از برای اخذ عسل بمیان قلیب فرود شد و بیرون شدن از قلیب بی مدد دیگر کس محال بود با خزیمه گفت که مرا ازین مغاک بر آور گفت فاطمه دختر خود را با من تزویج کن تا تو را بر آورم پاسخ داد که در چنین حال این نکنم مرا بر آور تا او را بشرط زنی با تو سپارم خزیمه پذیرفت و او را بگذاشت و باز قبیله شد عشیرت یذکر گفتند او را چه پیش آمد گفت من ندانم من از راهی شدم و او طریق دیگر گرفت دانستند که با او کیدی اندیشیده روزی چند سپری شد ناگاه اصغا نمودند که خزیمه بدین شعر مترنم است:

فَتَاهُ كَأَنَّ فِتَاتَ الْعَبِيرِ *** بِفِهَا يُعَلُّ بِهِ الزَّجْبِيلِ

قَتَلْتُ أَبَاهَا عَلَى حُبِّهَا *** فَتَمَنَعْنِي نَيْلَهَا أَوْ تُبِيلِ

چون مکشوف شد که خزیمه قاتل اوست عشیرت یذکر از پی قتل او یک جهت شدند و میان ربیعہ و قضاعه خصومت استوار شد و این سبب شد که قضاعه از اراضی مکه و تهامه کوچ دادند بعد از تفرق طوایف با خزیمه گفتند فاطمه ازین بلد بعید افتاد دیگر روی او را نخواهی دید گفت هرگز از وی قطع طمع نکنم و این شعر بگفت:

إِذَا الْجُوزَاءُ أَرْدَقَتِ الثُّرَيَّا *** ظَنَنْتُ بِآلِ فَاطِمَةَ الطُّنُونَا

وَ أَعْرِضْ دُونَ ذَلِكَ مِنْ هُمُومِي *** هُمُومٌ تُخْرِجُ الدَّاءَ الدَّفِينَا

و ازین جاست که اصل من قارظ عنزه مثل گشت و قارظ دیگر نیز از جماعت عنزه است که نام او همیم است و بعضی نام او را عقبه و صاحب قاموس عامر بن رهم

دانسته است و این همیم بزهای کوهی را بنخجیر می گرفت و پوست آن و عول را با قرظ دباغت می کرد یک روز در شعاب جبال ماری بزرگ با وی باز خورد و از نفخه آن

در افتاد و جان بداد بشر بن اُبی حازم اشارت بدو کند و گوید :

فَرَجَّيَ الْخَيْرَ وَ انْتَظِرِي أَيَّامِي *** إِذَا مَا الْقَارِظُ الْعَنْزِيُّ ابَا

و همچنان مجرم که یکن از بزرگان عنزه است در باز نشدن پسرش بدین تمثیل جسته و این شعر گفته:

مَا كَانَ تَخْرُومَ لِعَهْدِي حَافِظًا *** وَلَنْ يَتُوبَ مُعْتَبًا أَوْ غَانِظًا

حَتَّى يَتُوبَ الْعَنْزِيُّ قَارِظًا

و این هر دو را قارظان گویند چنان که ابو ذویب گوید:

وَ حَتَّى يَتُوبَ الْقَارِظَانِ كِلَاهُمَا *** وَ يُنْشِرَ جَسَاسٌ كُلِّيًّا لِيُوَائِلِ

48- أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبَ

*أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبَ (1)

اشعب طماع پسر جبیر غلام عبدالله بن زبیر است و کنیت او ابوالعلاست مردی ظریف و مزاح بود ازین روی کودکان بگرد او انجمن می شدند و او را در طلب مزاح

او را در طلب و طیبیت زحمت می کردند یک روز اشعب خواست ایشان را دفع دهد و از تعب وارهد کودکان را گفت هیچ دانسته اید که در سرای فلان طعام عرس بخش کنند؟ کودکان چون این بشنیدند بسوی آن خانه شتاب گرفتند کثرت طمع در ضمیر اشعب بغلیان آمد و با خود گفت مبادا این سخن که گفتم راست آید و کودکان قبل از من در آیند و طعام عرس را بر بایند این خیال در خاطر او چندان قوت کرد که مجال بر او نگذاشت و چنان بدوید که با کودکان همچنان بدر آن سرای رسید چون کذب او روشن شد کودکان گرد او را فرو گرفتند و بکیفر این کذب سر و مغزش

ص: 315

وقتی او را گفتند طماع تر از خود کس را دیده باشی گفت آری هنگامی که سفر شام می کردم در دیر راهبی فرود شدم مرار فیقی بود که با من سخن می کرد در سر حدیثی کار ما بمنظره کشید و سخن بلا و نعم افتاد من خشم کردم «فَقُلْتُ أَيُّ الرَّاهِبِ فِي إِسْتِ الْكَاذِبِ»، گفتم ذکر این راهب در مقعد آن کس که دروغ گوید، راهب چون این سخن بشنید نعوظ کرده از غرفه بزیر آمد و گفت از شما کدام يك دروغ گفتید؟

49- عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى

*عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى (1)

خالد بن ولید بفرمان ابوبکر از راه بیابان سفر عراق پیش داشت و صد شتر حمل آب کرد شب چهارم مردم عطشان شدند و دیگر آب در حمل نداشت رافع طائی که دلیل راه بود بامدادان گفت نیک بنگرید اگر درخت سدر پدیدار است آب توانیم یافت و اگر نه دل بر هلاک نهید مردم حدید البصر نیک نظاره کردند و ناگاه درخت سدر نگریستند پس بیکبار تکبیر گفتند و خالد این شعر در حق رافع بگفت:

لِلَّهِ دَرُّ رَافِعٍ أَنْ اهْتَدَى *** فَوَزَّ مِنْ قُرَاقِرٍ إِلَى سُورَى

خَمْسًا إِذَا سَارَ بِهِ الْجَيْشُ بَكِي *** مَا سَارَهَا مِنْ قَبْلِهِ إِنْسٌ يُرَى

عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى *** وَيَنْجَلِي عَنْهُمْ عَمَائَاتُ الْكُرَى

50 - عِنْدَ جُهَيْئَةَ الْخَبْرِ الْبَقِينُ (2)

حصین بن نمیر بن معویة بن کلاب از قبیله طیء يك روز بطلب غارت و غنیمت بیرون شد از آن سوی اخنس بن کعب از قبیله جهینه چون در قبیله خویش فتنه انگیزته بود گریزان طریق بیابان داشت در عرض راه با حسین باز خورد یکدیگر را از نام

ص: 316

1- مجمع الامثال : 2382.

2- مجمع الامثال : 2383.

و نسب پرسیدند ، آن گاه اخنس گفت از بهره‌ی بیرون شده گفت در طلب غنیمت پاسخ داد که من نیز برایم پس با یکدیگر مواضعه و معاهده نهادند که بر هر که گذرند اگر چه از عشیرت ایشان باشد از قتل و نهب او دست باز ندارند و این هر دو از بس قتال و فتاک بودند از یکدیگر بیمناک می زیستند.

ناگاه بمردی باز خوردند و او را از هر چه داشت عریان ساختند، گفت اگر نیمی اموال مرا باز دهید شما را بغنیمتی بزرگ دلالت کنم، ملتمس او را مبدول داشتند، ایشان را بر مردی لخمی که در ظل درختی فرود شده بود راهنمایی کرد و ایشان بر او عبور دادند مرد لخمی بکار اکل و شرب بود چون حصین و اخنس را نگریست بطعام خود دعوت کرد و ایشان هم عنان بسوی او می شدند چه بیم داشتند که اگر یک تن از پیش روی شود آن دیگر از قفا تیغ براند بالجمله بالخمی بنشستند و با او طعام و شراب بخوردند .

این هنگام اخنس از پی حاجتی بیرون شد و چون باز آمد مرد لخمی را در خون غلطان دید و چون در دست حصین شمشیر کشیده بود او نیز تیغ بکشید و گفت و یحك مردی که ما را شراب و طعام داد بکشتی ؟ حصین گفت بنشین ای مرد جهنی ما از بهر امثال این کارها بیرون شده ایم پس بنشستند و زمانی شراب خوردند و حدیث کردند و در کید یکدیگر بودند ، حصین گفت ای اخنس آیا تو را در زجر طیر علمی و درایتی است اینک عقابی چند بر سر ما می گذرد ، حکم بر چیست؟ و ازین سخن خواست تا مگر اخنس سرفرازد و او فرصتی بدست کرده سرش از تن بر گیرد اخنس کید او را تفرس می کرد گفت آن عقاب کجاست ؟ حصین سر بجانب آسمان کرد و گفت این نگران باش اخنس وقت از دست نگذاشت و تیغ براند حصین از پای درآورد فقال: أَنَا الزَّاجِرُ وَ الْفَاجِرُ وَ كَالَايِ او را نیز ماخوذ داشته طریق مراجعت گرفت و در عرض راه از قبیله مراج و انمار که از شعب طایفه قیس اند عبور داد، زنی را نگریست که بیاد حصین انشاد شعر می کند فقال لها : مَنْ أَنْتِ ؟

تو کیستی گفت من صخره زوجه حصین گفت بیهوده ملای که من او را کشتم.

فَقَالَتْ : كَذِبْتَ مَا مِثْلُكَ يَقْتُلُ مِثْلَهُ أَمَا لَوْ لَمْ يَكُنِ الْحَيُّ خَلُوفًا مَا تَكَلَّمْتَ بِهَذَا.

گفت مانند تو ناکسی او را نتواند کشت و اگر مردم قبیله همساز و همراهی بودند (1) نتوانستی چنین گفت اخنس از آن جا بمیان قوم خویش آمد و این شعر بگفت:

وَ كَمْ مِنْ ضَيْغَمٍ وَرَدٍ هَمُوسٍ *** أَبِي شِبْلَيْنِ مَسْكَنَهُ الْعَرِينُ

عَلَوْتُ بِيَاضٍ مَفْرِقَهُ بَعْضٌ *** فَأَصْحَى فِي الْفَلَاةِ لَهُ سُكُونُ

وَ أَصَحَّتْ عَرْسُهُ وَ لَهَا عَلَيْهِ *** بُعِيدَ هُدُوهَ لَيْلَتِهَا رَنِينُ

وَ كَمْ مِنْ فَارِسٍ لَا تَزْدَرِيهِ *** إِذَا شَخَّصَتْ لِمَوْقِعِهِ الْعُيُونُ

كَصَخْرَةٍ إِذْ تُسَائِلُ فِي مَرَاجٍ *** وَ أَنْمَارٍ وَ عِلْمُهُمَا ظُنُونُ

تُسَائِلُ عَنْ حَصِينٍ كُلِّ رَكْبٍ *** وَ عِنْدَ جَهِيَّةِ الْخَبْرِ الْبَقِيْنُ

فَمَنْ يَكُ سَائِلًا عَنْهُ فَعِنْدِي *** لِصَاحِبِهِ الْبَيَانُ الْمُسْتَبِينُ

جُهَيْتُهُ مَعَشْرِي وَ هُمْ مُلُوكٌ *** إِذَا طَلَبُوا الْمَعَالِي لَمْ يَهُونُوا

51- أَعْوَرُ عَيْنِكَ وَ الْحَجَرِ

*أَعْوَرُ عَيْنِكَ وَ الْحَجَرِ (2)

یعنی ای اعور محفوظ بدار چشمت را و حذر کن از حجر، گویند غرابی بر جراحت ناقه عربی نشست خداوند ناقه را بد آمد و بیم داشت که زبانی بجرح آن رساند پس سنگی بگرفت -

ص: 318

1- بلکه از مردان خالی نمی بود.

2- مجمع الامثال : 2392.

فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْهِ بِالْحَجَرِ وَيَقُولُ أَعَوْرَ عَيْنِكَ وَالْحَجَرَ .

و اعور آن کس را گویند که بیک چشم بیند و غراب را نیز اعور نامند با حدّت بصری که او راست و این سخن از در تشام است اسمعیل بن جریر البجلی شاعر ستاینده و مداح طاهر بن الحسین بود طاهر را گفتند سخنان اسمعیل منحول است همانا شعر دیگران را بر خود بندد و بر تو خواند ، طاهر خواست تا او را ممتحن دارد یک روز اسمعیل را بخواند و گفت مرا هجوی گوی ، گفت هرگز این نکنم، طاهر گفت و اگر نه سرت از تن برگیرم ، اسماعیل ناچار این شعر بر کاغذ نگاشته او را داد :

رَأَيْتَكَ لَا تَرَى إِلَّا بَعَيْنٍ *** وَ عَيْنُكَ لَا تَرَى إِلَّا قَلِيلًا

فَأَمَّا إِذْ أَصَبْتَ بِفَرْدِ عَيْنٍ *** فَخُذْ مِنْ عَيْنِكَ الْأُخْرَى كَفِيلًا

فَقَدْ أَيَقْنْتُ أَنَّكَ عَنْ قَرِيبٍ *** بَطْهَرِ الْكَفِّ تَلْتَمِسُ الدَّلِيلًا

طاهر مردی اعور بود این شعر بگرفت و بخواند و اسماعیل را صله بداد و گفت مبادا بر دیگر کس بخوانی و آن نگاشته را بدرید.

52- الْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ بَيْنَ جُمَادَى وَ رَجَبٍ

*الْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ بَيْنَ جُمَادَى وَ رَجَبٍ (1)

عاصم بن مقشعر ضبی را برادری بود که بیده نام داشت و او عاشق شد بزوجه خنیفس بن خشرم شیبانی آئیده مردی منبع و عزیز و خنیفس مردی شجاع و خونریز بود وقتی او را مکشوف افتاد که آئیده بدیدار زوجه او شتافته کی پدیدار روجه او شتافته پس نیزه بگرفت و بر نشست آن گاه بمرصد طریق رسید که آئیده کام خود یافته باز می شتافت تا بر اسب خود بر آید و این شعر قرائت می کرد:

إِلَّا أَنْ الْخَنِيفِسَ فاعلموه *** كما سمّاه والده اللّعين

بهيم اللون محترق ضئيل *** لئيمات خلانقه ضنين

ص: 319

ایو عدنی الخنیفس من بعید *** و لَمَّا یَنْقَطِعُ مِنْهُ الْوَتِینَ

لهوت بجارتیه و حاد عنی *** و یزعم أنه انف شنون

ناگاه خنیفس چون پلنک غضبان بروی درآمد ایده او را بنژاد و حرمت خشرم سوگند داد و سودی نداشت تیغ بزد و او را بکشت و این شعر بگفت:

ایا ابن المقشعر لقیث الیثا *** له فی جوف ایکنه عرین

تقول صددت عنک حنی و جینا *** و اناک ماجد بطل متین

ستعلم ایثا احمی ذماراً *** اذا قصرت شمالک و الیمین

و اناک قد لهوت بجارتینا *** یا فهاک اُبیذ لا قاک القرین

لهوت بها فقد بدلت قبراً *** و نائحة علیک لها رنین

چون خبر مرگ او را با عاصم برادرش بردند جامه خلق و ژنده در بر کرد و تیغ برگرفت و متنگراً آهنک خیمه خنیفس کرد و سخت شتابنده بود از آن که روز آخر جمادی الاخره بود و بیم داشت که ماه رجب که از اشهر حرم است در آید و کار خنیفس معطل بماند بالجمله بدر خیمه خنیفس آمد و ندا در داد که دریاب مرا چیست؟ گفت مردی از بنی ضبه برادر مرا بکشت و زنش را ببرد و من از وی المنث الحمیه نیروی کیفر ندارم خنیفس نیزه بگرفت و بیرون تاخت چون لختی از قوم بعید افتاد عاصم سر برتافت و تیغ بزد و سر خنیفس را پیرانید و گفت الْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ بَيْنَ جُمَادَى وَ رَجَبٍ وَ بِقَوْمِ خَوِيشِ بَازِشْتَاft و این سخن مثل گشت.

53- الْعَوْدُ أَحْمَدُ

*الْعَوْدُ أَحْمَدُ (1)

رواست که احمد که بزنه افعال است (2) گوئیم شخص در ابتدا خلقت حمد کند

ص: 320

1- مجمع الامثال : 2543.

2- عبارت مجمع چنین است: یجوز أن یكون أحمدُ أفعال من الحامد (یعنی من اسم الفاعل) یعنی أنه اذا ابتدأ العرف جلب الحمد الى نفسه، فاذا عاد كان أحمد له ، أي أكسب للحمدله و یجوز أن یكون أفعال من المفعول الخ یعنی جائز است که ، احمد : اسم تفضل از حامد گرفته شود ، و مربوط بشخص بخشایشگر باشد که دوباره ببخشد ، و ممکن است از محمود و اسم مفعول گرفته شود و مربوط بکسی باشد که بخشایش را پذیرفته و دو مرتبه بخدمت می رود.

از برای خود و چون دیگر بار اعادت کند نیکتر کسب حمد فرماید «و يجوز أن يكون افعال من المفعول بمعنى انَّ الابتداء محمود و العود احقُّ بأنَّ يحمد منه».

خدایش بن حابس التمیمی دختری را از قبیله بنی ذهل که رباب نام داشت خطبه کرد آن گاه او را بگذاشت و بگذشت ، از پس آن در عشق رباب بی تاب شد و یک شب با چند سوار بمیان قبیله او عبور داد و بدین شعر ها تغنی همی کرد

الا ليت شعري يا رباب متي اري *** لنا منك نجحاً او شفاءً فاشتفي

فقد طالما عنيتني ورددتني *** وانت صفتي دون من كنت اصطفي

لحي الله من تسموا الى المال نفسه *** اذا كان ذا فضلٍ به ليس يكتفي

فينكح ذا مالٍ دميماً ملوماً *** و يترك حرّاً مثله ليس يصطفي

رباب بانك او را بشنید و بشناخت و شعر او را از بر کرد و کس بدو فرستاد که بر آرزوی تو آگهی یافتم يك امشب درین اراضی بباش و بامداد مرا از پدر خواستار شو آن گاه بنزدیک مادر آمد «فقلت يا امه هل انكح الّا من اهوى، و التحف الّا من ارضى؟ قالت لا فما ذاك»، گفت ای مادر آیا رواست که من همخوابه آن کس شوم که از دلش نخواهم گفت روا نباشد ازین سخن چه خواهی گفت مرا با خدایش پیوند فرمای مادر از در شگفتی پاسخ داد که خدایش را با قلت مال از چه روی مطمح آمال ساختی؟ گفت خداوندان اموال بیشتر نکوهیده افعالند من دل بمال نبسته ام مادر چون این کلمات بشنید اندیشه فرزند را بدانست و پدر را آگهی داد و از آن سوی صبحگاه خدایش بر پدر رباب در آمد و سلام داد.

وَ قَالَ : الْعُوْدُ أَحْمَدُ وَ الْمَرْءُ يُرْشَدُ وَ الْوَرْدُ يُحْمَدُ.

ورباب را بازستد و این سخنان مثل گشت فرزدق گوید :

من الفمّ تكفي مرّة من لعبه *** و ما عاد الّا كان في العود احمد

اخطل راست:

فقلت لساقينا عليك فعد بنا *** الى مثلها بالأمس فالعود احمد

مرقش راست:

و احسن سعد في الذي كان بيننا *** فعاد بنا الاحسان فالعود احمد

رو به گوید :

وقد كفى من بدئه ما قد بدا *** وان ثنى في العود كان احمدا

هم شاعری گوید :

فلم تجر الأجت في الخير سابقاً *** ولا عدت إلا انت في العود احمد

54- أعيان من باقل

*أعيان من باقل (1)

باقل مردی از قبیله بنی ربیعہ است و از ادای سخن عجزی و عیسی تمام داشت وقتی آهوئی بیازده در هم بخیرید و در زیر کش نهاده همی رفت یک تن از مردم قبیله او را گفت این آهورا چه بها دادی؟ باقل از آن عی که در زبان داشت دو دست برافراشت و انگشتان را بگشود و زبان را نیز از دهان بیرون داد یعنی بیازده در هم لاجرم آهو از زیر کش فروافتاد و راه بیابان پیشداد و اعیان من باقل مثل گشت این هنگام چون او را بعی عیب گرفتند این شعر گفت :

يَلُومُونَ مِنْ حُمِقِهِ بَاقِلًا *** كَأَنَّ الْحَمَاقَةَ لَمْ تُخْلَقِ

فَلَا تُكْثِرُوا الْعَدَلَ فِي عِيَّةِ *** فَلَلْعِيَّ أَجْمَلُ بِالْأَمْوِقِ

خُرُوجُ اللِّسَانِ وَفَتْحُ البَّنَانِ *** أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنَ الْمَنْطِقِ

خمیدالارقط بدین اشارت کند و گوید :

اتانا و ما داناه سبحان وائل *** بیانا و علماً بالذی هو قائل

فما زال عنه اللقم حتى كأنه *** من العي لما ان تكلم باقل

يقول وقد القى المراسي للقرى *** ابن لي ما الحججاج بالناس فاعل

يُدباً كَفَاهُ وَيَحْدُدُ حَلْقَهُ *** إِلَى البطن ما ضمت عليه الانامل

ص: 322

55- أَعَجْرُ مِنْ هِلْبَاجَةٍ

*أَعَجْرُ مِنْ هِلْبَاجَةٍ (1)

مرد بسیار خوار بسیار خواب و کسلان شرانگیز را هلباجه گویند مردی اعرابی در صفت هلباجه گوید «قال: الهلباجة الضعیف العاجز الأخرقُ الاحمق الجلف الكسلانُ الساقط لا معنى فيه ولا غناء عنده ولا كفاية معه ولا عمل لديه و بلى يستعمل و ضرسه اشدُّ من عمله فلا تحاضرنَّ به مجلساً»، و از مردم حضری نیز یک تن بدین گونه هلباجه را صفت کند «هو الَّذي لا یرعوی لعذل العادل ولا یصغي الى وعظ الواعظ ینظر بعین حسودٍ و یعرض إعراض حقود ان سال الحف و ان سئل سوِّف و ان حدَّث حلف و ان وعد اخلف و ان زجر عنف و ان قدر عسف و ان احتمل اسف و ان استغنی بطر و ان افتقر قنط و ان فرح اشتر و ان حزن یئس و ان ضحك زأر و ان بکی جار و ان حکم جار و ان قدمته تأخر و ان أخرته تقدم».

و ان أعطاک منَّ علیک، و ان أعطیته لم یشکرک و ان أسررت الیه خانک و ان أسرَّ الیک اتَّهمک و ان صار فوقک قهرک و ان صار دونک حسدک و ان وثقت به أحانک و ان انبسطت الیه شانک و ان غاب عنه الصدیق سلاه و ان حضره قلاه و ان فاتحه لم یجبه و ان امسک عنه لم یبدأه و ان بدء بالوُدِّ هجر و ان بدء بالبرِّ جفا و ان تکلم فضحه العی و ان عمل قصّر به الجهل و ان أوتمن غدر و ان اجار اخفر و ان عاهد نکث و ان حلف حنث لا یصدر عنه الأمل الأبخیبة و لا یضطرُّ الیه حرُّ الأَّبمحنه.

56- فِي بَيْتِهِ يُؤْتِي الْحَكَمَ

*فِي بَيْتِهِ يُؤْتِي الْحَكَمَ (2)

این کلمات را عرب از زبان بهائم قصه کرده اند، گویند خرگوشی خرمائی بدست کرد و رویاهی از دست او بر بود و بخورد لاجرم کار بمناقشت و منازعت افتاد هر دو تن بر در سوراخ سوسماری حاضر شدند تا در میان ایشان حکومت کند.

ص: 323

1- مجمع الامثال: 2640.

2- مجمع الامثال: 2742 و 1021.

فَقَالَتِ الْأَزْنَبُ: يَا أَبَا الْحَسَنِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ دَعْوَتَكَ، قَالَتْ: أَتَيْنَاكَ لِنَحْتَصِمَ إِلَيْكَ، قَالَ عَادِلًا حَكْمًا، قَالَتْ: فَأَخْرَجَ إِلَيْنَا قَالَ فِي بَيْتِهِ يُؤْتِي الْحَكْمَ، قَالَتْ: إِنِّي وَجَدْتُ تَمْرَةً قَالَ: حُلُوَّةٌ فَكُلِيهَا قَالَتْ: فَأَخْتَلَسَ بِهَا التَّعَلُّبُ قَالَ: لِنَفْسِهِ بَعَى الْخَيْرِ، قَالَتْ: فَلَطَمْتُهُ، قَالَ بِحَقِّكَ أَخَذَتْ، قَالَتْ: فَلَطَمَنِي، قَالَ: حُرِّ انْتَصَرَ، قَالَتْ: فَأَقْضِ بَيْنَنَا، قَالَ: حَدَّثَ حَدِيثَيْنِ أَمْرَةٌ فَإِنْ أَبَتْ فَارْبَعُهُ (1).

و کلمات او بتمامت مثل گشت.

و سخت مشابهت دارد با مخاطبت خالد بن ولید و عبدالمسیح بن عمرو بن بقیله آن هنگام که خالد قصد عراق کرد و بر در حصن عبدالمسیح فرود شد چنان که این قصه در کتاب ابوبکر بشرح رفت چون عبدالمسیح بنزد خالد آمد:

فَقَالَ لَهُ خَالِدٌ: أَيْنَ أَقْصَى أَثْرِكَ؟ فَقَالَ: ظَهْرُ أَبِي: فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ خَرَجْتَ؟ قَالَ: مِنْ بَطْنِ أُمِّي: فَقَالَ: عَلَامَ أَنْتَ؟ قَالَ: عَلَى الْأَرْضِ فَقَالَ: فِيمَ أَنْتَ؟ قَالَ: فِي ثِيَابِي: فَقَالَ: فَمِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ؟ قَالَ: مِنْ خَلْفِي: فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قَالَ: أَمَامِي: فَقَالَ: إِبْنُ كُمْ أَنْتَ؟ قَالَ: إِبْنُ رَجُلٍ وَاحِدٍ: فَقَالَ: أَتَعْقِلُ؟ قَالَ: نَعَمْ وَ أَقِيدُ: فَقَالَ:

ص: 324

1- در مجمع الامثال چنین است فان لم تفهم فأربعة، و گاهی روایت شده «فاربعة» یعنی اگر با زنان سخن بگوئی بجای یک بار دو بار بگویی و اگر از دانستن آن ابا کرد فأربعة، چهار بار بگویی فاربعة، یا دیگر مگوی. ولی اگر با مثل من مرد دانشمند و قاضی سخن کنی یکبار بیش مگوی.

أَحْرَبُ أَنْتَ أَمْ سِلْمٌ؟ قَالَ: سِلْمٌ! فَقَالَ: فَمَا بَالُ هَذِهِ الْحُصُونِ؟ قَالَ: بَنَيْنَاهَا لِلسَّفِيهِ حَتَّى يَجِيءَ حَلِيمٌ فَيَنْهَاهَا.

و نیز بدین قصه مانند یک روز عدی بن ارطاة امیر بصره بنزدیک قاضی شهر ایاس بن معاویه آمد و عدی مردی اعرابی سیر بود بعد از جلوس روی با ایاس کرد:

فَقَالَ: يَا هَذَاهُ أَيْنَ أَنْتَ؟ قَالَ: بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْحَايِطِ: قَالَ: فَاسْتَمِعْ مِنِّي؟ قَالَ: لِلْإِمَامِ تِمَاعٌ جَلَسْتُ: قَالَ: إِنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً؟ قَالَ: بِالْوَفَاءِ وَ
الْبَيْنِ: قَالَ: وَشَرَطْتُ لِأَهْلِهَا أَنْ لَا أُخْرِجَهَا مِنْ بَيْنِهِمْ؟ قَالَ: أَوْفٍ لَهُمْ بِالشَّرْطِ: قَالَ: فَأَنَا أُرِيدُ الْخُرُوجَ؟ قَالَ: فِي حِفْظِ اللَّهِ، قَالَ: فَاقْضِ
بَيْنَنَا؟ قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ.

57- أَفْرَسٌ مِنْ بَسْطَامٍ

*أَفْرَسٌ مِنْ بَسْطَامٍ (1)

وی بسطام بن قیس شیبانی است که در قبیله بکر به پرخاشجویی و دلاوری نام برداز بود گویند یک روز عبدالملک بن مروان پرسش کرد که
مَنْ أَشْجَعُ الْعَرَبِ شِعْرًا كَفْتَنَدَ عَمْرُو بْنُ مَعْدِيكَرِبٍ كَفْتُ چگونه می شود و حال آن که خداوند این شعر است:

و جاشت الی النفس اَوَّلَ مَرَّةٍ *** وَرَدَّتْ عَلَيَّ مَكْرُوهَهَا فَاسْتَقْرَّتْ

از پس او گفتند عامر بن الطفیل، گفت نتواند بود و حال آن که قائل این سخن است:

اقول لِنَفْسٍ لَا يُجَادُ بِمِثْلِهَا *** اَقْلَى مَرَاحًا أَنِّي غَيْرِ مَدْبِرِ

این هنگام عرض کردند اشجع عرب نزد پادشاه کیست؟ عبدالملک گفت چهار

ص: 325

کس نخستین عباس بن مرداس که این شعر انشاد کرده :

أشدُّ على الكتيبة لا أبالي *** أفيها كان حنفي أم سواها

و دیگر قیس بن الخطیم که این شعر گوید :

وأتي لدى الحرب العوان موكل *** بتقديم نفس لا أريد بقاءها

و سه دیگر عنتره بن شداد که چنین گوید:

أذ يتقون بي الاسنة لم اخم *** عنها ولكني تضايق مقدمي

و چهارم مردی از بنی مزینه خداوند این سخن است :

دعوت بني قحافة فاستجابوا *** فقلت ردوا فقد طاب الورود

58- أفنك من البراض

*أفنك من البراض (1)

در جاهلیت سه کس بفتک نامبردار است نخستین از فتکات جاهلیت فتک براض بن قیس الکنانی است دوم فنک حارث بن الظالم سه دیگر فتک عمرو بن کلثوم و ازین پیش در جلد دوم ناسخ التواریخ از کتاب اول قصه عمر و بن کلثوم درفتک عمرو بن هند پادشاه حیره بشرح رفت و در اسلام دوفتک شناخته باشد، نخستین فتک عبدالملک بن مروان بعمر و بن سعید بن العاص ، دوم فتک منصور بایی مسلم چنان که انشاء الله در جای خود مرقوم می شود ، اکنون بسخن براض باز آیم وی چندان فتاک و بی باک و عیار و طرار بود که کار بر مردم قبیله او دشوار شد و ناچار او را از میان خود خلع کردند نخستین بمکه آمد و هم در آن اراضی روشی نکوهیده گرفت و باحارث بن امیه طریق مخالفت و مناجزت سپرد و در مکه نیز مجال درنک نیافت و از آن جا بآهنگ عراق شتافت و حاضر حضرت نعمان بن منذر شد و در خدمت او رحل اقامت انداخت یک روز نعمان گفت کیست که احمال مشک و بز ما را بی بازار عکاظ برساند تا بعرض بیع و شری حاضر شود ، براض گفت اینک حاضریم و احمال ملک را برحی قیس و کنانه همی گذرانم.

عروة بن عتبة بن جعفر بن كلاب که از کثرت ورود بر ملوک و علم بکار حمل و رحیل

ص: 326

رحال نام داشت گفت این عیار خلیج چه کس باشد اطمینه (1) ملک را حمل دهد این منم که مجیز این اطمینه ام، و بر أهل سبخه (2) و قيصوم و اراضی نجد و تهامه عبور دهم، پس نعمان احمال را بار حال گذاشت و او بسیج سفر کرده کوچ داد و این امر بر براض ثقیل افتاد و از دنبال رحال راه بر گرفت و نزدیک بزمین فدک هنگامی که کاروان بار فرو نهاده بود بایشان پیوست و در کناری بنشست و اقداح خویش را بقانونی که در جاهلیت بدان استخاره می کردند چنانکه ازین پیش رقم شد بر آورد و بقسمت نهاد این وقت رحال بر او گذشت و گفت هان ای براض با این اقداح چکنی گفت از بهر قتل تو رأی می زنم و استخارت می کنم گفت تو چه کس باشی که این اندیشه توانی کرد هنوز این سخن در دهان رحال بود که بر اض برجست و تیغ بزد و رحال را بکشت و احمال و اجمال را براند و «فتکه براض» در السنه عرب مثلی گشت چنان که شاعر بدین اشارت کند و گوید:

و الفتی من تعرفته اللیالی *** و الفیافی کالحیة التّضناض

کلّ یومٍ له بصرف اللیالی *** فتکه مثل فتکه البراض

و این فتک براض سبب انگیزش حرب فجار گشت و یوم الفجار در عرب چهار روز است چنان که شرح آن در ذیل ایام عرب مسطور می شود و ازین روی این ایام را هر یک یوم الفجار نام است که این فجور و فتکات در اشهر حرم روی داده.

59- أَفْتَكُ مِنَ الْجَحَافِ

*أَفْتَكُ مِنَ الْجَحَافِ (3)

جَحَاف بن حکیم بن عاصم بن قیس بن سباء السلمی را پسر عمی بود که عمیر بن الحاجب نام داشت و هنگامی که در اراضی شام بهواخواهی آل زبیر و آل مروان

ص: 327

1- لطیفه کاروان شتران که عطر و قماش و مال التجاره حمل کند.

2- سبخه نام محلی است در بصره و همچنین در کوفه ولی در نسخه چنین است: «علی أهل الشیخ و القیصوم». شیخ و قیصوم دو نوع گیاه است و در مثل است فلان یمضغ الشیخ و القیصوم.

3- مجمع الامثال: 2819.

میان قبیله قیس و بنی کلب قواعد حرب قائم بود بدست جماعتی از بنی تغلب مقتول گشت و از پس آن که سلطنت بر عبدالملک بن مروان بایستاد و آتش حرب بنشست یک روز جحاف بر عبدالملک در آمد و اخطل در حضرت او حاضر بود چون جحاف را دیدار کرد این بیت بگفت:

الاسائل الجحاف هل هو نائر *** بقتلي اصيبت من سليم و عامر

جحاف در خشم شد و بدین شعر پاسخ داد:

بلی سوف ابکیهم بکلّ مهتد *** و ابکی عمیراً بالرّماح الخواطر

آن گاه گفت ای نصرانی زاده گمان نمی کردم که با من بدین جرئت و جسارت سخن کنی از حدّت و سورت او هول و هر بی عظیم در اخطل افتاد ، عبدالملک گفت بیم مکن که تو در حفظ و حراست منی گفت گرفتم که در بیداری شرّ وی از من بازدارای چگونه در خواب حفظ من خواهی کرد این هنگام جحاف آهنگ بیرون شدن کرد و هنگام شدن دامن ردای خود بر زمین همی کشید و همی رفت عبدالملک گفت **إِنَّ فِي قَفَاةِ لَعْدَرَةٍ هَمَانًا شَرِّی** از وی حدیث شود بالجمله جحاف برفت و از مردم خود لشکری کرد و نخستین در ارض اصف (1) چهار صد تن از بنی تغلب را بقتل آورد و از آن جا بر سر آب بشر تاختن برد و پانصد تن از مردان بنی تغلب را بکشت و آن گاه بقتل زنان و کودکان پرداخت این هنگام پیرزنی ندا در داد:

فَقَالَتْ : حَرَبَكَ اللَّهُ يَا جَحَافُ أَتَقْتُلُ نِسَاءَ أَعْلَاهُنَّ نَدِيٍّ وَ أَسْفَلُهُنَّ دَمِيٍّ فَانْخَزَلْ وَ رَجِعْ.

گفت ای جحاف خدایت کفایت حرب کند زنی چند را عرضه تیغ می کنی که فرازشان فشاننده شیر و فرودشان چکاننده خون است؟ این هنگام جحاف دست بازداشت و چون این خبر باخطل آمد بحضرت عبدالملک شتافت و گفت:

لقد اوقع الجحاف بالبشر وقعةً *** الى الله منها المشتكى و المعول

ص: 328

عبدالملك خون جحاف را هدر ساخت و او مجال درنگ نیاورده بجانب روم گریخت و هفت سال بود تا عبدالملك جای پپرداخت و پسرش ولید بر مسند سلطنت جای کرد آن گاه جحاف را خط امان فرستاد تا بقوم خویش مراجعت کرد.

60- أَفْتَكُ مِنَ الْحَارِثِ بْنِ ظَالِمٍ

*أَفْتَكُ مِنَ الْحَارِثِ بْنِ ظَالِمٍ (1)

حارث بن ظالم ناگاه بخالد بن جعفر بن کلاب حمله برد و او را بکشت چون خالد در پناه اسود بن المنذر پادشاه حیره بود اسود کس بطلب او فرستاد و او را نیافت گفتند جماعتی از بلی که از قضاعه اند در پناه حارث اند و هیچ بر او صعب تر نیست ازین که پناهندگان او را بمعرض نهب و غارت بداری منذر بفرمود تا آن قبیله را منهب داشتند حارث چون این بشنید باز شد و بدان مرعی که شتران منهبه قبیله بلی بودند در آمد ناگاه ناقه از بلی را که لفاع نام داشت و بسیار شیر بود نگریست که دو کس از چپ و راست آن نشسته اند و آن را می دوشند و چنین دو کس را عرب باین و معلی (2) گوید بالجمله حارث چون این بدید گفت:

إِذَا سَمِعْتَ حَتَّةَ اللَّفَاعِ *** فَادْعِي أَبَا لَيْلَى وَلَا تُرَاعِي

ذَلِكَ رَاعِيكَ فَنِعْمَ الرَّاعِي

آن گاه بانگ بر ایشان زد که دست از لفاع بدارید باین او را بشناخت و بترسید و از خوف شرطه بینداخت حارث گفت إِسْتُ الْبَائِنِ أَعْلَمُ (3) و این سخن مثل شد بالجمله حارث اموال را باز سند و مواشی را باز راند و او را خواهری بود که سلمی

ص: 329

1- مجمع الامثال : 2820.

2- آن که در چپ شتر نشیند باین و آن که در طرف راست نشیند معلی گویند.

3- بلکه قضیه چنین بود که باین (دست چپی) فرار کرد در حالی که ماسکه او فراخ شده و شرطه می انداخت، معلی (دست راستی) گفت نه بخدا این شتر مال تو نیست، حارث گفت «است البائن اعلم» کون دست چپی بهتر می داند که از کیست و برای همان بود که از ترس شرطه انداخت.

نام داشت و در نکاح سنان بن ابی حارثه می زیست و شرحبیل پسر اسود بن منذر را بفرزندی و دایگی می داشت حارث از رحل سنان چیزی برگرفت و بنزد خواهر آورد و گفت این نشانی است که شوهر توسنان داده که شرحبیل را بمن سپاری تا بدو برم و شرحبیل را برگرفت و برآورد و بکشت و ازین جا افتك من حارث بن ظالم مثل گشت.

61- قَدْ أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاها

*قَدْ أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاها (1)

قاره نام قبیله ایست و ایشان از عضل و دیش پسران هون بن خزیمه اند و این جماعت را بسبب اجتماع و التفاف قاره نام کردند چنان که شاعری از ایشان گوید:

دَعُونَا قَارَةَ لَا تَنْفِرُونَا *** فَتَجْفَلَ مِثْلَ إِجْفَالِ الظَّلِيمِ

و در کار تیراندازی و کمانداری نامور بودند گویند یک تن قاری با مردی دچار شد فَقَالَ الْقَارِي : إِنْ شِئْتَ صَارَ عُنْتُكَ وَإِنْ شِئْتَ سَابَقْتُكَ وَإِنْ شِئْتَ رَامَيْتُكَ آن مرد اختیار مرأمة کرد مرد قاری انشاد این شعر کرد :

قَدْ أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاها *** إِيَّا إِذَا مَا فِتْنَةٌ نَلْقَاهَا

تَرَدُّ أُولِيهَا إِلَىٰ أُخْرِيهَا

و خدنگی در کمان کرد و بسوی او گشاد داد چنان که از قلبش در گذرانید.

62- عُنْتُكَ خَيْرٌ مِنْ سَمِينِ غَيْرِكَ

*عُنْتُكَ خَيْرٌ مِنْ سَمِينِ غَيْرِكَ (2)

معن بن عطیة المذحجی را با گروهی از عرب کار بمقاتلت رفت و نصرت یافت و در میان حربگاه بر مجروحی عبور داد که مشرف بر هلاک بود چون معن را نگریست ندا در داد و گفت أَمُنُّنُ عَلَىٰ كُفَيْتِ الْبَلَاءِ و این سخن مثل شد، معن چون

ص: 330

1- مجمع الامثال: 2867.

2- مجمع الامثال : 2672.

این بدید بروی رحم کرد و او را بسلامت بسرای خود رسانید این بود تا دیگر باره نیران رزم زبانه زدن گرفت و این کرت بنی مذحج شکسته شد و معن اسیر گشت و

برادرش روق که بحمق شناخته جماعت بود نیز دستگیر آمد ناگاه بدان مرد که از هلاکنش رها ساخته بود باز خورد و گفت :

يا خَيْرِ جَازٍ بَيِّدٍ أُولَيْتَهَا أَنْجٍ مُنَجِّيكِ

هَلْ مِنْ جَزَاءٍ عِنْدَكَ الْيَوْمَ لِمَنْ رَدَّ عَوادِيكَ

مِنْ بَعْدِ مَا نَالَتُكَ بِالْكَلامِ لَدَى الْحَرْبِ غَواشِيكَ

پس آن مرد روی با برادرش که رئیس قوم بود کرد فرمود این آن مرد است که مرا از مرگ برهانید پس معن را بدو بخشید تا آزادش کرد آن گاه گفت بر آنم که پاداش ترا دو چندان کنم هر يك ازین اسیران را که بخواهی با تو گذارم معن برادر خود روق را طلب کرد و باتفاق طریق قوم خویش گرفتند چون بر اسیران گذشت و از حال او آگهی یافتند گفتند.

قَبَحَكَ اللَّهُ تَدْعُ سَيِّدَ قَوْمِكَ وَ شَاعِرَهُمْ لَا تَفْكُهُ وَ تَفَكَ أَخَاكَ هَذَا الْأَنْوَكُ الْفَسَلُ الرَّذَلُ فَوَاللهِ مَا نَكَأَجْرَحاً وَ لَا أَعْمَلَ رُمحاً وَ لَا ذَعَرَ سَرْحاً وَ إِنَّهُ لَقَبِيحُ الْمَنْظَرِ سَيِّئُ الْمَخْبَرِ لَيْئِمٌ.

گفتند خدایت جزای بد دهد شاعر و قدوه قبیله را باسیری می گذاری و برادر جیان احمق را که دیدار زشت و کردار نکوهیده دارد رها می کنی؟ معن گفت غَنُّكَ خَيْرٌ مِنْ سَمِّينِ غَيْرِكَ یعنی قانع باش بدان لاغر که تو خداوند آن باشی چه نیکوتر است از آن فریبی که بدست دیگر کس باشد (1) و این سخن مثلی شد چنان که

ص: 331

1- بلکه : لاغری که از خودت باشد بهتر است از چاقی که از دیگران باشد. یعنی این احمق هر چه باشد از من است و برادر من است.

عَثَّ الْمُوَالِي لَا أَبَا لَكَ فَأَعْلَمَنْ *** خَيْرٌ وَأَطْيَبُ مِنْ سَمِينِ الْأُبْعَدِ

63- كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْقَرَا

*كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْقَرَا (1)

سه تن باصطیاد بیرون شدند نخستین خرگوشی و دوم آهوئی و سه دیگر گوری شکار کردند صاحب خرگوش و آهو بر صید خویش فخری جستند و بر خداوند کور سخره راندند، وی گفت کُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْقَرَا یعنی این صید حاوی است بر آن چه شما بدست کرده اید یک روز ابوسفیان خواست بر رسول خدای در آید دیر بماند تا اجازت دخول یافت و ازین روی ملول گشت پیغمبر فرمود :

(يَا أَبَا سُفْيَانَ أَنْتَ كَمَا قِيلَ كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْقَرَا).

و ازین سخن تألیف قلب او فرمود یعنی تو تنی باشی که با جماعتی کثیر برابری.

64- لَوْ تَرَكْتُ الْقَطَا لَيْلًا لَنَامَ

*لَوْ تَرَكْتُ الْقَطَا لَيْلًا لَنَامَ (2)

عمرو بن مامه بر قبيله مراد وارد شد و شب بر ایشان درآمد و قطا از اماکن خود در پرواز آمدند زنی شوهر خود را از خواب برانگیخت ، شوهر گفت :

«إِنَّمَا هَذَا الْقَطَا فَقَالَتْ لَوْ تَرَكْتُ الْقَطَا لَيْلًا لَنَامَ».

از بهر کسی گویند که ناگهان بر مکروهی در آید و نیز گفته اند حذام دختر ریان اول کس است که بدین کلمه سخن کرد زیرا که عاطس بن خلاج بالشکری از حمیر و خثعم و جعفی و همدان بر سر ریّان تاخت و رزمی صعب در دادند ریّان نیم شبی فرار کرد تا عسکری فراهم آورد روز دیگر عاطس آگهی یافت و از دنبال او تاختن کرد آن گاه که راه باریّان نزدیک کرد جماعت قطا انگیزته شدند و باصحاب

ریان گذشتند حذام بنت ریان روی باقوم کرد و گفت :

أَلَا يَا قَوْمَنَا ازْتَحِلُّوا وَسِيرُوا *** فَلَوْ تَرَكَ الْقَطَا لَيْلًا لَنَا مَا

کنایت از آن که قطا آبرا بگذاشت و بنا هنگام پیرید همانا دشمن بشمادر می آید مردم سخن او را وقعی ننهادند در خوابگاه خویش
بیارمیدند تا دشمن بر ایشان دست یافت پس دیسم بن طارق برخاست و بیانگ بلند این شعر بگفت : (بیت)

إِذَا قَالَتْ حَذَامٌ فَصَدَّقُوهَا *** فَإِنَّ الْقَوْلَ مَا قَالَتْ حَذَامٌ

و قوم فرار کردند به بیابانی دیگر تا صبح برآمد.

65- لَوْ وَجَدْتُ إِلَى ذَاكَ فَاكِرِشٍ لَفَعَلْتُهُ

*لَوْ وَجَدْتُ إِلَى ذَاكَ فَاكِرِشٍ لَفَعَلْتُهُ (1)

یعنی اگر اندک راهی یافتم چنان کردم و این مثل از آن جاست که گروهی گوسفندی را بطباخ دادند تا در میان کرشی طبخ کند و بعضی از
استخوان گوسفند در کرش گنجیده نمی شد او را گفتند شیئی را بیرون مگذار طبّاخ گفت: إِنْ وَجَدْتُ إِلَى ذَاكَ فَاكِرِشٍ لَفَعَلْتُهُ اگر راهی در
کرش یافتم هیچ جزوی و عضوی جز بدرون کرش نمی گذاشتم.

وقتی چنان افتاد که نعمان بن ضمیره با تفاق ابن اشعث بر حجاج خروج کرد و حجاج او را امان داد تا بنزدیک او آمد حجاج با او خطاب
کرد :

قَالَ لَهُ : أَنْعَمَانُ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : خَرَجْتَ مَعَ ابْنِ الْأَشْعَثِ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : فَمِنْ أَهْلِ الرَّسِّ وَالْبَسِّ وَالْدَّهْمَسَةِ وَالتَّرْجَمَةِ (2) وَالشُّكْوَى
وَالتَّجْوَى أَمْ مِنْ أَهْلِ الْمَحَاسِدِ وَالْمَشَاهِدِ وَالْمَخَاطِبِ وَالْمَوَاقِفِ؟

ص: 333

1- مجمع الامثال 3246.

2- والد خمسة مجمع الامثال ودهمة و دخمسة هر دو بمعنی خرابکاری پنهان است.

قَالَ: لَا بَلْ شَرٌّ مِنْ ذَلِكَ إِعْطَاءُ الْفِتْنَةِ وَاتِّبَاعُ الضَّالَّةِ، قَالَ: صَدَقْتَ وَقَالَ لَوْ أَجِدُ فَاكِرِشَ إِلَى دَمِكَ لَسَقَيْتُهُ الْأَرْضَ.

آن گاه حجاج روی با مردم شام کرد و گفت:

إِنَّ أَبَا هَذَا قَدِمَ عَلَيَّ وَ أَنَا مُحَاصِرُ ابْنِ الزُّبَيْرِ فَرَمَى الْبَيْتَ بِأَحْجَارِهِ فَحَفِظْتُ لِهَذَا مَا كَانَ مِنْ أَبِيهِ.

66- أَكْثَرُ مِنَ الصَّدِيقِ فَإِنَّكَ عَلَى الْعَدُوِّ قَادِرٌ

*أَكْثَرُ مِنَ الصَّدِيقِ فَإِنَّكَ عَلَى الْعَدُوِّ قَادِرٌ (1)

اول کس ابجر بن جابر العجلی این سخن با پسر خویش گفت، همانا حجّار پسر ابجر بردین نصاری بود و در زمان حکومت عمر بن الخطاب خواست تا روش مسلمانان گیرد و از پدر اجازت جست ابجر گفت اگر از اقدام این امر ناگزیری باش تا ترا اندرزی کنم و تقریر این کلمات کرد:

إِيَّاكَ وَأَنْ تَكُونَ لَكَ هِمَّةٌ دُونَ الْعَايَةِ الْقُصْوَى.

پرهیز از آن که بر کار پست همت استوار کنی.

وَإِيَّاكَ وَالسَّامَةَ فَإِنَّكَ إِنْ سَيِّمْتَ قَدَفَتَكَ الرِّجَالُ خَلْفَ أَعْقَابِهَا.

از سآمت و کسالت پرهیز و اگر نه مردمانت از پس نه مردمانت از پس پشت افکنند و چون بشهری در می روی.

فَأَكْثَرُ مِنَ الصَّدِيقِ فَإِنَّكَ عَلَى الْعَدُوِّ قَادِرٌ.

از مردم، دوست فراوان بدست کن تا بر دشمن ظفر جوئی.

وَإِذَا حَضَرَتْ بَابَ السُّلْطَانِ فَلَا تُتَازَعَنَّ بَوَابُهُ عَلَى بَابِهِ فَإِنَّ أَيْسَرَ

ص: 334

ما يَلْقَاكَ مِنْهُ أَنْ يُعَلِّقَكَ إِنَّمَا يَسُبُّكَ النَّاسُ بِهِ.

با حاجب و دربان هیچ کس از بزرگان ستیزه ممکن که اگر بهیچ زحمت آزرده ات نکند بنامی خطابت کند که مردمت بدان بر شمارند.

وَإِذَا وَصَلَتْ إِلَى أَمِيرِكَ فَبَوِّءْ لِنَفْسِكَ مَنْزِلًا وَإِيَّاكَ أَنْ تَجْلِسَ مَجْلِسًا تُقَامُ عَنْهُ وَأَنْ تَجْلِسَ مَجْلِسًا يَقْصُرُ بِكَ.

و اگر پادشاه راه کردی مقام خویش بدان و بپرهیز از آن که در جائی نشیمن کنی که باید برخاست و بپرهیز از آن که در جائی نشیمن کنی که از حشمت تو بکاهد.

«وَإِنْ أَنْتَ جَالَسْتَ أَمِيرَكَ فَلَا تُجَالِسْهُ بِخِلَافِ هَوَاهُ فَإِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ لَمْ آمَنْ عَلَيْكَ إِنْ لَمْ يُعَجِّلْ عُقُوبَتَكَ أَنْ يُنْفِرَ قَلْبُهُ عَنْكَ فَلَا يِرْأُ مِنْكَ مُنْقَبِضًا، وَإِيَّاكَ وَالْخُطْبَ فَإِنَّهَا مِشْوَارٌ كَثِيرُ الْعِثَارِ، وَلَا تَكُنْ حُلُوفًا تَرْدَرْدُ، وَلَا مُرًّا فَتُلْفِظُ، وَاعْلَمْ أَنَّ أَمْثَلَ الْقَوْمِ بَقِيَّةَ الصَّابِرِ عِنْدَ نَزُولِ الْحَقَائِقِ الدَّائِدِ عَنِ الْحَرَمِ».

و اگر با امیر جلیس شدی بخلاف رضای او گام مزن که بر تو ایمن نیستم چه اگر در کیفر تو شتاب نکند دلش از تو بگردد و همواره بر تو خشمگین باشد و بپرهیز از کارهای بزرگ که مانند عرضگاه دواب جای لغزش فراوان است و نه چنان شیرین باش که ترا بخورند و نه چنان تلخ که نخورند (1) و آگاه باش که بهتر مردم برای بقای نام آن کس است که بر حوادث ایام صابر باشد و حامی حرمت ها گردد.

68- لَنْ يَهْلِكَ أَمْرٌ عَرَفَ قَدْرَهُ :

*لَنْ يَهْلِكَ أَمْرٌ عَرَفَ قَدْرَهُ : (2)

ص: 335

1- بلکه : ترايف کنند.

2- مجمع الامثال : 3272.

این سخن را نسبت با کثم بن صیفی کرده اند در کتاب وصایای که بمردم طیبی نوشته است :

(أوصيكم بتقوى الله و صِلَةِ الرَّحِمِ ، وَإِيَّاكُمْ وَنِكَاحَ الْحَمَقَاءِ فَإِنَّ نِكَاحَهَا غُرُورٌ ، وَوَلَدَهَا ضَيَاعٌ ، وَعَلَيْكُمْ بِالْخَيْلِ فَأَكْرَمُوهَا فَإِنَّهَا حُصُونُ الْعَرَبِ ، وَلَا تَصَدَّ عُوا رِقَابَ الْإِبِلِ فِي غَيْرِ حَقِّهَا فَإِنَّ فِيهَا ثَمَنَ الْكَرِيمَةِ وَرَفُوهَ الدِّمِّ وَبِالْبَانِهَا يُتَحَفُّ الْكَبِيرُ وَيُعَدَّى الصَّغِيرُ وَلَوْ أَنَّ الْإِبِلَ كُفِّتِ الطَّحْنَ لَطَحَنْتَ ، وَلَنْ يَهْلِكَ أَمْرٌ عَرَفَ قَدْرَهُ وَالْعُدْمُ عُدْمُ الْعَقْلِ لَا عُدْمُ الْمَالِ ، وَلِرَجُلٍ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ رَجُلٍ ، وَمَنْ عَتَبَ عَلَى الدَّهْرِ طَالَتْ مَعْتَبَتُهُ ، وَمَنْ رَضِيَ بِالْقَسَمِ طَابَتْ مَعِيشَتُهُ ، وَآفَهُ الرَّأْيُ الْهَوَى وَالْعَادَةُ أَمْلُكٌ ، وَالْحَاجَةُ مَعَ الْمَحَبَّةِ خَيْرٌ مِنَ الْبُعْضَةِ مَعَ الْغِنَى ، وَالْدُّنْيَا دُولٌ فَمَا كَانَ لَكَ أَتَاكَ عَلَى ضَعْفِكَ وَمَا كَانَ عَلَيْكَ لَمْ تَدْفَعِهِ بِقُوَّتِكَ ، وَالْحَسَدُ دَاءٌ لَيْسَ لَهُ دَوَاءٌ ، وَالسَّامَاتُ تُعَقَّبُ وَمَنْ يُرِ يَوْمًا يَرِيهِ ، قَبْلَ الرَّمَاءِ تُمَلَأُ الْكِنَانُ ، أَلْتَدَامَةُ مَعَ السَّفَاهَةِ ، دِعَامَةُ الْعَقْلِ الْحِلْمُ ، خَيْرُ الْأُمُورِ مَغِيبةُ الصَّبْرِ بَقَاءُ الْمَوَدَّةِ عَدْلُ التَّعَاهُدِ مَنْ يَزُرْ غَيْبًا يَرِدْ حُبًّا ، أَلْتَعْرِيرُ مِفْتَاحُ الْبُؤْسِ ، مِنَ التَّوَانِي وَالْعَجْزِ تُتَجَتِ الْمَلَكَةُ ، عَى الصَّمْتِ أَحْسَنُ مِنْ عَنِ الْمَنْطِقِ ، الْحَزْمُ حِفْظُ مَا كُفِّتَ ، وَتَرْكُ مَا كُفِّتَ ، مَنْ أَلْحَفَ فِي الْمَسْئَلَةِ ثَقُلَ ، مَنْ سَأَلَ فَوْقَ

ص: 336

قَدْرِهِ اسْتَحَقَّ الْحِرْمَانَ ، الرِّفْقُ يُمْنٌ وَ الْحُرْقُ شُؤْمٌ ، خَيْرُ السَّخَاءِ مَا وَافَقَ الْحَاجَةَ ، خَيْرُ الْعَفْوِ مَا كَانَ بَعْدَ الْقُدْرَةِ).

69- اللَّيْلُ أَخْفَى لِلْوَيْلِ:

*اللَّيْلُ أَخْفَى لِلْوَيْلِ: (1)

همام بن مطرف العقيلي از جانب مروان بن حکم عامل صدقات بني عامر بود وقتی چنان افتاد که میان توبه بن حمير و بني خفاجه و بني عوف مخاصمتی رفت و داوری بحضرت همام بن مطرف آوردند در محضر محاکمه ثور بن ابی سمعان بن کعب العقيلي بر آشفت و گریزی که بدست داشت بر سر توبه بن الحمير فرود آورد و چون توبه بادرع و خود بود خود برسر او کوفته شد و چهره او بصدمت لب خود مجروح گشت کردار ثور بر همام دشوار آمد و حکم داد تا ثور را در برابر توبه فرو نشانند و با توبه خطاب کرد که هم اکنون ثور را کیفر کن توبه عرض کرد که این انتقام جز بفرمان تو نیست و من این نخواهم کرد تا آن گاه که خود بدو دست یابم و این شعر بخواند:

إِنْ يُمَكِّنَ الدَّهْرُ فَسَوْفَ أَنْتَقِمَ *** أَوْ لَا فَإِنَّ الْعَفْوَ أَوْفَى بِالْكَرَمِ

از قضا يك روز بنزديك ساریه بن عویمر بن ابی عدی سفر کرد و توبه این بدانست و از قفای او راه برداشت و پوشیده بزیست تا آن گاه که صبحگاهی ثور تصمیم عزم داد که از نزد عویمر بیرون شود چون عویمر از قصد توبه ایمن نبود با ثور و اصحاب او گفت:

إِدْرِعُوا اللَّيْلَ فَإِنَّهُ أَخْفَى لِلْوَيْلِ.

و این سخن مثل شد بالجمله شبانگاه ثور راه برگرفت و توبه از دنبال او بتاخت و خوشش بریخت.

ص: 337

* لا مَاءَكِ أَبْقَيْتِ وَ لَا حِرْكَ أَنْقَيْتِ : (1)

اول کس که بدین کلامه سخن کرد ضبّ بن اروی الکلاعی بود چه او وقتی از یمن برای تجارت آهنگ شام کرد و در عرض راه از کاروان دور افتاد و یک تنه در بیابان باز ماند ناچار بهر سوی راه برید و ناگاه بجماعتی از قبیله همدان باز خورد و در میان ایشان فرود شد چون مردی خوش روی و خوشخوی بود عمره دختر سبیع شیفته وی گشت ضبّ نیز فریفته او آمد و از صننادید عشیرت او زبان بخواستاری گشود.

گفتند ما دختر بانکس تزویج کنیم که شاعر باشد و اگر نه عایفی یا عالمی بود و چشمه سارها را نیک بداند .

چون ضبّ ازین جمله بیخبر بود از مصاهرت او سر برتافتند، ضبّ از طلب دست باز نداشت روزگاری بیائید تا عشیرت عمره را مهربان ساخت و او را نکاح بست چنان افتاد که از پس روزی چند قبیله از قبایل عرب ذهب و غارت ایشان را تصمیم عزم دادند مردم همدان گفتند این نیست جز از شامت خویشاوندی ضبّ و اقامت او را در میان قبیله مورث و خامت شمردند و فرمان کردند تا زوجه خود عمره را برداشته بیرون شود.

ناچار ضبّ بار بر بست و مقداری آب با خود حمل داد یک شبانروز باتفاق زن طی مسافت کرد از قضا عمره حایض بود و این هنگام وقت طهر رسید، با ضبّ گفت این آب که با خود حمل می دهی مراده تا بدان غسل کنم و اینک چشمه آب باما نزدیک است آن آب را بسند و آهنگ اغتسال کرد چون آب اندک کفایت طهارت نکرد و او را از آرایش پاك نساخت از آن جا بشتافتند و صبحگاه آن چشمه را که پر آب می دانستند خوشیده یافتند و هر دو تن عطشان بودند، ضبّ گفت لا مَاءَكِ أَبْقَيْتِ وَ لَا حِرْكَ أَنْقَيْتِ نه آب باقی گذاشتی و نه فرج خویش را پاک

ص: 338

ساختی و این سخن در عرب مثل گشت بالجمله ضبّ بازن در کنار آن چشمه بسایه

درختی آمده بنشست و این شعر بگفت :

تالله ما طلّة أصاب بيها *** بعلاً سواى قوارع العطب

وَأىُّ مهر يَكُونُ اثقلُ ممّا *** طلبوه إذا من الصّبّ

أَنْ يَعْرِفَ الماءَ تحتِ صمِّ الصفا *** ويخبر النَّاسَ منطقَ الخطب

آخر جنى قومها بانّ الرحي *** دارت بشوم بهم على القطب

چون عمره این سخن بشنید شاد شد و گفت هم اکنون بسوی قوم مراجعت باید کرد چه تو شاعری باشی و از آن جا طریق مراجعت گرفتند چون با قبیله قریب شدند گروهی بیرون تا حتند تا ایشان را بضرب و شتم دفع دهند، ضب فریاد برداشت که لختی درنگ کنی و شعر مرا اصغا نماید پس آهنگ قتل من فرمائید چون اشعار خویش را بر ایشان قرائت کرد طریق حفاوت پیش نهادند و ایشان را در میان قبیله در آورده جای دادند و مکانت بزرگ نهادند فرزدق اشاره بدین قصه کند :

وَ كُنْتَ كَذَاتِ الْحَيْضِ لَمْ تَبْقِ ماءها وَ لَا هِيَ مِنْ مَاءِ الْقَدَارَةِ طَاهِرَةٌ

71- لا ناقتي في هذا ولا جملي

*لا ناقتي في هذا ولا جملي (1)

آن هنگام که جساس کلیب را بکشت در میان بکریون و بنی تغلب کار بمقاتلت افتاد چنانکه مذکور شد حارث بن عباد بن ضبیعه از آن گیر و دار کناری گرفت و گفت «لا ناقتي في هذا ولا جملي ای لا خیر في هذا ولا شرّ»، این مثل را هنگام برائت از ظلم و اسائت گویند همانا زید بن اخنس العدوی دختر خش را که صدوف نام داشت بشرط زناشوئی بسرای آورد وزید را از زن دیگر دختری بود که فارعه نام داشت صدوف چنانکه عادت زنان است با دختر شوهر طریق معاندت داشت از مشاجره و مناظره ایشان روزگار زید ناگوار می افتاد، لاجرم از برای فارعه قبه جداگانه افراخته کرد و خادمی بگماشت و این هنگام زید را سفر شام پیش آمد و

ص: 339

راه بر گرفت و برفت.

از پس او مردی از قبیله عذرة که ثبت نام داشت شیفته جمال فارعه گشت و در طلب او چندان حمل تعب کرد که فارعه را نیز فریفته خود ساخت پس ساربانان پدر را بفرمود تا هر شب شتری رهوار حاضر کردند و با شبت بر نشست و از میان جمع بیرون شده بر سر تلی فرود می شد و باشبت خوش می خفت و خوش می گفت و بامدادان بقبه خویش مراجعت می کرد.

و از آن سوی چون زید از شام باز می شد در عرض راه بمنزل زنی کاهنه که طریفة الخیر نام داشت عبور داد و از روزگار اهل خویش پرسش نمود طریفه جنایت شبت را با اهل او بکنایت باز نمود زید از آن حدیث در تب و تاب افتاد و در طی طریق شتاب گرفت و در عصیان زن خویش بدگمان بود نیم شبی وارد سرای شد وزن خود را بجای دید از آن جا بقبه فارعه شتافت و او را نیافت این وقت همچنان غضبان بنزدیک زوجه خود آمد صدوف چون آثار غضب و شر از دیدار شوهر نگریست گفت «لا- تعجل واقف الاثر لاناقة لی فی هذا ولا جمل» یعنی شتاب زدگی مکن و حقیقت حال بازدان که مرا با خیر و شر این امر کاری نیست راعی شاعر این مثل را بشعر ورده :

وَ مَا هَجَرْتُكَ حَتَّى قُلْتُ مُعَلِنَةً *** لَأ نَاقَةٌ لِي فِي هَذَا وَ لَا جَمَلٌ

72- لا تَقْسِطْ عَلَيَّ أَبِي حِبَال

* لا تَقْسِطْ عَلَيَّ أَبِي حِبَال (1)

همانا ثابت بن ارقم و عکاشه بن محصن یکروز حبال بن طلیحه بن خویلد را دیدار کردند و این طلیحه آن کس است که در عهد رسول خدای دعوی پیغمبری داشت چنان که بشرح رفت و بروایتی حبال پسر سلمه است که برادر زاده طلیحه باشد بالجمله ثابت بن ارقم و عکاشه همدست شده حبال را پایمال قتال ساختند چون این خبر بطلیحه رسید از ققای این هر دو تن بتاخت و ایشان را عرضه هلاک و دمار ساخت

ص: 340

و این شعرها بگفت:

و ان تك اذواد اُصين و نسوة *** فلن تذهبوا فرغاً بقتل حبال

و ما ظنكم بالقوم اذقتلونهم *** اليسوا ان لم يسلموا برجال

عشيّة غادرتُ بن ارقم ثاوياً *** و عكاشة الغنميّ عند محالٍ

چون بنی اسد کردار طلیحه را در خونخواهی نگریستند گفتند :

«لا تَقْسِطِ عَلَيَّ أَبِي حِبَالٍ» و این سخن مثل شد، از برای کسی گویند که حفظ خویش کند و از خونخواهی بترسد و این که طلیحه را ابی حبال گفتند تواند بود که طلیحه پدر حبال (1) باشد و اگر نه عرب گاهی عم را پدر خواند.

73- لا تَرَاهِنَ عَلَيَّ الصَّعْبَةَ وَ لَا تُنْشِدِ الْقَرِيضَ

* لا تَرَاهِنَ عَلَيَّ الصَّعْبَةَ وَ لَا تُنْشِدِ الْقَرِيضَ (2)

اول کس که بدین کلمات سخن کرد خطیئه شاعر بود که شرح حالش ان شاء الله در کتاب شعرای عرب رقم می شود همانا آن هنگام که خطیئه را اجل موعود فرارسید اهل و عشیرتش دور او انجمن شدند و گفتند ای خطیئه وقت آن آمد که وداع جهان بایدت گفت بدان چه در دل داری وصیت کن گفت چه وصیت کنم اینک مال من در میان فرزندان من است؟ گفتند این دانیم اکنون بگوی در خرج این مال کار چگونه کنیم «فقال ويل للشعر من راوية السوء» گفت وای بر شعر چون راوی آن بد باشد و نتواند نیکو قرائت کند و این سخن مثل شد گفتند وصیت کن این سخن بچه کار آید گفت خبر بدهید مردم ضایبی بن حارث را که شاعری نیکوست چه او گوید:

لكلّ جديدٍ لذة غير أئني *** وجدتُ جديد الموت غير لذيدٍ

آن گاه گفت «لا تراهن على الصعبة و لا تشد القريض» و این سخن مثل شد هنگام تخذیر و بیم دادن یعنی با مرکب حرون و چموش مسابقت مجوی

ص: 341

1- خود مؤلف در صدر کلام او را حبال بن طلیحه بن خویلد معرفی کرده است.

2- مجمع الامثال : 3545.

گفتند ای ابوملیکه وصیت کن گفت اندوخته من خاص پسران است و دختران را بهره نباشد، گفتند خداوند جز این امر فرموده گفت من چنین امر می کنم گفتند این سخنان چیست؟ بقانون وصیتی کن گفت آل شما را انهی کنید که برادر ایشان اشعر عرب است که می گوید :

و ظلت باعراف صیاماً كأنها *** رماح نحاها وجهة الریح راکز

گفتند این سخنان کفایت کار تو نکند وصیت کن گفت مردم کنده را خبر دهید که برادر شما امرء القیس اشعر عربست که گوید :

فیالك من لیلٍ کانَ نجومه *** بامراس کتان الی صمّ جندل

و همچنان گفتند ای خطیئه چند ازین گونه سخن کنی وصیتی کن گفت انصار را خبر کنید که برادر شما حسان نیکو مدح کند که فرماید :

یغشون حتی ما تهرّ کلابهم *** لا یسالون عن السواد المقبل

گفتند این سخنان کافی نیست وصیتی کن که بکار آن جهانت آید گفت شما را بشعر وصیت همی کنم و این اشعار را انشاد کرد :

الشعرُ صعبٌ و طویلٌ سلّمه *** إذا ارتقی فیهِ الذی لا یعلمه

زلّت به الی الحَضِیضِ قَدَمُه *** و الشعرُ لا یسطیعُه من یظمه

یریدُ أن یُعربَه فیعجمه *** و لم یزل من حیث یأتی یحرّمه

من یسم الأعداء یبق مَبسّمه

گفتند چند ازین بیهوده وصیتی کن گفت و اجزعا از مدح نیکو و شعر جید که در مدح کسی که شایسته مدح نیست بهدر شود گفتند همچنان هرزه درائی کردی وصیت می کن این هنگام بگریست گفتند این گریه از بهر چیست گفت : می گریم بر شعر نیکو که راوی آن نیکو نباشد و نکوهیده روایت کند گفتند از بهر مساکین وصیتی کن تا از مال تو بدیشان بهره دهیم گفت وصیت می کنم مساکین را که

دست از طمع و طلب باز ندارند و مردم را وصیت می‌کنم که برعایت ایشان حبه عنایت نفرمایند گفتند غلام خویش را آزاد کن چه اکنون سی سال است که در خدمت تو طریق زحمت سپرده گفت مادام که یک تن از قبیله عبس بر روی زمین زنده است او عبد است.

آن گاه گفت مرا بر پشت حماری بنشانید و برگرد این تل طوف دهید چه مردم کریم را بر پشت حمار مرگ در نیابد لاجرم تواند بود که خداوند بر من رحم کند پس پسران او پدر را بر پشت خری حمل دادند و برگرد آن تل برگردانیدند و حطیئه بر پشت حمار این شعر قرائت کرد:

قد عَجَّلَ الدهر و الاحداث يَتَمَكِّمًا *** فاستغنيا بوشيك انِّي غانٍ

و دلياني في غرباء مظلمةٍ *** كما تُدَلِّي دلاة بين اشطانٍ

گفتند ای ابو ملیکه اشعر عرب کیست؟ گفت اگر امید بخیر باشد این جُحر و اشاره بدهان خود کرد و این آخر سخن او بود بگفت و بمرد درین جهان یکصد و بیست سال زندگانی کرد هفتاد سال در جاهلیت زندگانی بگذاشت و پنجاه سال در اسلام بزیست، گویند وقتی آهنگ سفری کرد چون شتر خویش براند ضجیع او بروی در آمد و گفت کدام وقت باز آئی این شعر بخواند:

عُدِّي السنين اذا ارتحلت لرجعتي *** و دعي الشهور فانهنَّ قصارٌ

زوجه او در جواب گفت:

اذكر صبابتنا اليك و شوقنا *** و ارحم بناتك انهنَّ صغارٌ

گویند کلمات خطیئه را اثری خاص بود چه مدح نگفت کسی را جز این که شریف و منیع شد و هجا نگفت کسی را جز این که ذلیل و وضعی گشت هنگامی چنان افتاد که خویشتن را در آینه نگریست و خود را بدین شعرها هجا گفت چه منظری ناخوش داشت:

ابت شفتای اليوم إلاّ تكلمًا *** بسوء فما أدری لمن أنا قائلةٌ

اری لی وجهاً شوّه الله خلقه *** فقبح من وجهٍ و قبح حامله

* لا عتابَ على الجندل (1)

دختری از بنات ملوک در شهر سباء بطراوت رخسار و حلاوت گفتار نامبردار بود سه تن از صنایع عرب او را خواستار شدند نخستین مدرک ، دوم ضبیس بن شرس سه دیگر شماس بن عباس نام داشت چون ایشان حاضر حضرت ملکه شدند فرمود هر يك صفات خویش را از در صدق عرضه دهید تا هر کرا بخواهم از در اختبار اختیار کنم پس مدرک ابتدا بسخن کرد:

فَقَالَ : إِنَّ أَبِي كَانَ فِي الْعِزِّ الْبَازِخِ وَالْحَسَبِ الشَّامِخِ وَأَنَا شَرِسُ الْخَلِيقَةِ غَيْرُ رَعْدِيدٍ عِنْدَ الْحَقِيقَةِ.

گفت پدر مرا مکانتی بلند و نژادی ارجمند بود و مرا نیز نهادی سخت و سترک است چون کار پیش آید از جای نروم و بیمناک نشوم «قالت لاعتاب علی الجندل» کنایت از این که از مرده چه ستایش کنی این مثل را از برای کاری گویند که چون واقع شد باز نگردد و تدارک آن نتوان کرد.

بالجملة از پس مدرک ضبیس بن شرس سخن کرد «فقال انا في مال ائيث و خلق غير خبيث و حسب غير غثيث احدوا لنعل بالنعل و اجزى القرض بالقرض» گفت من بامالی فره و خلقی سره و نژادی خالص و استوارم بد را ببد کیفر کنم و نیک را به نیکویی پاداش دهم ، «فَقَالَتْ : لَا يَسُرُّكَ غَائِبًا مَنْ لَا يَسُرُّكَ شَاهِدًا».

این سخن نیز مثل شد . آن گاه شماس بن عباس آغاز کرد :

فَقَالَ : أَنَا نَمَاسُ بْنُ عَبَّاسٍ مَعْرُوفٌ بِالنَّدَى وَالْبَاسِ حُسْنُ الْخُلُقِ فِي سَجِيَّةٍ وَالْعَدْلُ فِي قَضِيَّةٍ مَالِي غَيْرُ مَحْظُورٍ عَلَى الْقُلِّ وَالْكَثْرِ وَبَابِي

ص: 344

من شَمَّاسِ پسر عباسم بذل و باس من در میان ناس معروف و موصوف است و جبلت

من بسجاحت خلق و عدالت در حکم مفظور است مال خود را چه فقیر باشم و چه غنی از خواهنده دریغ ندارم و در ضیق معیشت و خصب نعمت بر روی آینده در نه بندم «قالت: الخیر منیع و الشرّ محذور»، این سخن نیز مثل شد.

آن گاه مدرک و ضعیس را دست طرد ورد بر سینه ملتمس گذاشت و روی با شَمَّاسِ کرد و گفت: «یا شَمَّاسِ فقد حللت مَنِّي محلًّا الالهزع من الکنانة والواسطة من القلادة لدمائة خلقك و کرم طباعك»، گفت ای شماس محل و مکانت تو از برای من چنان زیبا و درخور است که سهم در کیش و جعبه تیر و گوهر در مرسله و قلاده چه ترا خلق نیکو و خلق ستوده است و آن گاه شماس را جفت گرفت.

75- لا أَكُونُ أَوَّلُ مِنَ التَّبَا لِبَائِهِ

* لا أَكُونُ أَوَّلُ مِنَ التَّبَا لِبَائِهِ (1)

حکیم بن معیه مردی از قبیله ربیعة الجوع بود و زنی از جماعت بنی سلیط در حباله نکاح داشت و شعر ارجوزه را نیکو توانست گفت وقتی چنان افتاد که جریر بهجو بنی سلیط زبان گشاد و هر روز شعر هجای ایشان را در میان جماعت قرائت کرد مردم بنی سلیط حکیم را نکوهش کردند و گفتند هیچ نه بینی که جریر در فضیحت ما چه می اندیشد نه آخر تو را جز بنی تمیمی برخیز و او را کیفری کن حکیم را جنبشی در ضمیر آمد و با جماعت بنی سلیط آهنگ موقوف جریر کرد، وقتی برسید که جریر بر تلی صعود داده و جماعتی را گرد خود انجمن ساخته و این اشعار را در هجو بنی سلط انشاد می فرمود:

لا تحسبني عن سلیطِ غافلاً *** ان تعش لیبلاً بسلیطِ نازلاً

لا تلق افراساً و لا صواهلاً *** ولا قری للنازلین عاجلاً

لا یتقی حولاً و لا حواملاً *** یترك اصفان الخصى جلاجلاً

ص: 345

حکیم چون این کلمات بشنید قدم واپس گذاشت گفتند هان ای حکیم چکنی گفت این آن بحر نیست که بخوشد و من آن مرد نیستم که با وی بکوشم «لا اکون اول من النبا لباءه»، یعنی من خویشتن را بمعرض هجای جریر بیرون نخواهم آورد.

76- لا تَجْعَلَنَّ بِجَنَبِكَ الْأَسَدَةَ

* لا تَجْعَلَنَّ بِجَنَبِكَ الْأَسَدَةَ (1)

اول کس ابو مسلم صاحب الدوله بدین کلمات تمثل جست وقتی روبة بن العجاج بر ابو مسلم در آمد و شعری که در مدح او انشاد کرده بود بعرض رسانید ابو مسلم با او گفت «انک اتیتنا و الاموال مشفوهة و التّوائب كثيرة و لك علينا معوّل و الينا عودة و انت لنا عاذر و قد امر نالك بشيء و تح فلا تجعلنّ بجانبك الاسدّة» گفت وقتی بر ما در آمدی که اموال ما اندک و دواهی ما بسیار است و برتست که ما را مستعان دانی و بسوی ما باز آئی و عذرخواه باشی اینک بچیزی اندک ترا جایزه دهم باید که بعیب نگیری و اجابت کنی «فانّ الدهر اطرق مستتبّ»، همانا دهر گاهی باعوجاج است و گاهی باستقامت است، آن گاه فرمود تا همیانی که آکنده بهزار دینار بود حاضر کرده او را سپردند.

77- لا تُعَلِّمِ الْيَتِيمَ الْبُكَاءُ

* لا تُعَلِّمِ الْيَتِيمَ الْبُكَاءُ (2)

اول کس زهیر بن حباب الکلبی بدین کلمه سخن کرد، و این چنان بود که بن جذل الطعان بن فراس بن غنم بن ثعلبه بر قبیله بنی عبدالله بن کنانه بن بکر غارت برد و بر اراضی عسفان که نشیمن ایشان بود بتاخت و پسران هبل عبدالله و عبیده را بکشت و همچنان مالک بن عبیده و ضریم بن قیس بن هبل را با تیغ بگذرانید و مالک بن عبدالله بن هبل را اسیر گرفت.

چون کار آویختن و خون ریختن بکران رفت دختر کی از آل کنانه بنزدیک زهیر بن حباب آمد و گفت ای عم از پدر من چه خبر داری؟ گفت بارگی (3) پدر تو

ص: 346

1- مجمع الامثال : 3611.

2- مجمع الامثال : 3626.

3- باره یعنی اسب سواری.

چه بود؟

قَالَتْ: عَلَى شَقَاءٍ مَقَاءٍ طَوِيلَةٍ الْأَنْقَاءِ تَمَطَّقُ بِالْعَرَقِ تَمَطَّقُ الشَّيْخَ بِالْمَرَقِ.

گفت پدر تو از آن جنگ و جوش بسلامت گذشت .

از پس او دختر کی دیگر پیش شد و گفت ای هم پدر مرا چگونه دانی گفت پدر تو برچه بارگی سوار بود ؟

قَالَتْ: عَلَى طَوِيلٍ بَطْنُهَا قَصِيرٌ ظَهْرُهَا هَادِيهَا شَطْرُهَا يَكْبُهَا خَصْرُهَا.

گفت پدر تو نیز از این مخافت بی آفت بگذشت ، این آفت بگذشت ، این هنگام دختر مالک بن عبیده بن هبل برسد و گفت ای عم از پدر من بگوی گفت پدر ترا چه باره بود؟

قَالَتْ: عَلَى الْكُرَّةِ الْأَنْوَحِ الَّتِي يَكْفِيهَا لَبْنُ اللَّقْوَحِ.

گفت پدر تو را با تیغ در گذرانیدند چون این بدانست بسوگواری پدر به های بگریست «فقال رجل ما اسوء بكاءها»، مردی گفت عجب ناخوش گریستی دارد زهیر گفت: «لا تعلم اليتيم البكاء»، یعنی پدر مرده را گریه می آموز و این سخن مثل شد.

78- لا تَجْزَعَنَّ مِنْ سُنَّةِ أَنْتَ سِرَّتْهَا

* لا تَجْزَعَنَّ مِنْ سُنَّةِ أَنْتَ سِرَّتْهَا (1)

اول کس خالد خواهر زاده ابو ذویب الهذلی بدین کلمات سخن کرد، و این چنان بود که وقتی ابو ذویب بمیان قبیله بنی عامر بن صعصعه عبور داد و بخانه عبد عمرو بن عامر فرود شد ، ام عمرو که زوجه عبد عمرو بود شیفته ابو ذویب شد وی نیز فریفته او گشت هر دو با یکدیگر نرد عشق باختند و در نهانی مواضعه نهادند ابو ذویب فرصتی بدست کرده زن عبد عمرو را برداشت و بقوم خویش گریخت و از بهر آن که بدو دست نیابد او را در بیغوله مخفی بداشت و گاه گاه بسوی او می شتافت و کام می راند و خواهرزاده ابو ذویب خالد که کودکی نارس بود و جمالی دلکش

ص: 347

داشت در میان او و أبو ذویب رسول بود و تقدیم خدمات او می نمود.

این بود تا خالد ببالید و بحد رشد و بلوغ رسید پس دل بخالد در بست و او را بخویشتن دعوت نمود و با او مضاجعت فرمود این وقت خالد پوشیده از ابو ذویب او را از بیغوله نخستین برآورد و بزایوه دیگر جای داد أبو ذویب از دیدار محبوب بی بهره

ماند و این شعر بگفت :

و ما حُمَّلَ البَحْتِي عام غياره *** عليه الوسوق بُرُّها و شعيرها

باعظم مَمَّا كنت حَمَلت خالداً *** و بعض امانات الرِّجال غرورها

فلَمَّا تراماه السَّباب و غِيَهُ *** و تُبِع منه فتنَةً و فجورها

لوی رأسه عَنَّا و مال بُوَدَّه *** اغانيج خود كان فينا يزورها

چون این سخن بخالد رسید او را بدین سخنان پاسخ گفت :

فهل انتِ اِمَّا امُّ عمرو و تبدلت *** سواك خليلاً دائب تستجيرها

فررت بها من عبد عمرو بن عامر *** و هي همَّه في نفسه و سجيرها

فلا تجز عن من سنَّه انتِ سرتها *** فاؤل راض سنَّه من يسيرها

و لا تك كالثور الذي دفنت له *** حديدُهُ حقفٍ دائباً يستشيرها

79- أَلْهَفٌ مِنْ قَضِيْبٍ

*أَلْهَفٌ مِنْ قَضِيْبٍ (1)

قضيب نام مردی است از قبایل عرب که بتجارت خرما روزگار می گذاشت و گاه گاه باراضی بحرین سفر کرده از مردی تمار ابتیاع رطب همی کرد و باز می شتافت و از کثرت بیع و شری در نزد مرد تمار خرما های ناسره و تباه شده فراوان فراهم آمده بود و چنان افتاد که یک روز مرد تمار همیان سیم و دینار خود را در جوف رطب های ناسره نهفت و از آن فراموش کرد و از آن سوی قضیب برای خرید خرما برسید تمار با خود اندیشید که این عرب مردی نادان است و نیک از بد نداند نیکو آنست که این رطب های تباه شده را بدو پیمایم و مقداری از آن رطب را با همیان زر در حمل

ص: 348

چون قضیب برفت و لختی راه به پیمود تمار با خویش آمد و بی توانی کاردی بر گرفت و از قفای قضیب بشتافت و چون او را بیافت گفت ای قضیب تو مردی نیکو بوده و من بتعجیل تبری تباه شده در حمل تو نهاده ام این بار فرو گذار تا بد را به نیک بدل کنم قضیب بار فرو گذاشت و تمار همیان دینار را بر آورد. آن گاه گفت ای قضیب هیچ دانی که چرا این کارد را با خود بر گرفتم گفت ندانم گفت از بهر آن بود که اگر ترا دیدار نکنم و بهمیان دینار دست نیابم با این کارد شکم خویش را بدرم قضیب آهی سرد بر آورد و گفت این کارد مراده تا نظاره کنم ، کارد را بگرفت و از کمال تلهف و تأسف شکم خویش را بدرید عروة بن حرام در صفت او گوید:

الا لا تلوما لیس فی اللوم راحة *** فقد لمت نفسي مثل لوم قضیب

80- ما وِزَاءُكَ يَا عَصَامَ

* ما وِزَاءُكَ يَا عَصَامَ (1)

اول کس که بدین کلمه سخن کرد حارث بن عمرو بود او یک تن از ملوک آل کنده است وقتی او را حدیث کردند که عوف بن محلم را دختر است که ماه و آفتاب از غیرت جمالش در حجاب رود و نفس ناطقه از طلاق لسانش بتاب شود از صباح دیدار و فصاحت گفتار برزیادت برزانت رأی و اصابت عقل نامبردار است حارث بن عمرو زنی از آل کنده را که عصام نام داشت و بفظانت و فراست معروف بود فرمان داد که بسرای عوف بن محلم شیبانی رفته و مخائل و محاسن دختر او را باز دانسته باز آید.

عصام بر حسب فرمان برفت و نخستین بنزدیک امامه دختر حارث که ضجیع عوف بود رسید و قصه خواستاری حارث بن عمرو را شرح داد، امامه دختر را طلب کرد و گفت ای فرزند عصام مکانت خاله تو دارد و اینک از برای فحص حال تو رسیده هیچ عضوی از اعضای خود را از وی پوشیده مدار و از آن چه سؤال کند از پاسخ توانی

ص: 349

مجوی ، پس عصام بروی در آمد و بی پرده بر تمامت اعضای او نگران شد و از نزدیک او بیرون شد و همی گفت:

تَرَكَ الْخِدَاعَ مَنْ كَشَفَ الْقِنَاعَ .

و این سخن مثل شد و از آن جا طی طریق کرده بحضرت حارث آمد چون حارث او را دیدار کرد گفت : «ما وَرَاءَكَ يَا عَصَامِ»

یعنی چه از پس پشت انداختی و آهنگ ما ساختی و اگر نه چه از پیش روی داری زیرا که لفظ وراء از اضداد است و این سخن در عرب مثل شد ، بالجمله عصام عرض کرد «صَرَّحَ الْمَخْضُ عَنِ الرَّيْدِ»، کنایت از آن که آن چه مستور بود از پرده بر آوردم «ثُمَّ قَالَتْ رَأَيْتَ جِبْهَةً كَالْمَرْأَةِ الْمَصْقُولَةَ يَزِينُهَا شَعْرُ حَالِكٍ كَاذِنَابِ الْخَيْلِ ان ارسلته خلته السلاسل و ان مشطته قلت عناقيد جلاها الوابل و حاجبين كأنهما خطا بقلم او سُودًا بحممٍ تَقْوَسَا عَلَى مِثْلِ عَيْنِ الطَّبِيَّةِ الْعَبْهَرَةِ بَيْنَهُمَا أَنْفٌ كَحَدِّ السَّيْفِ الصَّانِعِ حَفَّتْ بِهِ وَ جَنْتَانِ كَالأُرجوانِ فِي بِيَاضِ كَالجَمَانِ شَقٌّ فِيهِ فَمِ كَالخَاتَمِ لِذِيذِ الْمَبْتَسِمِ فِيهِ ثَنَايَا عَنْ ذَاتِ أَشْرٍ تَقَلَّبَ فِيهِ لِسَانًا بِفَصَاحَةٍ وَ بِيَانِ بَعْقَلٍ وَافِرٍ وَ جَوَابٍ حَاضِرٍ تَا فِيهِ شَفْتَانِ حَمْرَاوَانِ تَخْلِبَانِ رِيقًا كَالشَّهْدِ إِذَا ذَلِكَ .

فِي رِقْبَةٍ بِيَضَاءِ كَالْفَصَّةِ رَكِبَتْ فِي صَدْرٍ كَصَدْرٍ تَمَثَّلَ دُمِيَّةٌ ، وَ عَضْدَانِ مَدْمَجَانِ يَتَّصِلُ بِهِمَا ذِرَاعَانِ لَيْسَ فِيهِمَا عَظْمٌ يَمَسُّ وَلَا عِرْقٌ يَجْسُّ رَكِبَتْ فِيهِمَا كَفَّانِ دَقِيقٌ قَصْبُهُمَا لَيْنٌ عَصْبُهُمَا تَعْقِدُ أَنْ شَتَّ مِنْهُمَا الْإِنَامِلُ نَتَأْفِي ذَلِكَ الصَّدْرَ ثَدْيَانِ كَالرُّمَّانَيْنِ تَخْرَقَانِ عَلَيْهَا ثِيَابَهَا تَحْتَ ذَلِكَ بَطْنٌ طَوِيٌّ طَوِيٌّ الْقَبَاطِيُّ الْمَدْمَجَةُ كَسْرٌ عَكْنًا كَالْقِرَاطِيِّسِ الْمَدْرَجَةِ يَحِيطُ بِتِلْكَ الْعَكْنِ سَرَّةٌ كَالْمَدَّهِنِ الْمَجْلُوِّ خَلْفَ ذَلِكَ ظَهْرٌ فِيهِ كَالجَدُولِ يَنْتَهِي إِلَى خَصْرِ لَوْلَا رَحْمَةُ اللَّهِ لَا نَبْتَرُ .

لَهَا كَفْلٌ يُقْعِدُهَا إِذَا نَهَضَتْ وَ يَنْهَضُهَا إِذَا قَعَدَتْ كَأَنَّهُ دَعَصُ الرَّمْلِ لَبْدُهُ سَقُوطُ الطَّلِّ تَحْمَلُهُ فَخْدَانٌ لَفَاوَانٌ تَحْتَهُمَا سَاقَانِ خَدَلْتَانِ كَالْبُرْدَتَيْنِ شَبِينَا بِشَعْرِ اسْوَد

كانه حلق الزرد تحمل ذلك قدمان كحذو اللسان فتبارك الله مع صغرها كيف تطيقان حمل ما فوقهما»، گفت جبهتی دیدم چون آینه زدوده از زنگ مزین بگیسوی شبه رنگ (1) چوش رها کند زنجیر های تابزده و چون شانه زند مرغزار آب زده و دو ابرو که گمان کنی صورتگر دو خط نگاشته یا بسیاهی دو کمان افراشته بر فراز چشم آهو که فریبی تر از سینه تیهوست و عرنین بینی از میان دو ابرو نموده چون دم تیغ زدوده و از دوسوی پیوسته بدو گونه که مانند؛ گلغونه (2) است و برشکفته از مرارید ناسفته دهانی چون حلقه نگین باخنده شکریز درج درّ عدن هجر اسانی لسن که بفصاحت خویشی جوید و از سؤال بیاسخ پیشی گیرد و گنجور این خزانه دو لب نوشین است که از رضاب با نوش همنشین است.

گردنش چون سبیکه نقره برفراز سینه چون درّه با دو بازو و دو ساعد که از شحم بهم در رفته و لحم بروی هم خفته نه استخوانش را فهم توان کرد و نه عروقتش را بوهم توان جست حاوی دو کف که از باریکی نی و نرمی پی اگر خواهی عقد انمله کنند و از چنان سینه بمانند نار دو پستان بردمیده که با همه نعومت ملمس از آکندگی جامه اطلس درد و از فرود این دو پستان شکمی چون پشت قاقم بهم در پیچیده چون دیباج مصری و شکن برشکن افتاده چون قرطاس چینی و این شکم صافی احاطه کرده است نافی را مانند غالیه دان آکنده از مشک و بان (3) از پس آن پستی است که جداول شکنهاش از کمر گاه گذرد آن کمر که اگر فضل خدایش نگهدار نبود استوار نبود.

و از فرود آن کمر کفلی که از گرانی حمل و فزونی ثقل چون برخاستی بنشستی و چون بنشستی برخاستی گفتی تلی است از رمل که باران بهارانش بر آشوفته و بر زیر هم کوفته و این بار گران را دوران غربی و دو ساق ممتلی حمل می داد که از اونت در رضا و دانسته باش کبیر کردن

ص: 351

- 1- شبه سنگی است سیاه و براق و در سبکی چون کاهر با است و محترق می شود.
- 2- گلغونه یا گلگونه آن چه مانند گل سرخ باشد، و سرخاب را هم گویند.
- 3- نام درختی است که میوه آن را حب البان و در فارسی تخم غالیه خوانند.

شعر اسود بدرع مزرد پوشیده بود شگفت تر آن که دو قدم که نرمی و نازکی یک قطعه از زبان داشت توان این همه بارگران داشت «فتبارك الله أحسن الخالقين»

چون حارث بن عمرو این کلمات را اصغافرمود هوایش در طلب او دو چندان گشت و کس نزد عوف بن محلم فرستاد او را کابین بست و زر و سیم بفرستاد تا او را جهاز کردند و تحویل حضرت شوهر را خط جواز دادند ، این وقت امامه فرزند را طلب کرد و گفت ای دخترک من «انّ الوصیّة لو ترکت لفضل فی ادب ترکت لذلك منك ولكنّ النساء للرجال خلقن و لهنّ خلق الرجال»، ای فرزند اگر ترک وصیت سزاوار بود از بهر و شدّة حاجت‌ها ایها کنت اغنی الناس عنه ولكنّ النساء للرجال خلقن و لهنّ خلق الرجال»، ای فرزند اگر ترک وصیت سزاوار بود از بهر آن کس که خود مؤدب و مجرب است از بهر تو سخن نمی کردم چه مؤدب و مجرب لکن فراموش را فراموش آرد و دانا را توانا کند اگر زن بمهر گستری و توانگری پدر و مادر از شوهر مستغنی افتادی تو غنی تر از تمامت زنان بودی لکن زن از بهر مرد و مرد از برای زن آفریده شد «یا بُنیّة انک فارقت الجوّ الّذی منه خرجت و خلّفت العشّ الّذی منه درجت الی وکر لم تعرفیه و قرین لم تألّفیه فأصبح بملکه علیک رقیباً و ملیکاً فکونی له امة یکن لک عبداً و شیکاً.

یا بُنیّة احملي عني عشر خصال یکن لک ذُخراً و ذُکراً: الصحبة بالقناعة و المعاشرة بحسن السّمع و الطاعة و التّعهد الموقع عینه و التّفقّد الموضع انفه فلا- تقع عیناه عنک علی قبیح ولا یشمّ منک الاّ اُطیب ریح و الکحل أحسن الحسن الموجود و الماء اُطیب الطیب المفقود و التّعهد لوقت طعامه و الهدوء عنه حین منامه فانّ حزازة الجوع ملهبة و تنغیص النوم مبغضة و الاحتفاظ ببيته و ماله و الادعاء علی نفسه و حشمه و عیاله، فانّ الاحتفاظ بالمال حسن التقدير و الارعاء علی العیال و الحشم حسن التّدبیر.

ولا تقشی له سرّاً ولا تعصی له امرأ فانّک ان افشیت سرّه لم تامنی غدیره و ان عصبت امره اوغرت صدره ثمّ اتقی مع ذلك الفرح ان کان ترحاً و الاکتیاب

عنده ان كان فرحاً فان الخصلة الأولى من التقصير و الثانية من التكدير و كوني اشدّ ما تكونين له اعظماً يكن اشدّ ما يكون لك اكراماً و اشد ما تكونين لهم وافقة يكن اطول ما تكونين له مرافقة و اعلمي أنّك لا تصلين الى ما تحبين حتى تؤثرى رضاه و هواه على هواك فيما احببت و كرهت و الله يخيرلك».

گفت ای دخترک من هجرت می کنی از کاشانه که از آن جا بردمیدی و بجای می گذاری آشیانه که در آن جا بیالیدی باهنگ مأمنی که هرگزت مسکن نبوده و انیسی که هرگزت جلیس نگشته پس با مداد کند و حال آن که بر تو نگاهبان و حکمران باشد، لاجرم او را چنان باش که برده تا ترا چنان باشد که بنده ای، دخترک من ده خصلت از من ذخیره بردار و تذکره می دار، زلال مصاحبت را بشدت مراقبت مکدر مدار و طریق معاشرت را جز بقدم الطماعت مسیار، چنان باش که در مطمئحش نکوهیده و در مضجعش ناستوده نیائی و پرهیز از خوی خشن و بوی نتن و نیز چشم را با سرمه آرایش کن و تن را با آب پیرایش ده که زنان را سهل تر و نیک تر زینتی است.

و همچنان شوهر را بوقت طعام بساز و بهنگام کار منام بپرداز چه مجاعت نایرة غضب ملتهب کند و سهر مورث خشم و بطر گردد و بر تست حصانت دار و مال و حراست عبید و عیال چه حفظ مال و عیال از محاسن تقدیر و میامن تدبیر است و هر گزش طریق بیفرمانی میوی و رازش را باکس مگوی چه بر تو از کشف سر حیلت اندوز آید و از بیفرمانی کین توز گردد و پرهیز از آن که چون شادمانه باشد غمخانه آئی و چون غم اندوز شود فرحت افروز گردی، چه نخستین جنایت است و آن دیگر غوایت.

و او را بهتر کس باش از در تعظیم تا ترا بهتر کس باشد از برای تکریم و بهتر کس باش در پختن هوا تا بهتر کس باشدت در جستن رضا و دانسته باش که بر گردن آرزو سوار نشوی تا رضای او را بر رضای خود و هوای او را بر هوای خود اختیار نکنی ای فرزند خداوند ترا در این امر بهره خیر فرماید، از پس اصفای این کلمات

بار بر بست و بخانه حارث بن عمرو شتافت و در سرای او مکانت بزرگ بیافت هفت از بزرگان و ملوک یمن از فرزندان اویند.

82- مَقْتَلُ الرَّجُلِ بَيْنَ فِكَيْهِ

*مَقْتَلُ الرَّجُلِ بَيْنَ فِكَيْهِ (1)

از مقتل زبان را خواهند چه بسیار افتد که زبان بسبب سخنان نابهنجار مرد را موضع قتل باشد و تواند بود که از مقتل مصدر میمی خواهند آن گاه از در مبالغه گویند قتل مرد یا قاتل مرد زبان است اول کس که بدین کامه سخن کرد اکثم بن صیفی بود آن هنگام که فرزندانش را از برای وصیت حاضر ساخت.

فَقَالَ : تَبَارُوا فَإِنَّ الْبَرَّ يَبْقَى عَلَيْهِ الْعَدَدُ وَ كُفُّوا أَلْسِنَتَكُمْ فَإِنَّ مَقْتَلَ الرَّجُلِ بَيْنَ فِكَيْهِ إِنَّ قَوْلِي الْحَقُّ لَمْ يَدْعُ لِي صَدِيقًا صَدِّدُكَ مَنْجَاةً، لَا يَنْفَعُ التَّوَلِّيَ لِمَا هُوَ وَاقِعٌ ، وَ فِي طَلَبِ الْمَعَالِي يَكُونُ الْعَنَاءُ الْإِقْتِصَادُ فِي السَّعْيِ أَبْقَى لِلْجَمَامِ ، مَنْ لَمْ يَأْسُ عَلَى مَا فَاتَهُ وَدَعَّ بَدَنَهُ وَ مَنْ قَنَعَ مَا هُوَ فِيهِ قَرَّتْ عَيْنُهُ ، التَّمَدُّمُ قَبْلَ السَّ نَدِيمُ أَصْبَحَ عَدَدَ رَأْسِ الْأَمْرِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَصْبَحَ عِنْدَ نَبِيٍّ لَمْ يَهْلِكْ مِنْ مَالِكَ مَا وَعَظَكَ ، وَيَلُّ لِعَالَمِ أَمْرٍ مِنْ جَاهِلِهِ يَسَابُهُ الْأَمْرُ إِذَا أَقْبَلَ وَإِذَا أَدْبَرَ عَرَفَهُ الْكَيْسُ وَالْأَحْمَقُ .

الْبَطْرُ عِنْدَ الرَّخَاءِ مُحْمَقٌ وَالْعَجْزُ عِنْدَ الْبَلَاءِ أَفْنٌ لَا تَغْضَبُوا مِنَ الْيَسِيرِ فَإِنَّهُ يَجْنِي الْكَثِيرَ ، لَا تُجِيبُوا فِيمَا لَمْ تُسْأَلُوا عَنْهُ وَ لَا تَصَدِّحُوا مِمَّا لَا يُضْحِكُ مِنْهُ تَنَالُوا فِي الدِّيَارِ وَلَا تَبَاغَضُوا فَإِنَّهُ مَنْ يَجْتَمِعُ

ص: 354

يَتَفَعَّقُ عُمْدَهُ الزُّمُومَا النَّسَاءَ الْمَهَابَةَ نَعَمَ لَهُوَ الْحُرَّةُ الْمَغْزَلُ حَيْلَةٌ مَنْ لَا حَيْلَةَ لَهُ الصَّبْرُ إِنْ تَعِشَ تَرَّ مَا لَمْ تَرَهُ، الْمَكْثَارُ كَحَاطِبِ لَيْلٍ، مَنْ أَكْثَرَ
أَسْقَطَ، لَا تَجْعَلُوا اسْرًا إِلَى أُمَّةٍ. و در تضمین این مثل گفته اند:

رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً أَطْلَقَ مَا بَيْنَ كَفَّيْهِ وَأَمْسَكَ مَا بَيْنَ فَكَّيْهِ.

و ابوالفتح بستى هم در معنى این مثل انشاد این شعر کرده:

تَكَلَّمَ وَ سَدَّدَ مَا اسْتَطَعَتْ فَائِمًا *** كَلَامِكَ حَيْثُ وَ السَّكُوتُ جَمَادٍ

فَان لَمْ تَجِدْ قَوْلًا سَدِيدًا تَقُولُهُ *** فَصَمْتُكَ عَنْ غَيْرِ السَّدِيدِ سَدَادٍ

ابو أحمد منصور بن محمد الهروی هم درین معنى گوید:

إِذَا كُنْتَ ذَا عِلْمٍ وَ مَارَاكَ جَاهِلٌ *** فَأَعْرَضَ فَفِي تَرْكِ الْجَوَابِ

وَ إِنْ لَمْ تَصِبْ فِي الْقَوْلِ فَاسْكُتْ فَائِمًا *** سَكُوتُكَ عَنْ غَيْرِ الصَّوَابِ

83- مَا يَوْمُ حَلِيمَةَ بَسْرٌ

* مَا يَوْمُ حَلِيمَةَ بَسْرٌ (1)

این حلیمه دختر حارث بن جبلة ال-کبر غسانی است وقتی چنان افتاد که حارث بن جبلة از برای مقاتلت با منذر بن ماء السماء تجهیز لشکر همی کرد حلیمه که دوشیزه بکمال جمال بود ظرفی را از طیب آکنده ساخته برداشت و بر لشکریان عبور همی داد تا بر آن قانون که در ذیل قصه های احلاف رقم شد، لشکریان را در جنگ منذر بن ماء السماء هم سوگند سازد و این روز از ایام بزرگ عربست و این مثل را از برای کار های مشهور همی گویند نابغه ذبیانی در صفت شمشیر انشاد کند:

تَخِيرَنَّ مِنْ أَمَانِ عَهْدِ حَلِيمَةَ *** إِلَى الْيَوْمِ قَدْ جَرَّ بَنَ كُلِّ التَّجَارِبِ

تَقَدُّ السَّلُوقِيَّ الْمُضَاعَفِ نَسِجَهُ *** وَيُوقِدَنَّ بِالصُّفْحِ نَارَ الْحَبَابِ

ص: 355

بالجمله حارث بن جبلة لشکر براند و در برابر منذر بن ماء السماء صف راست کرد مردی از قبیله حنیفه که او را شمر بن عمرو می نامیدند از سوی مادر نسب با غسانیان داشت و این وقت در جیش منذر بن ماء السماء بود و بدانست که درین مقاتلت ظفر بامنذر خواهد بود لاجرم اسب براند و بنزدیک حارث بن جبلة آمد و گفت چه می اندیشی همانا ترا هرگز توان دار و گیر با این لشکر نیست حارث بن جبلة بیمناک شد و صد تن از مردم خود را گزیده کرد و گفت هم بنزد منذر بن ماء السماء شتاب گیرید و او را آگهی دهید که من از کرده پشیمانم و آن چه تو گوئی اطاعت کنم چون لشکر او این سخن را اصفا کنند دیگرگون شوند و از کار باز ایستند چون او را غره و غافل یافتید بیکبار هم آهنگ شوید و بر او بتازید و خونس بریزید.

این هنگام حلیمه را فرمان کرد که دعاء طیب را بر آورده بر ایشان عبور داد و این صد تن را مطیب و هم سوگند ساخت پس ایشان برفتند و شمر بن عمرو نیز با ایشان بشتافت چون پیام با منذر بردند فریفته شد و لشگرش شاد و مغرور شدند و فتوری در عزم و حزم ایشان افتاد درین وقت مردم حارث بر منذر بن ماء السماء حمله بردند و خونس بریختند ازین جا گفته شد «ما یوم حلیمه بسر»، و این سخن مثل گشت.

84- مَرَعَى وَ لَا كَالسَّعْدَانِ

*مَرَعَى وَ لَا كَالسَّعْدَانِ (1)

همانا سعدان از برای چرانیدن شتران بهتر نباتست و آن در اراضی سهل بروید نابغه گوید:

الْوَاهِبُ الْمَانَّةُ الْأَبْكَارَ رَيْنَهَا *** سَعْدَانُ تَوْصَحَ فِي أَوْبَارِهَا اللَّبْدُ

این مثل را آن جا گویند که بخواهند چیزی را بر امثال و اقران فضیلت دهند و اول کس خنساء دختر عمرو بن الشرید بدین کلمه سخن کرد و این چنان بود که خنساء بعد از مرگ برادرش صخر چون موسم حج برسید آهنگ مکه کرد و در مکه یک روز هند زوجه ابوسفیان را دیدار کرد که همی می گریست و مرثیه می کرد و جماعتی

ص: 356

برگرد او انجمن بودند و این بعد از جنگ بدر بود که پدر هند عتبه و عمّ او شیبه و برادرش ولید بدست علی علیه السلام مقتول گشت چنان که بشرح رفت بالجمله خنسا بنزدیک هند آمد و گفت بر که می گری گفت بر بزرگان و سادات قبیله مضر خنسا گفت از آن چه مرثیه کرده لختی بر من قرائت کن هند این شعر انشاد کرد :

ابکی عمود الابطّحین کلیهما *** و مانعها من کلّ باغٍ یریدها

ابی عتبه الفیاض و یحک فاعلمی *** و شیبیة و الحامی الذّمار ولیدّها

اولنک اهل العزّ من آل غالب *** و للمجد یوم حین عدّ عدیدها

خنسا چون اصغای این کلمات کرد گفت مرعی ولا کالسعدان یعنی این مردم نیکو بودند لکن مانند صخر نیستند و این شعر بگفت :

ابکی ابا عمرو بعین غزیرة *** قلیل اذا تغفی العیون رقودها

و صخر أو من ذا مثل صخر اذا بدا *** بسامیة الابطال قبا یقودها

این بگفت و سخت بگریست همانا مرعی درین مثل خبر مبتداء محذوفست گویا چنین گفته اند «هذا مرعیّ جید و لیس فی الجوده مثل السعدان» و این سخن از خنسا در عرب مثل شد.

85- مَا وَلَا كَصَدَاءَ

*مَا وَلَا كَصَدَاءَ (1)

گویند صدّاء بادال مهمله مشدّد نام چاهی است که بعدوبت آب در میان عرب نامبردار است چنان که ضرار سعدی در صفت آن گوید :

و ائی و تهیامی بزینب کالذی *** یطالب من احواض صدّاء مشربا

یری دون یرد الماء هولاً و ذادۀ *** اذا اشتدّ صاحبوا قبل ان یتجنّبا

می گوید چنان که از انبوه واردین بآب صدّاء نتوان دست یافت از زینب نیز بسبب فرط حسن و کثرت نظارگان نتوان بهره گرفت همانا دختر هانی بن قبیصه بشرط زناشوئی در سرای لقیط بن زراره می زیست چون لقیط مقتول گشت چنان که در مجلّد دویم از کتاب اول رقم کردیم مردی از قبیله دارم او را کابین بست لکن

ص: 357

دختر هانی همواره بیاد شوهر نخستین می زیست و بر فوت او دریغ می خورد یک روز شوهر با او گفت او چه دیده از لقیط که همواره از ذکر او بیرون نشوی؟ گفت لقیط از همه روی نیکو بود خاصه از خاطر بیرون نشود آن روز که از نخجیر گاه باز آمد که هنوز خون نخجیرش بر دامن پیراهن علامتی بود و همچنان نفخه مشک از او پراکنده می رفت و رایحه خمر از دهانش بر می دهد از راه برسد و مرا بر سینه خود برچفسانید و نیک بیوئید کاش همان وقت مردم و از پس او دریغ نخوردم شوهر چون این بشنید هم چنان خمر بخورد و نخجیر بکرد و باز شتافت وزن را بر سینه فشار داده «فقال ماء ولا كصداء» زن گفت آبی است اما چون آب صداء نتواند بود، و این سخن مثل گشت.

86- مِنْكَ أَنْفُكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعٌ

*مِنْكَ أَنْفُكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعٌ (1)

اول کس که این سخن کرد قنفذ بن جعونه مازنی بود که با ربیع بن کعب مازنی گفت و این چنان بود که یک روز ربیع بن کعب اسب خویش را که بهترین اسب ها بود با برادرش کمیش سپرد که آن را بمیان قبیله بر دو بدارد و این کمیش مردی بغایت احمق بود چون اسب را بگرفت و برنشست و بیرون شد و با چند تن از مردم خود طی مسافت همی کرد قراد بن جرم که از حمق کمیش بدرستی آگهی داشت، طمع در اسب بست و با کمیش طریق مصاحبت و مرافقت سپرد و نام و نسب خود را پوشیده داشت و انتهاز فرصت می برد تا یک روز کمیش را نگریست که یکنه سوار شد و رهسپار گشت.

قراد نیز بر شتر خویش بر آمد و نیک براند تا کمیش را دریافت گفت ای کمیش هیچ می خواهی کوری را که با او خماری از زر سرخ باشد پس آن کور را بخانه بری و بداری و بسبب آن حمار زر هرگز روی فقر و فاقه نه بینی گفت این چگونه تواند بود قراد گفت این کار از من ساخته شود لکن این کور و حمار جز بشب دیده نشود و جز من کس نتواند دید اگر خواهی اسب خویش بهمن سپار تا این خدمت بپای برم

ص: 358

کمیش گفت اینک اسب قراد اسب را بگرفت و شتر خویش را بدو سپرد و گفت هم در این جا بباش تا فردا این ساعت باز آیم و آن چه گفتم باز آرم، این بگفت و اسب برانگیخت و برفت چون از دیدار کمیش ناپدید گشت بدین شعرها مترنم بود:

ضیعت فی العیر ضلالاً مهرکا *** لثطعم الحیّ جمیعاً عیرکا

فسوف تاتی بالهوان اهلکا *** و قبل هذا ما خدعت الأنوکا

کمیش تا روز دیگر آن هنگام بایستاد و از قراد خبری نیافت و سخت جوعان و عطشان بود ناچار طریق مراجعت گرفت و با خود اندیشید که اگر برادرم ربیع از اسب پرسش کند در پاسخ گویم که اسب بصورت شتر برآمد بالجمله چون بمیان قبیله آمد و ربیع او را دیدار کرد دانست که او را فریفته اند و اسب را بر بوده اند گفت هان ای کمیش با اسب چکردی؟ گفت اسب بگونه شتر تبدیل شد و اینک شتر است که آورده ام گفت زین اسب چه شد کمیش گفت زین اسب را فراموش داشتم و اگر نه جواب باز می دادم ربیع در خشم شد و او را بنخاک در افکند و همی خواست تا سرش از تن دور کند این وقت قنفذ بن جعونه گفت ای ربیع «انّ انفک منک و ان کان اجدع»، اگر کمیش بد است و اگر نیک از خود دور نتوانی داشت و این سخن مثل شد اما از آن سوی چون قراد با اسب بقبیله خویش آمد این شعر بگفت:

رایت کمیشاً نوکۀ لی نافع *** و لم ار نوکا قبل ذلك ینفع

یؤمّل عیراً من نضار و عسجد *** فهل کان فی عیر کذک مطمّع

و قلت له امسک قلوصلی ولا ترم *** خداعاً له إذ ذو المکاند یخدع

87- مَنْ يُرِیْوَمَا یُرِیْ بِهِ

*مَنْ يُرِیْوَمَا یُرِیْ بِهِ (1)

اول کس که بدین کلمه سخن کرد، کلحب بن شؤبوب الاسدی بود کلحب بخباثت طبع و شر است خوی نامور بود و بسیار وقت یکنه بر قبیله طی غارت می برد و مردم طی را زحمت می کرد یک روز حارثه بن لام الطائی که قائد قوم بود عنرم را که بدلآوری و شجاعت نام داشت طلب کرد و گفت توانی دفع این خبیث را کفایت

ص: 359

کرد عرض کرد توأم پس ده تن از مردم قبیله را ملازم خدمت او فرمود تا دیدبانان و جاسوسان او باشند و از کلحبد بده آگهی آرند .

این بود تا یک روز تنی ازین جواسیس کلحب را در سایه درختی بخواب نگرست و اسبش را در کنار درخت بسته یافت در زمان بشتافت و عترم را بیآگاهانید پس همگروه بتاختند و در گرد کلحب پره زدند این وقت عترم با یک تن از مردم خود پیش شد و هر دو دست او را از چپ و راست بگرفتند کلحب چشم بگشود و قوت کرد و یکدست خود را برهائید و با دست رهیده گلوی عترم را بگرفت و چنان بفشرد که در زمان جان بداد مردم عترم چون این بدیدند بیدرنك بتاختند و همدست شده کلحب را فرو گرفتند و دست بگردن بستند .

حوذة بن عترم که حاضر بود گفت ای قوم کلحب را بمن گذارید تا بجای خون پدر قصاص کنم گفتند اگر تو او را هلاک سازی ما تو را زنده رها نکنیم باش تا همچنانست بسته بنزدیک حارثه بریم حکم او راست پس کلحب را بنزدیک حارثه آوردند

فَقَالَ لَهُ حَارِثَةُ: يَا كَلْحَبُ إِنَّ كُنْتَ أَسِيرًا فَطَالَمَا أَسْرَتَ، فَقَالَ كَلْحَبُ: مَنْ يُرِيؤُ مَا يُرِي بِهِ.

حارثه گفت ای کلحب اگر اسیر شدی بساکس را که اسیر کردی کلحب گفت کسی که روزی را می بیند هم دیده می شود بدان روز (1) یعنی هر کاری را کیفری از پی است و این سخن کلحب در میان عرب مثل شد این وقت حوذة بن عترم پیش شد و عرض کرد کاجب را بمن سپارید تا قاتل پدر را کیفر کنم حارثه گفت ترا باشد قوم در گفت و شنود بودند و کلحب نیرنگ رهائی می باخت، ناگاه بند بگشود و بجست جماعتی که حاضر بودند بر اسب ها برنشستند و چندان که بشتافتند دست بدو نیافتند ناچار مراجعت کردند حوده این شعر از در افسوس گفت

ص: 360

1- بلکه : هر کس روزی را بکسی بنمایاند، مثل آن روز را بدو بنمایانند ، مؤلف «یر» در «من یر» را از باب ثلاثی گرفته در صورتی که از باب افعال است.

الی الله اشکو ان اؤب و قد ثوی *** قتیلا فاردی سید القوم عترم

فمات ضیاعاً هکذا بید امرء *** لئیم فلولا قیل ذوالوتر معلم

چون شعر حوده به کلحرب رسید و اصغنا نمود که او را لئیم خوانده در پاسخ انشاد این شعر کرد :

احوذة ان تفخر و تزعم انئی *** لئیم فمئی عترم اللوم الام

فاقسم بالبيت المحرّم من منی *** الیه برّ صادق حین یقسم

لضبّ یعفر فی قفار و ضبّة *** جموع و یربوع الفلامنک اکرم

فهل انت الاّ خنفساء لئیمة *** و خالک یربوع و جدک شیهم

اتوعدنی بالمنکرات و انئی *** صبور علی ماناب جلد صلخدم

فان افن او اعمر الی وقت مدّة *** فائی ابن شوّبوب جسور غشمشم

88- مَنْ يَنْكَ الْعَيْرَ يَنْكَ نَيْبَاكَ

*مَنْ يَنْكَ الْعَيْرَ يَنْكَ نَيْبَاكَ (1)

یعنی کسی که وطی کند با حمار وحشی چنانست که با وطی کننده قوی در سپوخته است این مثل را آن جا گویند که کس بر غالبی غلبه کند و اول کس خضر بن شبل الخثعمی این سخن کرد ، همانا خضر را زنی بود که سلمی نام داشت و سلمی را با مردی که هشیم نام داشت در نهانی ساز مخالطتی بود وقتی چنان افتاد که خضر را از زر و سیم مبلغی عظیم بدست شد و این جمله را در بنگاه درختی مدفون ساخت و این قصه را با سلمی حدیث کرد.

سلمی را از شوهر دیگر دختر کی بود او را پیش خواند و گفت هم اکنون بشتاب و هشیم را از آن دفینه آگهی ده تا از بهر خویش برگیرد ، آن دختر نخست را آگهی برد و از پس آن بنزدیک خضر آمد و از آن راز پرده بر گرفت و گفت بیم داشتم که سخن مرا استوار نداری و مرا آسیب زنی ازین روی نخستین هشیم را آگهی دادم اکنون اگر خواهی فحوص این حال توانی کرد خضر چون این بشنید بر اسب خویش بر آمد و راه دفینه پیش آمد و راه دفینه پیش داشت و این شعر بگفت

ص: 361

یا سلم قد لاحلی ما کان یبلغنی *** عنکم فایقنت ائی کنت مأکولاً

وقد حبوتک اکراماً و منزلة *** لو کان عندک اکرامیک مقبولاً

فقد اتانی بما قد کنت احمده *** من سرّها انّ امری کان تضلیلاً

فسوف ابدل سلمی من جنایتها *** هلکا و اتبعه منها عقابیلأ

و سوف أبعث إن مدّ البقاء لنا *** علی هشیم مرتاتٍ مناکیلاً

وقتی خضر راه پپای برد و بجای دفینه رسید مکشوف افتاد که هشیم پیش دستی کرده آن زر و سیم را مأخوذ داشته خضر غممنده گشت و افسوس همی خورد ولکن این راز را پوشیده بداشت و بسرای خویش مراجعت کرد و روزی چند با زن طریق مرافقت و موافقت سپرد آن گاه روزی گفت ای سلمی رازی بنزدیک تو بودیعت خواهم گذاشت همانا با غواصی بازخوردم که از فرضه دریا می رسید و دو مروارید غلطان که بهائی گران داشت با او بود غواص را بکشتم و مروارید ها را بر گرفته در فلان موضع نهفتم و از آن سوی با دختر گفت آن گاه که سلمی ترا بسوی هشیم گسیل خواهد ساخت نخستین مرا آگهی ده.

پس سلمی فرصتی بدست کرده دختر را طلب کرد و از آن حدیث بسوی هشیم پیام فرستاد لاجرم آن دختر نخست خضر را بیآگاهانید و باجارت او پیام سلمی را بهشیم، برد خضر دانست که هشیم بی توانی آهنگ دفینه خواهد کرد بی درنک بر اسب خویش بر نشست و با برادر خود صید بشتافت و از آن پیش که هشیم در رسد در راه او کمینگاهی گرفت این وقت هشیم از راه برسید و بدین شعر ها تغنی همی کرد :

سلبتک یا بن شبل وصل سلامی *** و مالک ثم تُسلبُ درّ تاکا

و أنت الیوم مغبون ذلیل *** تسامُ العاد فینا و الهلاکا

إذا ما جنت تطلب فضل مال *** ضربت ملیحةً خوداً ضناکا

و ترجع خائباً کمداً حزیناً *** تحکُ جلید فقحتک احتکاکا

ناگاه خضر از کمین بیرون جست و گفت «من ینک العید ینک نیاکا»، و هشیم را بگرفت و سخت به بست و گفت بازگوی آن مال که از من بر بودی بکجا نهفتی هشیم

ناچار نشان بگفت پس خضر گردن او را بزد و مال خود را بر گرفت و باز سرای شده سلمی را نیز بکشت و آن دختر را بجای سلمی بداشت.

89- مَنْ يَشْتَرِي سَيْفِي وَ هَذَا أُنْزُهُ

*مَنْ يَشْتَرِي سَيْفِي وَ هَذَا أُنْزُهُ (1)

اول کس حارث بن ظالم بدین کامه سخن کرد همانا وقتی خالد بن جعفر بن کلاب زهیر بن جذیمه عسی را بکشت دانست که مردم غطفان او را زنده نخواهند گذاشت، جهان بر وی تنگ شد ناچار با برادرش عتبه بدرگاه نعمان بن منذر که این وقت پادشاه حیره بود گریخت و در پناه او روز همی گذاشت، از آن سوی قیس بن زهیر بخونخواهی پدر تجهیز لشکر همی کرد و همی خواست تا با بنی عامر رزم دهد حارث بن ظالم با او گفت تو ساخته حرب خویش باش من می روم تا خالد را با تیغ بگذرانم.

قیس گفت این چگونه می شود خالد در پناه نعمان روز می گذارد؟ حارث گفت اگر همه در حجره خاص نعمان است او را زنده نگذارم این بگفت و راه حیره پیش داشت و بحضرت نعمان آمده اجازت بار حاصل کرد و در مجلس نعمان اذن جلوس یافت و چون مردی دانا بفنون ادب و عالم بایام عرب بود نعمان بدیدار او شادمان شد و مقداری تمر بر خوان داشتند همی خوردند و حدیث کردند.

عندمة خالد که نیز حاضر مجلس بود از اقبال نعمان با حارث کوفته خاطر گشت و روی باحارث کرد و گفت هیچ شکر مرا نمی گذاری گفت از بهر چه ترا شکر گویم؟ خالد گفت من زهیر را بکشتم و از پس او تو سید غطفان شدی چون حارث این سخن بشنید از شدت خشم رگده در پشت او در افتاد و دستش از غضب لرزان گشت و گفت تو زهیر را بکشتی؟ و از اضطراب آن تمر ها از دستش بریخت نعمان چون این بدید با که در دست داشت خالد را اشارت به بیرون شدن کرد تا مبادا حارث دیوانه وار بر او تازد و خونش بریزد لاجرم خالد بیرون شد و با برادرش عتبه بخیمه خویش در رفت و دامن خیمه فرو گذاشت و بخفت

ص: 363

از پس او حارث بن ظالم بمنزل خویش آمد و بیود تا شب تاریک شد و مردم بختند پس تیغ بر کشید و تاختن کرده بکنار خیمه خالد آمد و اشراج خیمه را قطع کرد و بدرون خیمه شد خالد را خفته یافت او را از خواب برانگیخت تا بر پای ایستاد، آن گاه گفت «یا خالد اظننت ان دم زهیر کان سائفاً لك»، ای خالد آیا گمان کردی که خون زهیر روا بود که تو بریزی این بگفت و با تیغ او را پاره پاره کرد عتبه چشم بگشود و این بدید حارث بانك بر او زد که اگر سخن کرده ترا با برادرت هم آغوش سازم این بگفت و از خیمه خالد بیرون شد و بر اسب خویش بر آمد و برفت عتبه فریاد کنان بدر سرای نعمان آمد و همی بانك برداشت و گفت یا سوء جواراه.

بالجمله قصه حارث را بعرض رسانید و نعمان فرمان کرد تا گروه از پس گروه در طلب حارث بتاختند تا بدو رسیدند حارث چون این بدید تیغ بکشید و روی برتافت و چون شیر خشمگین بجنك در آمد و جماعتی را بکشت و هنوز سوار از پس سوار در می رسید و حارث مرد و مرکب بخاک در می انداخت و سواران را متفرق می ساخت و این رجز همی خواند:

انا أبو لیلی و سیفی المعلوب *** من یشتری سیفی و هذا اثره

مردم نعمان بی نیل مرام مراجعت کردند و سخن حارث در عرب مثل شد هنگام محاذره از کاری گویند.

90- مَوَاعِيدُ عُرْقُوبٍ

* مَوَاعِيدُ عُرْقُوبٍ (1)

همانا عرقوب بن معبد بن اسد مردی از جماعت عمالقه بود و در دروغ زدن و سخن بکذب کردن شهرتی تمام داشت وقتی برادرش که مردی مسکین بود بنزدیک او آمد و کفاف معاش را چیزی سنوال کرد عرقوب گفت این نخل را نگران باش آن وقت که شکوفه آرد و طلع کند حاضر شو برفت و هنگام شکوفه نخل بیامد گفت برو و آن وقت که غوره شود باز آی که جمله ترا باشد.

همچنان برفت و هنگام غوره باز آمد عرقوب گفت در غوره برکتی نیست

ص: 364

برو چون خاك شود ورنك بگرداند حاضر شونيز برفت و چون خارك شد باز آمد عرقوب گفت هم اکنون بباش تا رطب شود و چون رطب شد گفت نيكو آنست كه كار بكمال انجامد باش تا خرما شود چون خرما شد عرقوب خواست تا برادر را بهره نرساند نيم شبی برفت و تمام خرما را از نخل باز كرد و خاص خویش برداشت جيهاء اشجعی درین معنی این شعر بگفت :

و عدت و كان الخلف منك سجيّة *** مواعيد عرقوب اخاه بيبتر (1)

و نیز شاعری گوید :

و اكذب من عرقوب يترب لهجة *** و ابين شؤماً في الحوائج من زحل

91- أَنْصِرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا

* أَنْصِرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا (2)

گفته اند رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم این سخن بفرمود عرض کردند نصرت برادران چون مظلوم باشند رواست لکن چون ظالم باشند چگونه توان نصرت کرد؟ فرمود ظالم را از ظلم بازداشتن و منع کردن نصرتی بزرگ است اما مذهب مردم عرب در جاهلیت دیگر گونه است چه ایشان مردم خود را نصرت کنند خواه مظلوم باشند و خواه ظالم .

بالجمله اول کس جندب بن العنبر بن عمرو بن تمیم بدین کلمه سخن کرد و او مردی درشت خوی و ناهموار بود و نیز بشجاعت نامور بود و این چنان بود که یک روز جندب باتفاق سعید بن زید مناة مجلسی کردند و بگساریدن کاسات عقار دماغ را سرگران کردند این وقت جندب از در مزاح با سعد گفت :

يا سَعْدُ لَشْرَبُ لَبَنِ الْفَاحِ وَ طُولُ النِّكَاحِ وَ حُسْنُ الْمُزَاحِ أَحَبُّ إِلَيْكَ مِنَ الْكِفَاحِ وَ دَعْسِ الرِّمَاحِ وَ رَكْضِ الْوَقَاحِ .

ای سعد تو نوشیدن لبن و مضاجعت بازن و طیبیت در سخن را دوستر داری از

ص: 365

1- نام موضعی است در همامه.

2- مجمع الامثال : 4203.

دیدار مهمان در ایوان و گرفتن نیزه در میدان و در آوردن اسب بجولان ، سعد گفت دروغ گفتمی .

وَاللّٰهُ اِنِّيْ لَأَعْمَلُ الْعَامِلَ وَ اَنْحَرُ الْبَاذِلَ وَ اَسْكِتُ الْقَائِلَ .

سوگند با خدای که من از حراثت و زراعت اعداد بضاعت کنم و از برای مهمانان شتران فربی را ذبح فرمایم و از اجتناب کار های شنیع مجال تشنیع بر کس نگذارم، جندب گفت:

اِنَّكَ لَتَعْلَمُ اَنَّكَ لَوْ فَرَعْتَ دَعْوَتِيْ عَجَلًا مَا ابْتَغَيْتَ لِيْ بَدَلًا وَ لَرَأَيْتَنِيْ بَطَلًا اُزْكَبُ الْعَظِيْمَةَ وَ اَمْنَعُ الْكَرِيْمَةَ وَ اَحْمِي الْحَرِيْمَةَ .

همانا تو خود دانسته که چون از آهنگ دشمنی بيمناك شوی مرا طلب کنی و در اعانت خویش بجای من بدلی ندانی ، آن گاه مرا مردی شجاع دیدار کنی که بر نشینم برر هواری بزرگ و دفع دهم اعدای را از اهل تو و حفظ فرمایم حریم تو را چون کلمات جندب بیای رفت سعد از سخنان گرافه او در غضب شد و این شعر بر او قرائت کرد که اشعاری بر قبح منظر جندب بود :

هل يسود الفنى اذا قبح الوجه *** و امسى قراه غير عتيد

و اذا الناس في الندى راوه *** ناطقاً قال قول غير سديد

جندب در پاسخ او این شعر گفت :

ليس زينُ الفنى الجمال ولكن *** زينه الضرب بالحسام التلید

ان ينلك الفتى فزين و الا *** ربما ضنَّ باليسير العنيد

سعد که در علم زجر طير فعلى بود «قال اما و الّذى احلف به لتأسر تك ظعينة بين العرينة و الرهينة و لقد اخبرني طيرى أنّه لا يغيثك غيري»، گفت سوگند با خدای که تو را در میان اراضی عرينه و رهينه زنى اسير مى کند و طير من مرا آگهی داده که جز من کس بفریاد تو نرسد «فقال جندب كلاً اِنَّكَ لجبان تکره الطعان و تحبُّ القيان» .

جندب گفت چنین سخن مکن تو مردی ترسانی از سنان مردان می پرهیزی و با الحان زنان می آمیزی ، لختی ازین گونه سخن کردند و از یکدیگر جدا شدند این بود تا یک روز جندب از برای نخجیر آهوان برنشست و در طلب آهو فراوان فرس براند ناگاه بر قبیله بنی تمیم عبور داد، زنی را از قبیله جرهم نگریست که روئی چون ماه و موئی چون مشگ سیاه داشت دل در او بست.

«فقال لتمكّيني مسرورة او لتقهرين مجبورة» گفته‌ان بر چگونه؟ با من کار از در سرور و حبور گذاری و طریق مضاجعت و مجامعت سیاری یا با تو بقهر و غلبه در آویزم و در آمیز قالت :

مهلا فان المرء من نوكة *** يشرب من سقاء لم يوكه

زن گفت بباش همانا مرد مشگی را که خود سر نبسته چون از بهر شرب دست فرانهد خبر از حمق خود دهد جندب که همه طمع و طلب بود از اسب پیاده شد و اعداد اراده کرد.

چون نزدیک شد زن دست بیازید و هر دو دست جندب را بیک دست استوار بگرفت و چنان فشار داد که نه دست جندب بلکه تمام اعضای او از کار شد و از پای در افتاد این وقت لجام اسب او را بگسست و جندب را دست بگردن بر بست و او را با گوسفندان خود همی برد و این شعر بر او انشاد کرد:

لا تأمنن بعدها الولائد *** فسوف تلقى بأسلاً موارداً

وَ حَيَّةٌ تُضْحِي لِحَيٍّ راصِداً

از قضا درین وقت جندب نگریست که سعد بر شتر خویش نشسته در می رسد «فقال یا سعد اغثنی»، فریاد برداشت که ای سعد مرا دریاب ، سعد گفت مرد جبان چگونه فریاد رس تواند بود؟ جندب این سخن گفت :

یا أيها المرء الکریم المشکوم *** انصر اخاک ظالماً او مظلوم

پس سعد پیاده شد و جندب را بگشود و روی با آن زن کرد و گفت اگر نه این

بود که گویند زنی را کشت ترا زنده نمی گذاشتم.

92- وافقُ شَنْ طَبَقَةَ

*وافقُ شَنْ طَبَقَةَ (1)

مردی از دانایان عرب شَنْ نام داشت سوگند یاد کرد که در تمامت قبایل فحص خواهم کرد تا زنی بدانائی خویش بدست کنم و تزویج فرمایم ، یک روز در عرض راه با مردی دو چار شد و در طی مسافت با او طریق مؤالفت سپرد ، چون لختی راه پیمودند شَنْ با آن مرد گفت تو مرا سوار کنی یا من تو را سوار بدارم ، مرد گفت ای جاهل تو سواری من نیز سوارم این چه سخن است که می گوئی شَنْ لب فرو بست.

چون لختی دیگر برفتند بر مزرعی گذشتند که محصول آن را می درویدند شَنْ گفت حاصل این زرع را خورده اند یا بجای است گفت ای بیخرد این چه سخن است اینک می نگری که می دروند آن گاه بقریه شدند و بر جنازه میتی عبور کردند شَنْ گفت صاحب این جنازه زنده است یا مرده؟ گفت هر گز مانند تو جاهلی ندیده ام مرده را در جنازه می بینی و پرسش می کنی که زنده است یا مرده ، شَنْ ساکت شد و خواست در گذرد.

آن مرد گفت چه باشد که در سرای من لختی آسایش کنی و شَنْ را بخانه خویش در آورد ، او را دختری بود نام او طبقه با پدر گفت مهمان تو کیست؟ گفت مردی احمق است و قصه او را تا بیای برشمرد، طبقه گفت ای پدر چنین مگوی او مردی داناست ازین که گفت تو مرا سوار کنی یا من ترا قصد کرد که تو مرا حدیث کنی یا من ترا قصه گویم تا مشغول شویم و زحمت بعد مسافت اندک شود و این که گفت حاصل مزارع را خورده اند یا بجای است قصد کرد که صاحبش مدیون بود و بسلم فروخته یا از بهر خویش می درود ، و اینکه گفت صاحب جنازه مرده است یا زنده قصد کرد که او را خلفی باشد که نام او را زنده بدارد یا بلا عقب است .

مرد چون این بشنید بنزد شَنْ آمد و گفت اگر خواهی آن چه در عرض راه از من پرسش کردی پاسخ گویم و آن چه از طبقه شنیده بود بگفت ، شَنْ گفت این سخن

ص: 368

از تو نیست راست بگوی از که آموختی پرده از راز برگرفت لاجرم شن طبقه را

خواستار شد و او را کابین بست و بقبیله خویش آورد مردم قبیله گفتند: «وافق شئ طبقه»، و این سخن مثل گشت از برای دو کس که موافق شوند گویند.

93- وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ

* وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ (1)

اول کس اکثم بن صیفی التمیمی بدین کلمه سخن کرد ، همانا وقتی که رسول خدا در مکه بعثت یافت و مرد مرا دعوت فرمود اکثم بن صیفی پسر خود حبشی را گسیل مکه ساخت تا پیغمبر را دیدار کند و خبر او را باز آرد چون حبشی برفت و کار بدانست و باز شد، اکثم برای پذیرائی دین رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم مردم را انجمن ساخت.

(وَقَالَ : يَا بَنِي تَمِيمٍ : لَا تُحْضِرُونِي سَفِيهَا فَإِنَّهُ مَنْ يَسْمَعُ يَخْلُ إِذَا السَّفِيهِ يُوهِنُ مَنْ فَوْقَهُ وَيُثَبِّتُ فَهُ وَيُثَبِّتُ مَنْ دُونَهُ لَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ ، كَبُرَتْ سِدِّي وَدَخَلْتَنِي ذَلَّةً فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنِّي حَسَدًا فَاقْبَلُوهُ وَإِنْ رَأَيْتُمْ مِنِّي غَيْرَ ذَلِكَ فَاقْوُمُونِي فَأَسَدٌ تَمِّمٌ إِنَّ ابْنِي شَافَةَ هَذَا الرَّجُلِ مُشَافَهَةٌ وَأَتَانِي بِخَبْرِهِ وَكِتَابِهِ يَأْمُرُ فِيهِ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَيَأْخُذُ فِيهِ بِمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَيَدْعُوا إِلَى تَوْحِيدِ اللَّهِ وَخَلْعِ الْأَوْتَانِ وَتَرْكِ الْحَلْفِ بِالنِّيرَانِ .

وَقَدْ عَرَفَ ذُووَا الرَّأْيِ مِنْكُمْ أَنَّ الْفَضْلَ فَيَا يَدْعُوا إِلَيْهِ وَ أَنَّ الرَّأْيِ تَرَكَ مَا يَنْهَى عَنْهُ إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِمَعُونَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ مُسَاعَدَتِهِ عَلَى أَمْرِهِ

ص: 369

أَنْتُمْ فَإِنْ يَكُنِ الْآذِي يَدْعُوا إِلَيْهِ حَقًّا فَهُوَ لَكُمْ دُونَ النَّاسِ وَإِنْ يَكُنْ بَاطِلًا كُنْتُمْ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْكَفِّ عَنْهُ وَالسِّتْرِ عَلَيْهِ وَقَدْ كَانَ أَسْقَفُ نَجْرَانَ يُحَدِّثُ بِصِفَتِهِ وَقَدْ كَانَ سُفْيَانُ بْنُ مُجَاشِرٍ يُحَدِّثُ بِهِ قَبْلَهُ وَسَمِيَ ابْنَهُ مُحَمَّدًا.

فَكُونُوا فِي أَمْرِهِ أَوْلَى وَلَا تَكُونُوا آخِرًا إِنْتُوا طَائِعِينَ قَبْلَ أَنْ تَأْتُوا كَارِهِينَ إِنْ الْآذِي يَدْعُوا إِلَيْهِ مُحَمَّدٌ لَوْ لَمْ يَكُنْ دِينًا كَانَ مِنْ أَخْلَاقِ النَّاسِ حَسَنًا أَطِيعُونِي وَاتَّبِعُوا أَمْرِي أَسْأَلُ لَكُمْ شَيْئًا لَا يُنْزِعُ مِنْكُمْ أَبَدًا وَأَصَدِّ بَحْتُمْ أَعَزَّ حَيٌّ فِي الْعَرَبِ وَأَكْثَرُهُمْ عَدَدًا وَأَوْسَدُهُمْ دَارًا فَإِنِّي أَرَى أَمْرًا لَا يَجْتَنِبُهُ عَزِيزٌ إِلَّا ذَلٌّ وَلَا يَلْزِمُهُ ذَلِيلٌ إِلَّا عَزَّ إِنَّ الْأَوَّلَ لَمْ يَدْعُ لِلْآخِرِ شَيْئًا، وَهَذَا أَمْرٌ لَهُ مَا بَعْدَهُ، وَالْعَزِيمَةُ حَزْمٌ وَالْإِخْتِلَافُ عَجْزٌ).

گفت ای قبیله بنی تمیم دیوانگان را حاضر نکنید و گوش با دیوانگان مدهید به آن کس که سخنی را اصغا نمود تواند بود که گمان کند این سخن از در صدق است همانا سفیه خار می کند شریف را و مکانت می دهد خار مایه را، خیر نیست در کسی که او را خرد نیست، سال من فراوان شد ضعف و ذلت بر من در آمد، لا-جرم اگر شما را به نیکوئی دلالت کردم بپذیرید و اگر طریق کژی و کاستی گرفتم مرا به استقامت باز دارید که من پذیرایم همانا فرزند من حبشی برفت و این مرد را که دعوی پیغمبری می کند دیدار کرد و خبر او را بمن آورد و از کتابی که خدای بدو

فرستاده وصف کرد امر بمعروف و نهی از منکر است و امر بمحاسن اخلاق و توحید

خداوند خلاق و خلع اصنام و اوثان و ترك سوگند به نیران است.

و خردمندان می دانند که فضیلت در چیزی است که او ترغیب می کند و رستگاری در چیزی که او منهی می دارد، هان ای مردم بر شماست که امروز در اعانت محمد از همه قبایل عرب سبقت گیرید تا اگر بر حق است این شرف سبقت شما را باشد نه دیگران را و اگر بر باطل است دست از وی بازدارید، همانا اسقف نجران صفت او را از کتب پیشین و خبر انبیا حدیث می کند و سفیان بن مجاشع چون از اخبار متقدمین بدانست که محمد بر سالت مبعوث می شود پسر خود را محمد نام گذاشت که بلکه وی باشد.

هان ای مردم شما اولین باشید در انقیاد امر او نه آخرین، و برغبت طریق طاعت او گیرید از آن پیش که شما را از در کراهت باطاعت بازدارند، اگر دین محمد بر حق نباشد از آن کم نیست که حکم باخلاق حسنه فرموده اطاعت کنید او را و بپذیرید امر مرا من از شما امری را مسئلت می کنم که اگر اجابت کنید خیر آن گز از شما زایل نشود و بامداد کنید در حالتی که از همه عرب عزیزتر باشید و عدد شما بیشتر باشد و ملک شما وسیع تر باشد، همانا می بینم امری را که اگر مردم عزیز از آن کناره جوید ذلیل گردد و اگر ذلیل مواظب و ملازم شود عزیز گردد و بدانید که نخست هر کس در امری اقدام کند آن کس که از پس او در آید شرف او را در نیابد بر شماست که عزم استوار کنید و از عجز که اختلاف کلمه است بپرهیزید.

چون اکثم سخن بدین جا آورد مالک بن نویره که اینوقت حاضر بود گفت شیخ شما را خرافت در یافته است که مردم را بشریعت محمد تحریض می دهد، اکثم در پاسخ او گفت:

وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ وَ لَهْفِي عَلَى أَمْرِ لَمْ أَشْهَدُهُ وَ لَمْ يَسْعَنِي.

یعنی بزرگ رنجی بر حزین آید از آن کس که از حزن فراغت دارد و حسرت من بر امریست که نه من آن را ادراک کردم و نه آن مرا در یافت.

*أَوْفَى مِنْ عَوْفِ بْنِ مُحَلِّمٍ (1)

مروان بن زنباع را مروان القرظ خواندند و این لقب بدان یافت که وقتی در اراضی یمن در زمینی که منابت قرظ بود مقاتلت افکند بالجمله مروان تجهیز لشگر کرد باجماعت بکر بن وائل رزم داد و شکسته شد و مردم وائل از دنبال هزیمتیان تاختن کردند از قضا مردی مروان را اسیر گرفت و او را نمی شناخت چون مروان را همچنان بسرای آورد و سخت شادمان می رسید مادرش گفت این چه تکبر و تبختر است مگر مروان قرظ را اسیر گرفته.

مروان چون این بشنید گفت از مروان چه می جوئید؟ گفت مروان قاید قبیله است و فدیة او صد شتر باشد مروان گفت من بردمت نهادم که تو را صد شتر که مرا نزدیک خماعه دختر عوف بن محلم گسیل سازی و این از بهر آن گفت که بعد از مرگ لیث بن مالک که مسمی بالمنزوف شرطاً بود چنان که بشرح رفت مردم بنی عبس اسب و جامه او را بر بودند و بخیمه او در رفتند اموال او را ماخوذ داشتند و خماعه دختر عوف بن محلم را که زوجه او بود اسیر گرفتند.

مروان القرظ چون او را بدید گفت کیستی گفت دختر عوف بن محلم خماعه ام، مروان گفت روی خود را پوشیده بدار سوگند با خدای که چشم بر چهره نگشایم و از پای ننشینم تا ترا بخیمه پدر نرسانم، آن گاه عمرو بن قارب و ذؤاب بن اسمارا که خماعه را اسیر گرفتند پیش خواند و صد شتر ببهای خماعه ایشان را عطا کرد اگر چند مردم قبیله از کردار او برنجیدند باک نداشت و این شعرها بگفت:

رددت علی عوف خماعة بعدما *** خلاها ذؤاب غیر خلوة خاطب

ولو غیرها کانت سبیئة رمحه *** لرجاء بها مقرونة بالذؤاب

ولکنه القی علیها حجابہ *** رجاء الثواب أو حذار العواقب

فدافعت عنها ناشباً و قتلته *** و فارس یعبوب و عمرو بن قارب

ص: 372

فقدانيتها لَمَا تَبَيَّنَ نصفها *** بكم المثلالي و العشار الضوارب

صهايبه حمر العرائين و الذري *** مهارش أمثال الصخور مصاعب

بالجملة مروان خماعه را نيكو بداشت و جامه نيكو بداد تا اشهر حرم كه عرب را جنگ و جوش نيست پيش آمد، اين وقت او را بجانب بازار عكاظ كوچ داد و با راضى بنى شيبان در آورد و گفت اکنون بسراى خویش توانی رفت گفت آری اينك منازل قوم من و قبه پدر من است پس خماعه را رها كرد تا بنزديك پدر رفت از اين جا بود كه مروان همی گفت مرا بنزديك خماعه گسيل داريد.

بالجملة مروان را بنزديك عوف آوردند خماعه او را پناه داد و وفديه او را ادا كرد، از آن سوى اين خيبر بعمر بن هند بردند كه اين وقت پادشاه حيره بود چنان كه قصه او در مجلد دوم از كتاب اول مرقوم شد و عمرو بن هند را با مروان خشمی از دير باز در سينه بود چون اين بدانست كس بنزديك عوف بن محلم فرستاد كه هم اکنون مروان را بنزديك ما فرست عوف گفت دختر من او را پناه داده است من چگونه اين كار توانم كرد.

عمر بن هند گفت من سوگند ياد كرده ام كه مروان را معفو ندارم الا آن كه دست او بدست من آيد ، عوف گفت من دست او را بدست تو می گذارم بشرط كه دست من نیز در میان باشد عمرو بن هند پذيرفت، پس عوف مروان را برداشته بحضرت نعمان آورد و دست او را بدست نعمان گذاشت دست وی نیز میانجی بود نعمان از جرم در گذشت و گفت : «لَا حُرَّ بَوَادِي عَوْفٍ» اين سخن نیز مثل گشت، يعنی در اراضی عوف كس آزاد نيست گوهر كه باش در اطاعت عوف است و چون عوف اين عنایت در حق مروان كرد «اوفى من عوف بن محلم» در میان عرب نیز مثل گشت.

95- أَوْلَمُ مِنَ الْأَشْعَثِ

*أَوْلَمُ مِنَ الْأَشْعَثِ (1)

اشعث بن قيس بن معديكرب الكندي كه طريق مسلمانى داشت بعد از رسول

ص: 373

1- مجمع الامثال: 4443.

خدای طریق ارتداد گرفت چون لشکر مسلمانان بر مردم مرتد تاختن بردند چنان که در جای خود مرقوم افتاد اشعث نیز اسیر شد او را بنزدیک ابوبکر آوردند ، اشعث از ارتداد بازگشت و ابوبکر خواهر خود فروة بن ابي قحافه را بشرط زناشویی بدو داد چه شرفی در اشعث شناخته داشت.

بالجمله چون این تزویج بپای ، رفت اشعث از نزد ابوبکر بیرون شد و تیغ بکشید و بکوی و بازار مدینه عبور داد و بر هر اسب و شتر و گاو و گوسفند بگذشت آن را پی بزد و عقرب کرده بیفکند مردم همگروه بنزدیک ابوبکر شتاب زده برفتند و گفتند دیگر باره اشعث مرتد گشت ابوبکر جماعتی را در طلب او بفرستاد.

این وقت اشعث بخانه یکنن از انصار در آمد و بر بام خانه صعود داد و فریاد برداشت که ای مردم مدینه در شهر شما غریب بودم و همی خواستم تا از بهر این عرس ولیمه بدهم این چهارپایان را که پی زدم بجمله طعام ولیمه است تمامت مردم مدینه بهره خویش ببرند و بخورند و صاحبان این چهار پایان فردا بنزدیک من حاضر شوند و بهای مال خویش فراگیرند ، پس مردم مدینه آن گوشت ها را بخش کردند و گفتند در هیچ اضحی چندین گوشت دیده نشد «أولم من الأشعث»، مثل گشت چه هیچ کس چندان ولیمه نداد شاعر در صفت او گوید :

لَقَدْ أَوْلَمَ الْكِنْدِيُّ يَوْمَ مَلَكَهٖ *** وَلِيمَةً حَمَّالٍ لِثَقَلِ الْعِظَائِمِ

لَقَدْ سَلَ سَيْفًا كَانَ مُذْ كَانَ مُعَمِّدًا *** لَدَى الْحَرْبِ مِنْهُ فِي الطَّلَا وَالْجَجِمِ

فَأَعْمَدَهُ فِي كُلِّ بَكْرٍ وَ سَابِحٍ *** وَ غَيْرِ وَ ثَوْرٍ فِي الْحِشَا وَ الْقَوَائِمِ

فَقُلْ لِلْفَتَى الْكِنْدِيِّ يَوْمَ لِقَائِهِ *** ذَهَبَتْ بِأَسْنَى ذِكْرِ أَوْلَادِ آدَمِ

مصاهرت اشعث با ابوبکر بر اصبع بن حرمه لیشی ناهموار افتاد و از روی غضب با ابوبکر این شعر ها بگفت :

اتیت بکندی قد ارتد و انتهی *** الی غایة من نکث میثاقه کفرأ

فكان ثواب النكث احياء نفسه *** و كان ثواب الكفر تزويجه البكرا

و لو انه يابي عليك نكاحها *** و تزويجها منه لأ مهرته مهراً

و لو انه رام الزيادة مثلها *** لا نكحته عشراً و اتبعته عشراً

فقل لأبي بكر لقد شنت بعدها *** قُريشاً و اخملت التباهة و الذكرا

اما كان في تيم بن مُرة واحد *** تزوجه لولا اردت به الفخرا

ولو كنت لَمَا أن اتاك قتلته *** لا حرزتها ذكراً و قدّمها ذخراً

فاضحي يرى ما قد فعلت فريضة *** عليك فلا حمداً حويت ولا اجراً

96- أَوْغَلُ مِنْ طَفِيلٍ

*أَوْغَلُ مِنْ طَفِيلٍ (1)

طفيل بن زلال از جماعت بنی عبدالله بن غطفان در شهر کوفه می زیست و پرسش می کرد در هر جا ولیمه از بهر عرس می کردند بی آن که او را دعوت کنند حاضر می شد ازین روی او را طفیل ال-عراس و طفیل العرایس می خواندند از پس او هر کس بسنت او رفت و ناخوانده بخوان مردم حاضر شد نسبت باو دادند و طفیلی نامیدند اما عرب بادیه آن کس را که ناخوانده بطعام کس حاضر شود وارث نامند و آن کس بی دعوت بشراب کس در آید واغل خوانند و مردم امصار طفیلی طعام را نیز واغل گویند چنان که شاعر ایشان گوید:

اوغل في التطفيل من ذباب *** على طعام و على شراب

لو ابصر الرُغفان في السحاب *** لطار في الجوّ بلا حجاب

و دیگر کس هم بدین گونه شعر کرده :

اوغل في التطفيل من مثمود *** الزم للشواء من سفود

يعمل في الشواء و القديد *** أصابعاً أمضى من الحديد

و نیز گفته اند طفیلی آن کس است که ناخوانده بر قوم در آید و ماخوذ از طفل است که در آمدن شب بر روز باشد و یا عین ظلمت باشد .

ص: 375

*هُما كَرَكَبَتِي البَعِيرِ (1)

از برای دو کس گویند که هیچ يك را بر آن دیگر فضیلتی نباشد مانند دو زانوی شتر که انباز یکدیگرند و اول کس هرم بن قطبة الفزاری این سخن کرد قصه چنانست که وقتی علقمة علائه و عامر بن الطفیل را با هم مناقشتی رفت و با یکدیگر از در مفاخرت مخاصمتی افتاد سخن بر این نهادند که بنزدیک هرم بن قط به روند هر کرا او برتر خواند برتر دانند، چون بنزدیک هرم رفتند بفرمود تا از بهر هر يك جداگانه قبه برافراشتند و میزبان برگماشت و ایشان را خطاب کرد و گفت «هماکر کبتي البعير»، شما را با هم چه مفاخرتی است هر دو از اولاد جعفر بن کلاب از يك اصل و يك محتد باشید ایشان بدین سخنان قناعت نمی جستند و مراجعت نمی کردند.

این بود تا شب تاریک شد و مردم از پای بنشستند این وقت هرم بنزدیک عامر آمد و گفت از بهر چه این جا شدی؟ گفت از بهر آن که فضل مرا بر علقمه روشن سازی هرم گفت این چه نکوهیده رأی است که زده تو مگر حسب و نسب علقمه را ندانسته و از فضل و ادب او بیگانه بود؛ چگونه من ترا از وی افزون شمارم اگر فردا بحکومت من حاضر شوید، علقمه را از تو افزون خواهم شمرد و از آن جا بمنزل علقمه رفت و گفت ترا با عامر چه افتاده مگر فضیلت عامر را بر خود ندانسته، اگر فردا با من حکومت افتد رجحان عامر را با تو باز خواهم نمود. و از آن جا بسرای خویش شد.

بامدادان که این هر دو از خواب انگیخته شدند، گفتند واجب نشده است که ما با هم طریق مفاخرت جویم و راه مراجعت پیش داشتند در عرض راه با اعشی دو چار شدند ایشان را دیدار کرد و قصه پرسید و حال بدانست آن گاه اعشی روی با عامر کرد و گفت چه عطا کنی که ترا به علقمه اختیار کنم و فضل ترا از وی افزون شمارم؟ گفت صد شتر دهم، اعشی گفت هم پناه بده از کید عرب، گفت ترا پناه دادم از اهل آسمان و زمین، اعشی گفت از اهل زمین پناه دادی نیکو کردی از

ص: 376

اهل آسمان چگونه پناه دادی؟ عامر گفت یعنی اگر از اهل تو کس بمیرد دیت دهم و اگر از مواشی تو نابود شود بها عطا کنم ، پس اعشى در هجو علقمه این اشعار انشاد کرد :

أَعْلَقُمُ قَدْ حَكَمْتَنِي فَوَجَدْتَنِي *** بِكُمْ عَالِمًا عِنْدَ الْحُكُومَةِ عَائِصًا

كِلَا أَبُوَيْكُمُ كَانَ فِرْعَاءَ دِعَامَةَ *** وَ الْكِنْتَهُمْ زَادُوا وَ أَصْبَحْتَ نَاقِصًا

تَبَيُّتُونَ فِي الْمَشْتَى مِلَاءً تُبْطُونُكُمْ *** وَ جَارَاتِكُمْ غَرَّتِي بَيْنَ خَمَائِصًا

فَمَا ذُبْنَا إِنْ جَاشَ بَحْرُ ابْنِ عَمِّكُمْ *** وَ بَحْرُكَ سَاجٍ لَا يُوَارِي الدَّعَامِصَا

گویند علقمه مسلمانی گرفت و در رسته أصحاب رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم در آمد اما عامر در کفر بیانید.

98- هُوَ كَابِي الزَّانِدِ صَلُودُ الزَّانِدِ

*هُوَ كَابِي الزَّانِدِ صَلُودُ الزَّانِدِ (1)

این مثل را از بهر مردم قلیل الخیر گویند در خیر است که چون مردم بر عثمان بن عفان بشوریدند ، اُم سلمه رضی الله عنها او را اندرزی فرستاد : «قالت يا بُنَيَّ مالي أرى رعيّتك عنك نافرين و عن جناحك ناقرين لا تعطف طريقاً كان رسول الله صلى الله عليه و اله و سلم يحييها ولا- تقتدح زنداً كان أكباه توخّ حيث توخّى صاحبك فأنهما تكما الأمر ثكماً و لم يظلما، هذا حقّ امومتي قضيته اليك و أنّ عليك حقّ الطاعة» این سخنان چون بعثمان رسید در پاسخ این کلمات را نگار داد و بدو فرستاد:

«أما بعد فقد قلت فوعيت و أوصيت فقبلت ولى عليك حقّ النّصفة انّ هؤلاء النّفر رعا عثر تطاطات لهم تطاطؤ الدّلاة و تلدّت بهم تلدد المضطرّ فاريتهم الحق رحما نأواريتهم الباطل شيطاناً أجزرت المرسون رسنه و أبلغت الرّاع مسقاته فتفرّقوا على فرقا فصامت صمته أنفذ من صول غيره وساع أعطاني شاهده و منعني غائبه فانا

ص: 377

منهم بين ألسن لداد وقاوب شداد و سيوف حداد عذرني الله منهم أن لا ينهي عالم منهم جاهلا ولا يردع اوينذر حلیم سفيها و الله حسبي و حسيهم يوم لا ينطقون ولا يؤذن لهم فيعتدون».

امّ سلمه گفت ای فرزند چیست که می بینم رعیت ترا از تورمان و از پهلوی تو گریزان و بدگویان عطف عنان (1) مکن از راهی که رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم رفت و آن طریق را پسندیده می داشت و آتشی را بر می فروز که او فرو نشانید، چنان کار کن که رفیقان تو ابوبکر و عمر کردند و در امور ملازمت و مواظبت داشتند و از ستم پرهیز می جستند حق مادری این بود که بر تو عرضه دارم و حکم فرمود که اکنون برتست که اطاعت کنی و طریق بیفرمانی نسپاری.

در جواب این مکتوب عثمان بام سلمه نوشت که آن چه گفתי شنیدم و محفوظ داشتم و بدان چه وصیت فرمودی پذیرا شدم لکن مرا نیز بر تو حقی است که از در انصاف در امر من نگران باشی، همانا این جماعت که بر من بیرون شده اند از اراذل ناس و سفلگان مردمان اند، با ایشان از در خشوع بیرون شدم و اضطراراً از چپ و راست دل ایشان را باز جستم و بنمودم حق را با ایشان که طریق رحمان است و مکشوف داشتم راه باطل را که شیوه شیطان است و ایشان را دست باز داشتم تا بیرون قیود و حدود هر چه خواهند کنند، و بارزوی خویش طریق لهو و لعب سپارند.

با این همه گروه گروه بر من در آمدند آنان که خاموش نشستند سکوت ایشان از حمله دیگران بر من صعب تر آمد و آنان که در امر من ساعی بودند حاضرین خود را با عانت من باز داشتند و غایبین را بزیان من گماشتند و من در میان ایشان هدف زبان های نکوهنده و دل های ناستوده و شمشیر های زدوده ام عذر خواه من خداوند باد از جماعتی که دانای ایشان نادان را نهی نمی کند و عاقل ایشان سفیه را ردع و منع نمی فرماید خداوند مرا و ایشان را کافی است در روزی که ایشان را اجازت سخن کردن نیست تا سخنی بگویند و عذری برتراشند.

ص: 378

1- در مجمع «لا تعف» ضبط شده و معنا چنین است: ویران مکن راه و رسمی را که پیامبر زنده داشت.

در جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ در حفر چاه زمزم و وقایع احوال عبدالمطلب قصه غزال کعبه بشرح رفت و میعاد کردیم که سرقت غزال کعبه را بدست ابولهب مکشوف خواهیم داشت اکنون آن وعده وفا کرده می آید ، همانا جوانان قریش مانند ابولهب بن عبدالمطلب و حکم بن ابی العاص و فاکهة بن مغیره و ملیح بن الحارث بن السباق بن عبدالدار و ابوهاب بن عزیر بن قیس بن سوید بن ربیعہ بن زید بن عبدالله بن دارم و حارث بن عامر بن نوفل و حلفای ایشان با مقیس بن عبد قیس بن عدی بن سعد بن سهم رسم مهربانی و حفاوت محکم داشتند.

در میانه قیس بن سوید با عامر بن نوفل بن عبد مناف از جانب مادر برادر بود چه مادر ایشان کهیفه از قبیلہ بنی جندل بن ابیر بن نهشل است و قیس بر زیادت از خویشاوندی حلیف بنی عبد مناف بود و دیگر ابو مسافع الاشعری حلیف بنی مخزوم بود و دیگر دیک و دئیک که نسب بقبیلہ خزاعه می بردند ، در خدمت این جماعت ملازمت داشتند.

و این گروه بیشتر وقت در خانه مقیس انجمن شده بگساریدن کاسات خمر روزگار می بردند و دو تن زن غانیه که یکی اسماء و آن دیگر عثمہ نام داشت در مجلس ایشان بسقایت عقار تغنی اشعار می کردند ، یک روز آن هنگام که اسماء از شاعری بلی این شعر را انشاد می کرد خمر ایشان نفاذ یافت.

ابرهة كرى الخمر بين صحابتي *** فان ندامای لديك عطاش

فان يك يوم لم يتم نعيمه *** و زالت ضحاه فالدموع رشاش

فیاربَ یوم قد شهدت و لیلة *** لها نشوات جمّة و معاش

خلوت بها قد غاب نحس نجومها *** ندامای فیها عامر و خداهش

إذا غلبت لبيّهما الخمر و انتشت *** مفاصل لذات معاً و مشاش

وجدتهما لم تظهر الخمر فيهما *** اذا قيل احلام الرجال فراش

درین وقت که خمر ایشان بنهایت شد دیک و دبیّک گفتند اینک کاروانی از شام رسیده و در ابطح فرود شده و حمل ایشان همه خمر عتیق است ابولهب گفت هان ای جماعت هیچ یک از شما را اندوخته از سیم و زر بدست باشد که این احوال خمر را از پی بیع و شری شویم گفتند لا و الله گفت من اعداد این امر کرده ام همانا دانسته اید که غزال کعبه از پدر من عبدالمطلب است بمیراث مانده چه در حفر زمزم بیافت نیکو آنست که غزال را برگیریم و بهای خمر کنیم پس با تفاق برخاستند و پنهان از مردم مکه بحرم در آمدند.

از قضا شبی تاریک و سخت سرد بود و بارانی بشدت می بارید و هیچ کس در کعبه عبور نداشت لاجرم ایشان در آمدند از میانه ابولهب و ابو مسافع یال خم دادند حارث بن عامر پای بر کتف ایشان نهاد و دست بزد و غزال را از آن جا که نصب کرده بودند بزیر انداخت.

نخستین ابولهب پیش شد و غزال را برگرفت و با آن جماعت گفت شما آگاهید که این غزال از پدر من مخلف مانده اکنون ربیع آن مرا باشد و از آن جا بمنزل دیک و دبیّک آمدند و غزال را در هم شکستند چندان که زر در آن جسد بود بر گرفتند و چشم های آن که از یاقوت رخشان بود مأخوذ داشتند و از آن جسد آن را که بهائی نبود در منزل مردی از بنی عامر بن لوی که از دیدگان نابینا بود در انداختند تا این جنایت بر او بندند ، آن گاه ابولهب گردن و سر و شاخ های آن را بر گرفت و قرطین و شنف (1) آن را با ایشان سپرد و گفت این خاص اسماء و عثمه است این بگفت و برفت .

ص: 380

1- مطابق رسم دیرین که گوش زنان هم در بالای لاله و هم در پائین سوراخ می شد آن زیوری که در بالا قرار می گرفت شلف و آن را که در پائین آویز می شد قرط می نامیدند.

از پس او آن جماعت حاضر ابطح شدند و تمامت آن خمر را بخردند و بخانه مقیس در رفتند و اسماء و عامه را مقرط و مشنف ساختند و بکار عقار و سماع پرداختند روزی چند بر این بر گذشت که مردم مکه را مکشوف افتاد که غزال کعبه را بسرقت برده اند و بر ایشان بسیار گران می نمود و عبدالله بن جدعان از همه کس بر افزون کاوش می کرد و بناهنگار سکالش می نمود و می گفت هان ای مکیان این سرقت غزال جز از مردم شما نیست سوگند با خدا اگر عقلای شما سفهای شما را دفع ندهند و اصلاح این امر به نیکوتر وجهی نکنند ملاقات نعمت و وخامت خواهید کرد.

از میانه حفص بن المغیره گفت ای عبدالله سخن بسیار کردی همانا این غزال از عبدالمطلب مخلف است و در میان قریش مانند ابوطالب و زبیر زعیمی است تو را چه افتاده که از ایشان حدت و حرارت بر افزون کنی ابوطالب و زبیر گفتند ای عبدالله فراوان جوشش و کوشش تو بدان ماند که سارق غزال را شناخته باشی که اگر بدست شود دست وی قطع کنیم.

از آن سوی سارقین یک ماه و بر زیادت هر روز در خانه مقیس کار بلهو و لعب کردند از قضا یک روز هنگام نماز دیگر عباس بن عبدالمطلب که هنوزش اول شباب بود بخانهای بنی سهم عبور داشت بانك نوشانوش از خانه مقیس بشنید پیش شد و گوش فرا داشت شنید که کسی می گوید که بدین شعر ابو مسافع تغنی کنید و غانیه این شعر بخواند :

انَّ الغزال الذی کنتم و حلّیته *** تقنونه لخطوب الدّهر و الغیر

طافت به عصبه من شرّ قومهم *** اهل العلی والنّدا و البیت والسّتر

اتّی و ان اجنبیا کنت عن وطنی *** فانّ حلفی الی عمران او عمرو

فاستقسموا فیه بالازلام علّکم *** ان تخبروا بمکان الرّاس و الاثر

نجا به القوم لا ابغی لحلفهم *** حلفاً ولا غیرهم حیاً من السبر

چون عباس این اشعار را از اسماء و عثمه اصغا نمود بنزدیک ابوطالب آمد و گفت اینک سارقین غزال در خانه مقیس انجمنی کرده اند اگر خواهی فحص حال

ایشان می‌کن ابوطالب بی توانی با تفاق زبیر و عبدالله بن جدعان و مخرمه بن نوفل و عوام بن خویلد بدر سرای مقیس شتافتند و این شنیدند که ابو مسافع اسماء و عثمه را مخاطب داشته که بدین شعر من غنی کنید :

ابلق بني النضر اعلاها و اسفلها *** ان الغزال و بيت الله و الركن

امست قيان بني سهم تقسمه *** لم يغل عند نداماهن في الثمن

ظللن يجرى فتيق المسك بينهم *** على مفارقهم فنا على فين

و قهوة قرقف تغلى النجار بها *** حانية عتقت في الدن من زمن

ابوطالب گفت بیگمان دزدان غزال این جماعت اند و اگر این زمان بر ایشان در آئیم نیکو نباشد چه مست طافح اند و سخن مست از روی خرد بر نخیزد بهتر آنست فردابگاه باتفاق احلاف بر ایشان در آئیم و روز دیگر بمیان بنی سهم در آمدند و گفتند ای جماعت بنی سهم غزال خداوند راندمای مقیس بدزدیدند، اکنون باتفاق ما راه بر گیرید تا در خانه او کاوشی کنیم .

پس بنی سهم را برداشته بخانه مقیس شدند و این هنگام مقیس استشمام این رایحه کرده روی نهفته داشت، در خانه او نخست آن چرمی که غزال را در آن مضبوط می داشتند بیافتند و از پس آن اسماء و عثمه را معاینه کردند که مقرط و مشنّف بقرطه و شنّف غزال است ایشان گفتند ما را امان دهید تا براستی سخن کنیم گفتند ایمن آن قصه بگفتند و باز نمودند که غزال را در خانه دیک و دییک در هم شکستند ، این هنگام دیک بگریخت و دیک گرفتار شد پس دست او را از قفا به بستند و ابن جدعان کاردی کلیل بگرفت و بزحمت تمام او را جراحی منکر بکرد چنان که در همان روز جان بداد.

و این هنگام جماعت مطیبین از کرده احلاف سخت بر نجیدند و گفتند از سارقین غزال دست باز نداریم الا آن که غزال را بعینه مسترد سازند یا هر يك تن صد ناقه تسلیم دارند و اگر نه دست ایشان را قطع کنیم همانا در مجلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ قصه حلف احلاف و هم سوگند شدن مطیبین مرقوم افتاد ، اکنون

بتکرار نخواهیم پرداخت و جماعت مطیبین بنو عبد مناف و بنو اسد بن عبد العزی و بنو زهره بن کلاب و بنو تیم بن مرّه بن کعب و بنو حارث بن فهراند و گروه احلاف بنو عبدالدار بن قصی بن مخزوم بن یقظه بن مرّه و بنو سهم و بن و جمح پسران عمرو بن حصیص بن کعب و بنو عدی بن کعب اند.

اکنون بر سر سخن رویم این مخاصمت و مبارات در میان مطیبین و احلاف بماند و از سارقین غزال کس را نیروی طواف خانه نبود یک روز حارث بن عامر که پای بردوش ابولهب گذاشت و غزال را بیفکند حله مطعم بن عدی بگرفت و در بر کرد و این علامتی بود که در پناه وی است پس در خانه کعبه در آمده طواف کرد و بیرون شد.

ابوهاب که نیز از جمله سرقه غزال بود روی با قریش کرد و گفت چرا آن مکانت که با حارث بن عامر گذاشتید با من روا نمی دارید تا من نیز در آیم و طواف کنم بلکه ازین در است که من حلیف شمایم و مرا بچشم ذلت می نگرند ، و این بقانون بود که حلیف را در حل و عقد امور مکانت عبد می نهادند بالجمله ابوهاب را کس پاسخ نداد و او این شعر انشاد کرد :

لعلّ بنی نوفل نوفل اصبحوا *** تحرّفهم إرّة المصطلى

كأنّ فتى لم يُجب قبلنا *** وانهاك نوفل ان توكل

أطعم مجدكم أوّل *** فانتم على الاثر الأوّل

اتطعم تيماً و اشياعها *** هبات و زدت على المهبل

صنابر من لحمنا بغضه *** و تقعد حلّ و لم تركل

چون جماعت حسل بن عامر بن لوی شعر ابوهاب بشنیدند غیرت ایشان جنبش کرد او را حله بیوشیدند و اجازت طواف و عمره دادند چون ابوهاب کار طواف بیای بر دو طریق مراجعت سپرد ابا مسافع را دیدار کرد و گفت چه سود بخشید آن شعر تو که گفتی:

إني و إن أجنبيّاً كنت عن وطني *** فانّ حلفي إلی عمران أو عمرو

عمران و عمرو با تو چه یاری کردند سوگند با خدای اگر حلیف مطعم یا نوفل

بودی چندین نباید پوشیده زیستن کنی و خایف باشی گفت نیکو گفتمی و تو ازین روی ایمنی یافتی و ابواهاب بر صدق مقال خویش این شعر انشاد کرد :

و ابلغ قصیاً اذا جننها *** فای فتی ولدت نوفل

اذا شرب الخمر اغلابها *** و ان جهلت لومة العذل

دعاه الى الشنف شنف الغزال *** حب الخمصانة عیطل

لعثمة حين تراءت له *** و اسماء عاطلة أجمل

چون عبدالله بن جدعان حارث بن عامر و ابواهاب را نگرست که خویش را آشکار کردند و بطواف خانه اقدام نمودند بنزدیک ابوطالب و زبیر و مخرمه آمد و گفت اینک سرقه غزال ایمن و آشکار زیستن کنند و شما را از این کار کراهتی نیست ابوطالب را سخن او خشمگین ساخت و دفع ایشان را تصمیم عزم داد چون حارث و ابواهاب این بدانستند از بیم قتل روی پنهان کردند و ابواهاب این شعر بگفت :

یا للرجال الأحلام مضللة *** لو كان ينفعها حزم و تجریب

دار بن جدعان ماوی کل باغیة *** فکیف یجمع فیها البر و الحوب

مالی اری اسداً تغلی صدورهم *** کائما و هنت منها الطنایب

البت فضل لعبد الدار دونکم *** و انتم نفر سود جعایب

چون ابواهاب این شعر بگفت جماعت بنی امیه بحمایت احلاف میان بستند عتبه و شیهه پسر های ربیعة بن عبد شمس و ابوسفیان بن حرب و سعید بن العاص و اسید بن ابی العیص و جمعی از مشایخ قریش در نصرت احلاف مواضعه نهادند.

از میانه ابو طلحه گفت سخن من گوش دارید و در کار غزال چندین لجاج و مرء مسپارید که من از شامت غزال حدیثی عجب دارم و از پدر خویش شنیده ام که دو قبیله عرب بمکه در آمدند و مردی از ایشان آهوئی را بکشت و آن هر دو قبیله جان بر سر این کار نهادند گفتند ما این حدیث نشنیده ایم گفت شعر عبد شمس گواه من است و این شعر قرائت کرد :

یا رجالات قصی بلد *** مزیرد فیہ ملدات الظلم

يقرع السنَّ و شيكاً ندماً *** حين لا ينفع عذر من ندم

طهروا الابواب لا تلتحفوا *** دون دين الله منها بقسم

ثم قوموا عضباً في شأنه *** بوقار البرِّ في الشهر الاضم

هل سمعتم ببقايا عربٍ *** عطنوا فيه وحي من عجم

هلكوا في ظبيهِ يتبعها *** شادن احوى له طرف احم

عاقه عنها فما يتبعها *** حيث آوته الى جنب الحرم

فرماه بظهار ربِّه *** فاشتوى منه فاطعم و قسم

گفتند هلاک ایشان بچه سان بود گفت ماری مانند جبلی بر ایشان در آمد که زبان های آتش بگردار زبان سنان از دهان او سر بر می زد و آن جماعت را محترق ساخت چنان که هم عبد شمس گوید:

فاتاه حَيَّةٌ من خلفه *** أحجنُّ النابین و ثاب خَضم

فرماه بشهابِ ثاقبٍ *** مثل ما اوریت بالرُّمَح الضَّرم

چون این سخن بشنیدند دست از مقاتلت و مخاصمت باز داشته و کار بمصالحت و مسالمت کردند و هر کس از ایشان پنجاه ناقه با بوطالب و زبیر فرستادند تا از زیرین بیت الله بکار برند و آن کس که این ناقه نداد همچنان خائف می زیست این بود تا رسول خدای هجرت کرد و یوم بدر پیش آمد اینوقت ابو مسافع و آن مردم که با وی گریزان بودند گفتندای معشر قریش ما را طرد و منع نکنید اینک شما را آهنگ جنگ متحد است ما را با خود کوچ دهید تا با وی مقاتله کنیم اگر کشته شدیم کار بکام

خداست شما رفته است و اگر زنده بماندیم پیاداش این مبارزت طریق مناجزت ما مسپارید بزرگان قریش مسؤل ایشان را با جابت مقرون داشتند ، و آن جماعت حاضر بدر شدند و در آن حربگاه أبو مسافع و حارث بن عامر مقتول شد و أبواهاب جان بسلامت برد و حارث بن عامر آن کس است که در مکه اصغای قرائت قرآن از پیغمبر می نمود و بدان کلمات شاد خاطر می شد و قریش می گفتند فریفته اسلام شده است او را در بدر خبیب بقتل آورد حسان بن ثابت بدو خطاب کند و گوید:

يا حارُّ قد كنت لولا ما رُميت به *** لله دَرَكٌ في عزِّ و في حسبٍ

للت قومك مخزاة و منقصة *** ما لن يحلله حتى من العرب

يا سالب البيت ذي الأركان حليته *** او الغزال فلن يخفى المستلب

سائل بني الحارث المزري بمعشره *** اين الغزال عليه الدُّر من ذهب

بس البنون و بس الشيخ شيخهم *** تباً لذلك من شيخ و من عقب

بالجملة حکم بن أبي العاص و ابو لهب از بذل شتران ذمت خود را بری نکردند مردم قریش خواستند حکم بن أبي العاص را برای اخذ پنجاه شتر ماخوذ دارند جماعت بنی امیه بحمايت او بیرون شدند و او را بسلامت داشتند و از آن سوی أبو لهب بیمناک شد و در میان بنی خالات خویش متواری گشت چه او را در قبیله بنی خزاعه ده تن خاله بود و هر يك را فرزندان بودند.

و ایشان بحمايت أبو لهب بیرون شدند و با قریش گفتند شما را نرسد که أبو لهب را طلب کنید چه برادران او مانند أبو طالب و حمزه و عباس و جز ایشان حاضرند و در طلب غزال اولی از شما می باشند او را با برادرانش بگذارید و مرد مرا دفع دادند شبیان بن جابر السلمی چون با بنی هاشم حلیف می شد درین شعر روی با ام أبي لهب داشت و این حلف را عرب حلف الغیdaq گویند.

أحالفكم حلفاً سديداً عقوده *** كحلف بني عمرو اباك ابن هاشم

على التصر ما دامت بنجد و شيمة *** و ما سجعت قمرية بالكرائم

هم منعو الشيخ المنافي بعد ما *** رای حمة الأزميل فوق البراجم

از پس این وقایع اطراف غزال را در منزل شیخ عامری یافتند و او را بمعرض عتاب و عقاب در آوردند چندان که استغاثت کرد که من مردی کورم و این اشیاء را سرقه غزال در سرای من افکنده اند تا ذمت خویش را بتهمت من بری سازند کس اجابت نکرد و او را مقتول کردند.

عامر بن مالك بن جعفر بن كلاب که او را ملاعب الاسنه گویند از رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم جمعی را طلب کرد تا قوم او را مسئله بیاموزند عامر بن الطفیل چون این بشنید جمعی از بنی سلیم را فرستاد تا اصحاب را بقتل آوردند و در میان آن مقاتله جبار بن سلمی بن مالك بن جعفر غلام أبي بكر عامر بن فهیره را با نیزه بزد و بر

افراخت ، از فراز نیزه او جسد ابن فهیره را علویان بر بودند ، حسان بن ثابت ربیعه پسر ملاعب الاسته را که مادرش دختر سعد بن ابي عمرو القیني بود تحریض می کند که چرا عامر بن الطفیل را کیفر نمی کنی که رعایت عهد پدرت را نکرد و أصحاب پیغمبر را بکشت.

الا من مبلغ عني ربیعاً*** فما أحدثت في الحدثن بعدی

أبوك أوالفعال أبو براء*** و خالك مالك حكم بن سعد

بني أم البنين ألم یرعکم*** و أنتم من ذوائب أهل نجد

تهگم عامر بابي براء*** لیخفروه و ما خطأ كعمد

چون بیت حسان گوشزد ربیعه شد بحضرت رسول شتافت و گفت یا رسول الله تواند شد که پدرم را از آرایش این غدري که افتاد بضربی که بر عامر بن الطفیل زخم طاهر سازم، فرمود تواند بود پس ربیعه بقبیله خویش مراجعت کرد و عامر بن طفیل را بضرب تیغ جراحی بکرد ، مردم قبیله از چپ و راست بدویدند و او را ماخوذ داشتند و بعامر بن طفیل گفتند فرمان کن تا بهرچه خواهی او را کیفر کنیم عامر از میان قبیله بیرون شد و ربیعه را با خود بیاورد و بفرمود تا چاهی کردند آن گاه گفت ای قوم گواه باشید که من گناه ربیعه را درین چاه افکندم و حکم داد تا با خاک دیگر باره چاه را آکنده ساختند و ربیعه را رها کردند .

* [آیام عرب] (1)

1 - یَوْمُ الْجِسْرِ - در سال سیزدهم هجری چون ابو عبیده بفرمان عمر بن الخطاب آهنگ مقاتلت با لشکر عجم کرد جسری برای عبور لشکریان بر رود فرات بست یا آن که مرمت آن جسر کرد چه از پیش برای مسافرین حیره پرداخته بودند بالجمله لشکر را عبره داد و با مردم فارس مقاتلت عظیمی پیوست و در آن حربگاه مسلمین را زحمت فراوان برسد چنان که دیگر مثل آن روز ندیدند و ما تفصیل این مقاتلت را در جای خود مرقوم داشتیم ، بالجمله چون خبر این داهیه بمدینه رسید حسان بن ثابت این شعر بگفت:

لقد عظمت فینا الرزیه اننا *** جلاد علی ریب الحوادث و الدهر

علی الجسر قتلی لهف نفسی علیهم *** فیا حسرتا ماذا لقینا علی الجسر

2- یَوْمُ الْمُضَرَّسِ - همانا حسان در هجو اباقیس الاسلت الاوسی ازین روز یاد کند و این بیت گوید :

الا ابلغ اباقیس رسولا *** إذا ألقى لها سمعاً تبین

نسیت الجسر یوم اَبی عقیلٍ *** و عندک من وقایعنا یقین

فلست بحاضرٍ إن لم تر رکم *** خلال الدّار مشعلة طحون

یدین لها العزیز إذا رآها *** یهرب من مخافتها القطین

تشیب التّاهد العذراء فیها *** و یسقط من مخافتها الجنین

بعینیک القواضب حین تعلی *** بها الابطال والهام السّکون

ص: 388

1- یوم الجسر و یوم المضرس و یوم الدرك هم جزو ایام عرب است، گویا در مسودات ناسخ تقدیم و تأخیری رخ داده و گرنه مناسب آن بود که در فصل آینده ذکر شود و بهمین مناسب عنوان فصل را انتخاب کردیم.

تجوّد بانفس الابطال سجحاً *** و أنت بنفسك الحبّ الضنين
فلا وقرّ بسمعك حين تدعى *** ضحىّ إذ لا تجيب ولا تعين
الم تترك ماتم معولاتٍ *** لهنّ على سراتكم رنينُ
تشينهم زعمت بغير شيء *** و نفسك لو علمت بهم تشينُ
قتلتهم واحداً منّا بالف *** هما لله ذا الظفر المبين
فما زلتكم كما كنتم قديماً *** ولا زلنا كما كنّا نكونُ
يطيف بكم من النّجار قوم *** كأسد الغاب مسكنها العرين
كأنّا إذ نساميكم رجالاً *** جمالٌ حين يجتلدون جون
وقد اكرمتكم و سكنت عنكم *** سراة الاوس لو نفع السكون
حياء أن أشاتمكم و صوناً *** لعرضي إنّه حسب ثمين
و أكرمت النّساء و قلت رهطى *** و هذا حين أنطقُ او أبين

و درین روز جنگ عظیمی شد و خزرج بر اوس غلبه جست و این روز را یوم مضرس و یوم معبس گویند و این دو حائط بود که مانند دو خندق بنیان کرده بودند ، اوس و خزرج چون اعداد کار کردند سه روز در کنار جدارین ساکن شدند آن گاه مقاتلت پیوستند و اوس شکسته شد.

3- یوم الدّرك - همانا درك نام موضعی است که میان بنی النّجار و بنی خطمه مقاتلت افتاد و این جنگ از بهر عروه بن الورد بود که حلیف بنی النّجار بود درین جنگ بسیار کس جرح یافت، لکن کس مقتول نگشت و بنی النّجار عروه را محفوظ بداشتند حسان این بیت بدین گوید :

فقدأُمّی لعوفٍ کلّها *** و بنی الابيض في يوم الدّرك

منعوا ضیمی بضرب صائب *** تحت أطراف السّراييل هتك

یزید بن طعمة الخطمی در جواب حسان گوید :

اذ تنادوا یا لعوف اركبوا *** ليس سيّين قوی وركك

فاجتمعنا ففضضنا جمعهم *** بالصّعیداء و في يوم الدرك

قذفوا سيدهم في ورطة *** قذفك المُقلمة شطر المعترك

أبلغا عوفاً بآنا معقلاً *** نمنع الضيم وفرع مشتبك

و اذا ما ملك حاربنا *** ضمن الخوف لنا قلب الملك

أبي أزيهر بن انيس بن الحقيق بن مالك بن سعد بن كعب بن الحارث بن عبدالله الدوسي حليف أبي سفیان بن حرب بود و او بدوسی معروف بود از بهر آن که مادر او دوسی بود و او را در قبیله دوس خالوها بود و أبوازیهر عاتکه دختر خود را بحباله نکاح ابوسفیان در آورد و پسری از وی متولد شد که او را متحد نام گذاشت و بروایتی عینه نامید .

همانا چند تن از عرب فرزند خود را محمد نام می نهادند چه از کتب سالفه دانسته بودند که محمد نامی مبعوث شود و جهان را فرو گیرد.

بالجمله أبوازیهر دختر دیگرش را که زینب نام داشت بشرط زنی بعتبه بن ربیعہ داد و دو پسر آورد یکی را بنام جدّ او ربیعہ و آن دیگر را نعمان نام نهاد و نیز أبوازیهر دختر دیگر داشت او را با ولید بن مغیره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم عقد بست و کابین او را بگرفت آن گاه مسموع افتاد که ولید مردی بدخوی است و زن را بزخم زبان و ضرب مشت آزرده می کند ، دختر خود را نگذاشت بروی در آید.

و بروایتی دختر را بدو فرستاد ، ولید گفت من بهترم یا پدر تو ؟ گفت پدر من زیرا که پدر من سید بزرگان عرب است و عرب بی اجازت رأی او اقدام بامری نکنند ، و تو سید اقوام خویشی و اقوام تو نیز با تو در شرف منازعت کنند، این سخن برولید سخت آمد و او را لطمه چند بزد ، دختر بخانه پدر گریخت ، أبوازیهر نه دیگر دختر را بولید فرستاد، نه مهر او را باز داد تا ولید بمرد.

این نبود تا مردمان بسوق ذی المجاز که یکی از اسواق عرب است فرود شدند و أبوازیهر نیز با ابوسفیان حاضر بود ناگاه بنوالولید بر أبوازیهر در آمدند و هشام بن الولید بر او حمله کرده ضربتی بزد و او را بکشت و این واقعه بعد از

هجرت رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم و قصه بدر بود چون این خبر بمدینه آمد رسول خدا حسان را طلب داشت و فرمود در میان مطیبین و احلاف شری واقع شده است در مقتل ابوزیهر چیزی بگویی که مطیبین را بر احلاف برانگیزد.

همانا آن هنگام که بنی عبد مناف بر آن شدند که منصب سقایت و حجابت و رفاده ولوا را از بنی عبدالدار بگیرند و عائی را از طیب آکنده ساختند و هم سوگندان خود را حاضر کرده دست ها در آن و عافرو برده و بر دیوار بیت نهادند و سوگند یاد کردند که همدست و هم پشت باشند و ایشان بنو عبد مناف بودند که بنی هاشم و بنی عبد شمس و بنی المطلب و بنی نوفل باشند و بنی اسد بن عبد العزی و بنو زهره بن کلاب و بنو تیم بن مرة و بنو الحارث بن فهر بودند و ایشان را نسبت بآن و علی طیب داده اطیاب و مطیبین گفتند.

بنی عبدالدار چون این بدیدند ایشان نیز هم سوگندان فراهم کرده پنج بطن با هم معاهده نهادند و شتری را نحر کرده خون آن را بلیسیدند و دست در خون آن زدند، ازین روی ایشان را لعنة الدم گویند و احلاف نیز خوانند، و این جماعت بنی عبدالدار بن قصی و بنی مخزوم بن یقطه و بنی جمح بن عمرو و بنی سهم بن عمرو بن هصیص و بنی عدی بن کعب بودند، پس بنی عبدالدار اعداد کار بنی اسد کرد و بنی مخزوم مهبیای امر بنی تمیم شد و بنی جمح از برای بنی زهره کار بساخت و بنی عدی ساخته مخاصمت بنی الحارث گشت و بنی سهم در برابر بنی عبد مناف ایستاد درین امر رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم از جمله مطیبین بشمار شود و عمر بن الخطاب از جمله لعنة الدم است و ازین پیش در مجلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ قصه احلاف و حلف فضول و جز آن را رقم کردیم.

بالجمله حسان در تحریض مطیبین این شعر بگفت و ابوسفیان بن حرب را بدین سخن تعبیر می دهد و تحریض می کند.

غدا أهل حصن ذی المجاز بسُحرة*** و جازا بن حربٍ بالمحصَّب ما یغدوا

چون در ذکر احوال حسان این شعر ها رقم شد بتکرار نپرداختیم بالجمله

چون اشعار وی در میان ایشان پراکنده شد ابوسفیان در ذی المجاز بود و یزید بن ابي سفیان اعداد جنگ کرده جماعت مطیبین بر سر او انجمن شده ساخته جنگ گشتند و از آن سوی احواف نیز فراهم شدند و لشکری عظیم بساختند.

أبوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب چون نگرست که عنقریب قریش تیغ در هم خواهند نهاد اسب خویش براند و بابی سفیان بن حرب رسید و او آگهی یافته از ذی المجاز بلشکرگاه می آمد و گفت فداک ابي و اُمی احجز بین الناس أبوسفیان. أبوسفیان بن حرب نیز مردی حلیم بود و قوم خویش را نیک دوست می داشت لاجرم سخن نکرد و همچنان اسب براند تا میان هر دو لشکر درآمد و لوای جنگ را در دست پسر خود یزید دید که با مطیبین تن در میان آهن پوشیده اند پیش شد ولوا از کف او بگرفت و دست بزد و خود از سر او پیرانید.

ثُمَّ قَالَ: قَبَحَكَ اللَّهُ أَتُرِيدُ أَنْ تَصْرَبَ قُرَيْشًا بَعْضَهُمَا بَعْضٌ فِي رَجُلٍ مِنَ الْأَزْدِ - دست از جنگ بدارید اگر بپذیرند کار بر دیت خواهیم نهاد آن گاه در میان مردم فریاد برداشت و گفت «ایها الناس» دشمن ما از قفای ماست و خامت این مخاصمت را باز گردانید و در میان قوم تفرقه مکنید و روی این سخن با رسول خدای داشت و چون سخن حسان را بدو گفتند «قال اُريد حسان أن يضرب بعضنا ببعض في رجل من دوس فبئس والله ما ظنّ».

ذکر ایام العرب (1)

4- يَوْمَ سَمِيحَةَ - درین روز میان اوس و خزرج مقاتله افتاد و سبب آن شد که مالک بن العجلان مردی بزرگ و منیع بود و جبیر بن سمیر حلیف مالک بن عجلان بود یک روز در مجلسی که بزرگان اوس انجمن بودند و جبیر نیز در میان جماعت نشیمن داشت بذکر فضایل مالک پرداخت و باز نمود که امروز هیچ کس انباز او نتواند بود این سخن بر مردم اوس گران آمد و سمیر بن زید بن مالک که در میان بنی عمرو بن

ص: 392

عوف و جماعت اوس مردی با مکانت بود بر جست و بر جبیر حمله افکند و او را مقتول ساخت.

و در میان عرب مقرر بود که دیت حلیف را با عبد برابر می نهادند و دیت عبد پنج شتر و دیت صریح که عبارت از حر باشد برده شتر مقرر بود، و بروایی دیت حلیف پنجاه شتر و دیت صریح صد شتر بود.

بالجمله مالك بن العجلان کس بجماعت بنی عمرو بن عوف فرستاد که سمیر را بسوی من گسیل دارید تا او را بجای حلیف خود قصاص کنم و اگر نه کار به مقاتلت انجامد و دوست نمی دارم که در میان ما آتش حرب افروخته گردد.

ایشان در پاسخ گفتند ما نیز هرگز بمقاتلت تن در ندهیم و از ادای دیت جبیر مضایقت نکنیم لکن تو خود می دانی که جبیر مکانت عبد دارد و دیت او نصف دیت صریح است و اگر ما ادای دیت صریح کنیم این ضعف و ذلت، مکانت ما بشکند مالك گفت جز دیت صریح نگیریم و اگر سر بتایید حکومت با شمشیر خواهد رفت مردم اوس حمل این ذلت ندادند و کار بر مقاتلت نهادند.

پس مالك بن العجلان قوم خود را از جماعت خزرج تنبیه داد تا ساخته جنگ شدند و از آن سوی مردم اوس اعداد کار زار کردند و در ارض فضا در قریه که میان اراضی بنی سالم و قبا واقع است صف راست کردند و جنگ به پیوستند و از هر دو جانب جماعتی عرضه هلاک و دمار افتاد.

در میان آن گیرودار مردی از قبیله اوس ندا در داد که ای مالك این آویختن و خون ریختن تا چند، ما رضا می دهیم که از میان بنی عمرو بن عوف که قبیله و قوم تو می باشند تنی را اختیار کنیم تا در میانه حکم شود و بدان چه حکم کند گردن نهیم این سخن در عزیمت مالك سستی انداخت و این قضا را پذیرفتار گشت پس بزرگان اوس فراهم شدند و مشورت کردند و از میانه عمرو بن امرء القیس جدّ عبدالله بن رواحه را که از قبیله بنی الحارث بن الخزرج شرافتی بکمال داشت اختیار نمودند مالك بن العجلان و تمامت بزرگان خزرج نیز رضا دادند.

این هنگام عمرو بن امرء القیس با مردم خزرج بیک سوی شد و گفت ای قوم اگر شما مرا بحکومت اختیار کرده اید که من بیرون نصفت و عدالت قضائی برانم بدین آرزو دست نخواهید یافت و من جز بر حق سخن خواهم کرد گفتند روا باشد بر طریق حق حکومت فرمای چون این پیمان بسند گفت حلیف را فوق دیت مولی نتواند بود و دیت مولی نصف صریح است این سخن بر مالک صعب افتاد و این قضارا امضا نداد و گفت خون سمیر را بقصاص خواهم ریخت و اگر نه در بهای دیت مولای خود دیت صریح خواهم گرفت و مردم خود را از بهر مناجزت و مبارزت فرمان داد عمرو بن امرء القیس از در منع و نهی او بیرون شد و این شعرها بگفت :

يا مال و السيد المعظم قد *** يُطره بعض رائدٍ سرف

خالفت في الرأي كلّ ذي فخر *** والحقُّ يا مال غير ما تصفُ

لا يُرفع العبد فوق سنّته *** فالحقُّ يوفى به و يُعترف

إنّ جبيراً لعبدٌ غيركم *** يا مال و الحقُّ عنده فقفوا

فات فيه الوفاء معترفاً *** بالحقِّ فيه لكم فلا تكفوا

و همچنان در هم بن زیدا خو عمرو بن عوف چون نگریست که مالک بن عجلان حکومت عمرو بن امرء القیس را بچیزی نشمرد و مردم خود را فرمان مقاتلت داد و خود نیز جامه خویش را دیگر گونه کرد تا کس او را نشناسد و بشعار متکرر بمیدان

در آمد این شعر انشاد کرد :

يا قوم لا تقتلوا سُميراً *** فانّ القتل فيه القلاء و الاسف

إن تقتلوه ترنُّ نسوتكم *** على كريمٍ و يفزع السلف

إنّي لعمرو و الذي تحجُّ له *** النَّاس و من دون بيته الشرف

يمين برّ بالله مجتهدٌ *** لقد حلفنا لو ينفع الحلف

لا ترفع العبد فوق سنّته *** ما كان منّا ببطنها شرفٌ

إنّك لاقٍ غداً غواة بني *** عمك فانظر ما أنت مزدهف

يمشون في البيض و الدرّوع كم *** تمشي جمال مصاعب قطب

فابد بسيماك يعرفوك كما *** يبدون سيماهم فيعترفوا

بالجملة ديگر باره هر دو لشکر در ارض فضا بجنگ در آمدند و بسيار کس از جانين مقتول شد و در پايان امر ناچار کار بر ضای مالک بن عجلان نهادند و منذر بن حرام يا ثابت بن منذر پدر حسان در ميان ايشان بدین گونه حکومت کرد که مالک بن عجلان را در ازای جبير ديت صريح بدهند لکن در ميان عرب اين کار سنت نشود و از پس اين واقعه همچنان ديت مولا نصف صريح باشد و پيمان نهادند که از يکديگر نکشند و کشتگان را نظاره کنند و هر مردی برابر مردی گذارند و از هر طرف که مقتول افزون باشد ديت مقتولين را بگيرند چون بشمار کردند سه کس از اوس بيشتر مقتول بود و حسان بن ثابت اين قصيده را از در مفاخرت در قصه يوم سميحه گوید:

الْأَبْلَغُ الْمَسْتَسْمِعِينَ بَوَقْعَةٍ *** تَخْفُ لَهَا شُمَطُ النَّسَاءِ الْقَوَاعِدِ

و ظَنَّهُمْ بِي أَنْتِي لِعَشِيرَتِي *** عَلَى أَيِّ حَالٍ كَانِ حَامٍ وَ ذَائِدِ

فَان لَمْ أَحَقِّقْ ظَنَّهُمْ بِتَيْقِنٍ *** فَلَا سَقَتِ الْأَوْصَالُ مَنِّي الرَّوَاعِدِ

و يَعْلَمُ أَكْفَائِي مِنَ النَّاسِ أَنْتِي *** أَنَا الْفَارَسِ الْحَامِي الدَّمَارِ الْمَنَاجِدِ

وَ أَنْ لَيْسَ لِلْأَعْدَاءِ عِنْدِي غَمِيضَةٌ *** وَ لَا طَافَ لِي مِنْهُمْ بُوْحَشِي صَائِدُ

وَ أَنْ لَمْ يَزَلْ لِي مِنْذَا دَرَكْتِ كَاشِحٌ *** عَدُوُّ أَقَاسِيهِ وَ آخِرُ حَاسِدِ

فَمَا مِنْهُمَا الْآ وَ أَنْتِي أَكِيْلُهُ *** بِمَثَلٍ لَهُ مَثَلِينَ أَوْاناً زَائِدِ

فَان تَسْتَلِ الْأَقْوَامَ عَنِّي فَانْتِي *** أَلِي مُحْتَدٍ تَنَمِي إِلَيْهِ الْمُحَامِدِ

أَنَا الزَّائِرُ الصَّقْرُ بِنِ سَلْمَى وَ عِنْدَهُ *** أَبِي وَ نَعْمَانُ وَ عَمْرُو وَ وَافِدِ

فَاورثنا مجداً و من يجن مثلنا *** بحيث اجتنينا ينقلب و هو حامد

و جدِّي خطيب النَّاسِ يَوْمَ سَمِيحَةٍ *** وَ عَمِّي ابْنِ هَنْدٍ مَطْعَمِ الطَّيْرِ خَالِدِ

وَ مَنَّا قَتِيلُ الشَّعْبِ أَوْسُ بْنُ ثَابِتٍ *** شَهِيداً وَ أَسْنَى الذِّكْرِ مِنْهُ الْمَشَاهِدِ

وَ فِي كُلِّ دَارٍ رَبَّةٌ خَزْرَجِيَّةٌ *** وَ أَوْسِيَّةٌ لِي مِنْ ذُرَاهِنَ وَالِدِ

فَمَا أَحَدٌ مَنَّا بِمَهْدٍ لِحَارِهِ *** إِذَاهُ وَ لَا مُزْرِبَهُ وَ هُوَ عَائِدِ

لأنا نرى حَقَّ الجوارِ امانةً *** و يحفظه منّا الكريم المعاهدُ

فمهما أقلّ ممّا أعدّد لم يزل *** على صدقه من جُلّ قومی شاهد

لكلّ انساس میسمّ يشهدونه *** و میسمنّا فینا القوافی الاوابد

متی ما نسّم لا ینکر الناس و سمنّا *** و نعرف به المجهول ممّن ینکّاند

تلوح به تعلقو علیه و سومنّا *** كما لاح فی سُمّر المنان الموارد

فیشفین من لا ینستطاع شفاؤه *** و ینقیّن ما تبقی الجبال الخوالد

و یشقیّن من یغتالنا بعداوةً *** و یسعدن فی الدنیا بنا من نساعد

اذا ما کسر نازمّح رایة شاعر *** یجیش بنا ما عندنا فنعاود

یکون اذا بث الهجاء لقومه *** و لاح شهاب من سنا الحرب واقد

کاشقا تمود اذ تعاطی لحيه *** خصیلة امّ السقب و السقب وارد

و ولی فاوفی عاقلارأس صخرة *** نمی فرعها و اشتدّ منها القواعد

فقال الا فاستمتعوا فی دیارکم *** فقد جاءکم ذکر لکم و مواعد

ثلاثة ایام من الدهر لم ینکن *** لهنّ بتصدیق الذی قال زائد

5- یومُ التّسار (1) بکسر نون و سین مهمله نام کوهی است که بس عظیم نباشد و در دامان این جبل میان قبیله بنی ضبه و جماعت بنی تمیم کار بمقاتلت رفت.

6- یومُ الحِجار - بکسر الحجار وفا و رای مهمله بمعنی هلاک است یک سال پس از یوم التّسار درین روز میان قبایل بکر و تمیم کار زار افتاد .

7- یومُ السّتار - بکسر سین مهمله و تای فوقانی نام کوهی است قبیله بکر بن وائل و جماعت بنی تمیم در دامان این کوه رزم دادند و قیس بن عاصم درین رزمگاه قناده بن مسلمه را که از شجعان بکر بود بکشت و این شعر بگفت:

قتلنا قناده یوم السّتار *** و زیداً اسرنا لدی معنقٍ

ص: 396

1- از این قسمت ببعدها ترتیب در کتاب مجمع الامثال میدانی موجود است و گاهی در ضبط اسامی ایام اختلافی مشاهده می شود هر

که خواهد بدان جا رجوع کند.

8- يَوْمُ الْفِجَارِ - چهار روز را عرب یوم فجار خواند: نخست روز مقاتلت کنانه و هوازن دوم مقاتلت قریش با کنانه سیم مبارزت بنی کنانه با بنی نضر بن معویه چهارم مقاتلت قریش با قبیله هوازن و این واپس ترین ایام فجار است و این وقت رسول خدای چهارده ساله بود و این جنگ سخت عظیم بود و باعث این مقاتلت خون عروۃ الرِّحَال بود چه او را براض بن قیس کنانی بکشت و آتش این فتنه را دامن بزد و قریش این روز را یوم الفجار خواندند یعنی روز فجور و فسق چه این در اشهر حرم واقع شد و عرب در ماه های حرام جنگ نکند چنان که مرقوم شد.

9- يَوْمُ نَخْلَه - بفتح نون و خای معجمه نام موضعی است در میان مکه و طایف و این روز از ایام فجار است و درین روز چندان مقاتلت رفت که قریش همچنان رزم زنان بحریم در آمدند و شب در آمد دست از جنگ بازداشتند خدایش بن زهیر پس گوید:

يَا شَدَّةَ مَا شَدَدْنَا غَيْرَ كَاذِبَةٍ *** عَلَى سَخِينَةَ لَوْلَا اللَّيْلُ وَالْحَرَمُ

سخینه لقب قریش است بدین نام ایشانرا تعبیر می کردند عبدالله بن زبیری گوید:

زَعَمْتَ سَخِينَةَ أَنْ سَتَغْلِبُ رَبِّهَا *** وَ لِيَغْلِبَنَّ مَغَالِبُ الْغَلَابِ

10- يَوْمُ شَمْطَةَ - این روز نیز از ایام فجار است درین روز میان بنی هاشم و بنی عبد شمس مقاتلت رفت خدایش بن زهیر گوید:

وَ ابْلَغْ أَنْ عَرَضْتَ بِنَاهِشَامًا *** وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْلَغُ وَالْوَلِيدَا

بِأَنَّ يَوْمَ شَمْطَةَ قَدْ أَقْمَنَا *** عُمُودَ الْمَجْدِ أَنْ لَنَا عُمُودَا

جَلَبْنَا الْخَيْلَ سَاهِمَةَ الْيَهْمِ *** عَوَابِسُ يَدَّرَعْنَ النَّقْعَ قُودَا

11- يَوْمُ الْعَبْلَاءِ - بعین مهمله و بای موحدّه نام سنگ سفیدی است که در پهلوی بازار عکاظ بود همچنان خدایش بن زهیر گوید:

أَلَمْ يَبْلُغْكُمْ أَنَّا خَدَعْنَا *** لَدَى الْعَبْلَاءِ خَنْدَفٌ بِالْقِيَادِ

12- يَوْمُ عَكَاظٍ - بضم عین مهمله نام بازاری است در نواحی مکه در هر

سال یک ماه عرب را در آن جا برای بیع اشیاء و انشاد شعر اقامت بود در ماه های حرام و درین مدت مقاتلت روا نبود مگر بجنایت درید
گوید:

تَغْيِيتٌ عَنْ يَوْمِي عَكَازٌ كَلِيهَمَا *** وَ ان يَكْ يَوْمٌ ثَالِثٌ اِتْعَيْبٌ

13 - يَوْمَ الْحَرِيْرَةِ - بحای بی نقطه و رای مهمله تصغیر حرّه است و آن موضعی

است در طرف جنوب عکاظ خدّاش بن زهیر گوید :

وَ قَدْ بَلَوْتُمْ فَا بِلُو كُمْ بَلَائِكُمْ *** يَوْمَ الْحَرِيْرَةِ ضَرْباً غَيْرَ تَكْذِيْبٍ

14 - يَوْمُ ذِي قَارٍ - در میان مدینه و بصره چاه آبی است که آن را ذی قار گویند و این روز اعظم ایام عرب است و درین روز بنی شیبیان و جماعتی از عرب بر عجم نصرت جستند و این اول کرتی است که عرب بر عجم ظفر یافت و ما این قصه را در جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ در ذیل احوال خسرو پرویز بشرح نگاشتیم بکیر بن الاسم که یک تن از مردم قیس بن ثعلبه بود گوید :

هَمْ يَوْمُ ذِي قَارٍ وَ قَدْ حَمَسَ الْوَعْيُ *** خَلَطُوا لَهَا مَاءً جِحْفَلًا بِلَهَامٍ

ضَرْبُوا بَنِي الْاِحْرَارِ يَوْمَ لِقْوِهِمْ *** بِالْمَشْرِفِيِّ عَلِيٍّ صَمِيمِ الْهَامِ

15 - يَوْمُ جَبَلَةَ - باجیم و بای موحد نام کوهی است در میان شریف و شرف شریف نام چاه آبی است از قبیله بنی نمیر و شرف آبی است از بنی کلاب و این موضع را نیز شعب جبله گویند در آن جا میان عبس و ذبیان پسر های بغیض مقاتله افتاد شاعری از جوزه گوید :

لَمْ اَرِ يَوْمًا مِثْلَ يَوْمِ جَبَلَةَ *** يَوْمِ اَتَانَا اسْدَ وَ حَنْظَلَةَ

وَ غَطْفَانَ وَ الْمَلُوْكَ اَزْ فَلَهِ *** نَضْرِبُهُمْ بِقَضْبٍ مِّنْخَلَةَ

لَمْ تَعْدْ اَنْ اَفْرَشَ عَنْهَا الصَّقْلَةَ

16 - يَوْمُ رَحْرَحَانَ - باهر دو رای نقطه ای و هر دو حای مهمله بروزن زعفران نام زمینی است نزدیک بعکاظ و رحرحان دو روز است یک روز میان بنی دارم و بنی عامر بن صعصعه رزم رفت و روزی میان بنی تمیم و بنی عامر و ما شرح این روز را

ص: 398

در ذیل قصه داحس و غیرا در جلد دوم از کتاب اول باشباع گفتیم عوف بن عطیه گوید:

هلاً فوارس رحران هجوتم *** عشرأ تناوح فی سرارة واد

17 - یَوْمُ الْفَلَّاحِ - بفتح فا و سکون لام و جیم نام قریه ایست از فرای بنی عامر و در آن جا دو حرب رفت فلج نخست تاختن بنی عامر بر بنی حنیفه بود و فلج ثانی غارت بردن بنی حنیفه بر بنی عامر است.

18 - یَوْمُ النَّشَّاشِ - بفتح نون و شین مترجم یفتح نون و شین مشدده نام وادی است و این روز بعد از فلج میان بنی عامر و مردم یمامه کار بمقاتلت رفت شاعری از بنی عامر گوید:

و بالنشاش مقتلة ستبقي *** علی النشاش ما بقی الیالی

فاذلنا الیمامة بعد عز *** كما ذلت لواطنها التعال

19 - یَوْمُ اللَّهَابَةِ - بکسر لام موضعی است در دیار بنی صبه در آن جا میان قبیله بنی کعب و بنی عبد شمس مصاف رفت شاعر گوید:

منع اللهباه حمضها ونخيلها *** و مثبت الصمران ضربة اسفع

20 - یَوْمُ خُزازی - نام کوهی است آن را خزاز نیز گفته اند در دامان آن میان بنی نزار و مردم یمن رزم افتاد، شاعر گوید:

و نحن غداة او قد فی خزازی *** هدیث کتاباً متحیرات

21 - یَوْمُ الْكَلَابِ - کلاب بر وزن غراب نام آبی است از جانب یمین جبله در آن جا در روزگار اکثم بن صیفی در میان عرب دو مصاف بزرگ رفته است آن را کلاب اول و کلاب ثانی خوانند شاعر گوید «انَّ کلاباً ماءنا فخلوة».

22 - یَوْمُ الصَّفَقَةِ - ازین روی این روز را صفقه گویند که عامل خسرو پرویز جماعتی را که بر طایفه طائمه (1) غارت می بردند طلب کرد و ایشان را در حصنی کرده

ص: 399

1- سخن از طایفه در بین نیست، بلکه «لطائمه» است جمع لطیمه، یعنی کسانی که کاروان متاع او را غارت می کردند.

در بر روی ایشان به بست و جمله را بکشت و این دو مثل نیز در حق ایشان سایر گشت نخست «لیس بعد الاسار الا القتل»، دوم «لیس بعد السلب الا الاسار».

23 - یَوْمُ طِخْفَةَ - بکسر طای مهمله و خای معجمه مفتوح نام موضعی است و نیز گفته اند نام کوهی است در آن جا بنی یربوع با قابوس بن منذر بن ماء السماء رزم دادند، شریح یربوعی گوید:

علاً جُدْهُمْ جُدَّ الْمَلُوكُ فَاطْلُقُوا *** بطخفة ابناء الملوك على الحكم

24 - یَوْمُ الْوَقِيطِ - باقاف و طای مهمله این روز حکم بن خیشمه مقتول گشت و عجل بن ماموم و ماموم بن شیبان اسیر گشتند چون حزن و الم در آن روز ثقلی انداخت آن را و قیط گفتند بالجمله مقاتلت بنی تمیم و قبیله بکر بن وائل درین روز بود، یزید بن حنظله گوید:

و نَجَّاهُ مِنْ قَتْلِ الْوَقِيطِ مَقْلَصٌ *** اَقْبَ عَلَى نَاسِ اللَّجَامِ اَزُومُ

25 - یَوْمُ الْمَرْوَتِ - بفتح میم و تشدید رای مهمله نام وادی است که در آن جا میان بنی تمیم و قبیله قشیر مقاتلت افتاد (1).

26 - یَوْمُ الشَّقِيقَةِ - شقیقه بمعنی شکاف میان دو کوه ریک است این روز را یوم التَّقَا و یوم الحسنین نیز گویند چنان گفته اند که دو کوه است یکی را حسن آن دیگر را حسین نام است ازین جاست که ابن الاخضر گوید:

و یوم شقیقة الحسنین لاقت *** بنو شیبان آجالاً قصاراً

و این روز بر بنی شیبان صعب افتاد و ابوالصهبا بسطام بن قیس شیبانی مقتول گشت.

27 - یَوْمُ قُشَاوَه - بضم قاف و شین معجمه نام بیابانی است در افراز نجد

ص: 400

1- در مجمع الامثال اضافه می کند که: شاعر گوید: فان تك هامة بهراة تزفو *** فقد أزقیت بالمرؤت هاما

در آن جا بنی شیبان بر سلیط بن یربوع حمله بردند و این روز را «یوم نَعْفِ سَوِيقَةَ» نیز گویند چنان که جریر بدین شعر یاد کند :

بُسُ الفوارس یوم نَعْفِ سَوِيقَةَ *** و الخیل عادیة علی بسطام

28- یَوْمُ إِرَابٍ - بکسر همزه و رای مهمله نام آبی است از قبیله بلعنبر و درین روز بنی تغلب بر قبیله یربوع مقاتلت افکندند.

29- یَوْمُ ذِي طُلُوحٍ - آن را یوم الصمد بفتح صاد مهمله نیز گویند و طلوح طاء مهمله و آخره حاء مهمله نام آبی است از قبیله ضباب و این روز خاصه از برای قبیله یربوع است فرزدق گوید :

هل تعلمون غداة نطرد سبيکم *** بالصّمد بين روية و طحالٍ

30- یَوْمُ ذِي أُرَاطِي - بضم همزه یوم اراط نیز گویند نام آبی است از بنی نُمیر و درین روز میان جماعت بنی حنیفه و هم سوگندان ایشان از بنی جعد و بنی تمیم مقاتلت رفت عمرو بن کلثوم گوید :

و نحن الحابسون بذی اراطی *** تسفّ الجلّة الخور الدّرینا

31- یَوْمُ ذِي بَهْدِي - بر وزن سکری درین روز بنی سعد بن تمیم بر بنی تغلب مقاتلت افکندند .

32 - یَوْمُ ذِي نَجَبٍ - یفتح نون و جیم این روز بنی تمیم بر بنی عامر بن صعصعه حمله بردند.

33- یَوْمُ اللّوِي - بکسر لام و الف مقصوره نام وادی از اودیبه بنی سلیم است و این روز رزم زدنهای ثعلبه است بر بنی یربوع ، جریر گوید :

کسونا ذباب السّيف هامة عارض *** غداة اللّوی و الخیل تدمی کلومها

عارض نام مردی است .

34 - یَوْمُ أَعْشَاشٍ - بفتح همزه و سکون عین مهمله و هر دو شین معجمه

موضعی است در بلاد بنی تمیم از برای یربوع بن درین روز میان بنی شیبان و بنی مالک مصاف رفت.

35- یَوْمُ غَافِلٍ - نام کوهیست در آن جا میان بنی چشم و بنی حنظله رزم افتاد.

36- یَوْمُ الْهَيْمَاءِ - درین روز بنی تمیم بر بنی مجاشع حمله بردند و هیماء نام آبی است.

37- یَوْمُ سَفَارٍ - بفتح سین مهمله و فاو رای مهمله مبنی بر کسر است مثل حذام نام آبی است درین روز میان بکر بن وائل و بنی تمیم رزم رفت فرزدق گوید:

منی ما ترد يوماً سفار تجد بها *** ادیهم یرمی المستجیز المعورا

38- یَوْمُ الْبَشْرِ - بکسر بای موحدده و شین معجمه نام کوهیست و آن را یوم الحجاج بکسر حای مهمله و جیم (1) نیز خوانند چنان که اخلط گوید:

لقد اوقع الحجاج بالبشر وقعة *** الى الله منها المشتكى والمعول

39- یَوْمُ مُخَاشِنٍ - بضم میم و خای معجمه و شین معجمه مکسور نام کوهی است در آن جا نیز مقاتله عرب بود جریر گوید:

لوان جمعهم غداة مخاشنٍ *** یرمی به جبل لکاد یزول

40- یَوْمُ الْخَابُورِ - با خای معجمه موضعی است در شام و این روز در آن جا عمیر بن الحباب مقتول گشت و نفع بن سالم این شعر بگفت:

ولو قعة الخابور ان تك خلتها *** حلفت فان سماعها لم یخلق

41- یَوْمُ دُرْنِي - بر وزن حبلی نام موضعی است در آن جا بنی طبیه بر قبیله تیم اللات حمله بردند، اعشی گوید:

حلّ أهلی ما بین درنی فباد ولی *** و حلّت علویة بالسّخال

ص: 402

1- بلکه بفتح جیم و تشدید حاء مهمله بر وزن شداد چنان که در شعر تنصیص می شود.

42 - يَوْمُ الْعُظَالِي - يضم عبر بضم عين مهمله و ظای معجمه واپسین مقاتلتی است که

در جاهلیت میان بکر بن وائل و بنی تمیم رفت و آن را یوم عظالی خوانند از بهر آن که درین جنگ از کثرت بعضی بر بعضی سوار می شدند یا در طلب ریاست اجتماع کردند یا هر دو تن و سه تن بر یک دابه نشستند، شاعر گوید:

فان يك في يوم العظالي ملامة *** فيوم الغبيط كان اخزي و ألوم

43 - يَوْمُ الْغَيْطِ - بيط - بفتح غين معجمه همان اعشاش است که مرقوم شد و این روز بنی یربوع بر بنی مجاشع ظفر جستند شاعر گوید:

ولا شهدت يوم الغبيط مجاشع *** مع بالها ولا نقلال الخيل من قلتي يسر

44 - يَوْمُ الْغَيْطَيْنِ - درین روز ودیعه بن اوس وهانیء بن قبیصه شیبانی اسیر شدند.

45 - يَوْمُ ضَرْبِيَّةَ - نام قریه ایست از بنی کلاب در راه ب در راه بصره بجانب مگه قبیله بنی سعد و بنی عمرو بن حنظله در آن جا برای مقاتلت انجمن شدند و کار بمصالحه رفت، فرزدق گوید:

و نحن كفنا الحرب يوم ضربيّة *** و نحن منعنا يوم عينين منقرا

46 - يَوْمُ الْكُحَيْلِ - بر وزن هذیل نام موضعی است در جزیره العرب .

47 - يَوْمُ الْكُفَّافَةِ - بضم كاف آبی است درین روز میان بنی فزاره و بنی عمرو بن تمیم مقاتلت رفت حادره گوید:

كمحبسنا يوم الكفافة خيلنا *** لنورد أخرى الخيل إذكره الورد

48 - يَوْمُ الْقُرْنِ - بفتح قاف نام کوهی است در آن جا بنی عامر بر خثعم نبرد افکند.

49 - يَوْمُ بُسْنِيَانِ - بضم های موحدّه و سکون سین مهمله و یای تحتانی نام موضعی است که بنی فزاره بر بنی چشم حمله بنی فزاده بر بنی چشم حمله بردند، شاعر ازین روز یاد کند:

و کم غادرت خیلی بسیار منکم *** ارامل عقری او اسیراً مکفرا

50- یَوْمُ الْوَقْبِ ، بفتح واو و قاف مفتوح و بای موحد و الف مقصوره نام آبی است از بنی مالک در آن جا دوروز میان بنی مازن و بنی بکر مصاف رفت شاعر گوید :

هم منعوا حمی حمی الوقبی بضرب *** یؤلّف بین اشتات المنون

51- یَوْمُ الصَّمْتِینِ - صمه بکسر صاد مهمله نام موضعی است و از صمتین دوروز قصد کرده نخست قتل صمه الجشمی است که او را کنیت ابو درید است و دیگر قتل جعد بن الشماخ است در کرت اول صمه بر جعد حمله برد و او را بکشت در ثانی صمه مقتول گشت و ازین روی میان این هر دو قبیله حرب محکم گشت.

52- یَوْمُ قُرَاقِرٍ - بضم قاف اول و کسر ثانی نام وادی است در آن جا مردم مجاشع بر بکر بن وائل حمله بردند.

تعالیه

53- یَوْمُ بَلْقَاءَ - بفتح بای موحد و سکون لام نام شهری است از محالدمشق جریر گوید:

اخيلك ام خيلي ببلقاء احرزت *** دعائم عرش الحي ان تتضعضعا

54- یَوْمُ عَيْنِینِ - در آن جا میان بنی منقر و عبدالقیس مقاتلت رفت.

55- یَوْمُ الْحِنُوِّ - بکر حای مهمله و سکون نون دامن جبال واودیه را گویند و از برای عرب حنو ذی قار و حنو قراقر بوده که بمقاتلت کار کرده اند.

56- یَوْمُ السُّوبَانِ - بضم سین مهمله و سکون و او و بای موحد نامه وادی است در دیار عرب در آن جا میان بنی عبس و بنی حنظله رزم افتاد، اوس گوید :

كانهم بين السّميط و صارة *** و جرثم و السّوبان خشب مصرّع

57- یَوْمُ الْفَسَادِ - درین روز میان بنی غوث و بنی جدیله از جماعت طیسّیء مقاتلت رفت جابر بن الحریش الطائی گوید :

ص: 404

اذ لا يخافُ حدو جنا قذف النوى *** قبل الفساد اقامةً و تدبراً

و این روز را زمن الفساد و عام الفساد نیز گفته اند.

58 - يَوْمُ فَيْفِ الرِّيحِ - بفتح فا و سکون تحتانی و فاء دیگر نام موضعی است در اعالی نجد در آن جا میان خشم و بنی عامر مبارزت افتاد عمرو بن معد یکر بگوید :

اخبر المخبر عنکم انکم *** یوم فیف الرِّیح اُبتم بالفلج

59 - يَوْمُ أَوَاةٍ - بضم همزه نام کوهی است از بنی تمیم در نواحی بحرین درین روز پادشاه حیره عمر و بن هند جماعتی از بنی تمیم را بسوخت.

60 - يَوْمُ السِّدَاءِ - بفتح سین مهمله و دال مهمله مشدده (1) نام موضعی است و از ایام قدیم عرب است در آن روز میان قبیله حمیر و بنی کاب مقاتلت رفت .

61 - يَوْمُ غَوْلٍ - بفتح غین معجمه موضعی است بنی ضبه بر بنی کلاب بتاخت اوس بن غلفا گوید:

و قد قالت امامةٌ یومِ غولٍ *** انقطع یومِ غلفاءِ الجبالِ

62 - يَوْمُ السُّلَانِ - بضمّ سین مهمله و لام مشدّد نام اراضی تهامه است از طرف نواحی یمن درین روز قبیله ربیعہ بر بنی مذحج تاختن کرد و درین روز عامر که شرح حالش رقم شد بملاعب الأسنه ملقب گشت زهیر بن حباب گوید :

شهدت الموقدین علی خزازٍ *** و بالسُّلَانِ جمعاً زائرِها

63 - يَوْمُ صَّ نَيْعَاتٍ - بضم ضاد مهمله و فتح نون و سکون تحتانی و عین مهمله نام آبی است گویند حارث بن عمرو را پسری شیر خواره بود و او را در میان بنی تمیم بحاضنه سپرده بود یک روز در کنار آب ماری بیرون شد و کودك را بگزید و بکشت حارث بن عمرو در طلب او برسید و حال بدانست این وقت چون مردم بنی تمیم

ص: 405

1- در مجمع الامثال و همچنین معجم قبائل العرب ج 1 ص 306 «یوم البیداء» ضبط شده است.

و بنی بکر در یک جا نشیمن داشتند از هر دو گروه جمعی بنزدیک حارث از برای معذرت و تسلیت بیامدند از آن اندوه و خشمی که داشت ایشان را بتمامت بکشت.

64 - یَوْمُ جَوْ نَطَاع - جَوْ بفتح جیم و تشدید و او نامی است از برای ناحیه یمامه و نطاع بفتح نون و طای مهمله و عین بی نقطه بروزن قطام مبنی است بکسر عین نام قریه ایست از قرای یمامه و نیز نام آبی است از بنی تمیم درین روز میان بنی سعد و هودة بن علی که شرح حالش در این کتاب رقم شد کار بمقاتلت کشید .

65 - یَوْمُ الْمُشَقَّر - بضم میم و فتح شین معجمه و قاف مشدّد نام قلعه ایست میان نجران و بحرین و این روز را یوم الصّفقه نیز گویند چنان که بشرح رفت.

66 - یَوْمُ وَجَّ - بفتح واو و جیم مشدد نام بلنده طایف است در این روز میان قبیله ثقیف و خالد بن هوده حرب رفت شاعر گوید :

فان تسق من اعناب وَّجَّ فائنا *** لنا العین تجری من کسیس و من خمر

67 - یَوْمُ البَسُوسِ - بفتح بای موحدّه و هر دو سین مهمله خاله جسّاس بن مرّه شیبانی است و ما قصه او را در ذیل «اشام من البسوس» نگار دادیم .

68 - یَوْمُ التَّحَالِقِ - آن را نیز یوم تحلاق اللمم خوانند این نام از آن یافت که چون میان بنی بکر و بنی تغلب مقاتلت افتاد یک طایفه برای علامت سر های خویش را بستردند و از موی باز کردند .

69 - یَوْمُ داحِسٍ وَ غَبراء - این قصه در جلد دوم از کتاب اول با بسیاری از ایام عرب بشرح رفت داحس و غبراء نام دو اسب است.

70 - یَوْمُ الصُّلَیبِ - بضم صاد مهمله و فتح لام و سکون تحتانی نام کوهی است در آن جا میان بکر بن وائل و بنی عمرو بن تمیم حرب افتاد.

71 - یَوْمُ ظَهْر - بالای معجمه نام موضعی است در آن روز میان عمرو بن تمیم و بنی حنیفه رزم رفت .

72 - يَوْمُ ذَرَارِيحٍ - بفتح ذال معجمه و هر دو رای مهمله و حای بی نقطه جمع ذریعه است و ذریحه نام کوه است درین روز میان بنی تمیم و مردم یمن کار روم بمقابله رسید لکن بمصالحه پیوست.

73 - يَوْمُ الدُّنْيَةِ - بضم دال مهمله و فتح ثای مثلثه و سکون تحتانی نام آبی از بنی سیار بن عمرو است در جاهلیت این آبراهه دینه می خواندند عرب بدان تطیر کرد و دینه نام گذاشت درین روز بنی مازن و بنی سلیم تاختن کردند نابغه ذبیانی گوید :

و علی الدّمینة (1) من سکین حاضرٌ *** و علی الدّینة من بنی سیار

74 - يَوْمُ ذَاتِ الرَّمَرَمِ - همانا رمرام بر وزن صمصام نوعی از شجر است تواند شد که رمرم مقصور رمرام باشد این روز بنی عامر بر جماعت بنی عبس بتاختند.

75 - يَوْمُ جَدُودٍ - بفتح جیم و ضم دال مهمله نام موضعی است در اراضی بنی تمیم درین روز حارث بن شریک که ملقب به حوفزان بود با قبیلہ بنی سعد رزم داد.

76 - يَوْمُ القَرَعَاءِ - بفتح قاف نام منزلی است در طریق مکه و در آن جا آبی است خاصه بنی غدانه در آن جا میان بنی مالک و بنی یربوع مقاتلت افتاد.

77 - يَوْمُ مَلْهَمٍ - بفتح میم نام موضع بسیار نخل است، درین روز میان بنی تمیم و بنی حنیفه مبارزت رفت جریر گوید :

كَأَنَّ حُمُولَ الحَيِّ زَلْنَ بِيَانَعِ *** من الوارد البطحاء من نخل ملهما

78 - يَوْمُ فُحَّحٍ - بهر دو قاف مضموم و هر دو حای مهمله نام زمینی است که در آن جا مسعود بن القریم که از ابطال بکر بن وائل بود مقتول شد. شاعر گوید:

«و نحن قتلنا ابن القریم بقححح».

79 - يَوْمُ مَنَعِجٍ - بفتح میم و سکون نون و عین مهمله مکسور و جیم نام

ص: 407

1- و علی الرمیثة، صحیح است رك معجم قبائل العرب ج 2 ص 569 مجمع الامثال رقم 70.

وادی است درین روز بنی یربوع بر بنی یربوع رزم رفت.

80 - یَوْمُ زُرُودٍ - بفتح زای معجمه نام موضعی است در راه مکه میان بنی تغلب و بنی یربوع رزم رفت.

81- یَوْمُ الشَّائَةِ - بضم نون و سکون تای فوقانی (1) و فتح همزه نام آبی است از بنی عمیله درین روز بنی عامر بر بنی خالد بن جعفر غارت بردند و بنی عامر بعد از رزمی بزرگ شکسته شدند.

82- یَوْمُ الرَّقَمِ - بفتح رای مهمله و قاف نام آبی است در کنار جبال بنی غطفان درین روز بنی مرّه با بنی فزاره و بنی عامر رزم دادند و اسب عامر بن الطفیل که قُرْزُل نام داشت درین روز عقر شد.

83- یَوْمُ طَوَّالِهِ - بضم طای مهمله نام چاهی است در دیار قبیله فزاده این روز بنی عامر و بنی غطفان رزم دادند.

84 - یَوْمُ حَوِّ - بفتح خای معجمه و تشدید و او نام وادی است در دیار اسد درین روز عتیبه بن حارث بن شهاب را که صیّاد الفوارس لقب بود ذواب الاسدی بکشت.

85 - یَوْمُ حُوِّی - بضم خای معجمه و فتح و او نام موضعی است درین روز بنی تمیم بابکر بن وائل رزم دادند و یزید بن القحاریه که از ابطال تمیم بود مقتول گشت.

86 - یَوْمُ بُعَاث - بضم موحد و عین مهمله و آخره ثاء مثلثه موضعی است در نواحی مدینه در آن جا هنگام جاهلیت اوس و خزرج با هم نبرد جستند.

87 - یَوْمُ الدَّزْكِ - بسکون رای مهمله نام موضعی است که هم در آن جا

ص: 408

1- گاهی یوم الفتاة ضبط شده، و ظاهراً صحیح نیست.

قبایل اوس و خزرج مصاف دادند (1).

88 - يَوْمُ ذِي أَحْثَالٍ - بفتح همزه و سکون حای مهمله و ثای مثلثه درین روز میان بنی تمیم و بنی بکر بن وائل رزم رفت و حوفزان بن شریک اسیر شد.

89 - يَوْمُ ثَبْرَةَ - بفتح ثای مثلثه و سکون بای موحدہ و رای مهمله نام وادی است در دیار ضبه عرب را درین روز نیز رزم رفت.

90 - يَوْمُ الثَّيْبَةِ - درین روز قعب بن عصمه بزرگ بنی شیبان مفروق بن عمرو را بکشت شاعر او را تذکره دهد.

وقاظ اسیرا هانیء و کاتما *** مفارقُ مفروق تغشّین عندماً

91 - يَوْمُ النَّبَاجِ - بکسر النون و بای موحدہ و آخره جیم (2) نام قریه ایست که عبدالله بن عامر بساخت و درین روز بنی تمیم و بنی شیبان رزم دادند.

92 - يَوْمُ حَلِيمَةَ - شرح این روز را در ذیل مثل «ما یوم حلیمه بسرّ» مرقوم داشتیم.

93 - يَوْمُ الْوَتْدَةِ - بفتح واو و کسرتای فوقانی و دال مهمله مفتوح نام موضعی است در نجد آن را یوم الوتدات و لیلة الوتده نیز گویند درین روز بنی تمیم بر بنی عامر بن صعصعه تاختن بردند.

94 - يَوْمُ التَّجْرِيرِ - بضم نون و فتح جیم و سکون تحتانی نام حصنی است در یمن نزدیک بحضر موت درین روز بعضی از عرب بر جماعت بنی کنده تاختند .

95 - يَوْمُ الْهَرِيرِ - بر وزن امیر (3) درین روز میان بکر و بنی تمیم رزم افتاد

ص: 409

1- تحت رقم 3 گذشت.

2- بلکه آخر آن حاء مهمله است، رک مجمع الامثال رقم 88 ، معجم قبائل العرب ج 1 ص 128.

3- در معجم قبائل العرب ج 1 ص 128 ، و مجمع الامثال یوم الهربیر ضبط شده.

و حارث المجاشعی مقتول گشت.

96 - یَوْمُ الْهَرَامِيَّةِ - بر وزن مصابیح نام سه چاه آبست (1) عرب چنان دانند که آن را لقمان الاکبر حفر کرده است درین روز بر سر چاهی که خواستند حفر کنند میان بنی ضباب و جعفر بن کلاب رزم رفت.

97 - یَوْمُ الْأَلِيلِ - بر وزن امیر درین روز میان عرب در اراضی صلعاء التّعام که از محال بنی کلاب است مقاتلت رفت.

98 - یَوْمُ الْأَمِيلِ - بر وزن امیر نام کوهیست از رمل آن را یوم الحسن و یوم فلك الامیل نیز گویند درین روز بسطام بن قیس مقتول گشت.

99 - یَوْمُ الْهَبَاءَةِ - یفتح های هوز نام آبی است و ما این قصّه را در جلد دوم از کتاب اول بشرح رقم کرده ایم .

100 - یَوْمُ الْخَوْعِ - بفتح خای معجمه و سکون واو و عین مهمله نام موضعی است نزدیک خیبر درین روز شیبان بن شهاب که سید قوم بود و فارس مودون لقب داشت اسیر شد مودون نام اسب اوست شاعر گوید:

و نحنُ غداة بطن الخوع أبنا *** بمودونٍ و فارسه جهاداً

101 - یَوْمُ الصَّعَابِ - بکسر صاد مهمله و عین بی نقطه نام کوهیست میان یمامه و بحرین درین روز خلیفه بن محیط کنانه بن دهر را بکشت شاعر گوید :

ترکنا ابن دهر بالصّعب کانما *** سقنه السّری کاس الرّدی و هو ناعس

102 - یَوْمُ كَنْفِي عُرُوشٍ - بفتح کاف و نون مفتوح و فاء و الف مقصوره (2) و عروش بضم عین و رای مهملتین جمع عرش نام موضعی است خمخام بن حمل درین

ص: 410

1- حرایب صحیح است.

2- ظاهراً «کنفی» تثنیه کنف است چنان که در مجمع الامثال ضبط شده.

روز حاجب بن زراره را اسیر گرفت.

103- يَوْمُ مُبَايَضٍ - بضم میم و آخره ضاد معجمه بر وزن مباح موضعى است حمصیصه بن جندل درین روز طریف بن تمیم را بکشت شاعر گوید:

خاص الغداة الى طريف في الوغى *** حمصیصه المغواؤ في الهیجاء

104 - يَوْمُ تَرْجٍ - بفتح تاء فوقانی و سکون رای مهمله و جیم نام کوهی است در حجاز که بسیار شیران دژنده دارد در آن جا عرب را وقعه بود.

105 - يَوْمُ نَجْرَانَ - همانا نجران نام بلدی چند است از همه بزرگتر در ناحیه یمن است که حدیث اصحاب اخدود در آن جا بود و نصاری از آن جا برای مباحله بحضرت رسول آمدند و ما این قصه ها را بشرح رقم کرده ایم درین روز بنی تمیم بر حارث بن کعب حمله بردند.

106- يَوْمُ الذَّهَابِ - بکسر ذال معجمه نام حائطی است از اراضی حارث بن کعب این روز بنی عامر را بر اعدا نصرت بود.

107 - يَوْمُ وَاِرِدَاتٍ - نام موضعى است از سوی چپ بر طریق مکه این روز بنی بکر با بنی تغلب رزم دادند .

108 - يَوْمُ بَنَاتِ قَيْنٍ - بفتح قاف و سکون یای تحتانی نام موضعى است در شام در محال کلب بن و بره در زمان عبدالملک بن مروان عرب را در آن جا مقاتلتی رفت عویف القوافی گوید :

صبحناهم غداة بنات غداة قین *** مملمة لها لجب طحونا

109 - يَوْمُ ذِي الْأَثَلِ وَالْأَرْطَى - بفتح همزه و سکون ثای مثلثه و ارطى بفتح همزه و سکون رای مهمله درین روز مردم چشم بر بنی عبس تاختند .

110 - يَوْمُ الدَّنَائِبِ - بفتح ذال معجمه نام سه کوه است در نجد ، این روز میان بنی بکر و بنی تغلب رزم رفت.

- 111 - يَوْمُ الْحَيْرَةِ - این روزی است که عمرو بن کلثوم و بنی تغلب عمرو بن هند پادشاه حیره را کشتند بشرحی که در مجلد دوم از کتاب اول رقم شد.
- 112 - يَوْمُ عَيْنِ أَبَاغٍ - بضم همزه و بای موحدده و الف و غین معجمه نام وادی است بر طریق فرات بسوی شام این روز قبیله غسان با بنی لخم و بنی نزار مصاف دادند .
- 113 - يَوْمُ قَارَةَ - درین روز عامر بن صعصعه را بر اعدا ظفر بود.
- 114 - يَوْمُ سَفَوَانَ - بفتح سین مهمله وفای مفتوح نام وادی است از نواحی بدر ، درین روز بنی جعدده و بنی قشیر بر نعمان بن منذر و بنی لخم مبارزت کردند.
- 115 - يَوْمُ قُبَا - بضم قاف و بای موحدده محلّتی است در کنار مدینه در آن جا میان قبیله اوس و خزرج رزم افتاد.
- 116 - يَوْمُ الْقَصِيْبَةِ - تصغیر قصبه است در ارض یمامه درین روز عمرو بن هند بر بنی تمیم لشکر تاخت.
- 117 - يَوْمُ سَحْبَلٍ - بفتح سین مهمله و سکون حای بی نقطه و فتح بای موحدده و لام نام موضعی است در دیار حارث بن کعب ، درین روز نصرت حارث بن کعب را بود.
- 118 - يَوْمُ حَارِثِ الْجَوْلَانِ - جولان نام قریه ایست از اراضی دمشق درین روز جماعت غسان را در رزم کار بکام افتاد.
- 119 - يَوْمُ الْمُصَيَّبِ - بضم میم و فتح صاد مهمله و یای مشدّد مفتوح و خای معجمه نام موضعی است که آن را مصیب بنی الرّشاد گفتند در آن جا خالد بر بنی تغلب رزمی شدید افکند.

120- يَوْمُ الصَّحْحَانِ - با هر دو صاد مهمله و هر دو جای بی نقطه نام موضعی است میان حلب و تدمر و جماعت بنی عبس در آن جا بر مردم یمن رزم افکندند .

121 - يَوْمُ حُجْرٍ - روزی است که بنی اسد حجر بن حارث کندی که پدر امرء القیس شاعر است مقتول ساختند و ما این قصه را در جلد دوم از کتاب اول در شرح حال امرء القیس رقم زدیم.

122 - يَوْمُ مَلَزَقٍ - بفتح هیم و زای معجمه نام موضعی است ، سلامة بن جندل گوید :

بأنا حمينا بالفروق نساءنا *** و انا قتلنا من أبانا بملزق

123 - يَوْمُ سِنَجَارٍ - بکسر سین مهمله و سکون نون و جیم در آن روز بنی تغلب بر بنی قیس رزم دادند.

124 - يَوْمَ دَارَةِ مَأْسَلٍ - دارة با دال مهمله تل رمل را گویند و مأسل بفتح میم و سکون همزه نام کوهی است در شعر لبید درین روز بنی ضبّه بر بنی کلاب تاختند .

سقال

125- يَوْمُ مَزَلَقٍ - درین روز مردم تمیم بر عامر بن صعصعه رزم دادند.

126 - يَوْمُ قَادِمٍ - با قاف و دال مهمله نام وادی است از ضباب درین روز بنی ضبه با بنی کلاب قتال کردند.

127 - يَوْمُ الْفُرُوقِ - بضم فا نام آبی است در دیار بنی سعد درین روز بنی عبس با بنی سعد از قبیله بنی تمیم رزم دادند.

128 - يَوْمُ دَأْثٍ - بفتح دال مهمله و همزه مفتوح و الف ساکن و ثای مثلثه (1) نام آبی است از بنی ضباب این روز نیز بنی سعد را هزیمت بود .

ص: 413

129- يَوْمُ الزُّحَيْخِ - بضم زای معجمه و خای معجمه مفتوح و تحنانی ساکن و خای معجمه نام موضعی است در طریق مکه این روز بنی تمیم از مردم یمن نبرد جستند.

130- يَوْمُ دَارَةِ جُلْجُلٍ - بضم هر دو جیم موضعی است در دیار ضباب.

131 - يَوْمُ بَلَدَحٍ - بفتح بای موحد و سکون لام و دال مهمله مفتوح و حای مهمله نام وادی است در جهت مغرب مکه .

132 - يَوْمُ تَعِشَارٍ - بکسر تای فوقانی و سکون عین مهمله و شین معجمه نام آبی است از بنی ضبّه .

133 - يَوْمُ الْحَفْرَةِ - بفتح حای مهمله.

134 - يَوْمُ الدَّهْنَا - بفتح دال مهمله نام دیار وسیعی است از بنی تمیم.

135 - يَوْمُ تَيْتَلٍ - بفتح ثای مثلثه و سکون تحنانی و تای فوقانی مفتوح و لام، نام آبی است.

136 - يَوْمُ الْقَاعِ - با قاف و الف و عین مهمله نام منزلی است در طریق مکه.

137 - يَوْمُ أَفَاقٍ - بضم همزه و فا نام موضعی است در بلاد بنی یربوع.

در این ایام عرب را مبارزت و مقاتلت بوده است و ایام عرب در جاهلیت ازین زیاده است هر يك را قصه بشرح و شایسته بود در جلد دوم از کتاب اول در ذیل احوال جاهلیین نگار دادیم و بعضی را که قصه های مختصر بود اکنون بنگاشتیم .

ایام عرب آن چه در میان مسلمانان رفته چندان که خاص رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم و أصحاب بوده بشرح نگاشته آمد و آن چه بعد از رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم واقع شده نیز هر يك را در جای خود بشرح خواهیم نگاشت هم اکنون از برای تذکره خاطر ها آن ایام را بنام برشماریم و نخست بآنچه منسوب بر رسول خداست پردازیم:

يَوْمُ الْعُشَيْرَةِ بضم عين وفتح شين معجمه . يَوْمِ بَدْرٍ و ديگر يَوْمِ اِحْدٍ و ديگر يَوْمِ سَرِيَةِ الرَّجِيعِ و ديگر يَوْمِ بَنِي مَعُونَةَ و ديگر يَوْمِ النُّضِيرِ و ديگر يَوْمِ ذَاتِ الرَّقَاعِ و ديگر يَوْمِ الْخَنْدَقِ ، و ديگر يَوْمِ بَنِي قُرَيْظَةَ ، و ديگر يَوْمِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ و يَوْمِ الْمُرَيْسِيعِ و يَوْمِ الْحَدِيدِيَّةِ و ديگر يَوْمِ خَيْبَرَ و ديگر يَوْمِ مَوْتِهِ و ديگر يَوْمِ الْفَتْحِ و ديگر يَوْمِ حَنْيْنِ و ديگر يَوْمِ اَوْطَاسِ و ديگر يَوْمِ الطَّائِفِ و ديگر يَوْمِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ و ديگر يَوْمِ تَبُوكَ و ما اين جمله را در ذيل احوال رسول خدای صلی الله علیه و اله و سلم بشرح رقم کردیم و تصحيح اسامی و منازل و اراضی هر يك را باز نمودیم .

يَوْمِ الْاَبْوَاءِ و ديگر يَوْمِ قَيْنِقَاعِ و ديگر يَوْمِ دَوْمِهِ بضم دال مهمله نام قريه ای است يَوْمِ السَّقِيْفَةِ و ديگر يَوْمِ بَزَاخِهِ بضم باي موحدّه و زای معجمه و الف و خای معجمه مفتوح نام آبی است در نجد از برای قبيله طی در آن جا مسلمين بالطليحه رزم می دادند ، يَوْمِ الْيَمَامَةِ و يَوْمِ عَيْنِ التَّمْرِ و ديگر يَوْمِ جَوَاثِي بضم جيم و ثای مثلثه بر وزن حباری نام قلعه ایست در بحرين يَوْمِ صَنْعَاءِ و ديگر يَوْمِ الْحَيْرَةِ و ديگر يَوْمِ الْيَرْمُوكِ بفتح یای تحتانی نام موضعی است در ناحیه شام .

يَوْمِ اجنادين بفتح همزه و سکون جيم و نون و الف و دال مفتوح نام موضعی است در شام از فلسطين ، يَوْمِ مَتْرَجِ الصُّفْرِ بفتح ميم و سکون رای مهمله و جيم و صَفْرٍ بضم صاد مهمله و فای مشدّد مفتوح نام موضعی است در شام.

يَوْمِ جَلُولَاءِ بفتح جيم و لام و مدّ ، يَوْمِ الْمَدَائِنِ و ديگر يَوْمِ قَادِسِيَّهٍ و ديگر يَوْمِ نِهَائِنْدِ و ديگر يَوْمِ الْأَسِيْسِ و ديگر يَوْمِ قُسِّ النَّاطِفِ بضم قاف و سين مهمله

مشدّد و ناطف با نون و الف و طای مهمله وفا نام موضعی است نزدیک بکوفه.

یوم تستر بضم تاء فوقانی و سین مهمله ساکن فوقانی مفتوح نام شهر شوشتر است.

یوم قُدیس نام موضعی است در قادسیّه یوم ارمات بفتح همزه و آخره ثاء مثلثه یوم اغواث بفتح همزه و غین معجمه ساکن و آخره ثاء مثلثه.

یوم الزّحف بفتح زای معجمه و سکون حای مهمله یوم العریش و دیگر یوم قُبُرس بضم قاف و سکون موّحده و رای مهمله مضموم و سین مهمله نام جزیره ای است در بحر روم یوم قیساریه بفتح قاف و سکون تحتانی یوم الحرّه بفتح حای مهمله روزیست که یزید بن معاویه علیه اللّعه بر مدینه لشکر بناخت ، یوم مرج عذراء بر وزن صحراء نام زمینی است در دمشق یوم مرج راهط هم در دمشق است.

یوم البشر بکسر موّحده و سکون شین معجمه نام کوهی است در شام .

یوم البلیخ بفتح موّحده و لام مکسور و تحتانی ساکن و خای معجمه نام نهری است در رقه یوم صَوْر بفتح صاد مهمله و سکون و او میان بنی مجاشع و یربوع رزم رفت یوم الحشّاک بفتح حای مهمله و تشدید شین معجمه میان بنی قیس و بنی تغلب مصاف رفت.

یوم الثّرثار با هر دو ثای مثلثه نام وادی عظیمی است در جزیره العرب نیز قیس با تغلب در آن روز نبرد ساخت یوم البّحرین درین روز عمر بن عبدالله بن معمر بن علی النخارجی رزم ساخت یوم سولاف بضم سین و سکون و او نام تلّی است یوم دولاب بفتح دال مهمله و سکون و او نام موضعی است در شرقی بغداد.

یوم دُجیل بر وزن زبیر نام نهری است در افراز بغداد در این ایام میان اهل بصره و خوارزم رزم رفت.

یوم سِلمی بکسر سین مهمله و لام مشدّد و الف مقصوره و سلّبری میان مهلب و ازارقه این روز رزم رفت یوم مَسْکِن بفتح میم و سکون سین مهمله و کاف مکسور نام موضعی است نزدیک نهر دجیل در آن جا عبدالملک بن مروان بر مصعب بن زبیر

غلبه جست و او را بکشت ، یوم الخازر با خای معجمه و زای معجمه و آخره رای مهمله نام نهری است میان اربل و موصل در آن جا ابراهیم بن الاشر عبیدالله بن زیاد را به نیران فرستاد یوم جبّانة السّبیع بفتح سین مهمله و کسر موحده نام محله ایست در کوفه ، این روز مختار بر اهل کوفه در آمد : یوم شعب بوان بفتح موحده و تشدید و او ، روزی است که از ارقه را مهلب مقهور ساخت.

یوم الرّبذة بفتح رای مهمله و موحدۀ مفتوح و ذال معجمه مفتوح نام زمینی است نزدیک مدینه مدفن ابوذر غفاری، در آن جا اهل عراق با مردم شام رزم دادند . یوم تلّ محزی بفتح میم و سکون حای مهمله و زای معجمه میان قیس و تغلب رزم رفت.

یوم قصر قَرَبَا بفتح قاف و رای مهمله و نون ساکن و بای موحدۀ نام موضعی است بخراسان این روز عبدالله بن حازم بر بنی تمیم رزم زد.

یوم الخندَقین و دیگر یوم العقر (1) نام موضعی است در بابل این روز عبدالملک یزید بن مهلب را بکشت . یوم قندابیل بضم قاف و سکون نون و دال مهمله و الف و بای موحدۀ مکسور و تحتانی ساکن و لام این روز هلال بن احوز المازنی بر آل مهلب بتاخت . یوم المذار بفتح میم و ذال معجمه نام بلده ای است میان واسط و بصره مصعب بن زبیر بر احمر بن شمیط رزم افکند . یوم القصر بر مختار و اصحاب او قتال دادند .

یوم قَرَقِيسَا بکسر قاف و سکون رای مهمله وقاف مکسور و سین مهمله و الف ممدوده نام بلدیست نزدیک بفرات عبدالملک بن مروان زفر بن الحارث الکلابی را مقهور ساخت. یوم بَلَنَجْر بفتح بای موحدۀ و لام مفتوح و نون ساکن و فتح جیم و رای مهمله نام شهری است در پشت باب الابواب از بلاد خزر، میان سلمان

ص: 417

1- در مجمع چنین است: یوم خندقین ، عبد الله بن خازم بر ربیعه پیروزی جست و یوم العقر - موضعی است بیابیل - مسلمة بن عبدالملک بر یزید بن مهلب بتاخت و او را بکشت.

بن ربیعه و مردم خزر مقاتلت رفت .

یوم الکناسه بضم کاف نام محله ایست از کوفه یوسف بن عمر بر زید بن علی غلبه غلبه جست ، یوم قدید بضم قاف و فتح دال مهمله نام موضعی است نزدیک مکه ابو حمزه خارجی بر اهل مدینه رزم افکند . یوم وادی القری مروان حمار بر خوارج قتال داد.

یوم دستبی (1) بفتح دال مهمله و سکون بی نقطه و تاء فوقانی مفتوح و بای موحده مکسور و تحتانی نام قریه ایست از همدان مردم خوارج در آن جا بر حوشب بن رویم و اهل ری تاختن کردند یوم الزاویه با زای معجمه نام قریه ایست در بغداد. و دیگر یوم دجیل نهریست نزدیک بدجله بغداد .

یوم اُسْتُنَا باذ (2) بضم همزه و سین مهمله ساکن و تاء فوقانی مضموم و نون و الف و بای موحده و الف و ذال معجمه نام قلعه از نواحی طبرستان است از طرف ری.

یوم دیر الجماجیم در هفت فرسخی کوفه بود . یوم الأهواز در همه این ایام نصرت حجاج را بود جز در یوم اهواز که عبدالرحمن بن الأشعث فیروز گشت. یوم البخراء بفتح بای موحده و سکون خای معجمه و رای مهمله بر وزن صحراء نام آبی است در طرف حجاز در این روز یزید بن الولید را نصرت افتاد پس ولید بن یزید را بکشت.

یوم الزاب نام چند موضع است در عراق با زای معجمه و الف و بای موحده درین روز مروان بن محمد بر خوارج تاختن آورد. یوم ماخوان با میم و الف و خای معجمه مضموم این روز مسوده بر نصر بن سیار نصرت جست.

یوم زبطره بکسر زای معجمه و فتح بای موحده و طای مهمله ساکن و رای مهمله نام شهر است در طریق روم وقعه این روز در ایام معتصم بود.

یوم فخر بفتح فا و تشدید خای معجمه نام وادی است در مکه در سال یکصد و شصت و نه هجری حسین بن علی بن الحسن علوی در روز ترویه باجماعتی از اهل

ص: 418

1- معرب دشت پی.

2- رستقباد.

بیش بدست لشکر عباسی مقتول گشت چنان که در جای خود انشاء الله بشرح می رود. یوم جَوْخا با جیم مفتوح و و او ساکن و خای معجمه و الف نام شهری وسیع بود در سواد بغدادی. یوم الطفّ بفتح طای مهمله نام زمینی است که مقتل سید الشهداء علیه السلام در آن جا بود.

یوم الدّار با دال مهمله نام موضعی است در بحرین. یوم الجمل و دیگر یوم صقّین و دیگر یوم نهروان ذکر این ایام انشاء الله تعالی هر يك در جای خود بشرح خواهد رفت.

ص: 419

چون سلطنت سلاطین عجم نزدیک بانقراض دولت ایشان بسطی نداشت ، و هر يك افزون از چند روزی حکومت نکردند شایسته نیفتاد که هر يك را بتاریخ وقت بنگاریم ناچار در خاتمه کتاب مجتمعاً نگاشتیم و احوال یزدجرد که تفصیلی داشت در ذیل غزوات عرب با عجم بشرح رفت.

جلوس فیروز بر تخت ملک ایران در سال یازدهم هجری بود

فیروز را جشنده لقب بود و نسب او با اردشیر بابک پیوسته می شود و مادرش را نژاد بنوشیروان می رود و بعد از بوراندخت پادشاهی عجم یافت او را نیز روزگار مهلتی در از نگذاشت چند روزی نبود و جای پرداخت.

جلوس آزرمی دخت در ملک ایران هم در سال یازدهم هجری بود

آزرمی دخت نیز دختر خسرو پرویز بود مردم عجم بعد از فیروز او را از پس پرده بر آوردند و در حضرتش رده بستند ، مدت چهار ماه فرمانگذار بود و او در سلطنت خود فرخ هرمز را که یک تن از بزرگان عجم بود بکشت ، لاجرم رستم پسر فرخ هرمز با جمعی از لشکریان همدست شده بمداین در آمد و نخست آزرمی دخت را از هر دو چشم نابینا ساخت و از پس آن نیز بر زندگانش رضا نداد و عرضه هلاک و دمارش ساخت.

و این واقعه را سبب آن بود که این فرخ هرمز که هم فرخ زادش گویند دل در آزرمی دخت بست و در عشق او صبرش اندک گشت پس بسوی ملکه پیام کرد که اگر بمضاجعت من سر در آوری و مرا بشوی گیری از مکانت سلطنت

کاسته نشود، آزمون دخت در پاسخ گفت ملکه مملکت نتواند آشکارا شوی کرد لکن تواند شد که چون شب تاریک شود بدرگاه من آئی و من ترا بخویشتن رسانم و آزمون دخت را دو هزار تن از لشکریان همه شب بر درگاه حارس و حافظ بود امیر حرس را طلب کرد و قصه فرخ زاد را با او شرح داد و فرمان کرد که چون امشب فرخ زاد آید بدرگاه ما سرش را بگیر و برداری کن و تنش را بخاک در افکن تا مردمان بدانند که بیرون ادب طلب نباید کرد و دیگر کس بر من طمع نه بندد، پس امیر حرس چنان کرد که او فرمان داد و فرزند فرخ زاد که رستم نام داشت و این وقت امیر خراسان بود بخونخواهی پدر لشکر بکشید و آزمون دخت را کیفر کرد.

جلوس کسری بن مهر جیش هم در سال یازدهم هجری بود

کسری بن مهر جیش را نام خسرو بود و بروایتی هرگز نام داشت بعد از آزمون دخت صاحب تاج و تخت گشت چند روزی بر نگذشت که مردمان خورزاد بن پرویز را اختیار کردند و او را از تخت پادشاهی بزیر آوردند.

جلوس خورزاد در مملکت ایران در سال یازدهم هجری بود

خور زاد پسر خسرو پرویز است و او گرچه جوانی نارس بود هم در قلعه نصیبین در حبس می زیست و تفصیل حبس شاهزادگان عجم را در ذیل قصه خسرو پرویز نگاشته ایم بتکرار نخواهیم پرداخت بالجمله دل بسطنت کسری بن مهر جیش نبستند هفته بیش نکشید که همدست و همداستان بقلعه نصیبین رفته خور زاد را بیاوردند و بر تخت پادشاهی جای دادند او نیز هفته بیش دوام نکرد و جای پرداخت.

ص: 421

جلوس فیروز بن مهران در مملکت ایران در سال یازدهم هجری بود

بعد از خورزاد فیروز بن مهران جلوس کرد و چنان دانست که این پادشاهی خاص اوست و روزگاری در از بکامرانی خواهد زیست چون تاج بر سر نهاد مردمانش گفتند و بسطنت سلام دادند اما ملک او زیاده از یک روز نبود روز دیگرش از تخت بزیر آوردند .

جلوس فرخ زاد بن خور زاد بن پرویز

هم در سال یازدهم بود فرخ زاد بن خورزاد بن پرویز بعد از فیروز بن مهران صاحب تاج و گاه گشت و مدت یک ماه پادشاهی داشت چون جای بپرداخت یزد جرد بن شهریار ملک یافت

جلوس یزد جرد بن شهریار هم در سال یازدهم هجری بود

یزد جرد بن شهریار بن پرویز بعد از فرخ زاد پادشاهی عجم یافت و ملک عجم بدست او ناچیز شد چه دین اسلام قوت گرفت و بر تمام عجم استیلا یافت و ما قصه او را و انقراض ملک او را بشرح نگاشتیم .

ص: 422

مَنْتِ خدای را که بعد از تحریر و تقریر کتاب تاریخ قاجاریه و ترقیم و تسطیر کتاب فهرست جامعه این جلد ناسخ التواریخ را که مشتمل بر پنج کتاب است نخست کتاب ابوبکر و دیگر کتاب عمرو و دیگر کتاب عثمان و دیگر کتاب أصحاب و دیگر کتاب امثله عرب و ایام عرب ختام اختتام یافت این نیست مگر تایید یزدان و همّت سلطان چه مخالطت و معاشرت من بنده با دوستان در شبان و روزان از همه کس افزون است و با این همه کس نتواند گفت که این کتاب های بزرگ که از السنه مختلفه ترجمانی شده در چه وقت و در کجا سمت نگارش یافت و من بنده در چه هنگام بر این جمله کتب گذشتم و این جمله نوشتم.

الهی مرا نیروده و توفیق عطا کن تا سیر آل نبی صلی الله علیه و اله و سلم را تا بقائم آل محمد موافق رضای خدا و شریعت مصطفی بنهایت برم بحق محمد و آله الامجاد.

ص: 423

جلد چهارم تاریخ خلفا

بقیه اسامی اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله

عنوان صفحه

باب حرف عین مهمله ... 2

باب حرف غین معجمه ... 90

باب حرف فا ... 91

باب حرف قاف ... 95

باب حرف کاف ... 107

باب حرف لام ... 113

باب حرف میم ... 116

باب حرف نون ... 152

باب حرف واو ... 164

باب حرف هاء ... 169

باب حرف یای تحتانی ... 173

کسانی که بکنیه معروف اند

باب حرف الف ... 179

باب حرف بای موحدہ ... 182

باب حرف تای فوقانی ... 183

باب حرف ثای مثلثہ ... 183

باب حرف جیم ... 183

باب حرف حای مهمله ... 185

باب حرف خای معجمه ... 187

باب حرف دال مهمله ... 188

باب حرف ذال معجمه ... 188

باب حرف رای مهمله ... 189

باب حرف زای معجمه ... 191

بان حرف سین مهمله ... 192

باب حرف شین معجمه ... 196

باب حرف صاد مهمله ... 197

باب حرف ضاد ... 198

باب حرف طای مهمله ... 198

باب حرف ظای معجمه ... 199

باب حرف عین مهمله ... 199

باب حرف غین معجمه ... 203

باب حرف فا ... 204

باب حرف قاف ... 205

باب حرف کاف ... 206

باب حرف لام ... 207

باب حرف میم ... 208

باب حرف نون ... 210

بات حرف واو ... 211

باب حرف هاء ... 212

باب حرف یای تحتانی ... 213

أَسَامِي صَاحِبَاتِ رَسُولِ خِدا صَليَ اللهُ عَلَيهِ وَآلِهِ وَسَلَم

باب حرف الف ... 214

باب حرف باي موحّده ... 217

باب حرف تاي فوقاني ... 218

باب حرف ثاي مثلّته ... 218

باب حرف جيم ... 219

باب حرف حاء مهمله ... 220

باب حرف خاي معجمه ... 222

باب حرف دال مهمله ... 224

باب حرف راء مهمله ... 224

باب حرف زاي معجمه ... 226

باب حرف سين مهمله ... 227

باب حرف شين معجمه ... 229

باب حرف صاد مهمله ... 230

باب حرف ضاد معجمه ... 231

باب حرف طاي مهمله ... 231

باب حرف عين مهمله ... 232

باب حرف غين معجمه ... 233

بات حرف فا ... 234

باب حرف قاف ... 236

باب حرف كاف ... 237

باب حرف لام ... 237

باب حرف ميم ... 238

باب حرف نون ... 239

باب حرف ها ... 230

صاحباتي كه بكنيه معروف اند 241-249

كتاب امثله عرب

1- أئيه من فقيده ثقيف ... 252

2- ثكل ارامها ولداً ... 254

3- أجين من المنزوف شرطاً ... 256

4- أجود من كعب بن مامه ... 260

5- أجسر من قاتل عقبه ... 261

6- أجود من هرم ... 262

7- حسبك من شر سماعه ... 262

8- الحديث ذو شجون ... 263

9- حميم الرجل واصله ... 264

10 - الحامل على الكراز ... 266

11 - أحرق من هبنقة ... 268

12- أحمق من دغة ... 270

13 - أحلم من أحتف ... 270

14 - أحمق من مجير الظعن ... 272

15 - أحمق من جحى ... 274

16 - أحمق من ربيعة البكاء ... 275

17- خالف تذكر ... 275

ص: 425

- 18- خلالك الجوّ فيضى و اصفرى ... 276
- 19- خير قليل و فضحت نفسي ... 277
- 20- أخطب من سحبان وائل ... 279
- 21- أخنث من دلال ... 279
- 22- أخنث من طويس ... 279
- 23- أشام من طويس ... 279
- 24- أخسر صفقة من شيخ مهو ... 282
- 25- ذهب أمس بمافيه ... 283
- 26- رب ساع لقاعد ... 283
- 27- أسلمى أمّ خالد ربّ ساع لقاعد و آكل غير جاهد ... 284
- 28- رماه الله بالصدام و الأوتق و الجذام ... 286
- 29- رب زارع لنفسه حاصد سواه ... 286
- 30- زرغباً تردد حباً ... 288
- 31- أزكن من اياس ... 289
- 32- أزني من سجاح ... 290
- 33- أساء سمعاً فأساء جابة ... 291
- 34- سمن كلبك يأكلك ... 292
- 35- سواء علينا قاتلام و ساليه ... 294
- 36- أسرع من نكاح ام خارجه ... 295
- 37- أشام من البسوس ... 296
- 38- أشغل من ذات النحيين ... 300

- 39 - أشأم من خوتعه ... 301
- 40- أشبه به من الثمرة بالنمرة ... 303
- 41- أشبق من حبي ... 304
- 42 - أصبر من عود بدقيه جلب ... 306
- 43- أصبر من ذي ضاغط معرك ... 306
- 44 - أصح من غير أبي سياره ... 308
- 45- أصب من المتمنيه ... 310
- 46- أضل من المؤودة ... 313
- 47- أضل من قارة عنزة ... 313
- 48- أطمع من أشعب ... 315
- 49- عند الصباح يحمد القوم السرى ... 316
- 50- عند جهينة الخير اليقين ... 316
- 51- أعور عينك و الحجر ... 318
- 52- العجب كل العجب بين جمادى و رجب ... 319
- 53- أعود أحمد ... 320
- 54- أعيبى من باقل ... 322
- 55- أعجز من هلباجه ... 323
- 56- في بيته يؤتى الحكم ... 323
- 57- أفرس من بسطام ... 325
- 58- أفتك من البرأض ... 326
- 59- أفتك من الجحاف ... 327

60 - أفئك من الحارث بن ظالم ... 329

61- قد أنصف القارة من رامها ... 330

62 - غنك خير من سمين غيرك ... 330

ص: 426

- 63 - كل الصيد في جوف الفرا ... 332
- 64 - لو ترك القطا ليلاً لنام ... 332
- 65- لو وجدت إلى ذاك فاكرش لفعلته ... 333
- 66 - أكثر من الصديق فانك على العدو قادر ... 334
- 67 - لن يهلك امرء عرف قدره ... 335
- 68 - الليل أخفى للويل ... 337
- 69 - لا ماءك أبقيت ولا حرك أنقيت ... 338
- 70- لا ناقتي في هذا ولا جملي ... 339
- 71- لا تقسط على أبي حبال ... 340
- 72- لا تراهن على الصعبة ولا تشد القريض ... 341
- 73- لا عتاب على الجندل ... 344
- 74- لا أكون أول من النبأ لبأه ... 345
- 75- لا تجعلن بجانب الاسدة ... 346
- 76 - لا تعلم اليتيم البكاء ... 346
- 77- لا تجزعن من سنة أنت سرتها ... 347
- 78- ألهم من قضيب ... 348
- 79- ماوراءك يا عصام ... 449
- 80- مقتل الرجل بين فكيه ... 354
- 81- ما يوم حليلة بسر ... 355
- 82- مرعى ولا كالسعدان ... 356
- 83- ماء ولا كصداء ... 357

84- منك أنفك وإن كان أجدع ... 358

85- من ير يوماً يربه ... 359

86 - من ينك العيرينك نياكا ... 361

87- من يشتري سيفي وهذا أثره ... 363

88- مواعيد عرقوب ... 364

89 - انصر أخاك ظالماً أو مظلوماً ... 365

90 - وافق شن طبقه ... 368

91- ويل للشجي من الخلى ... 369

92 - أوفى من عوف بن محلم ... 372

93- أولم من الأشعث ... 373

94- أوغل من طغيل ... 375

95 - هما كركيتي البعير ... 376

96- هو كأبي الزناد صلود الزناد ... 337

داستان سرقت غزال كعبه 379-387

ذكر أيام عرب ... 388

ذكرى از سلاطين عجم ... 420

ص: 427

بسمه تعالی

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه موفق به تولید نرم افزارهای تلفن همراه، کتابخانه های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملاً مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارک امام علیه السلام پشتیبانی می شود.

برای خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوئیم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

